BIBLIOTHEEK KITLV
0224 2368

KOLONIALE STUDIËN

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

INHOUD JAARGANG 1936

INHOUD No. 1 Bladzijde

Publiciteit in dezen tijd, door J. H. Ritman 1

De „Panrihan-Pamokkahan" in Simeloengoen, door J. C. C. Haar 25

Enkele beschouwingen over het luchtverkeer in Nederlandsch-Indië, door Drs. P. Joh. Bettink 51

De altijddurende erfpachtsrechten in het Regentschap Indramajoe, door Mr. H. D. van Werkum 65

Westersche invloeden op het Maleisch, door Kwee Kek Beng. 89

Boekbespreking:
Het open boek 110

INHOUD No. 2

De Indische-Nederlander en de bewogen tijden, door W. F. Theunissen 113

De Australische handelspolitiek, door Dr. W. M. Mansvelt . 142

Enkele aanteekeningen inzake de zilverpolitiek van de Vereenigde-Staten en hare consequenties voor China, door Manschot 159

INHOUD No. 3

Ter inleiding van het oude „Koloniale Studiën" in een nieuw kleed 5

Het Economisch onderzoek in Ned.-Indië, door M. . . 8

Enkele opmerkingen over den Westerschen Geest in het Oosten, door Prof. Dr. J. H. Boeke 12

Indië en Dominion-Status, door Prof. Mr. J. J. Schrieke . 23

De daling van de kosten van levensonderhoud van Ambtenaars-gezinnen te Batavia, door Dr. H. M. J. Hart . . 43

Zijn minimumloonen voor Java en Madoera nu urgenter dan in 1921? door Dr. A. M. P. A. Scheltema 81

Het Zoutmiddel in Crisistijd, door C. W. Boon 109

Eenige opmerkingen over Interkoloniale Geschiedenis, door Dr. F. R. J. Verhoeven 140

Boekbespreking:
Alien Americans. A Study of Race Relations, by B. Schrieke, New York 148

Aanteekeningen 152

INHOUD No. 4 Bladzijde

De juridische uitrusting van Indië voor het wereldverkeer, door Prof. Dr. H. Westra 5

De nieuwsvoorziening van Nederlandsch-Indië (Practijkbeschouwingen), door Herman Salomonson 9

Boschvernieling in Nederlandsch-Indië, speciaal in de Buitengewesten, door W. Groenveldt 28

De overbrenging van den kinaboom naar Java, door A. C. van den Bijllaardt 68

Voortzetting van de bestuurshervorming, door Dr. A. Jansen 88

De strootjesindustrie op Java en haar beteekenis voor de volkswelvaart, door B. van den Reijden 109

INHOUD No. 5 en 6

Woord vooraf van den Chineeschen Consul-Generaal voor Nederlandsch-Indië 1

De Geschiedenis van de Chineezen in Nederlandsch-Indië, door Mr. K. Verboeket 3

De Rechtspositie der Chineezen in Nederlandsch-Indië, door Mr. M. H. van der Valk 13

De Chineesche bevolking van Nederlandsch-Indië, door P. Creutzberg 31

Het Onderwijs voor Chineezen, door Dr. R. van Diffelen . 42

De Gezondheidstoestand der Chineezen in Nederlandsch-Indië, door Kwa Tjoan Sioe 64

Het Cultureele Leven der Chineezen in Nederlandsch-Indië, door Kwee Kek Beng 78

De Economische Positie der Chineezen in Nederlandsch-Indië, door Mr. Phoa Liong Gie 97

Enkele Hoofdlijnen in de Economische betrekkingen tusschen Nederlandsch-Indië en China, door Djie Ting Liat . . . 120

Boekbespreking:
Koloniale Macht, De blanke Wereldheerschappij in gevaar? door A. J. P. Tuinzing 129

Het nieuwe Presidium bij de Vorstenlandsche waterschappen, door Ch. E. J. Meyll 130

Sumatraantjes. Reisbrieven van H. C. Zentgraaff en W. A. van Goudoever 132

Aanteekeningen 133

Publiciteit in dezen tijd,

door

J. H. RITMAN.

Als onderdeel van een reeks van voordrachten over actueele vraagstukken is in de sociaal-economische afdeeling van het Bataviaasch Genootschap ook de „publiciteit in dezen tijd" besproken. Ter inleiding van deze bespreking werd mij verzocht eenige aanteekeningen op schrift te stellen. Deze aanteekeningen zijn hier met eenige zeer ondergeschikte wijzigingen afgedrukt; zij werden gevolgd door een schriftelijke gedachtenwisseling waaraan deelnamen de Voorzitter der afdeeling, dr. J. W. MEYER RANNEFT, de hoogleeraren LOGEMANN en DREWES, dr. P. J. A. IDENBURG, mr. dr. H. SAMKALDEN en de heer G. VAN BOVENE. In een op 10 Maart gehoudens vergadering zijn vervolgens een aantal stellingen verdedigd op de basis van deze aanteekeningen.

Inleiding.

„Het wetenschappelijk onderzoek van het dagbladwezen zoekt nog naar een sociologische fundeering" (p. 1 der inleiding van mr. dr. H. SAMKALDEN tot zijn dissertatie „Publieke meening, Pers en Staat").

De bespreking van het onderwerp worde beperkt *tot eenige practische zijden* van het vraagstuk der moderne publiciteit, inzonderheid door middel van het *dagbladbedrijf*, dat zich door zijn karakter van dagelijksche openbaring van nieuwsberichten over concrete feiten van algemeen belang, tegen zeer geringe vergoeding, onderscheidt van alle andere vormen van publiciteit. De zeer jonge vormen van geestelijk contact, de radio en de film, zullen, voor zoover zij in dezen arbeid gaan deelnemen, nader worden besproken.

De krant onderscheidt zich zeer wezenlijk van het veel oudere en in de periode na de uitvinding der drukpers tot aan de Aufklä-

rung der 18e eeuw oneindig belangrijker publiciteitsmiddel: het boek, door periodieke, actueele en algemeene inlichting over *concrete feiten.* Het boek verspreidt daarentegen op ongezette tijden licht over, of het geeft: *Ideeën.* Daarom is het boek van alle tijden: de krant een product van een zeer specialen ontwikkelingsvorm. Het is denkbaar, dat een periode intreedt waarin „de beurzen en de kranten het leven niet meer zullen beheerschen" (Berdjadjew, de Nieuwe Middeleeuwen). Dit is tot zekere hoogte reeds het geval in de dictaturen.

Van een andere zijde het probleem van de dagbladpers naderend heeft nog onlangs een Indisch predikant in den eenvoudigsten vorm een karakteristiek der dagbladpers gegeven in de woorden: „Bijna niet één bericht raakt het eigenlijk geestelijk gebeuren" (ds. SILLEVIS SMIT in het Gereformeerd Kerkblad dd. 9 Januari 1936).

Mede in het licht van de door ds. SILLEVIS SMIT gegeven typeering moet gezien worden het „benauwend feit dat twee groote cultuurwinsten waarop men bij uitstek prat gaat, het algemeen onderwijs en de moderne publiciteit, inplaats van regelrecht tot verhooging van het peil der cultuur te leiden, integendeel in hun doorwerking zekere verschijnselen van ontaarding en verzwakking met zich brengen". (HUIZINGA, In de Schaduwen van Morgen p. 93).

Dit algemeen onderwijs en de moderne publiciteit, in het citaat van HUIZINGA duidelijk te verstaan als de dagbladpers en zijn peripherie (de periodieke pers), zijn fundamenteele voorwaarden der ontwikkeling en handhaving van de moderne democratie en daarmede uit den aard der zaak ten nauwste verbonden. „Solange die Democratie nur eine Pseudo-democratie war, insofern sie nur kleine Gruppen des Besitzes und der Bildung zur politische Geltung bracht, wirkte sie in der Richtung auf Steigerung der Vernünftigkeit..... Seitdem aber die Democratie effektiv geworden ist, slagt zie immer mehr in das um, was MAX SCHELER die „Stimmungsdemocratie" genannt hat..... so sieht es heute so aus, als ob die zukünftige Auseinandersetzungen solche der verschiedene Formen des Unvernünftigen sein würden". (KARL MANNHEIM, Mensch und Gesellschaft im Zeitalter des Umbaus, p. 20)".

Dat deze „verschiedene Formen des Unvernünftigen" in de eerste plaats haar uitdrukking vinden in de moderne krant valt niet te betwijfelen.

De maatschappelijke ontwikkeling is intusschen niet het onderwerp dat thans aan de orde is gesteld. Deze en dergelijke waardeeringsoordeelen blijven dus verder terzijde, al zal het niet mogelijk zijn de vraagstukken, waarmede zij verband houden, te vermijden. Zij zullen ook in het vervolg dezer aanteekeningen niet onaangeroerd kunnen blijven.

Karakter der publiciteit.

Publiciteit in den vorm van inlichting over concrete feiten is zoo oud als de wereld. Zij openbaarde zich wellicht het eerst in den vorm die thans als advertentie een zeer belangrijke plaats in de moderne publiciteit inneemt. Het adverteeren der macht in het staatsbestuur in den vorm van pyramiden, paleizen, eischen van eerbetoon en andere publieke middelen grijpt terug tot in de verste oudheid en is heden nog altijd van de grootste beteekenis. Daarnaast is de behoefte „von Menschen und Dingen zu wissen ein ursprünglicher Trieb, gesteigert und ausgebildet durch das Bedürfnis nach Schutz und Erleichterung des Daseins" (Groth. die Zeitung pag. 1). Uit den aard der zaak is de oudste vorm van de publiciteit welke thans aan de orde is, die door middel van het mondeling overgebrachte nieuws. Een der merkwaardigste ervaringen van de moderne techniek is de t e r u g k e e r naar het mondeling contact, door de radio, welke op dit gebied der publiciteit tot nog niet te schatten gevolgen kan leiden.

„The cardinal fact in human history during the past thirty centuries has been the irregularly accelerated change in the scope, pace en precision of human intercommunication. Everything else is subordinated to that. It is the primary form of any rationally concieved outline of history". (H. G. WELLS).

Een der voornaamste vormen van deze „intercommunication" wordt, in het Westen, geleidelijk aan, de krant. Zij ontwikkelt zich eerst nadat de drukpers reeds drie eeuwen revolutioneerend in de ontwikkeling heeft ingegrepen en krijgt definitief gestalte als een gevolg van de Aufklärung. „Sedert 1800 staat zij (de dagbladpers) volwassen daar". (HUIZINGA in een lezing voor den N.J.K. op 14 December 1935). Zij is een duidelijk product der Europee-

sche geestesontwikkeling. China kende de drukpers, en het buskruit, doch heeft van deze gaven des hemels slechts een onvolledig misbruik gemaakt totdat het Westen in zijn ontwikkeling beslissend ingreep.

Naar haar karakter wordt de dagbladpers beheerscht door de ontwakende liberale levenshouding, die, schoon thans ten einde neigende, ook thans nog in vele opzichten bepalend is speciaal voor de ontwikkeling der West-Europeesche pers. Men vindt haar ideologiën ook nu nog terug zelfs in de Nederlandsche p a r t ij-p e r s, getuige een adres dd. 25 Januari van journalisten en directeuren van dagbladen van alle politieke richting gericht tegen de voorgenomen beperking der drukpersvrijheid in Nederland. De vrijheid van meenings-v o r m i n g en meenings-u i t i n g, exponenten van de liberale geesteshouding, wordt daarin aangeduid als een volksbelang van de eerste orde. Mede is in dit verband opmerkenswaard dat ofschoon het liberalisme politieke en economische inhoud heeft verloren de voornaamste dagbladen in Nederland nog immer slechts als „liberaal" te karakteriseeren zijn, zeker wat betreft hun instelling en werkmethode. Als noodzakelijk gevolg hiervan werkt de pers mede aan de geleidelijke vervollediging van de democratie, welke zij mogelijk maakt in den zin van verwezenlijkbaar, en wordt zij vervolgens uit kracht van deze zelfde ontwikkeling „perhaps the worst of all the menaces to modern democracy" (NORMANN ANGELL, The press and the Organisation of Society, aangehaald bij SAMKALDEN, Publieke meening, Pers en Staat).

Deze laatste periode breekt aan wanneer het algemeen volksonderwijs de mogelijkheden schept zoowel voor de verwezenlijking der moderne democratie als van de moderne publiciteit. Sedert een periode van ruwweg een halve eeuw bevinden West Europa en Amerika zich in het stadium der „moderne publiciteit", populair uitgedrukt: in dat van „de krant voor iedereen". De beteekenis dezer jongste fase wordt gekenmerkt door een niet minder revolutionnaire wijziging van het karakter der publiciteit als door de regelmatige uitgifte van dagbladen in het geestelijk leven ontstond. Daarover straks nader.

„In den beginne was het nieuws". Snelle, geregelde en betrouwbare *inlichting* is het primaire doel van de krant en zal dat blijven.

Voorlichting (de commentaar) is secundair en zal dit eveneens blijven ook wanneer de behoefte aan *beïnvloeding* nog toeneemt. Inlichting en voorlichting zijn onverbrekelijk verbonden. Zij zijn bovendien hoe langer hoe minder, in het tijdvak der moderne publiciteit, te *onderscheiden.*

Ongetwijfeld heeft het ontstaan der dagbladpers sterk bijgedragen tot objectiveering van het nieuws, naast de ontwikkeling der subjectieve commentaar.

Onder deze objectiveering ware te verstaan het streven naar en het vermogen tot het vermelden der „naakte feiten". De „objectieve" berichtgeving beperkt zich echter in de practijk slechts tot de eenvoudigste gebeurtenissen.

De projectie der feiten die een voorstelling geeft van min of meer gecompliceerde gebeurtenissen met geestelijken inhoud (politieke beslissingen bijv.) ondergaat, ook bij alle s t r e v e n naar objectiviteit, de invloed van de mentaliteit van den schrijver en gaat daarmede meteen, zij het onbewust, en vaak ook onbemerkt, in het stadium der voorlichting over. Tenslotte is tegenover bepaalde gebeurtenissen die heftige emotioneele reacties te voorschijn roepen objectiviteit niet mogelijk (conflicten, burgeroorlog) en wordt ook de objectieve berichtgeving ondergeschikt aan de behoefte tot verklaring, toelichting, eventueel verdediging van een bepaald gezichtspunt of van de geesteshouding en de motieven van de betrokken partijen. De objectiviteit gaat mede teloor doordat bijzondere aandacht wordt gewijd aan een zekere groep van feiten, terwijl andere als van geen of minder belang (uiteraard als gevolg van oordeelsvorming, dus van subjectieve instelling) niet worden vermeld. Tenslotte gaat ook het s t r e v e n naar objectiviteit automatisch teloor in geval van internationaal conflict, ook wanneer de strakke quasi objectieve vorm van het objectieve bericht bewaard blijft (Engelsche oorlogscommuniqué's in 1914—1918). Dit laatste is overigens volkomen logisch; de lezers zijn in dergelijke bewogen tijden slechts bereid te hooren „good of themselves and evil of the enemy".

In het algemeen kan men zeggen dat het „objectieve" nieuwsbericht nooit heeft bestaan zoodra het ging over zaken van grooter gewicht dan bijv. het overrijden van een geit door de tram, ofschoon ook in dat geval reeds een commentarieerend element zijn.

intrede doet, wanneer de betrokken berichtgever bijv. in de overtuiging leeft dat de tram dit proces veel grondiger verricht dan haar diensten aan het publiek en dus „alleen goed is om geitjes te overrijden".

Het bovenstaande betreft vnl. het v e r m o g e n tot objectiviteit. In de periode der moderne publiciteit gaat ook het s t r e v e n daarnaar, dat anders slechts in zeer bewogen tijden wijkt voor de andere, hoogere geachte belangen, in het algemeen gesproken verzwakken. Het streven naar objectieve berichtgeving is essentieel verbonden aan de liberale levenshouding. Zij wenschte vooral dat d e f e i t e n werden gekend, zij het onder voorbehoud van afzonderlijke commentaar. (*Naast* de berichtgeving het hoofdartikel, naast het Kamerverslag het kameroverzicht). In deze periode is het dagblad bereid zelfs de aanvallen op zijn houding af te drukken voor zoover zij kunnen bijdragen tot betere kennis der feiten. Er is „recht voor allen", al behoudt de redactie het laatste woord in de polemiek. In deze periode bereikt de verslaggeverskunst, de essentieele functie der journalistiek, — immers die der *nieuwsgaring*, — haar toppunt. Of de feiten welke worden verslagen de krant aangenaam zijn of niet, is *principieel* van geen belang.

De liberale pers in Nederland versloeg en verslaat objectief vergaderingen en bijeenkomsten van alle partijen en voert dit standpunt thans zelfs ad absurdum door „objectief" over de verrichtingen van partijen te berichten, die kwamen zij aan de macht, ongetwijfeld als eerste handeling de „vrije" pers zou vernietigen.

Het streven naar objectiviteit v e r z w a k t, hetgeen zich uit in het dalen van de prestaties van den verslaggever. De man met het aardige bericht, het sappige verslag, waarin de grappen en paradoxen van den spreker bovendien speciaal worden geaccentueerd door koppen en vette letters in den tekst wordt langzamerhand een meer gewaardeerde kracht dan de man, die temidden zelfs van een bewogen menigste de essentialia van hetgeen geschiedt of wordt gezegd tracht te vatten en weer te geven.

Naast de *inlichting*, het nieuws, stond van oudsher de doelbewuste beïnvloeding door *voorlichting*, in den vorm van commentaar, interpretatie en exegese. De werking hiervan wordt vaak overschat. De invloed van de nieuwsberichtgeving is niet alleen door haar algemeen inlichtend karakter *maar vooral ook door haar ver-*

borgen en meestal niet-herkende, al dan niet gewilde subjectiviteit zéér veel grooter en dieper.

De invloed uitgaande van het niet-vermelden van bepaalde gebeurtenissen springt hierbij dadelijk in het oog. Paradoxaal gezegd is hetgeen n i e t in de krant staat vaak gewichtiger dan hetgeen er wèl instaat.

De behoefte aan beïnvloeding is gestegen door een behoefte aan *beïnvloed worden,* welke met de ontwikkeling der pers in de periode der „moderne publiciteit" toeneemt. Zij heeft in het huidig tijdsgewricht een critiek moment bereikt, en vindt haar extreme uitdrukking in het *doelbewust prijsgeven der objectiviteit,* een der „Formen des Unvernünftigen" waarvan MANNHEIM spreekt.

Pers en Lezers.

In het voorgaande is de verhouding tusschen dagblad en lezer reeds ter sprake gekomen. Daarover nu iets naders.

De krant is de dagelijksche confrontatie van den modernen mensch met het wereldgebeuren in e e n bepaalde *interpretatie.* Er openbaart zich dagelijks aan den lezer een realiteit, die evenwel slechts bestaat in en door „het bericht". Een feit bestaat slechts in het voorstellingsvermogen doordat het wordt *vermeld* („niet omdat „iets gebeurt" komt het in de krant, maar omdat het in de krant staat „gebeurt" iets", SAMKALDEN in zijn reeds eer geciteerd proefschrift p. 135).

Deze confrontatie is in de eerste plaats belangrijk voor de publieke meeningsvorming, belangrijker dan de commentaar in het algemeen, en bovendien nog immer aan belangrijkheid vorderend naarmate objectiviteit als beginsel van berichtgeving gewild of ongewild aan beteekenis inboet.

De redactie van het eerste Engelsche dagblad de Daily Courant (1702) verklaarde bij den aanvang der uitgifte zich te zullen beperken tot het verstrekken van „bare news" aan zijn lezers, „supposing them to have sense enough to make reflections for themselves". Deze houding is tot zekere hoogte karakteristiek voor die der dagbladpers gedurende de „liberale" periode van het dagbladwezen. De ongelimiteerde distributie van de kennis van lezen en schrijven heeft sedert ongeveer een halve eeuw de krant toeganke-

lijk gemaakt voor velen die niet in staat zijn „to make reflections for themselves". Deze toestand kenmerkt de moderne publiciteit. Hij heeft uit den aard der zaak *niet* het vermogen tot eigen oordeelsvorming der geestelijke elite doen verloren gaan — wel beïnvloed! —; deze bewaart tegenover de krant een zelfstandigheid die echter uit den aard der zaak wordt beperkt door gebrek aan contrôle op den aard en het karakter van het n i e u w s, doch die tegenover de commentaar niet tekortschiet.

Een merkwaardig voorbeeld van die zelfstandigheid ligt in de geschiedenis van de Times, die in het jongste tijdvak gedurende een korte periode eigendom is geweest van een der voor de moderne publiciteit haast symbolische figuren, Lord Northcliffe. Zijn poging om de lezerskring van dit blad zijn politieke inzichten op te dringen zijn afgestuit op het duidelijk verzet van dien kring („Turn! he cried in Northcliffian tones..... but not a single reader of the Times performed the evolution. They simply would not have it"; BLUMENFELD, The press in my time, p. 30).

„Die Zeitung ist das hauptsächlichste Mittel durch die das Publikum besteht, der geistige Zusammenhang zwischen den Individuellen hergesteld wird" (POSSE, aangeh. bij Groth. p. 93). De wisselwerking tusschen publiek en pers waardoor beide bestaan is tevens bepalend voor het karakter van beide. In de periode waarin het dagblad het contactmedium der elite is, is die beïnvloeding wederzijds „vernünftig" in den zin als MANNHEIM bedoelt en leidt zij tot verscherpt en verruimd staatkundig inzicht, tot hooger oordeelsvorming; zij voldoet, in één woord, aan het adagium dat du choc des opinions jaillit la vérité. De omschakeling op de zeer groote volksmassa's die in de periode sedert het einde der vorige eeuw tot het nuttigen van deze vrucht van den boom der kennis kwamen, met name leerden lezen en schrijven, heeft dit beeld totaal veranderd. De pers „voor heeren door heeren", met haar duidelijke liberale instelling, ook waar zij geheel andere beginselen dan die der liberale partij verkondigde werd er een „voor kantoorjongens door kantoorjongens". Men kan dit ook op andere wijze uitdrukken door te zeggen dat ieder publiek de pers heeft die het verdient. In dit licht bezien heeft de eeuwige vraag of de pers de publieke opinie leidt of door haar wordt geleid hoofdzakelijk de beteekenis van een scherpzinnig spel met woorden.

Sedert het publiek practisch de geheele maatschappij is gaan omvatten is uit den aard der zaak haar peil gedaald, zooals men dat populair uitdrukt. De „asfaltcultuur" doet haar invloed gelden. Hoe zou de pers in beginsel „anders" *kunnen* zijn dan de maatschappij waarin zij wortelt?

Hoe de intellectueel zich daartegenover stelt wordt getypeerd in een paradox van prof. HUIZINGA in de reeds genoemde lezing, luidende: „De beste wijze om een krant te lezen is overslaan, overslaan, altijd maar weer overslaan, totdat men vindt wat men zoekt, of misschien ook niet vindt.

Eén lichtpunt blijft er. „De krant moet schrijven, of het publiek verstandig was" (HUIZINGA in dezelfde rede). Zij moge in peil zijn gedaald, (wat de Vernünftigkeit aanbelangt) zij blijft immer *boven* het peil van de collectiviteit der individueele lezers. RITTER (Journalistieke geheimen, pag. 16) geeft de volgende typeering": Laat ons niet al te zeer schelden op haar (der pers') sensatiezucht, die wij zelf hebben gewild, op haar indiscreties, waarvan wij met het hart genieten terwijl onze tong ze veroordeelt, en die in ieder geval niet zoo onzedelijk zijn als de heimelijke laster over onze buurvrouw, waarmee wij vroeger spanning gaven aan onzen gezelschapskout terwijl de port werd geserveerd!

In Amerika bestaan tegenwoordig bureaux die zich bezig houden met het verspreiden van praatjes, hetzij om reclame te maken voor politieke figuren of huishoudelijke artikelen, hetzij om het tegendeel te bereiken. Het bestaan van deze instellingen is een compliment voor de dagbladpers.

Deze nieuwste ontwikkeling der pers „het eenig democratisch instituut dat sedert de oorlog aan populariteit heeft gewonnen" heeft gevolgen van allerlei aard. Het bereiken van de groote massa des volks leidde tot oplagen van tot dusver ongekenden omvang, welke commercieele mogelijkheden openden eveneens van ongekenden omvang. Zij wordt in die periode in Engeland, en Amerika, en ook in Duitschland een voorwerp van commercieele exploitatie van de hoogste financieele orde. Er vormen zich concerns met enorme belangen, deels door concentratie van dagbladen. De individueele kranteneigenaar verdwijnt. De oude „elite-krant", door zeer knappe journalisten gemaakt voor een geestelijk mondige bovenlaag (by gentleman for gentlemen) houdt zich nog wel

staande, maar haar oplage en daarmede haar commercieele mogelijkheden zijn beperkt door de natuurlijke grenzen van den omvang harer lezerskring.

De krant voor de massa schept een geweldige publiciteitsmogelijkheid die zich eenerzijds realiseert in een groote aantrekkingskracht der advertentie-pagina's welke een geheel nieuw karakter krijgen, anderzijds in de ontwikkeling der moderne persbureaux die de zeer kostbare reportage verzorgen, welke zelfstandig alleen gedragen kan worden door de zeer groote concerns. Dit proces der uitbreiding van het technisch apparaat schijnt zijn grenzen nog niet te hebben bereikt, mede in verband met het feit dat de afschuwelijkste vormen van menschelijke ellende tot onderwerp worden gemaakt van berichtgeving. De weerzinwekkende reportage over misdrijf en dood in Amerika is, wat dit betreft gelukkig slechts het voorbeeld van een uiterste.

De zuigkracht van het luidruchtige, laag bij de grondsche, maar vaak tevens prachtig georganiseerde, voortreffelijk ingelichte en met tal van groote namen onder zijn artikelen prijkende krantenbedrijf van den nieuwen stempel is bovendien zeer groot, zoodat de elite-krant een min of meer kwijnend bestaan gaat leiden. Zij schakelt dus over op den nieuwen toestand of verdwijnt, zooals met reeksen Engelsche bladen, voorbeelden van uitstekende journalistiek, het geval is geweest, omdat zij niet w e n s c h t e n over te schakelen, een feit dat op zichzelf reeds karakteristiek is voor een geesteshouding die bezig is te verdwijnen. De mensch sterft wellicht voor zijn overtuiging, de Naamlooze Vennootschap nimmer.

De Journalisten.

BLUMENFELD geeft van de beteekenis dezer ontwikkeling voor de journalistiek een duidelijk beeld in de volgende woorden (The Press etc. p. 9):

Journalism, since I began, has become a commercial interprise, like banking and milling and mining. The great journalist of to-day sits, not at an editorial desk amidst paste-pots, scissors, cigar stubs and flimsy papers, but in a richly decorated room equipped for bussines, for reports about circulation, advertising revenue, paper contracts and what is nowadays called „big bussiness".

Interpreteert men dit verschijnsel volgens ethischen maatstaf dan kan men, met enkele woorden zeggen, dat de journalistiek als r o e p i n g, waarbij de winstgevendheid van het bedrijf een noodzakelijke vooropstelling doch geen doel is, verdwijnt, en de journalistiek als b e d r i j f haar plaats inneemt.

Het vraagstuk is internationaal. R. DE JOUVENEL geeft de volgende paradox (in: La Republique des Camarades): „les journaux ne sont plus à la merci des journalistes, ce sont eux qui sont à la merci des journaux". Dit is „cultuurverlies" (HUIZINGA) en het is typeerend voor de crisis in het geestelijk leven.

Niet alleen het wezen en doel van de journalistiek doch uiteraard eveneens haar karakter verandert. De nieuwe publiciteit kan ook de oude methoden niet gebruiken, wijl de amorfe massa niet in staat is tot wezenlijke gedachtenwisseling, daarentegen een uiterst gevoelig object voor directe beïnvloeding. Zij wenscht brood en spelen, en verwacht speciaal van haar dagelijksche lectuur elementen van opwinding, en van verstrooïing, geen „zware kost". Zij wenscht gepakt, geboeid, meegesleept, desnoods belogen en bedrogen te worden indien dit slechts op amusante wijze geschiedt.

Deze moderne krantenlezer vráágt de beïnvloeding, die de elite welbewust aanvaardde om haar desnoods, wanneer zij onvoldoende gefundeerd bleek te kunnen verwerpen of bestrijden.

De groote massa der krantenlezers thans wenscht uitdrukking te zien geven aan de reacties die de gebeurtenissen in haar opwekken en die zij zelve niet onderscheidend weet te rangschikken; zij wenscht conclusies te lezen tot de formuleering waartoe zijzelve niet in staat is. Deze beïnvloeding wordt haar gegeven in elke mogelijken vorm, dewijl deze nieuwe verhouding tusschen lezer en dagblad op haar beurt weder nieuwe commercieele waarden schept.

In de gegeven omstandigheden schijnt in het democratische Westen de elite-pers zich nog slechts te kunnen handhaven voor zoover zij de draagster is van zeer bepaalde beginselen, hetzij van religieuzen of van politieken aard. Men verlieze daarbij niet uit het oog dat ook de zoog. „neutrale" elite-pers gelijk Nederland die kende en nog kent van zekere welomschreven gezichtspunten uitgaande een „beginsel"-pers was; deze laatste mist echter den zakelijken en den moreelen weerstand om zich als zoodanig staande te houden. Overigens ondergaat ook de partijpers in hooge mate

den druk der omstandigheden, met dien verstande dat zij juist door het inschakelen der „arbeidersklasse" ook op dit terrein een weg vond. Dat men het nuttige en het aangename, namelijk beïnvloeding op grooter schaal naast en door middel van een luidruchtige, snel aansprekende, doch grove journalistiek kan vereenigen toont in Nederland de z.g. arbeiderspers; zij kan echter commercieel nog in geen velden of wegen op tegen een organisme als die van de Telegraaf en de Courant, het typisch voorbeeld van de „big business"-krant in Nederland.

De ontwikkeling der big-business-pers heeft nog een ander gevolg gehad, namelijk dat groote belangen buiten de journalistiek zich meester gingen maken van het bezit van dit machtige middel tot beïnvloeding der massa. Merkwaardigerwijze — het is een der bewijzen voor de „gezondheid" der Engelsche democratie — ziet men dit verschijnsel niet of in beperkte mate optreden in de angelsaksische landen waar de leider der big-business-krant of krantengroep autonoom bepaalt aan welke belangen hij onder zekere omstandigheden en voorwaarden zijn steun verleent, doch in zeer sterke mate in het Duitschland vóór de revolutie, waar twee zeer groote industrieele groepen, n.l. die van STINNES en later die onder leiding van HUGENBERG zich een overwegenden invloed op bepaalde groepen dagbladen verwierven. De beteekenis van deze beïnvloeding is niet te meten: zij is ongetwijfeld voor wat Duitschland betreft in zekeren zin beslissend geweest voor de vorming eener mentaliteit als die welke voor de revolutie noodzakelijk was (stimuleering van het nationaal gevoel, van de overtuiging dat Duitschland's eer moet worden hersteld o.a. door bewapening) ofschoon de leiders achter de schermen het uiteindelijk practisch effect noch bedoelden noch verwachten. Deze vorm van beïnvloeding is des te gevaarlijker naarmate de juiste aard van de beweegkracht achter de schermen inderdaad verborgen blijft. Zij vertoonde een meesterschap in het doseeren van het gif der tendentieuze berichtgeving.

Overheid en Pers.

De verhouding tusschen overheid en pers is van oudsher belangrijk. Heeft de overheid aanvankelijk haar eigen publiciteit in den reeds te voren aangegeven vorm, de dagbladpers neemt er naar gelang van haar ontwikkeling een zeer belangrijk deel van over.

Het is de pers die de verwezenlijking der democratie heeft mogelijk gemaakt, in den letterlijken zin door de openbaarheid der publieke colleges uit te heffen boven een looze formule, anderzijds door haar deelname aan de discussie over het landsbelang door het tot uitdrukking brengen van de volkswil desnoodig over het hoofd van het parlement heen („de ware verkozenen des volks zijn wij", — ELOUT, geciteerd in het praeadvies TERSTEEG voor het congres van den N.J.K. in 1920).

Het noodzakelijk postulaat voor die werkzaamheid was de persvrijheid, hier te verstaan als de vrijheid om te zeggen en te schrijven wat den schrijver goeddacht „behoudens ieders verantwoordelijkheid voor de wet".

Deze persvrijheid wordt vaak eenzijdig gezien als de vrijheid van spreken tegenover de overheid. In algemeenen zin heeft zij nimmer bestaan, daar zij uit den aard der zaak in alle stadia van het bestaan eener groote dagbladpers, sedert ± 1800 dus, gebonden is geweest aan de inzichten en de belangen van lezers en adverteerders. Het is hier de plaats vast te stellen dat de invloed van deze laatste groep vaak wordt overschat. De zeer groote krantenbedrijven in West-Europa (met uitzondering wellicht van de Fransche) zijn autonome machten van zoodanige beteekenis dat zij zich de weelde kunnen veroorloven betrekkelijk onafhankelijk te staan tegenover de eischen der individueele adverteerders, die immers nimmer als collectiviteit optreden. Het gevaar van ingrijpen der adverteerders in de journalistieke leiding bestaat in de eerste plaats bij de „kleine" pers, waaronder ook de Indische valt te rekenen.

De relaties tusschen overheid en pers zijn zeer veel nauwer geworden naar de mate de pers, niet kwalitatief, maar kwantitatief in beteekenis toenam. De regeering mocht regeering blijven, de regeerders daalden van het hooge voetstuk van hun waardigheid. Zij ontdekten o.a. de waarheid van het woord van H. DE JOUVENEL: Il n'y a pas de meilleur moyen pour cacher les faits qu'une politique de publicité. Het toegenomen contact tusschen overheid en pers leidde bovendien automatisch tot een toestand die SAMKALDEN (p. 87) aldus omschrijft: „dat de verantwoordelijke journalist niet meer openbaar maakt ten koste van de verantwoordelijke autoriteit

doch dat deze openbaar maakt ten koste van en door den journalist" (persattachés, conferenties, regeeringspersdiensten).

Ook de psychologische beteekenis van dit nauwer contact mag niet uit het oog worden verloren. Een welwillende houding der autoriteiten smoort veel critiek in de geboorte, eensdeels doordat het licht wordt geworpen op bijzondere moeilijkheden die de overheid heeft te overwinnen in schijnbaar eenvoudige gevallen, anderdeels doordat deze welwillendheid op zichzelve een verhouding schept waarin felle critiek niet meer past. Geen beter middel voor de overheid om zich een goede pers te verzekeren dan op goeden voet te staan met journalisten. Wordt deze gedragslijn tot in de perfectie toegepast dan legt zij zulke sterke banden dat de persvrijheid een vraagstuk van geheel andere orde wordt.

Deze zeer groote beïnvloeding is uit den aard der zaak geen eenzijdig proces, en zeker niet in de landen waar de pers is uitgegroeid tot een zaak van enorm formaat en geweldige financieele weerstand. Welwillendheid tegenover de regeering „betaalt" niet in den vorm van vergroote oplagen, eer integendeel.

Vooral in de landen waar de straatverkoop een groote rol speelt zal zich duchtig doen gevoelen het feit dat de oppositie „toch voordeeliger" is. Ten slotte zijn daar de wenschen van zeer groote adverteerders die de publiciteit beïnvloeden en van hun macht gebruik maken in geval de regeering maatregelen overweegt welke niet in hun belang zijn. Een campagne tegen belastingverhooging zal in een dergelijk geval ook psychologisch verantwoord zijn tegenover een lezerskring die de toenemende eischen van den staat als een bedreiging ook voor zichzelf gevoelt. Andere verbindingen tusschen belangen buiten het dagblad of concern en „de krant" komen voor en doen zich gelden.

R. DE JOUVENEL neemt in zijn hier reeds aangehaalde in paradoxen vervatte doch zeer diepgrijpende studie der moderne democratie „La Requblique des Camarades" de pers onder de machten die de staatsorde beheerschen. De trias politica wordt met één uitgebreid. Hij ziet de pers zich organiseeren als „vierde macht" met eigen taak en eigen middelen, overigens dan in de eerste plaats gericht op eigenbelang (Machtsvorming en financieele winst) maar daardoor juist voortreffelijk passende in de gemeenschap der vrienden die elkander den bal toewerpen. Dit laatste geldt voor de

Fransche verhoudingen; zeker niet in die mate voor de Engelsche, waarmede de Nederlandsche ongetwijfeld naar den aard het best te vergelijken zijn, al belet de beperktheid van ons taalgebied een groei die overeenkomt met die welke in Groot-Brittannië optreedt. Ongetwijfeld geldt ook voor Engeland en Nederland intusschen dat de pers er den rang en statie van „vierde macht" verkrijgt.

Aan deze ontwikkeling die zich ook elders voordeed is in Italië en Duitschland door de nieuwe orde van zaken een eind gemaakt uit kracht van het staats-ideaal. De persvrijheid is hier geheel opgeheven, tenzij om den lof der nieuwe orde te zingen. Rusland, waar overeenkomstige verhoudingen gelden, is een minder stringent voorbeeld omdat de moderne democratie en de persvrijheid daar nimmer hebben bestaan. Daarmede vervalt meteen de geheele grondslag van het dagbladwezen: de staat immers, de beteekenis ook van het „bericht" als vorm van beïnvloeding erkennend, neemt niet alleen de *voorlichting* doch ook de *primaire* taak, die der *nieuwsvoorziening* onder contrôle. Inplaats van orgaan der openbare meening is zij orgaan van den staat. De „waakhond der samenleving" (Stead) wordt de gedresseerde kakatoe der regeering. Deze pers praat den verkeerden kant uit.

Het is een zeer belangrijk verschijnsel dat ook hiervoor kan gelden dat „they simply would not have it", een groot deel der lezers van de Duitsche pers namelijk. Zij zijn echter niet in de gelegenheid hun afwijzende reactie te realiseeren door andere kranten op te richten, en dus lezen zij geen kranten meer.

Het aantal Duitsche dagbladlezers is met honderdduizenden afgenomen. Men kan het persapparaat vernielen, maar het blijkt niet mogelijk het te hanteeren als een kanon, dat men naar alle zijden kan afschieten met hetzelfde effect.

De Indische Pers.

Groote verschillen naast eigenaardige punten van overeenkomst vertoont de Indische pers met die in het Westen. Ze draagt duidelijk het karakter eener elite-pers; dit geldt zoowel voor de Europeesche- als voor de inheemsche pers. De eerste is het orgaan der huidige leiders, de tweede dat van hen, die het willen worden. De Europeesche pers, tot voor kort alleenheerscheresse, gaf in haar evolutie

een duidelijke afspiegeling van de ontwikkeling der maatschappij in Indië. Dit wordt begrensd door een andere karaktertrek: dat zij doet alsof het er slechts op aankomt, dat in Indië Europeanen leven, en wat zij doen of laten.

Zij ontstaat in het midden der vorige eeuw, sterk onder den invloed van het baanbreken van de liberale gedachte in Nederland, die haar feitelijk het aanschijn geeft door de verruiming van de bepalingen inzake de drukpers (THORBECKE pleitte in 1854 reeds voor volledige drukpersvrijheid in Indië, zie alinea 29) en vertoont in den aanvang reeds een beeld, dat veel overeenstemming vertoont met dat van de pers in West-Europa in een vroeger stadium. Ofschoon ten opzichte van de koloniale politiek der liberale *partij* in het moederland voortdurend en stellig in de oppositie, heeft ze toch juist in liberalen *zin* haar taak vervuld van zelfstandige en onafhankelijke middelaar tusschen maatschappij en Overheid. Ze kwam daarbij nimmer in het stadium, waarin het ontstaan eener partijpers mogelijk was. Er zijn echter teekenen, dat de Indische pers zich kan ontwikkelen in de richting van de Interessentenzeitung.

Un journal est un monsieur. Dit gold, en geldt nòg voor de Indische pers in sterke mate. In den regel waren het uitgevers en drukkers die voor hun *bedrijf* geregeld emplooi zochten door het uitgeven van een krant en die daarvoor wel een „redacteur" vonden; niet zelden géén vakman, doch een kenner der maatschappelijke verhoudingen. „De redacteur was in den letterlijken zin de krant". Hij had een of twee „helpers" tot zijn beschikking, maar die genoten geenerlei zelfstandigheid. Het spraakgebruik wil nog in recenten tijd, dat men het heeft over: de krant van ZAALBERG, en zelfs nu nog over: de krant van ZENTGRAAFF. Ze heeft in een periode, waarin op geen andere wijze de publieke meeningsvorming en de uiting daarvan tot stand konden komen, een welhaast niet te schatten beteekenis gehad. Ook thans is die beteekenis relatief nog zeer groot.

Weliswaar was, en is nog geheel de Indische pers een elite-pers, doch ze stond in een maatschappij van een totaal ander karakter dan die in Nederland met zijn gestabiliseerde verhoudingen en staatkundige organisatie. Haar lezerskring was tweeledig, d.w.z. de krant moest er zoowel een zijn voor den blijver als voor den

trekker: het onderscheid tusschen beide groepen van koloniale Nederlanden ligt in die periode dieper dan thans. Haar beperkt debiet, dat niet voor snelle uitbreiding vatbaar is, dwingt haar voortdurend een compromis te zoeken tusschen deze beide hoofdgroepen der Indische maatschappij. Haar karakter verandert dan ook duidelijk, naarmate na 1900 de instrooming van een groot aantal Nederlanders uit Nederland in Indië plaats heeft; voordien is ze typisch locaal. Het stadsnieuws begint in die periode op de eerste pagina, het feuilleton neemt een groote plaats in. Voor de meer ontwikkelden zal in die periode het Nederlandsche dagblad per schip toegezonden, zeker een niet onbelangrijke aanvulling, zooal niet van de inlichting —, dan toch van de voorlichting geweest zijn.

Twee factoren bepalen vroeger en ook nu nog de ontwikkeling. De politieke scholing ontbreekt, zoowel in de typisch-Indische sfeer als in die der pioniers. Over Indië wordt beslist en Indië heeft nog geen behoefte tot meepraten in de eerste periode. Na de instelling van locale raden, in 1918 van den Volksraad komt daarin *eenige* verandering. De Nederlander, die naar Indië wordt gezonden, komt hier meestal aan op een tijdstip in zijn leven, dat politieke scholing hem nog ontbreekt en de eigen oordeelvorming nog een wordend proces is, terwijl de gelegenheid tot geestelijk verkeer in het algemeen zeer gering is. De pioniers-maatschappij heeft trouwens een verachtelijk wantrouwen voor geestelijke belangen. Dit leidt tot een overeenkomstig verschijnsel als we opmerken bij de massapers, n.l. *de behoefte aan beïnvloed-worden.* Er is vroeger, en ook nu nog, groote behoefte niet alleen aan nieuws, maar vooral ook aan hetgeen „de redactie ervan zegt".

Ondanks het betrekkelijk simplistische karakter van deze journalistiek levert ze groote figuren op, die vorm weten te geven aan een typisch *Indische* publieke opinie. (DAUM, BROOSHOOFT, VAN GEUNS, later ZAALBERG en ZENTGRAAFF). Ze is zeer representatief en speciaal vóór 1918 als eenig orgaan voor de kennis van hetgeen er onder Europeesche burgerij leeft, voor de Regeering van groot belang. Een merkwaardige afwijking vormt jarenlang de (ethische) Locomotief (STOKVIS, LIEVEGOED).

Na 1910 verandert dit beeld geleidelijk aan. Het optredende perfectionisme onder den invloed van de snelle ontwikkeling, het bin-

nenkomen van groote groepen Nederlanders roepen sterker commercieele tendenzen in het leven. Deze tendenzen vinden haar uitdrukking in het feit, dat de dagbladen zelfstandige bedrijven worden en niet meer als het ware min of meer toevallige onderdeelen van willekeurige drukkerijbedrijven. De pers blijft in sterke mate vertegenwoordigend voor de publieke opinie; zelfs wanneer de Volksraad zijn intrede doet, verandert dit niet.

Dit is een gevolg van o.a. de volgende omstandigheden:

1e. deze maatschappij met snelwisselende verhoudingen heeft veel „te zeggen", en wenscht dit scherp gezegd te zien.

2e. de Volksraad is een oneigenlijk element in deze samenleving, geen vertegenwoordiging uit een bepaalde eigen ontwikkeling gegroeid, en dus zonder sterke banden met de publieke meening.

3e. de procedure der beraadslagingen, naar Westersch model, ontsnapt aan het begrip eener weinig politiek geschoolde menigte.

4e. het feit dat Inlanders meepraten staat diametraal tegenover een zeer wezenlijke karaktertrek der Europeesche pers in Indië, reeds eerder genoemd en welke als een illustratie der mogelijkheden van „subjectief-objectieve" berichtgeving wel niet verrassend doch zeer opheldérend is, n.l. dat zij doet alsof het er slechts van belang is, dat in Indië Europeanen leven.

Het is duidelijk, dat de periode der moderne publiciteit, zooals in het voorgaande is geschetst, in Indië niet kan optreden. De Indische elite, die de Europeesche pers leest, moge *psychologisch* overeenkomst vertoonen met de massa, in zooverre ze vraagt naar sterke prikkels en beïnvloeding, ze verschilt er nochtans essentieel van door haar grootere ontwikkeling, haar ambities, haar ruimen, om niet te zeggen imperialen blik en andere factoren. De instrooming van Nederlanders stelt echter steeds hooger eischen aan de inlichting ten opzichte van het buitenland.

Tot 1918 behelpt men zich met onderlinge overeenkomsten voor de telegrammenvoorziening, die in verband met de scherpe concurrentie nimmer tot een algemeene afspraak leiden; dan treedt BERRETTY met zijn Algemeen Nieuws- en Telegraaf Agentschap op het juiste moment, wanneer n.l. de langdurige oorlogsperiode de behoefte aan nieuws tot het uiterste heeft gestimuleerd, op om de nieuwsvoorziening, speciaal wat het buitenland betreft, te orga-

niseeren en schept, met de verstrekking van steeds meer nieuws, behoeft aan nòg meer nieuws, aldus de algemeene tendenz en het westen volgende. Aneta ontwikkelt zich tot een geheel zelfstandige macht naast en soms *tegenover* de dagbladpers. BERRETTY heeft haar zeer groote diensten bewezen, haar sterk internationaal georiënteerd en haar nieuwe armslag gegeven, doch die diensten zijn, in meer dan één beteekenis, duur betaald. Zij schiepen o.a. de voorwaarden voor de concentratie van dagbladbelangen. De perfectioneering der „moderne publiciteit" in Europa met haar fleurige, sterk aansprekende en steeds nieuwe „features" zoekend karakter mist haar invloed op de Indische pers niet, althans, haar methoden, die in sterke mate appelleren tot deze maatschappij, vinden er gereedelijk een plaats. Na den dood van BERRETTY ontvalt aan Aneta de figuur, welke eigen doeleinden verwezenlijkte in een persbureau. De omstandigheden leiden er toe, dat Aneta min of meer een officieus persbureau wordt.

Ook de inheemsche pers is een elite-pers. Zij richt zich vnl. tot de inheemsche elementen, die lezen en schrijven kunnen in dit land maar toch niet behooren tot de bovenlaag die zich is de eerste plaats voor zoover mogelijk, met Nederlandsche dagbladen voorziet. Verhooging van het welvaartspeil, waarmede versterking der schoolsche ontwikkeling zal gepaard gaan zijn de factoren, die haar kunnen doen uitgroeien tot een element van geweldige beteekenis. Komt zij in het stadium der zelfstandige ontwikkeling, dan zal zij zich ongetwijfeld losmaken van de slaafsche navolging van het Europeesche voorbeeld, die thans methode en organisatie eenerzijds, berichtgeving en commentaar anderzijds, geheel beheerscht. Alle verschil van politiek inzicht kan niet beletten, dat de Europeesche pers de voornaamste bron, zoowel op het gebied der organisatie als op dat der berichtgeving blijft. De Europeesche pers ontwikkelt in dit tijdsgewricht, hoezeer onopvallend, wellicht meer beteekenis voor de inheemsche pers dan voor eenige andere groep van haar lezers hier te lande.

De Maleisch-Chineesche pers, met haar typisch dubbelslachtig karakter, is financieel weerstandskrachtiger dan de inheemsche pers. Ze is vooral voor de groep der handelaars van belang en haar politieke aspiraties dragen meestal òf een internationaal (Chineesch) karakter — anti-Japansche actie enz. — of anderzijds

een zuiver locaal, waar ze meestal de woordvoerster is van bepaalde groepen in de Chineesche samenleving. Ze draagt een duidelijk burgerlijk karakter.

Bij de behandeling van het drukpers-artikel in het Regeeringsreglement van 1854 zeide THORBECKE:

„In een constitutioneel land, waar men alle overige waarborgen heeft, daar zou men, met betrekking tot de publieke aangelegenheden, de vrijheid der drukpers desnoods eer kunnen missen dan in een rijk, waar geen andere waarborgen bestaan. Bij het onderwerp dat ons bezighoudt, verlang ik die openbaarheid, die alleen de drukpers schenken kan..... bovenal in het belang der Regeering".

Deze vrijheid is de Indische pers niet geschonken, maar het is haar geen beletsel geweest om haar eersten plicht, n.l. de vorming van en de vormgeving aan de publieke contrôle, mede in het belang der Regeering, volgens de door THORBECKE zoo diep geformuleerde levenslijn, te vervullen. De omstandigheden stellen haar vrijwel steeds tegenover de Regeering, die, met volkomen miskenning van haar positie, in haar voornamelijk een lastpost zag. De pers is tot 1918 het eenige orgaan van publieke contrôle geweest van de Indische maatschappij, ook in het tijdvak der fabelachtig snelle ontwikkeling sedert 1900. Ze heeft de Indische gemeenschap onschatbare diensten bewezen, waartegenover alle nadeelen ten opzichte van den toon en van haar manieren geheel in het niet verzinken. Die toon was vaak niet beschaafd, maar wèl scherp doordringend, de manieren waren niet fraai, doch wèl efficiënt tegenover een Overheid, die niet alleen met absolute macht bekleed was, doch bovendien door het gecentraliseerde karakter harer werkzaamheid niet in staat was tot een behoorlijke contrôle in de peripherie en deze contrôle ook niet bepaald nastreefde.

De natuurlijke basis voor een samenwerking tusschen de koloniale overheid en de Europeesche pers ligt in de overeenstemming tusschen de algemeene doelstellingen van koloniaal beleid en de mentaliteit der Europeesche pers als vertolkster der gezindheid van de Europeesche Nederlanders. Deze basis, ofschoon vrijwel steeds aanwezig, was niet bruikbaar zoolang de Overheid, besturende bij, over en zonder deze Nederlanders zich van de mogelijkheid dier samenwerking niet bewust was, en haar trouwens niet begeerde.

De ontwikkeling in Europa, de toenemende gecompliceerdheid van het Indische leven, de behoefte inlichting en voorlichting omtrent regeeringsdaden verder te doen doordringen, de wensch tot het aannemelijk maken van het beleid ook tegenover ontwakende inheemsche aspiraties welke rechtstreeks of zijdelings door de Europeesche pers worden gevoed hebben in recenten tijd een zeer aanzienlijke verandering in deze verhouding gebracht. Merkwaardigerwijze is het contact het eerst in min of meer definitieven vorm tot stand gekomen in een periode dat de interpretatie der doelstelling van regeerings beleid en de mentaliteit der publieke opinie sterk *divergeerden* (periode DE GRAEFF), zoodat het vanzelfsprekend ook niet geheel tot de gewenschte resultaten leiden.

Thans is dit anders.

Onder den tegenwoordigen landvoogd een man „naar het hart" der Europeesche samenleving is het contact doelbewust onderhouden en versterkt; het heeft zich ontwikkeld met overtuigende resultaten, in dien zin, dat een opmerkelijk milde gezindheid van de Europeesche pers jegens de Regeering is gevestigd. Dit contact wordt verstevigd door den toevoer van nieuws langs officieele kanalen, die voor den journalist groote waarde heeft en voor de Regeering de practische zekerheid biedt van matiging in de critiek zoo deze al wordt geoefend. De Europeesche pers in Indië is, paradoxaal gezegd, daardoor steviger gebreideld dan door de ordonnantie, welke dezen naam draagt. Vooropgesteld blijft echter dat de geestelijke b a s i s voor het contact aanwezig is.

In de huidige figuur vindt men elementen terug die zeer sterk herinneren aan de constructie van de moderne dictaturen, die immers ondanks de afschaffing van het parlementaire apparaat als zoodanig, toch de voortdurende behoefte gevoelen aan voorlichting en raadpleging des volks.

Waar het Indisch landsbestuur de invloed van den Indischen Nederlander rechtstreeks (in den Volksraad) en in nog veel sterker mate indirect (door middel van de pers) toelaat, ondergaat en verwerkt is in Indië een nieuw stadium van staatkundige ontwikkeling ingetreden, met hoogst opmerkelijke aspecten.

Geheel anders is het uit den aard der zaak met de inheemsche pers. Zij staat principieel tegenover de algemeene doelstellingen van het koloniale beleid. Ze is een typische oppositiepers en zal

dat tot in lengte van dagen ook blijven. Het is de vraag of in de tegenwoordige omstandigheden een politiek van tegemoetkoming jegens de inheemsche pers voor de Overheid geen goede vruchten zou dragen. Ze heeft sterke revolutionaire tendenzen vertoond, hetgeen intusschen niet leidde tot revolutie, doch slechts tot inflatie van de beteekenis van groote woorden. Zoowel eigen inwendige groei als verscherpt Overheidstoezicht hebben er toe bijgedragen, dat ze in geregelde banen komt. Het klassiek vraagstuk der „persvrijheid" zal in Indië eerst een eigen inhoud krijgen, wanneer de inheemsche pers tot zelfstandige ontwikkeling komt.

Radio en film.

Naast het dagblad zijn in den jongsten tijd twee zeer machtige vormen van publiciteit ontstaan: de radio en de film. Het is opvallend dat van den aanvang hunner toepassing af de Overheid hun arbeid onder contrôle heeft gesteld. Wanneer men meent dat deze beide vormen van publiciteit zonder groote beteekenis zouden zijn, vrage men zich eens af wat zou geschieden wanneer bijvoorbeeld de radio de vrijheid genoot van de pers in de West-Europeesche landen. De Ver. Staten kunnen, wat dit betreft, een leerzaam voorbeeld stellen.

De mogelijkheid der publiciteit overschrijdt zoowel bij de radio als de film de staatkundige grenzen. Zij zijn bruikbaar als propagandamiddel in het buitenland en worden als zoodanig gretig aangewend. Dit leidde als aanvulling op de interne contrôle op het eigen radio-apparaat tot bepaalde voorschriften omtrent het opvangen van radio-nieuws uit het buitenland, en ook tot het toepassen van mechanische middelen, het „storen" van bepaalde buitenlandsche uitzendingen met propagandistische doeleinden. Voor wat betreft de film heeft de overheid door de contrôle op de vertooningen een middel tot het weren van bepaalde beïnvloeding van buiten.

De meest objectieve vorm van berichtgeving, namelijk die van de visueele mededeeling in den vorm van het „journal" heeft als aanvulling op het dagbladnieuws, dat zich bezig kan houden met de ondergrond, de oorzaken, de gevolgen van bepaalde gebeurtenissen een zeer groote waarde. Niet minder groot is intus-

schen de propagandistische beteekenis die uitgaat van de vertooning van films met groote suggestieve werking (sportparades, legerdemonstraties); een prachtig voorbeeld van „subjectief-objectieve" beïnvloeding.

Zoowel de radio als de pers zijn middelen van publiciteit van de eerste orde, doch hun ontwikkeling bevindt zich nog in een beginstadium. Voorspellen is moeilijk; ongetwijfeld echter zullen zij in toenemende mate de moderne publiciteit gaan beïnvloeden.

Voor de Indische regeering ligt op beider terreinen van moderne publiciteit, maar speciaal op dat van de radio een taak van de allereerste orde, zeer in het bijzonder tegenover de inheemsche wereld. Van de film maakt zij reeds een bescheiden gebruik (D.V.G.-vertooningen). Van de in dit stadium zeker nog belangrijker radio nog in het geheel niet.

Het debat over de stellingen die ik aan de hand van deze aanteekeningen en de schriftelijke gedachtenwisseling had geformuleerd leverde in hoofdzaak twee ervaringen op, van zeer onderscheiden aard. De eerste is verbonden aan de juistheid, die is neergelegd in de woorden: pour discuter il faut être d'accord, althans wat betreft de inhoud en de interpretatie van de begrippen waarover de discussie loopt.

De begrippen publiciteit, nieuws, publieke opinie, persvrijheid, zijn ieder bekend en vertrouwd; men gebruikt ze gaarne ook buiten den kring der journalisten. Juist die vertrouwdheid werkt misververstand in de hand: men meent te weten waarover men discuteert doch bij dieper doordringen blijkt dat men het over gansch verschillende zaken heeft. Voor velen zijn deze woorden niet meer dan een voorstelling van bepaalde vaststaande maatschappelijke verschijnselen; juist in deze discussie bleek niet slechts hoe vaag en onzeker, ja tot zekere hoogte onhanteerbaar zij zijn, maar bovendien hoe moeilijk het is ze, ook bij goeden wil van beide zijden — debater en opponent — ze een categorische inhoud te geven, waarmede men niet kan transigeeren. De sociologie de pers zal zich in eerste instantie moeten gaan bezighouden met de significa.....

De tweede ervaring is van gansch anderen aard. Haar aan te roeren moet leiden tot iets wat op een apologie gelijkt. De mensch leeft gaarne in vrede met zichzelf. Die vrede is bij sommigen ver-

stoord door wat men beleefd een sombere, duidelijker een cynische visie op de pers — let wel: spiegelbeeld der maatschappelijke ontwikkeling! — oordeelde. De wensch naar een harmonische oplossing, naar het vooropstellen van een „betere toekomst" is zoo sterk, dat een psycholoog onlangs kon spreken van de algemeene behoefte aan een narcoticum. Ik neem dit woord niet over maar wel wil ik dit zeggen: Voor optimisme of pessimisme is naar mijn meening geen plaats in een analyse der verhoudingen, die gericht moet zijn op het „rücksichtslos durchschauen". Het misverstand zou echter fatale afmetingen aannemen, wanneer men zonder verder nadenken de conclusie trok, dat iemand, geen idealen heeft omdat hij een aantal zoetelijk-oppervlakkige voorstellingen ontluistert.

ANATOLE FRANCE heeft eens gezegd, dat niet de slechtheid der boozen doch de lafheid der goeden het ergste kwaad is. De eerste stap op den weg naar het herkennen dier lafheid is, de feiten rustig en koel onder het oog te zien.

Febr. 1926.

De „Panriahan=Pamokkahan" in Simeloengoen,

door

J. C. C. Haar.

I.

In het complex zelfbesturende landschappen met Korte Verklaring in de onderafdeeling Simeloengoen ter Oostkust van Sumatra treft men naast elkander aan de oorspronkelijk toegepaste en nog voorkomende bevolkingsgebieden voor natte-rijst-bouw en de landschapsirrigatiegebieden.

Oorspronkelijke bevolkingsirrigatiegebieden komen nog voor op vele plaatsen langs den noordelijken oever van het Toba-meer, hoofdzakelijk in de streek die aan de Toba-hoogvlakte bij Balige grenst, in de voormalige zelfstandige rijkjes Girsang en Simpangan-Bolon, verder in de omgeving van de aanlegplaats, tevens doorvoer-haven Tiga Langgioeng of Haranggaol in het Landschap Poerba, en langs een aantal inhammen der Tobameerkust.

Voorts wordt door de bevolking eigener beweging nog natte rijstbouw gedreven in de diepe ravijnen van de landschappen Raja, Poerba, Si Lima Koeta en Dolok Silau.

Deze bevloeiïngsgebieden van de bevolking zelf zijn in het algemeen ontstaan uit een coöperatief aanvatten der werkzaamheden volgens eigen adat-begrippen door de autochthone bevolking van Simeloengoen; slechts waar transmigratie uit de Tobalanden naar Simeloengoen plaats vond pasten de Toba-Bataksche landbouwers de hun uit ervaring bekende bevloeiïngsmethoden in het nieuwe land toe.

Vergelijking van de adat-rechtelijke irrigatie-regelingen waaraan de Simeloengoen-Batak zich vrijwillig onderwierp, met de bevloeiïngsvoorschriften welke de Toba-Batak zich tot gewoonte-

recht gemaakt heeft, laat intusschen, zooals te verwachten was, alleen op ondergeschikte punten afwijkingen zien in de door beide Batakstammen gevolgde waterverdeelingssystemen.

In de meeste gevallen werd in Simeloengoen begonnen met de instelling van een *„panriahan"* (ria = tezamen, gemeenschappelijk, zoowel in Toba-Bataksch als in Simeloengoen-Bataksch), dus van een overeenkomst, en wel tusschen de belanghebbenden in een bepaald stroomgebied, onder leiding van een hoofd, of van eenige hoofden, van wie de voornaamste dan de titel „radja bondar" dan wel „penghoeloe aek" voerde. — Ook de bijeenkomsten dezer belangen-gemeenschap worden aangeduid met den naam „panriahan".

Het doel der instelling was uiteraard het tezamen exploiteeren van een bron, een beekje of een rivier voor irrigatiedoeleinden. Zoodra echter het beschikbare water op de gewenschte wijze was opgevangen en afgetapt en via een gezamenlijk gegraven leiding naar de akkers vloeide, hield de directe bemoeienis der panriahan op.

Het *onderhoud* van de watervang en de primaire leiding bleef daarentegen permanent tot de plicht der panriahan behooren.

Met de waterverdeeling en de vaststelling der planttijden bemoeide de panriahan zich in den aanvang niet. Met het verstrijken der jaren en de voortschrijdende uitbreiding van het bevloeide areaal ging de panriahan zich echter ook inlaten met de regeling der waterverdeeling, hetgeen steeds weer opnieuw noodig bleek te zijn, vooral wanneer het aantal waterverbruikers toenam en zelfs te groot dreigde te worden in verhouding tot het debiet van de bron of het beekje.

De instelling kreeg hierdoor langzamerhand een zekere regelingsbevoegdheid, die nog toenam naarmate zich geschillen voordeden waarin een principieele of wel een incidenteele beslissing genomen moest worden, en waarbij de belanghebbenden de uitspraak van den radja bondar minder juist of niet afdoende achtten.

Deze oorspronkelijke panriahan zooals zij waren samengesteld uit de eerste ontginners van het sawahgebied, kregen dan ook op den duur kennelijk het karakter van een sawah- of waterschapsraad. Zoo'n comité van pioniers, onder presidium van den radja bondar noemde zich tenslotte „panriahan pamokkahan", waarbij

de toevoeging van het woord „pamokkahan" wijst op de bevoegdheid van de panriahan tot het regelen van *alle* bevloeiïngsaangelegenheden in een bepaald irrigatiegebied dat zijn water toegevoerd krijgt uit één bepaalde watervang.

(Pamokkahan kan vrijelijk worden vertaald met: irrigatiegebied of waterschap).

In verschillende tot een groot complex uitgegroeide sawahgebieden kon het geval zich dan weer voordoen, dat de panriahan het overzicht over het geheele irrigatiestelsel verloor als gevolg van de ver doorgevoerde en steeds toenemende differentiatie der waterverdeeling. Deze toestand leidde werktuigelijk tot het ontstaan van kleinere groepen binnen het algemeen verband, ter meer rechtstreeksche behartiging van specifieke sawahbelangen. Deze groepen werden door de bevolking aangeduid met de naam „pamokkatan". (pokkat = pakat, van moefakat, niet te verwarren met de eerder genoemde pamokkahans).

De vorming van deze kleine belangengroepen binnen het kader van de groote panriahan pamokkahan werd nog in de hand gewerkt door de neiging der landbouwers om elkanders sawah gezamenlijk te bewerken, (hetgeen bij de groepsleden om beurten geschiedde) waardoor de arbeid meer voortgang had, terwijl een groep dikwijls gezamenlijk een karbouw voor het ploegen aanschafte. De groepen konden in verband hiermede nimmer groot zijn, zij bestonden (en bestaan) gewoonlijk uit acht tot tien leden.

De panriahan overkapte intusschen de groepen en behield het algemeen toezicht op de uitvoering van de noodzakelijke herstellingen en het gewoon onderhoud der nog primitieve waterwerken.

De taak der oorspronkelijke panriahan pamokkahan werd tenslotte gekristalliseerd tot die van een waterschapsbestuur met opperste regelingsbevoegdheid, hetgeen uiteraard met zich meebracht dat dit college moest beschikken over sancties teneinde onwillige individuen en groepen te kunnen dwingen tot het nakomen der organieke waterschapsvoorschriften.

De straffen moeten in den aanvang hoofdzakelijk hebben bestaan uit afsnijding van den watertoevoer en opschorting van het tijdstip waarop de veroordeelde zijn sawah zou mogen bevloeien, op dezelfde wijze als dat nog heden ten dage wordt toegepast in de soebaks op Bali, doch later werd men blijkbaar in de gele-

genheid gesteld de straf af te koopen door levering van een kip of een varken of een geit, benevens een hoeveelheid gepelde rijst al of niet vermeerderd met een of meer bamboekokers toewak.

De hooge bestuurders van het „waterschap" zagen in een dergelijke boete vermoedelijk meer persoonlijk voordeel dan in het afsnijden van den watertoevoer; het is intusschen een feit dat later steeds volstaan werd met het opleggen van een adat-rechtelijke boete in natura, welke boeten door de panriahan pamokkahan periodiek feestelijk werden opgemaakt.

Deze natuurlijke ontwikkelingsgang leidde aldus ertoe dat de panriahans pamokkahan tot vrij goed georganiseerde waterschapsraden uitgroeiden, gebaseerd op bruikbare en erkende adat-beginselen, welke raden bovendien zoodanige bevoegdheden konden hanteeren, dat zij met eenige aanpassing aan gewijzigde omstandigheden, direct in dienst gesteld hadden kunnen worden van het meer wetenschappelijk ingericht irrigatie-systeem, dat later door het Bestuur met landschapsgelden in Simeloengoen werd toegepast.

II.

Sedert 1912 nam de stroom van Toba-Bataksche en Samosirsche transmigranten naar Simeloengoen, het nog nauwelijks ontgonnen en dun-bevolkte doch vruchtbare en waterrijke gebied aan de overzijde van het Tobameer, voortdurend toe.

Ongeveer twintig jaren geleden kreeg deze landverhuizing meer bijzonder de aandacht van het Binnenlandsch Bestuur in Simeloengoen, als gevolg van de vele haastig en daardoor meermalen op onoordeelkundige wijze aangelegde bevloeïingswerkjes waarmede intusschen de Tobasche transmigranten het terrein op verschillende plaatsen hadden geirrigeerd.

Het bleek namelijk dat door de losse structuur van den bodem het bevloeïingswater vele zeer diepe uitschuringen had doen ontstaan, hetgeen herhaaldelijk de oorzaak was van groote aardstortingen en grondverschuivingen, zoodat ingrijpen van overheidswege noodzakelijk werd.

Een irrigatieplan werd opgesteld, en de door het water verwoeste leidingen en dammen werden geleidelijk weer hersteld en genormaliseerd.

De Toba-Bataksche sawahbewerkers *) bleven in het volle genot van hunne verkregen gebruiksrechten, terwijl een zeer uitnoodigende houding tegenover aspirant sawahbewerkers werd aangenomen, doordat zelfs propaganda werd gemaakt voor kolonisatie van Tobaneezen en Samosireezen in Simeloengoen.

In de volgende jaren nam de toevloed uit Toba en Samosir dan ook zulke groote afmetingen aan, dat tot verdere technische bevloeïing van daartoe geschikte terreinen in Simeloengoen werd besloten.

Tevens werd de heffing van een waterrecht (oepah radja ni bondar) ingesteld, in den vorm van een retributie voor het geleverde irrigatiewater.

Ongeveer tien jaren lang werd nagenoeg uitsluitend geärbeid aan het weer bruikbaar maken van de vele bevolkingsirrigatiegebieden, die door minder oordeelkundige en primitieve aanleg der bevloeïingswerkjes, telkens weer tot verval geraakten als gevolg van de uitschurende en verwoestende werking van het irrigatiewater.

De oude bevolkingsleidingen werden door het landschap tegen vergoeding in geld overgenomen en de genormaliseerde irrigatiegebieden kwamen daarna geheel onder beheer van den landschapsirrigatiedienst.

Groot en goed werk werd in deze periode verricht door den technisch ambtenaar der irrigatie H. RIJKENS, onder leiding van de toenmalige Assistent-Residenten MOOLENBURGH, TIDEMAN en EZERMAN.

Onder Assistent-Resident EZERMAN, die een vijftal jaren later als Gouverneur der Oostkust van Sumatra opnieuw van zijn belangstelling voor het irrigatiewezen in Simeloengoen blijk zou geven, kwam het landschapsbevloeïingswezen in Simeloengoen tot grooten bloei; een waterrecht van ƒ 30.— per hectare kon zonder bezwaar geheven worden, mede als gevolg van de goede prijzen welke de bevolking in dien tijd voor haar sawahproducten kon maken, vooral ook omdat veel rijst werd betrokken voor de koelies der zich ontplooiende groot-landbouwcultures in Simeloengoen.

*) Hier en ook verderop in dit opstel wordt van sawah*bewerkers* en niet van sawah*bezitters* gesproken, omdat de bevolking in Simeloengoen geen bezitsrecht en alleen erfelijk individueel gebruiksrecht op den grond kan uitoefenen.

In de jaren na 1923 ontstond een gemotiveerde drang naar geforceerde uitbreiding van het landschaps-irrigatiegebied teneinde te kunnen voldoen aan de steeds toenemende vraag naar sawahs. Uitgestrekte terreinen werden toen opgemeten en in kaart gebracht en middels groote technische kunstwerken bevloeibaar gemaakt.

Nadat de dienst der B.O.W. eenigen tijd belast was geweest met het technische gedeelte der irrigatie, werd deze taak overgedragen aan de ingenieurs van den Localen Waterstaat van den Plaatselijken Raad van het Cultuurgebied ter Oostkust van Sumatra, zoodat het landschapsirrigatiewezen in Simeloengoen inderdaad de fouten en verkeerde werkmethoden bespaard bleven, die in het algemeen de aankleve zijn van de geestdriftige en ongetwijfeld goedbedoelde, doch meestal ontechnische inmenging van leeken.

Omdat landschapsirrigatie zeer loonend bleek te zijn door de heffing van de ruim toevloeiende retributies voor waterlevering, richtte het oog zich, zooals begrijpelijk is, ook op de bevolkingsirrigatiegebieden die nog niet waren overgenomen. Een groot gedeelte daarvan werd dan ook volkomen technisch genormaliseerd.

Aan de omstandigheid dat het zwaartepunt kwam te liggen in de opzet van een technische doch loonende irrigatie, moet het feit geweten worden, dat het beheer over het geheele landschapsirrigatiewezen zooveel mogelijk werd gecentraliseerd, met algeheele uitsluiting van het reeds bestaande bevolkingswaterschapsstelsel. Aan het oorspronkelijk verband van sawahontginners, zooals dat nog wordt aangetroffen in de tot heden intact gebleven bevolkingsirrigatie-gebieden langs het Tobameer, bestond bij de technische geleide en geadministreerde landschapsirrigatie feitelijk ook geen behoefte; men kon toen praktisch inderdaad volstaan met het leggen van het beheer in de handen van één man, den Technisch Ambtenaar voor de Irrigatie, onder toezicht van het Binnenlandsch Bestuur.

Met de adat-rechtelijke waterschapsbesturen kon immers bij de reorganisatie ook moeilijk rekening gehouden worden, in de eerste plaats omdat het verband dikwijls reeds was verloren gegaan tegelijk met het verval van het irrigatiegebied, dat wil zeggen zoodra de primitieve kunstwerken zoodanig door het water waren

uitgeschuurd dat deze van het standpunt der bevolking bezien, onherstelbaar vernield waren geworden; in de tweede plaats, omdat het door den landschaps-irrigatiedienst gevolgde systeem van mantri's, mandoers, wakers en koelies geen gelegenheid bood aan eenige regelingsbevoegdheid van een adat-rechtelijk-lichaam; en in de derde, en misschien voornaamste plaats, omdat de steeds wisselende ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur niet of onvoldoende op de hoogte waren van de adat-rechtelijke waterschapsregelingen, dan wel deze instellingen niet toepasselijk achtten op het landschapsirrigatie-systeem.

De technisch-kunstmatige bevloeïing van de sawahgebieden in Simeloengoen ging dus gepaard met opslorping van het zelfbeschikkings- en zelfregelings-recht der vroegere waterschappen; niet alleen wat het bouwen en onderhouden van kunstwerken en het graven en instandhouden van primaire, secundaire en zelfs tertiaire leidingen met de daarin voorkomende stortdammen en andere kunstwerken aanging, maar ook wat de waterverdeeling en het vaststellen der planttijden betrof.

Het toezicht op het waterverbruik en op het tijdig nakomen der plantregelingen, het schoonhouden der leidingen en het verdelgen van padiplagen (rupsen en muizen) kwam zoodoende ook geheel bij den technischen irrigatiedienst te berusten.

Deze bemoeienissen werden inderdaad noodig geacht, teneinde de groote uitgaven die aan de irrigatiewerken in Simeloengoen ten koste waren gelegd, rendabel te doen zijn.

Men meende voorts, dat niet te veel op het inzicht van den sawahbewerker mocht worden vertrouwd, aangezien, naar men oordeelde, hij het toegepaste systeem van waterverdeeling en herverdeeling (dikwijls met beurt-bevloeïing over twee en meer verdeelwerken) onmogelijk kon overzien, terwijl verder *technisch* toezicht op de aftapleidingen en kleinere waterwerken, in het belang der instandhouding daarvan, hoogst noodzakelijk was en wanneer de technische opzichter in verband hiermede niet het recht had alles terzake zelf te regelen, zou van het geheele irrigatiesysteem niets terecht komen.

Tenslotte gold de overweging, dat elke sawahbewerker slechts bedacht was op eigen direct voordeel, zoodat het in goeden staat houden van kleine waterwerken bestemd voor bepaalde sawah-

complexen, niet aan hem mocht worden overgelaten, uit vrees voor verwaarloozing daarvan, met het gevolg dat diepe uitschuring der leidingen in het terrein of verstopping door aardstortingen opnieuw het gevolg zou zijn van eigen beheer door de bevolking, zonder dat de belanghebbende sawahbewerkers een hand zouden uitsteken tot herstel van de ontstane schade.

Al deze overwegingen waren gebaseerd op eenzijdige kennis van den Simeloengoen- (en den Toba-) Batak, waarbij jammer genoeg verzuimd werd een terugblik te werpen op de ontginningswerkzaamheden der initiatiefnemers (vóórdat de bevolking door gemis aan technische capaciteiten de voor het bevloeïingswater onherstelbaar vernielde primitieve kunstwerken had moeten opgeven) en op het nog steeds in de vrije irrigatiegebieden gevolgde systeem van gezamenlijke regeling en beschikking.

Als logisch gevolg en terugslag der overheidsbemoeienis over de geheele linie op bevloeïingsgebied ontstond echter juist een volkomen gebrek aan belangstelling in bevloeïingsaangelegenheden, van de zijde der feitelijk belanghebbenden: de sawahbewerkers.

Men vond het immers best dat de overheid al het werk deed, en overal haar neus in stak, omdat daarmede tevens alle verantwoordelijkheid voor de bevloeïingswerken van de schouders der sawahbewerkers werd afgenomen, en nam daartegenover gaarne het nadeel op den koop toe, dat men nu en dan, en niet steeds rechtvaardig, gestraft werd (door een der lagere zelfbestuurs-rechtbanken) wegens het niet nakomen van dikwijls in de oogen der bevolking onjuiste voorschriften inzake de tijdstippen voor het bewerken en bevloeien der sawahs.

Een direct gevolg van deze overheidsbemoeienis was nog een stroom van Zelfbestuursverordeningen, later samengevat in het „sawah-reglement" voor Simeloengoen. Op overtreding van de verordende bepalingen werd straf gesteld, en de strafbepalingen die de irrigatie- en plant-regelingen, muizenklopjachtvoorschriften, enzoovoorts sanctionneerden, verwekten een surrogaat-belangstelling bij de sawahbewerkers: zij werden *gedwongen* eenige aandacht te besteden aan de waterschapsbelangen van het irrigatiegebied waartoe zij behoorden.

Het was niet aan den *goeden wil* der belanghebbenden te danken dat zij zich voegden naar de regelingen die noodig werden

geacht voor een behoorlijke waterverdeeling en een goede oogst, doch aan hun *vrees* voor straf.

Het is duidelijk dat een dergelijk systeem op den duur weinig levensvatbaarheid kon hebben, en dat daarvan alleen eenig nuttig effect kon uitgaan, wanneer de bepalingen werden nageleefd, of beter gezegd, wanneer gezorgd werd dat deze bepalingen werden nageleefd.

Het is dan ook een feit, dat de Controleur bij het Binnenlandsch Bestuur tevens als een soort opper-sawah-mandoer optrad die voortdurend op zijn hoede moest zijn dat de irrigatie-voorschriften en de plantregelingen behoorlijk werden nageleefd.

De toevallig met het bestuur belaste functionnaris placht dan ook vele uren door te brengen met het loopen langs leidingpaden en over sawahdijkjes, steeds vergezeld van den tegen de „recalcitrante" bevolking sputterenden technisch ambtenaar, en dikwijls ook begeleid door den betrokken zelfbestuurder of diens vertegenwoordiger, en dat gedurende den geheelen planttijd, die zich als gevolg van de toegepaste beurt-bevloeïing over acht maanden van het jaar uitstrekte.

Deed hij dat niet, dan beplantte de bevolking haar sawahs niet op tijd, en wanneer zij wellicht eindelijk toch tot het bewerken der velden overging, dan bleek het dat het irrigatiewater volgens het beurtbevloeïingssysteem naar een ander gebied werd gevoerd, zoodat van sawahbewerking in het eerste gebied niets meer kon komen, of wel, door het zeer onregelmatig planten werden dierlijke plagen gestimuleerd, met het gevolg dat het percentage misoogsten ontstellend hoog was.

Het toezicht op den *sawaharbeid* der bevolking was dus een integreerend deel der Bestuurstaak geworden, hetgeen toch eigenlijk een bespottelijke toestand was, wanneer men daarover even dieper nadenkt.

Bovendien regende het straffen, die door de kleine kerapatansbalei den sawahbewerkers-in-overtreding werden opgelegd, op vordering van de zelfbestuurder of van den Europeeschen bestuursambtenaar. Tot en met 1931 ondergingen jaarlijks bijna duizend sawahbewerkers de hun wegens allerlei sawahovertredingen opgelegde hechtenisstraffen, aangezien boeten niets hielpen, omdat die in het algemeen grif werden betaald.

III.

Waar overal in Indië voorbeelden te over zijn van waterschapsregelingen die door de bevolking zelve worden behartigd, zonder eenige directe inmenging van het Bestuur, lag het voor de hand, dat te een of anderen tijd de aandacht op het (onopzettelijk) verkeerde van het in Simeloengoen toegepaste systeem moest vallen, en dat dan ook naar een oplossing gezocht zou worden om de overheidsbemoeienis in de Simeloengoensche irrigatiegebieden te doen plaats maken voor een systeem van zelfwerkzaamheid en zelfregeling door de belanghebbende sawahbewerkers, waardoor tevens de onmisbare *belangstelling* der bevolking zou kunnen worden gewekt voor het irrigatiewezen.

Een grondig en diepgaand onderzoek, ingesteld naar vroegere en eventueel nog voorkomende adatregelingen inzake bevloeïing van gronden, bracht het bestaan van de panriahan pamokkahan in de (vrije) bevolkingsirrigatiegebieden aan het licht, en opende de deur tot de mogelijkheid van reorganisatie van het landschapsirrigatiewezen.

Het trekken van een parallel voor de overheidsirrigatiegebieden en die van de bevolking was echter niet zoomaar gemotiveerd, aangezien zich drie zeer principieele verschillen voordeden, en wel in de eerste plaats het groote verschil in de opzet der kunstwerken, waarbij opgemerkt moet worden dat de bevolking nimmer op eigen initiatief in staat zou zijn geweest dergelijke dure kunstwerken te bouwen en aan te leggen als door den technischen irrigatiedienst werden opgericht; in de tweede plaats omdat de uitgestrekte sawah-complexen der landschapsirrigatie voor den gewonen sawahbewerker inderdaad volslagen onoverzichtelijk waren (zij waren dat overigens voor iedereen, behalve voor den reeds eerder genoemden technisch ambtenaar der irrigatie Rijkens die elk kunstwerkje en elke leiding kende, aangezien hij ze alle had gebouwd en aangelegd), terwijl de bevolkingssawahgebiedjes op zich zelf slechts eenige tientallen hectaren besloegen; en in de derde plaats, omdat aan het landschapsirrigatie-systeem een retributie-heffing voor geleverd bevloeïingswater, in den vorm van het waterrecht vast zat, welke heffing de bevolking in haar eigen sawahgebieden niet kende en niet verlangde.

Deze voornaamste verschillen behoefden intusschen het bereiken van een regeling welke aan het vooropgestelde doel zou beantwoorden, niet in den weg te staan, mits alle belemmeringen die het totstandkomen der beoogde reorganisatie in den weg stonden zonder pardon konden worden opgeruimd.

Tot de belangrijkste belemmeringen behoorden uiteraard de factoren die nog steeds de grondslagen van den landschapsirrigatiedienst uitmaakten, en die nauw samenhingen met de drie cardinale verschilpunten tusschen landschaps- en bevolkings-irrigatie.

Voor het oprichten en onderhouden der zeer vele groote en kleine irrigatiewerken was een vrij groote staf van irrigatiepersoneel ontstaan, namelijk bijna vijf honderd koelies onder toezicht van een legertje mandoers, die weer ondergeschikt waren aan vele sawahmantri's terwijl aan het hoofd van den geheelen dienst de meergenoemde Technisch Ambtenaar stond.

Aan personeelskosten en koelieloonen werd in 1931 nog uitgegeven ƒ 46.354.73, terwijl de totale uitgaven ten behoeve van het irrigatiewezen in Simeloengoen in datzelfde jaar ƒ 137.900.79 beliepen.

Hiertegenover stond in 1931 een ontvangstpost aan waterrechtgelden van ƒ 108.319.19.

(Ten aanzien van de uitgaafpost moet echter worden opgemerkt, dat daarin een post van ƒ 71.630.29 voor normaliseering en nieuwen aanleg van kunstwerken was begrepen).

Het verminderen van de irrigatie-kosten in algemeenen zin, doch in hoofdzaak door sterke inkrimping van de personeelsformatie zou zeker niet zonder slag of stoot kunnen geschieden, al moet deze stap beschouwd worden als de meest belangrijke om te geraken tot overheveling van de gewone bevloeïingswerkzaamheden naar de bevolking zelf.

Het tweede bezwaar, namelijk de beweerde onmacht der sawahbewerkers tot het overzien van hun bevloeïingsgebied hing tennauwste samen met het handhaven van de vele mantri's en mandoers, die zooals men zich kan indenken een soort monopolie bezaten waar het de kennis der verschillende, onder hun toezicht staande bevloeïingsgebieden betrof.

Het derde verschil en tevens bezwaar, namelijk de heffing van een bepaalde retributie voor het geleverde irrigatie-water stond

of viel echter tegelijk met de eerste belemmering der hooge irrigatiekosten.

Indien de uitgaven belangrijk konden worden verminderd, zouden immers de ontvangsten naar verhouding mogen terugloopen.

Wanneer nu bereikt kon worden dat de sawahbewerkers zelf het gewoon onderhoud der bevloeïingswerken ter hand namen, zouden zij daardoor een groot gedeelte der personeelskosten kunnen besparen, welk bedrag dan direct in mindering van het te heffen waterrecht kon worden gebracht.

De hiervoor beschreven voornaamste bezwaren konden intusschen, naar gebleken is, inderdaad overwonnen worden, en wel door toepassing van een systeem van medezeggenschap voor de sawahbewerkers.

IV.

Hoewel de Simeloengoen-Batak, daarbij voorgegaan en gesteund door den meer actieven (getransmigreerden) Toba-Batak, slechts eenige decenniën sawahpraktijk heeft, en niet veel eerder ophield een onbeschaafde wilde te zijn, mag hem een behoorlijke dosis verstand en vernuft, alsmede een merkwaardige bevattelijkheid voor „cultuur" niet ontzegd worden.

Deze ras-eigenschappen zouden hem kunnen helpen zich spoedig door de eerste phasen van ontwikkeling op agrarisch gebied heen te werken, met het resultaat dat ook coöperatie op dit gebied binnen afzienbaren tijd mocht worden verwacht.

Het oog mocht zich hierbij onder meer richten op Bali, waar het beroemde soebak-stelsel niet zou kunnen bestaan, zonder de intens-levende vereenigingszin van den Baliër, zich uitende in de tallooze sêkêhê's op allerlei gebied, en vooral ook met betrekking tot het bevloeïingswezen.

De Baliër heeft wel is waar een cultuur van duizend jaren terwijl de Simeloengoen-Batak nog niet langer dan een kwart eeuw met de beschaving in aanraking is geweest, doch desondanks is laatstgenoemde in uiterlijken zin niet bij den Baliër achtergebleven, dank zij zijn aanpassingszin.

Een zich ontwikkelend vereenigingsleven kwam intusschen ook duidelijk tot uiting in het kerkelijk gemeente bestel van den Christelijken Simeloengoen-Batak, hetgeen temeer opviel, omdat de

meeste nederzettingen in Simeloengoen op den keper beschouwd niet kunnen worden aanvaard als zoogenaamde Inlandsche rechtsgemeenschappen wegens het ontbreken van eenigen internen samenhang.

Met het oog echter op de capaciteiten die de Simeloengoen-Batak op het punt van aanpassing aan meer ontwikkelde ideeën en stelsels bezit, was het daarom ongetwijfeld gemotiveerd op het overheidsirrigatiewezen in Simeloengoen een systeem te enten, dat in beginsel overeen zou komen bijvoorbeeld met het soebak-wezen op Bali, dat verder alle kenmerken der bekende adat-rechtelijke bevloeïingsregelingen zou dragen en dat tot doel had, de belanghebbende sawahbewerkers door coöperatie te bewegen tot meer belangstelling in alle bevloeïingsaangelegenheden die zich zouden voordoen binnen hun belangenkring. Deze belangenkring omvat voor den sawahbewerker in de overheids-irrigatie-gebieden in Simeloengoen — evenals in andere groote irrigatiegebieden elders — alleen het complex sawahs dat tegelijk met zijn eigen akker bevloeïingswater ontvangt uit dezelfde watervang.

Indien de sawahbewerker voldoende doordrongen zou zijn van het feit dat hij tezamen met de andere sawahbewerkers in hetzelfde complex afhankelijk is van den staat waarin de kunstwerken en leidingen in dit complex verkeeren, en dat hij, door tezamen met die anderen het onderhoud der kunstwerken en leidingen uit te voeren, en de waterverdeeling onderling ter hand te nemen, financieel voordeel zou kunnen verkrijgen en eventueel betere oogstresultaten zou kunnen bereiken, wanneer hij zich dus voldoende met dit idee vertrouwd zou hebben gemaakt, dan was de eerste stap in de richting van de beoogde coöperatie inzake waterschapsbelangen gedaan.

De eerste schreden zou de sawahbewerker echter onder zachten drang, en in enkele gevallen zelfs onder dwang hebben af te leggen alvorens hij tot het besef zou komen dat zijn eigen welzijn daarmede gediend was.

Deze zachte drang zou echter niet direct van overheidswege kunnen uitgaan, dat was reeds duidelijk gebleken bij het bestaande irrigatie-systeem, waarvoor de bevolking alle noodzakelijke belangstelling ten eenenmale miste.

Een ander uitgangspunt voor het uitoefenen van de noodig geachte suggestie op den sawahbewerker moest dus gezocht worden bijvoorbeeld in een meer gedecentraliseerd orgaan, dat op zichzelf weer, als centraal lichaam zou kunnen zorgen dat de sawahbewerker werd geïnstrueerd in de noodzakelijke toepassing van praktische samenwerking op bevloeiïngsgebied.

De in den aanhef van dit opstel meer uitvoerig beschreven bevolkings-irrigatie-gebieden konden hier ongetwijfeld als voorbeeld dienen, waarbij analoog aan de „panriahan" van die gebiedjes, een dergelijke op de adat steunende panriahan voor bepaalde, zich daartoe eigenende overheids-complexen zou kunnen worden samengesteld uit de plaatselijke volkshoofden als leden en raadgevers, en met het voornaamste hoofd als „radja ni bondar", of voorzitter van de te creëeren instantie.

Dergelijke panriahans die uiteraard groote sawahcomplexen zouden omvatten, behoorden voor de verschillende irrigatiegebieden te worden *erkend* (welke uitdrukking meer en beter de bedoeling van den opzet weergeeft dan elke andere aanduiding). Zij zouden voorts in elk geval ieder één prise d'eau met het daarvan afhankelijke bevloeïingsgebied tot hun ressort van bemoeienis aangewezen moeten krijgen.

Deze bevloeïingsgebieden zouden dan den naam „waterschap" kunnen dragen, welk woord, zooals reeds eerder werd toegelicht, in het Simeloengoen-Bataksch het best omschreven kon worden door „pamokkahan", zoodat de adat-rechtelijke benaming „panriahan pamokkahan" toegepast in de landschapsirrigatie-complexen, vrij vertaald het best door *waterschapsraad* kon worden weergegeven.

Met instemming van Gouverneur EZERMAN werd in 1932 besloten tot het nemen van een proef in deze richting, waartoe een zelfbestuursbesluit werd uitgelokt, (bijlage A).

Door de Inlandsche Zelfbesturen in Simeloengoen werd daarbij het instituut van waterschappen en waterschapsraden (panriahan pamokkahan) in de van landschapswege bevloeide sawahgebieden *erkend*, waardoor de voornaamste stap in de goede richting was gedaan.

Tevens werden 28 waterschappen ingesteld, waarbij de samenstelling der waterschapsraden voorloopig werd bepaald, onder

aanteekening dat het aantal waterschappen en waterschapsraden kon worden gewijzigd naar behoefte, terwijl in de waterschapsraden ook niet ambtelijke leden zitting kunnen nemen wanneer de tijd daartoe gekomen zou zijn.

Voorts werd een instructie voor de waterschapsraden vastgesteld, welke instructie de volgende punten omvat:

a) De waterschapsraden zullen jaarlijks in overleg met den irrigatiedienst advies uitbrengen inzake de vast te stellen plantregelingen, ieder voor hun eigen waterschap;
b) De waterschapsraden zullen zorgen voor de behoorlijke naleving der plantregelingen en overtreders terzake zoo noodig bij den bevoegden rechter voor straf voordragen;
c) De waterschapsraden zullen zorgen, dat de, in overleg met den irrigatiedienst door het Zelfbestuur vastgestelde en door den Assistent-Resident van Simeloengoen en de Karolanden goedgekeurde voorschriften inzake waterverdeeling, behoorlijk worden opgevolgd;
d) De waterschapsraden zullen agrarische en waterschapsgeschillen in hun ressort onderzoeken, en zoo mogelijk door middel van minnelijke schikking beslechten;
e) De waterschapsraden zullen zorgen voor de behoorlijke bestrijding van padi-plagen;
f) Misoogsten zullen omstandig door de waterschapsraden worden gerapporteerd, waarbij tevens advies inzake de vermindering van waterrecht moet worden uitgebracht;
g) Het onderhoud en het in goeden staat houden der aftapleidingen door de belanghebbende sawahbewerkers is onderhevig aan het toezicht van de waterschapsraden;
h) De waterschapsraden brengen advies uit over alle waterschapsbelangen, zoo vaak zij zich daartoe gedrongen voelen, en zoo dikwijls als daarom wordt gevraagd.

Deze instructie vormt de quintessence van het geheele nieuwe systeem van eigen zeggenschap door de sawahbewerkers in de landschaps-irrigatie-gebieden in Simeloengoen.

De erkenning der waterschappen en waterschapsraden kwam vóór de afkondiging van dit Zelfbestuursbesluit reeds daadwerkelijk tot stand, en wel op 1 Juli 1932.

Reeds dadelijk werd het advies der waterschapsraden gevraagd inzake de voor het plantjaar 1932 — 1933 vast te stellen plantregelingen (op de overtreding waarvan straf was gesteld, en die vóórdien steeds door den Technischen Dienst der Irrigatie opgesteld, en door den Assistent-Resident waren bekrachtigd geworden, nagenoeg met voorbijgaand van de belanghebbende sawahbewerkers, die immers als onmondig werden beschouwd).

De eerste praktische ervaring deden de waterschapsraden op tijdens het bewerken der sawahs in de tweede helft van 1932; de voltallige panriahan pamokkahan liep toen met den Controleur B.B. en den Technisch Ambtenaar voor de Irrigatie alle leidingpaden en sawahdijkjes mee af, en kreeg zoodoende te zien en te hooren waar en hoe en waarom het haperde met de irrigatieregelingen.

Ingevolge het tweede punt der instructie moesten de waterschapsraden nu zelf zorgen voor de behoorlijke naleving der door hen zelf voorgestelde plantregelingen, waarbij in enkele der oudste gebieden de panriahan pamokkahan eigener beweging tot het opleggen van adatstraffen overging.

De andere waterschappen volgden dit voorbeeld spoedig na, zoodat in 1932 reeds een begin werd gemaakt met het verankeren der nieuwe instellingen in het gewoonterecht dat nog toepassing vond in de vrije irrigatiegebieden.

In 1933 werden in totaal 87 vonnissen door de panriahans pamokkahan geslagen; in 1934 werden 84 overtredingen volgens de adat berecht, en in 1935 bedroeg het aantal adat-vonnissen 95.

Een voorbeeld van een dergelijke uitspraak van een der panriahans pamokkahan treft men aan in bijlage B.

In verband met deze toelichtingen dient nog te worden opgemerkt, dat als pennevoerder en tevens adviseur van den waterschapsraad de betrokken mantri sawah (later mantri-waterschap geheeten) aan de panriahan werd toegevoegd.

De opgelegde straffen bestonden — en bestaan nog — steeds in een boete in natura, waarvan het aequivalent in geld echter ook wordt aangegeven en als behoorlijke kwijting kan worden aanvaard.

Als maatstaf voor de besteding der boeten geldt de hieronder geciteerde (minder fraai gestelde) beslissing van het zelfbestuur:

„Segala pembajaran dari ajam atau kambing jang dapat „ditagih, dimakan oleh Raad Pamokkahan. Segala pemba- „jaran dengan wang dipakai boeat pembeli kertas toelis dan „boekoe keperloean Raad Pamokkahan, atau dibelikan boeat „makanan waktoe ada keroesakan bendar di tiap² gebied" [1].

Vergeleken bij de vele vonnissen tegen overtreders van irrigatie- en plantregelingen vóór 1932, steekt het aantal door de waterschapsraden opgelegde straffen (resp. 87, 84 en 95 in de jaren 1933, 1934 en 1935) uiterst gunstig af, terwijl de algemeene toestand in de bevloeiïngsgebieden tevens belangrijk verbeterd is.

Een verder noodzakelijk uitvloeisel van het instituut der waterschappen was het afschaffen der koeliediensten voor het gewoon onderhoud der bevloeiïngswerken, hetgeen officieel plaats vond nadat de waterschapsraden bijna anderhalf jaar in functie waren genomen gedurende welke periode reeds proeven waren genomen met onderhoud door de bevolking zelf.

De beslissing tot algeheele afschaffing der koeliediensten werd genomen op een groote vergadering van alle waterschapsbesturen in December van het jaar 1933.

Op deze bijeenkomst werd besloten dat voortaan alle koeliewerkzaamheden in de irrigatiegebieden zouden worden verricht in anggap-anggapan-dienst door de sawahbewerkers zelve; slechts de wakers bij de groote kunstwerken zouden gehandhaafd blijven ter voorkoming van vernieling daarvan door bandjirs.

De uitgaven aan koelieloonen verminderde hierdoor zoo sterk, dat mede door andere bezuinigingen, de totale uitgaven in 1934 door den irrigatiedienst in Simeloengoen gedaan slechts *f* 24.724,25 bedroegen, tegenover *f* 92.896,53 in 1933 en *f* 147.516,47 in 1932.

Door deze aanzienlijke besparing op de uitgaven, konden ook de retributies voor geleverd bevloeiïngswater (het waterrecht) verlaagd worden.

Tevoren waren de sawahs reeds verdeeld in vier klassen, waarvoor een waterrecht werd geheven in overeenstemming met de

1) Alle boeten in natura zullen door den waterschapsraad worden genuttigd. Alle betalingen in geld zullen worden aangewend tot het aanschaffen van schrijfpapier en registers voor den waterschapsraad, dan wel tot het bekostigen van de (gezamenlijke) maaltijden ter gelegenheid van het herstellen van beschadigde leidingen in elk gebied.

potentieele productie, n.l. respectievelijk ƒ 25.—, ƒ 20.—, ƒ 15.— en ƒ 10.— per hectare, inplaats van de vroegere uniforme heffing van 10% van de getaxeerde waarde van de oogst tot een maximum van ƒ 30.— per hectare.

Het waterrecht werd dan ook in 1934 teruggebracht tot de helft der bovengenoemde klasse-tarieven of respectievelijk tot ƒ 12,50, ƒ 10.—, ƒ 7.50 en ƒ 5.— per hectare, hetgeen ongeveer overeenkomt met 7 à 8% van de oogstwaarde bij de tegenwoordige *lage* padiprijzen.

In 1934 en 1935 werden aan anggap-anggapan-diensten, in onbetaalden waterschaps-arbeid respectievelijk 4040 en 3798 dagdiensten gepresteerd, of het ongedacht kleine cijfer van *een vierde tot een halve* dagdienst per sawahbewerker per jaar.

Uit deze getallen blijkt overduidelijk dat de landbouwende bevolking in Simeloengoen materieel al dadelijk behoorlijk werd gebaat door de instelling (erkenning) van waterschappen met eigen raden.

Daar komt dan nog bij dat in de irrigatiegebieden tegelijkertijd in anggap-anggapan-dienst in totaal rond negentien kilometer voor as-verkeer geschikte wegen werden aangelegd en onderhouden, welke wegen gelegenheid bieden tot een eenvoudig en snel transport van de oogst, terwijl een aantal vroeger geïsoleerd gelegen kampongs nu langs enkele van deze wegen bereikt kan worden.

Ook de misoogsten zijn belangrijk teruggeloopen sedert de zelfwerkzaamheid der waterschapsraden, aangezien de klopjachten op muizen en ratten nu blijkbaar met meer animo en belangstelling worden ondernomen, terwijl voorheen onder het dwangsysteem der overheidsregelingen, meer van lijdelijke onderwerping aan de ontvangen opdrachten dan van het met inzicht beveiligen van het eigen gewas kon worden gesproken.

Waar in 1933 nog de oogst van 404 hectare sawahs moest worden afgeschreven en van 257 hectare in 1934, beliep grootendeels als gevolg van de bemoeienis der waterschapsraden, de misoogst in 1935 niet meer dan 118 hectare of slechts 1½% van het beplante areaal. Voor de aardigheid kan worden vermeld dat het aantal gedoode muizen dat in 1935 geregistreerd werd rond 82.000 bedroeg.

Verder ging de bevolking onder aandrang van haar eigen waterschapsbesturen geleidelijk meer over tot het planten van tweede gewassen na afloop van de rijstoogst; in 1935 werd een toename van 47.5% op het in 1934 met tweede gewassen beplante areaal geregistreerd.

Naast de hiervoor opgesomde materieele voordeelen boekten de Simeloengoen-Bataks echter een moreele winst die niet in cijfers kan worden uitgedrukt, maar die hen cultureel heeft verrijkt.

De herleving van een adat waardoor zij een uitgebreide regelingsbevoegdheid en zeggenschap herkregen in eigen bevloeïngsaangelegenheden, gaf hun tevens de blijkbaar ontbrekende ruggesteun, door meer zelfvertrouwen, meer verantwoordelijkheidsgevoel en initiatief, welke eigenschappen zij in mindere mate schenen te bezitten dan de Toba-Bataks.

De getransmigreerde Toba-Bataks dreigden namelijk hun Simeloengoensche stamverwanten te verdringen in de rivaliteit om den voorrang, waarbij het minderwaardigheidsgevoel dat de Simeloengoen-Bataks bevangen had, onder meer door hun onvermogen om het snelle ontwikkelingstempo te volgen waarin zij zijn meegesleurd sedert met de daadwerkelijke kolonisatie van hun land een begin gemaakt werd, een remmende werking uitoefende op hun capaciteit om zich aan te passen aan de evolutie in maatschappelijke, sociale en agrarische verhoudingen.

Gezegd minderwaardigheidsgevoel nu blijkt reeds overwonnen te worden door de vrijmoedigheid waarmede oude (zij het ook heidensche) gebruiken op agrarisch gebied, weer in eere zijn hersteld; adat ceremoniën die de bewerking van den grond inluiden, waarmede het afplanten der sawahs en het binnenhalen van de oogst gevierd wordt, en die gepaard gaan met zoen- en dankoffers aan de kwaad- en goed gezinde goden en geesten, nemen naast de toepassing van adat-rechtelijke correcties op overtredingen van in eere herstelde adatvoorschriften, opnieuw een voorname plaats in het volksleven in.

Het Binnenlandsch Bestuur en de Technische Irrigatiedienst hebben sedert de erkenning en het herstel der panriahans pamokkahan in de kunstmatig bevloeide gebieden van Simeloengoen, geen rechtstreeksche bemoeienis meer met de interne bevloeïngsaangelegenheden en de regeling der planttijden in de acht en

twintig bloeiende waterschappen; de taak van de overheid werd beperkt tot leiding en toezicht in algemeenen zin.

De tijd is nu ook gekomen dat een aantal bindende en dwingende voorschriften inzake de sawahbewerking kan vervallen, onder andere de jaarlijksche vaststelling van de planttijden en plantregelingen door de overheid (zij het ook dat overleg met de waterschapsbesturen gepleegd wordt).

De panriahans pamokkahan moeten ten volle in staat geacht worden de plantregelingen zelf te kunnen vaststellen, waarbij slechts rekening gehouden dient te worden met het systeem van beurtbevloeïïng dat in verschillende waterschappen noodig is.

De sawahbewerker heeft immers, door de veel grooter belangstelling die hij voor het bevloeïïngswezen in de afgeloopen jaren kreeg, intusschen leeren inzien en begrijpen waarvoor deze beurtbevloeïïng dient en hoe het systeem moet worden toegepast, opdat het geheele waterschap het maximum aan profijt zal kunnen trekken van het beschikbare, kunstmatig toegevoerde water.

Ongetwijfeld zal de overheid in Simeloengoen dan ook binnen afzienbaren tijd mogen overgaan tot het leggen van *alle* regelingsbevoegdheid in de handen der panriahans pamokkahan.

Deze nieuwe waterschapsraden die op oude adat-rechtelijke instellingen gegrondvest zijn, hebben getoond een groote levensvatbaarheid te bezitten; zij hergaven het volk van Simeloengoen het gewenschte en noodzakelijke recht van heer te zijn in eigen huis en op eigen grond.

BIJLAGE A.

Zelfbestuursbesluit ddo. 6 October 1932 No. 38 goedgekeurd door den Gouverneur der Oostkust van Sumatra ddo. 27 December 1932.

De Inlandsche Zelfbesturen in Simeloengoen.

Kennisgenomen hebbende van het resultaat der enquête ingesteld door den Controleur ter beschikking van den Assistent-Resident van Simeloengoen en de Karolanden en neergelegd in diens nota van 24 Februari 1932, betreffende het bestaan van waterschapsregelingen in de niet van overheidswege bevloeide sawahgebieden in Simeloengoen, en de wenschelijkheid dergelijke waterschapsregelingen alsnog te erkennen voor de wel van overheidswege bevloeide irrigatiegebieden in Simeloengoen;

Overwegende dat het nuttig en wenschelijk wordt geacht de waterschapsraden, zooals ze bestaan in de niet van overheidswege bevloeide sawahgebieden in Simeloengoen ook te erkennen voor de wel van overheidswege bevloeide irrigatiegebieden in Simeloengoen;

Gelet op het schrijven van den Gouverneur der Oostkust van Sumatra van 30 Juli 1932 No. 15668/10;

Hebben besloten:

Eerstelijk: Te erkennen het instituut van waterschapsraden (panriahan pamokkahan) in de van overheidswege bevloeide sawahgebieden in Simeloengoen;

Ten tweede: Aan te wijzen de hierna te noemen waterschappen, en te bepalen, dat de waterschapsraden voorloopig zullen zijn samengesteld, zooals daarachter vermeld staat;

LANDSCHAP SIANTAR:

I.	Bahal Gadja	Voorz.: Penghoeloe Bahal Gadja, Leden: 2 penghoeloe's en 1 gamot.
II.	Manik Silau en Tiga Bolon Panei	Voorz.: Penghoeloe Manik Silau, Leden: Alle Penghoeloe's.

III.	Manik Hataran	Voorz.:	Penghoeloe Boekit Hataran,
		Leden:	1 Penghoeloe en 1 gamot.
IV.	Bah Sampoeran	Voorz.:	Penghoeloe Boekit Hataran,
		Leden:	1 Penghoeloe en 1 gamot.
V.	Pinang Ratoes	Voorz.:	Toean Silampoejang,
		Leden:	Penghoeloe Pinang Ratoes, Penghoeloe Jav. Kolonie, 1 gamot.
VI.	Silampoejang	Voorz.:	Toean Silampoejang,
		Leden:	1 Penghoeloe en 1 gamot.
VII.	Bah Korah I (Panei) en Bah Korah II (Siantar) ..	Voorz.:	Penghoeloe Marihat II,
		Leden:	Alle Penghoeloe's.
VIII.	Javaansche Kolonie te Bandar	Voorz.:	Toean Roemah Soeah,
		Leden:	Alle Penghoeloe's.
IX.	Perdagangan	Voorz.:	Toean Nagori Bandar.
		Leden:	Alle Penghoeloe's.

LANDSCHAP PANEI:

I.	Ambarisan	Voorz.:	Toean Ambarisan,
		Leden:	Alle Penghoeloe's.
II.	Pangkalan Boentoe	Voorz.:	Penghoeloe Si Madon,
		Leden:	Alle Penghoeloe's.
III.	Simpang Raja	Voorz.:	Toean Sipoldas,
		Leden:	Alle Penghoeloe's.
IV.	Sibaulangit	Voorz.:	Orang Kaja Panei,
		Leden:	Alle Penghoeloe's.
V.	Panombean	Voorz.:	Penghoeloe Laris,
		Leden:	De overige penghoeloe's.
VI.	Bah Binoman	Voorz.:	Penghoeloe Bah Radja I,
		Leden:	De overige penghoeloe's.
VII.	Siborna	Voorz.:	Penghoeloe Poelau Siborna,
		Leden:	De overige penghoeloe's.
VIII.	Simarimboen	Voorz.:	Toean Soehi,
		Leden:	Alle Penghoeloe's.

LANDSCHAP TANAH DJAWA:

I.	Bah Kisat	Voorz.: Toean Nagodang, Leden: Alle Penghoeloe's.
II.	Bah Pogoes etc.	Voorz.: Toean Sariboelawan, Leden: Alle Penghoeloe's.
III.	Seriboelawan etc.	Voorz.: Toean Sariboelawan, Leden: Alle Penghoeloe's.
IV.	Pangkalan Boentoe	Voorz.: Toean Sariboedjawa, Leden: 1 Penghoeloe en 1 gamot.
V.	Dolok Merlawan	Voorz.: Toean Sariboedjawa, Leden: Alle Penghoeloe's.
VI.	Tiga Balata Atas	Voorz.: Toean Silau Hataran, Leden: Alle Penghoeloe's.
VII.	Tiga Balata Bawah	Voorz.: Toean Silau Hataran, Leden: Alle Penghoeloe's.
VIII.	Djawa Tongah	Voorz.: Toean Djawa Tongah, Leden: Alle Penghoeloe's.
IX.	Bah Tonggoeran	Voorz.: Toean Koeta, Leden: Alle Penghoeloe's.
X.	Ranto	Voorz.: Toean Koeta, Leden: Alle Penghoeloe's.

LANDSCHAP DOLOK SILAU:

I.	Negeri Dolok	Voorz.: Toean Sibakkoedoe, Leden: Alle Penghoeloe's.

Ten derde: Te bepalen dat het aantal waterschappen en waterschapsraden kan worden vergroot door uitbreiding der irrigatiegebieden, dan wel door splitsing van bestaande waterschappen en dat het aantal kan worden verminderd door samentrekking van eenige bestaande waterschappen, een en ander bij besluit van het betrokken Inlandsche Zelfbestuur, in overeenstemming met den Assistent-Resident van Simeloengoen en de Karolanden.

Ten vierde: Te bepalen, dat de samenstelling der waterschapsraden kan worden gewijzigd, en dat niet ambtelijke (particuliere)

leden kunnen worden aangewezen, bij besluit van het betrokken Inlandsche Zelfbestuur in overeenstemming met den Assistent-Resident van Simeloengoen en de Karolanden.

Ten vijfde: Vast te stellen de navolgende instructie voor de waterschapsraden in Simeloengoen:

a. De waterschapsraden zullen jaarlijks in overleg met den irrigatiedienst advies uitbrengen inzake de vast te stellen plantregelingen, ieder voor hun eigen waterschap;

b. De waterschapsraden zullen zorgen voor de behoorlijke naleving der plantregelingen en overtreders terzake zoo noodig bij den bevoegden rechter voor straf voordragen;

c. De waterschapsraden zullen zorgen, dat de, in overleg met den irrigatiedienst door het Zelfbestuur vastgestelde en door den Assistent-Resident van Simeloengoen en de Karolanden goedgekeurde voorschriften inzake waterverdeeling, behoorlijk worden opgevolgd;

d. De waterschapsraden zullen agrarische en waterschapsgeschillen in hun ressort onderzoeken, en zoo mogelijk door middel van minnelijke schikking beslechten;

e. De waterschapsraden zullen zorgen voor de behoorlijke bestrijding van padi-plagen;

f. Misoogsten zullen omstandig door de waterschapsraden worden gerapporteerd, waarbij tevens advies inzake de vermindering van waterrecht moet worden uitgebracht;

g. Het onderhoud en het in goeden staat houden der aftapleidingen door de belanghebbende sawahbewerkers is onderhevig aan het toezicht van de waterschapsraden;

h. De waterschapsraden brengen advies uit over alle waterschapsbelangen, zoo vaak zij zich daartoe gedrongen voelen, en zoo dikwijls als daarom wordt gevraagd.

Ten zesde: De erkenning en instelling van waterschapsraden in de van overheidswege bevloeide sawahgebieden in Simeloengoen wordt geacht te zijn ingegaan op den 1sten Juli 1932.

BIJLAGE B.

Landschap Siantar.
District Bandar.

Boekoe Panriahan Pamokkahan Perdagangan.
Perkara meroesakkan bondar sawah boelan Januari 1934.

Angka toeroetan:	No. 5/1934.
Bila perkara sampei pada hakim pamokkahan:	23 November 1933.
Bila perkara dipoetoes:	27 Januari 1934.
Jang mendakwa dan apa pengadoeannja:	Nelly boroe Pasariboe, didakwa meroesakkan leiding sawah, menjebabkan keroesakkan pada padi sawahnja Nahasson Hoetaoeroek. Relaas Mantri Waterschap No. 31.
Saksi-saksi jang mendakwa dan apa ketahoeannja:	Marcus Pasariboe, Penghoeloe kampoeng Bandar Sawah, menerangkan: Benar Nahasson Hoetaoeroek mengadoe pada saja tanggal 23 November 1933, tentang benteng sawahnja diroesakkan oleh Nelly boroe Pasariboe, serta hal itoe ada benar menoeroet saja poenja pemandangan (pemeriksaän).
Jang terdakwa, oemoernja, tempat lahirnja dan apa djawabnja:	Nelly boroe Pasariboe, oemoer ± '18 tahoen, lahir di Tapanoeli, pekerdjaän ikoet lakinja tinggal di kampoeng Negri Bandar, mendjawab: Betoel saja ada memoetoeskan benteng sawahnja Nahasson Hoetaoeroek dan menoetoep boeboesannja soepaja saja dapat mengambil ikan dari bendar sawah itoe.

Timbangan hakim pamokkahan:	Panriahan Pamokkahan menimbang ada djalan menghoekoem (mardangdang) pada Nelly boroe Pasariboe atas kesalahannja: Meroesakkan benteng sawah, menjebabkan keroesakkan bagei padi sawah lain orang.
Kesalahan apa jang ditetapkan pada jang terdakwa:	Menoeroet hadat tetap Nelly boroe Pasariboe dipersalahkan dalam hal ini.
Mardangdang (hoekoem):	Nelly boroe Pasariboe dihoekoem (mardangdang): 1 kaleng beras ditaksir harga ..... ƒ 0.80 2 ekor ajam ditaksir harga à ƒ 0,50 ƒ 1.— Djoemlah ..... ƒ 1.80 Diberi tempo pada Nelly boroe Pasariboe dalam 7 hari mesti membajar dangdangnja terseboet diatas.

Nelly boroe Pasariboe terima senang dalam timbangan.

Tanda tangan hakim-hakim dan lain-lain jang moesjawarat:

Radja ni bondar-Voorzitter: (wg) Onleesbaar.
Lid (wg) Onleesbaar.
Lid (wg) Onleesbaar.
Lid (wg) Onleesbaar.
Lid (wg) Onleesbaar.
Lid (wg) Onleesbaar.
Adviseur, Mantri Waterschap: (wg) HERMANOES.

Gezien:
De Toean Siattar Radja Bandar,
(wg) SAOEDIN.

Enkele beschouwingen over het Luchtverkeer in Nederlandsch-Indië,

door

Drs. P. Joh. Bettink.

Het verkeer heeft tot doel de overbrugging van de ruimtelijke afstanden door overbrenging van personen, berichten en goederen. Zoodra de mensch de allerprimitiefste stadia zijner ontwikkeling achter zich heeft gelaten, ontstaan de oervormen van het verkeer. Op deze plaats behoef ik niet meer uit te wijden over de ontzaglijke beteekenis, welke het verkeer voor onze welvaart heeft gehad en de groote mate van wisselwerking, welke tusschen verkeer en voortbrenging bestaat. Terwijl het verkeer er naar streeft partij te trekken van de economische verschillen, die plaatsen van elkaar onderscheiden, roept het naast de nieuwe productiemogelijkheden ook nieuwe behoeften in het leven en schept het, omdat men zich steeds meer instelt op het verkeer, voortdurend nieuwe plaatselijke verschillen, waardoor weer nieuwe verkeersmogelijkheden ontstaan. Zonder het verkeer had de wereld de voordeelen der arbeidsverdeeling slechts in zeer beperkte mate kunnen benutten. Door het verkeer konden stoffelijke en geestelijke waarden worden verspreid. Het feit, dat een volk in het wereldverkeer wordt opgenomen, beteekent, indien het zich weet aan te passen, het ingaan van een periode van vooruitgang.

Zooals de uitvinding van het kompas in de 15e eeuw een revolutie te weeg bracht in het verkeer tusschen de volkeren, zoo zien wij in de 19de eeuw zich een omwenteling voltrekken door de uitvinding van de stoommachine, waardoor de spoorwegen ontstonden en ook de scheepvaart een nieuwe periode van groote ontwikkeling begon. Thans openen zich door de opkomst van het vliegwezen andermaal geheel nieuwe mogelijkheden.

Gedragen door het feu sacré van hen, die steeds een vast geloof in de mogelijkheden van de luchtvaart hebben gehad, heeft

het vliegtuig zich in korten tijd een plaats van beteekenis veroverd in het wereldverkeer. De lezer, die thans al klaagt wanneer de luchtpost uit Holland in plaats van 6 in 7 dagen de reis van 14.000 KM. heeft volbracht, mag niet vergeten, dat het pas 33 jaar geleden is, dat het eerste wrakke en wankele apparaat zich in de lucht verhief. Nu wij op den drempel staan van een grootsch opgezet transoceanisch luchtverkeer, blijkt hoe de wereldafstanden door het vliegtuig zijn ingeschrompeld en hoe hierdoor de relativiteit van ruimte en tijd wordt gedemonstreerd. De vraag of het menschdom door deze technische overwinningen meer geluk en tevredenheid deelachtig zal worden, moge hier buiten beschouwing blijven. Wij hebben het feit van de nieuwe verkeerstechnische revolutie te aanvaarden.

Wat zal de rol zijn, die Nederlandsch-Indië in het wereldluchtverkeer zal gaan spelen? Ons economisch belang en ons nationaal prestige eischen beiden, dat Indië bij dit proces actief zal optreden. Een gunstige geografische positie alleen is niet voldoende; een gezonde en krachtige ondernemingsgeest is een conditio sine qua non. Hieronder zullen wij enkele beschouwingen geven over eenige feiten betreffende den groei en de ontwikkeling van het Indische burger-luchtverkeer. Hoewel de nationale en de internationale functie van het luchtverkeer elkaar nauw raken en vaak in elkaar overloopen, is het voor de systematische behandeling van het onderwerp van belang, dat wij deze twee kanten van het Indische luchtverkeer afzonderlijk onder de loupe nemen.

A. *Het luchtverkeer in Indië.* Op den voorgrond zij gesteld, dat Indië zich wat klimaat betreft uitstekend leent voor het luchtverkeer. Ongunstige klimatologische omstandigheden, zooals Europa deze kent, komen bijna niet voor. De atmosferische condities in Indië kunnen bijna ideaal worden genoemd. Ook de economische omstandigheden leenen zich uitstekend voor het luchtverkeer. De enorme uitgestrektheid (Medan—Soerabaia = Amsterdam—Saloniki), de omstandigheid, dat Indië een eilanden-rijk is en het feit, dat hier slechts weinige andere frequente snelverbindingen bestaan, zijn even zoovele redenen, waarom het luchtverkeer in Indië een groote toekomst tegemoet moet gaan. De remmende factor is, dat het aantal passagiers, wier inkomen en werkkring vliegen mogelijk en noodig maken, slechts een zeer gering deel van

de totale bevolking uitmaakt. Doch ook de spoorwegen en de scheepvaart ondervinden den invloed van dezen factor en in één opzicht zelfs in versterkte mate. Voor het in verhouding met Europa en Amerika weinig intensieve verkeer moeten de spoorwegen door de zeer groote vaste-kapitaalinvestatie met relatief hooge kosten per eenheid van vervoer werken. Ook ten opzichte van de scheepvaart kan de luchtvaart met veel lagere constante kosten worden geëxploiteerd. Ook door haar groote elasticiteit wat betreft aanpassing aan de grootte van het vervoer en den vorm van het luchtnet neemt de luchtvaart t.o.v. andere middelen van vervoer een bevoorrechte plaats in. Reeds een relatief gering aantal passagiers is voldoende om een luchtlijn in het leven te roepen.

Het bovenstaande geldt echter alleen voor het snelverkeer. Voor het massa-vervoer zal het vliegtuig voorloopig geen concurrent worden van spoorweg, vrachtauto en scheepvaart. Op deze plaats moge gewezen worden op de gunstige positie, welke ook de vrachtauto t.o.v. de spoorwegen inneemt. Ook hier geen groote vaste-kapitaalinvestatie en ook hier groote soepelheid wat betreft aanpassing aan de grootte van het vervoer en aan de routes. Bij het opkomen van nieuwe transportmiddelen zullen in het algemeen die landen, waar elders reeds bestaande vervoermiddelen nog slechts een relatief geringe rol spelen en welke in deze vervoermiddelen in verhouding slechts weinig kapitaal hebben geïnvesteerd, een voordeel hebben boven landen, waar het tegengestelde het geval is en waar dientengevolge het nieuwe verkeersmiddel zich veelal slechts ten koste van de bestaande een plaats kan veroveren. Zooals hier boven reeds is gezegd, neemt Indië als geheel genomen een dergelijke gunstige positie in.

De vrachtauto en de autobus voor het goedkoope massavervoer en het vliegtuig voor het snelvervoer zullen er elk het hunne toe bijdragen, dat in Indië het spoorwegverkeer bij lange na niet die graad van ontwikkeling zal bereiken, die Europa en Amerika hebben gekend. De kans is zeer groot, dat Indië, evenals China, de periode zal overslaan, waarin de spoorwegen de overheerschende rol in het grondverkeer vervullen.

Hoe is de idee van de burger-luchtvaart in Indië ontstaan en gegroeid?

Bij Gouvernements Besluit van 10 April 1919 No. 27 werd onder voorzitterschap van ir. DAMME een „Commissie voor den Luchtverkeersdienst" in het leven geroepen, welke dit vraagstuk in studie had te nemen en zoo spoedig mogelijk volledige voorstellen aan de Regeering zou hebben te doen. Daar ten bate van de Engeland—Australië-vlucht van ROSS SMITH in 1919 het traject Batavia—Soerabaia door de militairen van landingsterreinen was voorzien, stelde de Commissie in November van datzelfde jaar aan de Regeering voor deze route te vervolmaken, zoodat zoo spoedig mogelijk met het maken van proefvluchten van Batavia naar Soerabaia door Marine en Leger kon worden begonnen. Toen eindelijk in de tweede helft van 1921 voldoende noodlandingsterreinen klaar waren, trok de Marine zich terug en kwam voorloopig van het plan der proefvluchten niets.

Ook van particuliere zijde was reeds initiatief getoond. Nadat van verschillende zijden o.a. door de heeren ONNES, Major RANDOLPH MAC KATTIE POWELL en DROOGLEVER FORTUYN en door een dochtermaatschappij van Vickers Ltd., vergeefs concessieaanvragen tot de Indische Regeering waren gericht, kwam in Mei 1920 de Generaal b.d. C. J. SNIJDERS als vertegenwoordiger der K.L.M. naar Indië. Na overleg met de Commissie voor den Luchtverkeersdienst werd door Generaal SNIJDERS een verzoekschrift bij de Indische Regeering ingediend. Het voorstel hield in, dat eventueel het luchtvaartbedrijf zou worden uitgeoefend door een Ned. Ind. dochtermaatschappij der K.L.M. De Regeering zou een rente van 6% moeten waarborgen; de waarborg zou echter in geen geval meer zijn dan 2/3 van het bedrag der jaarlijksche exploitatie-kosten. Naar aanleiding van het gunstig advies der Commissie bracht de Indische Regeering op de begrooting voor 1921 een Memoriepost met betrekking tot een met de K.L.M. te sluiten overeenkomst. De toenmalige Minister van Koloniën ging hiermede echter niet accoord. Wellicht heeft de inmiddels opgekomen malaise dezen bewindsman de volgende voor de initiatiefnemers teleurstellende woorden in den mond gegeven: „Ik ben niet ongenegen aan particuliere ondernemingen, die luchtlijnen willen openen, eenigen steun te verleenen maar ik zou het niet verantwoord achten een onderneming, die op zich zelve geen levensvatbaarheid bezit, op kunstmatige wijze met Landsgelden in stand te houden!"

Van 1921 tot 1923 was door de ongunstige internationale economische situatie het budgetair evenwicht hier te lande dermate verstoord, dat aan een eventueele Staatsbijdrage niet kon worden gedacht.

Ter propageering van de luchtvaartgedachte werd van 28 Juli — 12 Augustus 1923 tijdens de Jaarbeurs te Bandoeng een geregelde luchtpostdienst tusschen Batavia en Bandoeng met militaire vliegtuigen onderhouden. De militaire luchtvaartafdeeling had reeds meer gedaan om het Indische publiek luchtvaartgezind te maken. Jaarlijks werden demonstratiedagen gehouden en reeds in 1920 werden b.v. te Bandoeng en Soerabaia respectievelijk 70 en 235 passagiers vervoerd.

Toen de economische omstandigheden gingen verbeteren, richtte de K.L.M. op 31 Januari 1924 een nieuwe concessieaanvraag tot de Indische Regeering. Dit verzoek werd om advies in handen gesteld van de inmiddels gereorganiseerde Commissie voor den Luchtverkeersdienst, thans onder voorzitterschap van ir. ASSELBERGS. Deze Commissie bracht reeds op 15 Juni 1924 een zeer gedocumenteerd verslag uit en betoogde dat het luchtverkeer er thans moést komen, omdat behalve het al dan niet verkrijgen van andere voordeelen, ook de eventueele inschakeling van Ned.-Indië in het opkomende wereldluchtverkeer op het spel stond. Er gebeurde echter niets, zelfs de aankomst op 24 November 1924 van de beroemde HN-ACC met VAN DER HOOP, kon de Regeering niet tot daden brengen. Het belang van het verkrijgen eener sluitende begrooting woog voor Haar het zwaarst.

Toen kwam in 1927 de Luchtvaartafdeeling weer in touw. Van 2 Juli tot en met 30 November werd een luchtpostdienst onderhouden met Fokker C-IV-toestellen, in aansluiting op de komende en vertrekkende mailbooten. De resultaten van het postvervoer waren echter ongunstig, zoodat in September het tarief van ƒ 0,40 voor 20 gram werd verlaagd tot ƒ 0,10.

Bovendien was men, om het gebruik van het vliegtuig te stimuleeren, met ingang van 13 Augustus er toe overgegaan om tusschen Bandoeng—Batavia—Semarang—Soerabaia ook passagiers te vervoeren.

Inmiddels had te 's Gravenhage op 26 Maart in de Ridderzaal een bijeenkomst plaats gehad, waar door oud-minister TREUB en

door Generaal SNIJDERS op de instelling van een luchtverkeer in Indië werd aangedrongen.

In April 1927 werd onder voorzitterschap van dr. C. J. K. VAN AALST een comité gevormd om, in nauwe samenwerking met de K.L.M., tot stichting van een zelfstandig luchtverkeer in deze gewesten te komen. Dit comité kreeg den steun van vrijwel alle groote Indische handels- en cultuurlichamen en banken. Nadat overeenstemming was verkregen tusschen dit comité en de K.L.M. omtrent de technische en financieele organisatie, vertrokken in Augustus 1927 de heeren mr. D. A. DELPRAT en A. PLESMAN naar Indië om de noodige onderhandelingen te voeren. Binnen betrekkelijk korten tijd werd een basis gevonden voor een overeenkomst tusschen het Land en de op te richten maatschappij. Door de Regeering werd een suppletoire begrooting ingediend ten einde de noodige steun aan het op te richten bedrijf te kunnen geven. In de Memorie van Toelichting werd deze steun o.a. op de volgende wijze verdedigd: „De groote ontwikkeling van de luchtvaart in de laatste jaren heeft de overtuiging gevestigd, dat het oogenblik is gekomen om ook hier te lande een daadwerkelijk begin te maken met dit nieuwste verkeersmiddel. Immers is te voorzien, dat binnen afzienbaren tijd Nederlandsch-Indië zal worden aangesloten bij het internationale luchtverkeer en het traject over den Archipel daarvan zelfs een onmisbare schakel zal uitmaken. Wil men deze in alle opzichten gewenschte aansluiting bevorderen en voorbereiden en daarbij het onschatbare voordeel hebben van het initiatief in eigen handen te houden, dan is nu het tijdstip van handelen daar. Het oogenblik is ook daarom gunstig, omdat zich een combinatie heeft gevormd van de K.L.M. met een kapitaalkrachtige groep, die waarborgen biedt voor deskundig beheer en goede financiering. Deze Combinatie heeft een aanbod gedaan om het noodige kapitaal te verschaffen voor vliegtuigen en roerende inventaris, op voorwaarde dat het Land de vliegterreinen met de daarbij behoorende gebouwen ter beschikking stelt en de instandhouding van het kapitaal waarborgt. Op rentegarantie maakt de Combinatie geen aanspraak" *).

*) Van het historisch gedeelte zij verder verwezen naar:
a. het artikel „Luchtvaart" in de Encyclopaedie van Ned.-Indië.
b. Eerste Verslag van het Bureau Luchtvaart.
c. „Vijf en twintig Jaar Luchtvaart", uitgave Strengholt, Amsterdam.

Op 16 Juli 1928 werd toen de Nederlandsch Indische Luchtvaartmaatschappij opgericht met een kapitaal van 10 millioen gulden, waarvan 5 millioen geplaatst.

Op 15 October van dat zelfde jaar kreeg de Maatschappij het praedicaat „Koninklijke" en de naam der „Knilm" was geboren. In diezelfde maand werd een 5-jarige overeenkomst met de Regeering gesloten, waarbij werd bepaald: dat de Knilm een subsidie van ƒ 1.000.000 per jaar zou ontvangen. Deze subsidie is met ingang van 1 Januari 1934 verlaagd tot ƒ 400.000.

Op den 1sten November 1928 opende Zijne Excellentie Jhr. De Graeff de diensten der Maatschappij, welke bestonden uit de dagelijksche verbindingen Batavia—Bandoeng v.v. en Batavia—Semarang v.v. Op 15 Februari 1929 moest de eerstgenoemde dienst reeds worden verdubbeld.

Al naar gelang de grondorganisatie door het Gouvernement werd voltooid, had uitbreiding van het luchtnet plaats.

Op 15 Augustus 1929 werd de wekelijksche verbinding Batavia — Palembang geopend, terwijl op 1 November van dat jaar de lijn Batavia — Semarang naar Soerabaia werd doorgetrokken. In het volgende jaar werden wekelijksche diensten naar Singapore en Medan ingesteld.

Op 6 Mei 1935 werd Bali in het luchtnet der Knilm opgenomen, terwijl op 8 Februari 1936 de openingsvlucht van de lijn Batavia — Soerabaia — Bandjermasin — Balikpapan plaats vond.

Thans leggen de vliegtuigen der Knilm per week een afstand van ruim 20.000 km in regelmatig lijnverkeer af, aldus per maand tweemaal den omtrek van den aardbol.

Bij het beschouwen van de belangrijke positie, welke thans de Knilm op verkeersgebied inneemt, mag niet worden vergeten de groote rol, welke de militaire luchtvaart bij het voorbereiden der commercieele luchtvaart heeft gespeeld. Behalve het feit, dat de Knilm in tijden van gebrek aan vliegend personeel een beroep kan doen op de militaire vliegers, heeft de Luchtvaart-afdeeling in groote mate meegeholpen de vliegerij reeds vanaf 1920 te populariseeren. Voorbeelden hiervan zijn de demonstratiedagen te Bandoeng en Soerabaia (zie boven) en de post- en passagiersdienst tusschen Batavia en Soerabaia. Het belangrijkste was wellicht echter de hulp, die zij verleende door den aanleg van diverse

landingterreinen en het verkennen van verschillende luchtroutes. Hoewel Knilm en Luchtvaartafdeeling ieder een eigen arbeidsterrein bezitten, moge het bovenstaande een bewijs zijn, dat een gezonde samenwerking van militaire en commercieele luchtvaart vooral in Indië goede resultaten kan afwerpen.

De vloot onzer nationale Indische luchtvaart-maatschappij bestond op 1 Januari 1936 uit 4 Fokker-vliegtuigen type F VIIb met 3 Lynx-motoren (230 pk.), 2 F VIIb met 3 Titan-motoren (250 pk.), 2 F XII met 3 Wasp-motoren (450 pk.) en 3 Douglas DC 2 vliegtuigen met 2 Cyclone-motoren (700 pk.).

Van deze vloot zijn de F VII vliegtuigen gemiddeld 7 jaar oud en — hoewel technisch nog in behoorlijke conditie — in vergelijking met de moderne producten der vliegtuigtechniek als verouderd te beschouwen wat betreft snelheid en bedrijfskosten. De F XII-toestellen slaan door het monteeren van z.g. bestuurbare schroeven thans nog een behoorlijk figuur, maar staan toch bij de nieuwe vliegtuigcreaties ten achter.

Buiten de 3 pas aangeschafte Douglas-machines zal de Knilm binnen afzienbaren tijd zeker tot aankoop van nog eenige nieuwe vliegtuigen moeten overgaan, wil zij althans geheel „konkurrenzfähig" blijven. Bij deze aanschaffing zal rekening gehouden moeten worden met het feit der hierboven genoemde elasticiteit ten opzichte van de grootte van het vervoer en zullen niet alleen groote machines moeten worden gekocht, doch ook eenige snelle kleine vliegtuigen. Op minder drukke trajecten zullen deze toestellen toch een behoorlijk rendement opleveren, terwijl zij ook gebruikt kunnen worden voor z.g. taxi-vluchten.

Een idee van de vervoersresultaten mogen de volgende cijfers over 1934 geven.

Passagiers	17.630
Vracht	74.708 kg.
Post	27.564 kg.

Uit deze cijfers blijkt tevens van welken aard het luchtvervoer in deze streken is. Schatten wij een passagier met bagage gemiddeld op 100 kg., dan blijkt dat het gewicht aan passagiers bijna 2½ maal grooter was dan het gewicht aan vracht. Ook de luchtpost is vergeleken met de passagiers van zeer veel minder belang.

In 1934 bestonden de inkomsten op alle Knilm-lijnen, verkregen uit het zuiver Indische vervoer en uit dat van en naar Singapore voor:

82% uit inkomsten uit passagiersvervoer
11% „ „ „ postvervoer
5% „ „ „ vrachtvervoer
2% „ „ „ vervoer van extra-bagage.

Het feit, dat bij de Knilm het zwaartepunt van het vervoer bij de passagiers en niet bij post en vracht ligt, is, gezien de economische omstandigheden en bevolkingsopbouw, volkomen te begrijpen. Het snelgoederenverkeer in Nederlandsch-Indië kent slechts zeer weinig artikelen, die door hooge waarde en/of andere omstandigheden op het luchtvervoer zijn aangewezen. Voorbeelden van deze goederen zijn: kranten, snijbloemen, films, kleine vitale onderdeelen van machines, medicijnen, enz. enz.

In het reizigersverkeer speelt het vliegtuig in Indië reeds nu een groote rol. Voor leiders uit het particuliere bedrijfsleven, voor controleerende ambtenaren en voor hen, die om andere redenen snel moeten reizen, is het vliegtuig met het oog op de groote afstanden in dezen Archipel het aangewezen verkeersmiddel.

Thans een enkel woord over het instellen van nieuwe lijnen. Velen zijn nog de meening toegedaan, dat de leiding eener luchtvaartmaatschappij bij het projecteeren van nieuwe luchtverbindingen enkel afgaat op de al dan niet gunstige geografische positie van verschillende plaatsen. Een atlas, een potlood en een liniaal zouden de eenig-noodige gereedschappen zijn. Niets is minder waar. Omvang van het handelsverkeer tusschen de betrokken gebieden, snelheid, frequentie en positie van andere verkeersmiddelen, laten, met de geografische ligging, pas een beoordeeling toe of tusschen beide gebieden een luchtverbinding gewenscht en economisch verantwoord is. Uit de mislukte Soerabaia — Makasserverbinding is wel gebleken, dat beide eerstgenoemde factoren een beslissende beteekenis hebben. De economische voorwaarden bepalen het al dan niet openen van een lijn. Van de zijde der luchtvaarttechniek beschouwd, biedt onze Archipel geen moeilijke en onoplosbare technische problemen meer.

Als uitbreiding van ons nationaal luchtnet is, behalve eventueele verbindingen tusschen groote plaatsen, meerdere malen de

verlenging van de lijn Batavia — Medan naar Sabang naar voren gebracht, omdat hierdoor een snelle aansluiting van Sabang, als aanloophaven van vele scheepvaartverbindingen, met de hoofdstad van Indië zou ontstaan. Nu het luchtnet steeds meer een aansluitend geheel gaat vormen, wordt door werkelijke snelpassagiers steeds minder gebruik gemaakt van de combinatie zee- of spoor- en luchtvervoer, doch steeds meer van het uitsluitend luchtverkeer. Een dergelijke luchtlijn zal dus voornamelijk moeten bestaan van scheepspassagiers, die om een of andere plotseling opgekomen reden van het vliegtuig gebruik moeten maken. De ervaring heeft aangetoond, dat dergelijke gevallen zich slechts weinig voordoen en voornamelijk hierdoor biedt het exploiteeren van deze lijn geen of weinig mogelijkheden. Uit recente persberichten is echter gebleken, dat de Regeering bijzondere redenen heeft om de instelling van een dergelijke lijn te bevorderen.

Veel betere mogelijkheden biedt de Java — Oost-Borneo-lijn. De instelling hiervan is van beteekenis voor het op Borneo opereerend Nederlandsch kapitaal, dat daar een belangrijk, doch tot voor kort betrekkelijk geïsoleerd bedrijfsleven heeft opgebouwd. De opneming van deze centra in het luchtverkeer is èn voor de bedrijven èn voor het personeel van eminent belang. Deze lijn is echter bestemd om zoo spoedig mogelijk te worden doorgetrokken naar de Filippijnen en zal dan van nog grootere beteekenis worden.

Hier komen wij echter op het tweede gedeelte van deze beschouwing, nl. de rol van Nederlandsch-Indië in de internationale luchtvaart.

B. *Het internationale luchtverkeer.* Vooraf moge de opmerking worden geplaatst, welke reeds hierboven werd gemaakt, nl. dat de positie van de nationale luchtvaart van grooten invloed is op de rol, welke een land in de internationale luchtvaart speelt. Naast de geografische ligging en het handelsverkeer zijn ook het nationale luchtnet en de bestaande grondorganisatie (vliegvelden, radio, weerberichtendienst enz.) van groote beteekenis. In Nederland zijn de K.L.M. en de uitrusting van de luchthaven Schiphol daarvan de sprekende bewijzen. Hoewel vele luchtlijnen in West-Europa korter zouden zijn, indien zij niet via Amsterdam werden geleid, heeft Schiphol toch de groote Europeesche lijnen aange-

trokken, van welke attractie Nederland de directe en indirecte voordeelen geniet.

De geografische positie van Indië is buitengewoon gunstig, liggende in de driehoek Amerika—Azië—Australië. De economische belangrijkheid van deze gebieden is sterk groeiende en het onderlinge handelsverkeer vraagt snelle verbindingen. Reeds is Amerika begonnen met een proefdienst op de Filippijnen, die t.z.t. naar China zal worden doorgetrokken. Japan koestert plannen voor luchtverbindingen met China, Java en Australië. Tusschen beide laatstgenoemde gebieden wordt reeds door een Australische maatschappij een vliegdienst onderhouden. Wij kunnen veilig aannemen, dat binnen afzienbaren tijd de Pacific met een dicht net van luchtverbindingen zal zijn overdekt.

Welke positie zal Indië hierbij innemen? Alvorens deze vraag nader te beantwoorden is het gewenscht in het kort iets te zeggen over de houding van vele staten ten opzichte van de internationale luchtvaart. De snelheid, de vrijheid van beweging en de onbegrensde werkingssfeer van het moderne vliegtuig zijn de factoren, die het internationale karakter van de luchtvaart kenmerken. Deze technische factoren zijn echter niet voldoende om werkelijk het internationale ideaal te bereiken. Daarbij zijn ook de staatsrechterlijke opvattingen van doorslaggevend gewicht. Internationale luchtvaart eischt internationale samenwerking en hieraan ontbreekt soms wel wat; bv. de weigering van Australië in 1930 om een Nederlandsch-Indische luchtlijn in Australië toe te laten welke houding tot op heden werd gehandhaafd. De oorzaak van dit gebrek aan internationale samenwerking is, dat het principe van de vrijheid, zooals dit in de internationale scheepvaart bestaat, door de luchtvaart niet is overgenomen. In de op 13 October 1919 te Parijs opgestelde Luchtvaartconventie, welke als basis dient van de internationale luchtvaart, is als principe aangenomen, dat elke staat de volledige en uitsluitende souvereiniteit bezit over de luchtruimte boven haar grondgebied. Bovendien is hierin bepaald, dat de instelling van internationale luchtvaartverbindingen onderworpen kan worden aan de voorafgaande toestemming der betreffende staten. Deze toestemming is nu bij de staten een „handelsgoed" geworden, welke zij zoo voordeelig mogelijk trachten uit te wisselen. Evenals op het

terrein der handelspolitiek geldt bij de luchtvaart het beginsel van het protectionisme en der reciprociteit.

Op het oogenblik kent Nederlandsch-Indië de volgende internationale luchtlijnen:

Batavia — Singapore door de Knilm.
„ — „ en verder Westwaarts door de K.L.M.
„ — „ „ „ „ „ „ Qantas in samenwerking met de Imperial Airways.

Soerabaia — Australië door de Qantas Empire Airways.

Met het oog op het bovengenoemde reciprociteitsbeginsel zal voorloopig wel niets van een Nederlandsch-Indische lijn naar Australië komen. Wij hebben de Australiërs niets meer aan te bieden; het recht dat zij in Indië mogen landen, werd indertijd uitgewisseld tegen het recht van de K.L.M. om van de Britsch-Indische landingsterreinen gebruik te mogen maken. De eenige toezegging, welke wij na jarenlange, vergeefsche onderhandelingen hebben verkregen, was, dat indien het luchtverkeer zoo groot was geworden, dat een tweede dienst economisch was verantwoord, ons verzoek om een dienst op Australië te openen, nog eens in overweging zou worden genomen. Het resultaat van deze overweging schijnt weer negatief voor ons te zijn uitgevallen, gezien het feit, dat de Australische dienst zal worden verdubbeld en van een eventueele Nederlandsche lijn niets wordt vernomen. Niet alleen jammer voor de Knilm, doch ook voor de K.L.M., welke hierdoor een belangrijke aanvoerlijn mist.

De Knilmlijn naar de Filippijnen zal weinig politieke moeilijkheden ontmoeten. Echter zullen wij van onzen kant waarschijnlijk ook een Filippijnsche dienst t.z.t. moeten toelaten. Het reciprociteitsbeginsel zal ook hier bestaan.

Ruime mogelijkheden zal ook een Knilmlijn naar Saigon bieden. Buiten het voordeel van een directe verbinding tusschen Indië en Indo-China, zal deze lijn ons een aansluiting geven op de Fransche en Britsche luchtverbindingen met China. Wellicht zullen de resultaten dezer indirecte verbinding belangrijker zijn dan de directe verbinding met Saigon.

Bij het instellen dezer lijnen zal men zich op het feit moeten voorbereiden, dat in den eersten tijd geen winstgevende exploitatie zal worden bereikt. De positie van Ned.-Indië in het zich ontwikkelende Interpacifische handelsverkeer zal echter dit initiatief van ons eischen; immers het gevaar zal anders bestaan, dat Indië niet alle voordeelen van haar gunstige geografische ligging zal kunnen trekken.

Bovendien mag men niet vergeten, dat wanneer — en dat zal waarschijnlijk in het begin het geval zijn — de nieuwe lijnen geexploiteerd kunnen worden met het reeds aanwezig zijnde materieel en met de huidige personeelsbezetting, de kosten welke voorloopig op een dergelijke uitbreiding drukken, niet hoog zullen zijn. Elk saldo boven deze directe kosten zal een verlichting zijn van de vaste lasten, welke ook nu reeds op het bedrijf als geheel drukken.

Wanneer in de komende maanden de nieuwe subsidieregeling van onze nationale luchtvaartmaatschappij door Regeering en Volksraad zal worden behandeld, moge de groote waarde die deze maatschappij heeft voor de positie van Ned.-Indië in het luchtverkeer de praemisse zijn, waarvan bij de besprekingen zal worden uitgegaan *).

Thans nog een enkel woord over de verhouding tusschen Knilm en K.L.M. Het arbeidsveld der beide maatschappijen is principieel gescheiden. Aan de K.L.M. is de taak opgedragen een verbinding tusschen Moederland en Indië te onderhouden. De Knilm dient te zorgen voor het locale luchtnet in Ned.-Indië en de verbinding van onze Archipel met nabuurlanden.

Van verschillende zijden is wel eens gewezen op de groote voordeelen, welke een eventueele oplossing van de Knilm in de K.L.M. zou hebben. Uniforme luchtvaartpolitiek, goedkooper aanschaffing en economischer gebruik van materieel, intensiever gebruik van het in dienst zijnde personeel, efficienter organisatie van proganda, publiciteit en boekingsstelsel. Behalve het feit, dat de financieele

*) Niet alleen door een directe subsidie kan de Regeering de luchtvaart steunen, ook op indirecte wijze is dit mogelijk bijv. door postcontracten. Het feit, dat alle brieven zonder extra post per vliegtuig zouden worden verzonden, indien dit de snelste verzending is, zou voor het publiek groote voordeelen hebben en zou voor de luchtvaartmaatschappij een stevige steun beteekenen.

positie van beide maatschappijen niet gelijk is en samensmelting voor de aandeelhouders der Knilm niet voordeelig zou zijn, staan tegenover een dergelijke aaneensluiting twee belangrijke factoren.

Ten eerste bestaat het groote bezwaar, dat de omstandigheden in Indië geheel anders zijn dan in Nederland. De leiding in Nederland van een dergelijk groot Indisch bedrijf zal zooveel organisatorische wrijving en remming hebben te overwinnen, dat vele voordeelen der samensmelting verloren zullen gaan. Een middel om hieraan te ontkomen zou te vinden zijn in een groote autonomie van het Indisch bedrijf. De ervaring bij andere ondernemingen heeft echter geleerd, dat de leiding in Nederland niet gaarne een zoodanige autonomie verleent hoogstens in beperkte mate. Zou echter deze zelfstandigheid worden verleend, dan ontstaat praktisch dezelfde toestand als nu.

De tweede factor is gelegen in het feit, dat door hechte en gezonde samenwerking tusschen K.L.M. en Knilm ook bij behoud van beider zelfstandigheid vele der bovengenoemde voordeelen eener eventueele samensmelting zullen kunnen worden verkregen.

M.i. is de beste oplossing van deze kwestie gelegen in de hechte cooperatie der beide zelfstandige bedrijven. Indië eischt voor haar eigen maatschappelijke, economische en staatkundige omstandigheden ook een eigen Indische luchtvaartmaatschappij. Geen enkele mogelijkheid van verkeerd begrijpen of achterstelling der Indische belangen mag bestaan en dit bereiken wij het beste door een zelfstandige organisatie. Mocht de samenwerking tusschen de maatschappijen eventueel niet voldoende zijn, dan kunnen de Regeeringen, omdat beide bedrijven gesubsidieerd worden, de noodige maatregelen nemen om het vereischte overleg en de gewenschte samenwerking te verkrijgen.

De altijddurende erfpachtsrechten in het Regentschap Indramajoe.

door

Mr. H. D. van Werkum.

De altijddurende erfpachtsrechten zijn gegrond in de historie der particuliere landerijen bewesten de Tjimanoek.

Het vroegere reglement op de particuliere landerijen, vastgesteld bij publicatie van 28 Februari 1836 Staatsblad No. 19, bevatte in artikel 3 de bepaling, dat „alle gronden door de Inlandsche bevolking met der daad bebouwd, bewerkt of onderhouden, voor eigen rekening en risico, behoudens de uitzonderingen in dit reglement voorkomende, verstaan worden haar in *erfpacht* en ter verbetering te zijn uitgegeven, onder voorwaarde, om aan den eigenaar op te brengen het hem toekomende aandeel in den oogst en om de verdere op haar rustende verpligtingen na te komen".

Dit reglement werd in 1912 ingetrokken en vervangen door een *nieuw* Reglement omtrent de particuliere landerijen bewesten de Tjimanoek, vastgesteld bij Staatsblad 1912 No. 422 en krachtens Staatsblad 1912 No. 613 in werking getreden op 1 Maart 1913.

In artikel 6 van dit nieuwe reglement werd bepaald, dat „alle gronden, door de Inlandsche en met deze gelijkgestelde bevolking voor eigen rekening en risico bebouwd, bewerkt of ter bewoning als anderszins onderhouden, behoudens de uitzonderingen in dit Reglement voorkomende, verstaan worden haar in *erfpacht* te zijn uitgegeven, onder voorwaarde aan den landeigenaar op te brengen de aan hem ter zake verschuldigde heffingen".

Hierbij is de benaming „erfpacht", welke de wetgever van 1836 blijkens artikel 3 van het oude Reglement bezigde tot aanduiding van het zakelijk recht, dat de Inlandsche bevolking krachtens het gewoonterecht mocht geacht worden te bezitten op de door haar op eigen kosten ontgonnen gronden, behouden gebleven, en is in

overeenstemming met de practijk aangenomen, doch in afwijking van evengemeld artikel 3 thans uitdrukkelijk vermeld, dat ditzelfde recht toekomt aan grondbezitters, behoorende tot de met Inlanders gelijkgestelde personen (d.z. de Vreemde Oosterlingen).

In de beteekenis en de strekking van dit specifiek erfpachtsrecht, *hetwelk in wezen vrijwel overeenkomt met het erfelijk individueel bezitsrecht in de Gouvernementslanden* en dat — gelijk door de invoeging der woorden „ter bewoning als anderszins" thans duidelijk uitkomt — niet alleen betrekking heeft op de „bouwvelden" maar ook op de „woonerven", is geen principieele wijziging gebracht.

Wanneer een particulier Land door het Gouvernement tot het Landsdomein was teruggebracht, rees de vraag, welke regelen ten aanzien van de grondrechten der opgezetenen zouden gelden.

Voor het eerst kwam deze kwestie ter sprake bij het reeds in 1810 teruggekochte land Bloeboer, hetgeen geleid heeft tot de bij Koninklijk Besluit van 3 April 1900 No. 52 (Indisch Staatsblad 1901 No. 214) vastgestelde „Regeling van den Agrarischen Rechtstoestand van het land Bloeboer".

In artikel 1 van dit besluit worden de tot dit land behoorende gronden verklaard te zijn domein van den Lande in den zin van de domeinverklaring in artikel 1 van het Agrarisch besluit (S. 1870 No. 118) en mitsdien, voorzoover dit niet reeds geschied is, onttrokken aan de werking van het reglement omtrent de particuliere landerijen bewesten de Tjimanoek (S. 1836 No. 19) en, voorzoover niet reeds voor den openbaren dienst bestemd, gebracht onder de werking der bepalingen omtrent het grondbezit, de ontginning en de vervreemding van grond in de Gouvernementslanden op Java en Madoera.

In verband met deze bepaling moesten de rechten van Inlanders en niet-Inlanders, die onder vigueur van het reglement van 1836 (S. No. 19) het in artikel 3 van dat reglement bedoelde erfpachtsrecht bezaten, nader geregeld worden, daar er strijd kon bestaan over de vraag, welk recht, nà de opheffing van de toepasselijkheid van het reglement van 1836, de vorenbedoelde erfpachter daarna op den grond uitoefende.

Eenerzijds was men van oordeel, dat door het ophouden van de toepasselijkheid van het reglement van 1836 de bron van het recht,

en daarmede het recht zelf, wegviel. Anderzijds meende men, dat door het wegvallen van het reglement de oorspronkelijke rechtstoestand van den grond vóór de vervreemding van het land herleefde. Hoe het ook zij, men was niet zeker hoe de rechter, voor de kwestie gesteld, zou beslissen.

Noodig was dus te bepalen, dat óf dat recht van rechtswege door een ander recht zou worden vervangen, of de gelegenheid moest worden geopend tot erlanging van een ander recht, waarbij onderscheid diende gemaakt te worden tusschen Inlanders en niet-Inlanders.

In artikel 2 nu van dit besluit werd bepaald, dat Inlanders, die bij het in werking treden daarvan grond van het voormalig land Bloeboer in erfpacht hadden volgens het reglement van 1836 (S. No. 19), *van rechtswege dien grond zouden bezitten krachtens erfelijk individueel bezitsrecht.*

Wat de niet-Inlandsche erfpachters betrof, werd bepaald, dat niet-Inlanders, die bij het in werking treden van het besluit grond in bezit hadden zonder een titel van aankomst als bedoeld in de overschrijvingsordonnantie en hunne niet-Inlandsche rechtverkrijgenden, *om niet een eigendomstitel voor dien grond van het Gouvernement zouden kunnen verkrijgen.*

Het vraagstuk der regeling van den rechtstoestand der gronden na aankoop van een particulier land kwam weer ter sprake toen in 1910 de in het regentschap Indramajoe gelegen landen Kandanghaoer en Indramajoe-West werden aangekocht.

Eene regeling, in verschillende opzichten analoog aan die van Bloeboer, kwam hiervoor tot stand bij het Koninklijk Besluit van 18 November 1911 No. 63 (Indisch Staatsblad 1911 No. 636) gewijzigd bij dat van 22 October 1913 No. 46 (Indisch Staatsblad 1913 No. 703).

Oorspronkelijk was in artikel 2, evenals in artikel 2 van de Bloeboerregeling, bepaald, dat Inlanders, die op het tijdstip van het in werking treden van dit besluit (i.c. 11 December 1911) grond van de vroegere landerijen Kandanghaoer en Indramajoe-West in erfpacht hadden op den voet van het in het vorig artikel bedoelde reglement (dat van 1836) *of na de inwerkingtreding van dit besluit rechtverkrijgenden worden van grondbezitters als bedoeld in artikel 3,* d.z. dus de niet-Inlanders, die altijddurend erf-

pachtsrecht verkregen hadden, *den grond van rechtswege zouden bezitten in erfelijk individueel bezit.*

Bij de totstandbrenging van de *algemeene* regeling van den rechtstoestand van de gronden, welke deel hebben uitgemaakt van op Java, ten Westen der Tjimanoek gelegen particuliere landerijen, die door onteigening of op andere wijze overgaan aan den Lande (Staatsblad 1913 No. 702) werd hiertegen bezwaar gemaakt, omdat zulks een willekeurige beperking zou zijn van de verwervingsbevoegdheid van den Inlander. Een Inlander is, zoo zeide men, onder de bestaande Agrarische wetgeving ten volle bevoegd om het in artikel 720 B.W. bedoelde erfpachtsrecht te bezitten en men kon niet inzien, waarom een op een voormalig particulier land gevestigden Inlander dat altijddurend erfpachtsrecht, zoo hij dit door overdracht of overgang verkreeg, moest worden ontnomen en vervangen door een onbeschreven Inlandsch recht.

In verband hiermede werd bij Staatsblad 1913 No. 703, in werking getreden op 1 Januari 1914, de zinsnede „of na het in werking treden van dit besluit rechtverkrijgenden worden van grondbezitters als bedoeld in artikel 3" in artikel 2 van Staatsblad 1911 No. 636 geschrapt, zoodat *ook Inlanders het in artikel 3 bedoelde altijddurend erfpachtsrecht konden verkrijgen en behouden.*

Hoewel ook op deze erfpachtsrechten de overgangsbepaling in Staatsblad 1926 No. 421 van toepassing is, valt de schrapping van vorenbedoelde zinsnede te betreuren, omdat de Inlandsche bevolking meer gebaat is bij verkrijging van erfelijk individueel bezitsrecht dan van erfpachtsrecht en de liquidatie van de altijddurende erfpachtsrechten, waarover later, daardoor wordt vertraagd.

In tegenstelling van de regeling in artikel 3 voor het land Bloeboer, waar den niet-Inlandschen occupant de verkrijging om niet van het *eigendomsrecht* werd toegezegd, achtte men het hier juister om den oorspronkelijken houder van het erfpachtsrecht van het Particuliere Landerijen Reglement, *een altijddurend erfpachtsrecht toe te kennen.*

Deze verandering is m.i. geen verbetering geweest, zooals nader zal worden aangetoond.

Ter uitvoering van artikel 3 lid 2 van Staatsblad 1911 No. 636 zijn bij Staatsblad 1912 No. 499 de noodige regelen vastgesteld

omtrent de inschrijving van het erfpachtsrecht in de daarvoor bestemde registers, met inachtneming van het voorschrift, dat de inschrijving en hetgeen daarvoor wordt vereischt voor den houder van het recht geen kosten mag medebrengen.

Zoo werd voor het opmaken der akten van inschrijving van het altijddurend erfpachtsrecht en voor het uitreiken van grossen dier akten geen salaris in rekening gebracht en werden de vereischte meetbrieven kosteloos door het Kadaster afgegeven, terwijl bij Staatsblad 1912 No. 500 vrijstelling van zegelrecht werd verleend.

De Regeering wilde echter den rechtstoestand van de gronden van teruggekochte particuliere landerijen bewesten de Tjimanoek *algemeen regelen.*

Deze regeling kwam tot stand bij het Koninklijk Besluit van 22 October 1913 No. 45 (Indisch Staatsblad No. 702, gewijzigd bij dat van 31 Juli 1926 No. 187 (Indisch Staatsblad No. 421) en bij de ordonnantie in Staatsblad 1931 No. 168 (Lr. C. 14°).

Als voorbeeld voor deze regeling strekte die voor de teruggekochte landen Kandanghaoer en Indramajoe-West, welke hiervoren behandeld is.

Bij Koninklijk Besluit opgenomen in Indisch Staatsblad 1926 No. 421 onderging artikel 3 een principieele wijziging.

De hierover handelende officiëele toelichting luidt als volgt:

„Ingevolge artikel 1 van het Koninklijk besluit in Indisch Staatsblad 1913 No. 702 worden gronden, deel uitmakende van bewesten de Tjimanoek op Java gelegen particuliere landerijen, welke aan den Lande overgaan, op het tijdstip van den eigendomsovergang domein van den Lande en onttrokken aan de werking van het Reglement omtrent die landerijen in Staatsblad 1912 No. 422".

„Met Inlanders gelijkgestelden die op bedoeld tijdstip dergelijke gronden in erfpacht hadden volgens evengenoemd Reglement, bezaten krachtens artikel 3 van bovengenoemd besluit die gronden in altijddurende erfpacht op den voet van den 8en titel van het Tweede Boek van het Burgerlijk Wetboek van Nederlandsch-Indië".

„De in laatstbedoeld artikel neergelegde regeling, ter uitvoering waarvan bij de ordonnantie in Indisch Staatsblad 1915 No. 207 speciale voorzieningen werden getroffen, gaf in de praktijk tot moeilijkheden aanleiding". *„De bewuste erfpachtsgronden toch*

zijn dikwijls van zeer geringen omvang en vaak niet meer dan woonerven; voor al dergelijke stukjes grond moesten echter volgens het K.B. kosteloos metingen worden verricht, akten worden opgemaakt, inschrijvingen en overschrijvingen plaats hebben, *terwijl zij voor minimale bedragen in de voor erfpachtsgronden gebruikelijke heffingen (canon en verponding) behooren te worden aangeslagen."*

„Daarbij werd van de zijde der Chineesche rechthebbenden zoo goed als geen medewerking ondervonden, in- en overschrijvingen der rechten bleven dan ook veelal achterwege."

„Deze moeilijkheden deden de vraag rijzen, of artikel 3 van het K.B. in Indisch Staatsblad 1913 No. 702 wel ongewijzigd kon worden gehandhaafd."

„Als resultaat van de langdurige en uitvoerige gedachtewisseling over dit onderwerp is tot stand gekomen het K.B. van 31 Juli 1926 No. 107 (Indisch Staatsblad No. 421), bij „Ten eerste" waarvan artikel 3 van het K.B. in Indisch Staatsblad 1913 No. 702 is gewijzigd, terwijl bij „Ten tweede" een overgangsbepaling is vastgesteld en bij „Ten derde" bepaald is, dat de bij het gewijzigde artikel 3 bedoelde titels niet te kort doen aan eenige overeenkomst terzake van den grond aangegaan vóórdat die titels worden verkregen".

„Lid 1 van het nieuwe artikel 3 verklaart nu, dat Vreemde Oosterlingen, die op het tijdstip van den eigendomsovergang aan den Lande van een particulier land, gronden hebben, welke deel van dat land uitmaken, *die gronden van rechtswege bezitten krachtens een nieuw zakelijk recht, waaraan de naam van „landerijen-bezitsrecht" is gegeven.*

„Het 2e lid geeft dan een omschrijving van dit recht en wel aldus, dat het, wat betreft omvang en burgerlijke rechten en verplichtingen van den houder, gelijk is aan het erfpachtsrecht van het B.W. voor altijd verleend, met dien verstande, dat aan den eigenaar van den grond geen jaarlijksche pacht als bedoeld in artikel 720 van dat Wetboek behoeft te worden voldaan; dat de titel van aankomst niet openbaar gemaakt of ten name van rechtsopvolgers overgeschreven wordt; dat het recht niet met hypotheek kan worden belast of met erfdienstbaarheden kan worden be-

zwaard en dat de bepalingen voor de levering van het erfpachtsrecht niet van toepassing zijn."

„Uit een practisch oogpunt beschouwd is het voordeel van deze regeling, dat voor de erkenning van het te verwerven grondrecht geen kostbare administratieve omslag wordt vereischt (die toch maar half werk is gebleken), terwijl voorts de desbetreffende gronden, welke doorgaans tusschen de gronden van Inlanders liggen verspreid, zonder extra moeite in de landrente kunnen worden aangeslagen [1])".

„De onderwerpelijke regeling is bovendien ook daarom verkieselijk boven de oude, wijl het door Vreemde Oosterlingen uitgeoefend erfpachtsrecht op grond, behoorende tot de particuliere landerijen, niet van het op dergelijke landerijen door Inlanders uitgeoefend erfpachtsrecht verschilt. „Alle gronden" luidt het eerste lid van artikel 6 van het particuliere landerijenreglement in Staatsblad 1912 No. 422, „ „door de Inlandsche en met deze gelijkgestelde bevolking voor eigen rekening en risico bebouwd, bewerkt of ter bewoning als anderszins onderhouden, worden, behoudens de uitzonderingen in dit reglement voorkomende, verstaan haar in erfpacht te zijn uitgegeven, onder voorwaarde aan den landeigenaar op te brengen de aan hem ter zake verschuldigde heffingen" ". „Van openbaarmaking van dit erfpachtsrecht door inschrijving is in evengenoemd reglement geen sprake, evenmin gewaagt het van betaling van canon, noch ook van bezwaring van het recht met hypotheek e.d."

„Waar nu volgens art. 2 van het K.B. in Indisch Staatsblad 1913 No. 702 bij terugbrenging van particuliere landerijen tot het Landsdomein het evenbedoeld op die landerijen tot dusver door Inlanders uitgeoefend erfpachtsrecht van rechtswege wordt omgezet in erfelijk individueel bezitsrecht, is het rationeel om bij een dergelijke terugbrenging het door Vreemde Oosterlingen uitgeoefend erfpachtsrecht van rechtswege om te zetten in een recht, *'t welk dit erfelijk individueel bezitrecht nabij komt.* „Dat doet

---

13 „Dat gronden, waarop het landerijen bezitsrecht rust, in de landrente moeten worden aangeslagen, blijkt uit artikel 1 van de landrenteordonnantie in S. 1907 no. 277 (laatstelijk gewijzigd bij S. 1925 no. 193, opnieuw gewijzigd en afgekondigd in S. 1927 no. 163) en de voorloopige landrenteregeling in S. 1918 no. 366 (laatstelijk gewijzigd bij S. 1926 no. 105)".

de thans voorgestelde regeling ongetwijfeld in meerdere mate dan de bestaande regeling en ook uit dit gezichtspunt beschouwd valt zij dus als een verbetering te begroeten.

„Doordat, zooals hiervoren reeds werd opgemerkt, de gronden waarop het landerijen-bezitsrecht rust, alleen in de landrente aangeslagen zullen worden is tevens tegemoet gekomen aan reeds in den Volksraad tot uiting gekomen bezwaren, dat Chineesche grondbezitters, welke voorheen als erfpachters op een particulier land aan dezelfde lasten waren onderworpen als de Inlandsche erfpachters, onder het oude artikel 3 canon hadden te betalen, waarvan geen kwijtschelding of afschrijving wegens misgewas mogelijk was, terwijl de Inlandsche grondbezitters, na de terugbrenging van een particulier land, die tegemoetkomingen wel genieten".

„Volgens de oude regeling in Staatsblad 1913 No. 702 hadden Vreemde Oosterlingen de bevoegdheid hunne voormalige landerijen-erfpachtsgronden aan Europeanen te vervreemden. Deze bevoegdheid bestond niet vóór den overgang van het land, in verband met art. 12 van het Particuliere Landerijen reglement in Staatsblad 1912 No. 422 juncto 1918 No. 827 en het scheen niet noodig en niet gewenscht die bevoegdheid ten aanzien van het landerijen-bezitsrecht in het leven te roepen".

„Het betreft hier als regel gronden, verspreid liggende tusschen gronden van de Inlandsche bevolking en in denzelfden toestand verkeerende. Men heeft hier te maken met een bijna nergens op Java voorkomende uitzondering, *dat Vreemde Oosterlingen dezelfde rechten op den grond hadden als de Inlandsche bevolking.*"

„Dient in dien uitzonderingstoestand te worden berust, het schijnt gewenscht zooveel mogelijk te bevorderen, dat die exceptie verdwijnt."

„In verband daarmede is reeds in artikel 12 van het Particuliere Landerijen reglement onmogelijk gemaakt, dat door koop en andere rechtshandelingen het bezit van erfpachtsgronden door Inlanders aan Vreemde Oosterlingen wordt overgedragen en het ligt voor de hand in deze richting na de terugbrenging van particuliere landen tot het domein van den Lande door te gaan."

„Vandaar dat bij het 3e lid is bepaald, dat Europeanen geen houders kunnen zijn van het landerijen-bezitsrecht, met deze uitzondering, dat aan Europeanen, die dat recht krachtens erfopvol-

ging bij versterf of ingevolge gemengd huwelijk verkrijgen, of aan Vreemde Oosterlingen, die dat recht uitoefenen en den staat van Europeanen verkrijgen, een termijn van 2 jaar wordt toegestaan ten einde hun recht aan Vreemde Oosterlingen, Inlanders of Inlandsche rechtsgemeenschappen over te dragen, dan wel, indien de bestaande Agrarische bepalingen zich daartegen niet verzetten, op den grond een titel op den voet van het voor Europeanen geldend recht te verkrijgen."

„Wordt van den toegestanen termijn geen gebruik gemaakt, dan vervalt het Landerijen-bezitsrecht en de grond wordt vrij Landsdomein."

„In het 5e lid is van rechtswege nietig verklaard elke bezwaring, vervreemding of vermaking bij legaat van het landerijen-bezitsrecht ten behoeve van of aan Europeanen."

„Zou de overdracht aan Europeanen reeds op grond van het derde lid onbestaanbaar zijn, ter voorkoming van moeilijkheden zijn alle transacties dienaangaande ook te hunnen aanzien met nietigheid bedreigd."

„Voorts lag het voor de hand te bepalen, dat het recht bij overgang aan Inlanders, of in geval het in bezit is van Vreemde Oosterlingen, die tot den staat van Inlander overgaan, van rechtswege in het erfelijk individueel bezitsrecht zou worden omgezet. Daardoor wordt dan verdere vervreemding aan niet-Inlanders onmogelijk gemaakt in verband met het vervreemdingsverbod in Staatsblad 1875 No. 179. (Toen het P.L.R. nog op de gronden van toepassing was, was zooals boven uiteengezet werd, overdracht van erfpachtsrechten door Inlanders aan niet-Inlanders reeds niet mogelijk)."

„In lid 7 ten slotte is de overgang aan Inlandsche gemeenten geregeld."

„Bij „Ten tweede" van het onderwerpelijk K.B. is een overgangsbepaling vastgesteld."

„Een der bezwaren tegen de oude regeling is, dat deze door Vreemde Oosterlingen uitgeoefende grondrechten zich om practische redenen niet goed eigenen voor inschrijving. Die inschrijving bleef dan ook meestal achterwege. Het was nu noodzakelijk ook die niet-ingeschreven erfpachtsrechten, die van rechtswege waren verkregen, te regelen. Vandaar de bepaling in lid 1 van de over-

gangsbepaling, volgens welke de niet-ingeschreven altijddurende erfpachtsrechten van rechtswege vervallen, tenzij de erfpachter binnen zes maanden na de in werking treding van dit K.B. (d.i. uiterlijk 5 April 1927) aan het Hoofd van plaatselijk bestuur (thans: den regent — vgl. S. 1931 No. 168) heeft kennis gegeven, dat hij alsnog inschrijving van het erfpachtsrecht te zijnen name wenscht."

„Alhoewel niet uitdrukkelijk bepaald zal men moeten aannemen, dat erfpachters of hunne rechtverkrijgenden aanstonds reeds kunnen verklaren afstand te doen van den hun toegestanen termijn, zoodat hunne erfpachtsrechten na die verklaring als vervallen zijn te beschouwen."

„Deze verklaring ware op dezelfde wijze te doen plaats vinden als in lid 4 bepaald, dus ten overstaan van het Hoofd van het district, waarin de gronden gelegen zijn, in tegenwoordigheid van twee getuigen."

„Van deze verklaring wordt een proces-verbaal opgemaakt in drievoud, waarvan een exemplaar aan belanghebbende wordt uitgereikt, het tweede aan het Hoofd der afdeeling (sinds de wijziging bij S. 1931 No. 168 geschiedt de toezending door tusschenkomst van den assistent-resident aan den regent) wordt ingediend, terwijl het derde exemplaar in het archief van het districtshoofd zorgvuldig wordt bewaard."

„Aangezien niet, zooals vroeger bij de inschrijving van het altijddurende erfpachtsrecht, sprake is van inschrijving van een zakelijk recht in de daartoe bestemde registers, *doch alleen een vastlegging van een verklaring dat een beweerd recht van naam en inhoud is veranderd,* bestaat er geen reden zich in te dekken tegen eventueele aanspraken van derden op de wijze als aangegeven in de ordonnantie in Staatsblad 1915 No. 207."

„Heeft zes maanden na de in lid 1 der overgangsbepaling bedoelde kennisgeving de inschrijving nog niet plaats gehad, dan vervalt het erfpachtsrecht mede van rechtswege, tenzij genoemd bestuurshoofd dien termijn verlengd heeft" [1]).

---

1) N.h.v. is dit niet geheel juist. Volgens S. 1915 no. 207 geschiedt de eerste inschrijving van het altijddurend erfpachtsrecht geheel buiten den erfpachter om door het Bestuur, zoodat van schuld of nalatigheid van den erfpachter wel nimmer sprake zal kunnen zijn.

„Na het vervallen van het erfpachtsrecht bezitten de gewezen erfpachters of hunne rechtverkrijgenden den grond van rechtswege met het landerijen-bezitsrecht, indien zij Vreemde Oosterlingen zijn, met het erfelijk individueel bezitsrecht, indien zij Inlanders zijn, terwijl indien de grond aan Inlandsche gemeenten is overgedragen, deze daarop van rechtswege het gemeentelijk bezitsrecht uitoefenen."

„Van Europeanen wordt hier niet gesproken. Aangenomen moet dus worden, dat Europeanen die dergelijke erfpachtsrechten bezitten, welk nog niet zijn ingeschreven, binnen den in lid 1 en 2 bedoelden termijn voor die inschrijving moeten zorgdragen; wordt daaraan niet voldaan dan vervallen hun rechten van rechtswege (lid 1 juncto lid 3) en wordt de grond vrij Landsdomein."

„Uiteraard zal eerst inschrijving moeten plaats hebben ten name van den oorspronkelijken houder (kosteloos volgens de ordonnantie in Staatsblad 1915 No. 207), waarna de overschrijving ten name van den Europeaan kan geschieden."

„Behandelden de leden 1 t/m 3 van de overgangsbepaling het geval, dat de erfpachtsrechten nog niet zijn ingeschreven, in lid 4 wordt een regeling gegeven voor de omzetting van reeds ingeschreven erfpachtsrechten."

„Uiteraard zou het te ver gaan, indien ook deze rechten van rechtswege omgezet werden in het landerijen-bezitsrecht, nochtans was het gewenscht de gelegenheid tot die conversie te openen."

„Den bezitters van die ingeschreven erfpachtsrechten, niet-Europeanen, is daar de vrijheid gegeven hun rechten prijs te geven, waarna zij van rechtswege de gronden bezitten, hetzij met het landerijen-bezitsrecht (Vreemde Oosterlingen) hetzij met erfelijk individueel bezitsrecht (Inlanders), dan wel gemeentelijk bezitsrecht (Inlandsche gemeenten)."

„Lid 5 geeft voorschriften voor die prijsgeving."

„Het zal gewenscht zijn van die prijsgeving ook kennis te geven aan de algemeene Rekenkamer en Verpondingscommissie" [1]).

„Een van de bezwaren van de oude regeling was, dat bij overdracht van erfpachtsrechten niet voldaan werd aan de verplichting tot overschrijving, waardoor ook wat de ingeschreven rechten

1) Met ingang van 1 Januari 1928 is de Verpondingscommissie opgeheven en vervangen door de betrokken Inspectiën van Financiën.

betreft rechtsonzekerheid bestond. Om ook dit bezwaar uit den weg te ruimen is bij het 6e lid bepaald, dat ingeschreven erfpachtsrechten, welke aan (andere) Vreemde Oosterlingen of Inlanders, dan wel aan Inlandsche gemeenten, zijn of worden overgedragen, van rechtswege vervallen, indien die rechten niet binnen 6 maanden na de inwerkingtreding van dit K.B., of bij overdracht na die inwerkingtreding, binnen zes maanden na die overdracht, door overschrijving in de daartoe bestemde openbare registers aan laatstbedoelden zijn geleverd."

„Ook hier is blijkbaar niet aan Europeanen gedacht, wat men kan opmaken uit het woord „andere" voor Vreemde Oosterlingen."

„Men kan hierbij de volgende gevallen onderscheiden:

„I. Het erfpachtsrecht staat ten name van een Europeaan en wordt overgedragen aan een niet-Europeaan (Vreemde Oosterling, Inlander of Inlandsche gemeente). Lid 6 is dan van toepassing."

„II. Het erfpachtsrecht staat ten name van een Europeaan en wordt aan een anderen Europeaan overgedragen. De gewone bepalingen van de overschrijvingsordonnantie zijn dan van toepassing."

„III. Het erfpachtsrecht staat ten name van een niet-Europeaan en wordt overgedragen aan een Europeaan. Ook hier is de overschrijvingsordonnantie van toepassing."

„IV. Het erfpachtsrecht staat ten name van een niet-Europeaan en wordt overgedragen aan een niet-European. Lid 6 is dan van toepassing."

„Niet geregeld is het geval dat ingeschreven erfpachtsrechten krachtens erfrecht op anderen overgaan. N.h.v. zullen dan de gewone bepalingen van de overschrijvingsordonnantie van toepassing zijn."

„Lid 7 bevat een gelijknamige bepaling als lid 3."

„Lid 8 geeft aan het Hoofd van plaatselijk bestuur" (sinds de wijziging bij S. 1931 No. 168: den betrokken regent, na overleg met den assistent-resident) „de bevoegdheid den in het 6e lid bedoelden termijn te verlengen."

„Lid 9 regelt de aanteekening door den overschrijvingsambtenaar van de constateering van het in lid 6 bedoelde vervallen van het erfpachtsrecht."

„Mede ware hiervan kennis te geven aan de Algemeene Rekenkamer en de Verpondingscommissie" [1]).

„Lid 10 bepaalt, dat de overgangsbepaling niet van toepassing is op gronden, waarop het altijddurend erfpachtsrecht wordt uitgeoefend voor zoolang die gronden met hypotheek zijn bezwaard."

„De mogelijkheid is n.l. niet uitgesloten, dat een dergelijk erfpachtsrecht met hypotheek bezwaard is. De rechten van den hypotheekhouder dienden daarom beschermd te worden, omdat al wordt in het algemeen aangenomen dat door het afstand doen van het recht de daarop gevestigde hypotheek niet te niet gaat, i.c. deze theorie niet is vol te houden omdat hier in vele gevallen het oorspronkelijk met hypotheek bezwaarde recht geconverteerd wordt in een recht, dat uitdrukkelijk niet voor verhypothekeering vatbaar is verklaard."

„Ten derde van het K.B."

„Deze bepaling komt overeen met het 4e lid van het oude artikel 3 van het K.B. in Ind. S. 1913 No. 702."

„Het gevolg van de onderwerpelijke regeling zal dus zijn, dat na een zeker tijdsverloop (lid 1 en 2 van de overgangsbepaling) het aantal dan nog bestaande altijddurende erfpachtsrechten zal zijn gefixeerd door de verplichte inschrijving: vermeerdering (behalve door splitsing) zal niet meer kunnen plaats hebben. Daarentegen zullen zij hoogstwaarschijnlijk langzamerhand verminderen en vervangen worden door het landerijen-bezitsrecht, hetzij door prijsgeving (lid 4 overgangsbepaling), hetzij doordat de verplichte overschrijving bij overdracht aan niet-Europeanen, niet binnen de voorgeschreven termijn heeft plaats gehad (lid 6 overgangsbepaling)."

„Doch ook het landerijen-bezitsrecht zal kunnen afnemen, ingeval verkoop plaats vindt van dit recht aan Inlanders of Inlandsche gemeenten, waardoor dat recht vervalt en vervangen wordt, hetzij door erfelijk individueel bezit, hetzij door gemeentelijk bezit."

Hoewel het erfpachtsrecht op de particuliere landerijen in wezen vrijwel overeenkwam met het erfelijk individueel bezitsrecht in de Gouvernementslanden en goed paste bij de rechtsbehoeften der

1) Met ingang van 1 Januari 1928 is de Verpondingscommissie opgeheven en vervangen door de betrokken Inspectiën van Financiën.

opgezetenen, heeft de Regeering bij artikel 3 van Staatsblad 1911 No. 636 aan de niet-inlandsche ingezetenen, zonder dat zij erom gevraagd hadden, automatisch het erfpachtsrecht verleend op den voet van den 8sten titel van het Tweede Boek van het Burgerlijk Wetboek.

Derhalve werd de min of meer *inlandsche* rechtstitel van het reglement op de particuliere landerijen van 1836, vervangen door den zuiver *europeeschen* rechtstitel van het erfpachtsrecht volgens het Burgerlijk Wetboek.

Niet alleen dat dit nieuwe recht minder geëigend was voor lieden met eene ontwikkeling en een financiëele draagkracht als die van de daarmede begiftigde niet-inlandsche opgezetenen, maar zelfs werd, in afwijking van het erfpachtsrecht voor het groot-landbouwbedrijf, *dit recht voor altijd verleend.*

„De vraag is gerezen of dit altijddurend erfpachtsrecht niet in strijd was met het 4e lid van artikel 62 Regeerings Reglement (artikel 51 I.S.), volgens welke gronden alleen in erfpacht kunnen worden afgestaan voor een tijdvak van 75 jaar.

Deze vraag werd ontkennend beantwoord, omdat noch bedoeld 4e lid, noch de als interpretatie daarvan beschouwde Koninklijke beslissing sub b in Bijblad No. 3020 geoordeeld werd zich te verzetten tegen de in artikel 3 vervatte regeling, strekkende om het grondrecht van de hier bedoelde niet-Inlanders op gewezen particuliere landerijen van rechtswege te converteeren in altijddurend erfpachtsrecht.

Immers, zoo oordeelde men, bij het treffen van de onderwerpelijke regeling beschikt de Overheid niet over vrij Landsdomein, doch treedt Zij op als wetgever tot bevestiging van rechten der opgezetenen. Toezegging, noch erkenning van rechten door het Land, maar regeling van rechten door den wetgever vond hier plaats.

De wetgever had er voor te zorgen, dat een reeds voor goed gedane afstand van grond wordt bestendigd in een, in den nieuwen toestand passenden vorm.

Stelt men zich op dit standpunt, dan heeft er geen verleening van rechten plaats, geen afstand van tot het Landsdomein behoorende gronden en kan derhalve deze regeling niet in strijd zijn met de Agrarische wet, die naar inhoud en strekking alleen betrekking

heeft op de beschikking door het Land, als eigenaar van het domein, over tot dat domein behoorende gronden" (MAASSEN en HENS, Agrarische Regelingen blz. 829 e.v.).

Bovendien wordt het altijddurend erfpachtsrecht *uitsluitend* beheerscht door de bepalingen van artikel 720 e.v. B.W. in tegenstelling tot het erfpachtsrecht voor het grootlandbouwbedrijf, dat behalve door het Burgerlijk Wetboek, mede beheerscht wordt door de verschillende ordonnanties, regelende de rechten en verplichtingen van den erfpachter.

Hieruit vloeit bijvoorbeeld voort, dat ingeval van wanbetaling van den canon het altijddurend erfpachtsrecht *niet* vervallen kan worden verklaard door den Directeur van Binnenlandsch-Bestuur, maar krachtens artikel 733 B.W. de vervallenverklaring door den rechter moet worden uitgesproken.

Het behoeft geen betoog, dat in verband met den daaraan verbonden administratieven omslag in de practijk wel nimmer de gerechtelijke tusschenkomst zal worden ingeroepen om de vervallenverklaring van onderwerpelijke kleine erfpachtsperceeltjes uit te spreken.

Aangezien ook de civielrechtelijke invordering van deze minimale canonschulden de kosten en moeite niet loont, staat het Bestuur derhalve vrijwel machteloos tegenover wanbetalers.

Zoo is, om nog een ander voorbeeld te noemen, de prijsgeving *aan den Lande* van altijddurende erfpachtsrechten nergens geregeld.

Hoewel de Directeur van Binnenlandsch-Bestuur in voorkomende gevallen, wat den vorm der prijsgeving betreft, de regels voorgeschreven bij artikel 3 van Staatsblad 1910 No. 546, toepasselijk verklaarde, stelt de Directeur van Justitie zich op het standpunt, dat de prijsgeving bij eenvoudige onderhandsche akte kan geschieden, waarvan door den ambtenaar voor de in- en overschrijving eene aanteekening moet worden gesteld op de minuut der gerechtelijke akte.

Bij gebreke van dwingende voorschriften, die het altijddurend erfpachtsrecht nader regelen, rijzen, zooals aan de hand van genoemde voorbeelden is aangetoond, in de practijk voortdurend allerlei moeilijkheden.

Omvang en aard dezer moeilijkheden kan men afmeten naar de verwarring, die zou ontstaan, wanneer het erfpachtsrecht voor het grootlandbouwbedrijf alsmede voor den kleinen land- en tuinbouw ook eens uitsluitend beheerscht zou worden door het Burgerlijk Wetboek en niet mede door de in den loop der jaren voortdurend verbeterde regelingen.

Krachtens artikel 3 der regeling van den agrarischen rechtstoestand van het land Bloeboer is aan niet-Inlanders ter vervanging van het erfpachtsrecht volgens het reglement op de particuliere landerijen van 1836, *eigendomsrecht* verleend.

Hoewel ook het eigendomsrecht een minder passend recht was voor de niet-inlandsche opgezetenen in verband met de bepalingen omtrent de in- en overschrijving, is het altijddurend erfpachtsrecht met de extra daaraan verbonden verplichting tot canonbetaling, te kwader ure geschapen.

Hinc lacrimae voor de bestuursambtenaren in het regentschap Indramajoe!

Want hoewel op grond van de ondervonden moeilijkheden in 1926 het *landerijenbezitsrecht* werd ingevoerd, dat aan redelijke eischen voldoet, waren nu eenmaal in de districten Losarang, Kandanghauer en in de voormalige districten Sindang en Bangadoewa 950 erfpachtsperceelen toegezegd aan de voormalige opgezetenen van de vroegere particuliere landerijen Kandanghaoer en Indramajoe-West.

Het meerendeel van deze perceelen behoort toe aan Chineezen en een klein gedeelte aan Arabieren, terwijl Inlanders als erfpachters niet optreden.

Ook het Nederlandsch Zendingsgenootschap heeft twee perceelen door overdracht verkregen.

Het meerendeel van deze perceelen is kleiner dan 1 bouw, terwijl het grootste perceel eene oppervlakte beslaat van 16 bouws.

De cultuurtoestand is voor een belangrijk deel sawah, doch ook vele woonerven komen voor benevens een klein deel tegalan.

Ter saneering van den onregelmatigen toestand dier gronden besloot het plaatselijk bestuur om met toepassing der overgangsbepaling van Staatsblad 1926 No. 421 al deze altijddurende erfpachtsrechten zooveel mogelijk te liquideeren en om te zetten in

landerijenbezitsrecht, waarbij echter talrijke moeilijkheden werden ondervonden.

Daartoe moest vooraf een onderzoek worden ingesteld naar het voorkomen dezer perceelen, waartoe beschikt kon worden over de Gouvernementsbesluiten van 27 December 1913 No. 56, 29 Maart 1916 No. 21, 2 December 1916 No. 20, 8 October 1917 No. 25 en 13 Augustus 1918 No. 4, waarbij ter uitvoering van artikel 3 lid 3 van Staatsblad 1911 No. 636 de canon voor elk perceel was vastgesteld, alsmede over de bekendmakingen van den voormaligen Resident van Cheribon van de staten der altijddurende erfpachtsperceelen in opvolging van artikel 1 lid 4 van Staatsblad 1912 jo. 499 gepubliceerd o.a. in de Javasche Couranten van 28 Januari en 5 Mei 1916 Nos. 8 en 36.

Eevens werden van het Kadasterkantoor te Cheribon de akten en meetbrieven overgenomen, waarbij tevens bleek, dat er perceelen waren, waarvan een meetbrief en een akte bestond, terwijl deze perceelen niet in het Gouvernementsbesluit van 27 December 1913 No. 56 (en wijzigingsbesluiten) waren opgenomen.

Zooals reeds opgemerkt, liggen er in het regentschap Indramajoe 950 perceelen en in het regentschap Madjalengka 127 perceelen recht van altijddurende erfpacht.

Van die 950 perceelen zijn er 496 of ongeveer de helft, die nog staan op naam van den oorspronkelijken erfpachter of op regelmatige wijze zijn overgeschreven ten name van den tegenwoordigen erfpachter.

Ten einde tot conversie in landerijenbezitsrecht van deze altijddurende erfpachtsrechten te geraken, is een onderzoek ingesteld in hoeverre de tegenwoordige erfpachters bereid zijn om daaraan mede te werken door ten overstaan van het betrokken districtshoofd in tegenwoordigheid van twee getuigen de verklaring van prijsgeving af te leggen als bedoeld in het vijfde lid van de overgangsbepaling in Staatsblad 1926 No. 421.

Het onderzoek werd districtsgewijze ter hand genomen met het resultaat, dat in het geheele regentschap 128 of ongeveer 25% van het geheele aantal op regelmatige wijze in- en overgeschreven perceelen prijsgegeven werd, welk resultaat, in aanmerking genomen de daartegen ingebrachte bezwaren, alleszins bevredigend kan worden genoemd.

Tot prijsgeving met de bedoeling om het recht van eigendom of van opstal te verkrijgen is vooralsnog niemand overgegaan in verband met de aan het opmaken van een meetbrief en de inschrijving verbonden kosten.

Het aantal prijsgevingen in de verschillende onderdistricten loopt sterk uiteen, welk verschijnsel m.i. moet worden toegeschreven aan economische oorzaken.

De meest en minst gegoeden zijn over het algemeen het meest geneigd gebleken om hun rechten prijs te geven, de eersten, omdat zij, gezien hun beroep van geldschieter en huiseigenaar, economisch onafhankelijk zijn en de laatsten, omdat zij, door armoede daartoe gedreven, willen profiteeren van de voordeelen van lageren belastingdruk.

Immers behoeven zij na conversie slechts landrente te betalen, terwijl zij voordien canon èn verponding moesten opbrengen, welke beide lasten over het algemeen zwaarder drukken dan de landrente.

Deze groep is veelal in het bezit van kleine perceelen tot een oppervlakte van hoogstens 700 M², die het gemakkelijkst worden prijsgegeven.

Daartussche in staat een tweede groep, die als tusschenhandelaar of opkooper van landbouwproducten credietbehoevend is, en daartoe moeten kunnen beschikken over een onderpand, dat zij met hypotheek kunnen bezwaren .

Vandaar dat deze groep de minste bereidheid toonde om het altijddurend erfpachtsrecht om te zetten in landerijenbezitsrecht, dat *niet* met hypotheek kan worden bezwaard.

Aangezien het landerijenbezitsrecht ook niet vatbaar is voor credietverband, in tegenstelling tot de zakelijke gebruiksrechten der opgezetenen van particuliere landerijen, dient m.i. ter zake eene voorziening te worden getroffen.

Bovendien vreest men, dat bij onteigening en vervreemding de waarde van het landerijenbezitsrecht lager zal worden getaxeerd dan van het altijddurend erfpachtsrecht.

Een derde bezwaar was gelegen in de aan de prijsgeving verbonden kosten, die echter grootendeels vermeden kunnen worden.

Immers werd daarvoor een bedrag van *f* 5.— vereischt, t.w. *f* 1.50 aan zegelkosten en *f* 3.50 voor de z.g. „perceelsverklaring",

d.i. de door den ambtenaar voor de in- en overschrijving af te geven verklaring, *dat het perceel onbezwaard is.*

Het is m.i. echter niet noodzakelijk, dat aan de rechthebbenden op den grond een uittreksel wordt uitgereikt uit het besluit van den Regent, waarbij de prijsgeving wordt geconstateerd.

Immers dient ingevolge het vijfde lid van de overgangsbepaling in Staatsblad 1926 No. 421 dit besluit slechts om *de prijsgeving te constateeren* en komt de conversie in landerijenbezitsrecht door en na de prijsgeving van rechtswege tot stand.

In verband hiermede behoeft aan de erfpachters geen uittreksel uit het besluit van den Regent te worden uitgereikt.

Indien zij er echter prijs op stellen, zullen zij de zegelkosten ad *f* 1.50 wèl moeten betalen.

Wat de perceelsverklaring betreft, is ter vermijding van kosten de regeling getroffen, dat op aanvragen van het bestuur de noodige inlichtingen onderhands worden verstrekt door den ambtenaar voor de in- en overschrijving.

Ook wordt de prijsgeving vertraagd, wanneer de eisch wordt gesteld van aanzuivering tot op dat tijdstip van het verschuldigde aan canon en verponding tot het loopende jaar.

Immers gaan de minder gegoeden juist tot prijsgeven over, om bevrijd te worden van den drukkenden last dezer verplichtingen.

De Regeering dient m.i. degenen, die hun erfpachtsrechten willen prijsgeven, tegemoet te komen door *afschrijving* te verleenen van achterstallige canon èn verponding, die toch meestal niet meer ingevorderd kunnen worden.

Aan de conversie in landerijenbezitsrecht is voor belanghebbenden het groote voordeel verbonden, dat de met dit recht bezeten perceelen op dezelfde wijze kunnen worden vervreemd en vererven als het erfelijk individueel bezitsrecht en de landrente over het algemeen minder zwaar drukt dan canon èn verponding.

Het Bestuur wordt verlost van den enormen administratieven omslag van inning van canon, die voor verscheidene perceelen niet meer dan *f* 0.10 bedraagt en de Inspectie van Financiën van invordering der verponding, waarvan de kosten nauwelijks opwegen tegen de opbrengst.

In 1935 werd aan canon van alle perceelen tezamen, die volgens het Gouvernementsbesluit van 13 Augustus 1918 No. 4 laatstelijk

werd vastgesteld op ƒ 1580.70, niet meer betaald dan ƒ 78.15, terwijl aan verponding op een totalen aanslag van ƒ 2750.05 in 1935 betaald werd ƒ 1805,32.

Bij wanbetaling van den canon moet de gerechtelijke tusschenkomst worden ingeroepen, terwijl bij niet-betaling van de verponding voor de executie der perceelen gebruik *moet* worden gemaakt van de diensten van den Landsadvocaat, die voor elke executie omstreeks ƒ 400.— rekent, hoewel de perceelen misschien nog geen ƒ 40.— opbrengen.

Het verdient aanbeveling om ter besparing van kosten en in het belang eener krachtige invordering van de verponding, de executie van onroerend goed in belastingzaken op te dragen aan Landsdienaren.

De grondoorzaak van de in den loop der jaren ontstane verwarring moet worden gezocht in het achterwege blijven van de noodzakelijke overschrijvingen bij overgang van het altijddurend erfpachtsrecht *krachtens erfopvolging.*

Hoewel bij overdracht van een ingeschreven erfpachtsperceel, het erfpachtsrecht van rechtswege *vervalt,* indien het niet binnen 6 maanden na die overdracht wordt overgeschreven ten name van den nieuwen rechthebbende (lid 6 van de overgangsbepaling in Staatsblad 1926 No. 421), moet uit de hiervoren opgenomen officiëele toelichting daarop worden afgeleid, *dat deze overgangsbepaling geen betrekking heeft op het geval dat ingeschreven erfpachtsrechten krachtens erfrecht op anderen overgaan.*

In het regentschap Indramajoe nu verkeeren 154 perceeltjes in den onregelmatigen toestand, dat zij krachtens erfrecht op anderen zijn overgegaan, maar nog niet zijn overgeschreven.

Hoewel deze erfgenamen krachtens de saisine, ook zonder overschrijving te hunnen name, hun rechten op het perceel aan den Lande kunnen prijsgeven, verkrijgen zij daarmede nog niet van rechtswege het landerijenbezitsrecht, omdat daarvoor vereischt is de voorafgaande overschrijving te hunnen name met al de daaraan verbonden kosten.

Echter is voor de overgangen van de erfpachtsrechten, welke voor 1 Augustus 1924 plaats vonden, geen overschrijvingsrecht verschuldigd en is ingevolge artikel 26 van de ordonnantie op het recht van overschrijving voor de alsnog tot stand te brengen over-

schrijving van die voor 1 Augustus 1924 vererfde achten ook thans geen overschrijvingsrecht verschuldigd.

Naar analogie van het Gouvernementsbesluit van 19 Januari 1934 No. 63, waarbij de Directeur van Binnenlandsch Bestuur gemachtigd werd om te beschikken over zoodanige bedragen als noodig zullen zijn voor de voldoening van het overschrijvingsrecht, verschuldigd voor de *eerste inschrijving* van altijddurende erfpachtsrechten, zou het Land, ter ordening van den bestaanden onregelmatigen toestand, ook de kosten verbonden aan de overschrijving van vererfde erfpachtsrechten, voor zijne rekening kunnen nemen, te eer omdat deze kosten toch weer in 's Lands kas terugvloeien, *ware het niet, dat n.b.m. op deze wijze het gestelde doel niet kan worden bereikt.*

Immers zal de geheele bestuursmachine moeten worden ingeschakeld om de officieuse overschrijving van al deze perceelen te bewerkstelligen.

Allereerst zal daartoe, perceel voor perceel, moeten worden nagegaan, wie in de afgeloopen decenniën beschouwd moeten worden de werkelijke erfgenamen te zijn geweest en wie het thans (nog) zijn, welk onderzoek in verband met de ingewikkeldheid van het Chineesche huwelijks- en erfrecht allerlei moeilijkheden kan opleveren.

Indien eindelijk na een tijdroovend en moeilijk onderzoek vaststaat, wie de werkelijke erfgenamen zijn, zullen verder van bestuurswege de voor de overschrijving benoodigde stukken moeten worden opgemaakt, omdat belanghebbenden vanwege hun geringe ontwikkeling als regel daartoe niet in staat zijn.

Mochten intusschen een of meer erfgenamen naar elders zijn vertrokken, dan moeten zij worden opgespoord en hun de volmachten ter teekening worden toegezonden.

Bovendien zullen, alvorens de perceelen kunnen worden overgeschreven, hypotheken moeten worden geroyeerd, en de achterstallige canon en verponding betaald, waartoe betrokkenen als regel niet in staat zullen zijn in verband met hun geringe financiëele draagkracht.

Ten slotte kunnen belanghebbenden niet gedwongen worden om, wanneer ten langen leste op aandrang en met medewerking van het Bestuur, na veel moeite, de overschijving is bewerkstelligd,

de perceelen prijs te geven en het altijddurend erfpachtsrecht om te zetten in landerijenbezitsrecht.

Misschien zouden belanghebbenden zich daartoe willen verbinden, indien alle kosten in verband met de overschrijving, dus niet slechts het overschrijvingsrecht, door het Land zouden worden betaald en de achterstallige canon èn verponding afgeschreven.

Evenmin zal op de voorgestelde wijze de afwikkeling van deze materie voorshands definitief haar beslag kunnen krijgen, omdat geregeld de ± 500 regelmatig in- en overgeschreven perceelen zullen vererven en telkens voor elk perceel dezelfde langwijlige overschrijvingsprocedure zal moeten worden toegepast.

Aangezien het m.i. niet in de bedoeling van de Regeering kan liggen om onnoodig de drukkende werkzaamheden van het Bestuur in dezen tijd en in dit regentschap te verzwaren, moet m.i. naar een ander middel worden omgezien, waardoor de aan de overschrijving van de vererfde erfpachtsperceelen voor het Bestuur verbonden administratieve rompslomp en moeite wordt voorkomen en tevens aan het Land kosten worden bespaard.

Daartoe zal met eene eenvoudige wetswijziging kunnen worden volstaan, waardoor onmiddellijk zonder moeite voor het Bestuur en zonder kosten voor het Land het beoogde doel kan worden bereikt, terwijl belanghebbenden daardoor niet worden benadeeld.

In verband hiermede zou ik willen voorstellen om aan de overgangsbepaling in Staatsblad 1926 No. 421 een nieuw zevende lid toe te voegen, luidende als volgt:

„Ingeschreven erfpachtsrechten als bedoeld in het vierde lid, welke aan andere Vreemde Oosterlingen of Inlanders krachtens erfopvolging bij versterf of bij uiterste wilsbeschikking zijn overgegaan of overgaan, vervallen van rechtswege, indien die rechten niet binnen zes maanden na de inwerkingtreding van deze ordonnantie of bij het openvallen van de erfenis na die inwerkingtreding, binnen zes maanden na dat openvallen, in de daartoe bestemde openbare registers ten name van laatstbedoelden zijn overgeschreven."

M.i. zal de voorgestelde wetswijziging door den Volksraad zonder hoofdelijke stemming worden aangenomen, omdat deze geen beginselen raakt van onze agrarische politiek, in het belang is van

de Chineesche bevolkingsgroep en de belangen van de andere bevolkingsgroepen daardoor niet geschaad worden.

Voorts zijn er in het regentschap Indramajoe nog een 37-tal perceelen die door verkoop en een 15-tal die door *vererving gevolgd door verkoop* in handen van de tegenwoordige bezitters zijn gekomen.

De erfpachtsrechten van het eerste 37-tal perceelen zijn, voorzoover zij vrij van hypotheek zijn, ingevolge het zesde lid van de overgangsbepaling in Staatsblad 1926 No. 421 van rechtswege vervallen en bezitten de betrokken rechthebbenden die perceelen thans in landerijen-bezitsrecht.

Wat betreft het laatste 15-tal kan de vraag gesteld worden of deze erfpachtsrechten ook vervallen zijn, omdat meergenoemd zesde lid spreekt van *ingeschreven* erfpachtsrechten en van overdracht door degenen, te wier name die rechten zijn in- of overgeschreven, terwijl na vererving deze rechten niet werden overgeschreven.

Ook zijn in het regentschap Indramajoe nog 54 perceelen aangetroffen, welke *nimmer werden ingeschreven.*

Voorzoover kan worden nagegaan, hebben alle betrokken erfpachters verzuimd om binnen zes maanden na de inwerkingtreding der overgangsbepaling in Staatsblad 1926 No. 421, i.c. voor 6 April 1927, aan den toenmaligen Resident van Indramajoe kennis te geven, dat zij inschrijving van het erfpachtsrecht wenschen en is dus ingevolge het eerste lid het altijddurende erfpachtsrecht van rechtswege vervallen en daarvoor het landerijenbezitsrecht in de plaats getreden.

Wat den achterstand van canon betreft, zal bij de Regeering een voorstel moeten worden ingediend om die af te schrijven van alle perceelen, waarvan de rechten sedert zijn vervallen of prijsgegeven, omdat van de voormalige erfpachters toch niets meer te halen valt.

Van de overblijvende perceelen zullen onderdistrictsgewijze registers moeten worden aangelegd met vermelding van de voor elk perceel verschuldigde canon, aanslagbiljetten aan de erfpachters moeten worden verstrekt en de invordering krachtiger dan tot dusver ter hand genomen door tusschenkomst van de betrokken wijkmeesters of onderdistrictshoofden onder contrôle van het Comptabiliteitskantoor.

Wellicht dat eene krachtiger invordering van verponding èn canon de bereidwilligheid om het altijddurend erfpachtsrecht om te zetten in landerijenbezitsrecht zal stimuleeren.

Ten slotte nog deze vraag:

Is het landerijenbezitsrecht, behalve voor de Chineesche, ook geen geschikt recht voor de Indo-Europeesche bevolkingsgroep, die den kleinen landbouw wenscht uit te oefenen?

Indramajoe, 31 Januari 1936.

Westersche invloeden op het Maleisch

door

KWEE KEK BENG.

Waar twee culturen met elkaar in aanraking komen vindt van zelf wederzijdsche beïnvloeding plaats, zoodat men van cultureele osmose zou kunnen spreken.

Deze osmose ziet men zeer duidelijk op taalgebied, waar men gewoon is van elkaar wat over te nemen, zoodat ook hier wederkeerigheid regel is.

In „The influence of Western civilisation on the language of the East Indian Archipelago" [1]), schrijft Dr. G. W. J. DREWES:

„There is scarcely a single community which does not maintain relations with a group with a different language and experience the consequences of same. Linguistic investigation has shown that loan words from other languages are to be found in all languages, even in the very earliest historical periods.....

JESPERSEN says: „Loan-words have been called the milestones of philology because in a great many instances they permit us to fix approximately the dates of linguistic changes. But they might with just as much right be termed some of the milestones of general history, because they show us the course of civilisation.... If (two languages) have been in contact, the number of loan-words, if rightly interpreted, will informs us of their reciprocal relations, they will show us which of them has been the more fertile in ideas and in what domains of human activity each has been superior to the other".

Ned.-Indië met zijn bijzondere talen rijkdom biedt ook op het gebied der taalstudie interessant en leerzaam vergelijkingsmateriaal, want hier beïnvloeden niet slechts twee, doch een groot

1) In Dr. B. SCHRIEKE, The effect of Western influence on native civilisations in the Malay Archipelago.

aantal vaak onderling zeer in structuur en historische afkomst verschillende talen en taalvarianten.

De oude Hindoes, de Chineezen, de Arabieren, de Hollanders, de Portugeezen en de Engelschen, allen hebben vooral het Maleisch — de lingua franca van het Oosten — in mindere of meerdere mate beïnvloed en wie de woorden van vreemden oorsprong in het Maleisch nagaat ziet de waarheid van hetgeen JESPERSEN heeft gezegd op frappante wijze bevestigd worden.

De Maleische woorden, die aan de taal der oude Hindoes en het Arabisch ontleend zijn hebben zeer dikwijls betrekking op het godsdienstige leven en geen wonder! Deze twee volken hebben het eerst en het meest het religieus karakter dezer landen beïnvloed en dit historische feit ziet men weerspiegeld in aan hun talen ontleende woorden, die sinds lang in het Maleisch burgerrecht hebben verkregen zooals: Allah, Toehan, neraka, djiwa, istiadat, soedara, soewal, djimat, soedjoet, enz.

De Portugeezen en Hollanders brachten met diverse nieuwe artikelen als boter, kant, zadel, vork schoen, duit, schuitje, snaphaan en machine de hiervoor bestemde namen: mentega, renda, sela, garpoe, spatoe (uit het Portugeesch), doeit, skotji, snapan en masin (uit het Hollandsch).

Zelfs in de oorspronkelijke taal reeds verouderde woorden als snaphaan en kakhuis leven in Maleisch kleed nog steeds voort in „snapan" en „kakoes".

De Chineezen, die in Bali letterlijk „een duit in het zakje doen" in de vorm van doorboorde Chineesche munten, doen dit ook figuurlijk ten opzichte van het Maleisch.

De zonen van het Hemelsche rijk brachten hier geen nieuwe godsdienst doch ze namen uit het vaderland enkele zeer nuttige en goedkoope eetwaren mee, zooals tauhoe, taugee, taukwa, bahmi, enz. die ook hier te lande volksvoedsel zijn geworden en nog steeds bekend staan onder hun Chineesche namen!

Zoo ziet men inderdaad hoe de aan vreemde talen ontleende woorden als historische taalmonumentjes zijn te beschouwen, die op ongedwongen wijze de afzonderlijke invloed van elk volk vastleggen.

De Engelschen — om nog een voorbeeld te noemen — hebben op voetbalgebied en andere takken van sport veel invloed uitge-

oefend en in het Maleisch en vele andere talen zijn Engelsche sporttermen dan ook zoo goed als „inheemsch" geworden.

In het Maleisch vindt men dus een zeer groot aantal woorden van vreemden oorsprong en men kan haast geen enkelen langen volzin zeggen zonder onbewust enkele vreemde woorden te bezigen.

In het Chineesch-Maleische weekblad „Sin Po" van 13 Dec. 1924 vindt men het volgende aangehaald, waaruit blijkt dat de gespatieerde woorden ontleend zijn aan niet minder dan zes verschillende vreemde talen:

„Panggil l o e poenja s o e d a r a, pergi beli m e n t e g a, boekoe s a i r, dan satoe d o o s g r i p p e l. Tapi djangan lama-lama, djangan seperti m e n g i n e p diwaroeng".

„Loe" is Chineesch; „soedara" is een Sanskriet-woord; „mentega" is uit het Portugeesch en „doos" (met „grippel") uit het Hollandsch afgeleid; „sair" is Arabisch en „menginep" is aan het Javaansch ontleend!

De „Bintang Timoer", een inheemsch dagblad te Batavia, maakte eens aanmerkingen op de Chineesch-Maleische pers, die geen zuiver Maleisch maar een mengelmoesje van alles, een soort „gado-gado" of tjap-tjay-taal, bezigt, maar het vermakelijke van het geval is, dat in hetzelfde nummer, ja in hetzelfde blad waarin dit verwijt wordt geuit, het volgende „zuivere" Maleisch wordt opgenomen:

„F r a c t i e itoe menerangkan dalam „Batav. Nbl.", bahwa p l a a t s v e r v a n g e r dari satoe w e t h o u d e r tidak i m p i c e e r t pada v a c a t u r e jang terboeka, jang dia mesti djadi o p v o l g e r.

Ini o n h a n d i g h e i d dan o n v o o r z i c h t i g h e i d telah mendjadikan ikatan f r a c t i e berdasar pada tali jang l o s, sehingga Pasoendan boleh memadjoekan k a n d i d a a t n j a sendiri, zonder meroesakkan d i s c i p l i n e f r a c t i e, sebab dengan o f f i c i e e l itoe f r a c t i e telah menerangkan tidak terikat apa-apa.

Sebab itoe toean ATIK SOEWARDI d i k a n d i d a a t k a n oleh Pasoendan, satoe perboeatan jang dalam hal jang n o r m a a l z o n d e r v e r k l a r i n g f r a c t i e tadi boleh dianggap o n d i s c i p l i n a i r, tetapi sekarang dimana dengan o f f i c i e e l

fractie itoe menoelis dalam „Bat. Nbl." tidak impliceert pasal opvolger, maka boleh geoorloofd."

Zoodat een Chineesch-Maleisch dagblad ad rem opmerkt, dat zoo de „Bintang Timoer" al geen gado-gado of tjap-tjay dan toch zeker Hollandsche hutspot lust! Het is inderdaad de (huts)pot, die den Chineeschen ketel verwijt, dat hij niet taalzuiver is!

Niet minder opvallend is wat de „Aljaum", een thans niet meer verschijnend Arabisch-Maleisch blad te Soerabaja, laat opnemen:

Soerabaja.
„Ville Lumière....
Im groszen und ganzen.... Groszstadt.
Soerabaia.... moehoem toeroet bernjanji symphonie dari kota kota doenia.
Sebetoel djoega, Soerabaja jang sanggoep menoendjoekkan export jang besar, selajaknja pretendeert, mengakoei diri sebagai satoe metropool.
Grootstad idee.... Kota kampioen dari king voetbal, bolwerk poesat pergerakan Priboemi.
Kota dagang wahid....
Soerabaja, baanbreekster dalam segala galanja.
Cumulatie dari segala misdaden poela.
Soerabaja, — Wein, Weib und Liebe, und der Stadt Heirateten".

Er is geen woord „Arabisch" bij, uitgezonderd „wahid"! En de corrector of zetter is warempel over het laatste woord nog gestruikeld!

Hoe neemt het Maleisch nu vreemde woorden in zich op?

Het natuurlijkste en eenvoudigste is natuurlijk om het vreemde woord zoo goed en zoo kwaad als het gaat na te bootsen.

Zoo is pen in het Maleisch „pena", tijd „tempo", ofschoon „maski", alle nog zuivere nabootsingen van het Portugeesche origineel (pena, tempo, mas que).

Niet meer zoo handig nagebootst zijn bijv. „kemedja" voor hemd (Portugeesch: camisa), „lelang" voor vendutie (Port.: leilao), „beloedroe" voor fluweet (Port.. veludo), enz.

In „De Chineesche pers in Ned.-Indië" („Koloniale Studiën", Juni, 1935) hebben wij op de belangrijkheid van de Chineesche pers in deze gewesten gewezen en vermeldenswaard is zeker, dat volgens Dr. DREWES in zijn meer aangehaald artikel vele dezer woorden zoo ruime verspreiding hebben gekregen door toedoen van de.... Chineesch-Maleische pers.

„Owing to the influence of the Batavia-Malay [1]) on the modern newspaper language a great many Portugese words have been made general property. Although.... the influence of the Portugese language was originally local (the Moluccas and Batavia), and in the Moluccas the strongest, while the Malay written language was practically unaffected, yet in the course of time due to the Batavianising of the colloquial Malay a number of words have become an indispensible part of the language, specially through the influence of the powerful Malay-Chinese press".

Naast dit oordeel van een Europeeschen deskundige over de rol der Chineesch-Maleische pers, kunnen wij hier dat van een inheemschen intellectueel aanhalen:

„Als journalist staan wij telkens in bewondering voor de levendig beschrijvende taal, die de Chineesch-Maleische kranten gebruiken in hun voetbalverslagen en voelen wij daarom des te meer het gemis daarvan in soortgelijke verslagen van Inheemsche bladen....."

Het Chineesch-Maleisch heeft in deze beïnvloeding (opname van vreemde woorden) ook zijn aandeel. De invloed van Chineesch-Maleische romannetjes en van andere boekwerken, en die van Chineesch-Maleische kranten kunnen niet weggecijferd worden. Om een voorbeeld te noemen, het Chineesch-Maleische woord „djitoe" is reeds in het Inheemsch opgenomen. Deze invloed zal zich niet alleen tot het ontleenen van woorden beperken, maar ook zich uitstrekken tot het grammaticale gedeelte van de taal. De krantentaal gebruikt reeds s a t o e sampi, s a t o e agama, in navolging van het Chineesch-Maleisch, al zal hierbij Hollandsche invloed ook niet te ontkennen zijn" („Het Chineesch-Maleisch en het Indonesisch" door A. PANÉ in weekblad „Sin Po" van 30 Nov. 1935).

---

1) Zie mijn studie over „Het zoogenaamde Bataviaasch Maleisch" (in „Kol. Stud.", Juni, 1923).

Soms is de nabootsing van het vreemde woord allerongelukkigst. Wie herkent bijv. in „speda" voor fiets nog het woord „vélocipède" of in „hopperdom" een zeer bekende krachtige Hollandsche vloek?

Eigenaardig is hoe het woord „automobiel" in het Maleisch terecht komt, want dit voertuig wordt meestal of oto (auto) of mobiel genoemd; men snijdt het lange woord in twee helften en bezigt zoowel de kop als de staart naar believen.

In Midden-Java hoort men vaak „montor" voor auto, zoodat men hier te doen heeft met een soort synechdoches.

Voor alphabetische talen is overname van vreemde woorden een vrij eenvoudige zaak; klanknabootsing is alles wat er vereischt wordt.

Anders en ingewikkelder wordt de zaak wanneer een begrippentaal als bijv. het Chineesch nieuwe termen moet overnemen, want dan kan men moeilijk volstaan met het overnemen van vreemde klanken, doch moet men vreemde begrippen in Chineesche begripssymbolen omzetten.

Maar ondanks deze moeilijkheid heeft men voor het Chineesch reeds een verbluffend aantal equivalenten in Chineesche karakters samengesteld voor de nieuwste technische termen als bijv. natrolite, organic acid, exponential equation, aerophyte, paludism, chemotaxis, plaviascope, chromatic grains, enz. [2]).

Het Chineesche schrift dwingt den Chinees als het ware om in plaats van zinledige klanken, begrippen over te nemen en menig Westerling zal zeker vreemd opkijken als hij hoort, dat voor de Japansche vertaling van moderne technische termen de Japannees zijn toevlucht neemt tot het.... Chineesch! [3]).

Wat het Maleisch betreft, Maleische equivalenten van technische termen bestaan nog maar weinig; in de meeste gevallen moet men zich tevreden stellen met klanknabootsingen of met het gebruik van Hollandsche termen.

De bekende paedagoog KI HADJAR DEWANTARA en anderen trachten sommige Hollandsche termen te vervangen of te omschrijven door Maleische in een zeker loffelijke poging tot taalzuivering.

2) Zie bijv. Chung Hwa Chinese-English Dictionary (Shanghai, 1934). Vgl. Dr. G. J. NIEUWENHUIS, Het Nederl. in Indië, p. 12.
3) Prof. B. H. CHAMBERLAIN, Things Japonese, p. 275.

Zoo vertaalt KI HADJAR DEWANTARA bijv. „rhytme" door „rasa tertib", „georganiseerd" door „berikat jang tertib" of.... „berorganisasi", „beschavingsvormen" door „sifat-peradaban", enz.

In zijn „Kamoes kemadjoean" (Gouda, 1928) geeft ADI NOGORO niet zoo zeer Maleische equivalenten van vreemde termen en uitdrukkingen doch tracht ze meer te omschrijven.

Voor osteologie geeft hij bijv. „ilmoe toelang-beloelang" en voor „palaeontologie" de volgende omschrijving „pengetahoean tentang binatang binatang jang hidoep dalam zaman beriboe tahoen keblakang".

Om begrijpelijke redenen is vooral de invloed van de Nederlandsche taal op het Maleisch opvallend groot.

In sommige streken, waar het Engelsch meer dan elders in den archipel domineert, ziet men hoe het Maleisch meer neiging toont om ook Engelsche woorden over te nemen, zoo bijv. in Deli.

Het te Medan verschijnende inheemsche dagblad „Sinar Deli" geeft een aantal voorbeelden in een artikel, dat tot opschrift draagt „English jang djadi Indonesisch".

Soms wordt het Engelsche woord tot onherkenbaar worden toe verbasterd.

Als men daar in Deli zegt „Moerid itoe soeda d a o e n didalam examen" dan is „daoen" afkomstig van het Engelsche... „down"!

En in „Sama engkau raoen?" is het laatste woord een verbastering van „round" in de beteekenis van „walking r o u n d the town".

Zoo bezigt de Deliaan ook termen als pesjen (Eng.: fashion!), optain (half time), stedi (steady), orek (all right), lego (let go), gospet (go speed!), en zelfs „haoe joe" (How do you do?)!

Niet alleen de Engelsche Straits-dollar, doch ook Engelsche termen zijn in Sumatra's Oostkust meer „lakoe" dan op Java.

De Westersche invloed op het Maleisch beperkt zich echter niet tot de verrijking van het Maleisch met nieuwe woorden en begrippen.

Ook zinconstructie, zinswendingen enz. verraden vaak, dat de schrijver een Hollandsche school heeft bezocht.

In den laatsten tijd ziet men in het kamp der inheemsche nationalisten een poging om het Maleisch te verrijken met eigen ge-

smeede woorden, zooals bijv. „wartawan" voor journalist op grond van analogie, want in het Maleisch kent men reeds woorden met het achtervoegsel „wan" zooals: hartawan, dermawan, enz.

Verder wil men in navolging van het Hollandsch ook onderscheid maken tusschen saudara (mannelijk) en saudari (vrouwelijk) of men kan ook zeggen, dat men slechts eigen taalgebruik wenscht uit te breiden, want inderdaad bestaat een dergelijk onderscheid reeds in woorden als bijv. poetra en poetri.

Waarom dan niet saudara en saudari, doeda en doedi, djedjaka en djedjaki, pamoeda en pamoedi?

Doch voor enkele consequenties zal men wellicht terugdeinzen, want een vrouwelijke „baba", „babi" te noemen klinkt onbeschoft omdat het woord ook varken beteekent, terwijl „djawi" voor vrouwelijke djawa..... een koebeest kan beteekenen.

Men ziet dat taalverrijking en taalverfijning niet zoo eenvoudig is, doch het verschijnsel op zich zelf is al merkwaardig genoeg.

Ook de bewuste liefde voor de eigen taal, zich o.a. openbarend in een steeds toenemende aandacht, die men aan haar wijdt en de steeds meerdere zorg die men aan haar besteedt wordt door Westersche parallellen en voorbeelden gestimuleerd.

Men begint onder Westersche invloeden in de taal meer een nationaal cultuurbezit en een politiek bindmiddel en wapen te zien.

Ook hier ziet men dus hoe Westersch onderwijs en Westersche opvoeding den Oosterling in zekeren zeker onvermijdelijk van eigen volk en milieu vervreemdt doch aan den anderen kant voeren beide hem vaak tot een verhoogd gevoel van eigen waarde en tot eigen cultuurschatten.

Menig leider in Oostersche landen kan van zich zelf getuigen: de weg tot zich zelf gaat via het Westen.

Ook voor de Maleische literatuur is de Westersche invloed van niet te onderschatten beteekenis.

Europeesche dichtvormen en Westersche tooneelstukken met min of meer nationalen tendenz zooals bijv. WILHELM TELL doet menig jong literator nieuwe paden zoeken en vinden!

En evenals in Nederland de jongeren hun toevlucht zochten in „De Nieuwe Gids", zoo groepeeren zich hier enkele nieuwe dichters om de te Batavia-Centrum verschijnende „Poedjangga Baroe", die in Juli 1935 zijn derden jaargang ingaat.

Evenals „De Nieuwe Gids" een orgaan wilde zijn voor de jongere schrijvers met nieuwe denkbeelden op literair gebied bezield, een orgaan niet alleen om negatief het in hun oog verouderde in de kunst met niets ontziende kracht af te breken, doch ook om positief door het scheppen van eigen, jeugdig, nieuw werk te toonen waartoe de jongeren in staat zijn, zoo is ook deze Maleische „nieuwe gids" vol jeugdig vuur en enthousiasme.

Geleid door ARMYN PANÉ, SOEMANANG en S. TAKDIR ALISJAHBANA telt de „Poedjangga Baroe" een groot aantal vaste medewerkers, waaronder ABDOEL RIVAI te Kajoe Tanam, Dr. M. AMIR te Medan, ZAIN SAIDI te Kisaran, J. E. TETENGKENG te Waingapoe, FATIMAH DELAIS te Palembang enz. wel een bewijs dat de beweging iets meer is dan een actie van slechts locaal karakter.

Wie dit tijdschrift doorbladert heeft zich er niet over te verwonderen, wanneer hij namen als KLOOS en JACQUES PERK ziet en als vooral de geest en geestdrift der Hollandsche voorgangers hem tegen waaien.

In een lezenswaardig artikel (in het Hollandsch) van ARMYN PANÉ, één der redacteuren van de „Poedjangga Baroe" getiteld „De nieuwe Indonesische letterkunde. Strijd van vormen" [1]) wordt er op gewezen, dat mocht men voor eenige jaren zeggen kunnen dat het Maleisch dood en geen levende letterkunde rijk was, thans men hetzelfde niet meer kan zeggen zonder te worden aangezien voor een vreemdeling in het Jeruzalem der inheemsche literatuur.

Het valt niet te ontkennen, dat er in de laatste jaren een groep van dichters en schrijvers is opgestaan, die doordrongen zijn van den nieuwen geest, die over het volk vaardig is geworden.

„De jonge inheemsche dichters en schrijvers, die zich langzamerhand gegroepeerd hebben om het tijdschrift „Poedjangga Baroe" (De Nieuwe Dichter) zijn er zich ten volle van bewust dat zij de dragers zijn van den nieuwen tijd. Verstarde verouderde inerte vormen trachten zij te doorbreken".

Is het niet alsof men KLOOS hoorde oreeren, want zegt KLOOS niet toen hij uiteenzette waarom „De Nieuwe Gids" moest worden opgericht door „een vijftal jongelui": „De Nederlandsche letterkunde, waar Hij (Potgieter) zijn heele leven aan gedacht en voor gearbeid had, moest Hem, in zijn laatste jaren wel dood lijken

1) Opgenomen in het weekblad „Sin Po" van 19 Oct. 1935.

voorgoed..... Zoo ging allengskens het denkbeeld in ons rijpen dat voor het nieuwe geslacht, als hoedanig wij ons voelden en wat wij wezenlijk ook waren, een nieuw orgaan behoorde te komen, dat met nieuwe ideeën en door jonge kracht bezield, een zuiverder aanvoelingsvermogen voor, een juister begrip van de kunst van 't heden en de toekomst zou toonen te hebben dan de andere groote organen tot dusver bleken te doen".

Zelfs deze deftige „groote organen" in tegenstelling met het bruisende nieuwe en radicale ontbreken hier niet, want de door Volkslectuur onder Gouvernements toezicht uitgegeven boeken en tijdschriften mogen in zekere opzichten nog zoo voortreffelijk en vooral „nuttig" wezen, zij missen het spontane, vrije, dat men meestal buiten de regeeringsbureaux heeft te zoeken.

De oude generatie onder de inheemschen zelf moet ook nog niet veel van dat „nieuwe gedoe" hebben, want oud en nieuw zijn nu eenmaal tegenstellingen die alleen de tijd te overbruggen vermag. Men verwijt de jongeren vaak dat zij on-oostersch denken en.... dichten, dat zij het Westen na-apen.

Op deze verwijten geeft ARMYN PANÉ het volgende antwoord, dat tevens een bekentenis inhoudt:

„De nieuwe dichters zijn er zich ten volle bewust van, dat zij hun vormen stimuleeren naar westersche voorbeelden. Het kan ook niet anders, zeggen zij, waar wij westersch zijn opgevoed, en ontworteld zijn aan de inheemsche maatschappij.

Wij hebben westersche letterkunde gesmaakt, het is een onbewust deel van ons geworden".

Doch deze ontworteling wordt als een voorrecht beschouwd, omdat men dan vrijer en onbevanger kan staan ten aanzien van verouderde vormen en van het verleden, dat wel is waar een bron van inspiratie kan zijn doch vaker remmend werkt en de toekomst schaden kan, zoodat NIETZSCHE ons toeroept „Eure falsche Liebe zur Vergangenheit ist ein Raub an der Zukunft" (Die Unschuld des Werdens, S. 450).

Evenals de mannen rondom „De Nieuwe Gids" zonder „kritiek" niet zouden kunnen slapen, zoo wenschen ook de jongeren in de inheemsche letterkunde „critisch" te staan tegenover het overgeleverde.

„Zoo staan wij vrij ten aanzien van die verouderde maatschappij,

staan wij er critisch tegenover, weten en voelen wij de gebreken, maar ook de zuivere lijn van de eigen cultuur, speciaal die van de eigen letterkunde. Het westersche werkt bevruchtend, bevorderend".

De invloed van het Westen op de Maleische letterkunde wordt in het bovenstaande dus volmondig erkend en dat de intensieve werking van deze invloed niet noodzakelijk „ontwortelend" in den slechten zin van het woord hoeft te werken, bewijst zoo menig product der nieuwe, hedendaagsche letterkunde in de Maleische taal.

Na hetgeen wij hierboven hebben gereleveerd, zal het wel geen verwondering meer baren, dat evenals de dichters van '80 en hun navolgens gaarne den sonnetvorm hebben uitverkoren, ook in de nieuwe Maleische dichtkunst het sonnet zijn intrede heeft gedaan.

De eerste sonnettenoogst is reeds zeer rijk, doch wij zullen hier volstaan met twee voorbeelden en beginnen met „Gembala" van Mr. Muh. YAMIN:

Perasaan siapa tidakkan njala
Melihatkan anak berlagoe dendang.
Seorang sahadja ditengah padang
Tiada berbadjoe boeka kepala

Beginilah nasib anak gembala
Bertedoeh dibawah kajoe nan rindang;
Semendjak pagi meninggalkan kandang
Poelang keroemah disendja-kala

Djaoeh sedikit, sesajoep sampai
Terdengar oléhkoe boenji seroenai
Melagoekan alam, nan molék permai

Wahai gembala disegara hidjau
Mendengar poepoet'moe, menoeroetkan kerbau
Maoelah akoe menoeroetkan dikau

In zijn „Assimileering van vormen in de moderne inheemsche letterkunde" [1]) merkt ARMYN PANÉ hierbij op, dat een gedicht als het bovenstaande ongetwijfeld een sonnet is, doch men zou het

1) In het weekblad „Sin Po" van 2 Nov. 1935.

ook nog als een pantoen kunnen blijven beschouwen en er is inderdaad innerlijke verwantschap tusschen de Male pantoen en de kwartijnen van het sonnet al zijn uiterlijk enkele verschillen zooals bijv. ten opzichte van het rijm.

De kwartijnen van een sonnet hebben over het algemeen het rijmschema abba, abba, het zg. „omarmend rijm", terwijl men bij de pantoen meestal het „gekruist rijm" (abab) tegenkomt.

Het volgende voorbeeld is weer een veertien regeling sonnet, doch met het rijmschema van een pantoen in de eerste paar vier regels aan het begin:

Hoedjan!

Bagai kapas resikan angin,
ringin-ringan hasrat melajang:
terkadang ada rasa kepingin
agar soekma tinggi mengawang.

Bersatoe dengan gabak dihoeloe,
segar dingini menjiram boemi,
hinggap melata diroempoet hina,
dibantjoer matari, naik lagi

Biar soekma hidoep abadi,
bébas lepas meningkah alam
tidak mengikat, tidak mengekang

Nampak-nampak tani terlalai
memoedji rahmat semesta alam
berlinang-linang air mata riang [2])

Ook van het lyrisch proza wordt door de jongeren gebruik gemaakt en al is ook hier Westersche invloed te bespeuren, wij hebben hier allerminst te doen met bloote imitatie, want de zg. „pidato" of redevoering bij verschillende gelegenheden der Minangkabauers is lyrisch proza.

Doch het Westen heeft op den ouden literairen bodem nieuwe literaire bloempjes doen ontkiemen of het reeds bestaande materiaal voor nieuwe doeleinden leeren gebruiken.

---

2) Uit „Poedjangga Baroe" van Aug. 1935. De dichter is Mozasa.

Moderne drama's in tegenstelling met de oude wajang beginnen ook de Maleische letterkunde te verrijken en hoewel het aantal nog gering is, zijn zij wel eenige aandacht waard niet alleen als nieuw verschijnsel, doch tevens omdat ook in het moderne Maleische tooneel Westersche tendenzen te bespeuren vallen.

In „Moderne drama's in de hedendaagsche Inheemsche letterkunde" [1]) behandelt A. PANÉ een drietal nieuwe drama's, nl.:

„Kén Arok dan Kén Dedes" door MUH. YAMIN (Batavia 1934).

„Kertadjaja" eveneens door YAMIN en

„Sandhyakala ning Majapahit" van SANOESI PANÉ.

Deze schrijvers hebben allen hun stof uit de eigen historie geput en wel uit de Javaansche periode van het voor-Islamitische tijdperk, toen het land nog vrij was van vreemde overheersching en men de gouden eeuw van kunst en literatuur beleefde.

De grootheid van het vaderlandsche verleden wordt ten tooneele gevoerd als troost en als opwekking.

Bij elke nationale opleving ziet men dergelijke stroomingen, want het is zooals de Hollandsche dichter zegt: in het heden ligt het verleden en in het nu wat worden zal.

Hoe vooruitstrevend en radicaal de jongste generatie ook zijn wil, geestelijke band met het verleden vermag geen sterveling heelemaal door te snijden en inderdaad zal de eerste mensch eerst voor goed sterven met den allerlaatsten.

Het voorgeslacht leeft in ons voort en geniet in de thans levende generatie een soort van virtueele onsterfelijkheid en als de Japanneezen bij één hunner beroemdste zeeslagen de geesten der op die plek gestorven zeehelden uit hun vroegere historie smeekten om hen bij te staan dan is dat meer dan louter bijgeloof.

Het is een daad van diep symbolische beteekenis: het is het heden dat het verleden bijstand vraagt en... verkrijgt want het volle vertrouwen in het heldhaftige voorgeslacht is in zekeren zin vertrouwen in zich zelf, h u n nakomelingen.

Het is dan ook begrijpelijk dat de jonge inheemsche literatoren naar het verleden terugblikken om moed te hebben ook voor hun literaire toekomst.

Maar kunst moet toch vrij staan van alle tendenz en vooral van een min of meer politiek getinte?

---

1) In het „Sin Po"-weekblad van 9 Nov. en 16 Nov. 1935.

Wat kunst met duidelijk uitgesproken tendenz kan zijn bewijst bijv. „Roar China" van Sergei Mikhailovich Tretiakov, één van de markante leiders van de zg. „linker front" beweging in de hedendaagsche Russische literatuur.

Zoo aangrijpend is deze dramatische bewerking van China's jongste verleden, dat men de tendenz om de kunst haast heelemaal vergeet.

Kunst met tendenz kan op beduidende hoogte staan, indien de overtuiging waarop het laatste is gebaseerd even diep is als het talent van de kunstenaar groot is.

Hoewel men van de moderne Maleische drama's nog niet veel zeggen kan en nog niet is te bepalen langs welke lijnen zij zich geleidelijk aan verder zullen ontwikkelen, zou het van onvergeeflijke kortzichtigheid getuigen indien men ze enkel en alleen om hun nationale of zelfs nationalistische tendenz zou veroordeelen.

Het Westen zou bovendien zich zelf verloochenen, indien het de vruchten van eigen invloed niet wil erkennen.

Overduidelijk is ook de westersche invloed op de duizend en één Maleische romannetjes die door hiergeboren Chineesche auteurs zijn geschreven en die ook in verreweg de meeste gevallen betrekking hebben op het Indo-Chineesche millieu.

Geen zich zelf respecteerende romanschrijver van deze categorie kan het plaatsen van enkele Europeesche dichtregels bij wijze van motto boven de verschillende hoofdstukken na laten en ook in de roman zelf laat hij de held of heldin Hollandsche, Engelsche of Fransche verzen declameeren en met voorliefde laat hij ze een beroemde Europeesch dichter als HEINE, GOETHE of wie dan ook met betraande oogen en zielsverukking lezen.

Omhelsingen, zoenpartijen en rendez-vous in stille parken of op eenzame plekken ... alles doet vermoeden dat de auteur meerdere Europeesche romannetjes „met vrucht" heeft doorgelezen.

Ook de pseudoniemen der heeren schrijvers spreken boekdeelen; een noemt zich bijv. „Monsieur d'Amour" en een heeft tot pseudoniem „Adonis Hsu. Er is ook een „Adonis Sr."

Geen wonder dat onder de Chineesche jeugd het woord Amor een zeer bekende en sympathieke klank heeft.

Hoe wel vaak oppervlakkig en gekunsteld aandoend moet men de Westersche invloed via deze romannetjes niet onderschatten.

Zoenpartijen en dergelijke intimiteiten meer, waarvan men in een echte doorsnee Chineesche roman zelden leest, zijn thans schering en inslag in deze boekjes en . . . in het werkelijke „moderne" leven.

Het zal niet gemakkelijk vallen om vast te stellen of deze Europeesch angehauchte romannetjes het leven van de Chineesche jeugd hebben beïnvloed, of dat omgekeerd het werkelijke leven de schrijvers dezer boekjes aan hun romanstof heeft geholpen.

Of het Boek het Leven of het Leven het Boek heeft geinduceerd kunnen wij hier in het midden laten en waarschijnlijk heeft ook in dit geval een soort wisselwerking plaats.

Hoe groot de beteekenis van lectuur kan zijn, blijkt bijv. uit GOETHE's „Leiden des jungen Werthers" (1774). GOETHE zelf is er getuige van geweest, dat uit een vijver achter zijn eigen woning te Weimar het lijk van een 20-jarige jongedame werd opgevischt, CHRISTINE VAN LASBERG, die zelfmoord had gepleegd en in wier zak men een exemplaar van „Werther" vond, terwijl nog in 1835 drie jaar na den dood van GOETHE, een Duitsche dame hem vervloekte, omdat haar zoon, student te Bonn, in een vlaag van „werther"dom zich van kant maakte!

(BUSKEN HUET, Litt. Fantasien en Kritieken, deel XIX, p. 65).

Merkwaardig is zeker ook de gewoonte van hiergeboren Chineezen in Oost- en Midden-Java om elkaar met „oom" en „nip" (neef) aan te spreken zelfs als zij geen ander Hollandsch woord kennen dan juist deze twee.

Hoe zij aan deze eigenaardige gewoonte zijn gekomen is nog een raadsel te meer daar dit „oom" en „nip" systeem in West-Java niet gebruikelijk is, maar wellicht vindt men het gedistingeerd om al spreekt men Maleisch of Javaansch in elk geval een minimum aantal Hollandsche woorden door het gesprek heen te vlechten.

Dit stuk zou zeker onvolledig zijn, indien het niet de Westersche invloed, zooals hij zich uit in de vertalingen uit de Westersche literatuur in het Maleisch, te berde brengt.

De Volkslectuur heeft na strenge keuring enkele werken van schrijvers als JULES VERNE, JOH. H. BEEN, HECTOR MALOT, J. F. OLTMANS, VAN LIMBURG BROUWER, MARK TWAIN, enz. vertaald.

Vrijer in de keuze zijn natuurlijk de meestal Chineesche particuliere uitgeverijen, die een niet onbelangrijk aantal Hollandsche

en Engelsche auteurs in Maleische vertaling of bewerking hebben uitgegeven.

Ook de Chineesch-Maleische pers, die wij reeds hebben leeren kennen als colporteur van Westersche woorden voor het Maleisch, speelt in dit opzicht een groote rol.

Men zal verbaasd zijn als men de namen hoort noemen van bekende en ook wel minder bekende schrijvers uit het Westen van diverse pluimage, die door Chineesche journalisten in hun Maleisch, het zg. Chineesch-Maleisch, zijn overgezet.

ALEXANDER DUMAS, PAUL HEYSE, KNUT HAMSUN, RUDYARD KIPLING, MAETERLINCK, THOMAS HARDY, SOSCHTSCHENKO, ALEXANDRA KOLONTAI, OLIVE SCHREINER, HENRI BOREL, VOLTAIRE, SVEN HEDIN, MAXIM GORKY, FRITZ DAUM, JOHN GALSWORTHY, JEAN RICHEPIN, MULTATULI, H. CHR. ANDERSON, ANTON TSECHOW, PIERRE LOUIJS, DOMELA NIEUWENHUIS, GOGOL, CARMEN SYLVA enz. kan men ook in Maleische bewerkingen lezen; van DUMAS is bijv. „De drie musketiers" („Tiga panglima perang") vertaald, van MULTATULI „Saidja en Adindah" en enkele parabelen, van KIPLING „Without benefit of clergy", van ANDERSEN „De nachtegaal", terwijl van DOMELA NIEUWENHUIS een Maleische bewerking van „Een galerij van Bijbelsche personen" in manuscript klaar ligt (de vertaler van dit laatste werk is een bekend thans te Semarang wonende Chineesche journalist).

In den beginne hadden de vertalingen ook van niet-Hollandsche schrijvers via het Hollandsch plaats, doch later worden niet Nederlandsche auteurs ook direct uit hun oorspronkelijke werken in het Maleisch vertaald.

De vertalingen zijn meestal van niet al te schitterende qualiteit en de vertalers veroorloven zich vaak een wel wat al te ongebreidelde vrijheid doch er zijn vertalingen bij, die er zijn mogen, die zoowel nauwgezetheid als artistieken aanleg verraden.

De feuilletons in de Chineesch-Maleische bladen waren zeer dikwijls vertaalde Westersche verhalen, doch in den laatsten tijd kan men een terugkeer tot vertaalde Chineesche romans waarnemen.

Vooral zwaardvechtersverhalen zijn momenteel erg in trek zooals „Kioe Gie Sip Pat Hiap", „Kang Ouw Siauw Pat Hiap" enz.

waar Chineesche vechtkunstenaars („djago silat") de hoofdrollen vervullen.

Tot zoover wat proza betreft; uit den aard der zaak ziet men niet zooveel Maleische vertalingen van Westersche gedichten, in de eerste plaats omdat de taak veel moeilijker is en verder omdat vertaalde gedichten veel meer van het oorspronkelijke verliezen.

Toch ziet men van tijd tot tijd in Chineesch-Maleische bladen min of meer geslaagde pogingen om Hollandsche, Engelsche en zeldzamer ook Fransche of Duitsche gedichten in het Maleisch te vertalen.

Zoo kon men in één der nieuwjaarsnummers van een Maleisch-Chineesch weekblad te Batavia een vertaling van een gedicht van De Genestet („Peinzensmoede") lezen:

Daar is geen Priester
Die hem verklaart.

Deze twee regels zijn door den anoniemen vertaler aldus overgezet:

Di sana tida ada Padri
Jang terangken Ia!

„Daar" wordt hier als plaatsbepaling opgevat en dus met „di sana" vertaald; dergelijke vergissingen komt men maar al te vaak tegen en sommige vertalers hangen soms zoo aan de letter dat ze uit alle macht het woordje „er" in zinnen als bijv. „ik heb er genoeg van" of „ik heb er geen bezwaar tegen" in de vertaling trachten te behouden!

„Un Songe" van SULLY PRUDHOMME, „A Psalm of Life" van Longfellow zijn ook wel eens in het Maleisch vertaald evenals enkele Duitsche gedichtjes en „Die Uhr zeigt heute keine Zeit" van MAX DAUTHENDEY!

Bij wijze van voorbeeld, laten wij hier het Duitsche origineel met de Maleische vertaling volgen:

Die Uhr zeigt heute keine Zeit.
Ich bin so glücklich von deiner Küssen,
Dass alle Dinge es spüren müssen.
Mein Herz in wogender Brust mir liegt,
Wie sich ein Kahn in Schilfe wiegt.
Und fallt auch Regen heut ohne Ende,

Es regnet Blumen in meine Hände.
Die Stund' die so durchs Zimmer geht,
Auf keiner Uhr als Ziffer steht;
Die Uhr zeigt heute keine Zeit,
Sie deutet hinaus in die Ewigkeit.

Tida kenal tempo.
Akoe merasa begitoe broentoeng lantaran tjinta'moe,
Hingga segala apa liat kabroentoengan'koe.
Dalem dada sang hati bergontjang,
Saperti praoe antara bamboe bergojang.
Biar oedjan toeroen tida bisa soeda,
Dalem tangan'koe tjoema djato boenga boenga.
Sang tempo jang liwatin roewangan ini,
Di lontjeng jang mana poen tida kliatan sama sekali.
Lontjeng jang sekarang tida oendjoek tempo bikinan,
Tjoema bajangken apa jang terletak di loear oekoeran.

Wat de Westersche invloed ook zoo eigen aardig belicht is het feit dat men nu en dan in Chineesch-Maleische bladen Maleische vertalingen treft van Chineesche poëzië, niet direct uit het oorspronkelijke Chineesch, dat voor menig hiergeboren Chinees onverstaanbaar is geworden, doch via een Hollandsche, Engelsche of andere Westersche vertaling!

Zoo kan men Maleische vertalingen van den Chineesche dichter LI TAI PO lezen, die echter vertalingen blijken te zijn van de Hollandsche bewerking van JULES SCHUURMAN („Chineesche verzen")!

Ook hier weer voert Westersch onderwijs zelfs naar eigen poezië terug, terwijl ook de nauwere aanraking tusschen Oost en Oost in niet geringe mate door medium van een Westersche taal wordt bevorderd.

Chineezen, die hier te lande Maleisch kunnen lezen, zijn er genoeg, maar de inheemsche, hij zij Javaan, Sumatraan of Soendanees, die in staat is Chineesch te lezen, is een zeer groote zeldzaamheid.

Indien hij nochtans iets afweet van Confucius en LAO TZE, van LI TAI PO en CHWANG TZE, dan is die kennis van een mede Ooster-

sche cultuur tot hem gekomen door boeken van RICHARD WILHELM, BOREL, DUYVENDAK of andere Westersche sinologen.

En welke Oosterling buiten het Bengali-taalgebied zou TAGORE kunnen waardeeren, indien van zijn werken niet tevens Engelsche vertalingen bestaan?

Welke Oosterling buiten Japan zou iets van OKAKURA KAKUZE's cultureele idealen kunnen vernemen, indien hij zijn ideeën niet in het Engelsch en Duitsch had geformuleerd?

Zoo is de taak van het Westen dus ongewild een zeer veelzijdige; het verrijkt het Maleisch en ook andere Oostersche talen niet alleen direct en indirect, maar het brengt ook menig Aziaat tot zich zelf terug en leert Oost en Oost elkaar beter leeren verstaan en begrijpen.

Ook in Maleische uitgaven met meer wetenschappelijk karakter ziet men duidelijk de bevruchting door het Westen; er zijn verschillende Maleische uitgaven over de dubbele boekhouding, de belasting, de sexueele wetenschap en eenigen tijd geleden verscheen bij een Chineesche drukkerij te Semarang zelfs het eerste serieuze werk over geboortebeperking in de Maleische taal.

Dan heeft men nog allerlei werkjes over kinderverzorging, Indische geschiedenis, natuurkundige aardrijkskunde enz., terwijl de Chineesch-Maleische pers en de inheemsche pers hun lezers zeer vaak populair wetenschappelijke artikelen, vertaald of zelf bewerkt, voorzetten, doch in boekvorm zijn wetenschappelijke werken in het Maleisch nog zeer gering in aantal, zoodat ook hier de pers den boekhandel ver vooruit is.

Tot slot nog even terug naar ons uitgangspunt, nl. dat twee culturen elkaar *wederkeerig* beïnvloeden; de inwerking van het Westen op het Maleisch is hierboven in breede trekken geschetst. Hoe staat het echter met de invloed van het Maleisch op het Westen en hier meer in het bijzonder op het Nederlandsch?

Er was een tijd, waarin het Maleisch het Nederlandsch hier zelfs in de hoogste Hollandsche kringen dreigde te verdringen.

Een lid van den Raad van Indië, die in 1698 met een weesmeisje was gehuwd, moest na den dood van zijn echtgenoote thuis Maleisch spreken en de kinderen van dezen edeleer werden hierin opgevoed! [1])

1) Dr. G. J. NIEUWENHUIS, Het Nederlandsch in Indië, p. 3.

Thans ziet men weer het omgekeerde gebeuren; men ziet meer dan eens in hooge inheemsche kringen het Nederlandsch de landstaal zelfs als gezinstaal op zij schuiven.

De invloed van het Maleisch op het zg. Indisch Nederlandsch is overbekend en MULTATULI laat een Hollander hartelijk lachen om den Indischen stumper die „gouden hek" zei in plaats van „houten gek" of omgekeerd, terwijl verder een groot aantal woorden uit het Maleisch zijn overgenomen, van „piekeren" tot „nontonnen" en van „kebon" tot „adetje".

„Astaga", „tjoba", „baboe", „soeda", „terlaloe", „soesa", „sobat", „aer Blanda", „klontong", „katjang", „langganan" zijn zelfs voor zeer Hollandsche ooren geen onbekende klanken meer, terwijl ook een uitdrukking als bijv. „geruchten uit de Chineesche kerk" duidelijk haar Indische afkomst verraadt.

Het woord „ajo" heeft reeds in 1876 zelfs tot.... „De Gids" zijn weg weten te vinden! Een groot aantal andere voorbeelden vindt men bij F. P. H. PRICK VAN WELY, Neerlands Taal in 't verre Oosten (Semarang, 1906).

Hoe innig het Maleisch en Hollandsch elkaar als het ware omhelzen kan bijv. blijken uit gemengde pantoens en enkele obscene verzen, waar Hollandsch en Maleisch door elkaar zijn gemengd. Van eerst genoemde categorie volgen hier slechts enkele voorbeelden:

A. Vele golven op Plaboean ratoe,
Petik delima op Kampoeng baroe,
Banjak bintang di langit biroe,
Jang koe tjinta si nona satoe.

In de haven kapal berlaboe,
Witte kussens onder de klamboe,
Kaloe malem djangan boeka pintoe,
Slempang nona di bawa hantoe.

B. Membatik kain met verschillende kleuren,
Dibawah orang ka Soekarame,
Zakiah lief, zit toch niet zoo te treuren,
Mari kesini met me mee.

Ook deze vorm van volkspoëzie toont aan hoe juist de opmerking is geweest van één der Chineesch-Maleische bladen, die de wederzijdsche beïnvloeding van twee culturen heeft vergeleken met de ontmoeting van het zoete rivierwater met het zoute zeewater aan de riviermonden: daar is het water zoet noch zout, maar brak.

Boekbespreking.

Het open boek.

Mr. C. Van Vollenhoven's Verspreide Geschriften, derde deel; Tjeenk Willink, Haarlem en Martinus Nijhoff, 's Gravenhage, 1935.

Het is niet eene oude orde, die behoud, het is een nieuwe maatschappij, die voltooijing vraagt. — (THORBECKE, Aanteekening).

I. In een uitgave, die het Nederlandsche uitgeversbedrijf tot eer strekt en aan den inhoud een passende vorm gaf, verscheen bij TJEENK WILLINK (en MARTINUS NIJHOFF) het derde deel van Mr. C. VAN VOLLENHOVEN's Verspreide Geschriften. Een uitgave evenwel, die door den niet geringen prijs helaas voor velen buiten onmiddellijk bereik moet blijven. Mogen daarom de uitgevers een dusdanig succes boeken, dat in afzienbaren tijd een goedkoope heruitgave mogelijk is.

II. Voor wie zich zet tot een bespreking van VAN VOLLENHOVEN's werk gelijk het sinds kort, bijeengezameld, in zijn geheel toegankelijk is voor ieder — den aankomend student, den landraadvoorzitter, den bestuursambtenaar op eenzamen post — voor hem ligt aan zulk een bespreking de stilzwijgende pretentie ten grondslag van te willen beoordeelen het werk van Nederland's schitterendsten jurist der twintigste eeuw. Het is zelfs de vraag of het geen pretentie mag heeten indien drie der eerste vakgeleerden elk voor hun gebied van staatsrecht, volkenrecht en adatrecht het totale werk beoordeelden.

Geen bespreking dus, maar aankondiging.

Voor indologen en oud-indologen — voor indisch juristen evenzoo — hebben uiteraard indisch staats- en adatrecht de meeste belangstelling. En ook al valt het volkenrechtelijke deel binnen den omtrek en onder de methode van VAN VOLLENHOVEN's rechtswetenschap, nochtans komt dàt deel op den achtergrond zoo men vraagt wat voor Indië rechtstreeks van belang is.

III. Het adatrecht van Nederlandsch-Indië, begonnen in 1906, werd voltooid in 1931; to climb steep hills requires slow pace at first! Op initiatief van zijn studenten worden dan bij gelegenheid van die voltooiïng bijeengebracht de in diezelfde jaren verschenen losse opstellen over adatrecht. De in hun werking gewichtigste dier geschriften richten zich tegen een verkeerde adatrechtpolitiek van regeering, kamers of particulieren. Dat de Hamanstoeleg om het adatrecht te miskennen allereerst door VAN VOLLEN-

HOVEN's werkzaamheid uitliep op de verheffing van Mordechai is uiteraard in zijn geschriften niet te vinden, maar nochtans waard om te worden herinnerd. Om het groote twee-deelige werk en de verzamelde losse opstellen groepeeren zich dan nog: Miskenningen van het adatrecht, 1909; Een adatwetboekje voor heel Indië, 1910; De Indonesiër en zijn grond, 1919; De ontdekking van het adatrecht, 1928; van alle welke vier herdrukken of vertalingen verschenen.

Opmerkelijk hierbij is dat van de 78 onder VAN VOLLENHOVEN's leiding bewerkte proefschriften er nog geen 25 geheel of goeddeels aan adatrecht zijn gewijd. Staatsrecht overheerscht ten deze; volkenrecht is hooge uitzondering. Temeer is deze verhouding opmerkelijk omdat een gangbare meening zich den roemruchten Leidschen leerstoel in de eerste plaats dacht gewijd aan adatrecht.

IV. In het thans verschenen derde deel vindt men VAN VOLLENHOVEN's arbeid voor het overzeesche staatsrecht bijeen, voorzoover het niet in de heruitgave — Staatsrecht overzee, 1933 — van een artikelenserie in het Koloniaal Tijdschrift (1928—1930) of in verstrooide gegevens in het eerste deel der Verspreide Geschriften voorkomt.

Wat de auteur zelf als eisch stelde voor een systematische beoefening van het overzeesch staatsrecht, schijnt hier bewaarheid: „de gegevens der werkelijkheid tezamen bouwen, dat zij aaneensluiten als een legkaart, noch leemte latend, noch overtolligheid of tegenspraak scheppend. In een compileerend rhapsodisch staatsrecht weet men met een onvoorzien probleem geen raad; in een stelselmatig staatsrecht vindt een nieuw vraagstuk zijn plaats als vanzelf".

Aldus geeft de inhoud van dit derde deel ook in verband met de elders ondergebrachte passages geen losse verzameling van naast elkaar staande gegevens, maar integendeel een sluitend en welgevoegd geheel. Vandaar dat dit werk zijn waarde en zijn leering onverkort *behoudt* ook al schaft men den geheelen inhoud van het indisch staatsblad af. Vandaar ook dat overal dezelfde kentrekken terugkeeren, of dat nu betreft een schets van het Nederlandsch onderdaanschap, de vermaarde proeve-OPPENHEIM of het te weinig gekende prae-advies over samenstelling en werkkring van den indischen volksraad. Men schijnt deze kentrekken zonder aanspraak op volledigheid als volgt te mogen weergeven: Vooreerst wettiging van bestaande practijk, die beproefd en voldoende is, terwijl verouderde en onbruikbare bepalingen worden ingetrokken. Voorts zooveel mogelijk aansluiting aan het bestaande, geen onnoodige nieuwigheden waarvan niemand de werking overziet. Dan: geen massale reorganisaties „die in theorie misschien mooi lijken, maar ons practisch niet verder brengen" (V.G. III, 68; uit 1915). Bovendien, wijziging alleen onder het uitdrukkelijke beding, dat men alle gevolgen ervan voor oogen hebbe en dus niets onvoorzien late. In dezen zin kan hervorming — klein of groot — slechts deze uitsluitende beteekenis hebben van betere organisatie, betere inrichting, betere bewerktuiging van het overheidsgezag. Vandaar ook de befaamde uitspraak:

„hervorming, die te laat komt, is mislukte hervorming" ..... „men kan Indië geen grooter ondienst doen dan door te laat te komen met datgene, wat tòch gebeuren moet, en waarvan ..... te recht is herinnerd, dat men er wellicht ingeval van uitstel toe zou worden geforceerd. En wie geforceerd wordt is de situatie en haar ontwikkeling niet meer meester" (V.G. III, 304, 311). Tenslotte als grondslag van dit alles: eenvoud en duidelijkheid; geen twijfel latende teksten, waar de politiek van den dag een welkom object voor twist in vindt.

Bevreemdend mag het heeten dat een program zoo klaar en helder als een open boek tot zooveel ergerlijk misverstand heeft aanleiding gegeven. Een vaderlandsch verschijnsel? In Grotius althans vindt het zijn vóórbeeld: „Zóó onguur een vlugschrift kan er niet verschijnen, of de tegenpartij strooit rond, dat het van geen ander kan zijn dan van DE GROOT. Men ziet de phalanx vóór zich, een phalanx als die van alle logencampagnes: achteraangeschaard hen, die zelf zonder gemoedsbezwaar het smerig werk verrichten; middenin den behendigen AERSSENS, die stille leiding geeft en tevreden glimlacht — „het gaat goed, het gaad goed" —; vóóraan de rechtschapenen, die voor geen geld laster of leugen zouden begaan, doch een vroom Te Deum opzenden wanneer de laster van anderen tot hun voordeel werkt" (V.G. III, 738).

In 1912 — in een brief aan zijn ambtgenoot COLENBRANDER (Gids, 1933, II, 265) — acht VAN VOLLENHOVEN de wetenschappelijke beoefening van het staatsrecht van onze en vreemde koloniën „deerlijk in achterstand" en het is voor den Leidschen professor „een eerezaak dit onderwijs op peil te brengen en later te houden".

Nu — bijkans een kwart eeuw later — is twijfel aan achterstand niet langer mogelijk. Wij, die ons met meer of minder recht zijn leerlingen roemen te zijn, mogen dit gedenken in dankbaarheid: Bewaert Heer Hollandt en salicht Leyden.

A. J.

De Indische Nederlander en de bewogen tijden

door

W. F. Theunissen.

Wenn's etwas gibt, gewaltiger als das Schicksal, So ist's der Mut, der's unerschüttlich trägt.

(Geibel).

Het is mijn bedoeling om deze beide samengestelde begrippen, die opgebouwd zijn uit onderscheidene componenten en die met elkander in wisselwerking staan, eerst nader in beschouwing te nemen om daarna te trachten na te gaan òf en hòe deze bevolkingsgroep, gedrukt door den nood der tijden, voor een groot deel hoop en vertrouwen verloren hebbend, de haast onoverkomelijke moeilijkheden zal kunnen dragen.

Het veranderde wereldbeeld, minder geografisch dan wel psychologisch bedoeld, heeft ook in Indië, een land met een wel zeer aparte structuur, een zoo grooten invloed uitgeoefend, dat het welzijn en misschien het bestaan van de hierbovengenoemde menschengroep op ernstige wijze bedreigd wordt.

Nog slechts enkele decennia geleden was Indië nog niet zoo intensief in het wereldgebeuren ingeschakeld. Het geheele oosten lag stil en afgelegen, maar de ontwikkeling van de techniek, de uitbreiding van de groot kapitalistische exploitatie, de meerdere industrialisatie en de steeds verdergaande Europeesche beïnvloeding hebben van deze „stille plantage" gemaakt een „levendige onderneming" en hebben mede veroorzaakt dat Indië meer intensief in dat wereldgebeuren is opgenomen en daardoor ook zeer ernstig de materieele en geestelijke crisisverschijnselen ondervindt.

Men moet zich wel goed realiseeren, dat de groep der Indische Nederlanders, die ook nu nog te midden van de millioenenbevol-

king der inheemsche rassen numeriek een onbelangrijke factor uitmaakt — inderdaad slechts 0.4% van de geheele bevolking — een 50 jaar geleden nog zeer gering in aantal was.

Hierdoor krijgen verschillende problemen, speciaal voor de groep der Indische Nederlanders, nog een apart cachet, want indien in 50 jaren een groep zich verviervoudigt en wanneer dan daarbij door de wereldgebeurtenissen de materieele omstandigheden zich totaal hebben gewijzigd, dan is het niet vreemd, dat juist deze groep, dank zij die belangrijke toename, ernstig in het gedrang komt.

In 1880 bedroeg het totaal aantal Europeanen 60.000, in 1930 ruim 240.000. Zelfs de crisis buiten beschouwing latend, is het zeer de vraag of deze intensieve vermeerdering in dit zeker niet rijke land op een behoorlijke wijze een bestaan zou kunnen vinden. Hoe veel pijnlijker wordt de vraag thans, nu Indië sinds zes jaren gebukt gaat onder de economische crisis en zijn productie en de prijzen van zijn exportproducten op pijnlijke wijze zag ineenstorten.

Die groep van de Indische Nederlanders is niet homogeen. Biologisch kan men twee elementen onderscheiden, nl. de groep der Nederlanders en die der Indo-Europeanen. Politiek gesproken gevoelt deze laatste groep zich bij de Europeanen behoorend — een klein aantal, meest alleen op opportunistische gronden, uitgezonderd — en versterkt daardoor in niet onbelangrijke mate het Nederlandsche bolwerk. Nederlandsch-Indië kent daardoor het „Eurazierprobleem" niet op dezelfde onaangename wijze, waarop het zich, in enkele der ons omringende koloniën vertoont. Het kent tot nog toe geen Indo gevaar, de klop op de deur, die van het Bolschevisme in een groot deel van Azië wordt vernomen, wordt door deze groep tot nog toe genegeerd. Nederland heeft wel zeer goed aangevoeld, zooals De Kat Angelino vermeldt, dat „de sleutel van iedere koloniale politiek ligt in de erkenning van de wezensverwantschap der geheele menschheid en van het uitsluiten van een rassenhoogmoed".

Behalve een biologische indeeling kan men ook nog een meer maatschappelijke onderkennen en op die basis zou men dan een drietal groepen kunnen onderscheiden, waarbij op den voorgrond zij gesteld, dat de grenzen niet exact zijn.

Men kan dan in de eerste plaats de reeds genoemde groote groep

der Indo-Europeanen vermelden, die Indië als hun vaderland beschouwen, daarnaast de totok-blijvers, een groep die in de laatste jaren steeds grooter wordt, en tenslotte de totok-trekkers, respectievelijk een 170.000, een 20.000 en een 50.000 menschen omvattende.

Een groep, vallende onder de zooeven vermelde, maar die pas in de laatste decennia een zeer groote rol is gaan spelen, is die der Europeesche vrouw. Vanaf 1880 tot 1900 bedroeg op 1000 mannen het aantal vrouwen 500, daarna is een snelle vermeerdering gekomen en in 1930 bedraagt dat 884. Het zou mij te ver voeren dieper in te gaan op het psychologisch en sociologisch belangrijk probleem van den belangrijken invloed zoowel ten gunste als ten ongunste van de komst der Europeesche vrouw. Alleen wil ik memoreeren het feit dat de trekkersgroep door haar komst hier, verder van de Indo's is af komen te staan. In het algemeen trouwens brachten de laatste decennia een sterken Europeeschen inslag.

De moderne huizenbouw, het meerdere comfort, de technische verbetering, de meer Europeesche kleeding en zeker niet in het minst de vooruitgang van de tropengeneeskunde zijn hierbij belangrijke factoren gebleken.

Deze groep van die 240.000 Europeanen vertoont in psychologisch opzicht wel enorme verschillen.

Het is niet eenvoudig om in korte trekken een karakterologische beschrijving van die groepen te geven, ook al niet, omdat de totok in Indië, ofschoon uiteraard de diepere geaardheid in wezen onveranderd blijft, psychisch toch wel eenige verandering heeft ondergaan.

Wanneer men HUIZINGA's „Nederlandsch Geestesmerk" leest, dan zal men ontwaren, dat hij als voornaamste trek van de Nederlandsche mentaliteit noemt het burgerlijk karakter met de burgerlijke aspiraties, den burgerlijken vrijheidszin, de burgerlijke zeden en den burgerlijken handelsgeest, waaruit dan weer voortvloeit een zekere krenterigheid en effenheid van het nationale leven.

Verder noemt hij de bekende zindelijkheid, het symbool van de uiterlijke zuiverheid, waarmede helaas niet de innerlijke zuiverheid gepaard gaat. Over het algemeen is de behoefte aan eenvoudige waarheid, eerlijkheid en betrouwbaarheid niet groot; grooter is de neiging tot hypocrisie en farizeïsme.

Die burgerlijke kern, die ieder heroïsch element uitsluit, maakt een vèrgaande corruptie onmogelijk, maar kleine knoeierijen zijn niet vreemd. Een vriendjesbevoorrechting lokt aan en belastingontduiking is een zekere sport.

De Nederlander mist meestal fantasie spontaneïteit en vervoering, maar paart een groote zelfgenoegzaamheid aan een uitgesproken krenterigheid en een angstvallig zorgen voor het eigen materieele welzijn.

Zonder twijfel hebben deze eigenschappen ook zekere voordeelen, zooals de nuchterheid, de typische terughoudendheid, de vrij groote innerlijke rust, de gematigdheid in oordeel en handelen, de zelfverzekerdheid van de „bourgeois satisfait", de koppigheid met een daarmede gepaard gaande neiging tot geestelijke verstarring.

In een tijd, die ieder heroïsch element mist en die een zekere vlakheid en gelijkmatigheid vertoont, kunnen die zooeven genoemde elementen hechte bakens zijn, niet echter in een tijd, die op ieder gebied naar nieuwe vormen zoekt, die worstelt om andere materialisaties van den geest voort te brengen, niet in een tijd waarin onaantastbaar gedachte normen verlaten worden en waarin verschillende verworven cultuurwaarden ten ondergang gedoemd schijnen. In zulk een phase is die burgerlijke mentaliteit een rem, is de zelfgenoegzaamheid een handicap en is het gemis aan fantasie en vervoering, aan wijding en wijsheid, een gevaar, omdat hieruit voortvloeit een niet kunnen of een niet willen onderkennen van de dreigingen rondom ons.

Het wil mij nu voorkomen, dat de Nederlander in Indië in meerdere opzichten ten aanzien van de zooeven genoemde eigenschappen veranderd is, eene verandering, die misschien eene verklaring kan vormen voor den onmiskenbaar aanwezigen wrevel van den Indischen Nederlander tegen de politiek in Nederland, niet het minst in de houding ten opzichte van Indië.

Ook hier bezit de Nederlander het voornaamste Nederlandsche geestesmerk de burgerlijkheid, maar toch in veel gemitigeerder vorm. Zijn blik is ruimer geworden, het enge standenbegrip is meer vervaagd, het vaak op veel jongeren leeftijd verkrijgen van groote verantwoordelijkheid heeft zijn levensvisie vergroot. Krenterigheid is hem over het algemeen vreemd, de gastvrijheid is grooter en de vriendschapsband is krachtiger. Toch constateert RODENWALT in

een pregnanten zin: „eine grosze, weite Welt also von ausgesprochenen Kleinstadt Karakter". En geheel ongelijk heeft hij niet, al bracht het intensieve contact met de Oostersche maatschappij, die meer statisch is en voor welke de Westersche dynamiek tot nog toe in wezen vreemd is, den Nederlander tot een dieper nadenken over andere levensuitingen en tot twijfel of die zelfgenoegzaamheid wel gerechtvaardigd is.

De hier beschreven verschillen tusschen de Indische Nederlanders en de Nederlandsche Nederlanders gelden zoowel voor de groep der blijvers als voor die der totoks. Vermoedelijk is een verschil in psyche tusschen deze beide groepen eer oorzaak dan gevolg van het „blijver" zijn. Mogelijk zijn zij ab origine wat minder Nederlandsch in hunne deugden en gebreken, wat minder hard en wat minder beperkt, wat ruimer van opvatting, wat minder actief en vooral wat minder rationalistisch.

De groote derde groep, die der Indo-Europeanen en omvattende een 170.000 menschen, vertoont in samenstelling een groot aantal nuanceeringen. Politiek gevoelen zij zich — indien men een betrekkelijk klein aantal meer links geörienteerden uitsluit — één met Nederland en hun vaderlandsliefde is zeer groot.

Zij stammen maar voor een deel af van de 4.000 Europeanen, die ten tijde van RAFFLES in Indië woonden en het zijn voornamelijk zijdelingsche toestroomingen, die de vermeerdering hebben gegeven.

In het begin der 19e eeuw was de welstand zeer gering en door verwaarloozing was een uitgesproken pauperisme ontstaan, terwijl bepaalde voorschriften en bepalingen de Indo-Europeanen tot de laagste posities hadden teruggedrongen. De geleidelijke verbetering van het onderwijs, de opheffing van de beperkende bepalingen en vooral de na 1905 optredende opleving in het bedrijfsleven en uitzetting van het staatsapparaat hebben de positie van den Indo-Europeaan cultureel, sociaal en economisch aanmerkelijk doen verbeteren.

Ook het I.E.V., aanvankelijk voornamelijk economisch geörienteerd, in de latere jaren met sterk politieken inslag en een helaas vaak onverkwikkelijke personeelspolitiek in de diverse raden, heeft er veel toe bijgedragen de positie van den Indo krachtiger te maken.

Maar ook hier bestaat, zooals reeds gezegd, een terugslag, fnuikend voor de groep zelf, bedenkelijk in zijn gevolgen misschien voor het Nederlandsch gezag.

Het streven van deze groep naar een zelfbewust eigen Indisch leven dreigt door den nood der tijden en door de intensiever wordende ontwikkeling van het Inheemsche element veel meer in het gedrang te komen. In dit nog steeds overwegend agrarische land zou een Indo-Europeesche boerenstand, zij het dan een stand van boeren, die met koelies werken, zooals ook de Zuid-Afrikaners doen, een kans van slagen hebben en daardoor misschien een groot deel van de groep redden. Tot nog toe zijn de pogingen om daartoe te geraken niet met groot succes bekroond, maar het is mogelijk dat de omstandigheden eventueel latente eigenschappen manifest maken, of dat eigenschappen ontwikkeld worden, uit noodzaak geboren.

Het burgerlijk element met de hierboven reeds beschreven karaktertrekken is ook den Indo niet vreemd. Ook zijn sociale positie is in het algemeen burgerlijk en klein burgerlijk. Het zijn allen „angestellte" werknemers, menschen in een tusschenpositie.

Toch geeft de krachtiger emotionaliteit met de daaruit voortvloeiende grootere affectiviteit, zin voor romantiek en theatraal gebaar, het gevoel van een plaats boven een arme massa en verwantschap met de heerschende klasse aan dit burgerlijk fond een bijzondere nuanceering.

Eenerzijds zal dit eerder dan bij den over het algemeen nuchteren Hollander, die zijn emotionaliteit liefst zooveel mogelijk maskeert, een zeker enthousiasme en élan opwekken, anderzijds echter door een overheerschen van die gevoelscomponenten gauwer gedesillusioneerd worden met als gevolg een zekere wilsverlamming.

Soms geeft dit een zekere hoffelijkheid met als mogelijke uitwas een onoprechtheid en zwijgzaamheid, soms een gevoel van weleens misplaatste hooghartigheid tegen minderen. Want waarschijnlijk bezit de Indo in meerdere mate dan de totok — ofschoon mij opgevallen is hoe in latere jaren, vermoedelijk door de tijdsomstandigheden, ook bij den totok in toenemende mate dit verschijnsel is waar te nemen — het zoogenaamde inferioriteitscomplex met de daaruit voortvloeiende compensaties en overcompensaties.

De diepste wortelen van machtswellust zetelen juist vaak in

geestelijke kleinheid en het is een merkwaardig karakterologisch verschijnsel, dat men bij de analyse van een uitgesproken karakteruiting meestal zal komen tot de ontdekking van het bestaan van de tegengestelde eigenschappen.

En wil men een overzicht van het geheel, dan kan dat misschien niet beter gegeven worden dan zooals ik reeds vermeldde door RODENWALD geschied is in den zooeven geciteerden zin over de Nederlandsche gemeenschap in Indië. Inderdaad een groote wijde wereld, ver van de benepen hokjes en vakjes van Hollandsch sectarisme en standsverschil, maar ver ook van de daarginds opgestapelde rijkdommen in cultuur en geld. Een klein burgerlijk karakter vol van een streven naar vaste positie, voordeelige democratie en vakvereeniging voor de werknemers en naar niet al te riskante gokjes, maar dat alles in een bedrijf van toch vrij groot allure. Een groep zonder vermogen maar vaak met een hoog inkomen, dat direct weer wordt uitgegeven en met alle psychische kenmerken van den niet-bezitter, die veel verdient en veel verteert. Een groep met groote verantwoordelijkheid, maar tegelijk levend in volstrekte afhankelijkheid, zooals gesymboliseerd wordt in de positie van den Gouverneur-Generaal, die de macht heeft van een dictator, maar tevens de aanwijzing van een gekozen politiek minister moet volgen. Een groep, die wat mopperde, maar toch wel wist dat zij het goed had, die wat kribbig en afwijzend stond tegen een niet bijster gelukkig geleide luidruchtige Inlandsche beweging en die, hoe nuchter ook, niettemin van bedrijfsleider tot klein-ambtenaar bevangen was door een ongemotiveerd en onbestemd, maar toch sprekend gevoel, dat alles zoo voort en vooruit zou blijven gaan en dat men daar in alle geval een zeker recht op had. Ziet hier de Indische Nederlanders op het moment, dat de laatste groote crisisgolf van 1929 over Indië sloeg.

Thans overgaande tot een bespreking van de „bewogen tijden", die de menschheid tot in haar diepste bestaan schokken, omdat meer nog dan een materieele crisis een geestelijke omwenteling plaats vindt, zal het uiteraard alleen mogelijk zijn op de meest domineerende punten te wijzen.

De oorzaak van de crisis wordt in het algemeen gezocht in den wereldoorlog. Het is echter de vraag of dit wel juist is en of de

wereldcrisis niet al vele jaren tevoren zich afteekende, terwijl dan de groote oorlog als zoodanig geweest is eene acute uitbarsting, zooals er vermoedelijk nog meerdere zullen volgen, voordat de ondergang van het avondland zich zal hebben voltrokken en nieuwe machtsconstellaties met een herziening van vele geestelijke waarden zich zullen hebben gevormd.

De ondergang van het Romeinsch imperium heeft sedert eeuwen de menschelijke geest bezig gehouden en talrijke groote figuren, zoowel geschiedschrijvers als philosofen hebben getracht eene verklaring voor deze ineenstorting te geven. Eén der laatsten, die hierover heeft geschreven is FERRERO en in een zeer lezenswaardig boek maakt hij een vergelijking tusschen de gebeurtenissen, die zich in de 3e en 4e eeuw hebben afgespeeld met als eindresultaat eene ineenstorting van de Grieksch-Romeinsche beschaving, en de verschijnselen, die wij thans in een groot deel van de wereld waarnemen.

In de oudheid twee markante symptomen, een geleidelijke gezagsvernietiging en een verloren gaan van elk beginsel van wettigheid; de daarnaast optredende verschijnselen: de invallen der Barbaren, het zich ontwikkelende Christendom en het opkomen van de lagere klassen zijn slechts van secundair belang, omdat de gevolgen hiervan slechts mogelijk waren door de aanwezigheid van de twee eerstgenoemde symptomen.

En thans: eenzelfde innerlijke verzwakking ten gevolge van een soort intellectueele en moreele anarchie, waarbij dan weer als secundaire verschijnselen optreden: een rustelooze geesteshouding, een nivelleeringsproces en een te geperfectionneerde technische en gerationaliseerde ontwikkeling.

Toen als acuut symptoom de revolutie van Septimus Severus met vernietiging van gezag en recht; thans de voorbije en de nabije wereldoorlog met revoluties en eene vernietiging van het goddelijk dynastierecht. Ook nu op vele plaatsen botsingen tusschen het monarchale beginsel en de volkssouvereiniteit met veelal mislukte compromis-pogingen, soms een schijnbaar gezagsherstel door een opgelegde machtsdictatuur, maar niet gebaseerd op een juiste apperceptie van het inhaerent aan den menschelijken geest verbonden gezagsbeginsel.

Als een visionair heeft eens DOSTOJEWSKI ons een ander wereld-

beeld getoond dan dat, hetwelk zich thans aan onze oogen ontrolt, met genoegzame en merkwaardigerwijs soms zelfs nog hoopvolle menschen. Hij heeft aan de Westersche wereld met haar geest van intellect en bezonnenheid, die zich over niets meer wil verwonderen, zijn gloeiende boodschap, die niet is verstaan, voorgehouden. De menschheid wil niet zichzelf herkennen en ook niet haar tragische schuld; maar hoogmoed viert hoogtij en het verstand wordt alleen voor dien hoogmoed gebruikt.

Wij lijden aan een teveel aan verstand en vooral aan gezond verstand, dat we beschouwen als een panacée tegen alle wereldellende, ons daarbij niet realiseerende dat „gezond verstand" een contradictio in terminis is, omdat onophoudelijk verstand en geestelijke gezondheid met elkander in botsing komen. Met zoogenaamd gezond verstand zijn behept onze statistici en economen, onze financieele en politieke specialisten, die nu al jaren bezig zijn om in cijfers en getallen uit te drukken het wel en wee der menschheid zonder zich te realiseeren, dat zij daardoor het conflict tusschen intellect en geweten slechts scherper en zakelijker formuleeren.

In de groote Grieksche drama's zien we het eeuwige, onoplosbare menschelijke conflict, dat tenslotte in alle menschelijke handelingen zich openbaart. We zien dat in de tragedie van Orestes, van Antigone, van Oedipus; hoe we ook kiezen, wij kiezen altijd verkeerd, wat we ook doen, we falen en we dwalen. Wij zijn wel ver verwijderd van het groote Grieksche Leitmotiv: „mèden agan" d.i. „in niets te veel", maar ook thans wordt de „hybris" d.i. „de overmoed" wel zeer ernstig gestraft.

Zelfs de liefdedaad kan wegens de eenzijdigheid door de ware wijsheid niet gewaardeerd worden, want zij is eenzijdig en dringt niet door tot het wezen der dingen en in vele gevallen is zij een vlucht. Maar de ware wijsheid kent geen goed, noch kwaad en het leven is een „ja" en een „neen" tegelijkertijd.

Rondom ons zien wij, vaak bewierookt door een massa, die zelfs het gezonde verstand niet hanteert, de hoogstaande menschen, de achtenswaardige burgers, de steunpilaren der maatschappij. Maar in wezen zijn het vaak niet anders dan egocentrische menschen met maatschappelijke automatismen, die alleen stand houden door onwezenlijke illusies, maar die vergeten de

oude spreuk van Heraklitos: „De mensch is de maatstaf van alle dingen" en daarvoor in de plaats stellen: „Ik ben de maatstaf van alle dingen".

KLAGES in zijn hoofdwerk: „Der Geist als Widersacher der Seele" wijst op de twee, den mensch in al zijn handelingen beheerschende driften, nl. „de Selbstbehauptungs-" en de „Selbsthingebungs Trieb" en op deze basis een „Ich" en een „Es" werkzaamheid, de eerste als product van den geest met de attributen van „willen" en „handelen", de tweede als product van „het leven", van „de vitaliteit" met als uitingen: de driften, de instincten en de gevoelens.

Het West-Europeesche en Amerikaansche denken is nu vóór alles „logocentrisch" met een verwaarloozing van de levenszijde; de wilsmensch overheerscht den gevoelsmensch, maar in de rivaliteit tusschen het „Ich" en het „Es", dat in laatste instantie de geschiedenis der menschheid bepaalt, heeft in den modernen tijd het „Ich-complex" overwonnen met als gevolg daarvan een zelfverheerlijking en een persoonsvergoddelijking uiteraard verbonden met nijd en afgunst.

De wereldgeschiedenis heeft een dergelijke geestelijke instelling meer gekend, zoo in Renaissance en in de 2e helft der 18e eeuw, terwijl de Middeleeuwen juist de tegenovergestelde geesteshouding vertoont, nl. de zelfverloochening en de zelfoverwinning met het besef van de eigen nietigheid.

Onze tijd vertoont weinig van die Middeleeuwsche instelling en daardoor ook weinig van het evenwichtige, dat de Middeleeuwen kenmerkte en dat voortsproot uit een onwankelbaar geloof en een gemeenschapszin, die uit innerlijken drang voortkwam en die niet de van buiten opgelegde was, die den collectieven mensch in bepaalde staatsorganisaties kenmerkt.

Toen, gedragen door een verlangen naar den hemel, dat als een heilige waan de menschheid had aangetast en dat uitsluitend op het transcendentale was gericht, kon men bouwen de prachtige kathedralen, waarbij de mystieke, omhoog strevende strakheid van de Gothische lijn den geheelen bouw beheerscht. De moderne bouw laat het horizontale principe overwegen; geen drang naar hooger, maar een zooveel mogelijk aan de aarde, dat wil zeggen aan de aardsche schatten — geld en macht — gebonden blijven. Niemand

toch zal de skyscrapers met de op elkander gestapelde verdiepingen, die, al zijn ze hoog, aan de aarde verbonden blijven, willen vergelijken met het onwezenlijke, bevrijding zoekende bouwprincipe van den Gothischen dom.

Het hoofdkenmerk van onze West-Europeesche en Amerikaansche cultuur is faustisch en dynamisch, waarbij aan faustisch het begrip van de innerlijke verscheurdheid en aan dynamisch het beginsel van rusteloosheid en dwangmatigheid moet worden gehecht. Maar daarnaast valt een andere factor wel zeer op, nl. het alles overheerschende angstgevoel, omdat onbewust wordt begrepen, dat onze inderdaad schitterende uitvindingen en toepassingen op technisch-rationalistisch gebied en onze beheersching van de natuur den mensch in de eigen ziel arm hebben gelaten en de angst voor het leven, welke tenslotte een angst voor den dood is, niet hebben kunnen verdrijven.

Het is geen toeval dat de kerken weer voller worden en dat er meer vraag is naar godsdienstige literatuur, dat occulte wetenschappen opbloeien en dat er eene zekere vernieuwing der magie is waar te nemen. Er bestaat alom een gevoel van onveiligheid, omdat men aanvoelt dat niet alleen materieel bezit, maar ook geestelijke waarden bedreigd worden. Men verwarre verder den angst niet met de vrees, die ook in sterke mate overal wordt aangetroffen, vrees voor het eigen bestaan en vooral vrees voor het lot zijner kinderen.

In laatste instantie zijn die zooeven genoemde verschijnselen een vlucht voor de realiteit, een zeker zielsconflict van den mensch van hoogerstaande kultuur, die door zijn losraken van de aarde en van de natuur ten gevolge van zijn technisch wonderbaarlijke ontwikkeling verbroken wordt van de diepste levensinstincten. De mensch kan niet meer anders dan door opvoering der snelheid, te land, te water of in de lucht onbewust ontvluchten aan die beangstigende werkelijkheid naar onbekende verten. Ons rationalisme, dat in de 18e eeuw begon, heeft ons gebracht tot een zekeren geestelijken hoogmoed, waarin ieder moet kunnen lezen en schrijven, over alles moet meepraten en alles altijd beter begrijpt. De wereld en het leven worden aan kritiek onderworpen en we spreken van een vooruitgang der menschheid, omdat er minder analfabeten zouden bestaan, of omdat we ons geperfectionneerd hebben op

het gebied der bommenvliegtuigen of op de fabrikatie der gifgassen. Maar zooals SPENGLER zoo juist opmerkt, het rationalisme is in den grond slechts kritiek, het is het tegendeel van een scheppend vermogen, in wezen draagt het een vernietigingstendens. Er ontstaat een doctrinaire drang naar theoretiseeren uit gebrek aan ervaring, in alle geval aan het vermogen om ervaring te verwerven, er bestaat een onafwendbaar verlangen naar organisatie, politiek, sociaal en economisch; systemen en organisaties volgen elkander in bonte mengeling op, maar meestal blijkt, dat zij wortelen in den onvasten bodem van slechts beschreven papieren en vaak verdwijnen zij daarom even snel als ze verschenen zijn. Men gevoelt onbewust dat het leven als zoodanig ons gaat ontglippen, er is een vage, onbewuste angst die men tracht te ontvluchten in de schijngenoegens, die het moderne leven biedt. Hoe geweldiger de tijd hoe kleiner de menschen en onze tijd is van een adembenemende grootheid en het misbruikte woord crisis maskeert het begrip katastrofe waarin wij leven. Want het gaat niet om korte, voorbijgaande kritieke phasen, maar het betreft een vormverandering van het wereldgebeuren en pas over enkele eeuwen zullen de dan levende historieschrijvers uit datgene wat tenslotte uit deze katastrofe zal uitkristalliseeren, in staat zijn om objectief deze moeilijke barensperiode te beschrijven.

Kenmerkend voor onze tegenwoordige levensphase is de desillusie, voornamelijk tot uiting komend in het gedesillusioneerd intellect en het verlangen ontstaat naar een ander ideaal, dat zoo weinig mogelijk aan het verleden herinnert.

In het algemeen neemt vooral de jeugd dergelijke idealen over en neemt dan ook op den koop toe de gruweldaden; in die tegenstrijdige handelingen ligt een mysterie, misschien te begrijpen door zich te herinneren de niets ontzienende kracht van een ideaal, dat vaak de menschen boven en buiten de werkelijkheid stelt en het zal altijd de jeugd zijn, die zich opoffert en ook de offers verlangt, want de jeugd kent het gevaar niet of veracht het; de jeugd ruimt ook gemakkelijker diegenen op, die zijn idealen bedreigen, dan de mensch van rijperen leeftijd. Zij kent den doodsangst niet en daarom ook niet den dood, omdat zij dezen nog niet aan den horizon zag opdoemen, daarom spaart zij ook het leven niet en zeker niet dat van hen, die hare idealen belagen.

Zooals meermalen in tijden van ellende, zweeft boven de menschheid vaag de Messiasgedachte, in ieder geval het onbestemde gevoel dat iets nieuws komende is, ofschoon de contouren der nieuwe vormen nog onduidelijk zijn en ofschoon deze nevelen zich nog niet in vaste gedaanten hebben uitgekristalliseerd.

Zoo ligt ook bij Bolschevisme en vooral bij de revolutionairen en de nihilisten een levensideaal aan hun pogen ten grondslag, een durven erkennen van de voosheid en van de broosheid van vele heilige huisjes, een afkeer van de hypocrisie, die min of meer hoogtij vierde, een moed, een zeker heroïsme om het eigen leven voor dat ideaal te willen opofferen. In die vernietigingstendens van de bestaande vormen en vooral van de personen, die òf reëel òf als symbool de dragers van die vormen waren, ligt de reactieve vernietigingsnoodzaak van deze ikonoklasten besloten. Maar wij kunnen dat niet verdragen noch verontschuldigen, niet, omdat wij de fouten en feiten van onze kapitalistisch technische samenleving niet met hen zouden willen erkennen, maar wel omdat wij niet kunnen erkennen een moedwillige vernieling, zonder dat ook maar eenige zekerheid bestaat, dat de nieuwe nog zwevende, vormen verbetering zullen geven.

En een systeem waarbij de stichter zich uitliet op de volgende wijze over een geestescategorie, die wij als hoogste beschouwen, is voor ons onduldbaar. LENIN immers sprekende over den godsdienst zeide: „Godsdienst is opium voor het volk, zij is een soort geestelijke foezel, waarin de slaven van het kapitaal hun aanspraken op een half menschwaardig bestaan verdrinken. Juist omdat iedere religieuze idee, ieder geloof aan God, ja zelfs ieder koketteeren met een God een onuitsprekelijke gemeenheid is, die door de democratische bourgeoisie bijzonder graag geduld wordt en juist om die reden is het de gevaarlijkste gemeenheid, de infaamste infectie". Zoo en nog erger gaat deze tirade door, de verdere grofheden zal ik U sparen, maar een staatsvorm, die van de leiding een dusdanige uitspraak over het hoogste wat de mensch bezit accepteerde, is voor ons onaanvaardbaar.

Maar juist omdat de godsdienst een categorie sui generis is behoort hij een apart standpunt te blijven innemen, moet hij zijn de geestelijke ondergrond van ieder menschenleven, die de daden der menschen leidt en aan die daden die zeer bijzondere ethische

componenten verleent, die de uitvoerders dier handelingen zouden kunnen sieren. Godsdienst is geen staatszaak maar een zaak van ieder mensch individueel. „En een staat, die elke geestelijke dissonant en elk conflict tusschen zijn burgers onderling wenscht te vermijden, moet zich onthouden van alle inmenging met betrekking tot strikt godsdienstige aangelegenheden", schrijft MUSSOLINI ergens zeer terecht, al doet hij zelf ook anders.

Een ander sprekend kenmerk van dezen tijd is oppervlakkigheid in het algemeene en een eenzijdig verdiept zijn in het bijzondere, verder twijfel en onevenwichtigheid, waardoor een positief opbouwen op overtuigde normen en waarden niet mogelijk is.

Men ondervindt rondom zich in alle lagen der samenleving de paradoxaliteit eener ontwortelde ethiek in haar volle scherpte, waarvoor dan in de plaats treedt een te veel theoretiseeren. Vooral in een tijd waarin rust en bezonkenheid ontbreken, loopen de conflicten tusschen theorie en praktijk meer in het oog, en deze scheuring valt meer op nu de daad, in ieder geval de drang naar daden overheerscht.

Daardoor heeft onze tijd een eeniger mate schizothyme instelling, waaronder men moet verstaan het duidelijker aan den dag treden van het eeuwig conflict tusschen de „Ich" en de „Es" werkzaamheid, tusschen de geestelijke uitingen van den mensch en de zielskwaliteiten, die de vitaliteit omvatten. Een dergelijke instelling vertoonde ook de Middeleeuwen, maar als optredend verschijnsel zeker geen disharmonie, maar meer trad toen naar voren een andere facet van de schizothymie, nl. het autismus, waaronder te verstaan is het zich van de buitenwereld afwenden, het zich terugtrekken in eigen innerlijk en het volgen van de strevingen, die dat innerlijke beheerschen. Hierdoor werd alle beschikbare levensenergie aangewend tot de ontplooiïng van verheerlijkingstendenzen, 't geen in laatste instantie geleid heeft tot de schepping van de schitterende kathedralen.

Dit autismus met eene concentratie in de scholastiek en in mystiek en een zoeken naar de raadselen van het „zijn" bracht de menschen tot toewijding en zelfopoffering. Men bouwde honderden jaren en men was bezield door een eenheidsbeginsel van hoogere orde. Nu bouwt men bioscopen en skyscrapers in recordtijd en van een hooger eenheidsbesef, waaraan steeds een religieus

mystieke tendens ten grondslag ligt, is geen sprake. Onze tijd mist de introverse bespiegeling, maar wordt in hoofdzaak gekenmerkt door een extraverse dadendrang, soms, zooals we nog zullen zien, door een ideaal geleid.

Verder is voor onzen tijd kenmerkend een meer collectivistische dan individualistische orienteering, maar collectivisme van geheel andere orde dan dat van de eerste Christenen en dat van de Middeleeuwen, thans meer gebaseerd op angst en gebrek aan levensmoed dan gedragen door den wil tot samenwerking en samenstreving met het aanvoelen van een kosmisch bewustzijn. Wederom ligt Prometheus aan zijn rots geklonken zonder dat vooralsnog het machtsbeginsel, dat in Zeus vertegenwoordigd was, op succes kan wijzen. En het zichtbare resultaat van het huidige collectivisme doet soms denken aan het bekende gezegde: „dat een leger van ezels aangevoerd door een leeuw honderdmaal sterker is dan een leger van leeuwen aangevoerd door een ezel". Overal een gevoel van hulpeloosheid, onmacht en verbittering en een meest verbijsterend fiasco in de leiding der volkeren. Wij schijnen geen groote en grootsche figuren meer te bezitten, die door een wondere visie in het wezen der dingen eene oplossing van de problemen kunnen geven.

De staatsleidingen zijn in handen van de geldmenschen, omdat zij de laatste adviseurs zijn, daarom kan men ook het paradoxale verschijnsel waarnemen, dat de Europeesche staten materialen en geld leveren aan hun doodsvijand Rusland, of dat meer of min officieele regeeringspersonen of handelsmagnaten naar Rusland gaan, naar het land, dat zij uit hoofde van het heerschend regeeringssysteem, al moge dat voldoende opportunistisch zijn om andere schijnvormen te vertoonen, uit zelfbehoud wel moeten haten. Het zoogenaamde niet-kapitalistische Rusland is trouwens in constructie niet eens zoo afwijkend van de West-Europeesche en Noord-Amerikaansche Staten; daar het kapitaal en dus de macht in handen van een aantal volkscommissarissen, hier van een aantal geldmagnaten. Maar deze magnaten hebben zich niet ontzien — vermoedelijk minder geleid door amoreele motieven, dan wel gedwongen door een onafwijsbare noodzakelijkheid —, om oliebronnen te doen verstoppen, millioenen aan koloniale waren te doen vernietigen, uitgestrekte korenvelden te laten vernietigen, uit koffie

stookbriketten te laten maken en uitgestrekte boom- en vruchtengaarden aan verval prijs te geven, niettegenstaande millioenen menschen werkloos zijn en verhongeren.

Waarheen men rondom zich den blik ook richt, overal teekenen van verval, het fiasco van het door erfrecht tot heerschers uitgeroepenen, het fiasco van het nationalisme, omdat het meent dat door een hooger staande en alles omsluitende eenheid, de bijzonderheden van ieder ras zouden verdwijnen en dat door zijn fanatieke kortzichtigheid al lang de basis voor een nieuwen oorlog gelegd heeft en ten slotte het fiasco van economen, geldmagnaten van de wereldhuishouding en daardoor van het privaat kapitalisme.

Is een oplossing mogelijk, zijn er teekenen die wijzen op een beginnende verandering en een langzaam herstel, of zal het proces zich onafwendbaar voltrekken, is aan het fatum niet te ontkomen. Immers: „Im Zwange der Welt weben die Nornen, sie können nichts wenden, noch wandeln".

Zoolang hypocrisie en eigenbelang, onwaarachtigheid en wantrouwen de kompassen zijn, waarop de menschheid haar koers vaststelt, is eenig heil niet te verwachten. En het tragische is dat zoolang er menschen zijn, die vier genoemde grootheden wel de vaste bakens zullen blijven.

Inderdaad zal men dit fiasco, dat men overal rondom zich ontwaart, en de onmacht om betere resultaten te bereiken niet aan boozen wil, aan lagere instincten mogen toeschrijven, althans niet uitsluitend, maar meer aan een disharmonie tusschen het menschelijk kunnen en het kennen, aan een tekort schieten in het leiding geven, aan een organiseeren van de krachten, die door techniek en natuurwetenschap zijn ontketend. Zooals STUART CHASE dat eens zeer plastisch heeft uitgedrukt: er zijn milliarden paardekrachten geschapen, maar al deze paarden loopen wild en teugelloos over de wereld rond en vertrappen de menschheid.

Toch is deze onmacht van het organisatievermogen niet de hoofdzaak. Ware dit zoo, dan zou verwacht mogen worden dat men het op den langen duur nog wel leeren zou, maar er zijn ernstige verschijnselen, die er op wijzen dat de fouten in de innerlijke structuur van den geest moeten worden gezocht.

HUIZINGA, in zijn „Schaduwen van morgen", een boek dat men kan beschouwen als een wetenschappelijk gefundeerden noodkreet,

wijst op verschillende bedenkelijke verschijnselen van onze cultuur en als zoodanig noemt hij: een verzwakking van het oordeel met een scherpe tegenstelling tusschen weten en wijsheid, een gebrek aan wijding, een verloren gaan van het „beschouwen' en een geestelijke vervlakking.

Verder een verzwakking van de kritische behoefte, waarbij de scheiding tusschen de logische-, aesthetische- en affectieve functies vervaagd is.

Dan een misbruik van de wetenschap, die voor een te groot deel vrijwel rechtstreeks op vernietiging gericht is, een crisis tusschen het kennen en bestaan, dat is tusschen Geist en Seele.

En tenslotte een verval van de moraal, niet alleen het individu als zoodanig betreffend en dan voor een deel voortgesproten uit het rekbare begrip der libido, maar ook een veranderd moreel standpunt ten opzichte van de waardeering der politieke daden en van de beoordeeling der economische handelingen.

Zeer scherp teekent HUIZINGA de ernstige gevaren, die onze Europeesche cultuur loopt, het decadente en puëriele element van onze Westersche samenleving, het gebrek aan geestelijke discipline, het verlies aan stijl en het dreigend barbarisme, en hij betoogt met klem, dat zoolang de geest niet verandert er geen kans is op herstel.

Maar niettegenstaande zijn indringend juiste oordeel over de kwalen van onze Westersche samenleving en zijn scherpe diagnose blijft hij tenslotte een optimist, want zegt hij: „zoolang de verwachting weifelen kan tusschen verderf en heil is het menschelijke plicht om te hopen" en hij heeft geloof in eeuwige waarheden, die tenslotte genezing kunnen brengen, een geloof in herstel van evenwicht, harmonie en samenstreven, in oprechte dienstbaarheid, in eer en trouw, een geloof in een herstel door de kerken, omdat zij de harten van hunne belijders zullen zuiveren en de geestelijke habitus van de menschen zullen verbeteren. Hij heeft vertrouwen in de geschiktheid der jeugd mits deze door hare leeraren niet door dwaalleeren bedorven wordt en verder stelt hij de rest van vertrouwen op de menschen van goeden wille, die er zijn, toezien, afkomen en beamen, maar niets doen.

Gedeeltelijk stemt hij overeen met RAPTSCHINSKY in zijn laatste werk „Onrust". Deze, overtuigd „dat de menschen steeds kleiner

zijn dan de gebeurtenissen" en „dat de wereld door hartstocht beheerscht wordt en niet door de rede", constateert dat „het in tijdperken van historische crisis steeds gaat om de geestelijke grondslagen van het leven, om het geloof der meesters, om hun wereldbeschouwing" en concludeert, dat de Europeesche mensch „te oud en te ervaren" om met zijn lijden te coquetteeren en te vluchten tot Coué", alleen in het waarlijk religieuze een uitkomst vinden kan. Overigens is ook bij hem de rede en niet de hartstocht de grondslag van zijn betoog. „Het verstand verlangt naar God, maar het hart vindt Hem niet" zoo citeert hij in een bijna paradoxaal aandoende dichtregel, doch hoe dit zij, zal ooit de religie de uitkomst kunnen geven, dan zal haar toepassing in het leven toch wel geheel moeten veranderen, dan zal de almachtige God van het monotheïsme meer dan theoretische belangstelling moeten genieten, dan zal men geen God kunnen hebben van Frankrijk of Duitschland of Engeland, van Wien in den wereldoorlog speciaal de zegeningen der wapenen werden afgesmeekt, geen God van Calvinisten en Roomschen, van Joden en Mohammedanen, maar de God, die de toekomstmensch zal hebben te dienen, zal universeel zijn en met eene toewijding aanbeden worden, zooals de eerste Christenen in hun zuiver idealisme dat hebben gedaan, voordat de verstarring en verdogmatiseering plaats vond.

Hoe dit alles ook zij, duidelijk is het dat eenerzijds het besef in het bankroet van de oude stelsels in de Westersche wereld tot ontzaglijke mentale veranderingen heeft geleid, terwijl anderzijds de veranderde geestelijke structuur deze débâcle heeft voorbereid; en in deze circulus vitiosis draait de verdwaasde menschheid rond.

Voor Europa ligt het zwaartepunt wellicht in Midden-Europa, voor de wereld in Amerika, dat ook tot een collectivisme neigt met een tendens als in de samenlevingen der oudheid, waar de burger alleen den staat toebehoorde en waarbij de mensch een werkautomaat wordt. Evenwel ontwikkelt het een kracht, energie en moed, die het oude, vermoeide Europa verbaasd doen staan. Verder in Azië met de permanente dreiging van een imperialistisch Japan en van een Aziatische Monroeleer. Tusschen dit alles in het niets ontziennende, vernietigend en ontbindend Bolschevisme met een dreiging naar alle fronten, zeer opportunistisch, gedeeltelijk omdat het nog steeds in wording is, voor een ander deel omdat het ieder middel

wil aangrijpen om de idee der wereldrevolutie naar alle landen over te planten, maar met groote vitaliteit, opofferingsgezindheid en een onmiskenbaar enthousiasme van de Russische jeugd. De democratische gedachte, die toch ook nog waardevolle elementen bevat, wanneer men althans individueele vrijheid zoowel in de intellectueele als in de affectieve sfeer als het hoogste menschelijke goed beschouwt, dreigt door de uitwassen der democratie verloren te gaan.

BONGERS in zijn „Problemen der Democratie" legt op scherpe wijze hare verwording bloot, maar houdt het principe hoog, omdat dit volgens hem diep verankerd ligt in den menschelijken aanleg, in zijn soortgevoel. Hij wijst er op hoe juist het goede democratische beginsel, dat der „Führer Auslese" en der „Führer Kontrolle", de eisch van: de besten voor, verlaten is en hoe kortzichtig partijbelang, dat in de meeste gevallen zuiver eigenbelang of vriendenbelang is, de democratische desiderata van vrijheid en welvaart, van levensgeluk en gelijkheid op ernstige wijze bedreigt.

Zijn kritiek doet denken aan een ander boek, nl. aan Panait Istrati's „Het Licht aan de Kim". Ofschoon communist uit innerlijke overtuiging legt hij meedoogenloos bloot de voorloopige mislukking van de revolutie, die door enkele idealisten inderdaad was ontketend om tot eene bevrijding der menschheid te komen.

Onze levensenergie is naar buiten gericht, het zwaartepunt van het leven wordt uit de geestelijke naar de materieele sfeer verlegd; cultuurwaarden, door hunne symbolieke wijding, juist een innerlijk bezit, maken plaats voor wijdinglooze, overwegend rationalistisch, centrifugaal geörienteerde beschavingsleuzen. Het universalistisch, kosmisch bewustzijn, dat vermoedelijk collectivistisch gebonden is en naar innerlijke eenheid streeft, heeft plaats gemaakt voor een individualistische, atomistische, verdeeling, strijd en anarchie brengende, levensorienteering. Er was een streven ontstaan naar een humanistische democratie, die tenslotte mislukt is, ofschoon de woorden van BERDJAJEW in zijn „Nieuwe Middeleeuwen" mij wel wat hard klinken, ofschoon in den kern misschien juist, als hij zegt, dat „de humanistische democratie niet anders is dan een proclamatie van het recht op vergissing en leugen, niet anders dan relativisme en sophistiek op grond der politiek, niet anders dan het overleveren van het lot der waarheid aan het algemeen stemrecht.

Is het dan te verwonderen dat in eenige landen rondom ons en

in het eigen land, waar het bankroet van de tot nog toe gevolgde systemen wordt gevoeld, opgebloeid is eenerzijds een Bolschevisme in Rusland, anderzijds een fascisme in Italië, een nationaal-socialistische beweging in Duitschland, een soortgelijke in Nederland en een fanatiek gevaarlijk hypernationalisme in Japan.

Tusschen het Russisch bolschevisme en de oogenschijnlijk diametraal er tegenoverstaande andere geestesstroomingen bestaat tenslotte meer overeenkomst in den geest dan verschil. In alle vier zit de universalistisch-collectivistische tendens hoe verschillend deze ook moge uitgewerkt zijn en in alle vier zit een sacraal element. In dit opzicht verschilt het Russisch bolschevisme wel zeer veel van het communisme in het overige Europa, dat geen sacralen maar juist een sterk rationalistischen inslag heeft.

Het is niet vreemd dat men genoeg had van ontaarde parlementaire stelsels en van evenredig kiesrecht, van eenzijdige en uitsluitend op eigen belang gerichte partij-leuzen en van regeerders, die zich alleen kunnen handhaven door een opportunistische politiek, een afwisselend koketteeren met de meest uiteenloopende politieke partijen, waarbij de eigen weg, die men zou moeten gaan, niet gevolgd wordt.

Men moet zeker niet blind zijn voor de groote gevaren, die in deze systemen verborgen zijn en waarvan één van de grootsten vermoedelijk is het opgezweepte nationalisme, maar het enthousiasme, het élan, het idealisme, de geest van algemeen belang, de discipline en tucht doen weldadig aan.

Zeker, deze systemen kunnen niet in alle opzichten toegejuicht worden, maar men heeft ze mijns inziens alleen te zien als een noodzakelijke reactie, die juist als reactie dikwijls te ver gaat, maar die misschien onvermijdelijk is om tenslotte te kunnen komen tot een dragelijk maatschappelijk bestaan en tot een meer juiste levenshouding. De daverende leuzen van een hernieuwd imperium Romanum, van de superioriteit van het Arische ras, de Wodancultus en de Nibelungensage-mentaliteit omvatten ook een eenzijdige wereldbeschouwing, maar waarin toch een bekoorlijk enthousiasme zit met een ons vreemd geworden opofferingsgezindheid.

Het is vooral de jeugd, die zich in deze nieuwe bewegingen werpt, omdat die mist de bezonnenheid en de bezonkenheid van ons ouderen, die ofschoon de feilen en dwalingen van onze samen-

leving erkennende toch nog niet met het badwater het kind overboord willen werpen. Maar die jeugd heeft nog illusies en idealen, die wij, aanschouwende een vrijwel failliete samenleving en tallooze malen in onze verwachtingen teleurgesteld, niet goed meer kunnen koesteren. De leiders, de kwaliteiten van de jeugd kennende en erkennende, willen deze dan ook graag binden en desnoods exploiteeren, misschien indachtig aan NAPOLEON's gezegde: „ik wensch oude majoors en jonge generaals".

Zeker, noch de Marxistische Sovietstaat, noch de fascistische „corporatieve staat", noch de nationaal-socialistische „Totalstaat", die ook al weer alle macht in handen van één groep leggen met eene onderdrukking van andere groepen geven voor de maatschappelijke problemen de juiste oplossing. Maar is die soms wel gelegen in onzen zoogenaamden rechtsstaat, waarbij toch herhaaldelijk de vraag opkomt, of datgene wat men overal waarneemt, de onoprechte partijpolitiek, het uitsluitend behartigen van partijbelang, met aantasting, zelfs negeering van het algemeen belang, of de onderdrukking van de vrijheidsgedachte inderdaad in overeenstemming te brengen is met de normen, die men in een rechtsstaat mag verwachten, en met de garantie's, die een rechtsstaat beweert te verleenen.

Men moet deze nieuwe constructies echter beschouwen als den nieuwen geest, dien men kweeken wil, omdat men wil trachten te voorkomen, dat de vrijheid in losbandigheid ontaardt; men wil den klassestrijd, die inderdaad niets dan ellende heeft gekweekt, uitschakelen; men wil den godsdienst terugbrengen tot het gebied, waar deze behoort te staan en waar ze ook eeuwig zal blijven, als eigen, hooge, misschien hoogste waarde, maar afgezonderd van het staatsbeheer. Men wil een nieuwe democratie, oprecht en vrijheidlievend en men wil afrekenen met een theoretisch democratische houding, die politieke verbindingen bewerkstelligt tusschen geestesrichtingen, die in wezen antithesen zijn, maar die een gezonde en eerlijke kritiek niet kan doorstaan.

De transcendentale, niet aan tijd of ruimte gebonden geest tracht nieuwe levensvormen en levensnormen te scheppen, zoowel op het gebied van staatsleer en economie als op dat der kunsten, maar iedere geboorte gaat met smarten gepaard en nog lang zullen de barens-weeën kunnen duren.

Ziethier de bewogen tijden. Hoe is nu de invloed daarvan op den Indischen Nederlander, die nog steeds min of meer zelfgenoegzaam leeft te midden van een millioenen-bevolking in een afgelegen deel van de wereld, dat sociaal en economisch diep geschokt is. Velen merken dat nog zoo niet, omdat inkomen en positie niet ernstig bedreigd, soms zelfs relatief verbeterd zijn, maar een ander deel leeft op den rand der armoede, is werkloos en ontslagen, beroofd van illusies en idealen.

Een der belangrijkste verschijnselen van dezen tijd voor de Indische Nederlanders is het voor hen nieuwe probleem der werkloosheid met de voor de psyche zoo belangrijke dreiging van de daaruit voortvloeiende ellende, geestelijk, materieel en misschien staatkundig.

Een ander merkwaardig verschijnsel is dat der verschuivingen in de groepeering. Zoo treft men onder de Indo's groepen, die zich meer naar de inheemsche wereld voelen aangetrokken. Hier ligt een zeer ernstig gevaar. Want Nederland zal de Indo groep — al ware het slechts uit eigen belang — niet van zich mogen vervreemden. Echter zal dat uiterst moeilijk zijn, want de loonpolitiek van de Regeering met hare unificatie naar boven, opgebouwd in een tijd waarin staat en individu het begrip van de waarde van het geld verloren hadden, heeft voor talloozen een kunstmatige welstandssfeer geschapen, die thans verlaten moet worden en verlaten van welstand doet nu eenmaal sympathie niet groeien. Misschien zal het leven op Europeeschen voet voor velen niet meer mogelijk zijn, maar een terugvallen van een deel der groep naar Inlandsch peil, dat in laatste instantie misschien onvermijdelijk zal blijken, zal misschien problemen opwerpen, die de tot nu toe gevoerde koloniale politiek nimmer heeft gekend.

Ook onder de totoks heeft men een duidelijke beweging. De onmogelijkheid om na een aantal jaren in een vrij behoorlijken materieelen welstand naar het oude moederland terug te keeren, heeft den import-Nederlander toch wel het besef bijgebracht, dat hij zich meer dan vroeger, ofschoon met behoud van eigen zelfstandigheid en eigen geaardheid, met Indië zal moeten assimileeren.

Er heeft heel geleidelijk, maar toch onmiskenbaar, eene verschuiving plaats van de groep der „trekkers" naar die der „blij-

vers" en bovendien nog een scherper Indische instelling der trekkers dan vroeger ooit bestond. Meerdere factoren dragen hiertoe bij. Daar is het sterk Westersch element, dat Indië vooral door de technische verbeteringen heeft verkregen en dat zich op alle gebied uit, zoowel op intellectueel als op artistiek terrein, terwijl ook de materieele genoegens, althans in de grootere centra, aan veler behoeften voldoen.

Een tweede factor is zeker de daling van het individueele inkomen, hetzij van den gewezen ambtenaar, hetzij van den particulier. Het aantal van degenen, die weer terugkeeren naar Indië omdat zij hier beter kunnen leven, is niet onbelangrijk.

Een derde factor is tenslotte gelegen in het feit, dat velen zich niet meer thuis gevoelen in Nederland, omdat zij zich niet kunnen vereenigen met daar heerschende maatschappelijke toestanden, die voortgesproten zijn uit een verwordene democratie en een opportunistische politiek.

Het spreekt vanzelf dat deze verschuiving van sociale omstandigheden en van affecten ook de psyche der groep beïnvloedt.

Het faustisch element is in deze gewesten nooit sterk op den voorgrond getreden, omdat de mindere gecompliceerdheid van de Indische verhoudingen de antithese geest en ziel minder naar voren bracht en ook de innerlijke verscheurdheid minder gemarkeerd was.

Dynamisch was de Indische Nederlander en hij is dat ook thans nog, soms als een wanhoopsuiting zooals bij de Indo jongens, die teekenen voor Nieuw-Guinea, soms als veerkracht en geestelijke elasticiteit om „somewhere" een nieuw leven te beginnen. Er is meer besef van realiteit en daardoor ook weer twijfel of de burgerlijke zelfgenoegzaamheid met den drang naar het vaste salaris en het uiteindelijke pensioen wel de oplossing geeft voor de levensconflicten. De macabre grootheid van dezen tijd heeft bij velen het bewustzijn wakker geschud of het „gezeten burgerschap" en het „homme réussi" zijn, welke waren de door zoo velen begeerde eindpalen, die thans in een nevelig verschiet nauw zichtbaar zijn, wel voldoenden zin aan het leven gaven. Relatief, dat wil zeggen in vergelijking met de enorme expansiekracht van Japan, is evenwel de dynamiek van den Indischen Nederlander wel verzwakt. Dat is wel een groot verschil met den tijd van COEN en HOUTMAN

waarin Indië Nederlandsch-Indië werd. Toen was Nederland ook onbetwist het meest dynamische land ter wereld.

En de Japansche kritiek op het Hollandsch koloniaal bewind, welke ons voorstelt als rijk, egoistisch zelfvoldaan en krachteloos, moge dan schandelijk en belachelijk zijn, het zou verblinding wezen om te ontkennen dat, èn van Aziatisch èn van algemeen standpunt bezien, daarin niet een kern van waarheid schuilt. En het zou pijnlijke zelfverblinding zijn te veronderstellen, dat, al dan niet door Japansche propaganda — een propaganda, die ondanks al hare fouten, psychologisch goed schijnt te zijn gericht — de situatie niet wordt doorzien.

De groote, onbewuste angst, zoo kenmerkend voor Europa, is hier minder intensief, maar aanwezig is zij, met al hare ontvluchtingen.

De mensch verdraagt ook hier niet meer de eenzaamheid. Ook hier stroomen de menschen naar de godshuizen en bouwen nieuwe kerken, en ook hier koopen zij meer ernstige literatuur dan vroeger. Maar daarnaast uit ook hier de angst zich misschien nog wel op eene andere wijze; in de vrees om met zichzelf alleen gelaten te worden vlucht men evenals in Europa en met behulp van de nieuwe techniek in de radio of naar de film, naar jasz-band, concours d'élégance, naar bridge-partijtjes en naar sportexcessen.

Toch is hier de desillusie van jeugd en intellect naar verhouding minder groot, misschien omdat men verder verwijderd is van de wereldgebeurtenissen, misschien omdat iets van de Oostersche berusting en gelatenheid in ons is binnengedrongen. Hier bestaat nog niet de Messias-verwachting, noch een krachtige nihilistische beweging, noch een fanatiek religieuze vaderlandsliefde als die der Japanners, noch een doordringende fascistische organisatie. Toch zal men goed doen de neiging tot het fascisme met zijn, voornamelijk tot het onderbewustzijn sprekende gevoelscomponent niet te onderschatten.

De onevenwichtigheid, het disharmonische, de ontworteling der ethiek treft men ook hier aan, misschien in frequentere mate dan vroeger — de verwilderingsverschijnselen bij de jeugd zooals in Semarang, Pekalongan en Malang zouden daarop kunnen wijzen —, de verschillende schandalen van de latere jaren behoeven

geen aparte vermelding, maar toch heb ik den indruk, dat het verwilderingsproces hier minder groot is dan in Europa.

In één opzicht is Indië een uitzonderingsgeval. Het is immers het eenige land, dat nog steeds eerlijk strijd voert tegen een begrootingstekort, zelfs al is juist hier dat tekort voor een groot deel geen eigen schuld, doch slechts gevolg van een schuldenlast van kapitaal, dat niet meer rendeert en waarvan de rente naar buiten vloeit. Of het verstandig is om het tegenwoordige geslacht zoo zwaar te belasten, onze samenleving voor een deel te verlammen en bezuinigingen door te voeren, die iederen opbouw onmogelijk maken en slechts afbraak in de hand werken, zal pas door het nageslacht kunnen worden beoordeeld. Uiteraard ligt het niet op mijn weg te spreken over de voor Nederland politiek of anderszins ondeugdelijke middelen van devaluatie of schuldenvermindering.

Nederland zelf volgt een anderen weg, kan door politieke verwording niet de noodzakelijkste maatregelen doorvoeren, maar weet toch wel te bezuinigen — op het arme Indië, dat in groote gelatenheid alles draagt —, doch spaart zelf zooveel mogelijk zoowel het groot kapitaal en de groot kapitalisten als zijn arbeiders.

Dat geeft wel een heel ander beeld dan Indië. Want hier heeft de vlottere leefwijze, de grootere verdraagzaamheid ten opzichte van ander politiek en religieus inzicht en het grooter eenheidsbesef, waartoe onwillekeurig het verblijf in een afgelegen landsdeel leidt, er toe bijgedragen, dat juist in deze „bewogen tijden", waarin een ernstig beroep moet worden gedaan zoowel door Overheid als door particuliere organisaties op het begrijpen van de ontzaglijke moeilijkheden, eene medewerking van den staatsburger wordt verkregen, welke in Nederland ver te zoeken is. En duidelijk blijkt nu hoe men in steeds breedere lagen zich gaat realiseeren, dat men van de monetaire politiek van Nederland en vooral door het gebrek aan aanpassing in Nederland, hier te lande slechte gevolgen ondervindt.

Het kan niet anders of dit beïnvloedt den geest. Het breekt het saamhoorigheidsgevoel, ondermijnt het groepsgevoel. Het prikkelt, maar ook los daarvan wordt door deze houding van het moederland Indische daadkracht verzwakt. Toch overschatte men dien

invloed van Holland's houding ook weer niet. Want het aspect van de geheele wereldsituatie is veel belangrijker, veel doordringender dan dit.

Wat die wereldcrisis in laatste instantie beteekent, zoowel voor de zuiver Nederlandsche groep, waaronder begrepen èn de trekkers èn de blijvers, als voor de Indo-Europeesche groep, wordt misschien het best uitgedrukt door SESTJOV in zijn zoo karakteristieke formule, een „crisis der zekerheden", waardoor gevaren geschapen zijn, die het bestaan dier groepen bedreigen. Zij, die zich maar eenigszins rekenschap geven van het wereldgebeuren, gevoelen dat ook onze Indische maatschappij kraakt in alle voegen, dat alles onzeker is geworden, dat het overal wringt en dat zelfs onwankelbaar gedachte grootheden met vernietiging bedreigd worden.

Het streven naar de burgerlijke zekerheid, naar een vast bestaan, naar zekere bourgeois idealen, dat tot omstreeks 1930 nog een bepaald recht van bestaan had en tot op dat tijdstip een zeker hoogtepunt had bereikt, heeft niet alleen weinig zin meer, maar is door de bewogenheid der tijden een utopie geworden, die misschien alleen nog als onbewuste wenschvoorstelling zal kunnen blijven bestaan.

Gelukkig is door dit alles de Indische Nederlander niet verlamd. Er is hier toewijding en daadkracht op ruime schaal en indien ik een tafelrede en geen analyse gaf zou het hier de plaats zijn voor een slotfanfare over het Zeeuwsche wapen, op de Hollandsche nuchterheid, geestkracht en moed. In een medische analyse echter past het om er op te wijzen, dat naast die Hollandsche eigenschappen andere voortbestaan ondanks en door de crisis. Een al dan niet opzettelijk gebrek aan inzicht; een oogsluiten voor onaangename conclusies en — het gevaarlijkste van alles — een hardnekkig vasthouden aan verkregen en gegroeide, soms vergroeide, rechten. Een in vergelijking met sommige andere landen gevaarlijk gebrek aan offervaardigheid.

En zoo toont het arme Indië, economisch diep getroffen, financieel ernstig geschokt, in zijn sociale structuur totaal gewijzigd, een beeld, dat weinig vertroosting kan opleveren. Wanneer men zich dan nog realiseert de politieke gevaren, welke eenerzijds het dreigend imperialistisch Japan, anderzijds het nooit sluimerend

Aziatisch Bolschevisme opleveren, dan kan men niet ontkomen aan de beklemmende gedachte, dat de toekomst ook voor Indië zooveel onzekere en duistere punten inhoudt, dat een ondergaan van Nederlandschen geest en van Nederlandsch gezag niet tot de onmogelijkheden behoort.

Ik wil deze beschouwingen, die in hoofdzaak een symptomatologisch en phänomenologisch karakter dragen, niet beëindigen zonder enkele woorden aan de therapie te wijden.

Wellicht is de taak van den psychiater-psycholoog veel verder strekkend dan de uitsluitende bemoeienis met het geesteszieke individu. En het is geen toeval, dat 300 psychiaters een manifest de wereld hebben ingezonden met een dringende waarschuwing en met een treffend beroep. Te veel heeft men gemeend, dat de economische en sociologische wetenschappen alleen uit, langs den weg der ratio opgebouwde, dogmata bestudeerd kunnen worden en te lang heeft men onderschat de waarde van de psychologie, de kennis van het individu zelf en van de psychische reactie der in een groep vereenigde individuen.

Zeer treffend schrijft MANNHEIM in zijn „Mensch und Gesellschaft im Zeitalter des Umbaus": „Die Ohnmacht der früher führenden Gruppen die seit der Aufklärung zumindest den Ton angegeben haben machte es von neuem Klar, wie wichtig das Vorhandensein des Glaubens an die eigene Mission ist, und dass es Keineswegs gleichgültig ist wie Menschengruppen über den allgemeinen Gang der Geschichte über ihre Funktion in ihr denken".

Wanneer men een boek, handelende over geesteszieken, opslaat en de therapeutische raadgevingen opzoekt, dan komt men steeds bedrogen uit. Er bestaan geen geneesmiddelen, die de ziekte als zoodanig kunnen genezen. Wel kan men het proces verlichten door narcotica toe te dienen en verder wachte men af. Zoo is het ook met den zieken geest van onzen tijd; men kan een enkel symptoom behandelen, maar tegen „der Geist als Widersacher der Seele", als het organisch leven bedreigend agens staat men vrijwel machteloos.

Maar laten we daarom toch niet ons idealisme, al is het mogelijk slechts een narcoticum, over boord werpen, want dan hebben we niets meer over. Laten we dan maar daarin bewust vluchten als in

een droomwereld, omdat de realiteit voor velen zoo angstig-benauwend is, omdat de droefheid en de kleinmoedigheid zoo groot zijn en omdat slechts weinigen in staat zijn al het komende als onvermijdelijk, al het wordende als onbeïnvloedbaar te beschouwen. In zekeren zin moet men eerbied hebben voor idealisten, utopisten, pacifisten of welke andere „isten" ook, eerbied voor hunne overtuiging, indien die tenminste eerlijk en oprecht is, eerbied voor een hecht vertrouwen, dat soms kinderlijk aandoet, maar een direct heil voor de menschheid moet men er niet te vlug van verwachten.

Het roofdierinstinct sluimert in ons net zoo goed als bij den mensch van 50 eeuwen geleden. Het is alleen hooger gesublimeerd, maar die sublimatie is toch maar een dun schilletje, zooals de wereldoorlog ons heeft geleerd, en zij brengt ons er alleen toe om den gasoorlog te perfectionneeren en in een hypocritischen drang den bacterie-oorlog voorloopig „taboe" te verklaren, als schrikke men terug voor de uiterste en eenige juiste konsekwenties, dat men immers door den oorlog zijn vijand zoo snel en zoo afdoende mogelijk wil vernietigen, waarbij de vernietiging van de non-combatanten eveneens behoort. Maar laten we ons zelfbegoochelen, al ware het alleen daarom, dat de grootste fascinatie uitgaat naar het onbereikbare.

Laten we streven naar een herstel van het onderling vertrouwen; laten we trachten positief op te bouwen op grondslagen van opofferingsgezindheid, van trouw en eerlijkheid, van harmonie en van geloof en laten we maar de blijde verwachting koesteren van het bestaan van eeuwige waarheden, waarvan de menschheid in de lange geschiedenis van haar bestaan echter nog nooit een maatschappelijke projectie heeft ondervonden.

En laten wij vooral trachten te behouden het geloof in ons goed recht, de overtuiging dat wij op grond van onze geschiedenis en van onze traditie een eervolle plaats in het wereldgebeuren behooren in te blijven nemen.

In hoeverre de krachtige bemoeienis van den staat en de van staatszijde konsekwent doorgevoerde beïnvloeding van de groote massa's met alle ter beschikking staande middelen, therapeutisch nut zal afwerpen, waag ik niet te zeggen. Zeker zijn resultaten zichtbaar, die tot nadenken stemmen.

Maar zelfs met die ideale grootheden gewapend moeten we toch

paraat en strijdvaardig blijven, want zoolang egoïsme en eigenbelang, opportunistische betrouwbaarheid en schijnopenhartigheid, indirecte rechtschapenheid en schijnbare eerlijkheid de Leitmotieven blijven in het leven der menschen onderling, is het wel zaak om voorzichtig te zijn met idealistische strevingen. Dat idealisme moeten we dan maar bewaren in de schatkamer van ons meest innerlijke zelf en het moet blijven de haard, die zijn gloed verleent aan onze handelingen, onze daden verlicht en hun glans geeft, het zal blijven het onwezenlijk aureool, dat ons praktische leven omgeeft en daaraan een bijzondere wijding kan geven.

Van de vele triaden, die de mensch heeft gehuldigd, zou ik voor mezelf kiezen de trias: eenvoud, met inbegrip van bescheidenheid, eerlijkheid, waaronder begrepen trouw en oprechtheid, en levensmoed, die zoowel de Lebensbejahung als de levensverneinung aanvaardt.

Wij zullen onverschrokken ons lot hebben te aanvaarden en onvoorwaardelijk trouw moeten blijven op onzen post. In hoeverre het mogelijk zou zijn den geest van de menschen te veranderen door de kwaliteiten, die men meent noodig te hebben, door middel van onze technische hulpmiddelen (radio, film) te propageeren en zoo de massa trachten te beïnvloeden, weet ik niet. Massa-bewerking ten goede is meestal geen groot, althans geen blijvend succes.

Al merkt men van het liefdebeginsel in het praktische leven weinig en al zou men misschien de paradox kunnen verdedigen, dat de banden tusschen de menschen meer door haat dan door liefde worden geleid, omdat de mensch zelf, zooals DOSTOJEWSKI zegt, meer naar het leed dan naar de vreugde hunkert, ook dan zij men niet ontmoedigd, maar men bedenke deze groote waarheid:

„All unser Werken mündet ins Entfernte
Zum schweren Säen, nicht zu froher Ernte
Reicht unsere Kraft, wenn sie auch niemals rastet".

De Australische Handelspolitiek,

door

Dr. W. M. F. Mansvelt.

Uit de persberichten heeft men reeds vernomen, dat Australië de invoerrechten op katoenen, kunstzijden en halfkunstzijden manufacturen verhoogd heeft met het doel paal en perk te stellen aan den wassenden import van goedkoope Japansche goederen. Door Japan is geantwoord met een boycot, later met embargo op Australische wol. Het gemeenebest besloot daarop een deel van den Japanschen invoer te contingenteeren in afwachting van een bevredigende regeling. Daarmede is de handel tusschen Australië en Japan grootendeels tot stilstand gekomen. Inmiddels zijn er tusschen de beide regeeringen besprekingen begonnen om tot een vergelijk te komen.

Uit nadere berichten blijkt, dat de Australische actie tegen Japan slechts als een soort „sideline" der regeeringspolitiek beschouwd moet worden. De andere onlangs getroffen maatregelen op het gebied van handelspolitiek zijn van meer belang; zij hebben betrekking op nieuwe tariefswijzigingen en op het invoeren van contingenteeringen. Dat beteekent, dat de Australische handelspolitiek een nieuwe phase is ingetreden. Het is daarom wel de moeite waard zich van de ontstane situatie en de consequenties daarvan rekenschap te geven.

Bij alle besprekingen en overwegingen der laatste jaren en ook thans staat voor Australië voorop het belang een exportsaldo te handhaven, groot genoeg om de buitenlandsche verplichtingen na te komen; immers, daarmede staat en valt het crediet van het gemeenebest. Voor het verband der feiten moge hier even de voorgeschiedenis worden opgehaald.

Men zal zich herinneren, hoe Australië vóór het intreden van de crisis op groote schaal kapitaal aantrok, deels voor het op touw

zetten van nieuwe industrieën, deels voor belegging in nieuwe ondernemingen van landbouw en veeteelt. De activiteit op laatstgenoemd gebied had als neven-oogmerk een politiek doel, n.l. het bezetten van de nog braak liggende gebieden van het uitgestrekte vasteland van Australië om daarmede aan mogendheden, die op zoek waren naar streken, die een uitlaat konden bieden voor hun overbevolking, den moreelen grond voor hun aanspraken te ontnemen. Een verdere agrarische ontwikkeling van Australië zou voor Groot-Brittannië tevens nieuwe emigratie-mogelijkheden openen. Door de Federale regeering en door die der Staten zijn in de jaren vóór 1929 aanzienlijke bedragen uitgegeven voor het aanleggen van wegen en het verbeteren van gronden. Voor dit doel heeft de overheid op groote schaal geleend.

De Australische handelsbalans vertoonde dientengevolge in de jaren 1925/30 een importsaldo. Het deficit werd gedekt door nieuwe leeningen, waardoor de schuld jaarlijks met ongeveer £ 30 millioen toenam. De crisis kwam; er viel niet meer te leenen. Australië moest uit eigen middelen de betalingsbalans in evenwicht brengen. Toen het gat niet met goudexport te stoppen bleek, heeft de regeering op drastische wijze ingegrepen, eerst door belemmering van den invoer met behulp van verboden en restricties en toen dat onvoldoende bleek, door de welbekende devaluatie van het Australische Pond.

Het weren van den invoer ging gepaard met het opdrijven van den export door een propaganda-campagne als die voor „Grow more wheat", door het verstrekken van „bounties", en met het ondersteunen van den export door organisatie en voorlichting. In diezelfde richting werkte ook het eigenbelang van de geldschieters der boeren, de banken en „pastoral houses", die de productie van hun cliënten trachtten op te voeren.

Deze politiek heeft Australië in staat gesteld het nadeelige saldo van de handelsbalans in korte jaren om te zetten in een aanzienlijk exportsaldo, gelijk uit onderstaande cijfers omtrent het goederenverkeer (zonder goud) moge blijken.

STAAT

	import	export	saldo
	in millioen £ sterling.		
1928/29	143	138	— 5
1929/30	131	98	— 33
1930/31	61	77	+ 16
1931/32	44	76	+ 32
1932/33	57	79	+ 22
1933/34	59	91	+ 32

Voegt men daarbij den export van in Australië gedolven goud en geremitteerde specie dan sluit de betalingsbalans van Australië, die in de jaren 1928/1930 een jaarlijksch tekort van £ 40 millioen vertoonde, in 1932/1934 na voldoening van alle verplichtingen met een batig saldo van £ sterl. 6 millioen per jaar.

De export van Australië bestaat in hoofdzaak n.l. voor bijna 97% uit „primary products": wol, graan, vleesch, boter, eieren, wijn, vruchten en mijnbouwproducten en voor slechts 3% uit voortbrengselen van de Australische nijverheid. De waarde der industrieële producten wordt echter op 35% van de geldswaarde der geheele nationale voortbrenging geschat en als werkgelegenheid beteekent de nijverheid evenveel als de extensieve Australische landbouw en veeteelt tezamen. Er is in Australië een doorloopende theoretisch-economische strijd over de vraag of dat land zijn toekomst in agrarische dan wel in industrieële ontwikkeling moet zoeken. In de praktijk geschiedt beide: voor het exportsaldo heeft men de primary products noodig en voor het opvangen van het bevolkingsaccres en uit overwegingen van binnenlandsche politiek is verdere ontwikkeling van de industrieën onvermijdelijk. De regeering moet haar gunsten steeds zorgvuldig verdeelen.

Het exportsaldo, dat valt niet te ontkennen, is deels een resultaat van „veine". Toen de nood het hoogst was, steeg juist de wolprijs en toen de positie der „wheatfarmers" hopeloos leek, werd deze plotseling verlicht door de droogte in Amerika. Bovendien zegende moeder natuur het gemeenebest met een reeks van gunstige seizoenen. Het zou echter onbillijk zijn het coalitie-kabinet niet te crediteeren voor de bekwaamheid en durf, waarmede reeds bij het begin der crisis is ingegrepen. Daarbij komen de niet gering

te schatten voordeelen, die Australië getrokken heeft uit de Empirepolitiek der laatste jaren. Men ondervond in verschillende landen steeds grootere moeilijkheden bij den afzet, doch het verlies op het eene terrein werd goedgemaakt door een stijgend debiet elders.

De opmerkelijke verschuiving in de bestemming van den Australischen uitvoer (zonder goud en specie) ziet men weerspiegeld in de onderstaande percentages.

Export naar	1928/29	1932/33	1933/34	1934/35
Ver. Koninkrijk	36.10	47.81	47.37	52.29
Brit. Dominions en Koloniën...	14.32	9.52	8.18	10.30
Totaal Britsche Rijk.....	50.42	57.33	55.55	62.59
Niet-Britsche landen.....	49.58	42.67	44.45	37.41
	100.—	100.—	100.—	100.—

Zonder twijfel heeft de overeenkomst te Ottawa voor Australië buitengewone voordeelen opgeleverd. In een tijd, dat andere landen gedwongen werden over te gaan tot restricties, is Australië erin geslaagd steeds grootere quanta in het buitenland af te zetten; en daarvan was het leeuwendeel in Engeland ondergebracht. De boteruitvoer steeg sedert 1929 van 47.000 tot 110.000 ton en daarvan nam de Engelsche markt 93% op. De waarde van den Australischen uitvoer van rund-, schapen- en lamsvleesch steeg sedert 1932 van £. A. 4,4 millioen tot £. A. 6,6 millioen en daarvan ging naar Engeland resp. 87, 92 en 99%. Het zijn juist de elders moeilijk verkoopbare producten, die men in Engeland afzetten kan en de prijs, die men daar voor de surplusproductie maakt, beïnvloedt op voor de farmers zeer gunstige wijze de markt in Australië zelf.

Australië beschouwde de preferentieele behandeling van zijn aanvoeren intusschen als niet meer dan een staaltje van Engelands plicht. Was Australië niet steeds het meest loyale dominion geweest? Reeds sinds 1907 en geheel uit vrijen wil had Australië aan invoer afkomstig uit het Ver. Koninkrijk een zekere preferentie verleend. Deze bevoorrechting was in 1930 uitgebreid, doch zoo lang Engeland in beginsel de „free trade" aanhing, werd op econo-

misch gebied deze uiting van aanhankelijkheid slechts in beperkte mate gereciproceerd. Eerst sinds Ottawa is Gr. Brittannië principieel tot een andere politiek overgegaan. De preferentieele behandeling van Australische boter, kaas, melk, eieren, tarwe, wijn, suiker, gedroogde, versche en ingemaakte vruchten werd sedert die overeenkomst aanzienlijk versterkt. Van de Australische aanvoer in het Ver. Koninkrijk, die in het kalenderjaar 1933 een totale waarde van £ 48 millioen beliep, was £ 29 millioen in het genot van preferentie, wat Gr. Brittannië een fiscale opoffering van £ 5 millioen kostte, hetgeen neerkomt op een bescherming van 17,4% ad valorem.

Deze tariefconcessies heeft Australië volstrekt niet voor niets gekregen. Strekte het Australische tarief van 1908 t/m 1911 zich uit over 65% van den Britschen invoer en bedroeg de preferentie toenmaals 5%, sedert 1933 is 90% van den Britschen invoer in het genot van preferentieele rechten en de differentie bedraagt gemiddeld 15,1%, d.w.z. op de belaste goederen betaalt Engeland volgens het British Preferential Tariff gemiddeld 18,4% ad valorem, terwijl volgens het General Tariff 33,5% verschuldigd zou zijn. Deze bescherming beteekent voor Australië een fiscale opoffering van £ 4,4 millioen per jaar. Daarbij komen echter nog de rabatten voor de afwijking van den wisselkoers (Exchange Adjustment) en de gedeeltelijke ontheffing van Primage Duty. Voorts zag Australië zich genoodzaakt het Intermediate Tariff, dat in 1920 in het leven geroepen was als onderhandelingstarief, buiten werking te stellen, zoodat het gemeenebest sinds 1933 theoretisch en practisch slechts een twee-kolommen-tarief bezat.

Australië had ontegenzeggelijk te Ottawa groote voordeelen behaald, doch deze waren verkregen met opoffering van de bewegingsvrijheid op het gebied van handelspolitiek. Men maakte zich echter in de jaren 1933 en 1934 bij een zoo fortuinlijken gang van zaken daar weinig zorg over. Toen de „woolcheques" in 1934 binnenkwamen, hernam het aangename leven in Australië zijn loop; de depressie scheen voorgoed tot het verleden te behooren.

Intusschen sloegen in Engeland RUNCIMAN, de president van de Board of Trade en ELLIOT, de Britsche Minister van Landbouw, den toenemenden aanvoer uit Australië met bezorgdheid gade, aangezien deze een drukkenden invloed had op de prijzen van de

landbouwproducten in Engeland en het moederland voorts door dezen toevloed bemoeilijkt werd in het nakomen van haar verdragsverplichtingen tegenover andere mogendheden. De gedachte rees dan ook in Engeland om den Australischen invoer aan zekere quanta te binden, waartoe de overeenkomst te Ottawa Engeland het recht gaf. Op de conferentie te Ottawa had Engeland nadrukkelijk te kennen gegeven, dat de bescherming van den Engelschen boer een stellig onderdeel vormde voor de economische politiek van het moederland. Daarom had het Ver. Koninkrijk zich in die overeenkomst het recht voorbehouden ten behoeve van de Engelsche farmers zekere restricties toe te passen op den import van concurreerende producten, ook al waren die afkomstig van de Dominions. Ten aanzien van vleesch herkreeg Engeland zijn vrijheid in Juni 1934 en ten aanzien van zuivelproducten was dit tijdstip bepaald op Augustus 1935. Verder had Engeland zich bij de Ottawa Agreement uitdrukkelijk het recht voorbehouden overeenkomsten aan te gaan met vreemde mogendheden, voorzoover de inhoud der tractaten niet in strijd zou zijn met de verleende preferenties en inderdaad heeft Engeland dan ook sedert dien een tractaat gesloten met Denemarken betreffende spek en boter en met Argentinië een inzake den aanvoer van rund- en schapenvleesch. Deze overeenkomsten bevatten een clausule, dat de quota toegestaan aan deze landen niet voor vermindering vatbaar zouden zijn, zonder dat ook de aanvoeren uit de Dominions evenredig werden verlaagd.

STANLEY BRUCE, de Australische High Commissioner te Londen, verscheen in April 1934 in Australië met het doel zijn Regeering dienaangaande eens te polsen. De Australische regeering is op deze suggesties voorzichtiglijk niet ingegaan. Zij nam het standpunt in, dat tegenover de verleende preferenties aan Engelsche industrieproducten het Australische gemeenebest het recht had op ongelimiteerde toelating van haar producten op de overeengekomen voorwaarden en wanneer vermindering van den aanvoer in Engeland noodig mocht zijn, deze dan maar gevonden moest worden op den import afkomstig van vreemde landen.

Uit speeches van LYONS, den Australischen Prime Minister, gehouden in Mei en Juni 1934 blijkt echter, dat de regeering van het Gemeenebest er volstrekt niet gerust op was, dat dit belangenconflict met het moederland naar den wensch van Australië zou

afloopen. Hij vond het daarom raadzaam het publiek voor te bereiden op eventueele restricties. De regeering beloofde echter al het mogelijke te zullen doen om dit noodlot van Australië af te wenden.

Het middel daartoe te bezigen zou in de eerste plaats bestaan in een herziening van de handelspolitiek. „The best way", zeide LYONS, „to avoid the necessity to regulate the export of butter „and meat is to expand foreign markets. In the past Australia has „concentrated efforts chiefly on Empire markets, but it must now „seek an expension of foreign trade. There is an ever increasing „disposition for countries to confine their purchases to countries „which buy from them. Australia will be forced to do the same. „Foreign countries which do not buy freely from Australia cannot „expect the continuance of Australia's custom. On the contrary, „we must aim to improve the relative position of our good custo- „mers in our import trade".

Het is misschien teveel om in deze woorden een zekere bedreiging van het moederland te zien om zich los te maken van de economische politiek van het Britsche Rijk, doch wel mag men er in lezen het besef, dat Australië een deel van zijn bewegingsvrijheid op het gebied van handelspolitiek zou moeten hernemen om den export veilig te stellen en eventueel elders een uitlaat te vinden.

Tot een meer tegemoetkomende houding tegenover de goede afnemers van Australische wol en andere producten, gelijk België, Frankrijk, Duitschland en Italië waren, landen die bij herhaling er reeds op gewezen hadden, dat hun belangen gekwetst werden door het hooge recht in Australië en de preferenties verleend aan Engeland, bestond inderdaad alle reden. Australië kon voor deze landen op tariefgebied echter weinig doen, aangezien het gemeenebest zich sedert Ottawa met handen en voeten aan Engeland gebonden had en het Intermediate Tariff, dat een geschikt onderhandelingsobject geweest zou zijn, uit handen gegeven had. Alleen met België, dat represailles nam, werd in November 1934 een voorloopige schikking getroffen, waarbij aan België een aandeel gelaten werd in de levering van vensterglas, waartegenover dit land zich verbond den invoer van Australische gerst en bevroren vleesch niet te zullen belemmeren. Andere landen en ook Engeland werden intusschen aan de praat gehouden. Australië had ook niets aan

te bieden, omdat men op dat moment nog geen duidelijke voorstelling had van hetgeen Australië te doen stond. Engeland liet het er voorloopig bij, vermoedelijk met het oog op de algemeene verkiezingen in Australië in het najaar van 1934, aangezien het ook een belang was van de Britsche geldschieters en aandeelhouders, dat het coalitie-kabinet, dat Australië met zooveel talent door de crisis heen geholpen had, aan het roer zou blijven.

Dat het Groot-Brittannië evenwel ernst was met de contingenteering van vleesch, bleek uit een memorandum, getiteld: „The live stock situation", hetwelk in April 1935 aan de Australische regeering werd overhandigd, en waarbij medegedeeld werd, dat er voor Australië geen andere keus was dan het betalen van een zeker recht, waarvan de opbrengst als subsidie voor de Engelsche boeren gebruikt zou worden of een invoerrestrictie. Het stuk zegt:

„Failing agreement on the payment of a levy on meat imports „the United Kingdom Government would have no alternative but „to take steps to regulate, during the currency of existing agree-„ments, the quantity of imports to whatever extent was necessary „to restore livestock prices to a remunerative level.

„In summing up the position the United Kingdom Government „stated that it was the firm intention of His Majesty's Government „in the United Kingdom to safeguard the position of the United „Kingdom livestock industry".

Niet alleen Engeland begon in 1935 ernstig aan te dringen op het regelen van de handelsbetrekkingen met Australië, ook andere goede klanten van Australië als België, Frankrijk, maar vooral Duitschland en Italië, namen tegenover Australië, dat wel grondstoffen en voedingsmiddelen aan hen trachtte te verkoopen, maar dat geen industrieele producten in bevredigende hoeveelheid wilde afnemen, een minder welwillende houding aan. De Australische export naar deze landen ging zienderoogen achteruit, gelijk onderstaande percentages betreffende de bestemming van den goederenexport aantoonen.

STAAT

	1928/29 per cent	1932/33 per cent	1933/34 per cent	1934/35 per cent
België	6.52	4.11	6.62	5.93
Frankrijk	10.92	6.13	5.77	4.62
Duitschland	7.02	5.15	8.36	1.70
Italië	3.73	3.32	4.07	0.97
Rusland	1.14	0.27	0.80	0.08
	29.33	18.98	24.90	13.30

In het algemeen namen de economische omstandigheden in den loop van 1935 een voor Australië minder gunstige wending. Vooral door de daling van de wolprijzen begon het batig saldo van de handelsbalans in bedenkelijke mate te verminderen. Het bedroeg:

	1933/34 in millioenen £ st.	1934/35
Met Britsche landen	14.093	7.700
Niet-Britsche landen	16.595	1.650
	30.6	9.35

Ook de gouduitvoer van het laatste jaar was niet toereikend om te Londen een tegoed te vormen, groot genoeg voor de betaling van de rente op de openbare schuld ad £ 23 millioen.

Het werd voor Australië raadzaam niet verder op zien komen te spelen, maar alles in het werk te stellen om den grootsten afnemer goed gezind te houden en de vroegere Europeesche koopers zoo mogelijk weer voor zich te winnen.

Om de moeilijkheden voor Australië nog te vergrooten en het treffen van maatregelen te urgenter te maken, trad de complicatie in, dat Engeland niettegenstaande de voorkeursrechten in zijn meest gevoelige tak van export, n.l. de katoenen en kunstzijden manufacturen, op de Australische markt meer en meer de concurrentie ondervond van Japan, voor welk land door de lage prijsnoteeringen een preferentie zelfs van eenige tientallen procenten geen onoverkomelijke barrière vormde. Terwijl Engeland in 1932 167 millioen Yards aan katoenen stukgoederen invoerde, was deze invoer in 1935 gedaald tot 118 millioen Yards, daarentegen was die van vreemden, in hoofdzaak Japan, gestegen van 40 tot 90

millioen Yards. In kunstzijden manufacturen importeerde Engeland in 1932 8 millioen Yards, in 1935 nog maar 7,2 millioen, terwijl de vreemde, d.w.z. Japansche invoer, in die jaren van 13 millioen Yards tot 68 millioen Yards gestegen was, waardoor Japan 90% van deze „line" in handen had. Japan verkocht tegen prijzen, die minder dan een derde van die van Manchester waren.

De mogelijkheid, dat in Australië eenzelfde situatie zou ontstaan als op de Oostersche markt, wekte in Engeland ernstige bezorgdheid. Een van de vornaamste troeven op de Ottawa-conferentie was voor Australië geweest de veiligstelling van de Australische markt voor de Britsche textielindustrie. De Engelsche import naar Australië bestond toenmaals voor 23% uit katoenen en kunstzijden manufacturen. Engeland was er niet in geslaagd van de aanmerkelijk verbeterde koopkracht van Australië te profiteeren. in 1934/35 bleek, dat de invoer van katoenen en kunstzijden manufacturen niet evenredig gestegen was met de overige import; in dat jaar vertegenwoordigde deze tak van invoer nog maar 13% van het totaal. Er verscheen in Australië een studiecommissie uit Manchester, die de situatie blijkbaar somber inzag. Indien Australië Japan zijn gang liet gaan, zou de eene tak van handel na de andere door de Japansche concurrentie worden aangevreten en zou de preferentie in Australië genoten als contraprestatie voor de openstelling van de Britsche markt niet meer dan een theoretische bescherming zijn.

Voor Australië was de aandrang om aan deze penetratie paal en perk te stellen minder aangenaam, omdat Japan een van de beste wol- en meelkoopers is van Australië; Japan nam 11 tot 12% van den Australischen export af. Daartegenover stond, dat Australië in zoover met Manchester eenzelfde belang had, dat een ongelimiteerde toelating van de producten van „sweated labour" op den duur een ernstige bedreiging zou kunnen vormen voor de eigen industrie en voor den levensstandaard van Australië in het algemeen.

Vat men de situatie samen, dan was het probleem voor Australië in de eerste plaats, hoe den export van „primary products" te bevorderen ter handhaving van een voordeelig saldo. Daarvoor moest Engeland, de grootste afnemer, niet alleen tevreden gehouden

worden, maar moest ook de dreigende vleeschcontingenteering zoo mogelijk worden bezworen. Voor Engeland moesten concessies gezocht worden, doch thans niet als bij de Ottawa Agreement grootendeels ten koste van den handel van andere goede klanten. Australië moest zelfs verder gaan; het zou die andere landen meer tegemoet moeten komen, doch wederom niet ten koste van Engeland. Maar bovenal, zoowel deze concessies als die aan Engeland moesten in een zoodanigen vorm worden gegoten, dat zij niet ten koste van de Australische industrie zouden komen, aan welk middel van bestaan een gestadige groei gewaarborgd moest zijn.

Al deze doeleinden te verwezenlijken door manoeuvreering met het tarief, was natuurlijk volkomen uitgesloten. De oplossing kon alleen gevonden worden door ruimte te maken ten koste van den import van die landen, welke een voor Australië ongunstige handelsbalans vertoonden.

Een voor Australië gunstige handelsbalans bestaat in de betrekkingen met:

	1933/34	1934/35
	+ saldi in	1000 £ st.
Engeland	25.174	19.327
Nieuw Zeeland	1.028	1.408
Andere Britsche landen	2.136	1.960
Totaal Britsche landen	28.338	22.695
België	5.597	4.377
China	445	1.610
Frankrijk	4.247	2.916
Duitschland	5.615	—
Italië	3.085	238
Japan	7.426	5.032
Totaal vreemde landen	28.039	17.600
Totaal generaal	56.377	40.295

Een voor Australië ongunstige handelsbalans vertoonen de betrekkingen met:

	1933/34	1934/35
	— saldi in 1000 £ st.	
Canada	1.851	2.939
Britsch-Indië	2.439	1.914
Totaal Britsche landen	5.902	6.865
Ned.-Indië	3.043	3.443
Ver. St. van Amerika	5.833	8.840
Andere vreemde landen	2.547	3.660
Totaal vreemde landen	11.423	15.943
Totaal generaal	17.325	22.808

Van den import uit Br.-Indië inclusief Ceylon en van die uit Ned.-Indië viel weinig te halen, dat Europeesche industrielanden kon interesseeren. Mogelijkheden in die richting bood voornamelijk de invoer van de twee andere landen met een voor Australië ongunstige handelsbalans, n.l. Canada en de Ver. Staten. De invoer van Canada bestaat grootendeels uit motorchassis, auto-onderdeelen, papier en hout en die van de Ver. Staten behalve uit petroleumproducten, uit automobielen en onderdeelen, tabak, machinerieën en electrische apparaten. Alleen daar viel van den import een stuk af te snijden, dat aan andere wellicht met voordeel als ruilobject kon worden aangeboden. In die richting is dan ook een beslissing gevallen, gelijk blijkt uit de speech, onlangs gehouden door Minister GULLETT (22 Mei 1936).

„We have decided", zegt hij, „that circumstances compel us, however reluctantly, to follow the policy adopted by a large number of countries and to divert a certain amount of our import trade from countries which are very indifferent purchasers of Australian exports ...."

Op 23 Mei 1936 werd bekend gemaakt, dat de regeering overging tot het contingenteeren van ongeveer een 80-tal invoerartikelen. Alleen goederen afkomstig van het Ver. Koninkrijk zouden geen invoervergunning behoeven met uitzondering van het artikel automobielchassis en toebehooren, voor welk artikel Groot-Britannië weliswaar niet aan een quotum zou worden gebonden, maar waarvoor wel een invoervergunning noodig zou zijn. Voor de met name

genoemde goederen van andere herkomst dan die van het Ver. Koninkrijk, werd de invoer verboden, tenzij gedekt door een invoervergunning van de Australische regeering. Deze invoervergunningen zouden zonder bedenking worden afgegeven ten behoeve van den invoer uit die landen met wie een voor Australië voordeelige handelsbalans bestond; invoer van andere herkomst kwam voor een licentie alleen in aanmerking voorzoover de Minister daar termen voor aanwezig achtte.

De Australische contingenteering, hoewel gericht tegen bepaalde landen, draagt het karakter van een contingenteering per artikel formeel zonder discriminatie met uitzondering dan van de Britsche preferentie. Landen met een voor Australië ongunstige handelsbalans kunnen zich dus nog eens bedenken en leverancier van het gemeenebest blijven op voorwaarde, dat zij ook afnemers worden van Australië.

De geldswaarde van de onder de contingenteering vallende invoerartikelen bedraagt op basis van den invoer van 1934/35 £st 21 millioen = 28% van den totalen invoer. Daarvan is afkomstig van het Ver. Koninkrijk £st 11 mil. = 16%; afkomstig van andere landen £st 9 mil. = 12%. Telt men bij dit laatste cijfer op de geldswaarde van de chassis en onderdeelen afkomstig van het Ver. Koninkrijk, dan wordt de totale geldswaarde van den invoer, waarvoor vergunning noodig is: £ st 10,6 millioen of 14% van den totalen invoer.

Gelijktijdig met de contingenteering is afgekondigd een verhooging van rechten voor katoenen en kunstzijden manufacturen, voor tabak, pijnboomhout en automobielchassis.

Voegt men bij deze recente bepalingen de reeds in November 1935 door het Australische parlement aangenomen tariefwijziging, waarbij o.a. in beginsel besloten werd tot wederinvoering van het Intermediate Tariff, dan heeft men een stel maatregelen, die een nieuwe phase beteekenen in de Australische handelspolitiek.

Hoe denkt men zich thans deze buit te verdeelen en wat is de strekking van deze maatregelen?

De contingenteering van chassis, gepaard met een hoogere rechtenheffing, heeft ten doel op den duur een complete automobielindustrie in Australië in het leven te roepen, deels met het doel om

de voordeelen van deze belangrijke tak van handel zelf te plukken, deels ook uit overwegingen van defensie. Hoe het herstel van koopkracht in Australië in dezen tak van handel andere landen ten goede gekomen is, blijkt uit den invoer van het aantal chassis in de laatste jaren.

Deze bedroeg:

	Aantal chassis			
	1931/32	1932/33	1933/34	1934/35
Totaal-invoer in Australië	4.146	15.776	32.924	53.975
waarvan uit *Canada*	9	4.065	12.228	18.712
„ „ *U.S.A.*	1.619	4.342	8.993	24.237

De geldswaarde dezer chassis, gedeeltelijk met toebehooren, bedroeg in 1934/35:

uit Canada en de Ver. Staten £ st. 2.290.000
uit Engeland „ „ 1.807.000
Totaal £ st. 4.097.000

De aanvoer van chassis uit Canada en de Vereenigde Staten wordt nu gecontingenteerd op basis van den invoer in April 1936. Bovendien, en dit is wel het belangrijkste, zal op den invoer voorzoover niet afkomstig uit Engeland, een recht van niet minder dan 7 d. per lb. geheven worden, wat neerkomt op een recht van £ 5/. per chassis. Het is de bedoeling om de opbrengst van dit recht te bezigen voor „bounties" aan industrieelen, die zich op de volledige automobielenbouw willen toeleggen. Deze maatregel zal dan ook wel hier op neerkomen, dat Canada en de Ver. Staten dezen tak van hun export in de toekomst volledig teniet zullen zien gaan. De voordeelen vallen voortaan ten deel aan Australië en aan Engeland. Het schijnt de bedoeling te zijn de nationaliseering van de automobielindustrie tot stand te brengen onder leiding en met behulp van Britsch kapitaal.

Voorts behooren tot de maatregelen, waarvan Australië zelf hoopt te profiteeren, de heffing van rechten op pijnboomhout, gericht tegen Canada en de heffing op tabak, gericht tegen de Ver. Staten.

De invoer van deze beide artikelen wordt echter niet aan een quotum gebonden. Van de tabakscultuur stelt men zich in Australië nogal wat voor, hoewel, voorzoover bekend, de resultaten tot nu toe weinig schitterend geweest zijn.

Van de nieuwe rechten en contingenteeringen zijn er verscheidene, die uitsluitend ten doel hebben door verdergaande bescherming de Britsche belangen in Australië te behartigen. Na lang wikken en wegen is de beslissing van de Australische regeering blijkbaar uitgevallen ten gunste van een verdere aansluiting bij Engeland, aangezien de vooruitzichten om het handelsverkeer met andere landen uit te breiden, blijkbaar zeer weinig bemoedigend was. Men ziet voor een groot deel der Australische uitvoerartikelen in de Engelsche markt practisch de eenige mogelijkheid voor verdere expansie, hetgeen duidelijk blijkt uit de rede van Minister GULLETT:

„The British market", zegt deze, „has served us greatly in clearing the surplus of many of our great primary products, as well as those of less importance. In providing profitable price levels for our surplus which have been reflected in higher prices in our home markets, Britain has played a great part indeed in our general national recovery.

„At the moment there is no immediate prospect of recapturing our old position for primary produce in foreign markets. Unless we are to come to a national standstill, primary production must be increased, and the only way it can be increased is by selling more of our rural output in the United Kingdom market. Happily that market, although perhaps approaching a state of surfeit in some primary commodities, has still room for further supplies from the Dominions. These additional supplies from the Dominions, however, can be made to Britain only by the displacement of foreign supplies. It is desirable that we should clearly recognise the position of the British Government in its policy of external trade. There is room for a substantial increase in Australian exports of primary produce to Britain if we are able to give Britain an increased market here. If we would sell more to the United Kingdom of those things which we can sell nowhere else, we must buy more from the United Kingdom".

De voordeelen, welke aan Engeland geschonken zijn, bestaan in

uitbreiding van de preferentie bij de tariefherziening van November 1935. Waar die voordeelen precies op neerkomen valt alleen na te gaan door een nauwkeurige calculatie aan de hand van de ingevoerde quantiteiten. Engelands invoer wordt ook niet aangetast door de contingenteering. De plannen van Australië ten aanzien van een automobielindustrie komen voor de eerste jaren vermoedelijk zelfs neer op een verschuiving van den invoer van Canada en de Ver. Staten naar Engeland. Voorts heeft Australië door op de katoenen en kunstzijden manufacturen niet alleen rechten te heffen, maar deze ook aan contingenteering te onderwerpen, het meest vitale deel van den Engelschen import veilig gesteld. In hoeverre Engeland van de contingenteering der vorige artikelen gebruik zal kunnen maken voor een verdere expansie op de Australische markt, zal geheel afhangen van de hanteering van de licenties. Met deze voordeelen in de hand maakte Engeland geen bezwaar dat Australië wederom het Intermediate Tariff invoerde, dat zich echter niet over alle tariefposten, doch blijkbaar alleen over met zorg gekozen artikelen uitstrekt.

Als belooning voor zijn loyale houding is Australië door het moederland aangenaam verrast met de beslissing, dat Engeland inzake de regeling van den vleeschinvoer, zoowel van een contingenteering als van een heffing van recht op den Australischen invoer zal afzien. Dat beteekent dus, dat Engeland volledig gezwicht is voor het Australische verlangen. In Australië ziet men daarin een hoopvol teeken, dat ook ten aanzien van andere exportproducten als boter, Australië van een invoerbelemmering in Engeland verschoond zal blijven.

Wat het lot zal zijn van de invoerquota, welke Australië als onderhandelingsobject in het leven heeft geroepen valt in dit stadium der zaak nog niet te zeggen. De Australische regeering heeft zich reeds aanstonds beijverd om aan Canada te kennen te geven, dat het voor elke voor Australië aannemelijke schikking te vinden is. Ook ten aanzien van Japan was Australië tot een schikking bereid. Evenwel, de prikkelende wijze, waarop Japan deze aangelegenheid heeft behandeld, bemoeilijkt een vergelijk.

Overziet men de ontwikkeling van zaken in Australië in zijn geheel, dan valt te constateeren, dat Australië een gedragslijn aan-

neemt, die lijnrecht in strijd is met de handelspolitiek gepropageerd en toegepast door de Vereenigde Staten. De ingeslagen weg leidt tot een vermindering van de verscheidenheid der buitenlandsche relaties en tot een verdere oriënteering op Engeland, wat gelijk staat met grootere economische afhankelijkheid van dat land met de daaruit voortvloeiende politieke consequenties.

Een economisch conflict met Japan als gevolg van de tegenstelling tusschen twee industrielanden, waarvan het eene opzettelijk een hoogen, het andere een lagen levensstandaard bevordert, een conflict dat op den duur niet uitblijven kon, is verhaast onder den druk van Engeland.

Daar de strijd zich beweegt om een herverdeeling van het afzetgebied voor industrieele artikelen, loopt Ned.-Indië voorloopig geen gevaar in het belangenconflict betrokken te worden. Bovendien mag men aannemen, dat het ambtelijk apparaat van Australië voorloopig de handen vol zal hebben in het uitwerken van de getroffen beslissingen.

Het gevaar bestaat echter, dat Australië, dat economisch thans minder vrij is dan ooit, onder den druk van Engeland tot verdere concessies gebracht kan worden en men weet nooit op welk gebied dit door een driehoeksverhouding kan overslaan. Wanneer men daarbij ziet, dat zelfs een medelid van het Britsche Imperium niet gespaard wordt, geeft de huidige ontwikkeling van zaken wel eenige stof tot nadenken voor anderen, die met Australië commercieele betrekkingen onderhouden.

Het zwak in de positie van Australië is echter, dat de productie van wol en tarwe verre uitgaat boven het opnemingsvermogen van het moederland. Voor tarwe is Australië voor de helft en voor wol voor tweederde van den export afhankelijk van den afzet in niet-Britsche landen. De veronderstelling is blijkbaar, dat men deze artikelen, die een wereldmarkt hebben, wel zonder speciale maatregelen kwijt raakt.

De toekomst zal leeren of Australië goed gezien heeft.

Enkele aanteekeningen inzake de zilverpolitiek van de Vereenigde Staten en hare consequenties voor China,

door

MANSCHOT.

Met dit artikel wordt in de eerste plaats beoogd een beknopt overzicht te geven van de zilverpolitiek van de Vereenigde Staten sedert het aan het bewind komen van President ROOSEVELT; voorts na te gaan, welke nadeelige gevolgen deze politiek heeft gehad, meer speciaal voor het typische zilverland China en tenslotte vast te stellen op welke wijze de Chineesche Regeering getracht heeft — van „er in geslaagd is" mag nog niet worden gesproken — aan deze de economische structuur van het land ernstig bedreigende moeilijkheden het hoofd te bieden.

Voor een goed begrip van zaken, alsook om een meer afgerond geheel te krijgen, dienen hieraan vooraf te gaan eene korte beschrijving van de zilversituatie in het decennium voorafgaande aan het optreden van President ROOSEVELT, van de stroomingen, welke aan het einde van genoemde periode ten aanzien van het zilver en de met betrekking tot dit metaal te volgen gedragslijn vielen waar te nemen en van de op de Economische Wereldconferentie 1933 te Londen met betrekking tot zilver gevoerde besprekingen en het als resultaat dezer besprekingen tot stand gekomen „Silver-agreement 1933".

In het tijdvak 1923/1932 — eerstgenoemd jaar is als uitgangspunt gekozen, omdat de zilvermarkt zich toen vrijwel had hersteld van de bijzondere beïnvloeding, waaraan zij in de oorlogs- en eerste ná-oorlogsjaren had bloot gestaan — heeft zich de marktpositie van het zilver vrijwel onafgebroken in ongunstigen zin ontwikkeld. Een duidelijk beeld hiervan geeft onderstaand overzicht van de hoogste en laagste, alsmede van de gemiddelde zilverprijzen te Londen per standard ounce, cash delivery, in genoemd tijdvak.

Hoogste en laagste zilverprijs te Londen

(cash delivery per standard ounce)

	Hoogste	*Laagste*	*Gemiddelde*
1923	33 11/16	30 1/2	31.92
1924	36 1/16	31 1/2	33.99
1925	33 7/16	31 1/16	32.10
1926	31 13/16	24 1/8	28.68
1927	28	24 3/4	26.03
1928	28 7/8	26 1/16	26.75
1929	26 7/16	21 5/16	24.46
1930	21 5/8	14 7/16	17.67
1931	21 9/16	12	14.60
1932	20 7/16	16 3/8	17.84
1933	20 1/2	16 1/2	18.15
1934	25 1/4	18 3/16	21.23
1935	36 1/4	20 7/8	29.—

Na van 1923 op 1924 nog eenige stijging te hebben ondergaan, blijkt de gemiddelde zilverprijs nadien en wel tot en met het jaar 1931 zich vrijwel onafgebroken in dalende richting te hebben bewogen. Het jaar 1932 bracht als gevolg van de depreciatie van het £ Sterling eenig prijsherstel; niettemin echter lag de middenprijs van dat jaar toch nog circa 44% beneden dien van 1923.

De oorzaak van dezen ongunstigen ontwikkelingsgang moet zoowel gezocht worden aan de zijde van het „aanbod" als aan die van de „vraag"; wat het „aanbod" betreft, echter niet zoozeer bij de voortbrenging van nieuw zilver — dus rechtstreeks bij de productie —, als wel bij het aanbod „uit anderen hoofde". Van 246.000.000 ounces in 1923 blijkt de productie slechts tot 261.000.000 ounces in 1929 te zijn opgeloopen, om nadien in snel tempo tot 165.000.000 ounces in 1932 terug te vallen. Van een bijzondere uitbreiding der productie is dus zelfs in de hoogconjunctuurjaren 1926/28 geen sprake geweest, terwijl de productievermindering in de jaren na 1929 drastisch is geweest. Hoogstens zou kunnen worden gesteld, dat het wellicht wenschelijk ware geweest, indien deze productievermindering nog grooteren omvang

had aangenomen, doch in aanmerking dient te worden genomen, dat zilver voor een zeer belangrijk deel als nevenproduct bij de koper-, zink-, lood- en goudwinning wordt gewonnen, hetgeen het verband tusschen den zilverprijs en de grootte der zilverproductie veel losser maakt en laatstgenoemde daardoor veel minder snel op prijsfluctuaties doet reageeren. Berekeningen hebben uitgewezen, dat nog geen 50% van het gewonnen zilver afkomstig is uit ertsen, waarin zilver als belangrijkste metaal voorkomt, terwijl slechts 25% uit ertsen voortkomt, waarin zilver 80% of meer van de totale waarde dezer ertsen vertegenwoordigt. Van de groote productielanden is het slechts Mexico, dat in eenigszins beteekenende mate „straight" zilver voortbrengt.

Het aanbod van zilver „uit anderen hoofde", hetwelk in de laatste 20 jaren van geleidelijk toenemende beteekenis werd, vindt speciaal zijn oorzaak in een afnemend gebruik van zilver voor monetaire doeleinden. Tal van landen zijn in en na den wereldoorlog er toe overgegaan op het gebruik van zilver in het geldverkeer te bezuinigen, zoowel door algeheele vervanging van zilveren munt, hetzij door klein papier of door munten van ander metaal (nikkel, brons), als door verlaging van het gehalte van het circuleerende zilvergeld. De hierdoor vrijgekomen voorraden zilver werden uiteraard niet aangehouden, doch geleidelijk op de markt gebracht, waar zij zich dus naast het aanbod van nieuw mijnzilver tegenover de bestaande vraag stelden. Juiste cijfers inzake het kwantum „uit anderen hoofde" beschikbaar gekomen zilver zijn eerst over de latere jaren beschikbaar. Voor de periode 1929/32 zou dit kwantum 255.000.000 ounces hebben bedragen of niet minder dan 29% van het in die jaren geproduceerde mijnzilver.

Aan dit bijzondere „aanbod" paarde zich als een verdere de zilverpositie ongunstig beïnvloedenden factor de speciaal na 1929 sterk terugloopende „vraag" van de voornaamste zilveropnemende landen. Werden door China en Britsch-Indië in 1929 nog resp. 137.000.000 en 82.000.000 ounces, of tezamen circa $^2/_3$ deel van het dat jaar uit verschillenden hoofde beschikbaar gekomen kwantum zilver uit de markt genomen, nadien nam deze vraag, voornamelijk door het zich in ongunstigen zin ontwikkelen van de economische verhoudingen in genoemde landen, sterk af, zoodat in 1932 door hen nog slechts resp. 40.000.000 en 12.000.000

ounces werden opgenomen. Het resultaat was, dat het aanbod van zilver bij lange na niet meer kon worden ondergebracht en dat zich belangrijke voorraden gingen vormen, welke alleen reeds door hunne aanwezigheid een ernstigen druk op de markt uitoefenden.

Het zich bij voortduring in ongunstigen zin wijzigen van de zilversituatie was een te belangrijk probleem om niet in breeden kring de aandacht te trekken en de vraag te doen rijzen of en op welke wijze in dezen ontwikkelingsgang zou kunnen worden ingegrepen. De gedachte, dat er „iets" voor het zilver moest worden gedaan, trad steeds meer op den voorgrond

Twee stroomingen lieten zich hierbij onderscheiden: t.w. zij, die wenschten als zijnde in het belang van de wereld de dalende tendenz van den zilverprijs los van het prijspeil der overige goederen en desnoods langs kunstmatigen weg in een stijgende te doen verkeeren en zij, die het standpunt vertolkten, dat allereerst naar stabiliteit van den zilverprijs diende te worden gestreefd, die de absolute hoogte van den zilverprijs van secundair belang achtten en die in elk geval een verhooging van den zilverprijs los van het algemeen prijsniveau, wanneer deze kunstmatig tot stand moest worden gebracht, als zeer ongewenscht aanmerkten.

Als hoofdargument is door de voorstanders van hoogere zilverprijzen steeds aangevoerd den gunstigen invloed, welke hiervan zou uitgaan op de koopkracht van de bevolking in de zilverlanden in het Verre Oosten. Men meende, dat met het dalen van den zilverprijs in de periode 1925/31 met meer dan de helft, ook de koopkracht der zilverwereld in gelijke verhouding was teruggeloopen en wilde nu door den prijs van zilver tegenover goud te herstellen de koopkracht in de zilverlanden doen toenemen en daarmede dan tevens het economische leven in de Westersche goudlanden — welke toch hun exportmogelijkheden naar het Verre Oosten belangrijk zouden zien verbeteren — eene nieuwe stimulans geven. De meeste aanhang heeft deze gedachtegang in de Vereenigde Staten gehad, zoowel in het bedrijfsleven als in Regeeringskringen. President ROOSEVELT toont zich zeer nadrukkelijk aanhanger van deze leer in zijne Proclamatie van 21 December 1933, waarin hij zijn besluit tot ratificatie van de Londensche zilverovereenkomst bekend maakt.

Eene moeilijk te beantwoorden vraag is steeds geweest in hoeverre deze Amerikaansche aanhang reëel kon worden genoemd en in hoeverre deze „koopkracht"-theorie slechts werd gebruikt bijwijze van dekmantel door hen, die eene stijging van den zilverprijs uit zuiver eigen belang, dan wel ten behoeve van door hen vertegenwoordigde belangen nastreefden. Hiertoe kunnen worden gerekend de Amerikaansche zilverproducenten en zij, die geïnteresseerd zijn in de voor 80% in Amerikaansche handen zijnde Mexicaansche zilvermijnen, alsook de vertegenwoordigers in het Congres van de z.g. „zilverstaten". Klein in aantal heeft deze groep, door The Economist eens cynisch betiteld met „an American sub-party, whose vocal and verbal prowess has always been disproportionate to its real political and financial significance", zooals nog nader zal blijken, op de Amerikaansche zilverpolitiek in de jaren 1934/35 zeer grooten invloed gehad. Buiten de Vereenigde Staten is het aantal aanhangers van deze koopkracht-theorie nimmer groot geweest. Eén van hen, the Rt. Hon. L.S. Amery P.C., M.P., ex-Secretaris voor de Dominions en Koloniën, heeft zijn standpunt terzake destijds uiteengezet in een beknopt artikel in Economisch-Statistische Berichten van 15 Februari 1933. Ook hij is van meening, dat de daling van den zilverprijs eene evenredige daling van de koopkracht van de 750 millioen inwoners van Britsch-Indië en China met zich heeft gebracht en pleit sterk voor het nemen van maatregelen tot verhooging van den zilverprijs en het daarmede herstellen van de koopkracht in genoemde gebieden.

Den aanhangers van deze koopkracht-theorie is critiek niet bespaard gebleven. Zoowel van de zijde van theoretische economen als van die van vooraanstaande figuren uit het bedrijfsleven is herhaaldelijk het onhoudbare van deze theorie aangetoond. Zonder uitzondering is er door de tegenstanders, waaronder kunnen worden genoemd ANDERSON, de bekende econoom van de Chase National Bank, Prof. GREGORY, de Commissie-TRIP, bekende Amerikaansche bankiers en last not least vooraanstaande Chineesche bankiers als de Directie van de Bank of China in verschillende bewoordingen op gewezen, dat de koopkracht van een land niets te maken heeft met het veranderen van zijn standaard tegenover den standaard van het buitenland, maar met de fluctuaties van den eigen standaard tegenover het binnenlandsche en buitenlandsche

goederen-prijsniveau. In een goed gedocumenteerd artikel „Silver" in de Engelsche „Economist" van 29 Juli 1933 geeft Prof. GREGORY zijn meening over deze kwestie als volgt weer:

> „If the price of silver were to rise without a corresponding rise in the prices of Eastern export goods, the net effect would in all probability be not an increase in the Chinese or Indian intake of silver, but a pronounced export of silver. A rise in the world value of silver is to be welcomed, if it is to be welcomed at all, only if it is accompanied by and is part of general rise of prices",

terwijl de Commissie-TRIP in het door haar ten behoeve van de Economische Wereldconferentie uitgebrachte rapport over het zilvervraagstuk er de volgende passage aan wijdt:

> „From the point of view of commercial relations with silver-using countries, particularly China, trade interests would best be served, not by a rise in the price of silver as such, but by a rise in the general level of commodity prices. Any action which would tend to raise that level and in due course achieve its stabilation may be expected to have a favourable effect on the price of silver and would, on general grounds, be welcome".

Op den verderen inhoud van deze nota vooruitloopende, kan hier al wel worden geconstateerd, dat de gang van zaken in de jaren 1933 t/m 1935 hen, die meenden China een dienst te bewijzen door eene kunstmatige stijging van den zilverprijs los van het algemeen prijsniveau in het leven te roepen, volkomen in het ongelijk heeft gesteld.

De door de voorstanders van een hoogeren zilverprijs aanbevolen middelen om dit doel te bereiken, kunnen in rangorde hunner draagwijdte worden onderscheiden in:

a. een internationaal herstel van het bimetallisme;
b. een toelaten van het zilver tot de wettige dekking van de circulatiebanken;
c. een verhoogen van het zilvergehalte van het circuleerend zilvergeld, of althans een achterwege laten van eene verdere verlaging van dit gehalte;

d. een zooveel mogelijk beperken van de zilververkoopen uit de in het bezit van verschillende Regeeringen zijnde zilvervoorraden.

Het „Bimetallisme", waarvan men meende, dat het ter Brusselsche Conferentie van 1892 wel voor goed begraven was, bleek speciaal in de Vereenigde Staten nog voldoende, hetzij reëele of voorgewende aanhang te bezitten om eene serieuze actie tot verwezenlijking van dit doel op touw te kunnen zetten. In Mei 1933 werd zelfs door de Senaat der Vereenigde Staten eene resolutie aangenomen, waarin de President werd aangespoord om langs den weg van internationale samenwerking weder tot eene vaste waardeverhouding van 16 : 1 tusschen goud en zilver te komen. Buiten Amerika heeft deze actie geen weerklank van beteekenis gevonden. De Commissie-TRIP wijdt er in haar rapport slechts één zinsnede aan, waarin zij stelt, dat:

> „We would point out that a bimetallic standard, which presupposes a fixed relation between the value of gold and that of silver, could be safely introduced only if the most important countries of the world agreed to such a measure. As the only international monetary standard which is at present likely to command universal acceptance is the gold standard, the idea of introducing bimetallism must be regarded as impractible."

daarmede dus een weder-invoering van het bimetallisme onder de bestaande omstandigheden als onuitvoerbaar aanmerkend. Eveneens heeft de Commissie-TRIP verworpen de minder ver gaande actie tot opneming van zilver in de wettige dekking der circulatiebanken. Zij wijdt hieraan de navolgende passage:

> „On the assumption that no form of bimetallism will prove acceptable, silver is unsuitable for extensive inclusion in the metallic reserves of a Central Bank, there being no fixed price at which it would be received by other Central Banks in the settlement of balances on the international account."

Het eenige wat de Commissie-TRIP tenslotte in haar rapport in de richting van een rehabilitatie van het zilver en een verbetering van de marktpositie van het metaal meende te kunnen aanbevelen, was een eventueele vervanging van klein papier door pasmunt,

waarbij dan overwogen zou kunnen worden in hoeverre hiervoor zilver zou zijn te gebruiken, en het instellen van een onderzoek naar de mogelijkheden om het verhandelen van zilver technisch te verbeteren en om het zilver in ruimere mate voor industrieele doeleinden aan te wenden.

De twee hierboven zeer in het kort weergegeven stroomingen ontmoetten elkaar medio 1933 op de Economische Wereldconferentie te Londen. Het ver uiteenloopen van hunne standpunten deed van tevoren wel reeds vaststaan, dat groote verwachtingen van de zilverbesprekingen niet zouden mogen worden gekoesterd. Niettemin zijn zij toch niet geheel zonder resultaat geweest. De Amerikaansche actie tot inruiming aan het zilver van eene aanmerkelijk grootere plaats in de monetaire stelsels liep in de lijn der verwachting volkomen in het zand; wel echter kon eene door de Regeering der Vereenigde Staten voorgestelde resolutie geen maatregelen te nemen, welke tot eene verdere verlaging van den zilverprijs zouden kunnen leiden, algemeene instemming verwerven, en werd ook algemeen erkend, dat gewerkt diende te worden in de richting van eene verhooging van het zilvergehalte van teeken- en pasmunt, alsmede van — zooals reeds door de Commissie-TRIP aanbevolen — eene vervanging van klein papier door zilver.

Relatief belangrijker dan deze goodwill-betuigingen is de ontwerp-overeenkomst, welke tot stand kwam tusschen de zilverproduceerende landen: de Vereenigde Staten, Mexico, Australië, Canada en Peru — tezamen vertegenwoordigende 80% à 85% van de wereldproductie — en de voornaamste consumptielanden: China, Britsch-Indië en Spanje. Deze overeenkomst behelst:

a. de verplichting van de bovengenoemde 5 productielanden om gedurende de jaren 1934 t/m 1937 geen zilver te zullen verkoopen en bovendien jaarlijks 35.000.000 ounces in eene nader te bepalen onderlinge verdeeling te zullen opnemen uit het in die jaren in de betreffende landen te produceeren mijnzilver;

b. de verplichting het onder sub *a* bedoelde zilver te gebruiken voor monetaire doeleinden (letterlijk: voor „coinage and currency reserves");

c. de verplichting voor het Britsch-Indische Gouvernement om gedurende de jaren 1934 t/m 1937 niet meer dan maximaal 50.000.000 ounces zilver in één jaar en 140.000.000 ounces

gedurende de geheele periode uit de in haar bezit zijnde zilvervoorraden af te stooten;

d. de verplichting voor de Chineesche Regeering om in dezelfde jaren geen door ontmunting verkregen zilver te verkoopen;

e. de verplichting voor de Spaansche Regeering om in dezelfde periode niet meer dan maximaal 7.000.000 ounces zilver per jaar en 20.000.000 ounces in totaal te zullen verkoopen.

De aan dit Agreement toe te kennen beteekenis werd voornamelijk gezocht in de tijdelijke verlichting van de zilverpositie, welke er — een de verwachtingen overschrijdende uitbreiding van de productie voorbehouden — uit zou moeten voortvloeien. Gedurende eene periode van vier jaren zou toch niet alleen het aanbod beperkt worden, doch tevens een kwantum van 140.000.000 ounces uit de markt worden genomen, hetgeen naar men verwachtte den prijs van het product ongetwijfeld ten goede zou komen. De kern van het probleem — een herstellen van de vraag naar zilver in het Verre Oosten — raakte zij echter niet.

Na deze inleidende beschouwingen kan thans worden overgegaan tot het hoofddoel van deze nota: eene bespreking van de zilverpolitiek van de Regeering der Vereenigde Staten sedert het optreden van President ROOSEVELT en de daardoor noodzakelijkerwijze uitgelokte tegenmaatregelen van de Chineesche Regeering.

Als eerste schrede van de Amerikaansche Regeering op het, naar inmiddels wel zeer duidelijk is gebleken, zeer glibberige pad van eene actieve zilverpolitiek, kan worden aangemerkt de ratificatie door President ROOSEVELT van de Londensche zilverovereenkomst. In zijn Proclamatie van 21 December 1933 motiveert President ROOSEVELT deze ratificatie, welke door hem zonder meer kon worden bewerkstelligd op grond van de hem door het Congres bij wet van 12 Mei 1933 verleende absolute volmacht om

> „by Proclamation to fix the weight of the gold dollar in grains nine-tenths fine and also to fix the weight of the silver dollar in grains nine-tenths fine at a definite fixed ratio in relation to the gold dollar at such amounts as he finds necessary from his investigation to stabilize domestic prices or to protect the foreign commerce against the adverse effect of depreciated foreign currencies, and to provide for the unlimited coinage of such gold and silver at the ratio fixed",

als volgt:

> „Now, therefore, finding it proper to cooperate with other Governments and necessary to assist in increasing and stabilizing domestic prices, to augment the purchasing power of peoples in silver-using countries, to protect our foreign commerce against the adverse effect of depreciated foreign currencies, and to carry out the understanding between the 66 Governments that adopted the resolution hereinbefore referred to; by virtue of the power in me vested by the act of Congress above cited."

Deze ratificatie bracht voor de Amerikaansche Regeering de verplichting met zich tot het aankoopen van 24.421.410 ounces zilver — het voor de Vereenigde Staten vastgestelde aandeel in de door de voornaamste productielanden jaarlijks van producenten over te nemen hoeveelheid van 35.000.000 ounces — gedurende elk der jaren 1934 t/m 1937, alsmede om deze hoeveelheden voor monetaire doeleinden aan te wenden.

De door Haar voor dit zilver aan te leggen prijs werd door de Amerikaansche Regeering vastgesteld op 64½ $ ct. per ounce, hetgeen circa 20 $ ct. meer was dan de toenmalige marktprijs zoodat hierin reeds direct eene belangrijke steunverleening aan de Amerikaansche zilverproducenten school. Deze prijs van 64½ $ ct. per ounce was in zooverre niet willekeurig, dat hij uitwerkte op een door de Amerikaansche Regeering te heffen muntloon van 50%. Voor de Regeering beteekende 1 ounce zilver bij vermunting tot zilveren dollars het verkrijgen van 1.29 dollars; van deze waarde zou nu 64½ $ ct. of 50% aan de zilverproducenten worden uitgekeerd en de resteerende 50% als muntloon worden beschouwd.

Ten aanzien van de bestemming van het aan te koopen zilver werd deze bepaling uitgevaardigd, dat de helft direct in zilveren munt zou worden omgezet, hetwelk dan voor betaling van het aangekochte zilver zou worden aangewend, terwijl de andere helft, conform de bepalingen van het Agreement, door de Treasury in elk geval tot ultimo 1937 zou worden aangehouden.

Opgemerkt dient nog te worden, dat in de betrekkelijke wetsbepalingen het aan te koopen kwantum niet uitdrukkelijk op de volgens de Londensche overeenkomst vastgestelde hoeveelheid van

24.421.410 ounces is gefixeerd, doch dat hierin dit kwantum slechts als „minimum" is genoemd, daarmede dus de mogelijkheid van verdere aankoopen boven dit bedrag openhoudende. In hoeverre deze bepaling tot een uitbreiding der Amerikaansche zilverproductie zou kunnen leiden, welke van 61 m/m ounces in 1929 tot slechts 24 m/m ounces in 1932 was teruggevallen, viel uiteraard moeilijk te zeggen; veel zou hierbij ook afhangen van de prijsontwikkeling van de andere met het zilver voortgebrachte metalen.

De Zilvergroep in het Congres was wel dankbaar, echter geenszins voldaan en een verdere actie van deze zijde liet dan ook niet lang op zich wachten. Reeds de maand Maart bracht twee nieuwe wetsvoorstellen met betrekking tot zilver, t.w. de Dies Bill en de Senate Bill, resp. afkomstig van het Huis van Afgevaardigden en van de Commissie van Landbouwzaken uit de Senaat. Beide wetsvoorstellen combineerden het idee van eene subsidieering van den export — speciaal van landbouwproducten — met dat van een doen stijgen van den zilverprijs, terwijl als uiteindelijk doel door beide werd nagestreefd eene verhooging van het algemeen prijsniveau in de Vereenigde Staten tot minstens dat van 1926 en eene opvoeren van de marktwaarde van zilver „to the coinage ratio of silver to gold under existing law" (= de verhouding van het gewicht aan zilver benoodigd voor een zilveren dollar van het bestaande gehalte tot het gewicht aan goud benoodigd voor een gouden dollar), zijnde 27 : 1 of m.a.w. totdat de zilveren dollars van het bestaande gehalte volwaardig zouden zijn geworden, hetgeen bij een zilvernoteering van $ 1.29 per ounce het geval zou zijn.

Dit tweeledige doel — verhooging algemeen prijsniveau en verhooging zilverprijs — zou moeten worden verwezenlijkt door in de eerste plaats voor het buitenland de mogelijkheid te openen om zijnerzijds in de Vereenigde Staten te koopen landbouwproducten met zilver te betalen, voorts door dit zilver bij aanbieding 10% à 25% boven den wereldmarkt-prijs voor zilver te waardeeren en tenslotte door het aldus verkregen zilver tegen betaling van zilver-certificaten door de Treasury te laten overnemen. Een consequent doorvoeren van deze politiek zou, naar de ontwerpers der voorstellen verwachtten, in de eerste plaats tot eene belangrijke uitbreiding van de buitenlandsche afzetmogelijkheden voor den Amerikaansche landbouw moeten leiden — het buitenland zou wor-

den aangelokt door de in het vooruitzicht gestelde overwaardeering van het in betaling te geven zilver, aangezien dit voor hem met een naar grootte overeenkomstige prijsreductie gelijk zou staan —, voorts uit hoofde van de meerdere vraag naar zilver voor het betalen dezer landbouwproducten den prijs hiervan belangrijk doen stijgen en tenslotte via eene zich uitbreidende geldcirculatie in de Vereenigde Staten tot eene algemeene stijging van het prijsniveau moeten leiden. Geheel los van het voorgaande beoogden beide wetsontwerpen voorts nog de Treasury te machtigen tot den aankoop van niet minder dan 50.000.000 ounces zilver per maand tegen door haar naar goeddunken vast te stellen prijzen en ook dit zilver met zilvercertificaten te betalen.

De consequenties, welke eene tenuitvoerlegging van deze wetsontwerpen met zich zouden brengen, zijn duidelijk. De waardeverhouding tusschen zilver en goud was op het tijdstip van indiening van genoemde wetsontwerpen 75 : 1 en zou nu het Amerikaansche Gouvernement door den zilverprijs langs kunstmatigen weg op te drijven, deze verhouding willen wijzigen in 27 : 1, dan zou hiervan slechts het gevolg kunnen zijn, dat de geheele overige wereld zich zou haasten van deze uitzonderlijk gunstige gelegenheid tot afstooting van haar zilverbezit gebruik te maken. Een zilverstroom van het buitenland naar de Vereenigde Staten en een goudstroom in omgekeerde richting zou het onvermijdelijke gevolg zijn en de gouden standaard zou in ernstig gevaar kunnen worden gebracht.

Naar te begrijpen is, brachten deze voorstellen, welke naar het zich liet aanzien in het Congres eene ruime meerderheid zouden krijgen — de Dies Bill was door het Huis van Afgevaardigden reeds aangenomen — President ROOSEVELT in een uiterst moeilijk parket. Terwijl het nemen op korten termijn van verdere maatregelen met betrekking tot het zilver niet in zijn bedoeling lag, — vide o.m. de navolgende passage uit zijn Proclamatie van 15 Januari 1934 naar aanleiding van de uitvaardiging van de „Gold Reserve Act of 1934":

> „Governments can well, as they have in the past, employ silver as a base for currency, and I look for a greatly increased use. I am, however, withholding any recommendation to the

> Congress looking to further extension of the monetary use of silver because I believe that we should gain more knowledge of the results of the London agreement and of our other monetary measures" —

zag President ROOSEVELT zich hiertoe thans om erger te voorkomen toch genoodzaakt en zoo kwam bij wijze van compromis met de Zilvergroep op 19 Juni 1934 de „Silver Purchase Act of 1934" tot stand. Interessant is de Boodschap van President ROOSEVELT aan het Congres, waarin hij de goedkeuring dezer wet aanbeveelt. Na te hebben gememoreerd hoe met de afkondiging van de „Gold Reserve Act of 1934" de eerste schrede was gezet op den weg naar eene verbetering van het Amerikaansche „Financial and Monetary System", stelt President ROOSEVELT in bedoelde boodschap, dat inmiddels eene verdere overdenking van het gestelde einddoel: een gezond en doeltreffend geldstelsel, bij hem eenige dingen duidelijk had doen worden:

> „One is that we should move forward as rapidly as conditions permit in broadening the metallic base of our monetary system and in stabilizing the purchasing and debt-paying power of our money on a more equitable level. Another is that we should not neglect the value of an increased use of silver in improving our monetary system. Since 1929 that has been obvious. Some measures for making a greater use of silver in the public interest are appropriate for independent action by us. On others, international cooperation should be sought.
>
> Of the former class is that of increasing the proportion of silver in the abundant metallic reserves back of our paper currency".

„Increasing the proportion of silver in the abundant metallic reserves" was dus het door President ROOSEVELT met de uitvaardiging van de „Silver Purchase Act of 1934" beoogde doel, en wel een zoodanige verhooging van dit aandeel, dat tenslotte het zilver ¼ van de totale waarde van de wettige metaaldekking zou gaan uitmaken. Artikel 3 der Wet machtigt de Secretary of the Treasury ter bereiking van het gestelde doel zilver te koopen zoowel in het binnenland als in het buitenland „at such rates, at such times and upon such terms and conditions as he may deem reasonable",

doch met deze beperkende voorwaarden, dat de koopprijs van op 1 Mei 1934 reeds in de Vereenigde Staten aanwezig zilver niet meer dan 50 ct. per ounce en die van alle overige aan te koopen zilver niet meer dan $ 1.29 per ounce zal mogen bedragen, terwijl voorts de aankoopen zullen moeten worden gestaakt, zoodra de beoogde ratio 1 : 3 zal zijn bereikt.

Belangrijker wellicht dan deze maatregelen zelve is de geest, welke uit deze geheele wet en nog meer uit de reeds genoemde Boodschap aan het Congres spreekt. Duidelijk blijkt daaruit, dat, hoewel nog niet tot dezen stap durvende overgaan en dus den gouden standaard nog onaangetast latende de gedachten van President ROOSEVELT althans in dien tijd wel zeer sterk in de richting van het bimetallisme gingen. De passage in de Boodschap, waarin President ROOSEVELT stelt deze wet te beschouwen als een belangrijke stap in de richting van een „concerted action by all nations or at least a large group of nations to establish a permanent measure of value including both gold and silver for a world standard", toont dit wel zeer duidelijk aan.

De practische consequenties van deze wet, speciaal wat betreft de hoeveelheid aan te koopen zilver om het bovenomschreven einddoel te bereiken waren bij de uitvaardiging der wet als volgt te calculeeren.

Per ultimo April 1934 bedroeg de goudvoorraad volgens opgave van de Treasury $ 7.756 m/m. Naast dezen goudvoorraad zou op grond van de bepalingen: Silver Purchase Act een zilvervoorraad moeten ontstaan tot een waarde van $^1/_3$ van die van de goudvoorraad of $ 2.585 m/m, waarmede deze zilvervoorraad dan 25% van de totale metaaldekking ter waarde van $ 10.341 m/m zou uitmaken. Per 30 April 1934 bedroeg de zilvervoorraad niet meer dan $ 840 m/m, zoodat derhalve door de Treasury ter bereiking van het gestelde doel nog tot een waarde van $ 2.585 m/m — $ 840 m/m = $ 1.745 m/m zilver zou moeten worden gekocht, hetgeen bij een prijs van $ 1.29 per ounce neerkwam op een te koopen hoeveelheid van 1.350.000.000 ounces zilver.

Een volgende maatregel betrof het gebruik maken door President ROOSEVELT van de hem reeds bij de „Silver Purchase Act of 1934" gegeven machtiging om desgewenscht tot nationalisatie van alle in de Vereenigde Staten aanwezige zilvervoorraden over te gaan. Bij

„Nationalization Order of August 9" werd de inlevering gelast van alle in de Vereenigde Staten aanwezige zilvervoorraden — exclusief zilveren munten, zilveren voorwerpen en aan buitenlandsche Regeeringen en circulatiebanken toebehoorend zilver — een en ander binnen 90 dagen — tegen betaling van 50.01 $ ct. per ounce. Het resultaat van dezen maatregel moet naar verluidt de aanvankelijke raming van een opbrengst van ca. 100 m/m ounces zilver niet ver hebben ontloopen.

Alvorens verder te gaan, verdient het aanbeveling, eens na te gaan in welke mate de zilverprijs in 1933 en in de periode Januari/September 1934 door de in het voorgaande beschreven bijzondere factoren is beïnvloed.

In het eerste halfjaar 1933, dat met een prijs van 24½ $ ct. per ounce 0.999 fijn opende, valt eene geleidelijke prijsstijging waar te nemen tot 35¾ $ ct. per ult. Juni. Herhaalde geruchten dat er door de Amerikaansche Regeering iets voor het zilver zou worden gedaan, de reeds gememoreerde actie in die richting in Mei 1933 van de Zilvergroep in de Senaat en tenslotte de wetenschap, dat het zilvervraagstuk op de Londensche Conferentie ter sprake zou komen, oefenden in deze periode een stimuleerende invloed uit op den zilverhandel en kunnen dan ook als de voornaamste oorzaken van de bovenvermelde stijging worden aangemerkt. Het tweede halfjaar 1933 was het prijsverloop rustiger, door het ontbreken van verdere de speculatie stimuleerende factoren. Tot begin November bleef het prijsniveau tusschen 35 en 40 $ ct. per ounce schommelen, om daarna echter onder invloed van de op komst zijnde ratificatie door de Amerikaansche Regeering van de Londensche Zilverovereenkomst in korten tijd tot 45 $ ct. op te loopen. Ook in het eerste halfjaar 1934 kenmerkte de zilvermarkt zich door eene betrekkelijke rust. Behoudens enkele kortstondige hausses, o.a. bij de indiening van de „Dies"- en „Senate" Bills en de afkondiging van de Silver Purchase Act, vertoonde de markt geen groote fluctuaties en lag zij tenslotte per ultimo Juni met 46⅞ $ ct. slechts weinig boven de openingsnoteering van het jaar. Het was eerst de Zilvernationalisatiewet van Augustus 1934, welke eenig meerder leven in de brouwerij bracht en den prijs in enkele dagen tijds tot 50 $ ct. per ounce deed oploopen. Na eenige maanden op dit niveau te hebben gelegen, zette in November zonder direct aanwijsbare

oorzaak eene nieuwe stijging in, welke de markt op 55 $ ct. bracht, op welk peil ook het jaar 1934 sloot.

Het was eerst in de maand Maart 1935, dat de zilvermarkt weder van zich deed spreken. Verminderde wereldvoorraden, in de hand gewerkt zoowel door de regelmatige vraag van de zijde der Amerikaansche Regeering als van die der internationale, en speciaal Britsch-Indische speculanten, alsmede de nog nader te bespreken door de Chineesche Regeering genomen maatregelen tot beperking van den zilveruitvoer, hadden de markt geleidelijk rijp gemaakt voor eene nieuwe stijging. In Maart zette deze stijging in en wel in zoodanig tempo, dat op 10 April d.a.v. de wereldmarkt reeds gelijk lag met den prijs van 64.64 $ ct., welken naar bekend de Treasury voor Amerikaansch mijnzilver betaalde. Eene eerste verhooging van laatstgenoemden prijs door President ROOSEVELT tot 71 $ ct. werd door de wereldmarkt prompt gevolgd, evenals eene tweede verhooging, waarbij de voor verdere aankoopen van mijnzilver aan te leggen prijs tot 77.57 $ ct. per ounce werd opgezet. Meenende uit deze politiek van de Amerikaansche Regeering de conclusie te mogen trekken, dat het deze thans werkelijk ernst was geworden met eene snelle tenuitvoerlegging van de Silver Purchase Act en uit dien hoofde er vast van overtuigd zijnde, dat door de Amerikaansche Regeering, wanneer de wereldmarkt hiertoe opnieuw aanleiding gaf, zeker tot eene verdere verhooging van den binnenlandschen prijs zou worden overgegaan, werd de speculatie overmoedig en forceerde in enkele dagen tijds eene verdere stijging van den wereldmarktprijs tot 81¼ $ ct., dezen daarmede voor het eerst *boven* het niveau van den officieelen inkoopprijs van de Amerikaansche Regeering brengende. Tegen alle verwachtingen in deed de Amerikaansche Regeering echter niets; de verwachte derde verhooging van den officieelen overnameprijs voor mijnzilver bleef uit, met als gevolg, dat de wereldmarktnoteering van 81¼ $ ct. geheel in de lucht kwam te hangen en dan ook niet te handhaven bleek. Van 81¼ $ ct. op 26 April 1935 viel de wereldmarktnoteering in enkele dagen tijds tot 71½ $ ct. op 2 Mei 1935, om nadien echter naarmate de rust terugkeerde weer aan te trekken tot een fractie beneden den Amerikaanschen inkoopprijs van 77.57 $ ct.

Was de speculatie uiteraard teleurgesteld, dat de Amerikaan-

sche Regeering haar in den steek had gelaten, ontmoedigd was zij geenszins en bleef vooralsnog een belangrijke hausse-factor in de markt.

Twee omstandigheden deden zich in dezen tijd (Mei '35) voor, welke dit optimisme stimuleerden. De eerste betrof de steeds krachtiger wordende actie van de zijde van de Zilvergroep om de vermindering naar gehalte, welke begin 1934 bij de devaluatie van den dollar wel t.a.v. den gouden dollar, doch niet t.a.v. den zilveren dollar was doorgevoerd, alsnog ten aanzien van laatstgenoemde tot stand te brengen. Dit zou dan met zich brengen, dat de „coinage ratio", welke door de eenzijdige verlaging van het goudgehalte van den gouden dollar was gewijzigd van 16 : 1 in 27 : 1, weder tot het oude traditioneele niveau van 16 : 1 zou worden teruggebracht en dat dus 16 ounces zilver weder het wettig equivalent zouden worden van 1 ounce goud. Zou het Gouvernement bereid zijn hiertoe zijn medewerking te verleenen, dan zou dit beteekenen — en hierom was het uiteraard de Zilvergroep te doen — dat in den vervolge uit 1 ounce zilver niet langer 1.29 zilveren dollars, doch 2.18 zilveren dollars zouden kunnen worden aangemunt en dat dus de zilverprijs tot $ 2.18 per ounce zou kunnen stijgen.

De tweede tot optimisme met betrekking tot het verdere prijsverloop van zilver aanleiding gevende factor was het steeds schaarscher worden van de nog voor opkoop beschikbare zilvervoorraden. De zilvervoorraad in China, in verband met het inmiddels daar te lande ingestelde embargo, en die van de Britsch-Indische Regeering, waarvan op grond van de Londensche zilverovereenkomst gemiddeld slechts 35.000.000 ounces per jaar mochten worden uitgevoerd, buiten beschouwing latende, waren overigens zilvervoorraden van eenig belang nog slechts in handen van eene beperkte groep zilverspeculanten, van wie echter verwacht mocht worden, dat zij, zoolang er nog maar eenige kans op verdere prijsstijging zou bestaan, niet bereid zouden worden gevonden deze voorraden af te stooten. Voor de Amerikaansche Regeering beteekende dit, dat tegenover haar ter uitvoering van het zilveraankoopplan nog steeds omvangrijke behoeften een steeds meer inkrimpend aanbod kwam te staan, een ontwikkelingsgang, welke naar men verwachtte niet zou nalaten het prijspeil in gunstigen zin te beïnvloeden.

Twee kwesties, welke mede in verband met het vorengaande, speciaal in dien tijd in toenemende mate de aandacht begonnen te trekken, betroffen:

a. of het voor de Amerikaansche Regeering überhaupt mogelijk moest worden geacht het door haar met betrekking tot de zilverpolitiek gestelde einddoel — het opvoeren van den zilvervoorraad van de Treasury tot ¼ van de waarde der totale wettige metaaldekking — te bereiken;

b. waartoe de zilverpolitiek van de Amerikaansche Regeering uiteindelijk zou moeten leiden, zoowel met het oog op de algemeene zilversituatie als met het oog op de positie van het Amerikaansche Gouvernement als voornaamste belanghebbende in deze aangelegenheid.

Sub a.

Zooals op pag. 172 gememoreerd, zou, indien na eind April 1934 de goudvoorraad onveranderd zou zijn gebleven, de Treasury ter bereiking van het door de Amerikaansche Regeering gestelde einddoel in totaal 1.350.000.000 ounces zilver hebben moeten koopen. Integendeel echter van constant te blijven, vertoonde de goudvoorraad een regelmatige stijging — tegen $ 7.756 m/m per ultimo April 1934 bedroeg hij $ 8.567 m/m per ultimo April 1935 en niet minder dan $ 10.072 m/m per ultimo van dat jaar —, met als resultaat, dat de ter bereiking van de ratio 3 : 1 aan te koopen voorraad zilver eveneens steeds grooter werd. Deze omstandigheid, gesteld tegenover de hierboven reeds gememoreerde uitputting van de nog voor opkoop beschikbare zilvervoorraden, deed niet zonder reden de vraag rijzen of de Amerikaansche Regeering niet aan eene vrijwel hopelooze taak was begonnen.

Anders zou de situatie uiteraard zijn geworden, indien de Amerikaansche Regeering toen alsnog zou hebben toegegeven aan den reeds gememoreerden aandrang van de Zilvergroep tot herstel van de 16 : 1 verhouding tusschen het goud en het zilver. In dat geval toch zou de voorraad zilver reeds in het bezit van de Treasury plotseling eene 27/16 maal grooter bedrag aan zilveren dollars — van het nieuwe verlaagde gehalte — zijn gaan vertegenwoordigen bij een constant blijven van de waarde van den goudvoorraad en zou dus het nog aan te koopen kwantum zilver overeenkomstig

zijn verminderd. Globale berekeningen hebben aangetoond, dat, indien deze maatregel ultimo April 1935 was doorgevoerd, de Treasury nog slechts op dat moment een kwantum van 250.000.000 ounces had behoeven te koopen om de ratio 3 : 1 te bereiken.

Sub b.

De tweede zich op den voorgrond dringende kwestie was wat er zou gebeuren, indien de verwachte prijsstijging tot $ 1.29 zich inderdaad eens zou effectueeren. Men zag aankomen, dat wanneer eenmaal deze maximum-noteering zou zijn bereikt en dus het prijspeil geen verdere stijging meer zou kunnen ondergaan, de speculatie welke dan geen aanleiding meer zou hebben hare voorraden nog langer aan te houden, ongetwijfeld tot geleidelijke afstooting hiervan zou overgaan. Men voorzag dat hierdoor het aanbod op de zilvermarkt plotseling sterk zou toenemen, dat dit aanbod op deze markt slechts de Treasury als koopster zou ontmoeten, — geen ander zou bereid worden gevonden tegen deze topnoteeringen te contracteeren en dat dan laatstgenoemde in de weinig benijdenswaardige positie zou komen te verkeeren van een keuze te moeten doen tusschen het opnemen tegen de hoogste prijzen van alle aanbod en hiermede door te gaan zoolang er aanbod zou blijven bestaan, dan wel een zich uit de markt terugtrekken, hetgeen dan echter onvermijdelijk met zich zou brengen, dat deze als een kaartenhuis ineen zou storten.

Is deze probleemstelling op zichzelf juist, zij is in zooverre niet volledig, dat niet alleen in het geval van een opdrijven van den zilverprijs tot het maximum van $ 1.29 de Treasury voor de hierboven geschetste keuze zou komen te staan, doch ook op elk ander tijdstip, waarop zij eene zoodanige wijziging in hare opkooppolitiek zou brengen, dat de speculatie het moment gekomen zou achten met het doorcarriën van hare posities te eindigen en deze te liquideeren. De positie van de zilvermarkt toch was zoodanig, dat elke wijziging in de gedragslijn van de practisch eenige koopster, de U.S. Treasury, die de geheele hausse-beweging in het leven had geroepen, voor de zilverspeculanten, die uitsluitend à la hausse speculeerden, omdat zij een verder opdrijven van de zilverprijzen door de Amerikaansche Regeering verwachtten, voldoende aanleiding zou kunnen zijn om tot afwikkeling hunner posities over te gaan.

Dat de Amerikaansche Regeering het onbehaaglijke van hare positie is gaan inzien staat wel vast, alsook, en dat is belangrijker, dat dit zich bewust worden geleidelijk in haar zilverpolitiek is tot uiting gekomen. Het tegen de verwachtingen in niet verder volgen met haren binnenlandschen koopprijs van de wereldmarkt in April 1935 kan als eene eerste symptoom hiervan worden gezien, terwijl in het verdere verloop van 1935 en de eerste maanden van 1936 zich nog meerdere feiten hebben voorgedaan, welke in dezelfde richting wezen. Dat door de Amerikaansche Regeering tot dusverre steeds is betoogd geen principieele wijziging in hare zilverpolitiek te hebben gebracht en nog steeds voornemens te zijn het zilveraankoopplan volledig ten uitvoer te leggen, is met dit voorgaande niet direct in strijd. De volmacht aan de Secretary of the Treasury gegeven om de tot zijn taak behoorende zilveraankoopen te bewerkstelligen „at such rates, at such times and upon such terms and conditions as he may deem reasonable, and most advantageous to the public interest" laat toch voldoende speelruimte om zonder officieele frontverandering toch in belangrijke mate van politiek te wijzigen.

Had het achterwege laten in April 1935 van de derde verhooging van den officieelen binnenlandschen aankoopprijs wel teleurstelling gewekt, doch de stemming op de wereldmarkt nog niet direct doen omslaan, toen ook in de volgende maanden de Amerikaansche Regeering niet voornemens bleek om door verdere maatregelen de zilvermarkt eene nieuwe stimulans te geven, waaruit eene gunstige beïnvloeding van het prijsniveau zou kunnen voorttvloeien, begon een nerveuze stemming te overheerschen en ontstond geleidelijk de reeds in het voorgaande geschetste situatie, dat de speculatie zich begon af te vragen of het nog wel zin had hare posities langer aan te houden. Steeds meer houders van zilvervoorraden neigden tot winstneming, met als gevolg een sterk toenemend aanbod, hetwelk op zijn beurt een ernstigen druk op den zilverprijs uitoefende. Van 77¼ $ ct. per ounce op 16 Mei 1935 zakte de markt, niettegenstaande voortdurende en soms zeer omvangrijke aankoopen van de Treasury — in Juli werd bijv. in enkele dagen tijds een om en nabij de 40.000.000 ounces liggend kwantum uit de markt genomen —, tot 65⅜ $ ct. op 6 Augustus in, om daarna tot begin December op dit niveau te blijven liggen.

Op 9 December wijzigde de Treasury zonder eenige voorafgaande aankondiging hare aankooppolitiek in dien zin, dat zij er plotseling toe overging hare aankoopen te Londen tot eene fractie van voordien te beperken. De eenige — overigens zeer vage verklaring — hieromtrent door de Treasury gegeven was, dat zij in den vervolge, instede van op de Londensche markt, voornamelijk op andere markten en wel speciaal in Mexico en Zuid-Afrika zou koopen. Het behoeft wel geen betoog, dat de Londensche markt door het zich terugtrekken van de Treasury, plotseling van allen steun beroofd, scherp reageerde. Eerst tegen het einde van Januari kwam op een niveau van omstreeks 45 $ ct. weder eenige bodem in de markt en op dit peil, dat gelijk ligt met dat van Januari 1934, dus voordat de Amerikaansche Regeering hare actieve zilverpolitiek nog had ingezet, bleef de markt sindsdien bij zeer kleine omzetten hangen.

Omtrent de verdere voornemens van de Amerikaansche Regeering t.o.v. het zilver tast de markt nog steeds in belangrijke mate in het duister, ook al omdat officieele uitlatingen hieromtrent verder geheel achterwege zijn gebleven. Slechts de uiterlijke gedragingen van de Amerikaansche Regeering met betrekking tot zilver, voor zooverre deze bekend zijn geworden, bieden terzake eenig aanknoopingspunt.

Ontbreken vooralsnog officieele gegevens over de door de Amerikaansche Regeering sedert 9 Januari bewerkstelligde zilveraankoopen, vast staat in elk geval, dat de Treasury regelmatig als kooper in de markt is geweest. Deze aankoopen zijn niet in de eerste plaats in Londen bewerkstelligd, doch zooals reeds was aangekondigd voornamelijk in de zilverproduceerende landen, alsmede in Britsch-Indië en China. Wat eerstgenoemden betreft, schijnt de Treasury met de Mexicaansche en de Canadeesche zilverproducenten overeenkomsten te hebben aangegaan tot het overnemen van hunne geheele jaarproductie. Wat Britsch-Indië en China betreft, is bekend dat de Treasury in Britsch-Indië enkele partijen en in China tot tweemaal toe eene zeer belangrijke hoeveelheid zilver heeft aangekocht.

De hierboven omschreven recente gedragingen van de Amerikaansche Regeering met betrekking tot zilver schijnen de conclusie te rechtvaardigen, dat zij vooralsnog voornemens is haar zilver-

aankoopprogramma verder ten uitvoer te leggen; zij geven echter geen uitsluitsel omtrent de directe en uiteindelijke bedoelingen, welke terzake bij de Amerikaansche Regeering voorzitten en daarmede blijft de zilverpositie even ondoorzichtig als zij sedert het eerste ingrijpen van de Amerikaansche Regeering in de zilversituatie steeds is geweest.

Na hiermede eene korte schets te hebben gegeven van de Amerikaansche zilverpolitiek kan thans worden overgegaan tot het tweede met deze nota beoogde doel: het geven van een kort overzicht van de gevolgen, welke deze Amerikaansche zilverpolitiek met zich heeft gebracht voor het uit hoofde van haar aanhangen van den zilveren standaard bij elke actie ten aanzien van zilver groot belang hebbende China, alsmede van de maatregelen, welke de Chineesche Regeering heeft getroffen om het nadeelig effect van deze politiek tot zoo klein mogelijke proporties terug te brengen.

Voor een juist begrip van zaken moet het wenschelijk worden geacht hieraan enkele algemeene opmerkingen over het Chineesche geldwezen en over de bijzondere positie van China als zilverland te laten voorafgaan.

De door tot oordeelen bevoegden uitgesproken meeningen over het Chineesche geldwezen zijn nimmer vleiend geweest. Zoowel in het rapport van Mr. VISSERING (1913) als in dat van de Commissie-KEMMERER (1929) wordt melding gemaakt van chaotische toestanden op monetair gebied en andere opinies zijn niet veel milder geweest. Een groot nadeel is steeds geweest: het ontbreken van één centrale leiding. Behalve de Centrale Regeering, hebben zich voortdurend ook tal van Provinciale Regeeringen met het geldwezen ingelaten, o.m. door het uitgeven van eigen geld, waardoor het voeren van eene bepaalde politiek zooal niet onmogelijk, dan toch wel zeer bezwaarlijk werd. Begin 1935 kon de Chineesche geldcirculatie geacht worden te bestaan uit:

a. zilveren munten — tot 5 April 1933 de Shanghai Tael en de Haikwan Tael, vanaf dien datum de Standard Dollar —, welke munten toen voornamelijk werden gebezigd door het Gouvernement, de beter gesitueerden en het bedrijfsleven in de groote centra, voorts de rekeneenheid vormden in den

handel met het buitenland en ook de basis, waarop de buitenlandsche wisselkoersen werd vastgesteld.

b. kopergeld, voornamelijk uitgegeven door de verschillende Provinciale Regeeringen en het ruilmiddel voor de groote massa. Ten opzichte van de zilveren munten varieerde het kopergeld sterk in waarde. Was aanvankelijk 1 copper = 1 $ ct., in 1934 varieerde de koers te Shanghai van 280 tot 330 coppers per Standard Dollar.

c. bankpapier, uitgegeven door de drie groote Chineesche banken met een voorgeschreven dekking van 60% Staatsobligaties; bankpapier, uitgegeven door de te Shanghai gevestigde buitenlandsche bankinstellingen, alsmede allerlei papiergeld afkomstig van Provinciale Regeeringen.

Meerdere plannen van vooraanstaande economen en financieele experts tot hervorming van het Chineesche geldwezen — o.a. van eene internationale commissie in 1903, van Mr. VISSERING in samenwerking met Mr. ROEST in 1913 en van de Commissie-KEMMERER in 1929 — hadden vóór 1933 reeds het licht gezien, zonder dat het nochtans ooit tot eene tenuitvoerlegging van één dezer schema's was gekomen. Mr. VISSERING adviseerde in zijn rapport tot instelling van een gold exchange standard, waarbij dan de Chineesche valuta t.o.v. het buitenland op peil zou worden gehouden door aan- en verkoop van wissels door eene daartoe aan te wijzen centrale bank ten gunste of ten laste van een in het buitenland aan te houden exchange reserve. Dit advies, gunstig door de Chineesche Regeering ontvangen, werd door eene daartoe aangestelde Chineesche commissie nader uitgewerkt. Deze uitgewerkte voorstellen, werden begin 1914 door de Chineesche Regeering goedgekeurd en zouden vrij zeker ten uitvoer zijn gelegd, ware het niet dat de wereldoorlog tusschenbeide was gekomen. Eene gunstige gelegenheid in 1920, toen de Shanghai Tael niet minder dan 8 s. 9 d. noteerde, om dit plan alsnog ten uitvoer te leggen, heeft de Chineesche Regeering ongebruikt voorbij laten gaan, nadien heeft de voortdurend dalende zilverprijs het steeds meer op den achtergrond doen geraken. Ook in het in 1929 door de Commissie-KEMMERER uitgebrachte rapport werd een overgang naar den gouden standaard geadviseerd, hetzij ineens dan wel — hetgeen wellicht veiliger zou zijn — via een als overgangs-

maatregel in te voeren uniformen zilverstandaard. Hoewel het rapport in vele kringen in China een goed onthaal vond, bleven niettemin ook ditmaal maatregelen achterwege, en toen voorts in het najaar van 1931 de gouden standaard, waartoe China zou moeten overgaan, door tal van vroegere aanhangers werd verlaten, leek het dat eene oplossing van het Chineesche monetaire vraagstuk verder verwijderd was dan ooit.

Op pag. 162/4 van deze nota is reeds ter sprake gebracht de kwestie van den samenhang tusschen de hoogte van den zilverprijs en de mate van welvaart in China, zulks naar aanleiding van de speciaal van Amerikaansche zijde aangevoerde stelling, dat een hoogere zilverprijs meerdere koopkracht voor de Chineesche bevolking zou beteekenen, waarmede dan zoowel het belang van dit land als dat van de rest van de wereld zou zijn gediend. Volstaan werd hierbij met een tegenover elkaar stellen van de zeer in het kort weergegeven standpunten van de voor- en tegenstanders dezer opvatting, terwijl tenslotte geconcludeerd werd, dat de practijk der laatste jaren laatstgenoemde categorie onmiskenbaar gelijk had gegeven. Het is hier de plaats om aan de hand van eene korte beschrijving van de ontwikkeling der economische situatie in China in de crisisjaren vóór 1933 en gedurende de periode 1933/35, in welke laatste periode de actieve zilverpolitiek van de Amerikaansche Regeering werd voorbereid en ten uitvoer gelegd, deze laatste conclusie nader te adstrueeren.

In de ontwikkeling van de economische situatie in China sedert het begin van de wereldcrisis — welker begin eenvoudigheidshalve ware gelijk te stellen met den aanvang van het jaar 1929 — tot en met 1932 laten zich twee periodes zeer scherp onderscheiden. De eerste eindigt in September 1931 met het loslaten van den gouden standaard door Engeland en tal van andere landen, terwijl de tweede gesteld kan worden in October 1931 een aanvang te hebben genomen.

De economische ontwikkeling in China in deze eerste periode onderscheidt zich in meerdere opzichten gunstig van die van de rest van de wereld. De oorzaak hiervan ligt bij het door China als basis voor zijn geldstelsel gebezigde zilver, waarvan de goudprijs in de jaren 1929/31 sterker daalde dan de goud-groothandelsprijzen van goederen in het algemeen. Het gevolg hiervan was,

dat te Shanghai de T.T.-koers Londen geleidelijk terugliep van 2 s. 7½ d. in Januari 1929 tot resp. 2 s. 1½ d. en 1 s. 5 d. in Januari 1930 en 1931 en nadien nog eens tot 1 s. 2½ d. in September 1931, waardoor China met zijne exportproducten een merkbare voorsprong kreeg op de wereldmarkt en ondanks de in het algemeen sterk afgenomen wereldvraag zijn export redelijk — althans beter dan tal van andere landen — op peil kon houden. Werkte de lage zilverprijs prijsverlagend en daardoor stimuleerend op den export, op den import had hij daarentegen een prijsverhoogenden invloed en functioneerde tot op zekere hoogte als een rem. De prijsverhoogende invloed komt tot uiting in een stijging van de waarde van den totalen import in de jaren 1929 t/m 1931, de remmende invloed in een duidelijk optredende verschuiving van den invoer van eindproducten naar die van grondstoffen, als gevolg van het feit, dat de binnenlandsche industrie bij de lage noteering van den Standard dollar beter tegen het importartikel kon concurreeren. De binnenlandsche industrie onderging dan ook in deze periode eene krachtige uitbreiding. Een andere consequentie van den steeds terugloopenden koers van den Chineeschen dollar was een sterk verhoogde belangstelling voor huizenbezit en andere onroerende goederen, een belangstelling, welke zoodanige vormen aannam, dat zij in een hoogst speculatieve — in belangrijke mate door banken gefinancierden — „boom" op de real estate-markt ontaardde. De winstmogelijkheden, welke zich hier bleken voor te doen, alsmede de hooge rente, welke door de Banken moest worden geboden ter verkrijging van de voor de financiering van deze industrieele expansie en van de boom op de „real estate"-markt benoodigde middelen, leidden tot ongewenschte kapitaalsverplaatsingen, in dien zin, dat steeds meer geld (in den vorm van zilver) uit het binnenland naar de groote centra afvloeide. Het binnenland werd hierdoor meer dan gewenscht was van circulatiemiddelen ontbloot, met als gevolg, dat het deflatieproces, dat de volgende jaren voor geheel China zoo noodlottig zou worden, aldaar in dien tijd reeds haar invloed deed gelden.

September 1931 bracht een volledige ommekeer; de depreciatie, achtereenvolgens van het pond sterling, den rupee en den yen, deed de bovenomschreven voorsprong, welke de Chineesche export op de wereldmarkt en de binnenlandsche industrie tegenover den im-

port hadden verkregen, geheel verloren gaan, terwijl andere factoren als het verlies van Manchukwo, voortdurende binnenlandsche oorlogen, eene intense droogte en andere natuurrampen, alsmede het door de ongunstige toestanden elders tot eene fractie van vroeger verminderen van de voor de Chineesche betalingsbalans zoo belangrijke remises van in het buitenland werkzame Chineezen, de situatie nog ongunstiger maakte. De T.T.-koers Shanghai—Londen steeg, na in September 1931 als laagste 1 s. 2½ d. te hebben genoteerd, tot 1 s. $11^{5}/_{16}$ d. in Januari 1932. De export liep snel terug, terwijl naar onderstaand overzicht eveneens aantoont de zich in 1931/32 voltrokken hebbende stijging in de groothandelsprijzen voor een belangrijk deel weder verloren gingen.

Buitenlandsche handel China.
(in m/m standard $.)

	Import	Export	Invoer-saldo	Index Grooth. prijzen Shanghai
1929	1.620	1.070	550	104.5
1930	1.723	944	779	114.8
1931	2.002	915	1.087	126.7
1932	1.524	569	955	112.4
1933	1.345	512	833	103.8

Eene verscherping van de situatie trad nog in, toen bovendien in 1933 de zilverprijs op grond van de reeds op pag. 173 genoemde oorzaken zich in scherp stijgende richting ging bewegen. De reeds gememoreerde afvloeiïng van zilver uit het binnenland naar Shanghai zette zich onverminderd voort, thans echter niet meer in de eerste plaats om te profiteeren van den hoogen rentevoet of om profijt te trekken van bijzondere winstmogelijkheden, doch speciaal met het oog op de steeds hoogere zilverprijzen welke in Shanghai vielen te bedingen en ook om politieke redenen. In het binnenland leidde deze voortgezette zilverafvloeiïng tot eene ernstige inkrimping van de geldcirculatie en tot eene noodgedwongen credietcontractie van de zijde der banken, met weder als gevolg eene ernstige daling van loonen en prijzen, waarvan zoowel de binnenlandsche industrie als de import de gevolgen ondervonden. Het indexcijfer van de groothandelsprijzen in Shanghai daalde van

112.4 tot 103.8 en kwam daarmede weder beneden het peil van 1929 te liggen.

In de toename van de zilvervoorraden te Shanghai — van 191.000.000 ounces per ultimo December 1931 blijken deze te zijn opgeloopen tot 439.000.000 ounces per ultimo December 1933 — komt tot op zekere hoogte de omvang van de zilverafvloeiïngen uit het binnenland tot uiting. Geheel zuiver is deze weerspiegeling echter niet, aangezien de grootte der Shanghai-stocks voorts ook nog beïnvloed werd door den omvang der invoeren van zilver uit het buitenland en de uitvoeren daarheen. Naar onderstaand overzicht van de goud- en zilverbeweging van en naar China aantoont, waren tot en met 1931, zij het ook in afnemende mate, zoowel de „totale" metaalinvoer als die van zilver alleen, nog grooter dan de uitvoer, in 1932 overtroffen echter door het volkomen omslaan van de conjunctuur in China zoowel voor goud en zilver tezamen als voor zilver alleen de uitvoercijfers die van den invoer. China, steeds een zilverinvoerland bij uitnemendheid geweest, bleek door de reeds genoemde oorzaken te zijn veranderd in een zilveruitvoerland.

Goud- en zilverbeweging naar en van China.

(in m/m Yuan dollars)

(+ = saldo-invoer; — = saldo-uitvoer)

	Goud	*Zilver*	*Totaal*
1928	+ 9.3	+ 164.1	+ 173.4
1929	— 3.1	+ 163.9	+ 160.8
1930	— 25.5	+ 103.2	+ 77.7
1931	— 49.3	+ 69.8	+ 20.5
1932	— 110.7	— 11.6	— 122.3
1933	— 66.9	— 14.2	— 81.1

Het behoeft wel geen betoog, dat onder deze omstandigheden in 1933 in China met bezorgdheid werd waargenomen, hoe in de Vereenigde Staten door de Zilvergroep op de Regeering eene steeds toenemende pressie werd uitgeoefend om iets voor het zilver te doen en hoe de Amerikaansche Regeering niet ongenegen bleek

tot op zekere hoogte aan dezen aandrang tegemoet te komen, aangezien toch een dergelijke politiek lijnrecht in zou gaan tegen de door haar nagestreefde stabilisatie van den zilverprijs. Het was hierom, dat van deze zijde het op de agenda van de Economische Wereldconferentie stellen van het zilvervraagstuk en meer nog het tot stand komen van het „Silver-agreement" met voldoening werd begroet. Toch was dit en zelfs het ratificeeren door de Amerikaansche Regeering van genoemd Agreement niet in staat deze bezorgdheid geheel weg te nemen, hetgeen o.m. hieruit blijkt, dat China het Agreement weliswaar heeft geratificeerd, doch zich heeft voorbehouden zich niet langer aan de bepalingen gebonden te zullen achten, indien haar te eeniger tijd zou blijken, dat het door het Agreement mede beoogde doel, meerdere stabiliteit van de zilverprijzen, zich niet zou verwezenlijken. Ook de navolgende passage uit het jaarverslag 1933 van de Bank of China geeft van een zeker wantrouwen blijk:

> „It is to be hoped for the sake of China that every country will observe the Agreement for the stabilisation of silver adopted at the Economic Conference, and will reject any policy designed to raise the silver price by artificial means."

Dit wantrouwen is naar reeds bekend niet ongerechtvaardigd geweest. De zilverpolitiek van de Amerikaansche Regeering in de jaren 1934/35 heeft, instede van stabiliteit in den prijs van dit metaal, fluctuaties van ongekenden omvang in het leven geroepen, instede van een rehabilitatie van het zilver te bevorderen, dit metaal als ruilmiddel steeds meer onttroond en tenslotte, instede van grootere koopkracht in het Verre Oosten te brengen, aldaar eene economische depressie van ongekenden omvang ontketend.

Wat de ontwikkeling van de economische situatie in 1934 in China betreft, kan volstaan worden met te zeggen, dat de reeds in 1933 opgetreden verschijnselen als afvloeiïng van zilver uit het binnenland, drainage van de circulatie en credietrestrictie zich in 1934 in versterkten vorm herhaalden, dat hierdoor de druk op het algemeene prijspeil steeds zwaarder werd, de binnenlandsche industrie vrijwel werd lam geslagen en tenslotte een toestand op de markt van onroerende goederen ontstond, welke, zulks zoowel ten detrimente van den grondeigenaar als van de banken, steeds meer

precair werd. Terwijl uit het binnenland regelmatig zilver naar Shanghai vloeide, nam van hier de uitvoer naar het buitenland, welke door de regelmatig stijgende prijzen bij voortduring aantrekkelijker werd, een steeds grooteren omvang aan. Volgens ter beschikking staande cijfers bedroeg het zilververlies voor China in 1934 niet minder dan 268.000.000 ounces.

De Chineesche Regeering zag in, dat wilde althans een algeheele ontblooting van het land wat ruilmiddelen betreft met alle gevolgen van dien worden voorkomen, aan den bestaanden ontwikkelingsgang een spoedig einde diende te worden gemaakt. Na eerst vergeefs te hebben getracht door eene beperking van den handel in buitenlandsche valuta tot eene contrôle op den zilverexport te komen, richtte de Chineesche Regeering zich in September met een officieel protest tot de Amerikaansche Regeering, waarvan de verkorte inhoud hieronder volgt:

„Since 1931 the rising of silver value in terms of foreign currency has involved severe deflation and economic losses to China and has dislocated China's balance of payments, in part at least, by hampering exports. Recently the stimulation of silver prices abroad, to which exchange has not fully responded, has caused serious drain of silver, creating great alarm.

Silver exports of this year to date are over three times greater than any previous full year. Further material silver price increase would cause very serious injury to China, possibly severe panics. Although influential American circles advocate higher silver prices, the Chinese Government, of course, makes no assumption concerning the American policy in this regard.

China is certain that the American Government desires to avoid any action that may aggravate present conditions, and therefore would appreciate an assurance that the American Government would refrain from any action that might cause a continuation of the present silver drain from China, and, accordingly would cooperate to prevent further rise and to maintain the stability of silver which the London agreement contemplates. Indeed, from China's viewpoint, the stabilized level should be somewhat lower than the present price.

The National Government feels obliged actively to seek means of avoiding further hardships of silver fluctuation. It considers that China should not alone maintain the silver standard and is considering the gradual introduction of a gold basis currency, which will necessitate the acquiring of gold.

Since the American Government desires an increased proportion of silver in its monetary reserve, the National Government desires also to ascertain in principle whether the American Government is willing to exchange with the Chinese Government gold for silver."

Het hierop van de Secretary of State, Mr. CORDELL HULL, ontvangen antwoord was in hooge mate onbevredigend. Het kwam in hoofdzaak hierop neer, dat de Amerikaansche Regeering niet bereid was van den eenmaal door haar ingeslagen weg af te wijken, m.a.w. voort zou gaan met het aankoopen van zilver overeenkomstig de bepalingen van the Silver Purchase Act 1934. De voorgestelde ruil van zilver tegen goud werd van de hand gewezen met de mededeeling, dat er vrije markten waren voor den verkoop van zilver en den aankoop van goud en dat dus rechtstreeksche ruiltransacties tusschen de Regeering en andere landen niet direct noodzakelijk waren.

Inziende, dat zij van de Amerikaansche Regeering niets te verwachten had, besloot toen de Chineesche Regeering zelf handelend op te treden. Reeds op 15 October 1934 volgde een drastische wijziging in de zilverpolitiek, hierin bestaande, dat:

a. het bestaande uitvoerrecht ad 2¼% op baar zilver werd omgezet in een uitvoerrecht van 10% zoowel op baarzilver als op zilveren munten.

b. de mogelijkheid werd geopend boven dit recht nog een extra fluctueerend recht te heffen — nader te noemen equalisation fee — teneinde eventueele verschillen tusschen den zilverprijs in Londen en de door de Central Bank of China vast te stellen exchange-waarde van den Chineeschen dollar te neutraliseeren en zoodoende tot een zekere stabiliteit van den Chineeschen dollar te komen.

c. een Exchange Stabilisation Fund van Chin. $ 100 m/m werd ingesteld.

In de practijk beteekenden deze maatregelen, welke beoogden een einde te maken aan de zilver-afvloeiïngen naar het buitenland, en voorts den band tusschen den zilverprijs en de exchangewaarde van den Chineeschen dollar losser wilden maken, in feite een loslaten door China van den zilveren standaard. Weliswaar bleef de inwisselbaarheid van bankpapier tegen zilver onveranderd gehandhaafd en kon dus uit dien hoofde niet van eene principieele wijziging in den zin van het overgaan naar een anderen standaard worden gesproken, het feit echter, dat door het heffen van een Equalisation-fee de exchangewaarde van den Chin. dollar niet langer door den wereldmarktprijs van zilver zou worden bepaald, stond toch wel gelijk met een opheffen van den zilveren standaard zooals deze tot dusverre in China had gefunctionneerd.

Een directe uitwerking van de nieuwe monetaire politiek was een daling van de exchangewaarde van den Chineeschen dollar tot ca. 1 s. 4½ d., op welk peil zij door een regelmatig aanpassen van de equalisation-fee aan verdere wijzigingen in den zilverprijs voorshands kon worden gehandhaafd.

De eerste vraag, welke na het bekend worden dezer nieuwe monetaire politiek rees, was in hoeverre de door de Chineesche Regeering getroffen maatregelen effect zouden sorteeren. Veel zou hierbij afhangen van de houding der Amerikaansche Regeering. Een verder opdrijven van den zilverprijs van die zijde zou toch de noodzaak met zich brengen de Equalisation-fee steeds hooger op te voeren, waardoor de geheele situatie een steeds meer kunstmatig karakter zou krijgen, terwijl hierdoor tevens — wat wellicht nog belangrijker is — het smokkelen van zilver steeds aantrekkelijker zou worden. De vraag of de Chineesche Regeering over de middelen zou beschikken om dit smokkelen afdoende tegen te gaan, werd, mede gezien de ondervindingen opgedaan na het instellen van het goud-embargo in 1931, ten zeerste betwijfeld. Dit pessimisme over de effectiviteit der Regeeringsmaatregelen deed begrijpelijkerwijze de vraag rijzen, wat de Chineesche Regeering eventueel voor deze maatregelen in de plaats zou kunnen stellen, indien deze inderdaad tot mislukking gedoemd zouden blijken. In theorie deden zich drie mogelijkheden voor:

a. een — overeenkomstig het reeds door de Chineesche Regee-

ring geuite voornemen — overgaan tot eenigen vorm van een op goud gebaseerd geldstelsel;

b. een overgaan tot den papieren standaard;

c. eene herwaardeering der Chineesche valuta middels verlaging van het zilvergehalte van den Chineeschen dollar.

Van deze drie theoretische mogelijkheden meende men echter die vermeld onder sub *b* en *c* om practische redenen te moeten uitschakelen; sub *b,* omdat China in het toenmalige stadium van economische ontwikkeling en gezien de nog steeds bestaande chaos op het gebied der geldvoorziening, zeker niet rijp kon worden geacht voor een papieren standaard; sub *c,* omdat hiermede de moeilijkheden niet zouden worden opgelost, doch slechts verschoven. De band tusschen de exchange-waarde van den Chineeschen dollar en den zilverprijs zou toch blijven bestaan en een verdere beïnvloeding ten ongunste van eerstgenoemde door laatstgenoemde mogelijk blijven.

De op 15 October 1934 uitgevaardigde maatregelen bleken inderdaad reeds spoedig ten eenenmale onvoldoende het daarmede beoogde, in het voorgaande reeds gememoreerde doel te verwezenlijken. Het ernstigste feit was wel het absoluut onmachtig staan van de Chineesche Regeering tegenover het smokkelen van zilver, hetwelk steeds grootere vormen aannam en als gevolg waarvan China steeds meer van ruilmiddelen werd ontbloot. In het binnenland begon het zilver uitgesproken schaarsch te worden, terwijl de stocks in Shanghai in steeds sneller tempo afnamen. Een door de Chineesche Regeering met de voornaamste der buitenlandsche banken gesloten overeenkomst, waarbij laatstgenoemden zich verbonden geen zilver te zullen uitvoeren en speculatie in zilver zooveel mogelijk te zullen tegengaan, sorteerde wel eenig effect, doch dit was geenszins voldoende om den zilverstroom te stuiten. De spanning op de geld- en kapitaalmarkt werd dan ook steeds grooter, terwijl het bankwezen, dat eenerzijds aan voortdurende onttrekkingen van geld blootstond en anderzijds door het ineenstorten van de real estate markt zijne uitzettingen steeds meer zag bevriezen, in zoodanige moeilijkheden geraakte, dat slechts eene directe steunactie van de Regeering eene débâcle kon voorkomen. Eind Maart 1935 werd door het Gouvernement eene leening van $ 100 millioen uitgegeven, waarvan de opbrengst aanvankelijk in haar geheel

bestemd was voor eene versterking van de positie van de drie Chineesche banken, doch waarvan deze tenslotte slechts $ 75 millioen ontvingen, aangezien de resteerende $ 25 millioen dringend noodig bleken voor een steunactie ten behoeve van een aantal kleinere Chineesche banken, welke in Juni volkomen dreigden vast te loopen.

Bleken de op 15 October 1934 door de Chineesche Regeering uitgevaardigde maatregelen ten eenenmale onvoldoende om de daarmede beoogde stopzetting van de zilverafvloeiïngen naar het buitenland te materialiseeren, ook de tweede doelstelling: het verbreken van den band tusschen de exchange-waarde van den Chineeschen dollar en den zilverprijs op de wereldmarkt en het daarmede in meerdere mate stabiliseeren van eerstgenoemde werd slechts ten deele bereikt. Tot begin December bleef de koers om en nabij het niveau van 1 s. 4½ d., nadien begon deze echter — zij het ook belangrijk minder snel dan de zilverprijs — weder op te loopen. Bleek uit dien hoofde het invoeren van de Equalisation Fee reeds geen onverdeeld succes, een rechtstreeks nadeel van het manipuleeren met dit recht was voorts nog, dat de exchangemarkt hierdoor steeds meer verontrust werd. Dit leidde tenslotte tot een min of meer buiten werking stellen van dit wapen, in dien zin, dat het uitvoerrecht + de Equalisation Fee tezamen op 14½% gestabiliseerd werden, terwijl als eene nieuwe poging van de Chineesche Regeering om de situatie meester te blijven, melding moet worden gemaakt van eene door haar met de voornaamste buitenlandsche en Chineesche banken aangegane overeenkomst — juister een „gentlemen's agreement" —, waarbij laatstgenoemden de verplichting op zich hebben genomen den export van zilver te zullen stopzetten.

Inmiddels was de Chineesche Regeering, het falen van de tot dusver genoemde maatregelen inziende, in Februari 1935 reeds overgegaan tot het benoemen eener Monetary Advisory Committee, bestaande uit een drietal vooraanstaande Chineesche bankiers, welke Commissie de muntsituatie zou moeten bestudeeren en der Regeering van advies zou moeten dienen met betrekking tot de door haar te nemen maatregelen tot het brengen van eenheid in het muntwezen in de verschillende deelen van het land en tot stabilisatie van de buitenlandsche wisselkoersen.

De geleidelijke stijging van de exchangewaarde van den Chineeschen dollar duurde voort tot einde April met een koers van 21 d. per dollar als hoogste niveau. Hierna zette eene daling in, eerst zeer geleidelijk, doch nadien in steeds sneller tempo, toen, niettegenstaande herhaalde geruststellende verklaringen van de Chineesche Regeering, de onrust op de exchangemarkt bleef voortduren en zich eene steeds krachtiger vraag naar buitenlandsche valuta's, eerst speciaal op termijn — waarbij het écart tijdelijk zelfs tot 30% per jaar steeg —, doch nadien ook voor directe levering ontwikkelde.

Had de Chineesche Regeering het ten uitvoer leggen van de inmiddels door de hierboven reeds genoemde monetaire Commissie uitgewerkte hervormingsplannen aanvankelijk steeds nog uitgesteld, deels omdat zij nog steeds hoopte door eene buitenlandsche leening de situatie weder meester te kunnen worden, deels ook omdat zij met het oog op de mentaliteit van het publiek tegen het invoeren van ingrijpende monetaire hervormingen opzag, eene daling van den Chineeschen dollar in October 1935 van 19 d. tot 15⅝ d. en het daaruit voortvloeiende dreigende gevaar van eene paniek, noopte de Regeering nog vrij onverwacht deze houding te laten varen en tot actief handelen over te gaan.

Op 3 November kondigde de Chineesche Regeering eene drastische wijziging van hare monetaire- en bankpolitiek aan, inhoudende:

a. eene nationalisatie van alle in China in den vorm van baren en munten aanwezige zilver. Houders van zilver dienden dit bij de daartoe aangewezen banken in te leveren tegen ontvangst van een gelijk dollarbedrag in bankbiljetten.

b. het openstellen van de mogelijkheid om alle in zilver luidende schulden met bankpapier te voldoen.

c. het stellen van strenge straffen op het achterhouden van zilver of het verder gebruiken van dit metaal voor betalingsdoeleinden.

d. het heffen van eene zoodanige exportbelasting op zilver, dat de wettige export daarvan niet meer winstgevend zou zijn.

e. het handhaven van de buitenlandsche waarde van den Chineeschen dollar op „het bestaande niveau" door onbeperkte aan- en verkoop van buitenlandsche valuta's.

f. een erkenning van de bankbiljetten van de Central Bank of China, de Bank of China en de Bank of Communications als volledig wettig betaalmiddel voor de voldoening van belastingen en alle andere inschulden.

g. een geleidelijke intrekking van de bankbiljetten van alle andere banken.

h. een reorganisatie van de Central Bank of China in den trant van een moderne circulatiebank onder den naam van „The Central Reserve Bank of China", met het doel deze bank na 2 jaren het monopolie voor de uitgifte van bankpapier te geven.

i. verdere maatregelen tot contrôle van het bankwezen, het oprichten van een speciale hypotheekbank, enz.

j. het binnen zoo kort mogelijken tijd sluitend maken van het budget van het Chineesche Gouvernement.

In deze veelheid van bepalingen waren die onder sub *a* en sub *e* vermeld de belangrijkste, aangezien zij inhielden, dat China thans zonder eenige beperking het zilver als basis voor haar geldwezen vaarwel zegde en overging tot een „managed currency" met papier als het binnenlandsche circulatiemiddel.

Historisch had deze stap in dien zin beteekenis, dat hiermede het laatste groote land, dat tot dusverre nog aan het zilver als basis voor zijn geldwezen had vastgehouden, dezen standaard vaarwel zegde, voorts ook in dit opzicht, dat het Chineesche volk, dat zich gedurende meerdere eeuwen in zijn geldverkeer bij uitstek van zilveren munten had bediend, zich hiervan plotseling beroofd zag en thans naast koperen pasmunt aan het gebruik van papiergeld zou moeten wennen.

De practische beteekenis was, dat China wat haar geldwezen en daarmede wat de exchange-waarde van haar valuta en haar geheele economische structuur betreft, thans volledig vrij zou komen te staan, speciaal van de haar de laatste jaren danig parten gespeeld hebbende zilverpolitiek van de Amerikaansche Regeering en tot op zekere hoogte wederzeggenschap in eigen huis zou krijgen.

Ter bereiking van het doel sub *d*, werd het uitvoerrecht op zilver van 14½%, waarop het den laatsten tijd had gestaan, tot 65%

opgevoerd. De officieele exchange-rate op Londen werd door de Central Bank of China van $20^{23}/_{32}$ d. tot 14½ d. teruggebracht, waarmede de overwaardeering van den Chineeschen dollar belangrijk werd verminderd. De open markt was op deze koersverlaging vooruit geloopen; begin October nog 19⅛ d. noteerende, was de koers van den Chineeschen dollar in den loop van die maand reeds tot 15½ d. teruggeloopen, zoodat ná 3 November nog slechts een geringe inzinking volgde. Sindsdien is doordat de Central Bank of China sterling kocht en verkocht tegen den onveranderlijken koers van 14⅜ d. en 14⅝ d. de noteering van den Chineeschen dollar zeer stabiel gebleven.

Ook ditmaal rees uiteraard de vraag of en in hoeverre de nieuwe monetaire politiek van de Chineesche Regeering een succes zou kunnen worden. Algemeen werd ingezien, dat dit succes wel in de eerste plaats bepaald zou worden door de mate, waarin de bevolking gevolg zou geven aan het bevel tot inlevering van het zich in haar bezit bevindende baar- en gemunt zilver. Aangenomen werd, dat de Chineesche Regeering vrijwel zeker zou kunnen zijn van het zich in handen van de Banken, van het bedrijfsleven en van de bevolking in de groote centra en van het direct onder de invloedsfeer van Nanking staande deel van het land bevindende zilver, daarbuiten en wel speciaal in Noord-China was het echter een groote vraagteeken in hoeverre de Regeering voor haar plannen medewerking zou ondervinden. Rekening diende ook te worden gehouden met den smokkelhandel in zilver, welke door de waardedaling van den Chineeschen dollar nog lucratiever was geworden en welker bestrijding nog immer veel te wenschen overliet. Veel zilver dat anders der Regeering zou toevloeien, zou nog langs dezen weg uit het land kunnen verdwijnen. Van de mate waarin gevolg zou worden gegeven aan het inleveringsbevel van zilver, zou het ook afhangen in hoeverre de exchange reserve in het buitenland zou kunnen worden uitgebouwd. Zou meer zilver worden verworven dan de Regeering als dekking voor het uitstaand bankpapier wilde aanhouden, dan zou dit meerdere eventueel in het buitenland kunnen worden omgezet in goud of exchange, welke dan zoo noodig voor de verdediging van de exchange-waarde van den dollar zou kunnen worden aangewend. Wat de toekomst van de exchange-waarde van den dollar betreft, zag men in, dat de

mogelijkheid om deze exchange-waarde op peil te houden voorts in groote mate zou afhangen van de mate van vertrouwen in de overheid ten aanzien van hare geschiktheid om een papieren valuta te „managen". Beslissend in deze werd geacht of de Regeering in staat zou blijken aan mogelijke inflationistische tendenzen het hoofd te bieden en ook of zij er in zou slagen de door haar beoogde saneering van haar eigen financiën tot een goed einde te brengen.

Tastte de wereld aanvankelijk in het duister, aan welke valuta de Chineesche Regeering den Chineesche dollar zou willen „peggen", de practijk heeft inmiddels uitgewezen, dat zij hiervoor het pond sterling heeft gekozen.

Betrouwbare uitlatingen over de voorloopige resultaten van de nieuwe economische en monetaire politiek van de Chineesche Regeering zijn tot dusverre uiterst schaarsch geweest, zoodat het trekken van eenige conclusie nog niet geoorloofd is te achten.

Omtrent de resultaten van de nationalisatie van het in China aanwezige zilver staan nog geenerlei cijfers ter beschikking; slechts doet het feit, dat de Chineesche Regeering ter versterking van hare exchange-positie reeds belangrijke partijen zilver naar de Vereenigde Staten heeft verkocht en er blijkens zeer recente berichten een overeenkomst tot verdere soortgelijke transacties in voorbereiding zou zijn, vermoeden, dat de eerste resultaten niet direct onbevredigend zijn geweest. Berichten uit het Chineesche bedrijfsleven wijzen op een geleidelijke ontspanning op meerdere gebieden. De uitvoer zou zich in stijgende lijn bewegen, de koopkracht toenemen, waarvan de binnenlandsche industrie weder zou profiteeren, terwijl ook op de geld- en kapitaalmarkt zich eenige verbeteringen zouden beginnen te manifesteeren.

Was het speciaal het steeds hooger worden van den zilverprijs als gevolg van de zilverpolitiek van de Amerikaansche Regeering geweest, welke de Chineesche Regeering had genoopt de bovenomschreven principieele wijzigingen in haar monetaire politiek te brengen, toen deze stap eenmaal was gekomen, ontstond de schijnbaar paradoxale toestand, dat vanaf dat moment hooge zilverprijzen plotseling wèl in het belang van China waren. Vanaf dat oogenblik was toch de situatie, dat naarmate de zilverprijzen hooger waren de zilvervoorraad van de Regeering een grootere tegen-

waarde aan buitenlandsche valuta's vertegenwoordigde en dus de exchange-positie van den Chineeschen dollar krachtiger werd. De scherpe prijsdaling van zilver na de op pag. 179 beschreven op 9 December 1935 door de Amerikaansche Regeering in haar zilveropkoop-politiek gebrachte wijziging, kon dan ook voor China niet anders dan een nadeel worden aangemerkt.

Tenslotte dient dan nog even te worden stilgestaan bij de gevolgen, welke de Amerikaansche zilverpolitiek voor andere landen dan China met zich heeft gebracht en de wijze, waarop deze landen hierop hebben gereageerd.

Van deze landen dient allereerst *Hongkong* te worden genoemd. Gold het aanvankelijk als een axioma, dat elke door China in zijne monetaire politiek aangebrachte verandering onvermijdelijk door Hongkong diende te worden overgenomen, en had dit dan ook steeds plaats gevonden, van deze gedragslijn werd voor het eerst afgeweken in October 1934, toen Hongkong het Chineesche voorbeeld tot verhooging van het uitvoerrecht op zilver en het invoeren van een equalisation fee niet opvolgde. De voornaamste aanleiding voor deze afwijkende politiek was wel, dat men in de door de Chineesche Regeering genomen maatregelen weinig vertrouwen had en er de voorkeur aan gaf den gang van zaken vooralsnog te blijven aanzien, in de verwachting, of althans de hoop, dat te eeniger tijd het monetaire vraagstuk voor China wel een meer definitieve oplossing zou krijgen. Het directe resultaat van het niet langer één lijn trekken met de Chineesche monetaire politiek was, dat de koersen van den Hongkong- en Shanghai-dollar, welke tot October 1934 slechts weinig uiteen hadden geloopen, nadien elk hun eigen weg gingen volgen. In de eerstvolgende maanden vertoonde begrijpelijkerwijze de Hongkongdollar — welke koers niet door een equalisation fee werd genoemd — een veel sterkere stijging dan van de Shanghai-dollar, welke stijging in Mei 1935 met eene noteering van 1 Hongkong-dollar = 2 sh. 5¾ d. haar hoogtepunt bereikte. Hierna trad eene reactie in, welke den koers tot 1 sh. 10 d. per ultimo October terugbracht.

Het ontstaan van eene belangrijke dispariteit tusschen den Hongkong- en den Shanghai-dollar en meer nog de koersstijging van den Hongkong-dollar op zichzelf waren uiteraard weinig bevorderlijk voor de economische situatie in Hongkong. De dispariteit

met den Shanghai-dollar bracht merkbare schade aan den entrepôthandel van Hongkong, terwijl de koersstijging van den Hongkongdollar ten opzichte van andere valuta's ernstige belemmeringen voor den export en groote moeilijkheden voor de binnenlandsche industrie met zich bracht.

Had deze ontwikkelingsgang het Gouvernement van Hongkong niet kunnen doen besluiten eenige wijziging in zijn monetaire politiek te brengen, toen in November 1935 de Chineesche Regeering definitief den zilveren standaard vaarwel zegde en tegelijkertijd den officieelen koers van den Chineeschen dollar op een nieuw, aanmerkelijk lager niveau bracht, bleek een handhaven van deze passieve politiek niet langer mogelijk.

Het was ook hier, dat de wisselmarkt op de feiten vooruitliep en den Hongkong-dollar reeds een gevoelige daling had doen ondergaan, alvorens van de zijde van de Regeering officieel tot maatregelen werd overgegaan. Van 1 sh. 11 d. op 30 October zakte de Hongkong-dollar snel in tot 1 sh. 5 d. op 8 November, voornamelijk als gevolg van het feit, dat de speculatie, veronderstellende dat het Gouvernement van Hongkong thans wel gedwongen zou zijn den door China gekozen weg te volgen, er toe over ging om op groote schaal Hongkong-dollars in Sterling en Amerikaansche dollars om te zetten. 9 November was de beslissende dag, waarop de Hongkong-regeering inderdaad tot maatregelen overging. Deze bestonden uit het instellen van een zilver-embargo, de uitgifte van papieren $ 1.— biljetten en de vervanging van de in omloop zijnde pasmunt door nikkelen munt, waarmede toen ook Hongkong geacht kon worden van den zilveren standaard te zijn afgestapt. In aansluiting hierop volgde op 5 December 1935 de uitvaardiging van een ordonnantie door de Legislative Counsel „to make provision for the establishment and management of an Exchange Fund and to amend the Law relating to legal tender".

De Regeering werd gemachtigd de bankbiljetten van de drie banken, welke tot dusverre steeds bankpapier hadden uitgegeven, tot „wettig betaalmiddel" te verklaren, en het door deze banken tot dusverre als dekking voor hun uitstaand bankpapier aangehouden zilver tegen afgifte van schuldbekentenissen over te nemen. Voorts werd de inlevering verplicht gesteld van alle door de bevolking in den vorm van munten en baren aangehouden zilver, waarbij

werd bepaald, dat zilveren munten à pari zouden worden overgenomen en voor bullion eene noteering van $ 1.28 per ounce fine werd vastgesteld. De koers van den Hongkong-dollar bleef sindsdien stabiel op 1 sh 3½ d., een koers derhalve, welke fractioneel hooger ligt dan die van den Chineeschen dollar.

De gevolgen van de Amerikaansche zilver-politiek bleven niet tot het Verre Oosten beperkt. Buiten dit deel van de wereld was het in de eerste plaats Mexico, dat door deze politiek tot bijzondere maatregelen werd genoodzaakt. De stijging van den zilverprijs op de wereldmarkt deed de metaalwaarde van de pesos tot boven de nominale waarde stijgen, hetgeen tengevolge had, dat de pesos t.o.v. andere valuta's snel appreciëerde en het voorts voordeelig maakte de zilveren pesos om te smelten en het aldus verkregen zilver naar Amerika te verkoopen. Op 26 April 1935 greep de Mexicaansche Regeering in, verbood het omsmelten van zilveren munten en het exporteeren van aldus verkregen zilver en ging voorts over tot nationalisatie van al het in circulatie zijnde zilvergeld.

Aanvankelijk scheen het, dat nog meerdere landen tot overeenkomstige maatregelen zouden moeten overgaan. Reeds bij een zilverprijs van $ 1.02 per standard ounce zou de Spaansche Regeering zich voor het feit hebben zien gesteld, dat de metaalwaarde van de peseta haar nominale waarde zou gaan overschrijden, terwijl bij een zilverprijs van $ 1.06 Britsch-Indië in dezelfde omstandigheden zou zijn komen te verkeeren. Naar bekend vond echter de stijging van den zilverprijs in de eerste helft van 1935 bij een noteering van 81½ $ ct. een einde.

April 1936.

TER INLEIDING VAN HET OUDE „KOLONIALE STUDIËN" IN EEN NIEUW KLEED

Het eerste nummer van „Koloniale Studiën" verscheen einde 1916 als orgaan van de ongeveer terzelfder tijd onder leiding van de Heeren Mr. J. Gerritzen, Dr. E. Moresco, D.M.G. Koch, A Gaillard, O.P. Besseling, K.A.R. Bosscha en P.J. Ott de Vries opgerichte „Vereeniging voor Studie van Koloniaal-Maatschappelijke Vraagstukken", welke zich blijkens artikel 1 van hare statuten ten doel stelde:

> „de bevordering van kennis van en inzicht omtrent maatschappelijke vraagstukken, in het bijzonder die betreffende Nederlandsch-Indië".

De Vereeniging trachtte haar doel te bereiken, eenerzijds door het organiseeren van congressen, lezingen en het bevorderen van wetenschappelijke onderzoekingen, anderzijds door de uitgifte van een tijdschrift. Geleidelijk geraakten de eerder genoemde werkzaamheden op den achtergrond en werd de uitgifte van „Koloniale Studiën" meer en meer tot de voornaamste, laatstelijk zelfs uitsluitende bezigheid van de Vereeniging, waartoe in niet geringe mate werd bijgedragen door de omstandigheid, dat de in het jaar 1926 op initiatief van Mr. L.J.A. Trip onder de auspiciën van het „Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen" gevormde afdeeling „Staathuishoudkunde" zich in menig opzicht op hetzelfde terrein was gaan bewegen. Waar de

zoojuist genoemde studiegroep, welke in 1935 werd uitgebreid tot eene afdeeling „Sociale Economie", in het bijzonder gedurende de laatste crisisjaren de taak tot het organiseeren van bijeenkomsten en lezingen practisch volledig van de „Vereeniging" had overgenomen, werd laatstgenoemde in de maand Juni j.l. ontbonden en werd de uitgave van het tijdschrift „Koloniale Studiën" en het beheer der Vereenigingspublicaties overgedragen aan de afdeeling „Sociale Economie" van het „Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen", welks bestuur de redactie van het tijdschrift aan ons toevertrouwde. Wij vinden daarin aanleiding een enkel woord te zeggen ter inleiding van het derde nummer van den 20sten jaargang van het oude „Koloniale Studiën", hetwelk U hierbij in een nieuw kleed en door eene andere uitgeefster wordt aangeboden.

Ofschoon het tijdschrift voortaan is te beschouwen als eene uitgave van de afdeeling „Sociale Economie" van het „Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen", is het bepaaldelijk niet de bedoeling de in het tijdschrift te behandelen stof te beperken tot den kring van overwegend economische onderwerpen, welke in bedoelde afdeeling behandeling pleegt te vinden. Overeenkomstig de in den aanhef vermelde doelstelling van de thans ontbonden Vereeniging was „Koloniale Studiën" vanouds een orgaan, dat een algemeen karakter bedoelde te dragen, een tijdschrift, dat zich bezighield met alle voor Nederlandsch-Indië belangrijke vraagstukken, en de verschenen jaargangen toonen dan ook overtuigend aan, dat eene groote verscheidenheid van onderwerpen in den loop der jaren behandeling vond.

Wij hopen dit algemeene karakter van het tijdschrift niet slechts te handhaven, doch zoo mogelijk nog te versterken en zullen met name daarin gaarne ruimte beschikbaar stellen voor die onderwerpen, welke in de — niet met een daartoe specifiek aangewezen orgaan begiftigde — zusterafdeelingen van het Genootschap — gelijk bijv. de afdeeling „Internationale Vraagstukken" — behandeling vinden. Voor de verwezenlijking van het doel van „Koloniale Studiën": het geven van gelegenheid voor wetenschappelijke behandeling van alle voor Nederlandsch-Indië belangrijke vraagstukken en het vormen van eene vergaarplaats van kennis omtrent alle op het welzijn van dit land betrekking hebbende onderwerpen, behoeven wij echter naast de copie, welke het tijdschrift vanuit de afdeelingen van het Genootschap zal toevloeien, óók en vooràl de

belangstelling en de daadwerkelijke medewerking van al diegenen, onafhankelijk van richting, gezindheid of landaard, die — buiten het Genootschap of zijne Afdeelingen staande — zich tot behandeling van de voor dit tijdschrift gewenschte stof in staat gevoelen.

Tot die medewerking wekken wij bij dezen op.

W. M. F. MANSVELT, *Voorzitter*
P. J. A. IDENBURG
H. J. MANSCHOT
R. E. SMITS

HET ECONOMISCH ONDERZOEK IN NED.-INDIË

Voor mij ligt een stapel boeken, een toren van veertig deelen: het tijdschrift Koloniale Studiën.

Kakkerlakken hebben den rug aangevreten der oudere deelen en zilvervischjes boren hun loopgraven door de vergeelde bladen. Deel I is al van 1916/17. Dat is in Indië geschiedenis.

Ik blader wat hier en daar en geleidelijk komen allerlei gestalten in mijn herinnering op, namen voor de jongere generatie onbekend of voor hen slechts namen: s' Jacob, Hellferich, Van Braam, Cohen Stuart, Van der Waerden, Ligthart, Van Asbeck, Kiewiet de Jonge.

Terwijl ik achteloos wat jaargangen opensla en doorkijk, valt mijn aandacht op studies over: de prauwvaart; de zoutaanmaak; hervorming van de dessa; coöperatie; olie-industrie; Inlandschen landbouw; enz., enz.

Het dringt tot me door, wat een energie al die in vrijen tijd, in tropische avonduren geschreven artikelen vertegenwoordigen. Van hoeveel intelligentie, naarstige studie en toewijding getuigt die eindelooze reeks schrifturen.

Het laatste deel is er onlangs aan toegevoegd en daarmede behoort de oude reeks Koloniale Studiën tot het verleden.

Het tijdschrift heeft welhaast twintig jaar bestaan, de tijdsduur van een Indische carrière. Het is symbolisch. Koloniale Studiën vertegenwoordigt een generatie, een reeks van economen, die, sedert de koloniale politiek met het Mindere-Welvaart-onderzoek een nieuwe richting insloeg, geworsteld heeft met de diagnose

en therapie van het economisch en maatschappelijk leven van de mierenhoop onzer zestig millioen inwoners.

Moet het plaatsen in de boekenkast van het laatste deel van het oude Koloniale Studiën beteekenen, dat het eminente werk dezer onderzoekers bijgezet wordt in het pantheon van Indische vergetelheid?

Het is of Indië geen historie verdragen kan.

Zooals de Inlander djagoeng plant waar eens Modjopait stond en een eenzame klapperplukker onbewust den historischen grond betreedt van de eertijds woelige koopstad Bantam, zoo betreedt in Indië de eene ambtelijke generatie na de andere steeds weer hetzelfde terrein, om, verstoken van traditie, met nieuw enthousiasme te worstelen met een oud vraagstuk en om, nadat voldoende inzicht en ervaring verkregen zijn, te worden overgeplaatst of af te vloeien met pensioen. Zoo wordt deze maatschappij telkens weer intellectueel gedraineerd.

Er is een periode afgesloten, niet alleen omdat de generatie van Mindere-Welvaarts-economen is heengegaan, maar ook omdat de aandacht van het beperkte aantal Europeanen in beslag genomen is door nieuwe vraagstukken.

De richting van de economische politiek der laatste decennia is plotseling onderbroken door een reeks van crisismaatregelen, die het economische leven van Indië beschut of in andere banen leidt. Een nieuw ambtelijk apparaat, in korten tijd in het leven geroepen, heeft de handen vol met de economische defensie.

Doch waar is de continuiteit, waar is de band, die de nieuw verworven krachten met de vorige generatie bindt? Waar is de diepgaande kennis van de Inlandsche maatschappij van een Boeke, Van Gelderen, Wellenstein of Meyer Ranneft? De Kleine Welvaartscommissie is opgeheven; de Economische Commissie is te gronde gegaan, alleen de afdeeling sociale economie van het Bataviaasch Genootschap zet, voorzoover dit mogelijk is, de traditie voort. De ambtelijke belangstelling wordt echter nagenoeg geheel geabsorbeerd door de handelspolitieke vraagstukken. Zonder twijfel is de economische defensie het eerst noodige, doch men vergete niet, dat na verloop van tijd de ontwikkeling weer in rustiger banen terugkeert. De samenstelling van de logge millioenenmassa is nagenoeg dezelfde als generaties tevoren en vele fundamenteele vraagstukken blijven dezelfde problemen, welke het voorgeslacht hebben beziggehouden.

Door de aandacht voor nieuwe problemen moet de vrucht van de studie der thans verdwenen generatie van economen dan ook niet verloren gaan. Niet alleen omdat eere gegeven moet worden aan wien eere toekomt, maar ook omdat het een belang van Indië is, dat de met moeite verkregen inzichten bewaard blijven.

Bij het gebrek aan continuïteit is thans ook nog een ander euvel gekomen: het gebrek aan vrijen tijd. De bezuiniging heeft de gelederen der ambtenaren gedund. Het werk is toegenomen, het tempo slijt de zenuwen, zoodat er geen overschot meer is aan energie en geen rust tot overdenking. De sluitende begrootingspolitiek werpt haar schaduw ook op het cultureele leven van Indië. De bezuiniging werkt deprimeerend ook op geestelijk gebied.

Het spreekt echter vanzelf, dat er samenhang moet blijven tusschen heden en verleden. Gebrek aan traditie, gebrek aan gelegenheid tot rustige studie moeten ter vermijding van Sisyphusarbeid ondervangen en verholpen worden door opzettelijke maatregelen.

Deze maatregelen zouden in de eerste plaats moeten bestaan uit het in het leven roepen van een instituut voor economische documentatie en voor economisch-historische archiefvorming, niet alleen ten aanzien van publicaties, doch ook van ambtelijke stukken, die de drukpers niet bereikt hebben. Een dergelijk instituut moet voor de maatschappij als geheel de rol vervullen, die de „bundel" speelt voor den secretarist. Een dergelijk instituut moet voorts belast zijn met de voortzetting van de onderzoekingen der welvaarts- en andere economische commissies.

Er is in Ned.-Indië naast de organen van algemeen bestuur behoefte aan een „Researchbureau" of een „Konjunktur institut" van een zoodanige wetenschappelijke „standing", dat de Regeering of de Volksraad zich op de uitspraken van zulk een instelling kan beroepen. Een instituut voor sociaal-economisch onderzoek kan het adviesbureau zijn, niet alleen van het Departement van Economische Zaken, maar tevens voor andere departementen, die er behoefte aan hebben het economische of sociale effect van ontworpen of ingevoerde maatregelen te toetsen aan hetgeen door andere instanties reeds werd verricht of beraamd of aan hetgeen in vroegere jaren in Indië daarover reeds te doen geweest is. Op dezelfde wijze als het Centraal Kantoor voor de Statistiek vele takken van dienst met cijfers bedient, zoo kan een dergelijk instituut de economische werkzaamheden van verschillende diensttakken ondersteunen en bijdragen tot de coördinatie, die, naar-

mate de staatsbemoeiing hand over hand toeneemt, een zaak van steeds dringender aard wordt.

In de tweede plaats moet de continuïteit tot stand gebracht en het nuttig effect der economische onderzoekingen vergroot worden door de vergaarde kennis uit te zaaien door middel van het hooger onderwijs onder de hier te lande studeerende jeugd. Het mag wel een stiefmoederlijke bedeeling heeten, dat Indië voor het vak economie slechts een extra-ordinaris hoogleeraar heeft, waarmede de Overheid blijkbaar wenscht aan te duiden, dat dit vak slechts van bijkomstig belang is voor de Rechtshoogeschool.

In werkelijkheid is de studie van de economie een zaak op zichzelf; dat behoorde althans zoo te zijn. In ieder geval moet de studie van de economie niet een aanhangsel zijn van iets geheel anders. De economisch-statistische scholing beteekent een geestelijke vorming, die van het juridische denken zeer belangrijk verschilt; het is een vorming, onmisbaar voor een modern staatsburger; een opleiding voor land en volk van Indië van geen minder belang dan die der rechtsgeleerdheid. Het is voor de economische toerusting van Ned.-Indië gewenscht dat men, zoodra er eenigszins geld beschikbaar is, overgaat tot de instelling van een handelsfaculteit, waar economie, statistiek en bedrijfsleer gedoceerd worden.

In het kort: het hooger onderwijs behoort zóó ingericht te zijn, dat het geestelijk bezit der economische pioniers overgedragen kan worden op diegenen, die in het land wenschen te blijven, die uit deze maatschappij zelf voortkomen en die in de toekomst de aangewezen personen zijn tot voortzetting van deze studies en tot opbouw van deze maatschappij.

Het is bovendien zeer wel mogelijk dat weldra zal blijken, dat het niet al te geleerde diploma handelseconomie door deze maatschappij op hooger prijs gesteld wordt dan een volledige opleiding in de rechten, aan welke vorming de Indische maatschappij slechts een beperkte behoefte heeft.

Als het daarheen gaat, dan blijft er van Koloniale Studiën niet over een stapel oud papier, maar beteekent deze reeks van geschriften een uitzet voor de nieuwe faculteit, een goudmijn voor studenten in de economie. Dan kan de generatie, die thans verdwenen is, met voldoening terugzien op haar pionierswerk, dat een van de meest eervolle bladzijden is uit onze koloniale geschiedenis.

M.

ENKELE OPMERKINGEN OVER DEN WESTERSCHEN GEEST IN HET OOSTEN

DOOR PROF. Dr. J. H. BOEKE

In zijn boek „Der Bourgeois" met den ondertitel „Zur Geistesgeschichte des modernen Wirtschaftsmenschen" stelt WERNER SOMBART zich op het standpunt, dat de kapitalistische ontwikkeling een verschijnsel is van een bepaalde periode der West-Europeesche-Amerikaansche cultuur, maar dat in de daaraan voorafgegane periode van het voorkapitalisme, van een dergelijke territoriale begrenzing geen sprake is en eigenlijk evenmin van een verdere historische beperking. De voorkapitalistische mensch is de natuurlijke mensch, de mensch zooals God hem heeft geschapen, de mensch, die nog niet op zijn hoofd balanceert en op zijn handen loopt, maar met zijn beide beenen op den grond staat. „Wij moeten voor oogen houden", aldus zijn slotsom, „dat de traditionalistische levensopvatting in alle opzichten de opvatting van den natuurlijken mensch is, dat zij in vroegeren tijd het menschelijk bestaan op alle cultuurgebieden volkomen heeft beheerscht krachtens gronden, die in de natuur der menschen zijn te zoeken en wortelen in de sterke neiging tot behoud, die de menschelijke ziel eigen is."

Het lijdt geen twijfel, dat SOMBART met deze uitspraak te veel generaliseert en het behoeft geen betoog, dat de Oostersche cultuur, in al haar rijkdom en veelzijdigheid, zich uit een dergelijke stelling niet laat verklaren. Immers ook de Oostersche cultuurschat, door traditie geheiligd, moet gevormd zijn, ook hier heeft naast de kracht

van behoud een kracht tot ontwikkeling moeten werken, zij het dan een kracht uit andere motieven voortgesproten en tot andere doeleinden aangewend. Met de tegenstelling statisch-dynamisch, waarmee ook Sombart het voorkapitalistische Oosten van het kapitalistische Westen onderscheidt, wordt weliswaar een kenmerkend onderscheid aangeduid, maar volstrekt is dit verschil niet: ook de Oostersche maatschappij kent haar dynamiek, al is deze van anderen aard en al heeft zij haar eigen, andersoortigen oorsprong, haar eigen tempo en haar eigen doel. En het is geenszins noodzakelijk deze kracht tot voorkapitalistische ontwikkeling uitsluitend in het verleden te plaatsen of aan te nemen, dat verdere ontwikkeling enkel in kapitalistische richting mogelijk zou zijn.

Toch is SOMBART'S uitspraak, en zijn geheele boek trouwens, voor de juiste en welgefundeerde keuze van een standpunt tegenover de koloniale samenleving van het uiterste belang. Ten eerste, omdat hij met een overvloed van bewijsmateriaal duidelijk maakt dat, wat men wel met den verheven term „Westersche cultuur" aanduidt maar wat inderdaad niet veel meer is dan haar exportproduct, de kapitalistische levensopvatting met haar stoffelijke inventaris, een nauw begrensd, en, in eeuwen gerekend, recent sociaal verschijnsel is, waarvan men de beteekenis zeker niet moet onderschatten, doch dat men evenmin mag uitbreiden en generaliseeren tot „de" cultuur, „die Vollkultur", zooals de Duitschers niet zonder zelfingenomenheid zeggen. Ten tweede, omdat hij aantoont, dat ook deze bepaalde levensopvatting zoo omvangrijke, veelzijdige en diep ingrijpende eischen stelt aan haar belijders, eischen waarvan hij niet durft verklaren dat zij door een grooteren, geestelijken en zedelijken rijkdom worden opgewogen en beloond, dat men niet mag verwachten, dat de massa der Oostersche bevolking aan die eischen zal kunnen voldoen.

Ik zou in mijn conclusie zelfs nog verder willen gaan.

Nederlandsch-Indië heeft, dank zij het Westersch bewind, haar agrarische bevolking snel zien aanwassen, tot deze in de belangrijkste en vruchtbaarste streken een dichtheid heeft bereikt, die alleen bij een Oosterschen levensstandaard het bestaan mogelijk maakt. Men duidt dien Oosterschen levensstandaard wel aan met den term „armoede". Ten onrechte. Armoede is een economisch begrip en in den levensstandaard van de Oostersche massa vormt de economie slechts een secundair bestanddeel, behoeft zij althans niet naar de eerste plaats te worden gedrongen, mits men slechts

aan de niet-economische levensfactoren in de Oostersche cultuur hun volle waarde en beteekenis toekent. Doet men dit echter niet, minacht, verwaarloost en verzwakt men deze factoren en kweekt men daarentegen de economische behoeften kunstmatig aan door Westersch onderwijs, Westersche instellingen, propaganda voor Westersche levensbeginselen, dan *veroorzaakt* men armoede, doordat men niet bij machte is, tevens de middelen te verschaffen om die nieuwe, economische behoeften te bevredigen.

Er is niemand, die in ernst durft vol te houden, dat industrialisatie, landbouwintensiveering, kolonisatie en proletariërsemigratie elk op zich zelf zoo min als alle tezamen op den duur gelijken tred kunnen houden met den groei van de bevolking. En toch verzwaart men den wanhopigen strijd tegen de overbevolking op twee andere fronten: door de economische behoeften te prikkelen en te vermenigvuldigen en door de niet-economische zijde van het dorpsbestaan te verarmen en kaal te snoeien. Wanneer zal men zich eens los kunnen maken van den echt Westerschen maatstaf, die bij het eene welvaartsonderzoek voor bij het andere na blijkt, welke den Oosterschen levensstandaard met enkel economische maten meten wil en de niet-economische grootheden als van lager orde buiten rekening laat?

SOMBART maakt duidelijk, dat de tegenstelling tusschen Westersche en Oostersche levensbeschouwing van rijke veelzijdigheid is. Een van die tegenstellingen is de Oostersche rust en de Westersche roerigheid. Rust heeft hier echter niet de beteekenis van niets doen, evenmin als roerigheid synoniem is met beweging. Rust wil zeggen een gevoel van harmonie tusschen levenseischen en levensvoorwaarden; roerigheid een voortdurend streven naar een onbereikbaar geworden harmonie in dien zin, *onder beschikking over steeds nieuwe bevredigingsmiddelen.* Wanneer men nu evenwel die Oostersche rust verstoort door haar niet-economische uitingsvormen tegen te gaan en een Westersche, economisch ingestelde politiek op haar te richten, dan kan voor de massa het resultaat van een dergelijke gedragslijn nimmer roerigheid maar slechts onrust zijn. Want van tweeën één: of de levensbeschouwing wijzigt zich maar de omstandigheden laten niet toe, dat zij zich in stoffelijke resultaten verwezenlijkt — waar zou een fenomenaal dichte agrarische bevolking als die van Java de middelen moeten vinden om haar materieelen levensstandaard noemenswaard mee te verhoogen? — of de levensbeschouwing verandert niet maar wordt enkel ver-

troebeld door strijdige eischen en beknot door onbegrepen maatregelen en verboden. In beide gevallen is het resultaat een gevoel van middellooze en machtelooze ontevredenheid: de rust wordt onrust.

Nu zal ik de laatste zijn om aan te nemen, dat het in de koloniale samenleving mogelijk is de massa der bevolking, den kleinen man, den tani, buiten het Westersch, kapitalistisch verkeer te houden. Op allerlei wijzen wordt hij er in betrokken: met zijn arbeidskracht, zijn grond, zijn goederen. Maar het is gansch iets anders ten aanzien van die koloniale betrekkingen een economische unificatiepolitiek te volgen, te trachten hem de Westersche levensopvatting bij te brengen, de economische relaties met het kapitalisme op alle mogelijke manieren te bevorderen, zijn bestaan als het ware met economische vraagstukken en overwegingen te vullen, dan steeds voor oogen te houden, dat de aanpassing aan Westersche eischen slechts mag worden beschouwd als noodzakelijk kwaad, als een door de dualistische verhouding onvermijdelijk geworden afwijking van den normalen, Oosterschen levenskoers, en tot het minimum dient te worden beperkt onder handhaving, bescherming waar noodig, ontwikkeling waar mogelijk, van het Oostersch eigene, onder eerbiediging van de niet-economische levensbelangen als primaire factoren in het volksbestaan.

Dit betreft de gedragslijn, die ten aanzien van de massa der bevolking moet worden betracht. Maar hiermee is de koloniale politiek tegenover de inheemsche bevolking nog allerminst bepaald. Er moet namelijk onderscheid worden gemaakt tusschen de massa en de weinigen, tusschen land en stad, tusschen den kleinen man en de aristoi en het is eigenlijk over de laatst genoemde groep, dat ik het ditmaal wil hebben.

In alle Aziatische landen is het Westersche kapitalisme aanvankelijk door Westersche krachten geïmporteerd. Men kan dit de eerste, de zuiver koloniale, phase noemen, en er zijn in Azië en Afrika verschillende gebieden, o.a. meerdere mandaatgebieden aan te wijzen, die nog in deze phase verkeeren. De leden der inheemsche bevolking hebben zich in deze periode nog niet de Westersche economische levensopvatting, de kapitalistische levensopvatting, eigen gemaakt, die hen in staat moet stellen met de Westersche importkrachten te concurreeren en de kapitalistische taak zelfstandig te helpen vervullen. Zij worden wel als werktuig, in onder-

geschikte functie, benut maar missen de qualiteiten om als ondernemer in kapitalistischen zin op te treden. Vroeger of later echter blijkt, dat er onder de inheemschen individuen zijn, die zich de Westersche mentaliteit kunnen eigen maken en de karaktereigenschappen bezitten en gebruiken, die het moderne kapitalisme van zijn vertegenwoordigers vordert. Hiermee zet de tweede phase in, waarin het zuiver koloniale kenmerk voor een meer algemeen dualistisch kenmerk plaats maakt, waarin, met andere woorden, de onderscheiding Westersch-Oostersch niet langer met een rassenonderscheiding samenvalt. Of dit na korter of langer tijd geschiedt, hangt af van allerlei omstandigheden. Ongetwijfeld spreken hierbij de aanleg, de aangeboren eigenschappen een belangrijk woord mee. Er zijn volken in Azië — en ieder denkt daarbij dadelijk aan de Japanners —, waar een maatschappelijke klasse blijkt klaar te staan om de nieuwe taak van de Westerlingen over te nemen, een klasse uitgerust met alle vereischte persoonlijke qualiteiten en vurig verlangend om zich de verdere bekwaamheden en hoedanigheden eigen te maken, die van haar worden gevorderd om zelfstandig in het kapitalistisch stelsel op te treden. Ook het inheemsche kapitaalbezit is hierin een factor van beteekenis, daar de beschikking over geldkapitaal de onmisbare zakelijke voorwaarde is om als ondernemer te kunnen werkzaam zijn. Britsch-Indië biedt hier het voorbeeld van een maatschappij, waar de rijkdommen aanwezig waren, die als kapitaal konden worden aangewend. Een derde factor, in de inheemsche kapitalistische ontwikkeling van overwegende beteekenis, is de politiek van het Gouvernement.

Gold het de economische ontwikkeling van de maatschappij in haar geheel, dan zouden de bevorderende maatregelen van overheidswege in lange reeksen kunnen worden genoemd en zou de opsomming groote overeenkomst vertoonen met die voor andere landen. Echter, dergelijke maatregelen, zonder onderscheid van een te bevoorrechten groep gegeven, strekken bovenal ten behoeve van de meest gegadigden, die reeds in de kapitalistische sfeer thuis zijn, en leiden er daardoor toe, dat de afstand tusschen hen en de inheemsche klasse, die tot het kapitalisme moet worden opgevoed, voortdurend grooter en de strijd om zich in het kapitalistisch milieu een plaats te veroveren, steeds zwaarder wordt. Bovendien, dergelijke maatregelen, die uitgaan van een volgroeide kapitalistische samenleving, missen de opvoedende strekking, aan een klasse van aspirant-kapitalisten aangepast.

Wat ik hier op het oog heb, zijn dan ook maatregelen van overheidspolitiek, die zich uitdrukkelijk of althans in de practijk richten tot het inheemsche deel der Indische maatschappij doch overigens een welbewust „Westersche" strekking hebben en bedoelen die leden van de inheemsche samenleving, die zich voor den kapitalistischen geest ontvankelijk toonen, op te leiden, voor te lichten, aan te moedigen en te steunen. Voor een belangrijk deel zullen het maatregelen zijn ten behoeve van den stand der inheemsche intellectueelen: technisch-, handels- en algemeen vormend onderwijs in Westerschen geest; voorlichtingsdiensten; agrarisch-, handels- en industrieel crediet en dergelijke. Maar ook wettelijke regelingen die de organisatievormen scheppen, waarin een ontluikende maar nog zwakke, kapitalistisch onervaren ondernemingsgeest zich thuis voelt en kan worden grootgebracht. De Inlandsche coöperatieregeling is er een voorbeeld van, maar van veel verder strekkende beteekenis zou een wettelijke regeling van de Inlandsche naamlooze vennootschappen zijn, zooals die, welke ontworpen werd door de Commissie voor de Inlandsche rechtspersonen, een regeling, waaraan reeds veel te lang de toegang tot het staatsblad bleef ontzegd.

Er laten zich in dit verband twee vragen stellen. Vooreerst: is het te rechtvaardigen, dat aldus van overheidswege een bepaalde, naar getalsterkte zwakke, groep van de Indische samenleving wordt versterkt en bevorderd? Komt de Regeering hierdoor niet in strijd met beginselen van democratie en algemeen volksbelang?

Deze vraag is zonder moeite bevredigend te beantwoorden, wanneer het uitgangspunt van mijn geheele betoog nog eens naar voren wordt gebracht. Dit uitgangspunt is, dat men de inheemsche maatschappij niet als één homogeen geheel moet beschouwen en behandelen, de inheemsche bevolking niet in één richting moet willen sturen maar welbewust onderscheid moet maken tusschen het deel, dat in de Oostersche sfeer wordt gelaten, de groote massa, en het deel, dat in het proces van verwestersching moet worden opgenomen en voor den strijd in de modern-kapitalistische wereld moet worden aangegord. De goede en rechtvaardige, democratische politiek wordt dan de Oostersche sfeer te erkennen, te herstellen en te beschermen en de Westersche sfeer te kweeken en te ontwikkelen. Hoe de bevolking zich over beide sferen verdeelt, is een kwestie, die aan haar zelf kan worden overgelaten, mits maar er voor gezorgd wordt, dat zij zich in elk van de sferen kan thuis voelen.

Moeilijker te beantwoorden is de andere vraag: Wat voor aanleiding bestaat er om in de Indische samenleving een klasse te k w e e k e n van inheemsche ondernemers, inheemsche kapitalisten, Westersch denkende en handelende individuen? Waarom kan die Westersche taak niet aan Europeesche importkrachten en Vreemde Oosterlingen blijven toevertrouwd en overigens worden afgewacht, wat onder de bestaande voorwaarden de zelfwerkzaamheid van de klasse der inheemsche intellectueelen vermag? Waarom kan niet te eer bij deze politiek worden volhard, daar de Indische overheid reeds sedert jaren haar aandacht op den inheemschen middenstand gevestigd houdt en reeds verschillende maatregelen heeft getroffen, die ten doel hebben deze maatschappelijke groep te vormen en te versterken?

Het zij mij vergund met de beantwoording van het laatste gedeelte van deze samengestelde vraag te beginnen.

Opzettelijk heb ik in het voorgaande betoog den term „middenstand" vermeden. Vormt reeds in de homogene Westelijke landen de middenstand een maatschappelijke groep, die moeilijk te omgrenzen en ondankbaar te steunen is, in de koloniale samenleving bestaat er nog minder aanleiding een dergelijke groep uit te lichten en den overheidssteun tot die groep te beperken. De gelijkstelling van de mogelijke maatschappelijke plaats dier groep met de economische positie, thans door de Vreemde Oosterlingen ingenomen, kan slechts bij oppervlakkige beschouwing juist worden geacht. De inheemsche groep zal, als zij zich weet te emancipeeren, er aan alle kanten overheen steken: door haar rechten op den grond, haar nationaliteit, haar „Bodenständigkeit", haar verspreiding en haar getalsterkte. En al ware dit niet zoo, al zou men aannemen, dat voor de hier bedoelde inheemsche groep, de inheemsche elite, geen andere maatschappelijke taak dan die, welke thans de Vreemde Oosterlingen vervullen, kan zijn weggelegd, dan nog zou men goed doen den term „middenstand" te vermijden en te bedenken dat de Vreemde Oosterlingen in de koloniale samenleving een geheel andere en veel belangrijker plaats innemen dan die van den middenstand in de Westersche maatschappij. Indien men namelijk met den Westerschen middenstand de groep bedoelt van hen, die min of meer zelfstandig, op eigen risico, in het productieproces werkzaam zijn, in direct contact met den consument staan en een zeker maatschappelijk inkomen niet overschrijden, een enkel stedelijke groep bovendien — en men kan, dunkt mij,

den Westerschen middenstand enkel met dit vierledig criterium bepalen — dan behoeft het geen betoog, dat dit criterium de groep Vreemde Oosterlingen in de koloniale maatschappij geenszins dekt, zelfs al zou men zich tot Java bepalen, waar hun economische functies dan nog van beperkten aard zijn.

Het is nu te vreezen, dat de Indische regeering met haar belangstelling voor een inheemschen middenstand zich door deze twee gedachten heeft laten leiden: eenerzijds, dat de kapitalistisch gezinden onder de inheemschen zich hebben tevreden te stellen met een economische positie in de koloniale samenleving als thans door de Vreemde Oosterlingen, met name door de Chineezen, ingenomen; anderzijds, dat deze positie zich laat vergelijken met die van den middenstand in de homogene Westersche maatschappij. En is deze vrees gegrond, dan kan dit niet anders beduiden dan dat de overheid haar bijstand aan de maatschappelijke groep, hier bedoeld, binnen veel te enge grenzen beperkt.

Thans het antwoord op het eerste gedeelte der tweede vraag: Wat voor beweegreden kan worden aangevoerd om in de Indische samenleving een inheemsche kapitalistische klasse, een klasse van Westersch denkende en handelende individuen te kweeken? Kort en bondig kan dit antwoord luiden: Omdat deze klasse er is, omdat zij zich aanmeldt, toegang vordert, omdat Indië zeer nadrukkelijk de tweede koloniale phase is ingetreden.

Er zijn volksgroepen in den Indischen archipel, wier aanleg duidelijk in kapitalistische richting wijst, er zijn andere, waarvoor de omstandigheden hebben meegebracht, dat hun Westersche ontwikkeling zich minder in economische maar meer in ambtelijke richting heeft bewogen. Bovendien, niet voor alle volksgroepen is de concurrentie van de importkrachten uit Oost en West even zwaar geweest. Op Java, bijvoorbeeld, waar het kapitalistische element ver en in alle richtingen in de samenleving is doorgedrongen en deze op alle punten beheerscht, waar dientengevolge de economische organisatie zich geheel aan deze exploitatie door vreemdelingen heeft aangepast, moet het den landszonen veel moeilijker vallen zich een plaats daarin te veroveren. Maar dat hier, evengoed als in de Buitengewesten, het Westersch réveil weerklank heeft gevonden, staat buiten kijf; ik behoef daarvoor geen bewijzen aan te voeren. Slechts op twee punten in dit verband wensch ik in het bijzonder de aandacht te vestigen.

Vooreerst hierop: het opkomend Westersch-gezind inheemsch element, dat zich voor de moderne Europeesch-Amerikaansche cultuur openstelt, heeft een practische leerschool noodig, niet alleen tot vorming van den geest, maar ook — meer nog misschien — tot vorming van het karakter: het moet in de gelegenheid worden gesteld een ontwikkeld modern-kapitalistisch milieu op zich te laten inwerken, het moet eenigen tijd in een dergelijke samenleving worden opgenomen. In de betrokken kringen wordt dit ook wel beseft. Men gevoelt, dat geen organisatie van het Westersch onderwijs, hoe goed en volledig ook, in het eigen land in staat is in deze behoeften te voorzien. Vandaar de kenmerkende trek van de tweede koloniale phase, dat een stijgend aantal jongelieden, vaak met groote geldelijke opofferingen en met harde ontberingen, naar kapitalistisch ontwikkelde landen trekt en daar eenige jaren verblijft. In de Filippijnen nam deze beweging eerst na den wereldoorlog grooteren omvang aan en richtte zij zich begrijpelijkerwijs grootendeels naar Amerika. Aanvankelijk verleende het gouvernement daarbij steun en stelde het gouvernementsbetrekkingen in uitzicht na terugkeer uit Amerika. Maar ondanks dat deze geldelijke steun al spoedig werd gestaakt, kon in 1930 het aantal studenten van universiteiten in de Vereenigde Staten op bijna negen honderd worden geraamd, een aanzienlijk aantal, gezien dat de c a c i q u e-klasse, waaruit het Westersch gezinde element in hoofdzaak wordt gerecruteerd, op niet meer dan een millioen is te schatten. Toch is hiermee de beweging niet volledig geteekend. Het gaat immers niet in de voornaamste plaats om wetenschappelijke vorming, al wordt dit door de betrokkenen niet altijd helder beseft en al zullen de meesten dit zelfs niet gereedelijk willen toegeven. BRUNO LASKER geeft in zijn boek „Filipino Immigration" (University of Chicago Press, 1931) het volgende oordeel over deze uitzwerming: „Hun contact met het Amerikaansche leven verschaft hun (en „door hun bemiddeling evenzeer aan hun moederland) op meerdere „gebieden een kennis van de moderne wereld, die zij op hun eilan„den niet zouden hebben kunnen verwerven. Vaak ontvangen zij „nieuwe inzichten in de Westersche cultuur en maken zij zich „vaardigheden eigen, die in Europa en Amerika in een langzame „ontwikkeling van eeuwen zijn bereikt. Onze, dat wil zeggen de „Westersche, ethiek en sociale tradities, gezien in hun eigen milieu, „verkrijgen voor hen nieuwe beteekenis. Oppervlakkige bekend„heid met Westerschen smaak wordt dieper. Aldus worden zij in

„verhoogde mate vertolkers van het Westen in het Oosten en helpen „zij mee aan de vorming van een juist begrip omtrent Amerika, „op een wijze als door politieke middelen of door een Westersch „onderwijsstelsel, duizenden mijlen van zijn voorbeeld verwijderd, „met geen mogelijkheid zou zijn te bereiken".

Het spreekt vanzelf, dat er Nederland veel aan gelegen moet zijn een dergelijken stroom uit Nederlandsch-Indië naar zich toe te leiden. En gezien de taak, die voor dit inheemsche element in Indië is weggelegd, zou ook het Nederlandsche bedrijfsleven en het in Indië belegde kapitaal zich voor deze jonge lieden moeten interesseeren en aan hun vorming moeten deelnemen. Alle partijen, ook de betrokkenen, ook het gouvernement, verkeeren nog te uitsluitend in de meening, dat het bovenal op verdere wetenschappelijke vorming aankomt. Op die wijze wordt een wetenschappelijk proletariaat staag vermeerderd, dat door de kolonie onmogelijk kan worden verteerd en dat, bij de beperkte keus van erbij passende betrekkingen, geenerlei kans heeft in een verdere loopbaan vergoeding te vinden voor de kosten en inspanning, die de studie heeft opgelegd. Men verruime daarom den grondslag, men opene de oogen van Indische werkgevers voor het belang van een inheemsche arbeidsmarkt ook van hooger gequalificeerde arbeidskrachten, men geve aan de belanghebbenden duidelijk blijk, dat practische vorming, karakterontwikkeling op hoogeren prijs wordt gesteld dan enkel wetenschappelijke opleiding, men grave kanalen voor dergelijke ruimere ontwikkeling en zoeke met dat doel contact met de nationale organisaties, waarin deze inheemsche krachten zijn aaneengesloten. Alleen op deze wijze kan een Indianiseering van de koloniale samenleving met vrucht worden nagestreefd.

Het andere punt, waarop ik tot slot nog de aandacht zou willen vestigen, houdt verband met het eerste deel van mijn betoog. De maatschappelijke groep, die de Westersche cultuur aanvaard heeft en naar Westersche ontwikkeling streeft, tooit zich bij haar organisatie gaarne met namen, die te verstaan geven, dat het hier een algemeene volksbeweging betreft en dat zij „de" jongeren en „de" toekomst van het Indonesische volk, van de geheele natie vertegenwoordigen. „Indonesia Moeda", „Jong-Java", „Jong-Sumatra" zijn leuzen van geheel gelijke strekking als „Jong-China", „Jong Egypte" en dergelijke. De werkelijkheid dekt deze leuzen niet. Het dualisme van de nationale samenleving wordt door het streven en den voortgang van deze jongeren niet opgeheven, maar ver-

scherpt. De Westersch gezinden vormen een numerieke minderheid, sterker zelfs: het is gewenscht voor hun volk, dat zij een numerieke minderheid blijven, dat het Oostersch eigene, de voorkapitalistische levensopvatting van de landelijke massa door hun toedoen niet verloren gaat. Dit te erkennen, doet aan de belangrijkheid van hun taak, aan hun beteekenis voor de Indische maatschappij, voor hun Indonesia, niets af. Zij zijn de leiders van de toekomst, in economischen en in politieken zin. Maar zij zullen daarbij voor oogen hebben te houden, dat hun levensopvatting enkel bestemd kan zijn voor een kleine groep uitverkorenen en dat voor den dorpeling een andere levensbeschouwing noodzakelijk is en geëerbiedigd zal moeten worden.

INDIË EN DOMINION-STATUS

DOOR Prof. Mr. J. J. SCHRIEKE

I.

Dit opstel vindt zijn oorsprong in den Volksraad.

Op 10 Juli j.l. heeft een der leden, sprekende als vertegenwoordiger van een belangrijke partij, voor Indië de staat van dominion als onderdeel van een nederlands imperium, wenselijk doel van staatkundig streven genoemd. Een ander lid heeft op diezelfde dag een sedert ingediend en door het college in behandeling genomen voorstel aangekondigd, om zich tot Nederland te wenden met het verzoek binnen tien jaar in de verhouding tot Indië de wijzigingen aan te brengen, die dit gebiedsdeel — al gebruikte de spréker het woord niet — in „dominion-status" zouden brengen.

Ziedaar het vraagstuk van Indië's staatsrechtelijke toekomst dat deels dank zij de kracht der inertie, deels als gevolg van de niet geheel bevredigende hervormingen van 1925, de geesten maar niet los wil laten, opnieuw actueel geworden; ziedaar alle aanleiding om eens na te gaan:

wat dominion-status omvat, en

welke aanspraak Nederlands-Indië daarop kan maken.

De eerste vraag is er een van wetenschap; men vindt haar beantwoord in een omvangrijke literatuur, waarvan ik hier alleen vermeld:

H. Edelman, Vorming en ontvoogding van de Unie van Zuid-Afrika. Proefschrift. Utrecht. 1935.

Gerald E. H. Palmer, Consultation and cooperation in the British Commonwealth. Londen 1934. Dit laatste boek verrijkte Prof. A. Berriedale Keith met een inleidend overzicht over de constitutionele ontwikkeling der dominions en India van 1887 tot 1933.

De tweede vraag ligt op het, over het geheel meer populaire, gebied der — soms onvruchtbare, soms onpractische — politieke speculatie, dat zich echter in dit verband niet laat vermijden. We zullen trachten ook hier zo dicht mogelijk bij de feiten te blijven.

II.

Dominion-status is de staatsrechtelijke positie, welke zes deelen van het britse rijk in deze internationale gemeenschap innemen.

De term „dominion", die op zich zelf niets meer zegt dan het nederlandse „gebied", werd door de britse koloniale conferentie van 1907 aangenomen ter onderscheiding der meest ontwikkelde rijksdelen van de zogenaamde kroonkolonies. In de laatste berust de regering bij een gouverneur, die handelt naar instructies uit Londen, ook waar hij naast zich heeft een uit de kolonie voortgekomen vertegenwoordigend lichaam en de bedoelde instructies in vele gevallen vrijheid laten zich naar de wensen van de vertegenwoordiging te richten. In de eerste, die voortaan ter tegemoetkoming aan canadese wensen dominion zouden heten, was een ander stelsel aanvaard en ingeburgerd. Betrof het inwendige aangelegenheden van het betrokken gebied, dan werd in feite beslist door een aan de vertegenwoordiging verantwoordelijk cabinet en handelde de gouverneur uitsluitend op advies van zijn ministers. Het karakteristieke van deze gebieden is, in engelse terminologie, gelegen in het feit, dat zij zijn „selfgoverning", dat zij hebben „responsible government". In dien toestand verkeerden de canadese kolonies sedert 1849 en werd ook haar federatie, bij haar vorming in 1867, gebracht. Dit stelsel werd in de Kaapkolonie in 1872, in Natal in 1893 ingevoerd. De oudste Australische kolonies kenden het voor 1887, het werd ook daar voor de federatie in 1907 aanvaard.

Dominion zijn thans Canada, het Australisch gemenebest, Nieuw Zeeland, de Unie van Zuid-Afrika (31 Mei 1910 geproclameerd), Newfoundland *) en sedert 1921/1922 de Ierse vrijstaat.

Nieuw Zeeland, Newfoundland en de Ierse vrijstaat zijn eenheidsstaten: één vertegenwoordiging draagt het volle gezag over het dominiongebied. De constitutie der Zuid-afrikaanse Unie, ofschoon blijkens haar naam ook een eenheidsstaat, laat aan haar vier

*) Voor Newfoundland, dat niet in staat bleek zelf de moeilijkheden der werelddepressie te overwinnen, is dominion-status in 1933 geschorst.

provinciën — Kaapprovincie, Natal, Transvaal en Oranjevrijstaat — nog verstrekkende bevoegdheden, al heeft het unie-parlement de macht hierin beperking aan te brengen. Canada en Australië daarentegen zijn echte federaties. Hier verdelen de constituties de bevoegdheden tussen de federale regering en die der onderdelen, welke laatste in Canada provincies, in Australië staten heten, volgens vastomschreven beginselen, waarin alleen door constitutie-wijziging volgens nauwkeurig aangegeven regels verandering kan worden gebracht.

Behalve de Ierse vrijstaat hebben de dominions afhankelijke gebieden onder zich. Het federale gouvernement van Canada bestuurt de „Yukon"- en de „North West territories", waar de bevolkingsdichtheid te gering is om er een provincie in het leven te roepen, als ware het een kolonie. Op overeenkomstige wijze staat het Australisch gemenebest tegenover het „Northern Territory" alsmede het gebied van de federale hoofdstad Canberra, beide op het vasteland van Australië, en, daarbuiten, tegenover de britse bezittingen Papua en Norfolk-eilanden, voorts, onder mandaat van de Volkenbond, het vroegere Duits-Nieuw-Guinea, en ten slotte, sedert korte tijd, een deel van het Zuid Poolgebied.

Nieuw Zeeland bestuurt de Cook-eilanden, de Ross Dependency en de Union-eilanden, het mandaatgebied West Samoa, terwijl het met het Australisch gemenebest en het Verenigd koninkrijk tezamen het mandaat over het phosfaatrijke Nauru deelt.

De Unie van Zuid-Afrika is volkenbondsmandataris voor het vroeger duitse Zuid West Afrika en zint op de omzetting van dit gebied in een vijfde provincie der Unie.

Het uitgestrekte Labrador, nog te onontwikkeld om daadwerkelijk deel van Newfoundland te kunnen zijn, wordt in zekere mate als afhankelijk gebied geregeerd.

De toekenning van den naam „dominion" in 1907 bracht in feite niets nieuws, zij is veeleer het aanvangspunt der ontwikkeling tot dominion-status, die eerst in 1931 op formele wijze werd afgesloten. Daartoe droeg, in niet geringe mate, de schepping bij — in datzelfde jaar 1907 — van het permanente orgaan, dat die ontwikkeling zou hebben te leiden: de imperial conference, de rijksconferentie.

In 1887 waren voor het eerst, ter gelegenheid van het regeringsjubileum van koningin Victoria, de koloniale regeringen uitgeno-

digd tot gemeenschappelijke bespreking in Londen van voor allen belangrijke aangelegenheden. Dergelijke besprekingen hadden plaats in 1897, doch nu en voortaan alleen met de kolonies, die in het genot van zelfbestuur waren, en in 1902, beide keren weder in verband met gebeurtenissen, die het vorstenhuis betroffen. Eerst de conferentie van 1907 vond de reden van haar bijeenroeping uitsluitend in de behoefte aan meerdere samenwerking tussen de zelfbesturende rijksdelen. Zij veranderde de naam der bijeenkomsten, die tot nog toe colonial conference hadden geheten in imperial conference. Zij bewerkte, dat deze om de vier jaren regelmatig bijeenkwam, al bracht de wereldoorlog tijdelijk stoornis in deze regelmaat, en dat aldaar de britse en de dominionregeringen, elk vertegenwoordigd door den leidenden minister, onder voorzitterschap van den britsen premier, bijeenkwamen tot bespreking van gemeenschappelijke vraagstukken en belangen en het zoeken naar een gemeenschappelijke gedragslijn. Als permanent secretariaat van de conferentie werd het ministerie van koloniën aangewezen.

III.

De vertegenwoordigende lichamen (parliaments) der dominions bestaan uit twee kamers, behalve in de canadese provincies (alleen Quebec kent het twee-kamer-systeem) en Queensland (Australië).

Wat in ons staatsrecht met „eerste kamer" wordt aangeduid heet daar „wetgevende raad"; in de Australische federatie, de unie en de Ierse vrijstaat is de naam „senaat".

De tweede kamer heet in Canada: „house of Commons", in het Australisch gemenebest en Nieuw Zeeland „house of representatives", in de Ierse vrijstaat „dail eireann" of kamer van afgevaardigden en elders „house of Assembly" (volksraad) of legislative assembly.

De tweede kamers zijn democratisch in samenstelling. Het kiesrecht komt — als regel — toe aan alle meerderjarigen, mannen en vrouwen, die niet vallen onder de door de wet onbekwaam verklaarde categorieën en een bepaalde tijd in het land zijn gevestigd. Wie kiesgerechtigd is, is tevens verkiesbaar. Quebec en de Unie kennen echter geen vrouwenkiesrecht. De stemming is

overal geheim; evenredig kiesrecht vindt men o.a. in het Australisch gemenebest en sommige daartoe behorende australische staten.

De leden genieten salaris; het hoogste betaalt evengenoemd gemenebest: fl 1000.— en vrij reizen.

De samenstelling der eerste kamers loopt uiteen. In Canada worden de leden van de senaat, wier aantal beperkt is tot 96, voor hun leven benoemd; in Australië worden zij, door een ietwat beperkten kiezerskring, voor zes jaar gekozen, terwijl periodiek een gedeelte aftreedt.

Een bevredigende regeling van de betrekkingen tussen de beide huizen heeft men eigenlijk nergens kunnen treffen.

Beide huizen vertegenwoordigen in wezen („are essentially representative of") de gehele bevolking van het betrokken dominion.

Op deze regel zijn uitzonderingen, één van groot, andere van minder belang. In de Unie kon, tot voor kort, geen native („naturel") of aziaat lid zijn van de vertegenwoordiging; het kiesrecht was vrijwel beperkt tot de europeanen, behalve in de Kaapprovincie, waar, sedert 1857, dank zij de rijksregering, onderscheiding naar huidskleur bij de regeling van het actief kiesrecht uitgesloten was. Sedert kort is het „naturellen"-kiesrecht in die zin gewijzigd, dat deze bevolkingsgroep over de gehele Unie vier senatoren mag kiezen en in de Kaapprovincie twee leden in de provinciale raad. Een afzonderlijke naturellen-vertegenwoordiging zal 22 leden tellen, waaronder 12 gekozenen, doch alleen adviserende bevoegdheid hebben.

In Nieuw Zeeland zijn vier zetels in de tweede kamer aan maori's toegekend; drie hunner zijn in de wetgevende raad benoemd en één minister is maori dan wel van gemengd bloed.

Beperkingen van minder gewicht bestaan er op het kiesrecht van aziaten in Australië en Canada (in eerstgenoemd land is wel kiesrecht toegekend aan Brits-Indiërs), doch indianen en oorspronkelijke bewoners van Australië zijn er van uitgesloten.

Samenwerkend met den vertegenwoordiger der kroon, bezitten de parlementen der dominions volledige wetgevende macht over hun gebied en bevolking. De officieele formule voor de wetgeving luidt b.v. in Zuid-Afrika:

„be it declared and enacted by the King's Most Excellent Majesty, the Senate and the House of Assembly of the Union of South Africa as follows:".

Weliswaar kan het parlement van Westminster wetten maken in het algemeen rijksbelang of dat van een of meer rijksdelen, doch zodanige wet geldt in een dominion alleen na instemming van de wetgevende macht aldaar.

Deze vrijheid van beweging strekt zich ten dele ook uit tot de dominion-constituties. De oudste, die van Canada, is een britse parlementswet, die alleen door dit parlement gewijzigd kan worden; die van de vijf oorspronkelijke australische staten, van Newfoundland en Nieuw Zeeland kunnen niet zonder britse toestemming worden gewijzigd. Doch in 1890 begint het proces der beperking van de moederlandse controle ook op dit punt en de grondwet van de Unie laat aan het unie-parlement vrijheid daarin de gewenste wijzigingen aan te brengen.

De verhoudingen tussen de Ierse vrijstaat en de britse regering werden in 1921 bij verdrag geregeld, waardoor aan de vrijstaat de status van Canada werd verzekerd. Een grondwetgevende vergadering van die staat ontwierp daarop een constitutie, die door het britse parlement (1922) in een wet werd neergelegd, welke de vrijstaat zelf kan wijzigen of intrekken. De ierse regering heeft zich in 1933 op het standpunt gesteld, dat hare wetgeving niet aan de beperkingen, in het verdrag van 1921 opgenomen, gebonden is.

IV.

Van Engeland namen de dominions het stelsel van cabinetsregering over. Op uitnodiging van den koning — in de dominions: van den vertegenwoordiger der kroon — kiest de premier zijn medewerkers; de samenhang in het kabinet wordt verzekerd door de ondergeschiktheid van de verschillende ministers aan den premier, bij wiens aftreden of overlijden het ministerie automatisch ontbonden is. Het kabinet kan zijn taak slechts vervullen, zolang dit het vertrouwen van de vertegenwoordiging geniet.

De plaats van den koning in de engelse staatsinrichting wordt in de dominions ingenomen door zijn vertegenwoordigers, die daar, behalve in Newfoundland, waar zij „gouverneur" heten, de titel dragen van gouverneur-generaal. Hun positie was lange tijd een tweeledige. Zij waren hoofd van het bestuur en, daar

het kabinet voor de inwendige zaken van het dominion volledig verantwoordelijk was aan de vertegenwoordiging, ten opzichte van het kabinet in een overeenkomstige positie als de koning in het moederland. Doch daarnaast vormden zij het kanaal, waardoor mededelingen van en aan de britse regering liepen en overleg met haar werd gepleegd; zij waren verplicht aan haar bevelen gehoor te geven, zelfs wanneer deze strijdig waren met de wensen der koloniale regering. De tegenstrijdigheid van plichten, waarvoor deze gecombineerde functies hen konden stellen, omdat inwendige aangelegenheden zich soms moeilijk van meer algemene laten onderscheiden, deed zich geleidelijk minder scherp voelen, doordat de engelse ministers van koloniën hun instructies beperkten en er rechtstreekse aanraking ontstond tussen de moederlandse en dominion-premiers. Ook werd al sedert 1890, als vaste regel, aan de koloniale regering instemming gevraagd, voordat tot benoeming van een gouverneur-generaal werd overgegaan. Toen de Ierse vrijstaat in het leven werd geroepen, kreeg deze het recht dezen hogen functionaris aan te wijzen, onder bekrachtiging door de kroon. Het eindpunt dezer ontwikkelingsgang werd bereikt, toen de imperiale conferentie van 1926 het uitsprak, „that the Governor-General of a Dominion is the representative of the Crown, holding in all essential respects the same position in relation to the administration of public affairs in the Dominion as is held by His Majesty the King in Great Britain, and that he is not the representative or agent of His Majesty's Government in Great Britain or of any Department of that Government".

Hiermede was de gouverneur-generaal „onschendbaar" staatshoofd geworden in de zin van ons artikel 53 grondwet.

Sedert 1927 gaat de gedachtenwisseling tussen de regeringen van Canada, de Unie, en de Ierse vrijstaat enerzijds en de moederlandse regering anderzijds nu ook geheel buiten den landvoogd om. En de imperiale conferentie van 1930 aanvaardde de regel, dat voortaan de benoeming van een gouverneur-generaal uitsluitend op voordracht van de betrokken dominion-regering zou geschieden. In 1932 bewerkte de Ierse regering zelfs de terugroeping van zodanig functionaris, omdat hij bij haar „persona ingrata" was geworden.

Ten einde niettemin in de dominions vertegenwoordigd te blijven, stelde de britse regering in Canada en de Unie

— uiteraard in overeenstemming met de regeringen aldaar — Hoge Commissarissen aan; ook in Australië zal een dergelijk vertegenwoordiger worden benoemd.

In Nieuw Zeeland en Newfoundland prefereerde men de oude toestand; in de Ierse vrijstaat werd aan een nieuwe vertegenwoordiging geen behoefte gevoeld.

V.

Wat de aanrakingen der dominions met het buitenland betreft, was in 1877 de regel aanvaard, dat britse handelsverdragen slechts dan op de koloniën van toepassing zouden zijn, wanneer deze daarin hadden toegestemd. Weldra reserveerden dergelijke verdragen voor de koloniën het recht om afzonderlijk toe te treden, later ook om afzonderlijk op te zeggen. Bij handelsverdragen, die alleen voor bepaalde dominions zouden gelden, werd aan hun vertegenwoordigers een plaats verzekerd in de britse delegatie, die met het voeren van de onderhandelingen was belast, zodat aan de inzichten en belangen der dominions volle recht kon wedervaren.

In buitenlandse aangelegenheden van ander karakter hield het moederland nog lang het heft geheel in handen.

Op de radio-telegraaf-conferentie van 1912 verschenen voor het eerst, naast de britse delegatie, zelfstandige vertegenwoordigingen der dominions. De wereldoorlog leidde in 1917 en 1918 tot het bijeenroepen van het „Imperial War Cabinet", bestaande uit het britse oorlogskabinet, aangevuld met dominion-vertegenwoordigers, en dat tot taak had door onderling overleg tot gezamenlijke actie te komen. Toen dit cabinet overging in de britse vredesdelegatie te Parijs, verkregen de dominions vooreerst een vertegenwoordiging ter vredesconferentie, zoals die aan de kleinere geallieerde mogendheden werd toegestaan. Doch daarnaast werden hun in de britse delegatie zelf een paar bij toerbeurt te vervullen plaatsen ingeruimd. De houding dezer delegatie werd telkens na volledig overleg met de leden uit de dominions vastgesteld. En de vredesverdragen werden door de britse regering eerst geratificeerd, nadat de dominion-parlementen in de gelegenheid waren gesteld deze volledig te bespreken en goed te keuren.

Canada, Australië, de Unie en Nieuw Zeeland zijn opgetreden als medestichters van de Volkenbond, hun vertegenwoordigers zitten in de volkenbondsvergadering onafhankelijk naast hun britse collega's. In de volkenbondsraad, waarin Engeland een permanente zetel heeft, bezet een der dominions sedert 1927 een zelfstandige tijdelijke plaats. Tussen deze vertegenwoordiging ontbreekt zelfs een geregeld overleg en bij de stemmingen blijkt het britse inzicht af te wijken van dat der dominions, gelijk ook hun oordeel onderling uiteenloopt.

De eenheid van het britse rijk komt echter tot uiting in de regel, dat overeenkomsten en verdragen tussen de rijksdelen, zooals het hogergenoemde verdrag tussen de Ierse vrijstaat en het Verenigd koninkrijk van 1921, niet zijn internationale verdragen als bedoeld in art. 18 van het volkensbondsverdrag en derhalve niet bij het secretariaat van de bond behoren te worden geregistreerd, terwijl aan de andere kant de volkenbondsverdragen niet, zonder nadere voorziening, van toepassing zijn op de onderlinge verhouding der rijksdelen.

Buiten het terrein van de Volkenbond ligt nog een wijd veld van internationale aanrakingen, waarop deze eenheid sterker tot uiting komt. Hier behartigt het britse departement van buitenlandse zaken met zijn diplomatieke en consulaire diensten mede de belangen van de dominions, voorzoover deze daarin niet op andere wijze hebben voorzien. Deze voorziening kan bestaan in de inrichting van een eigen buitenlandse dienst: in 1924 vestigde de Ierse vrijstaat een gezantschap te Washington. Canada volgde dit voorbeeld in 1926, waarop de Verenigde Staten zich hunnerzijds in Ottawa en Dublin deden vertegenwoordigen. Sedert knoopte Canada dergelijke betrekkingen aan in Parijs en Tokio, de Vrijstaat met het Vaticaan, Berlijn, Parijs en Brussel, de Unie met Washington, den Haag, Rome en Lissabon. In al deze gevallen zijn de voorbereidende stappen gedaan door het britse gouvernement, de gezant werd benoemd door de dominionregering, en ontving zijn geloofsbrieven van den koning, zonder dat eerstgenoemd gouvernement — althans wat de Unie en de Vrijstaat betreft — daarmede enige bemoeienis had.

Verdragen, waarbij de dominions betrokken zijn, komen op verschillende wijze tot stand, naar gelang deze al dan niet regelingen bevatten, die door het gehele rijk dienen te worden aanvaard.

Gaat het niet om algemeen te aanvaarden regelingen, dan moet het dominion, dat tot onderhandelingen wil overgaan, de overige rijksdelen daarmee in kennis stellen, opdat deze kunnen nagaan, of hun belangen daarbij betrokken zijn en zij eventueel gevolmachtigden kunnen aanwijzen om hun inzichten voor te staan. Na die kennisgeving kan de dominion-regering tot onderhandeling en het sluiten van een verdrag overgaan, doch zij mag niet in voorwaarden treden, welke daadwerkelijke verplichtingen aan enig ander rijksdeel zouden opleggen zonder toestemming van dit laatste, dat in zoo'n geval ook wel door eigen gemachtigden aan het sluiten en ondertekenen van het verdrag zal deelnemen. Het verdrag wordt door den koning geratificeerd, op verzoek van het (de) deelnemend(e) dominion(s), buiten medewerking van de moederlandse regering.

Verdragen, die de instemming van het gehele rijk behoeven, zijn als regel het resultaat van internationale conferenties, waarbij dit rijk op verschillende wijze vertegenwoordigd kan zijn. In uitzonderingsgevallen kan daar optreden een gemeenschappelijk vertegenwoordiger, benoemd op eenstemmig advies der rijksdelen. Vaker zal men zien — zoals op de Washington-conferentie van 1921 — één britse delegatie, samengesteld uit vertegenwoordigers der rijksdelen. Doch de meest gebruikelijke vorm is wel deze, dat afzonderlijke delegaties voor de onderscheiden rijksdelen aan de besprekingen deelnemen en eenheid van optreden en van doel door overleg tussen de delegaties wordt verkregen. Komt als resultaat der conferentie een verdrag tot stand, dan wordt het ondertekend door alle delegaties en door den koning niet geratificeerd, voordat het door alle rijksdelen is goedgekeurd.

Het recht om oorlog te verklaren of vrede te sluiten bezitten de dominions niet, dit komt alleen aan de britse kroon toe. Gaat deze tot oorlogverklaring over, dan zijn de eerstgenoemden daardoor tevens in de oorlog betrokken; neutraal te blijven is hun niet mogelijk. Wel hebben zij zelf uit te maken met hoeveel of hoeweinig kracht zij aan de oorlog zullen deelnemen. Het is duidelijk, dat deze laatste omstandigheid alleen de kroon al noopt om, bij de uitoefening van het hierbedoelde recht ernstig met de belangen en wensen der dominions rekening te houden.

VI.

De staatsrechtelijke positie der dominions, zoals zij hierboven in enkele hoofdtrekken werd aangegeven, berust voor het tegenwoordige op het Statuut van Westminster van 1931, een britse parlementswet, die ten doel had aan bepaalde, met betrekking tot die positie genomen, resoluties van de rijksconferenties van 1926 en 1930 effect te verzekeren. Van belang is de tekst der wet, welke de laatste oneffenheden, die in de wettelijke regelingen betreffende de dominions waren overgebleven, glad streek, doch niet minder de inhoud van haar considerans. Daarin wordt — karakteristiek voor de verhoudingen! — uitdrukkelijk vermeld, dat de dominions, ieder voor zich, om zodanige wet hebben verzocht en in de inhoud ervan hebben toegestemd, en de relatie tussen moederland en dominions onderling omschreven als „the free association of the members of the British Commonwealth of nations", het vrijwillig verbond van de leden van het brits gemenebest van volkeren.

Zuid-Afrika heeft het dienstig (expedient) geacht daarop nog eens zelfstandig zijn status te omschrijven en wel in de Status of the Union Act 1934. Onder verwijzing naar de reeds genoemde rijksconferenties van 1926 en 1930 alsmede het statuut van Westminster, wordt de Unie daarin gekarakteriseerd als „a sovereign independent state", een souvereine onafhankelijke staat.

Het „British empire" heeft inderdaad plaats gemaakt voor een brits gemenebest van volkeren. De kroon is het symbool van de „free association" zijner leden; hoogste leidend orgaan dier gemeenschap is de onder II nader omschreven periodieke „imperial conference". Rechtens bindend zijn hare resoluties voor geen der betrokken regeringen, daar dit in strijd zou zijn met het karakter van free association. De uitvoering van de besluiten der conferentie berust bij ieder harer leden voor zichzelf en het kan voorkomen, dat een regeringswisseling in enig deel van het gemenebest leidt tot een afwijken van de politiek, waarmede de vorige regering op de imperiale conferentie heeft ingestemd.

Orgaan der gemeenschap is ook het ministerie voor de dominions, dat afgesplitst werd van dat van koloniën en zijn hoofdtaak vindt als secretariaat van de rijksconferentie en als verbindingsschakel tussen de regeringen in het moederland en in de dominions. Het

wordt door het departement van buitenlandse zaken omstandig en doorloopend voorgelicht en is belast met het ordenen en doorgeven van dit materiaal aan de dominions, ook als basis voor het noodzakelijk overleg. Van deze ontvangt het ministerie wederkerig alle officiele publicaties en zeer gedetailleerde inlichtingen over daarin niet behandelde aangelegenheden.

De britse commissarissen in Canada, de Unie en Australië kwamen onder IV reeds ter sprake, zo ook de bijzondere functies, waarmede de landvoogden in Nieuw Zeeland en Newfoundland belast bleven. Hunnerzijds onderhouden de dominions eigen vertegenwoordigingen in Londen. Ook langs deze kanalen heeft onderlinge uitwisseling van gegevens en overleg plaats.

VII.

Wat houdt, bij zo losse betrekkingen, de leden van het britse gemenebest van volkeren nu eigenlijk samen? Gaat hun vrijheid zover, dat zij zich zelfs voorgoed aan samenwerking mogen onttrekken, d.w.z. van het gemenebest afscheiden?

Het wettelijk antwoord op die vragen kan men vinden in het Statuut van Westminster: de leden van het vrije verbond zijn verenigd door een gemeenschappelijke trouw aan de kroon; de wet op de erfopvolging tot de troon en de koninklijke titulatuur kan alleen met instemming zowel van de parlementen der dominions als van dat van het Verenigd koninkrijk worden gewijzigd. En afscheiding zou de koninklijke titulatuur zeker raken, want in de officiele proclamatie van de troonsbestijging van koning Edward VIII wordt deze o.m. genoemd — we volgen hier de afrikaanse tekst — : „Soewerein in en oor die Unie van Suid-Afrika".

Betekent dit wel iets meer dan een personele unie, zoals de zeventien nederlandse gewesten onder Karel V, Engeland en Hannover (1714—1837) en nog niet zolang geleden Zweden en Noorwegen hebben gekend en die een uiteengaan niet heeft kunnen voorkomen?

Men zal niet mistasten, wanneer men de reëele grondslag voor het samengaan elders zoekt en wel in de gemeenschappelijke taal, de gemeenschappelijke idealen, de gemeenschappelijke cultuur en de rasgemeenschap. Het is een brits schrijver, die er de aandacht op vestigt, dat naargelang de saamhorigheid op al deze punten

zich minder doet gevoelen — zoals in Quebec, Zuid-Afrika en de Ierse vrijstaat — op de zelfstandigheid een nadruk wordt gelegd, die de daadwerkelijke samenwerking welhaast uitsluit.

Ook tot de laatste leden spreken echter als machtige samenbindende factor de gemeenschappelijke belangen. „British subject" te zijn heeft, ook buiten het britse gemenebest, nog altijd zijn betekenis. Het is van waarde in bijzondere betrekkingen te staan tot Londen, middelpunt van de wereld- en geldhandel, centrum van wereldmacht. Het is een voordeel de diensten te genieten van de britse, diplomatieke en consulaire diensten over de gehele wereld en, in geval van nood, zich beschermd te weten door de britse vloot, voor welker instandhouding het Verenigd Koninkrijk nog steeds het leeuwendeel draagt.

VIII.

Het wordt tijd de blik naar Indië te richten.

Duidelijk zal inmiddels geworden zijn, dat Indië's positie in het koninkrijk der Nederlanden — de staat — toto coelo afwijkt van die van een dominion in het britse gemenebest. De verschillen springen zo in het oog, dat het overbodig mag heten ze hier gedetailleerd op te sommen

Kan Nederlands-Indië, binnen een tijdsverloop waarmede de practische politiek zich bezig houdt, op een dergelijke positie in de eigen kring aanspraak maken?

Deze vraag ziet Indië, zonder het met zoveel woorden te zeggen, als een in zich zelf gesloten politieke eenheid, waaraan een hoger plaats in het staatsverband kan worden toegewezen

Die gedachte is betrekkelijk nieuw In de bekende passage uit de troonrede van 1901, die de ethische politiek inluidde, vindt men haar nog niet; daar werd nog slechts gesproken van Nederlands zedelijke roeping tegenover de bevolking van Indië. Maar de tijd ging snel, vooral in de jaren van de wereldoorlog. Uit die tijd dateren twee wachtwoorden van gouverneur-generaal Van Limburg Styrum, die hier van sprekend belang zijn:

„India fara da se" en
„Indië kan ook in economischen zin geen filiaal blijven".

Daaruit springt een politiek en economisch zelfstandig Indië kant en klaar naar voren. In de gedachtengang van hem, die ze uitte, bevatten deze woorden ongetwijfeld geen constatering van feiten, geen toezegging doch een wijdgetrokken program. Dat valt ook voor den goeden verstaander te beluisteren in de bekende passage uit de rede, waarmede deze landvoogd in Mei 1918 de eerste volksraad installeerde:

„De komende jaren zullen ons doen zien een door zoeken en tasten langzamerhand zich afteekenende grenslijn tusschen de bemoeienis der Staten-Generaal en die van den Volksraad. Doch betreden om niet meer verlaten te worden, is de weg naar het doel waarnaar gestreefd wordt, dat is een verantwoordelijke Regeering in Nederlandsch-Indië zelf die, in samenwerking met den Volksraad, gerechtigd zij tot het nemen van eindbeslissingen over alle aangelegenheden die niet van algemeen rijksbelang zijn. In tijdmaat zoo snel als met juiste waardeering der gevolgen van elken nieuwen stap voorwaarts vereenigbaar is, worde op dit doel afgegaan".

De spreker was een kenner van het britse staatsrecht. Men ziet aanstonds, dat wat hij als einddoel stelde van het wijdgetrokken program — een verantwoordelijke regering in Indië, die in samenwerking met de volksraad bevoegd is tot het nemen van eindbeslissingen over alle aangelegenheden die niet van algemeen staatsbelang zijn — juist het beginpunt vormde, waar de britse dominions hun, door de tijdomstandigheden versnelde, gang naar dominion-status aanvingen. De gedachte aan een Indië in deze positie lag hem verre !

De kernachtige samenvatting van een program in een paar sprekende woorden heeft zijn voordeelen: het spreekt dan tot de geesten en richt de gedachten. Daaraan kan, in bepaalde tijden, voor alles behoefte bestaan. Zij heeft echter ook haar nadelen: gevaar voor misverstand. Want maar al te velen zien wel het toverbeeld in de verte, doch realiseren zich kwalijk de lengte van de weg, die nu eenmaal stap voor stap moet worden afgelegd en de vele practische hindernissen, waarvoor zij zullen komen te staan en die voor een groot gedeelte eerst door de tijd en het voortschrijden der ontwikkeling in Indië kunnen worden overwonnen. Zij zijn geneigd de oplossing der vraagstukken louter te zoeken in de richting van de goede wil. Ook het omvangrijk technisch werk, dat verricht moet worden om aan de aanvaarde beginselen practische verwezenlijking te verzekeren, wordt veelal onderschat.

Velen in Indië hebben dan ook in de aangehaalde verklaring geen toekomstprogram, doch aanstonds te verwezenlijken mogelijkheden gezien. Zelfs de Herzieningscommissie 1918 is daaraan niet ontsnapt. Weliswaar kon, volgens haar, aan een verlangen van hen, die de eis deden horen van een aan de landstaten — het indisch vertegenwoordigend lichaam — verantwoordelijke regering niet worden voldaan, doch niettemin vloeide uit haar pen de volgende argumentatie:

„Hare vaste meening is, dat niets zoo geschikt is in Indië een tegen-Nederlandsche gezindheid te wekken als juist het doen voortduren van de leiding in zake de Indische inwendige aangelegenheden van uit Nederland d.w.z. van uit het centrum dat duizenden mijlen van Indië verwijderd is.

„Hoe zou men in Nederland gestemd zijn, indien over vragen van bijzonder belang in Indië moest worden beraadslaagd en beslist?"

Hoe irreëel deze bewijsvoering is, treedt wellicht het klaarst aan de dag, wanneer men zich daarbij herinnert, dat van de 18 nederlandse leden dezer commissie 15 tot de echte — en leidende — importkrachten behoorden, die, behoudens één uitzondering, Indië sedert, na volbrachte diensttijd, verlieten. Wat kon, in hun mond, autonoom Indië anders betekenen dan een autonome ambtenaarsregering?

Bij haar voorstellen tot de grondwetsherziening van 1922 nam de moederlandse regering het program van Graaf van Limburg Stirum over. In haar toelichting op de voorgestelde nieuwe „koloniale" artikelen zette zij een overeenkomstige richtlijn uit: zowel wetgeving als bestuur zullen ten aanzien van de inwendige aangelegenheden *zoveel mogelijk* moeten worden gelegd in handen van in Indië zelf zetelende lichamen en overheden; aan de aldaar gevestigde bevolking zal een *zo groot mogelijke* invloed op en aandeel in de samenstelling dier lichamen moeten worden toegekend. Het einddoel: „responsible government", een aan de indische vertegenwoordiging verantwoordelijke regering, de „selfgoverning colony", een indische regering, die in samenwerking met de vertegenwoordiging bevoegd is tot het nemen van eindbeslissingen in „inwendige" aangelegenheden, is hiermede gegeven.

Doch, terwijl de landvoogd zijn ogen had laten gaan over de gehele weg naar dit doel, beperkte de regering, die uiteraard practische politiek had te voeren, haar blik tot een eerste stadium,

waarin, volgens haar woorden, bij elke stap in de aangeduide richting de grens bepaald werd door de mogelijkheid enerzijds in de ontwikkeling der in Indië aanwezige krachten, anderzijds *in de werking van het toezicht van uit Nederland,* waarborgen te vinden voor een bestendig, aan moderne eisen voldoend regeringsbeleid. In de door de regering in het oog gevatte periode zou derhalve daadwerkelijk toezicht van uit Nederland, ook op het inwendig beleid, zij het dan eventueel in geleidelijk verminderende mate, onontbeerbaar zijn en het voor ogen gestelde einddoel nog onbereikbaar.

En onder het besef van haar verantwoordelijkheid, sneed ze nu van deze periode nog een eerste gedeelte af: het bij de grondwetsherziening in het oog te vatten tijdperk, waarvoor zij de omvang van het bedoelde toezicht van uit N e d e r l a n d nader kon omlijnen: aan de wetgever aldaar zou de bevoegdheid moeten blijven tot regeling van de daarvoor naar zijn oordeel in aanmerking komende koloniale aangelegenheden, de staten-generaal zouden een daadwerkelijk toezicht op het indisch bestuursbeleid moeten behouden.

Tot zover was alles duidelijk en kon de toenmalige regering geen blaam treffen. Zij heeft echter de juridisch-technische moeilijkheden, waarvoor de verwezenlijking van deze beginselen haar stelden, schromelijk onderschat. Deze beginselen zijn in de wetgeving verwerkt in kleine kring, die blijkbaar tegen die moeilijkheden niet opgewassen is geweest en vandaar de teleurstellende reeks van verklaringen, misverstanden en contraverklaringen, die het verdere verloop dezer aangelegenheid hebben gekenmerkt.

Als gevolg daarvan is de nederlandse leiding, of wat men daarvoor hield, in de indische staatsregeling nog steviger gewaarborgd dan in de oorspronkelijke ministeriele voorstellen het geval was.

Zoveel staat echter, na het voorafgaande, wel vast, dat zelfs een zeer vergaande herziening van de bestaande regelingen de dominionstatus aan I n d i ë niet zal kunnen brengen. Wie zich met praktische zin in I n d i ë ' s staatkundige toekomst wenst te verdiepen, zal daarom goed doen de gedachte daaraan uit zijn hoofd te zetten en voorshands terug te keren tot het program-V a n S t y r u m. Hij zal zich hebben af te vragen, wat thans op de lange weg naar „responsible government" kan worden gedaan.

IX

Papier is geduldig. Het is uiteraard mogelijk, ongeacht de gevolgen, morgen aan de dag artikel 55 der Indische staatsregeling, dat het kiesrecht voor de volksraad en de samenstelling van dit college regelt, naar westers-democratische schablone te herzien. Men zou daarin b.v. de inhoud van art. 81 en 85 der grondwet kunnen overschrijven en dan in een volgend artikel de indische regering aan de volksraad verantwoordelijk kunnen verklaren. Daarover behoeft hier verder niets te worden gezegd.

Doch wie vooraf een juiste waardeering der gevolgen van elke nieuwe stap voorwaarts onmisbaar acht, krijgt enige harde feiten te verwerken.

Daar is vooreerst Indië's territoriale eenheid, door het nederlands gezag nog niet zo lang geleden voltooid. Men kan haar zien als het resultaat van een historisch proces, waarvan reeds de Modjapahitse vorst Hayam Woeroek (1350 — 1389) de machtige exponent was; men moge kunnen wijzen op deels lang bestaande, deels meer recente, geleidelijk zich vermeerderende en tot volle ontplooing gerakende, middelpuntzoekende krachten in de verschillende delen van de archipel, — de vraag, of Indië, mede gelet op de plaats en de omgeving, waarin het nu eenmaal gelegen is, zich zelf bijeen zou kunnen houden, laat zich kwalijk bevestigend beantwoorden.

Dan: de offers en de voordelen, welke de onderscheiden delen van Indië ter wille en tengevolge van de eenheid brengen, lopen zeer uiteen. Het is zeker, dat b.v. op Java en Bali een belangrijk deel der lasten drukt. Hoe groot deze zijn, is onbekend; we mogen hopen, dat de regionale rekeningen ons dit te zijner tijd zullen leren. Er is ook thans ruimte voor de vraag, of verdeling van deze lasten en lusten aan redelijke eisen voldoet, doch een regeling, volgens welke het ene deel contribueert voor de noden van het andere, zal nog lang onmisbaar zijn. Welke indische krachten kunnen haar voortbestaan waarborgen?

Bij de besprekingen in de volksraad is de wens geuit, dat bij de regeling van de staatsrechtelijke verhouding met Nederland de economie op de achtergrond zou blijven. Dit schijnt ons onmogelijk. Er is in Indië nu eenmaal tweeërlei economische sfeer, de oude, traditionele, die nauwelijks boven de desa uitreikt doch juist in deze tijden haar taaie kracht en waarde toont en de

bevolking, hoe gebrekkig ook, in de nood staande houdt. Wat boven de desa uitgaat, leeft, geheel of gedeeltelijk, in een andere sfeer, geschapen door het in Indië werkende buiten-indische kapitaal van ± *f* 6 miljard. Naarmate dit kapitaal met meer vrucht werkt, is Indië's vooruitgang in bepaalde opzichten beter verzekerd; nu het zich door de wereldomstandigheden daarin belemmerd ziet, loopt Indië's sociale en culturele peil gevaar. De aanwezigheid van dit kapitaal aldaar legt op Nederland een nergens omschreven, doch niettemin reële, internationale verantwoordelijkheid: het heeft, voor zover het die in de hand heeft, de voorwaarden te verwezenlijken, waaronder dit kapitaal in vrede en met vrucht kan werken; het heeft niet minder aandacht te besteden aan een passende bescherming van de indische bevolking en van de werkers in dienst van dit kapitaal tegen mogelijke excessen. Tegen deze taak zijn zelfs de nederlandse regering en vertegenwoordiging ternauwernood opgewassen.

In deze omstandigheden zoeke men ook de natuurlijke verklaring van het feit, dat de krachten, die in Indië zowel op economisch gebied als op dat der overheidstaak de onmisbare leiding geven, nog steeds van buiten moeten worden aangetrokken.

Ten slotte: er leven in Indië drie volksgroepen, zeer verschillend in getalsterkte, individuele kracht, inzichten, idealen en strevingen, vreedzaam naast elkaar. Deze toestand is in de loop der eeuwen in hoofdzaak langs empirische weg bereikt, doch nederlandse inzichten zijn daarbij doorslaggevend geweest. Hij berust op een gedetailleerde wetgeving, die er naar streeft ieder het zijne te geven. Nu is het niet te ontkennen, dat in alle groepen, met name in de laatste kwarteeuw, een streven opleeft naar overleg en samenwerking met vertegenwoordigers der andere, doch dit streven heeft meer de bestaande orde van zaken tot grondslag — het wordt daardoor noodzakelijk gemaakt — dan dat het zelf, thans reeds, als vertrouwbaar fundament voor die orde mag worden beschouwd. Veeleer wordt dit labiele evenwicht in stand gehouden door de buiten Indië gevestigde macht, die tevergeefs zoekt naar voldoende Indische krachten in staat deze taak in het heden over te nemen.

We zullen deze lijst niet vervolgen, zij is sprekend en beslissend.

Daarmede is niet gezegd, dat een nauwgezet onderzoeker van omstandigheden en inrichting der britse dominions niet hier en daar op overeenkomstige verschijnselen zal stuiten en dan zal

kunnen constateren, dat zij niettemin zelfs aan toekenning van dominion-status niet in de weg hebben gestaan. Wat voor Indië echter beslissend is, is, dat alle genoemde feiten te zijnen aanzien verenigd optreden. Dit noopt er toe aan de nederlandse leiding ook in de inwendige aangelegenheden van Indië, een stevig stuk medezeggenschap te laten, *voor heden en morgen*, al is dit iets anders dan hinderlijke en overbodige inmenging in details.

Voor wie over de hier gerelateerde feiten en hun consequenties met zich zelf tot klaarheid is gekomen, ondergaat het terrein van onderzoek naar wat in de verhouding Indië-Nederland van heden verbeterd kan worden, een nieuwe beperking. Hij ziet zich teruggebracht naar de richtlijnen, door de regering van 1922 getrokken, die ook streefde naar bevrediging van indische wensen, doch voor de periode, die zij overzag, daadwerkelijke nederlandse leiding onmisbaar achtte. De vraag wordt dan, of wat in de jaren 1922/1925 is tot stand gebracht, niet doeltreffender en meer bevredigend had kunnen zijn. Een hernieuwd onderzoek, *met dezelfde punten van uitgang*, zal tot practische resultaten kunnen leiden.

Want niemand, die de resultaten van de vorige arbeid aan de practijk heeft kunnen toetsen, zal ontkennen, dat deze, met name voor wat betreft het tot stand komen van wettelijke regelingen, een grote verbetering betekenden. Daarom is voor overhaaste herziening geen aanleiding. Doch dezelfde ervaring heeft de ogen kunnen openen voor veel, dat te doen is overgebleven. Daarom kan een herziening niet achterwege blijven.

Zij worde veelzijdig voorbereid: ieder, die op grond van ondervinding, inzicht of belangstelling daarover iets te zeggen heeft, schrome niet zijn gedachten aan de openbaarheid toe te vertrouwen.

Zij kome ten slotte in handen van personen, die zich bewust zijn van de omvang van het noodzakelijk sloop- en bouwwerk en daartegen opgewassen zijn.

X

Over Indië en dominion-status nog een enkel woord; men kan het vraagstuk ook van een andere kant benaderen.

De positie van een dominion in de britse gemeenschap is hoger duidelijk geworden: het is een plaats in een gelijkwaardig team waarin het Verenigd koninkrijk de functie van captain vervult.

Nu denke men zich Indië, met een oppervlakte reikend van Schotland tot Bagdad en zijn tientallen miljoenen inwoners, uitgegroeid tot „sovereign independent state" en dan geplaatst als dominion in de nederlandse gemeenschap met als medespelers Nederland, Suriname en Curaçao — het is een positie, welke zelfs een eerbiedwaardige traditie niet zou kunnen rechtvaardigen. Indië zal dan aanspraak hebben op meer.

Ook zo gezien, kan dominion-status geen toekomst-ideaal zijn.

Leiden, September 1936.

DE DALING VAN DE KOSTEN VAN LEVENSONDERHOUD VAN AMBTENAARSGEZINNEN TE BATAVIA

DOOR Dr. H. M. J. HART

§ 1. Inleiding. Door het Centraal Kantoor voor de Statistiek worden iedere maand indexcijfers berekend betreffende de kosten van voeding van een Europeesch gezin te Batavia en van de Inheemsche bevolking van Java en Madoera. Dergelijke indexcijfers geven echter geen volledig beeld van de veranderingen in de kosten van levensonderhoud, die zijn opgetreden. De kosten van voeding toch vormen slechts een percentage van de totale kosten van levensonderhoud en dit percentage is volgens de ook voor Indië juist gebleken „Wet van Engel" geringer naarmate de inkomsten, waarop dit betrekking heeft grooter zijn. Het is niet te verwachten, dat de veranderingen, die in de kosten van voeding optreden, geheel dezelfde zullen zijn als die, welke plaatsvinden bij de totale kosten van levensonderhoud.

Met het oog op het voorgaande is getracht te komen tot de samenstelling van een indexcijfer voor de totale kosten van levensonderhoud. De basis voor dit indexcijfer wordt geleverd door de resultaten van het budget onderzoek, dat in 1932 is gehouden.

Door den Regeeringsgemachtigde van Financiën zijn tijdens de zitting van den Volksraad in December 1935 reeds de voorloopige

indexcijfers gegeven [1]) van de totaalkosten van levensonderhoud in de periode 1929—1935, terwijl in de zitting in Juli 1936 werd toegezegd, dat deze cijfers binnenkort in meer gespecificeerden vorm zouden worden gepubliceerd. [2])

§ 2. Het indexcijfer van de kosten van levensonderhoud en de levensstandaard. Een indexcijfer van de kosten van levensonderhoud geeft de verhouding van de kosten van levensonderhoud op verschillende tijdstippen. Indien het indexcijfer in een bepaalde periode gelijk blijft (= 100), kan men een bepaalden levensstandaard behouden zonder dat het inkomen wijziging behoeft te ondergaan. Stijgt het indexcijfer echter, dan beteekent dit, dat men, om op dezelfde wijze te kunnen leven, meer geld noodig heeft. Daalt het indexcijfer, dan is het omgekeerde het geval. Men zou voor iedere wijze van leven afzonderlijke indexcijfers kunnen berekenen. Ten aanzien van het indexcijfer van de kosten van voeding is men er hier in Indië reeds aan gewend, dat de indexcijfers van de kosten van voeding voor het reeds genoemde Europeesche gezin te Batavia niet dezelfde zijn als die van de kosten van voeding voor de Inheemschen. Ook voor indexcijfers van de volledige kosten van levensonderhoud voor verschillende bevolkingsgroepen zal men uiteenloopende cijfers krijgen.

Elk indexcijfer geeft dus een vergelijking van de kosten van levensonderhoud op verschillende tijdstippen ten opzichte van die kosten in een bepaalde basisperiode, doch steeds voor éénzelfde manier van leven, d.w.z. voor een zéér bepaalden levensstandaard.

De indexcijfers geven echter niet aan, welke levensstandaard bijv. voor bepaalde ambtenaren redelijk is te achten. Het is niet overbodig hier even op in te gaan, omdat op dit punt vaak misverstand bestaat. Dat wat een redelijke levensstandaard genoemd wordt voor een bepaalde groep is n.l. in den regel slechts de gemiddelde, gebruikelijke levensstandaard van die groep gedurende de laatste jaren. Men noemt het salaris van een bepaald

---

[1]) Zie Handelingen 1935—1936, Ond. 86. pg. 170.

[2]) Zie Handelingen, 1936—1937, Memorie van Antwoord Ond. 1. Alg. Ged. Stuk 4 pag. 30.

soort ambtenaar redelijk, als men daarmede z.g. „overeenkomstig rang en stand" van dien ambtenaar kan leven.

Nu is het begrip „rang en stand" vrij labiel. Het is n.l. niet alleen in hooge mate afhankelijk van de persoonlijke inzichten van de individuen, die de groep vormen, doch het is eveneens in zekeren zin afhankelijk van de tijden, waarin men leeft. Het is dan ook niet mogelijk op exacte wijze aan te toonen, dat een bepaald salaris niet redelijk is, tenzij de afwijking van de „gebruikelijke normen" zeer groot is. In het algemeen zal men een redelijk salaris een zoodanig salaris noemen, dat in staat is bepaalde groepen van ambtenaren te laten leven volgens inzichten en gewoonten, zooals die tot nu toe gebruikelijk waren.

Het budgetonderzoek, dat in 1932 is gehouden, is dan ook in wezen niets anders dan het vastleggen van de levenswijzen, die op het moment van het onderzoek voor bepaalde groepen van ambtenaren gebruikelijk waren.

§ 3. Het budgetonderzoek van 1932. Bij het budget-onderzoek van 1932 is bij tal van gezinnen de verdeeling van de maandelijksche uitgaven nagegaan. Men kan natuurlijk uit deze gegevens één gemiddelde maken, doch men dient hierbij niet te vergeten, dat in de Indische maatschappij tal van levensstandaarden te onderscheiden zijn. De indexcijfers van de kosten van levensonderhoud van ieder der standaarden bewegen zich, voor een deel althans, onafhankelijk van die der andere levensstandaarden. Neemt men één norm voor alle levensstandaarden bijv. die van een commies, dan wordt weliswaar de waarneming vereenvoudigd, maar de daling of stijging van het indexcijfer voor de kosten van levensonderhoud van dezen „gemiddelden ambtenaar" is voor ieder der maatschappelijke of bevolkingsgroepen eigenlijk niet goed bruikbaar. Beter is het daarom zich niet te beperken tot één standaardgezin.

De keuze van de groepen, waarvan men de kosten van levensonderhoud wil waarnemen is echter niet eenvoudig, omdat men niettemin hieraan den eisch zal stellen, dat zij tezamen zoo representatief mogelijk dienen te zijn voor het geheele ambtenarencorps. Dit wordt het best bereikt door het aantal representatieve gezinstypen niet te klein te nemen.

Aan den anderen kant moet men rekening houden met het vele werk, dat iedere uitbreiding van het aantal „standaarden" met zich brengt.

Ten einde eenig inzicht te geven in de variaties, welke voorkomen in de verdeeling der uitgaven bij verschillende typen, mogen hier eenige overzichten en grafieken volgen, die dit feit illustreeren.

De gezinnen, waarvan de uitgaven (en ontvangsten) zijn waargenomen, werden bij de verwerking gesplitst in de volgende groepen:

I. Gezinnen, waarvan alle leden thuis zijn en waar geen betalende kostgangers zijn.
   a. zonder kinderen.
   b. met 1 — 3 kinderen.
   c. met meer dan 3 kinderen.

II. Gezinnen, waarvan niet alle leden thuis zijn en waar geen betalende kostgangers zijn.
   a. zonder kinderen.
   b. met 1 — 3 kinderen.
   c. met meer dan 3 kinderen.

III. Gezinnen, waarvan alle leden thuis zijn met betalende kostgangers.

IV. Gezinnen, waarvan niet alle leden thuis zijn met betalende kostgangers.

V. Enkelingen met eigen huishouding.

VI. Enkelingen zonder eigen huishouding.

Ieder van deze groepen werd gesplitst naar Europeanen, Inheemschen en Chineezen, ieder van deze groepen wederom naar ambtenaren en particulieren.

Ten slotte werd een classificatie naar het inkomen gemaakt. Deze classificatie was (in guldens): beneden 25, 25—49, 50—99, 100—149, 150—199, 200—249, 250—299 en dan verder opklimmend met *f* 100.— tot als laatste groep 1200 en meer.

Het spreekt vanzelf, dat niet in alle groepen voldoende medewerkers gevonden worden, om tot betrouwbare gemiddelden te komen. Niettemin is uit de hiervolgende grafieken ongetwijfeld de algemeene invloed te vinden, die ieder der groepsindeelingen op de grootte der uitgaven van de verschillende uitgavengroepen heeft gehad.

De procentische verdeeling der uitgaven.

Hieronder moge in de eerste plaats volgen de hoofdindeeling van de uitgaven-groepen:

I. Voeding.
II. Vuur, licht en water.
III. Woning en woninginrichting.
IV. Loonen.
V. Kleeding en schoeisel.
VI. Belastingen.
VII. Diverse verbruiksuitgaven.
VIII. Toekomstzorg.
IX. Belegging, uitleening.
X. Schulddelging.

Een volledige opsomming, ook van de onderdeelen der posten, vindt men in Bijlage I.

In de hier volgende grafieken is uitgegaan van groep I en groep II. Een korte bespreking van de voornaamste posten volgt hieronder.

I. Voeding.

In grafiek 1 ziet men welk percentage in procenten van de totale uitgaven voor voeding wordt uitgegeven, door de Inheemsche en Europeesche overheidsdienaren van groep I (alle gezinsleden thuis, geen inwonende betalende kostgangers). We zien hieruit vnl. twee dingen, n.l. dat het percentage van de uitgaven, dat aan voeding wordt besteed, bij de zeer lage inkomens tot 50% stijgt, terwijl het bij de hooge inkomens niet veel meer dan 10% bedraagt. Vooral voor deze laatste groep is dus een indexcijfer, dat zich alleen op de kosten van voeding baseert, van betrekkelijk weinig waarde.

Toch is zelfs het percentage, voor de groep: *f* 25.— en minder nog vrij laag. In de tanibudgetten van Koetawinangoen, waargenomen door Ochse en Terra, stijgt dit percentage tot 80%.[1])

Een tweede punt, dat echter minder belangrijk is, is dat bij gelijk inkomen de Europeanen meer geld voor voeding uitgeven dan de Inheemschen. Het verschil is niet groot; in bijna alle salarisgroepen treedt dit verschijnsel echter op.

1) Zie: J. J. Ochse en Ir. G. J. A. Terra. Geld- en productenhuishouding in Koetawinangoen, 1934, pg. 80.

Percentage van het inkomen besteed aan de voornaamste uitgavenposten door Europeesche en Inheemsche ambtenaren met salarissen van *f* 12,50 — *f* 1300.—

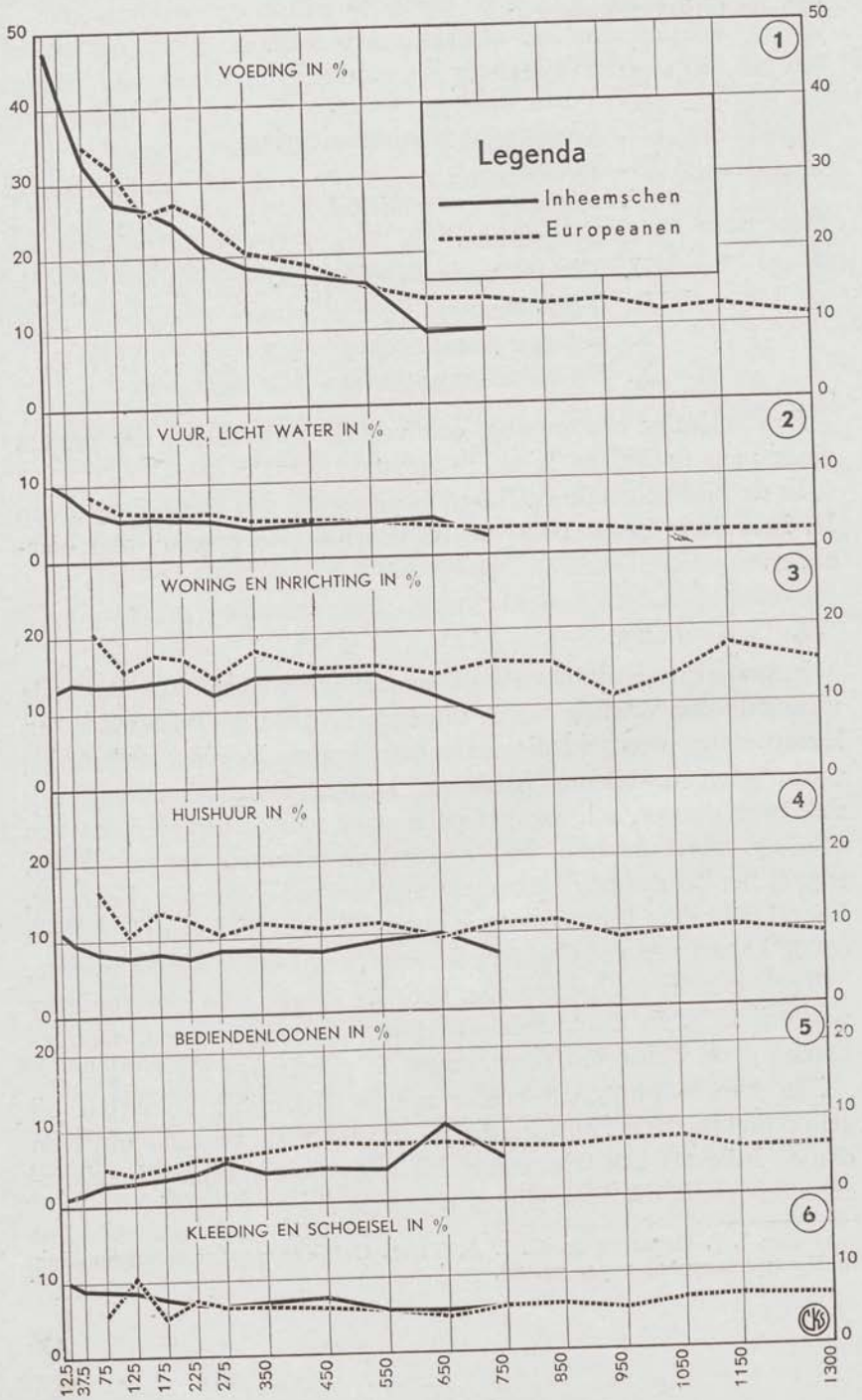

II. Vuur, licht en water.

Het percentage van het inkomen, dat voor deze uitgaven besteed wordt, daalt van ongeveer 10% bij de zeer lage inkomens tot ongeveer 2,5% bij de zeer hooge. Ook hier geven de Europeanen bij gelijke inkomens iets meer uit, hetgeen verband houdt met de behuizing en voedselbereiding (Zie grafiek 2).

III. Woning en woninginrichting.

Bij dezen post blijkt het percentage voor alle waargenomen inkomensgroepen slechts betrekkelijk weinig te verschillen (Zie grafiek 3). Voor de Europeanen vertoonen de uitgaven hiervoor een afloopende reeks van ongeveer 21 tot 16% van het inkomen, voor de Inheemschen van ongeveer 13 — 9. De procentische vermindering is bij toenemend inkomen uiterst langzaam, dat is dus geheel anders dan bijv. bij voeding. Voor de huren alleen geldt vrijwel hetzelfde. Het huishuurpercentage daalt voor Europeanen ongeveer van 17 tot 9%, voor Inheemschen van 11 tot 8% (Zie grafiek 4).

De Europeanen besteden duidelijk meer aan woning en woninginrichting dan de Inheemschen.

IV. Loonen.

De bediendeloonen vormen voor de Europeanen een uitgave, die, ook procentisch, stijgt met het inkomen. Procentisch is deze stijging echter gering, nl. van ongeveer 5 voor de laagste tot 7% voor de hoogste inkomens (Zie grafiek 5).

Bij de Inheemschen stijgt het uitgaven-percentage van ongeveer 1% tot ruim 5%. De uitgaven voor bedienden is bij hen dus een duidelijk welvaartscriterium. De Europeanen geven echter bij eenzelfde inkomen in bijna alle groepen belangrijk meer uit dan de Inheemschen.

V. Kleeding en schoeisel.

Het uitgavenpercentage voor dit doel daalt van ongeveer 10 bij de zeer lage inkomens tot ongeveer 6 bij de hoogere (Zie grafiek 6). Het is niet onwaarschijnlijk, dat de Inheemschen aan kleeding meer besteden dan de Europeanen met gelijk inkomen, vooral als men in aanmerking neemt, dat het budgetonderzoek buiten den poeasatijd is gehouden en dus speciaal bij de lage inkomens, de post voor kleeding waarschijnlijk eenigszins gedrukt is.

De splitsing van de Diverse uitgaven" (no. 7-11) en de invloed van de gezinsgrootte op de verbruiksuitgaven (12).

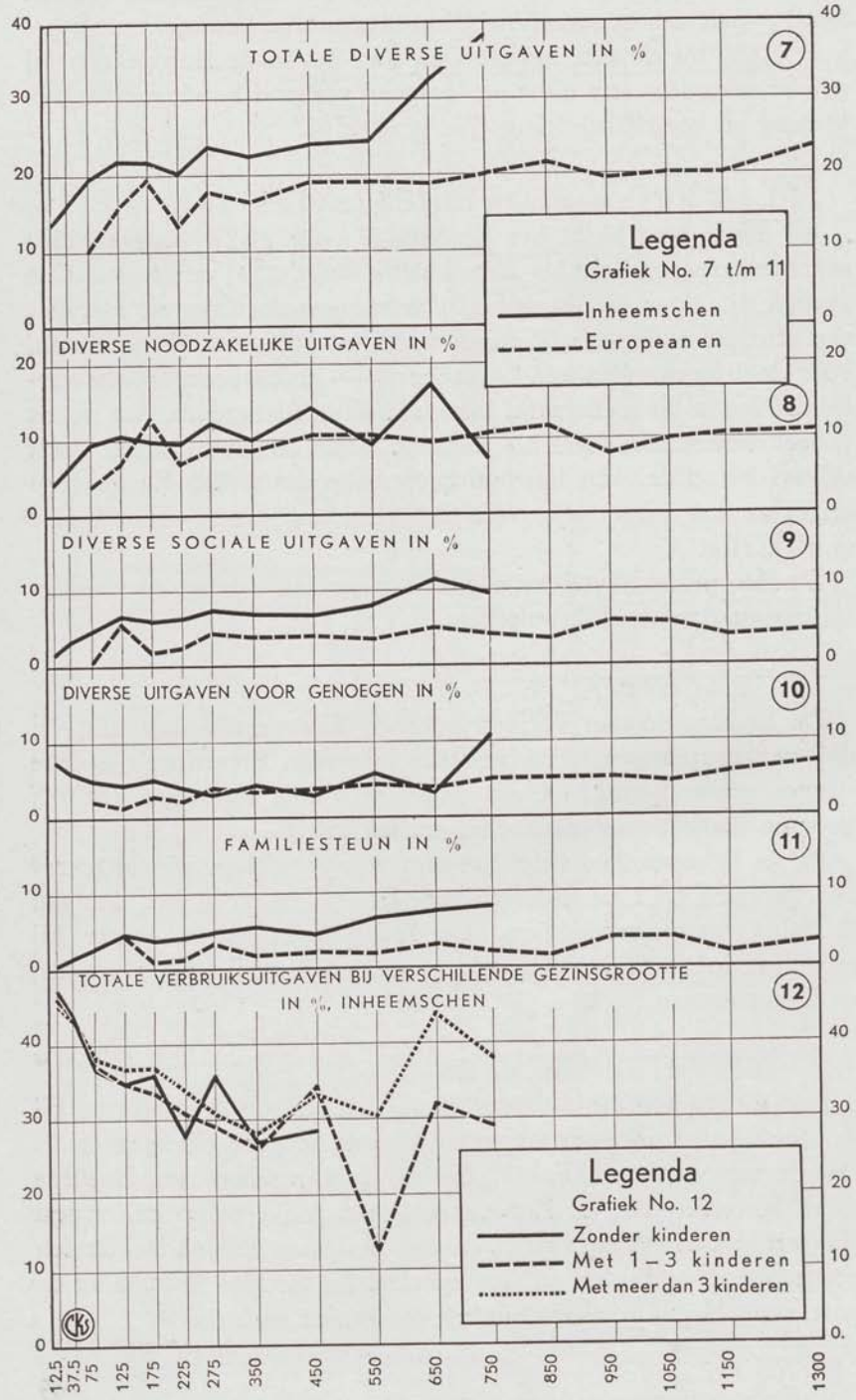

De invloed van de gezinsgrootte op de verschillende uitgavenposten bij Europeanen en Inheemschen.

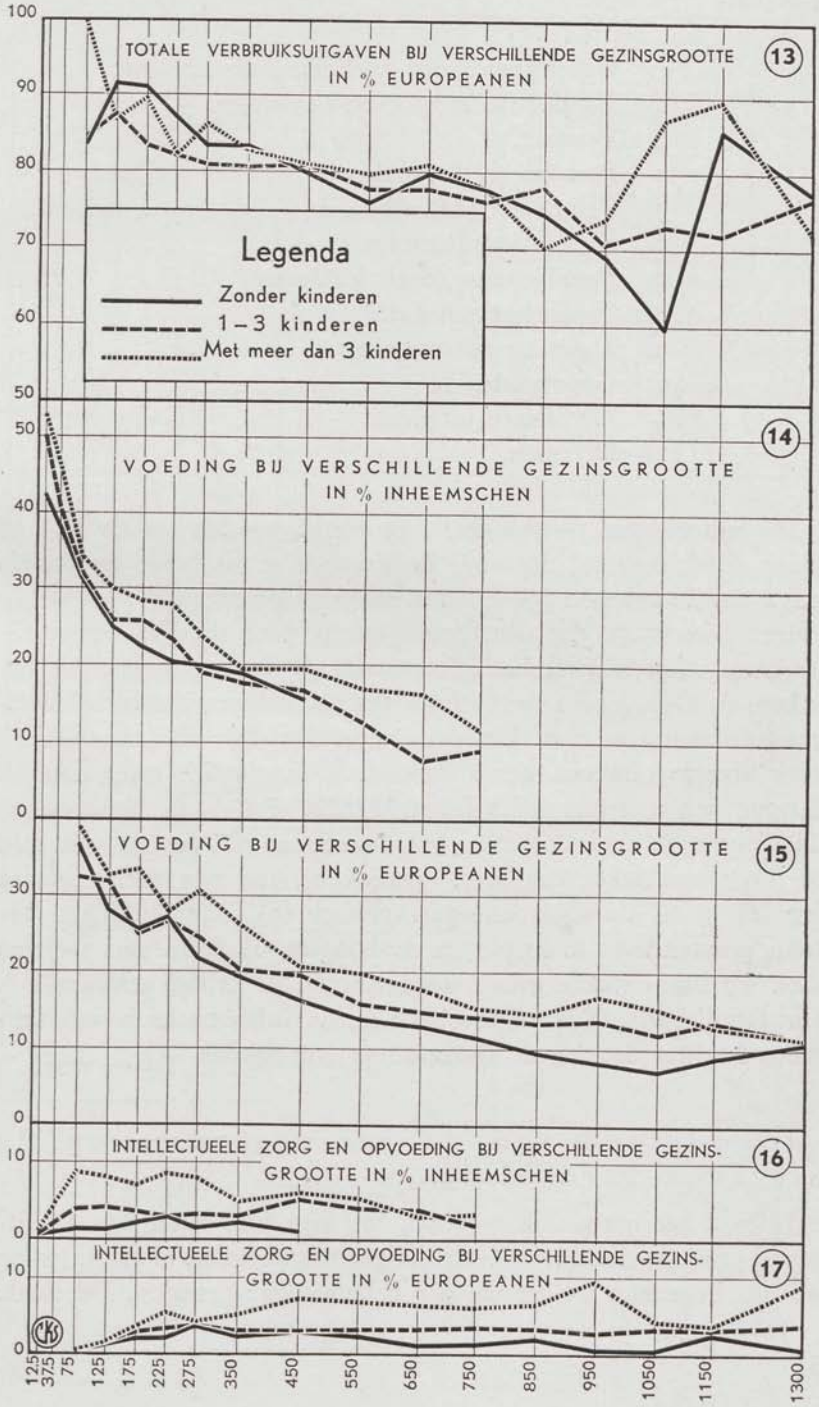

VI. Diverse verbruiksuitgaven.

De groep diverse uitgaven is onderverdeeld in de volgende groepen:

1. Gezondheidszorg en lichaamsverzorging.
2. Intellectueele zorg en opvoeding.
3. Vervoer.
4. Post en correspondentie.
5. Religie en liefdadigheid.
6. Sociale verplichtingen.
7. Familiesteun (excl. kinderen).
8. Vacantiereizen e.d.
9. Sport en ontspanning.
10. Genotmiddelen
11. Bijzondere uitgaven.
12. Diversen.

De subgroepen 1—4 kunnen gerekend worden tot de min of meer noodzakelijke uitgaven; de groepen 5 — 7 tot de sociale uitgaven, de groepen 8 — 10 tot die voor genoegen.

Het percentage dat uitgegeven wordt voor diverse verbruiksuitgaven stijgt zoowel bij Europeanen als Inheemschen met het inkomen. Ook hierin hebben we ongetwijfeld een duidelijk welvaartscriterium te zien. Het percentage dat door de Inheemschen voor diverse uitgaven wordt besteed is aanzienlijk meer dan bij Europeanen met een gelijk inkomen (Zie grafiek 7). Splitsen we de diverse verbruiksuitgaven in 3 groepen, n.l. in die van min of meer noodzakelijken aard (grafiek 8), die van socialen aard (grafiek 9) en die voor genoegen (grafiek 10), dan blijkt het verschil grootendeels te liggen in de hoogere uitgaven van socialen aard en binnen deze groep weer speciaal in „steun aan familie". Het familieverband is ongetwijfeld bij de Inheemsche bevolkingsgroep hechter dan bij de Europeanen (zie grafiek 11).

De invloed van de gezinsgrootte op de uitgaven-verdeeling.

Hoewel het natuurlijk mogelijk zou zijn voor ieder van de uitgaven-groepen den invloed van de gezinsgrootte na te gaan, willen we ons beperken tot enkele der belangrijkste groepen. De totale

De invloed van de gezinsgrootte op diverse uitgaven en de invloed van buitenshuis verblijvende kinderen.

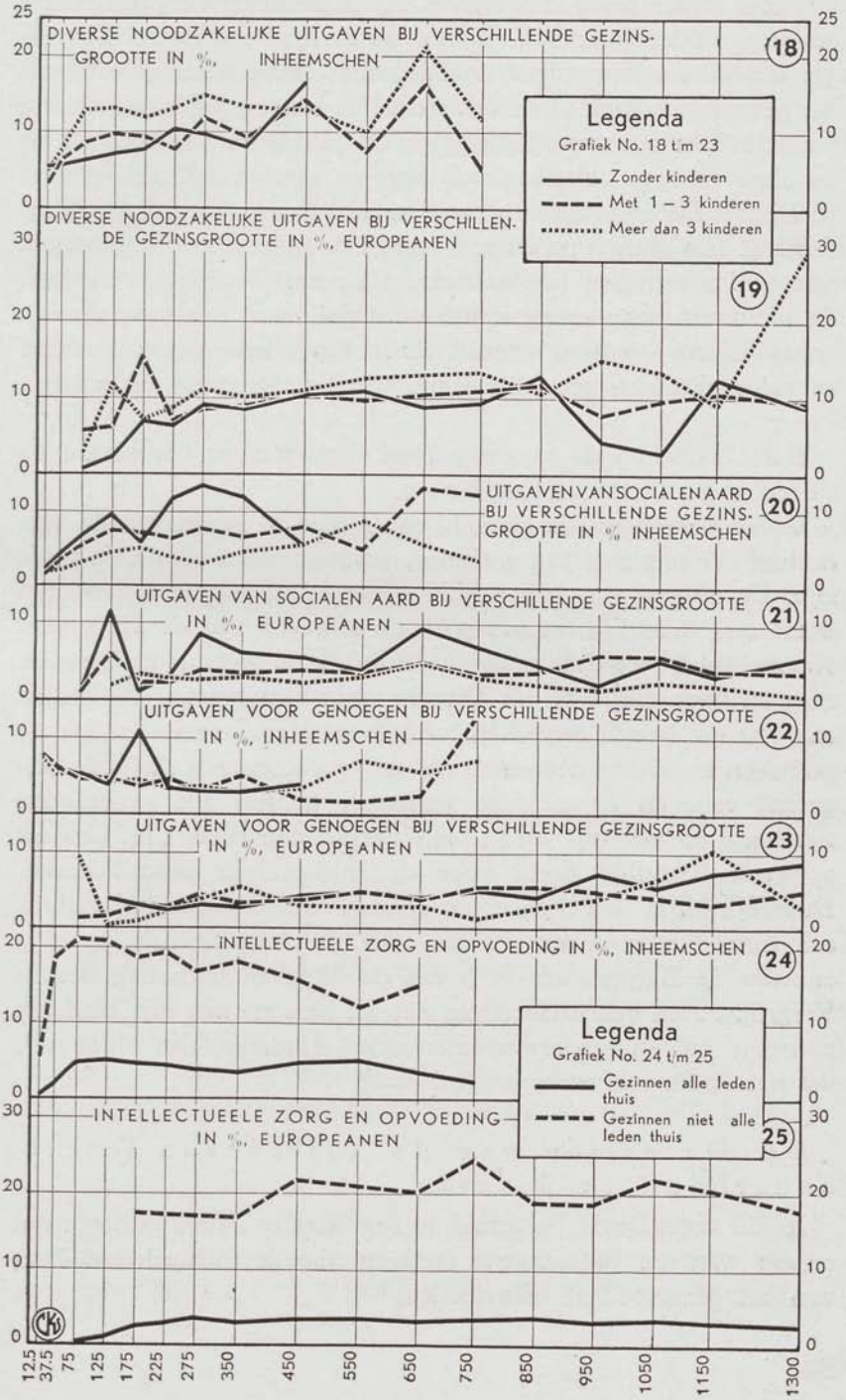

verbruiksuitgaven veranderen niet veel bij grooter worden van het gezin (zie grafiek 12 en 13). De lijnen in de figuur loopen vrijwel door elkaar heen, al is er, vnl. bij de Inheemschen, een zekere omhooggaande tendenz in bij de kinderrijke gezinnen. De uitgaven voor voeding stijgen duidelijk met toenemende grootte van het gezin (zie grafiek 14 en 15). Hetzelfde is het geval bij de diverse noodzakelijke uitgaven (zie grafiek 18 en 19) en wel speciaal bij de uitgaven voor „intellectueele zorg en opvoeding" (zie grafiek 16 en 17). De uitgaven van socialen aard daarentegen nemen duidelijk af (zie grafiek 20 en 21), terwijl de uitgaven voor genoegen niet veel verschillen (zie grafiek 22 en 23). Practisch beteekent dit niettemin dat men in kinderlooze gezinnen, dus voor man en vrouw alleen, evenveel uitgeeft als in kinderrijke gezinnen met 6 en meer personen voor alle leden van het huisgezin tezamen.

De invloed van buitenshuis wonende schoolgaande kinderen.

In het voorgaande is getracht eenig idee te geven van de verdeeling der uitgaven van gezinnen, waarvan alle gezinsleden thuis zijn. De invloed van buitenshuis wonende schoolgaande kinderen komt zeer duidelijk tot uiting in de uitgaven van de IIe groep. Kenmerkend voor deze groep is natuurlijk de post: „Intellectueele zorg en opvoeding" bij de Diverse verbruiksuitgaven. We willen ons wat dit betreft beperken tot een 2-tal grafieken. Grafiek 24 geeft een beeld van deze uitgaven (in procenten van de totale uitgaven) voor de Inheemsche gezinnen, waarbij alle gezinsleden thuis zijn en waarbij niet alle gezinsleden thuis zijn. Grafiek 25 geeft hetzelfde beeld voor de Europeesche landsdienaren. Duidelijk blijkt hieruit, dat het zenden van kinderen buitenshuis een extra-last beteekent, welke voor de Inheemschen 5—11% en voor de Europeanen 15% van de uitgaven in beslag neemt. Vergelijkt men den invloed van het uit huis zenden van kinderen met den invloed van een grooter aantal kinderen, dan blijkt wel, dat het eerste veel meer invloed heeft.

§ 4. De daling van de kosten van levensonderhoud te Batavia.

In de voorgaande paragraaf is een kort overzicht gegeven van enkele van de voornaamste factoren, die de uitgavenverdeeling van het gezinsbudget beinvloeden.

Het moet uitgesloten geacht worden, een standaardbudget te construeeren ter verkrijging van een indexcijfer van de kosten van levensonderhoud van een gezin, bij hetwelk met alle reeds besproken en de vele niet besproken factoren ten volle rekening is gehouden. Zelfs indien men een afzonderlijk gemiddelde zou „construeeren" bijv. voor de Europeanen en voor de Inheemschen zou men nog cijfers krijgen, die slechts weinig practische waarde zouden hebben.

Met het oog op een vraag dienaangaande in den Volksraad werd eind 1935 door het C.K.S. een voorloopige berekening gemaakt van de uitgaven van een 4-tal gemiddelde gezinnen uit groep I (alle gezinsleden thuis; geen betalende kostgangers). Bij het vaststellen van den levensstandaard van deze gezinnen werd uitgegaan van de verdeeling der uitgaven bij de gezinnen met 1—3 kinderen in de 4 groote steden op Java [1]).

Als salarisklassen werden gekozen:

Salarisklasse	Type	Gemiddelde uitgaven in 1932
1. *f* 25 — *f* 50	Inheemsche Landsdienaren	*f* 39.—
2. „ 100 — „ 200	„ „	„ 132.—
3. „ 250 — „ 400	Europeesche „	„ 303.—
4. „ 600 — „ 800	„ „	„ 702.—

Van ieder dezer groepen zijn uit de aanwezige formulieren de gemiddelde uitgaven berekend voor ieder der uitgavengroepen, zooals deze in Bijlage I zijn opgenomen. Aan de hand van de huishoudboekjes, waaruit de aard en de hoeveelheden konden worden afgeleid bijv. van de verbruikte levensmiddelen, werden (o.m. in overleg met de Vereeniging van Huisvrouwen te Batavia), 4 z.g. standaardbudgetten samengesteld zoodanig, dat het totaal der

[1]) In verband met het feit, dat in de berekeningen is uitgegaan van gezinnen, waar alle kinderen thuis zijn, moet men voorzichtig zijn met conclusies ten aanzien van de daling van de kosten van levensonderhoud voor gezinnen, die één of meer kinderen hebben, die buitenshuis studeeren.

uitgaven zoo goed mogelijk overeenkwam met dat van het gemiddelde budget. Door substitutie van de prijzen, welke golden in de jaren 1929—1935 voor de artikelen, die de samenstellende deelen vormen van het standaardbudget van 1932, werden jaarlijksch totaal uitgaven verkregen, vergelijkbaar met de geldswaarde van de in 1932 gekochte goederen en diensten. Door de in 1929 verkregen waarde op 100 te stellen verkreeg men tenslotte de volgende tabel, welke in de Handelingen van den Volksraad werd opgenomen.

Daling van de kosten van levensonderhoud

Groep	Gemiddeld salaris in 1932	Indexcijfers van de kosten van levensonderhoud.				
		Jan. '29	Oct. '32	Eind '33	Jan. '35	Oct. '35
I	ƒ 39	100	66	62	58	53
II	„ 132	100	78	72	64	61
III	„ 303	100	77	70	63,5	62
IV	„ 702	100	81	74	66,5	64,5

De hier gegeven voorloopige cijfers zijn naderhand voor zoover mogelijk nog gecontroleerd aan de hand van incidenteel daartoe verzameld materiaal, omdat een volledige prijswaarneming van alle goederen, die van invloed zijn op de gezinsbudgetten niet bestaat. Wel beschikt het Centraal Kantoor voor de Statistiek voor Batavia over een vrij groot aantal gegevens dienaangaande, doch compleet is het materiaal niet. Door individueele informaties kon dit echter grootendeels worden aangevuld. Waar exacte vergelijkbare gegevens vanaf 1929 niet te verkrijgen waren, moest om de volledige kosten van levensonderhoud te verkrijgen, het beschikbare materiaal worden aangevuld met enkele taxaties, welke ons in staat hebben gesteld een beeld te ontwerpen van de duurte, zooals deze zich in deze vier klassen van de maatschappij heeft voorgedaan in de jaren 1929—1935. Volkomen exact zijn deze cijfers dus nog niet, doch het is niet waarschijnlijk, dat de verkregen cijfers veel van de werkelijkheid zullen afwijken.

In de tabellen 1—3 in Bijlage II vindt men een overzicht van de kosten van levensonderhoud van de „gemiddelde" gezinnen, bestaande uit man, vrouw en 2 kinderen, waarvan er één een instelling van lager onderwijs volgt. Tabel 1 geeft de absolute bedragen in guldens. Tabel 2 geeft de percentages, welke iedere uitgaven-

groep van de totaaluitgaven uitmaakt; Tabel 3 geeft de indexcijfers voor de vermelde tijdstippen voor iedere groep en voor het totaal.

De hiervolgende tabel geeft een overzicht van de aldus berekende daling van de kosten van levensonderhoud in de periode 1929—1936.

Overzicht van de daling van de kosten van levensonderhoud voor 4 ambtenaarsgezinnen te Batavia-Centrum.

Datum	Groep I	Groep II	Groep III	Groep IV
Januari 1929.....	100	100	100	100
Juli 1931.....	± 75	± 83	± 85	± 90
Januari 1932.....	± 70	± 80	± 82	± 85
October 1932.....	62	73	78	82
Januari 1933.....	± 60	± 71	± 77	± 80
„ 1934.....	± 57	± 66	± 70	± 75
April 1934.....	± 55	± 64	± 67	± 70
Januari 1935.....	53	59	62	64
October 1935.....	52	57	60	63
Januari 1936.....	± 50	± 56	± 59	± 62

Uit de bovenstaande tabel blijkt, dat in Batavia een zeer sterke daling van de kosten van levensonderhoud heeft plaats gevonden. Het sterkst en snelst trad deze op in de laagst gesalarieerde groep, omdat de behoeften dier groep voor een groot deel bestaan uit Inheemsche landbouwproducten, waarvan de prijsval snel is geweest. De geïmporteerde artikelen daalden langzamer. Hierdoor is de daling van de kosten van levensonderhoud in de andere groepen eenigszins vertraagd. De daling schijnt echter ook nu nog niet afgeloopen te zijn. De divergentie tusschen de laagste en de andere groepen is geleidelijk iets aan het afnemen. Er is echter nog steeds een zeer belangrijk verschil, dat o.m. veroorzaakt wordt door het reeds genoemde verschil in daling tusschen Inheemsche en Europeesche producten, en door het langzamer dalen van de uitgaven voor verschillende tarieven en diensten in de hoogere groepen.

§ 5. De wijzigingen in het salarisniveau van enkele ambtenaarsgroepen te Batavia in de jaren 1929—1936. Voor een 10-tal ambtenaren te Batavia is voor de jaren 1929 tot 1936 nagegaan wat de veranderingen zijn geweest in hun salarisniveau en wat, in verband met het indexcijfer van de kosten van levensonderhoud, dientengevolge de wijzigingen in hun levensstandaard zijn geweest.

Hiertoe moet men dus in de eerste plaats het salarisniveau van deze ambtenaren vaststellen in ieder van de bedoelde jaren. Als men het salarisniveau van ambtenaren op verschillende tijdstippen met elkaar wil vergelijken, kan men niet uitgaan van hetgeen een bepaald ambtenaar op die tijdstippen verdient, doch moet men vergelijken wat een ambtenaar in dezelfde functie en met evenveel dienstjaren op ieder dier tijdstippen zou hebben genoten. Het verschil tusschen deze salarissen is dan te beschouwen als een verschil in salarisniveau.

Bijzondere omstandigheden kunnen natuurlijk bij een dergelijke vergelijking moeilijk in aanmerking worden genomen. Zoo bijv. eventueele terugstelling in rang of vertraagde promotie, zooals die de laatste jaren bij verschillende corpsen hebben plaats gevonden. Hiermede is dan ook geen rekening gehouden bij de volgende vergelijkingen.

Als voorbeelden zijn gekozen:

Voor salarisgroep I.

1.	schrijver : 17 dienstjaren, nominaal salaris in 1929:	*f* 50.—
2.	idem : 19 „ „ „ „ „	„ 60.—
3.	teekenaar: 15 „ „ „ „ „	„ 70.—

Voor salarisgroep II.

4.	Inlandsch Bestuursambtenaar, 5 dienstjaren	„ 160.—
5.	Commies, 9 dienstjaren,	„ 175.—

Voor salarisgroep III.

6.	Opzichter, 9 dienstjaren,	„ 350.—
7.	Onderwijzer, 5	„ 350.—
8.	Inspecteur van politie, 9 dienstjaren	„ 375.—

Voor salarisgroep IV.

9.	Schoolhoofd, 20 dienstjaren	„ 775.—
10.	Ingenieur, 13 „	„ 875.—

Voor ieder van deze ambtenaarstypen is nagegaan, rekening houdend met de bepalingen dienaangaande inzake salarisregeling (B.B.L., H.B.B.L., Regionale bezoldigingsregeling of parallelschaal), standplaatstoelageregeling (van 1925 en volgende jaren tot 1933) kindertoelageregeling (1934 e.v. jaren) en de toegepaste kortingen (sedert Juli 1931), wat het salaris van dit type zou zijn geweest bij een gelijk aantal dienstjaren in ieder van de jaren van 1929 tot 1936, terwijl tevens is berekend, wat hun salaris zou zijn onder de (volledig ingevoerde) H.B.B.L., de Regionale bezoldigingsregeling (R.B.R.) en de parallelschalen. De hiervolgende tabel moge eerst een overzicht geven, zoowel van de werkelijke salarissen in 1929 en in 1936, als van de salarissen, die ze gehad zouden hebben bij volledige invoering van de hierboven genoemde regelingen.

Overzicht van de werkelijke en de nominale salarissen der gekozen ambtenaarstypen.

Salarisgroep	Type	Aantal dienstjaren	Werkelijk salaris in guldens, in		Nominaal salaris B.B.L. (1925)	Nominaal salaris in guldens toegekend krachtens			Theoretisch werkelijk salaris inclusief kindertoelage onder vigueur van de		
			1929	1936		H.B.B.L.	R.B.R.	Parall. schalen	H.B.B.L.	R.B.R.	Parallelschalen
									in procenten van het werkel. salaris in 1929		
I	Schrijver	17	55	36.52	50	25	20	—	46.6	37.3	—
	„	19	66	43.82	60	38	30	—	59.0	46.6	—
	Teekenaar	15	77	51.12[5]	70	30	22	—	39,9	29.3	—
II	Ambt. Inl. bestuur	5	176	129.31	160	140	90	—	81,5	52.4	—
	Commies	9	192.50	127.81	175	100	80	—	53.3	42.6	—
III	Opzichter	9	385	269.06	350	175	—	140	46.6	—	37.3
	Onderwijzer	5	385	269.06	350	220	—	176	58.6	—	46.9
	Politie-inspecteur	9	412.5	288.28	375	265	—	212	65.9	—	52.7
IV	Schoolhoofd	20	825	591.25	775	475	—	380	58.8	—	47.2
	Ingenieur	13	925	666.25	875	575	—	460	63.2	—	50.8

Door 1929 op 100 te stellen zijn de indexcijfers berekend.

We komen dan als we deze indexcijfers vergelijken met de daling van de kosten van levensonderhoud tot een inzicht in de mate, waarin de salarissen zich aan deze daling hebben aangepast.

§ 6. De wijzigingen in den levensstandaard van enkele ambtenaarsgroepen te Batavia in de jaren 1929—1936.

In deze paragraaf zullen achtereenvolgens besproken worden de wijzigingen in den levensstandaard van de ambtenaarsgroepen, waarvan in de vorige paragraaf het salarisniveau werd nagegaan. Hierbij wordt telkens noodgedwongen getreden op salaris-technisch terrein, hetgeen voor een duidelijke uiteenzetting onvermijdelijk, doch voor den gewonen lezer niet alleen soms onbegrijpelijk, doch bijna steeds vervelend zal zijn. Voor een algemeen inzicht kan men dan ook desgewenscht volstaan met een beschouwing van de grafieken (No. 26—29), welke in de §§ 7—10 zijn opgenomen. In deze grafieken ziet men steeds de zware trapsgewijze dalende lijn, die het salarisniveau der bedoelde ambtenaren aangeeft en de schuine, geleidelijk verloopende lijn, welke de daling van de kosten van levensonderhoud aangeeft. Het verschil in hoogte is een maat voor de „crisiswinst" der ambtenaren tot 1936 toe. Iedere verandering in het verschil in hoogte geeft een verandering in den levensstandaard aan.

De horizontale dikke streep-stippel- of streeplijnen, geven het niveau aan voor deze ambtenaarstypen van de nieuw ingevoerde salarisregelingen (H.B.B.L., R.B.R. of parallelschalenregelingen). Dat is dus het niveau, waar de ambtenaren heengaan. De dunne getrokken lijntjes en de stippellijntjes geven het salarisniveau aan, dat de ambtenaren in verband met de verschillende overgangsbepalingen, werkelijk zullen innemen. Een doortrekken van de lijn, welke de kosten van levensonderhoud na 1936 aangeeft, is uiteraard niet mogelijk. Men kan zich denken, dat deze lijn verder daalt, dat hij horizontaal zal gaan verloopen en misschien, dat hij, ombuigt naar boven. Het verschil in hoogte tusschen deze hypothetische lijn en de genoemde dunne of stippellijntjes geeft de „crisiswinst" of het „crisisverlies" op ieder tijdstip aan. Een bekijken der grafieken geeft dus direct een globaal idee, zoowel van de grootte als van de veranderingen, welke in de „crisiswinst" of den levensstandaard optreden.

Een overzicht van de voornaamste conclusies in dit opzicht geeft § 11.

§ 7. De veranderingen in den levensstandaard in Salarisgroep I. In deze groep vallen 3

GRAFIEK 26

DE DALING VAN HET SALARIS-NIVEAU EN VAN DE KOSTEN VAN LEVENSONDERHOUD IN BATAVIA VOOR ENKELE SOORTEN AMBTENAREN VAN SALARISGROEP I.

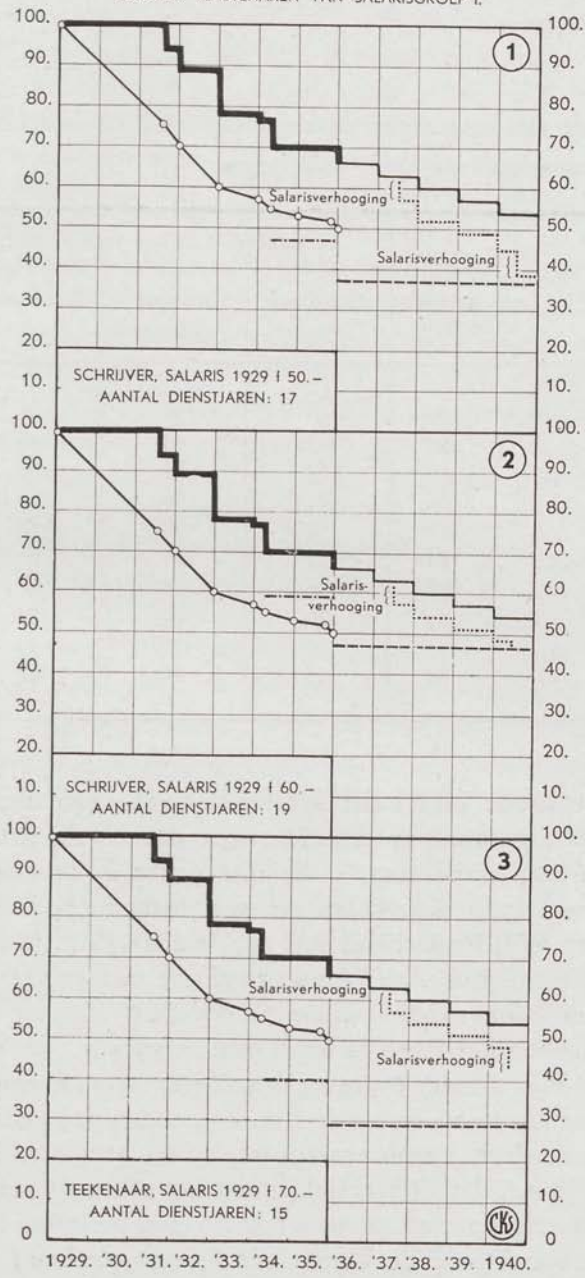

Indexcijfers v/d kosten van levensonderh. v/d groep.
Indexcijfers van het salarispeil tot 1936.
Idem na 1936 met jaarlijksche 5% daling.
Idem na 1936 incl. 5% daling en daling door inloopen salarisverhooging
H. B. B. L. peil.
Regionaal peil.

soorten ambtenaren met salarissen van *f* 50.— — *f* 70.— in 1929. Het volgende tabelletje geeft een vergelijking van de daling van de kosten van levensonderhoud en van de daling van het salarisniveau dier ambtenaren.

Indexcijfers van de kosten van levensonderhoud en van het salarisniveau voor salarisgroep I.

Tijdstip	Indexcijfer van de kosten van levensonderhoud	Indexcijfer van het salaris voor:		
		Schrijver *f* 50.—	Schrijver *f* 60.—	Teekenaar *f* 70.—
Januari 1929.....	100	100	100	100
Juli 1931.....	± 75	94	94	94
Januari 1932.....	± 70	89	89	89
October 1932.....	62	89	89	89
Januari 1933.....	± 60	78	78	78
,, 1934.....	± 57	77	77	77
April 1934.....	± 55	70	70	70
Januari 1935.....	53	70	70	70
October 1935.....	52	70	70	70
Januari 1936.....	± 50	66	66	66

Uit het bovenstaande blijkt, dat het salarisniveau van deze 3 ambtenaren tot Januari 1936 op dezelfde wijze daalde. Zij maken momenteel allen nog „crisiswinst", die uitgedrukt in procenten van hun salaris van 1929 16% bedraagt; uitgedrukt in procenten van de kosten van levensonderhoud van 1936 echter 32%. M.a.w. men zou hun salarisniveau per 1 Januari 1936 nog met 32/132, d.i. met 24% hebben kunnen laten dalen, z o n d e r dat zij dan anders zouden hebben behoeven te leven dan in 1929.

Indien de H.B.B.L. zonder overgangsbepalingen was ingevoerd, zou de toestand echter minder gunstig zijn. Zij zouden dan gedaald zijn tot resp. (voor deze 3 ambtenaren) 47, 59 en 40% van hun salaris van 1929, d.w.z. dat zij vergeleken met het indexcijfer resp. 3 te veel, 9 te weinig en 10% te veel zouden zijn gedaald. Hun „crisiswinst" berekend naar de kosten van levensonderhoud van 1936 zou dan respectievelijk — 6, + 18 en — 20% zijn geweest.

Nog ongunstiger wordt de toestand als men de na de H.B.B.L. ingevoerde regionale bezoldigingsregeling als maatstaf neemt. Indien deze direct zou zijn ingevoerd zouden de salarissen gedaald zijn tot resp. 37, 47 en 29% van de salarissen van 1929 m.a.w. hun „crisiswinst" zou zijn geweest (uitgedrukt in de kosten van levensonderhoud van 1936) resp. — 26, — 6, — 42%. Uit deze uiteenloopende achteruitgangspercentages zijn wellicht gedeeltelijk de bezwaren tegen de regionale bezoldigingen te verklaren [1]).

Grafiek 26 (nrs. 1, 2 en 3) geeft een beeld van het verschil in daling van de kosten van levensonderhoud en de salarissen voor deze 3 ambtenaren. De dikke getrokken trapsgewijze verloopende lijn, die links boven bij 100% (in 1929) begint, geeft tot Januari 1936 weer het werkelijke s a l a r i s n i v e a u van een schrijver met 17 dienstjaren. De verlenging hiervan, de doorgetrokken dunnere lijn geeft het toekomstige verloop aan, waarbij ieder jaar 5% van het salaris op 1 Januari 1936 genoten wordt gekort, indien het overgangssalaris nog boven het regionale peil is. De stippellijn, waarbij met een accolade de extradaling v a n h e t p e i l door het niet toekennen van salarisverhoogingen is aangegeven, geeft dus bij benadering de in de toekomst te verwachten werkelijke daling van het salarispeil aan. De dikke horizontale streep-stippellijn geeft het oorspronkelijk als normaal gedachte salarisniveau der H.B.B.L. aan; de dik-getrokken streepjeslijn geeft het niveau der regionale schaal aan. De schuine niet trapsgewijze, doch geleidelijk verloopende lijn geeft de daling van de kosten van levensonderhoud van deze groep aan.

Uit de grafiek no. 1 volgt, dat inderdaad vergeleken met 1929 de schrijvers een aanzienlijke „crisiswinst" hebben genoten en nog genieten. Verder volgt uit het verloop der salarislijn (stippellijn), dat als de kosten van levensonderhoud niet meer of niet noemenswaard meer dalen zij reeds in Januari 1938 of Januari 1939 weer tot den levensstandaard van 1929 zullen hebben moeten terugkeeren. In de daaropvolgende jaren zullen zij echter, weer

---

[1]) Keynes zegt hierover :„The effect of combination on the part of a group of workers is to protect their *relative* real wage. The general level of wages depends on other forces of the economic system". (Zie hierover J. M. Keynes. The general Theory of Employment, interest and money ,1936 pag. 14). Dit verklaart wellicht eveneens den betrekkelijk geringen weerstand van de socialistische partijen tegen aan de reëele salarissen drukkenden invloed van devaluatie-maatregelen.

veronderstellende dat de daling van de kosten van levensonderhoud niet groot zijn, dalen o n d e r dat niveau. Dan begint dus het crisisverlies.

De schrijver van *f* 60.— is er tot nu toe ongeveer evengoed aan toe. Doordat echter zoowel het H.B.B.L.- als het regionale salarispeil voor hem aanzienlijk hooger ligt, raakt hij zelfs bij volledige aanpassing bijna niet beneden den levensstandaard van 1929, tenzij natuurlijk de kosten van levensonderhoud zouden stijgen. Het H.B.B.L.-salaris blijkt voor dezen ambtenaar gefixeerd te zijn boven de lijn van de kosten van levensonderhoud in April 1934.

De teekenaar van *f* 70.—, hoewel hij tot nu toe dezelfde crisiswinst maakt als de beide hierboven besproken ambtenaren, is er echter op den langen duur het slechtst aan toe. Zijn H.B.B.L.-peil bedroeg 40% van zijn salaris in 1929; de regionale regeling heeft dit nog verminderd tot 29%.

Indien er dus geen verandering in de salarisregelingen komt, zinkt hij langzaam maar zeker tot ver beneden 't niveau, dat noodig is om hem een levensstandaard te verzekeren, zooals hij die in 1929 gewend was. De vraag blijft dus over: „Was zijn levensstandaard, d.w.z. zijn salarieering in 1929 in verhouding tot andere ambtenaarsgroepen te hoog?" Hierop kan het duurteonderzoek geen antwoord geven. Het duurteonderzoek vergelijkt alleen de levensstandaard, zooals hij i s op een bepaald moment, met de kosten van eenzelfden levensstandaard op andere tijdstippen. Over de al of niet r e d e l i j k h e i d van een bepaalden levensstandaard of van een voorgenomen of plaatsgevonden hebbende verhooging of verlaging van dien levensstandaard zegt het duurteonderzoek ons niets. Wel echter kan het ons eenig idée geven, wat een bepaalde gewenschte of noodzakelijke salarisvermindering, die eveneens een vermindering van den levensstandaard beteekent, voor de betrokken ambtenaren beteekent.

§ 8. D e v e r a n d e r i n g e n i n d e n l e v e n s s t a n d a a r d v a n S a l a r i s g r o e p I I. Uit deze groep zijn 2 ambtenaren als voorbeeld gekozen met salarissen van *f* 160.— en *f* 175.— in 1929. De hiervolgende tabel geeft een vergelijking van de daling van de kosten van levensonderhoud en van de daling van het salarisniveau dier ambtenaren.

Indexcijfers van de kosten van levensonderhoud en van het salarisniveau voor salarisgroep II.

Tijdstip	Indexcijfer van de kosten van levens-onderhoud	Indexcijfer van het salaris voor:	
		Ambtenaar Inlandsch Bestuur	Commies
Januari 1929	100	100	100
Juli 1931	± 83	94	94
Januari 1932	± 80	89	89
October 1932	73	89	89
Januari 1933	± 71	78	78
Januari 1934	± 66	77	70
April 1934	± 64	77	70
Januari 1935	59	77	70
October 1935	57	77	70
Januari 1936	± 56	73	66

Uit deze tabel blijkt, dat voor deze groep het indexcijfer sedert 1929 daalde tot 56% voor de kosten van levensonderhoud. Noch de bestuursambtenaar, noch de commies zijn echter zooveel in salarisniveau gedaald. Zij maken beiden nog „crisiswinst", welke voor de bestuursambtenaren 17% van zijn 1929-salaris, of 30% van de kosten van levensonderhoud van 1936 bedraagt. Voor den commies zijn deze cijfers respectievelijk 10% en 18%. De bestuursambtenaar zou dus 30/130 d.i. 23% gekort kunnen worden, de commies 18/118 = 15%, zonder dat zij in levensstandaard achteruit zouden gaan vergeleken met 1929.

Indien de H.B.B.L. zonder overgangsbepalingen was ingevoerd zou de toestand anders zijn; de bestuursambtenaar zou dan op 1 Januari 1936 slechts gedaald zijn tot 82% van zijn salaris in 1929, de commies echter tot 53% van dat salaris. De bestuursambtenaar zou voor het behouden van den levensstandaard van 1929 26% van het 1929-salaris t e v e e l krijgen; de commies voor het behouden van denzelfden levensstandaard echter 3% te weinig. Drukt men dit uit in de kosten van levensonderhoud op 1 Januari 1936 dan beteekent dit dat de bestuursambtenaar 46% royaler kan leven dan hij in 1929 deed, de commies moet zich echter met 5% bekrimpen.

De H.B.B.L. is echter niet op deze wijze ingevoerd. De overgangsbepalingen maakten, dat de bestuursambtenaar 77% van zijn 1929-

GRAFIEK 27

DE DALING VAN HET SALARIS-NIVEAU EN VAN DE KOSTEN VAN LEVENSONDERHOUD IN BATAVIA VOOR ENKELE SOORTEN AMBTENAREN VAN SALARISGROEP II.

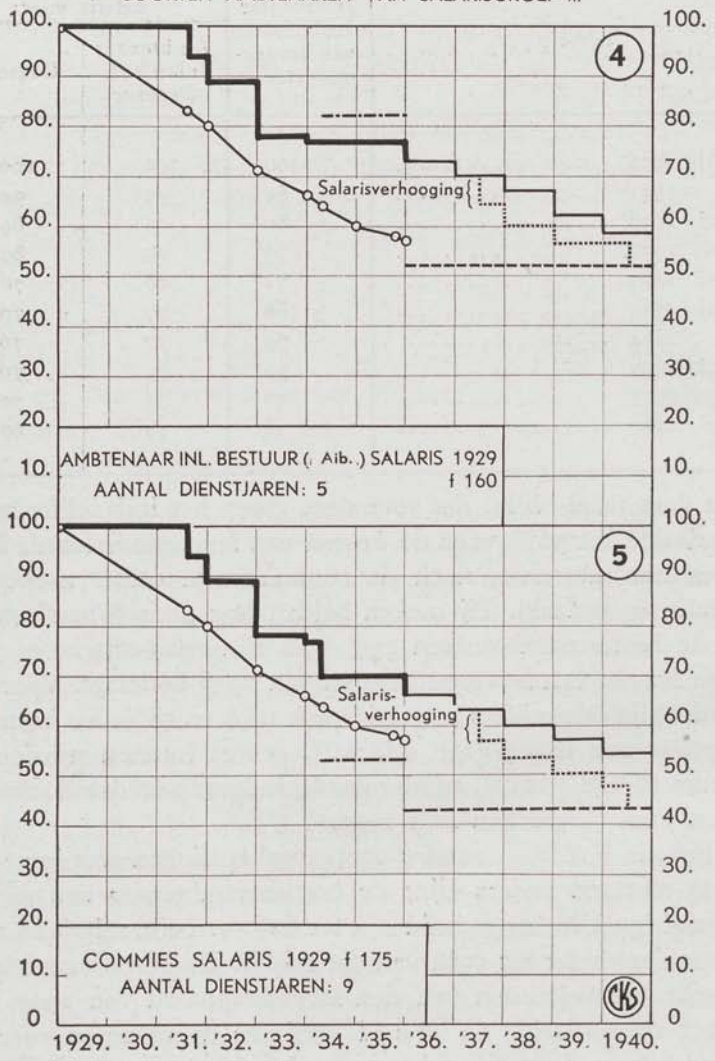

Indexcijfers v/d kosten van levensonderh. v/d groep.

Indexcijfers van het salarispeil tot 1936.

Idem na 1936 met jaarlijksche 5 % daling.

Idem na 1936 incl. 5 % daling en daling door inloopen salarisverhooging.

H. B. B. L. peil.

Regionaal peil.

salaris kreeg, de commies 70%. Intusschen werden de regionale schalen ingevoerd. Hierdoor zou eigenlijk de bestuursambtenaar tot 52% van zijn 1929-salaris hebben moeten dalen, de commies tot 43% van zijn 1929-salaris. De eerste zou dan 4% van dat salaris meer gedaald zijn dan het indexcijfer, de tweede 13% meer, of uitgedrukt in de kosten van levensonderhoud van 1936 zouden deze ambtenaren hun levensstandaard met resp. 7 en 23% hebben moeten verminderen. De divergentie, welke tusschen deze 2 ambtenaren door de H.B.B.L. dreigde ingevoerd te worden, is door de regionale regeling eenigszins verminderd. Ook deze laatste regeling is nog niet doorgevoerd. Momenteel genieten beide soorten ambtenaren nog „crisiswinst" (vergeleken met 1929). In de grafiek 27 (nrs. 4 en 5) is de daling van de kosten van levensonderhoud en van het salarisniveau sedert 1929 voor deze 2 typen in beeld gebracht.

Uit deze figuur blijkt, dat voor den bestuursambtenaar het salarisniveau door de H.B.B.L. (in verhouding tot de kosten van levensonderhoud) sterk gestegen was. Men wilde dus deze soort ambtenaren blijkbaar een aanzienlijk beteren levensstandaard geven dan in 1929. De regionale schalen hebben de uitvoering van dit voornemen verijdeld. Het niveau daalt hierdoor tot iets beneden dat van de kosten van levensonderhoud van 1929. Dalen de kosten van levensonderhoud na 1936 niet meer, dan zal door de voortgaande 5%-'s korting en het inloopen van de salarisverhoogingen dit type ambtenaren begin 1939 reeds alle „crisiswinst" verloren hebben en het daarop volgend jaar zullen zij iets zuiniger moeten gaan leven dan in 1929.

De vooruitzichten voor de commiezen zijn bepaald minder gunstig. Indien er geen overgangsbepalingen waren, zouden zij in April 1934 reeds zeer belangrijk hebben moeten inkrimpen. De daling van de kosten van levensonderhoud, die zich ook na 1934 heeft doorgezet, zou gemaakt hebben dat zij echter op 1 Januari 1936 slechts 7% zouden hebben moeten inkrimpen. Intusschen werd de regionale bezoldigingsregeling ingevoerd, die hun salarisniveau nog verder verlaagde. Dit niveau zal pas bereikt kunnen worden (als er niets in de salarisregelingen zou veranderen in dien tijd) in 1940. Zij zouden dan echter zooals reeds werd vermeld hun levensstandaard met 23% hebben moeten inkrimpen, tenzij de daling van de kosten van levensonderhoud daaraan evenredig zou zijn. Indien echter de kosten van levensonderhoud zouden stijgen (en wie kan garandeeren, dat dit niet

gebeuren zal?) zouden zij er nog slechter aan toe zijn. Zoowel de H.B.B.L. als de R.B.R. behooren echter tot de officieel wel ingevoerde maar niettemin niet tot de uiterste consequentie doorgezette plannen op salarisgebied. Momenteel maken zoowel de bestuursambtenaar als de commies nog crisiswinst en dit zal ook nog het geval zijn na de 5% korting op 1 Jan. '37. Of men daarna nog verder zal gaan met deze 5% 's kortingen, zal natuurlijk afhangen van de resultaten van het duurteonderzoek dat thans aan het Centraal Kantoor voor de Statistiek is opgedragen.

§ 9. De veranderingen in den levensstandaard in Salarisgroep III. Hieronder vallen 3 soorten ambtenaren met salarissen van *f* 350.— — *f* 375.— in 1929. Het volgend tabelletje geeft een beeld van de daling van de kosten van levensonderhoud en van de daling van het salarisniveau voor deze ambtenaren.

Indexcijfers van de kosten van levensonderhoud en van het salarisniveau voor salarisgroep III.

Tijdstip	Indexcijfer van de kosten van levensonderhoud	Indexcijfer van het salaris voor:		
		opzichter *f* 350.—	onderwijzer *f* 350.—	politie-inspecteur *f* 375.—
Januari 1929.....	100	100	100	100
Juli 1931.....	± 85	94	94	94
Januari 1932.....	± 82	89	89	89
October 1932.....	78	89	89	89
Januari 1933.....	± 77	78	78	78
„ 1934.....	± 70	77	77	77
April 1934.....	± 67	70	70	70
Januari 1935.....	62	70	70	70
October 1935.....	60	70	70	70
Januari 1936.....	± 59	70	70	70

Uit het bovenstaande blijkt, dat deze 3 soorten van ambtenaren tot Januari 1936 op dezelfde wijze in salaris daalden. Zij maken momenteel allen nog „crisiswinst", die uitgedrukt in procenten van hun salaris van 1929 11% bedraagt; uitgedrukt in de kosten van levensonderhoud van 1936 echter 19%. Met andere woorden, men zou hun salarissen met in Januari 1936 nog met 19/119 = 16%

GRAFIEK 28

DE DALING VAN HET SALARIS-NIVEAU EN VAN DE KOSTEN VAN LEVENSONDERHOUD IN BATAVIA VOOR ENKELE SOORTEN AMBTENAREN VAN SALARISGROEP III.

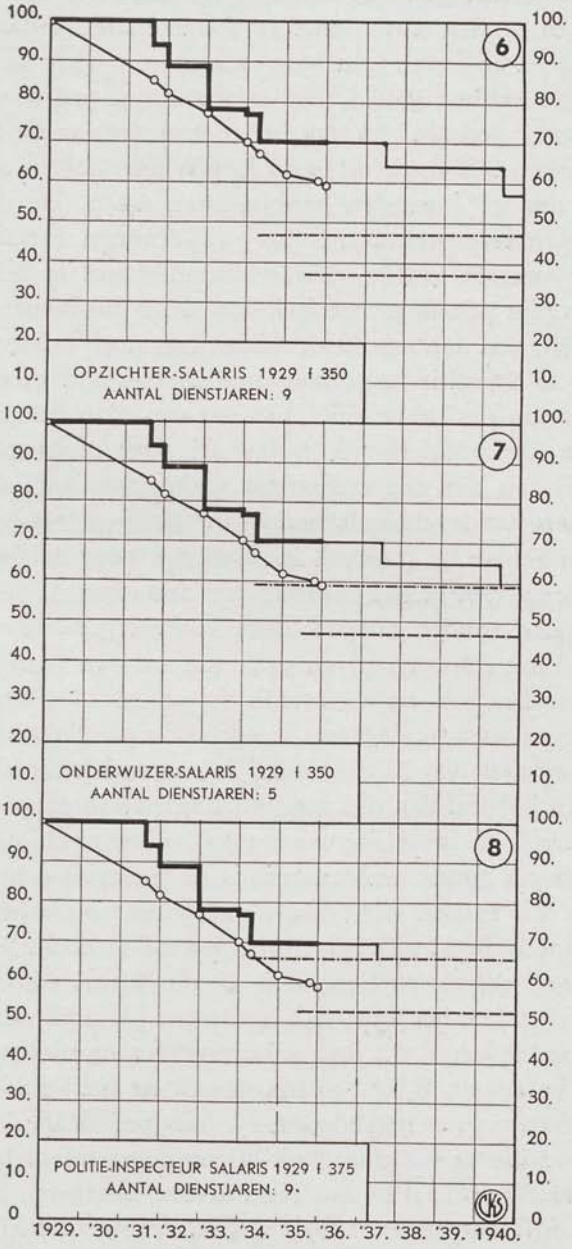

hebben kunnen laten dalen zonder dat zij gedwongen zouden zijn geweest hun leven anders in te richten dan in 1929 het geval was.

Indien de H.B.B.L. zonder overgangsbepalingen was ingevoerd zou de toestand minder gunstig zijn, speciaal voor den opzichter. De salarissen zouden dan voor deze 3 ambtenaren gedaald zijn tot resp. 47, 59 en 66% van hun 1929-salaris en in 1936 zou men dan het volgende hebben gehad. Het salarisniveau van den opzichter zou 12% meer gedaald zijn dan het indexcijfer van de kosten van levensonderhoud. Uitgedrukt in dit laatste cijfer zou hij zijn levensstandaard dus 21% moeten hebben laten dalen. De onderwijzer zou juist den levensstandaard van 1929 kunnen handhaven; het indexcijfer van de kosten van levensonderhoud is n.l. evenveel gedaald als zijn salaris procentisch zou dalen bij invoering van de H.B.B.L. Hij zou dan dus noch crisiswinst, noch crisisverlies hebben. Voor den politie-inspecteur zou de toestand gunstiger zijn. Zijn salaris zou slechts tot 66% van dat van 1929 dalen, terwijl de kosten van levensonderhoud in Januari 1936 reeds tot 59 waren gezakt. Hij zou dus een crisiswinst maken van 12% (uitgedrukt in de kosten van levensonderhoud van 1936).

Hoe zou echter de toestand in 1936 zijn voor de (overigens in deze 3 voorbeelden geheel theoretische) ambtenaren, die dan in de parallelschalen zouden zitten? Deze zouden gesalarieerd worden op een peil dat resp. 37, 47 en 53% van dat van 1929 bedroeg en hun crisisverlies zou respectievelijk 37, 20 en 10% bedragen van de kosten van levensonderhoud in 1936. De parallelschalen blijken in deze gevallen dus zéér belangrijk beneden het peil te liggen, waarbij een behoud van den levensstandaard van 1929 mogelijk is.

Voor de vóór de invoering van het 80%-niveau (van de H.B.B.L.) reeds in dienst zijnde ambtenaren, is de toestand echter niet zoo ongunstig. Zij maken allen nog „crisiswinst" en indien de kosten van levensonderhoud niet stijgen, blijven zij de normale H.B.B.L.-verhoogingen volgen en behouden zij die winst. Alleen voor het geval dat zij tegen het 83%-dak optornen, (de ambtenaren mogen in een bepaalde schaal n.l. door salarisverhooging niet stijgen boven 83% van hun oude B.B.L.-salaris) wordt de helft van de hun toekomende verhooging ingehouden en hun peil daalt dan dus met de helft van die verhooging. Ook bij promotie treedt bij overgang naar een andere schaal in den regel niveau-daling op, al blijft dan het werkelijk ontvangen salaris gelijk. Voor de nieuwe, sedert de invoering der parallelschalen in dienst getreden ambtenaren is

GRAFIEK 29

DE DALING VAN HET SALARIS-NIVEAU EN VAN DE KOSTEN VAN LEVENSONDERHOUD IN BATAVIA VOOR ENKELE SOORTEN AMBTENAREN VAN SALARISGROEP IV.

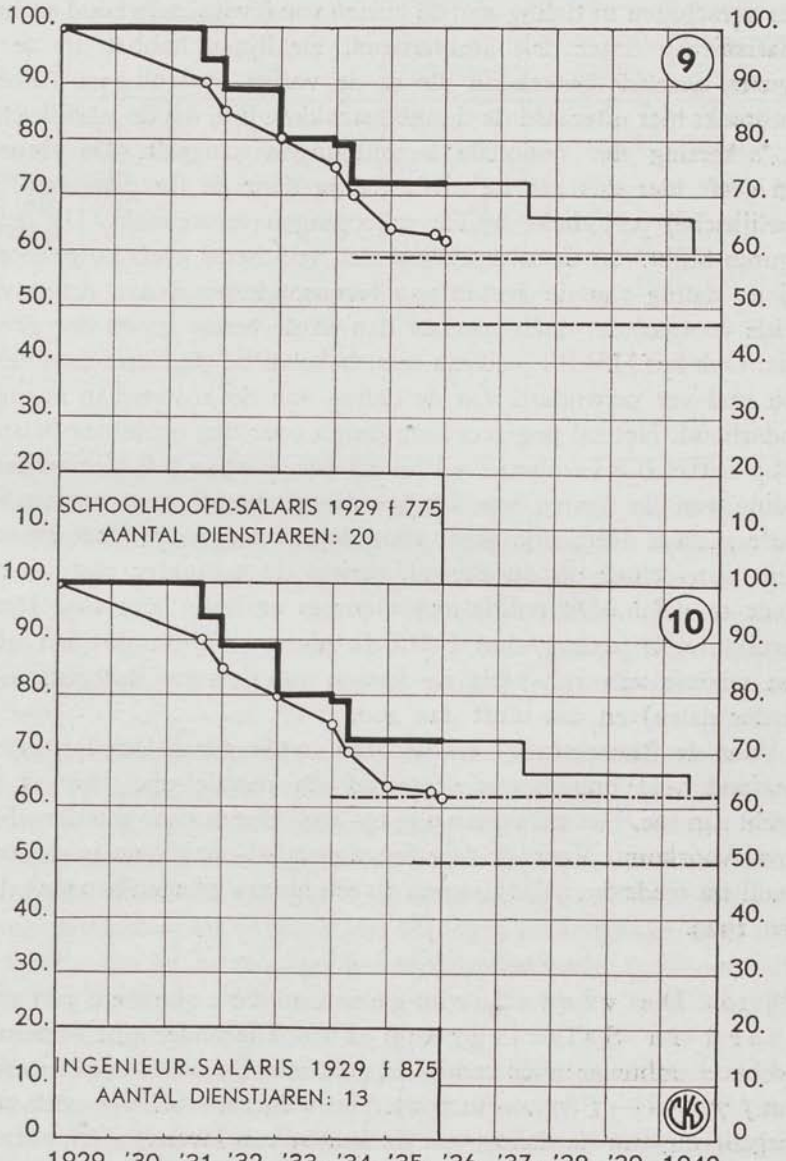

Indexcijfers v/d kosten van levensonderh. v/d groep.
Indexcijfers van het werkelijk genoten salaris tot 1936.
Daling na 1936 door inloopen salarisverhoogingen.
H. B. B. L. peil.
Parallelschalen H. B. B. L.

de toestand echter zeer beslist ongunstig. Zij kunnen het levensniveau van 1929 niet meer bereiken. Bij groep IV kom ik hierop nog terug.

Grafiek 28 (nrs. 6,7 en 8) geeft een beeld van de hier reeds besproken verschillen in daling van de kosten van levensonderhoud en het salarisniveau dezer drie ambtenaren. De lijnen hebben in de 3 figuren dezelfde beteekenis als in de vorige teekeningen. Alleen ontbreekt hier uiteraard de dunne getrokken lijn, die de jaarlijksche 5%'s-korting der regionale bezoldigingen aangeeft. De dunne lijn geeft hier dus aan de niveaudaling door de (in den regel 3-jaarlijksche) periodieke weddeverhoogingen veroorzaakt. Uit deze figuren blijkt, dat de salarisdaling zich veel beter heeft aangesloten bij de daling van de kosten van levensonderhoud dan dit in de beide voorgaande, doch speciaal dan in de eerste groep het geval was. Ook het H.B.B.L.-niveau was, behalve bij den opzichter niet zoo heel ver verwijderd van de daling van de kosten van levensonderhoud. Het zal nog zeer lang duren voor den opzichter beland is op het H.B.B.L.-niveau, en hij zal pas in 1940 (bij niet verdere daling van de kosten van het levensonderhoud) geen crisiswinst meer maken. Hetzelfde geldt voor den onderwijzer. Deze laatste blijft dan echter op dit niveau, terwijl de opzichter nog verder dient te dalen. De politie-inspecteur is er beter aan toe. Deze bereikt reeds in 1937 het H.B.B.L.-niveau. Hij maakt dan nog een winstje van 12% (als de kosten van levensonderhoud niet verder dalen) en dat blijft dan zoo.

Voor de (theoretische) ambtenaren in de parallelschalen is de toestand veel ongunstiger. Speciaal de parallel-opzichter is er slecht aan toe. Het zal echter nog tot 1944 duren voor een dergelijk geval voorkomt. Voor de zeer jonge parallel-opzichters is de toestand nu reeds deze, dat zij leven op een niveau gelegen beneden dat van 1929.

§ 10. De veranderingen in den levensstandaard in Salarisgroep IV. Hieronder zijn wederom slechts 2 ambtenaren als voorbeeld gekozen. De salarissen varieeren van *f* 775.— — *f* 875.— in 1929. Het volgend tabelletje geeft een vergelijking van de daling van de kosten van levensonderhoud en van de daling van het salarisniveau dier ambtenaren.

Indexcijfers van de kosten van levensonderhoud en van het salarisniveau voor salarisgroep IV.

Tijdstip	Indexcijfer voor de kosten van levens-onderhoud	Indexcijfer van het salaris voor:	
		Schoolhoofd *f* 775.—	Ingenieur *f* 875.—
Januari 1929	100	100	100
Juli 1931	± 90	94	94
Januari 1932	± 85	89	89
October 1932	82	89	89
Januari 1934	± 80	80	80
Januari 1934	± 75	79	79
April 1934	± 70	72	72
Januari 1935	64	72	72
October 1935	63	72	72
Januari 1936	± 62	72	72

Uit deze tabel blijkt dat de beide ambtenaren sedert 1929 op dezelfde wijze in salaris zijn gedaald. Ook hier maken beide ambtenaren nog „crisiswinst", welke 10% bedraagt van het in 1929 genoten salaris, of 16% van de kosten van levensonderhoud in 1936. Zij zouden dus nog met 16/116 = 14% gekort kunnen worden zonder dat zij dan anders zouden behoeven te leven dan in 1929.

Indien de H.B.B.L. direct was ingevoerd zouden zij echter geen crisiswinst maken. Het schoolhoofd zou dan 3% van zijn 1929-salaris te weinig hebben; de ingenieur zou juist uitkomen. Indien de parallelschalen echter algemeen waren ingevoerd zouden beiden er minder goed aan toe zijn. Hun salarisniveau zou dan dalen tot respectievelijk 47 en 50% van dat van 1929 en zij zouden dan, aannemende dat de kosten van levensonderhoud van 1936 niet veranderen, op de op die basis uit te geven bedragen respectievelijk 24 en 19% te kort komen.

Vergelijken we nu grafiek 29 (nrs. 9 en 10), die op deze ambtenaren betrekking heeft, dan zien we dat voor beiden het H.B.B.L.-peil niet ver af is van het peil, dat men berekend zou kunnen hebben uit de daling van de kosten van levensonderhoud. Voor de schoolhoofden is het er iets onder, voor de ingenieurs is het precies op dat niveau gefixeerd. De toekomstige daling van het salarispeil

tot op het H.B.B.L.-peil geschiedt na 2 salarisverhoogingen, dus maximaal 6 jaar na 1 April 1934. De ambtenaren in de parallelschalen liggen echter 20% lager.

Nu zijn er geen ambtenaren met 20 of 13 dienstjaren in de paralelschalen. Het geval is dus theoretisch.

Er zijn echter wel zeer jonge academici, die in 1929 te Batavia *f* 440.— zouden hebben gekregen en die nu (aannemende dat ze geen schoolgaande kinderen hebben) *f* 220.— krijgen n.l. 80% van *f* 275.— Deze jonge ambtenaren leven dus werkelijk op 50% van het 1929-salaris en hun levensstandaard is dus met 17% gedaald ten aanzien van de ambtenaren in 1929.

§ 11. Overzicht van de voornaamste veranderingen in den levensstandaard.

Uit de in de §§ 7 — 10 gegeven voorbeelden, die gemakkelijk vermeerderd zouden kunnen worden, blijkt duidelijk, dat tenzij er salarisdrukkende bij-omstandigheden in het spel zijn — en dat komt veelvuldig voor — de ambtenaren momenteel toch nog „crisiswinst" maken.

Het sterkst is deze „winst" bij die ambtenaren, waarvan de daling van de kosten van levensonderhoud het grootst was of waarbij om de één of andere reden opzettelijk een wijziging in de relatieve betaling plaats had. Juist echter voor de lagere salarisgroepen is door de vigeerende bepalingen (R.B.R.) de toekomst minder rooskleurig, terwijl ten slotte voor de jonge volgens de parallelschalen bezoldigde krachten een zeer belangrijke daling in levensstandaard ten opzichte van de reeds langer in dienst zijnde ambtenaren, onvermijdelijk is.

Zeer overtuigend blijkt ook uit de grafieken, dat het Gouvernement aldoor achter de steeds verdergaande daling van het indexcijfer van de kosten van levensonderhoud aanloopt. In de 4e groep volgt zij deze daling bijna op den voet, d.w.z. de kortingen worden opgevoerd als het indexcijfer het motiveert en vrijwel tot het bedrag, dat door het indexcijfer wordt aangegeven. De kosten van levensonderhoud dalen echter verder en er wordt al spoedig weer „crisiswinst" gemaakt. Weer wordt gekort tot op het indexcijfer, doch weer dalen daarna de kosten van levensonderhoud. Voor de salarisgroepen I en II, waar de daling van de kosten sneller en tot een dieper peil plaats vond, is dit ongeveer volgen van het indexcijfer der vierde groep aanleiding geweest tot een scheppen

van een zeer belangrijke crisiswinst. (In de groepen met minder dan *f* 50.— salaris in 1929, is deze crisiswinst relatief nog vergroot, doordat juist in deze salarisklassen minder werd gekort). Gebonden als men steeds is geweest aan uniforme crisiskortingen zijn deze gevolgen vrijwel onvermijdelijk, daar men anders juist de klassen III en IV tot ver beneden het door de indexcijfers van de kosten van levensonderhoud hunner groep geoorloofde peil had moeten korten.

§ 12. Salarisniveau en conjunctuur.

De weinige stabiliteit in de waarde van het geld en dus in de kosten van levensonderhoud, welke reeds vanaf 1900 dateert, heeft een grooten invloed gehad op de salarissen in deze periode. Deze zijn herhaaldelijk gewijzigd. Immers in groote trekken zal het algemeene salarisniveau zich aanpassen aan de kosten van levensonderhoud, omdat zoowel de levensgewoonten als de voorziening in werkkrachten in de maatschappij zich in den regel slechts langzaam wijzigen. Het aanbod van werkkrachten zal echter steeds de doorslaggevende factor bij de bepaling van de loonhoogte blijven. Waar, zooals in Indië, de arbeidsmarkt op een gegeven moment overstroomd wordt met menschen met diploma's, die tien of twintig jaar geleden, door hun weinige voorkomen een belangrijke zeldzaamheidswaarde bezaten, wordt de waarde dier diploma's sterk gedeprecieerd en ook de ambten, waartoe deze diploma's toegang gaven, worden hergewaardeerd, d.w.z. relatief lager gewaardeerd dan vroeger. In Indië is dit achtereenvolgens gebeurd met het kleinambtenaarsdiploma (Diploma K.A.) en met het Mulodiploma. Geaccentueerd is deze diplomadepreciatie uiteraard door de inkrimping van de werkgelegenheid in een tijd, dathet snel uitgebouwde onderwijsapparaat juist in volle productie kwam.

Waar vraag en aanbod minder uiteenwijken, volgt het salarisniveau het prijsniveau in groote trekken. Zooals we zagen, geschiedt deze aanpassing bij dalende conjunctuur vrijwel steeds te laat; tijdelijk hebben de ambtenaren dan „crisiswinst"; bij stijgende prijzen komt de aanpassing, zooals de practijk uitwijst, meestal eveneens te laat. De ambtenaren hebben dan crisisverlies. Een nauwkeurig volgen van de kosten van levensonderhoud is (en ik wil hier afzien van de eventueele wenschelijkheid) zeer moeilijk.

Met behulp van de indexcijfers van de kosten van levensonderhoud, kan men echter op exacte wijze nagaan of een bepaalde

levensstandaard behouden had kunnen blijven of niet. Het is een niet te loochenen feit, dat de kosten van levensonderhoud sedert 1929 in aanzienlijke mate zijn gedaald. Een aanzienlijke verlaging van inkomsten heeft vanaf 1931 eveneens plaats gevonden, zij het niet in een even snel tempo als dit bij de kosten van levensonderhoud het geval was. Men kan nu vragen, of in een depressieperiode, zooals wij thans beleven, het niet gemotiveerd geacht mag worden, om de salarissen zoo sterk te verlagen, dat de algemeene levensstandaard hierdoor wordt gedrukt.

Men kan toch uitgaan van het feit, dat een verlaging van salaris, welke evenredig is aan de verlaging van de kosten van levensonderhoud, eigenlijk voor de ambtenaren geen enkele opoffering beteekent [1]) en aangezien in dezen tijd van velen belangrijke, soms zelfs zeer belangrijke offers worden gevergd, is het zeker niet ongemotiveerd te achten, om ook aan de ambtenaren een zekere beperking op te leggen in den levensstandaard. Vooropgesteld altijd, dat deze levensstandaard in het begin van deze periode normaal was. Indien men hiervan niet zeker is, kan men bezwaarlijk verstrekkende maatregelen baseeren op de daling van de salarissen en de kosten van levensonderhoud in een zoo korte periode als het tijdvak 1929—1936 eigenlijk is.

Dit beteekent in wezen een verschuiven van de moeilijkheid om een periode als normaal te kwalificeeren naar de periode, waarin de B.B.L. ontstond. We zullen hierop iets nader ingaan. De opgaande conjunctuur vóór, in en na den wereldoorlog, welke culmineerde in de hausseperiode van 1920, heeft in de geheele wereld geleid tot een ontzaglijke stijging van de salarissen en waarschijnlijk ook van den levensstandaard, in de eerste plaats in het particuliere. De ambtenaren zijn er natuurlijk bij de opgaande conjunctuur niet goed aan toe geweest. De duurtetoeslagen kwamen te laat; ook is het zeer twijfelachtig of zij het verschil in duurte hebben overbrugd. De z.g. „nivelleeringsvoorstellen" verwerden onder invloed van de reeds dalende conjunctuur tot de B.B.L. 1925 met aanzienlijk lagere salarissen. Een exacte vergelijking van de kosten van levensonderhoud met de veranderingen in het salarispeil voor de periode 1913 — 1925 is nooit gemaakt, o.m. doordat de prijs-

[1]) We zien hier af van veranderingen in promotiegang, pensioen, vacantieverlof e.d. en eveneens van sociale verplichtingen door toenemenden (semi-verplichten) familiesteun.

waarneming alleen betrekking had op voeding, zeep en licht. [1]) De in de Rapporten van de Commissie Damme gemaakte berekeningen voor de A-, B- en C.-schalen zijn de volgende:

Stijging van het salarisniveau van 1913 — 1924;

voor de schalen	A.	1—25	46.9%
„ „ „	B.	1—17	41.5%
„ „ „	C.	1—19	41.6%
„ „ „	C.	20—23	36.7%
„ „ „	C.	1—23	38.7%
Totaal	A — C		42.4%

terwijl de stijging van „het" indexcijfer wordt aangenomen te hebben bedragen: 50—60% [2]). Speciaal voor de C-ambtenaren is er dus in 1925 een aanzienlijke achteruitgang in levensstandaard geweest. In het verslag staat dan ook:

„De Commissie is er zich ten volle van bewust, dat het gemiddelde levenspeil van 1913 thans niet meer bereikbaar is, omdat de wereldverarming tot algemeene versobering noodzaakt en ook de positie-regeling der ambtenaren daarvan duidelijk de sporen zal moeten dragen".

In hoeverre de particulieren na den opbloei in 1920 weer teruggevallen zijn, is niet na te gaan. Na 1925 zijn de aanwezige indexcijfers eerst langzaam, na 1929 snel gedaald. Geen der indexcijfers heeft echter betrekking op de volledige kosten van levensonderhoud. Ongetwijfeld zal de levensstandaard den invloed van het geleidelijk goedkooper worden der voornaamste levensbehoeften hebben ondergaan.

Het is echter, waar exacte gegevens op dit punt ontbreken, zeer moeilijk een beslist oordeel uit te spreken over de vraag of de levensstandaard het niveau van 1913 weer heeft bereikt en evenmin of dit niveau in 1913 „normaal" was.

De opgaande conjunctuur in en na den wereldoorlog heeft talrijke behoeften doen ontstaan, die in de boomperiode gemakkelijk verwezenlijkt konden worden. Dit geldt niet alleen voor behoeften

[1]) Zie Mededeeling van het Centraal Kantoor voor de Statistiek No. 88. Prijzen, indexcijfers en wisselkoersen op Java, 1913 — 1929. Het zou zeker de moeite waard zijn te trachten achteraf voldoende gegevens te verkrijgen om zoowel de salarisveranderingen als de veranderingen in de kosten van levensonderhoud zoo objectief mogelijk vast te leggen vanaf 1900 ongeveer. Men zou dan althans bij benadering een beeld krijgen van de variatie in levensstandaard van de ambtenaren in deze periode.

[2]) Zie : Verslag van de Burgerlijke en Militaire salariscommissies. Weltevreden, 1924, pg. 155 en 233.

op stoffelijk gebied, doch ook op het gebied van intellectueele verzorging is dit het geval, mede door de sterke uitbreiding van het onderwijsapparaat. Ook wat amusement en sport betreft, heeft vrijwel de geheele maatschappij zich gewend aan een behoeftebevrediging, die voor den oorlog in Indië niet bereikbaar was. Voor een groot deel is dit echter in wezen niets anders dan een substitutie van andere soorten van amusement (paardensport, eetpartijen, zwempartijen, soosrekening) door nieuwe soorten zooals radio, bioscoop, sport e.d., welke vroeger niet bevredigd konden worden, omdat de mogelijkheid daartoe eenvoudig niet bestond. Of het een reëele b l ij v e n d e verbetering van den gemiddelden levensstandaard heeft beteekend, is allerminst zeker.

Mag men nu bijv. den levensstandaard van 1929 als normaal stellen en mag men den eisch stellen, dat indien er een salarisverlaging plaats vindt, men in geen geval zooveel mag korten, dat de ambtenaren gedwongen zouden zijn een gedeelte van den levensstandaard van 1929 prijs te geven? Of moet men verder gaan en met een beroep op de Commissie-Damme wederom den levensstandaard der ambtenaren verlagen in verband met de „wereldverarming, welke tot algemeene versobering noodzaakt"? Of magmen — gezien het veel ruimere aanbod aan werkkrachten der laatste jaren — het salarisniveau uit dien hoofde alleen al naar beneden zetten?

Doch ook al komt men te dien aanzien tot bepaalde conclusies, dan blijft er nog een groote onbekende factor op salarisgebied en wel het toekomstig verloop van de prijzen en de conjunctuur, waarmede men niettemin rekening moet trachten te houden. Is men thans op het dieptepunt en gaat de lijn weer naar boven of moeten we nog verder dalen? Indien de lijn weer naar boven gaat, zal men voorzichtig moeten zijn met het vaststellen van salarismaatregelen, die alleen gemotiveerd zijn in een depressie-periode met een overmatig aanbod van werkkrachten. Indien de lijn nog verder naar beneden gaat, is men ook nu te hoog als men de salarissen fixeert op een peil, dat thans nog gemotiveerd kan worden, maar dat het over één of twee jaar al niet meer is.

In de salarisregelingen is dus momenteel vóór alles noodig soepelheid en gezien de groote verschillen in „crisiswinst", die we bespraken, differentiatie in het toepassen van maatregelen op salarisgebied. Dit beteekent vóór alles een zorgvuldige permanente waarneming van de kosten van levensonderhoud in Nederlandsch-Indië, ook voor andere plaatsen dan Batavia.

Bijlage I.

Overzicht van de classificatie der uitgaven bij het budgetonderzoek in 1932.

I. **Voeding.**

1. Vleesch, visch, gevogelte (versch en gedroogd)
2. Comestibles en delicatessen
3. Eieren
4. Melk, boter, kaas e.d.
5. Rijst
6. Aardappelen
7. Brood en beschuit
8. Andere meelspijzen
9. Groenten en vruchten (versch en gedroogd)
10. Groenten en vruchten in blik of op andere wijze geconserveerd
11. Plantaardige vetten en oliën
12. Boemboe-boemboe
13. Klaargemaakt gekochte spijzen, b.v. voor diners
14. Suiker
15. Thee, koffie, cacao
16. Limonade en dergelijke dranken
17. Alcoholische dranken
18. IJs
19. Gelei, honig, hagelslag, ontbijtkoek e.d.
20. Snoepgoed (suikertjes, koekjes, taartjes, bonbons enz.), djadjanans

II. **Vuur, licht en water.**

1. Arang, hout, lucifers
2. Petroleum, gas, e.d. (indien alléén voor de keuken)
3. Water (drink-, bad- en waschwater)
4. Verlichting (electriciteit, gas, petroleum, benzine, spiritus)
5. Lampen, peren, kousjes, reparaties

III. **Woning.**

1. Huishuur
2. Verhuiskosten
3. Onderhoud en reparatie huis en bijgebouwen (verven, witten, hamers, spijkers, ijzerdraad, enz.)
4. Creoline, carbol, poetsmiddelen
5. Dweilen, stoffers, lappen enz.
6. Aankoop (e.v. reparatie) meubilair
7. Aankoop (e.v. reparatie) bedde- en linnengoed, tapijten, gordijnen, enz.)
8. Aankoop (e.v. reparatie) keuken-, en tafelgerei (inclusief servies, waschstellen, etensdragers, boterhammenpapier, enz.)
9. Aankoop van belangrijke gebruiksvoorwerpen
10. Reparatie van belangrijke gebruiksvoorwerpen
11. Schilderijen e.a. versieringen
12. Bloemen, potten, planten, mest en andere uitgaven voor den tuin.
13. Aankoop en onderhoud dieren, vogels, visschen, bijen enz. in huis of op het erf
14. Aankoop muziekinstrumenten

IV. **Bediendeloonen.**

1. Bediendeloonen
2. Andere arbeidsloonen

V. **Kleeding en schoeisel.**

1. Aankoop en reparatie kleeding en schoeisel voor den man
2. Idem voor de vrouw
3. Idem voor de kinderen
4. Waschman, chemische wasscherij
5. Naaister (geen bediende) en naaibenoodigdheden
6. Onderhoud kleeding en schoeisel (waschzeep, schoenpoetsartikelen, enz.)
7. Persoonlijke versierselen of gebruiksvoorwerpen (ringen, juweelen, horloges e.d.)

VI. **Belastingen.**

1. Inkomstenbelasting (incl. opcenten)
2. Personeele belasting
3. Crisisbelasting
4. Vuurwapenbelasting
5. Vervoermiddelenbelasting
6. Verponding
7. Andere belastingen

VII. **Diverse verbruiksuitgaven.**

1. Gezondheid en lichaamsverzorging.
   - *a.* Dokter, verpleegster, doekoen
   - *b.* Apotheek (incl. geneesmidd.) ziekenhuis, kruiden
   - *c.* Reis- en verblijfkosten voor gezondheid of gezondheidsherstel
   - *d.* Toiletartikelen (kammen, zeep, tandpasta, poeders, haarverzorging e.d.)

2. Intellectueele zorg en opvoeding.
   - *a.* School- en lesgelden
   - *b.* Schoolbehoeften en vervoer naar school
   - *c.* Kostgelden voor kinderen elders in Indië
   - *d.* Kosten der kinderen in Europa
   - *e.* Boeken, kranten, leestrommel e.d.
   - *f.* Studievereenigingen (volksuniversiteit b.v.) lezingen e.d.

3. Vervoer.
   - *a.* Kar, bus, taxi, tram, trein
   - *b.* Olie, benzine, banden, reparaties en onderhoud uitgaven voor eigen vervoermiddelen
   - *c.* Aankoop vervoermiddelen
   - *d.* Reistasschen, koffers enz.

4. Post en Correspondentie.
   - *a.* Briefpapier, enveloppes e.a. schrijfbehoeften
   - *b.* Postzegels, verzendkosten, bindtouw, lak e.d.
   - *c.* Telefoon en telegrammen

5. Religie en liefdadigheid.
   - *a.* Kerkgenootschappen, relig. vereenigingen of orden
   - *b.* Liefdadigheid
   - *c.* Zakat, fitrah, slametans, grafbezoek, gravenzorg

6. Sociale verplichtingen.
   - *a.* Polit. vereenigingen (contributie en andere bijdragen)
   - *b.* Vakvereenigingen (contributie en andere bijdragen)
   - *c.* Sociale vereenigingen (contributie en andere bijdragen)
   - *d.* Geschenken (niet aan familie), bloemstukken, fooien

7. Familie (excl. kinderen)
   - *a.* Vaste steun aan familie in Indië
   - *b.* Vaste steun aan familie in Europa
   - *c.* Incidenteele steun en geschenken aan familie

8. Vacantiereizen, verlof, familiebezoek elders.
   - *a.* Meerdaagsche reizen
   - *b.* Eendaagsche uitstapjes

9. Sport en ontspanning.
   - *a.* Bioscoop, schouwburg, tentoonstellingen, wajang, gamelan, e.d.
   - *b.* Liefhebberijen, bijv. fotografie, radio, timmeren, schilderen, postzegels verzamelen e.d.
   - *c.* Uitgaven voor lich. ontwikkeling, sport en jacht
   - *d.* Sociëteit, vertering in café's, restaurants, enz.
   - *e.* Uitgaven voor de kinderen: zakgeld, snoepgoed, feestjes enz.

10. Overige Genotmiddelen.
    - *a.* Sigaren, sigaretten, tabak, sigarettenpapier, enz.
    - *b.* Sirih e.d.

11. Bijzondere uitgaven
12. Diversen

VIII. **Toekomstzorg.**
1. Voor overheidspersoneel: korting voor eigen pensioen en de W & W-fondsen
2. Voor particulieren: verplichte inhoudingen door partic. werkgevers
3. Verzekeringen
   - *a.* Levensverzekering
   - *b.* Studieverzekering
   - *c.* Andere verzekeringen

IX. **Belegd en uitgeleend.**
1. Naar de spaarbank gebracht ter belegging
2. Uitgeleend

X. **Schulddelging.**
1. Korting wegens genoten voorschot
2. Afbetaling van andere (geld-) schulden

Bijlage II, Tabel 1.

KOSTEN VAN LEVENSONDERHOUD[1]) VAN GEMIDDELDE GEZINNEN IN BATAVIA, BESTAANDE ELK UIT MAN, VROUW EN 2 MINDERJARIGE KINDEREN, W. V. ÉÉN EEN INSTELLING VAN LAGER ONDERWIJS VOLGEND.

Bedragen in guldens.

POSTEN	GROEP I				GROEP II				GROEP III				GROEP IV			
	Jan. 1929	Oct. 1932	Jan. 1935	Oct. 1935	Jan. 1929	Oct. 1932	Jan. 1935	Oct. 1935	Jan. 1929	Oct. 1932	Jan. 1935	Oct. 1935	Jan. 1929	Oct. 1932	Jan. 1935	Oct. 1935
Voeding	33,62	15,61	13,87	13,52	70,92	41,015	33,81	31,16	111,68	69,935	57,87	55,39	161,57	111,965	92,58	91,15
Vuur, licht en water....	5,72	4,27	3,47	3,60	13,83	10,43	9,51	9,22	21,93	19,04	18,66	17,39	30,55	30,50	28,99	27,22
Kleeding en schoeisel....	2,61	1,97	1,32	1,22	11,16	9,02	5,72	5,30	25,84	20,97	15,78	14,94	56,13	45,88	36,35	34,71
Woning en -inrichting..	7,69	7,10	5,72	5,46	27,18	23,57	17,46	17,19	77,24	65,89	44,88	44,82	170,05	140,51	96,—	95,94
w.v. huishuur	6,—	6,—	5,—	5,—	22,50	20,—	15,—	15,—	60,—	52,50	37,50	37,50	150,—	125,—	90,—	90,—
Bediendeloonen	0,52	0,47	0,42	0,42	5,48	4,98	3,98	3,98	22,78	20,25	16,20	16,20	51,56	44,19	34,86	34,86
Overige verbruiksuitgaven	4,93	4,34	3,57	3,52	16,44	14,375	11,85	11,53	48,68	39,17	32,20	31,41	159,61	124,26	102,37	101,21
TOTAAL verbruiksuitgaven	55,09	33,76	28,37	27,74	145,01	103,39	82,33	78,38	308,15	235,25	185,59	180,15	629,47	497,305	391,15	385,09
Inkomstenbelasting inclusief Gemeentelijke belasting	1,34	0,98	1,34	1,31	4,60	5,53	4,81	4,81	14,05	16,55	14,36	13,685	47,08	56,47	45,35	44,275
Personeele belasting	—	—	—	—	—	—	—	—	3,04	1,67	0,57	0,57	13,62	10,26	6,95	6,95
Gemeentelijke rijwielpenning	0,08	0,08	0,17	0,17	0,08	0,08	0,17	0,17	0,08	0,08	0,17	0,17	0,08	0,08	0,17	0,17
TOTAAL belastingen ...	1,42	1,06	1,51	1,48	4,68	5,61	4,98	4,98	17,17	18,30	15,10	14,42	60,78	66,81	52,47	51,395
Schoolgelden incl. leerm. verg.	0,30	0,30	0,30	0,25	3,—	3,23	3,23	3,23	4,75	5,—	3,25	3,25	14,50	11,25	7,75	7,75
P. W. W. fondsen	5,43	3,35	2,88	2,815	15,45	11,35	9,18	8,78	33,34	26,13	20,64	20,04	73,86	60,33	47,32	46,59
Verzekeringen	0,16	0,10	0,09	0,085	3,23	2,37	1,92	1,84	12,56	9,85	7,78	7,55	48,53	39,64	31,09	30,61
Diverse uitgaven.....	0,69	0,43	0,37	0,36	8,09	5,94	4,81	4,59	11,47	8,89	7,10	6,80	32,04	26,17	20,52	20,21
TOTAAL UITGAVEN.	63,09	39,—	33,52	32,73	179,46	131,89	106,45	101,80	387,44	303,425	239,46	232,315	859,18	701,505	550,30	541,545

[1]) Op basis van een gelijkblijvenden levensstandaard.

Bijlage II, Tabel 2.

KOSTEN VAN LEVENSONDERHOUD [1]) VAN GEMIDDELDE GEZINNEN IN BATAVIA, BESTAANDE ELK UIT MAN, VROUW EN 2 MINDERJARIGE KINDEREN, W.V. ÉÉN EEN INSTELLING VAN LAGER ONDERWIJS VOLGEND.

Procentische verdeeling van de uitgaven.

POSTEN	GROEP I				GROEP II				GROEP III				GROEP IV			
	Jan. 1929	Oct. 1932	Jan. 1935	Oct. 1935	Jan. 1929	Oct. 1932	Jan. 1935	Oct. 1935	Jan. 1929	Oct. 1932	Jan. 1935	Oct. 1935	Jan. 1929	Oct. 1932	Jan. 1935	Oct. 1935
Voeding	53,29	40,03	41,38	41,31	39,52	31.10	31,76	30.61	28,83	23,05	24,17	23,84	18,31	15,96	16,82	16,83
Vuur, licht en water....	9.07	10.95	10,35	11,—	7,71	7.91	8,93	9.06	5,66	6,28	7,79	7,49	3,56	4,35	5,27	5,03
Kleeding en schoeisel....	4.14	5.05	3.94	3.73	6,22	6,84	5.37	5,21	6,67	6,91	6,59	6,43	6,53	6,54	6,61	6,41
Woning en -inrichting..	12,19	18,21	17,06	16,68	15,15	17,87	16,40	16,88	19,94	21,72	18,74	19,29	19,79	20,03	17,45	17,72
w.v. huishuur	9,51	15,38	14,92	15,28	12,54	15.16	14,09	14,73	15,49	17,30	15,66	16,14	17,46	17,82	16,35	16,62
Bediendeloonen	0,82	1,21	1,25	1,28	3,05	3,78	3,74	3,91	5,88	6,67	6,77	6,97	6.—	6,30	6,33	6,44
Overige verbruiksuitgaven	7,81	11,13	10,65	10,75	9.16	10,90	11,13	11,33	12,56	12,91	13,45	13,52	18,58	17,71	18,60	18,69
TOTAAL verbruiksuitgaven	87,32	86,56	84,64	84,75	80,80	78,39	77,34	77,—	79.53	77,53	77,50	77,55	73,26	70,89	71,08	71,10
Inkomstenbelasting inclusief Gemeentelijke belasting	2,12	2,51	4,—	4,—	2,57	4,19	4,52	4,72	3,62	5.45	6,—	5,89	5,48	8,05	8,24	8,18
Personeele belasting	—	—	—	—	—	—	—	—	0,79	0,55	0.24	0,25	1.58	1,46	1,26	1,28
Gemeentelijke rijwielpenning	0,13	0,21	0,51	0,52	0,04	0,06	0,16	0,17	0,02	0,03	0,07	0,07	0,01	0,01	0,03	0,03
TOTAAL belastingen ...	2,25	2,72	4,51	4.52	2,61	4,25	4,68	4,89	4,43	6,03	6,31	6,21	7,07	9,52	9,53	9,49
Schoolgelden incl. leerm. verg.	0,47	0,77	0,89	0,76	1,67	2,45	3,03	3,17	1,23	1,65	1,36	1,40	1,69	1,61	1,41	1,43
P. W. W. fondsen	8,60	8,59	8,60	8,60	8,61	8,61	8,62	8,62	8,61	8,61	8,61	8,62	8,60	8,60	8,60	8,60
Verzekeringen	0,26	0,26	0,26	0,26	1,80	1,80	1,80	1,81	3,24	3.25	3,25	3,25	5.65	5,65	5,65	5,65
Diverse uitgaven.....	1,10	1,10	1,10	1,10	4,51	4,50	4,52	4,51	2,96	2,93	2,97	2,97	3,73	3,73	3,73	3,73
TOTAAL UITGAVEN.	100,—	100,—	100,—	100,—	100,—	100,—	100,—	100,—	100,—	100,—	100,—	100,—	100.—	100,—	100,—	100,—

[1]) Op basis van een gelijkblijvenden levensstandaard.

Bijlage II, Tabel 3.

KOSTEN VAN LEVENSONDERHOUD [1]) VAN GEMIDDELDE GEZINNEN IN BATAVIA, BESTAANDE ELK UIT MAN, VROUW EN 2 MINDERJARIGE KINDEREN, W.V. ÉÉN EEN INSTELLING VAN LAGER ONDERWIJS VOLGEND.

Indexcijfers voor ieder der uitgavengroepen.

POSTEN	GROEP I				GROEP II				GROEP III				GROEP IV			
	Jan. 1929	Oct. 1932	Jan. 1935	Oct. 1935	Jan. 1929	Oct. 1932	Jan. 1935	Oct. 1935	Jan. 1929	Oct. 1932	Jan. 1935	Oct. 1935	Jan. 1929	Oct. 1932	Jan. 1935	Oct. 1935
Voeding	100	46,43	41,24	40,22	100	57,83	47,67	43,93	100	62,62	51,82	49,60	100	69,30	57,30	56,42
Vuur, licht en water....	100	74,62	60,57	62,92	100	75,43	68,79	66,70	100	86,81	85,08	79,29	100	99,85	94,92	89,11
Kleeding en schoeisel....	100	75,44	50,73	46,53	100	80,84	51,25	47,54	100	81,15	61,07	57,82	100	81,74	64,76	61,84
Woning en -inrichting..	100	92,66	74,76	71,41	100	87,37	64,58	63,63	100	85,70	58,30	58,30	100	82,65	56,27	56,27
w.v. huishuur	100	100,—	83,33	83,33	100	88,89	66,67	66,67	100	87,50	62,50	62,50	100	83,33	60,—	60,—
Bediendeloonen	100	90,91	81,82	81,82	100	90,91	72,72	72,72	100	88,89	71,11	71,11	100	85,71	67,62	67,62
Overige verbruiksuitgaven	100	91,05	76,60	74,77	100	89,35	74,84	72,98	100	80,44	66,37	65,50	100	77,63	64,07	63,42
TOTAAL verbruiks-uitgaven	100	61,64	51,63	50,45	100	72,06	57,26	54,57	100	76,45	60,38	58,65	100	79,14	62,17	61,22
Inkomstenbelasting inclusief Gemeentelijke belasting	100	73,13	100,—	97,76	100	120,22	104,56	104,56	100	117,79	102,21	97,40	100	119,94	96,33	94,04
Personeele belasting	—	—	—	—	—	—	—	—	100	54,93	18,75	18,75	100	75,33	51,03	51,03
Gemeentelijke rijwiel-penning.....	100	100,—	212,50	212,50	100	100,—	212,50	212,50	100	100,—	212,50	212,50	100	100,—	212,50	212,50
TOTAAL belastingen..	100	74,65	106,34	104,23	100	119,87	106,41	106,41	100	106,58	87,94	83,98	100	109,92	86,33	84,56
Schoolgelden incl. leerm. verg.	100	100,—	100,—	83,33	100	107,67	107,67	107,67	100	105,26	68,42	68,42	100	77,58	53,44	5 3,44
P. W. W. fondsen	100	61,69	53,04	51,84	100	73,46	59,42	56,83	100	78,37	61,91	60,11	100	81,68	64,07	63,08
Verzekeringen	100	62,50	56,25	53,13	100	73,37	59,44	56,96	100	78,42	61,94	60,11	100	81,68	64,06	63,07
Diverse uitgaven.....	100	62,32	53,62	52,17	100	73,42	59,45	56,74	100	77,51	61,90	59,28	100	81,67	64,04	63,08
TOTAAL UITGAVEN.	100	61,82	53,13	51,88	100	73,49	59,32	56,73	100	78,32	61,81	59,96	100	81,65	64,05	63,03

[1]) Op basis van een gelijkblijvenden levensstandaard.

ZIJN MINIMUMLOONEN VOOR JAVA EN MADOERA NU URGENTER DAN IN 1921?

DOOR Dr. A. M. P. A. SCHELTEMA

I. Inleiding.

Indië vergeet snel. Een periode van 15 jaar beteekent een belangrijk deel van een Indische loopbaan. Bovendien is de wereldconjunctuur de laatste twintig jaar zeer bewogen geweest. Hierin moet wel de verklaring gezocht worden, dat niemand er onlangs in den Volksraad aan herinnerd heeft, dat in de jaren 1919—1921 reeds zeer veel te doen is geweest over een eventueele invoering in Indië van minimumloonen, waarvan ten slotte vrijwel niets is gekomen.

Hoewel het spreekwoord „l'histoire se répète" niet opgaat, moet het toch van belang worden geacht uit de „oude" literatuur, de tijdschriften met de vergeelde blaren, deze zaak eens op te rakelen en tevens na te gaan wat er daarna in de wereld voor nieuwe gezichtspunten op dit gebied zich hebben voorgedaan en te onderzoeken in hoeverre deze ervaringen in de nu wel zeer veranderde omstandigheden nog van dienst kunnen zijn.

Met algemeene stemmen werd in het woelige jaar 1918 door den Volksraad een motie aangenomen van den volgenden inhoud:

"De Volksraad,

overwegende, dat de industrialiseering van Indië zonder gelijktijdige invoering van een arbeidswetgeving een ernstig gevaar zou opleveren voor de bevolking,

dat bovendien reeds nu uitbreiding van de arbeidsbescherming tot de vrije arbeiders noodzakelijk is,

dat uit het antwoord, namens de Regeering door den Directeur van Justitie blijkt, dat de Regeering niet over de noodige gegevens beschikt,

noodigt de Regeering uit ten spoedigste een onderzoek in te stellen naar de bestaande arbeidstoestanden".

Naar aanleiding van deze motie, voorgesteld door Mr. Dr. W. M. G. Schumann werd bij G.B. van 14 Februari 1919 de z.g. Arbeidscommissie in het leven geroepen.

Op initiatief van den toenmaligen Directeur van Binnenlandsch Bestuur, den Heer Carpentier Alting en den toenmaligen Inspecteur voor de Agrarische Zaken, den Heer Van der Marel, vroeg de Regeering in September 1919 aan deze Commissie advies omtrent de vaststelling van minimumloonen.

Hoewel de commissie over onvoldoende fondsen en personeel kon beschikken en ook nog over de instelling van arbeidsraden moest rapporteeren, publiceerde zij in Juni 1920 een verslag betreffende de minimumloonen, waarin een ordonnantie was opgenomen voor de voorloopige regeling van minimumloonen voor werknemers in particuliere en landsbedrijven. Het verslag verscheen eerst in 1921 in druk.

Alvorens in te gaan op de voorstellen van deze commissie, is het gewenscht eenige algemeene opmerkingen te maken met betrekking tot het vraagstuk der minimumloonen. Wij doen dit o.a. aan de hand van een zeer overzichtelijke publicatie van het Internationaal Arbeidsbureau. [1])

II. Algemeene opmerkingen over minimumloonzetting.

In de inleiding tot Part. XIII van het Verdrag van Versailles wordt „the provision of an adequate living wage" genoemd als een van de urgente problemen, welke om oplossing vragen, teneinde sociale onrust te vermijden.

In art. 427 van het Vredesverdrag is als algemeen beginsel aangenomen: „the payment to the employed of a wage adequate to maintain a reasonable standard of life as this is understood in their time and country".

Ontwikkeling van de wetgeving omtrent minimumloonen.

Minimumloonregelingen vormen een onderdeel van het systeem van sociale wetgeving, dat zich in de tweede helft van de 19e eeuw in een aantal landen ontwikkelde. De eerste regeling van minimum-

[1]) Minimum wage fixing machinery (an International Study of Legislation and Practice). International Labour Office. Studies and Reports Series. D; Wages and Hours of Work No. 17.

loonen werd in Nieuw Zeeland en Australië ingevoerd gedurende de negentiger jaren van de vorige eeuw. De eerste wet kwam in Nieuw Zeeland tot stand in 1894, de tweede in Victoria in 1896 gevolgd door meerdere wetten in de andere staten, zoodat in 1910 in alle staten van Australië wetten waren ingevoerd.

Deze wetten vonden navolging in Groot Brittannië in 1909 en in eenige staten van de Vereenigde Staten in 1912 en 1913. Tijdens den oorlog namen verschillende staten tijdelijke maatregelen, maar wetten van permanent karakter kwamen sinds 1915 tot stand in Frankrijk, Canada, Noorwegen, Oostenrijk, Tsjecho Slowakije, Roemenië, Uruguay, Hongarije, Zuid-Afrika en Italië.

In Australië en Nieuw Zeeland zijn alle bedrijfstakken er bij betrokken; in andere landen worden de wetten slechts toegepast op bepaalde categorieën van arbeiders, gewoonlijk op vrouwen, huisarbeiders en minderjarigen en op arbeiders in de huisindustrie. De landbouw is meestal niet bij deze wetgeving betrokken.

In 1928 werd op de Internationale Arbeidsconferentie te Genève een Conventie aangenomen, waarin de staten, welke deze conventie ratificeeren, op zich nemen een apparaat in het leven te roepen voor vaststelling van minimumloonen der arbeiders in die industrietakken (speciaal in de huisindustrie), waar geen collectieve arbeidsovereenkomsten bestaan en de loonen uitzonderlijk laag zijn. In de methoden van wetgeving worden de landen vrijgelaten [1]).

Betreffende de wijze van de vaststelling der minimumloonen werd slechts een aanbeveling aangenomen. Hierin staat, dat bij de vaststelling van minimumloonen, zoowel de werkgevers als de werknemers moeten worden gehoord, terwijl in den loonraad één of meer onafhankelijke personen moeten zitting nemen. De minimumloonen moeten de arbeiders in staat stellen volgens een behoorlijken levensstandaard te leven. Men moet letten op de loonen betaald voor soortgelijke industrietakken, waar de arbeiders behoorlijk zijn georganiseerd en collectieve arbeidsovereenkomsten hebben gesloten. Indien dit niet mogelijk is, moeten de loonen vergeleken worden met het algemeene loonpeil.

Voldoende personeel moet worden aangesteld ter contrôle van de minimumloonregelingen.

Onder den invloed der wereldcrisis vlotte het niet goed met de ratificatie. Japan en Britsch-Indië zagen van dergelijke regelingen

---

[1]) International Labour Review 1928 Vol XVIII blz. 159/160 en 179/183.

af. De belangrijkste staten, die de Conventie ratificeerden zijn Duitschland, Groot-Brittannië, Frankrijk, Iersche Vrijstaat, Italië, Spanje, Noorwegen, Australië, Zuid-Afrika, Hongarije en eenige Zuid-Amerikaansche Staten.

Doeleinden van de minimumloonwetgeving.

Het belangrijkste doel, dat met deze wetten wordt beoogd, is het voorkomen van het betalen van onbehoorlijk lage loonen en het elimineeren van oneerlijke mededinging der werkgevers ten opzichte van de loonen.

Men tracht er bij te voorkomen, dat de betaling der loonen lager is dan de waarde van het verrichte werk, waardoor de arbeiders ook minder efficiënt worden. Zijn er ondernemingen, die te weinig betalen, dan wordt voor andere de concurrentie moeilijk.

Het doel van de meeste wetten is het voorkomen van een lagere betaling van den arbeid dan de waarde ervan. De wetten hebben op het vasteland van Europa dan ook veelal betrekking op de huisnijverheid en die van Amerika en Canada op vrouwenarbeid. De uitbetaling dezer te lage loonen was mogelijk door onwetendheid of gebrek aan „bargaining power" bij de arbeiders.

Deze oorzaak van te lage loonen weg te nemen is niet moeilijk.

Een te groote loonstijging opeens zal echter de werkgelegenheid kunnen verminderen. Daarom moeten loonstijgingen geleidelijk plaats hebben, het meest geschikt in tijden van voorspoed.

Een ander doeleinde is de bevordering van den socialen vrede.

Het apparaat om minimumloonen te bepalen.

De belangrijkste typen van instanties voor regeling van minimumloonen zijn looncommissies voor de afzonderlijke bedrijfstakken en algemeene looncommissies.

Een derde type van regeling is een verplichte arbitrage. Bij deze laatste regelingen bepaalt men zich er toe minimumloonen vast te stellen als er geschillen zijn.

De loonen kunnen onbehoorlijk laag zijn, maar de rechtbank kan er alleen wat aan doen, als er een geschil ontstaat.

Minder groot in aantal zijn de wetten, waar de minimumloonen zelf in de wet zijn vermeld, gewoonlijk voor minderjarigen. Dit systeem is evenals dat der loonrechtbanken niet soepel genoeg.

Het rapport van het Internationaal Arbeidsbureau geeft nadere bijzonderheden, op welke wijze de loonraden worden samengesteld en hoe ze werken, waarop we niet verder in zullen gaan. Wel kan worden opgemerkt, dat bijv. in Engeland de loonraden niet snel genoeg werkten.

Bases voor vaststelling van minimumloonen.

Voor de in diverse landen ingevoerde minimumloonregelingen heeft men geen uniforme basis kunnen vinden, welke internationaal te aanvaarden zou zijn. Vooral in Nieuw Zeeland en Australië heeft men veel aandacht voor dit probleem gehad, evenals in de Vereenigde Staten en in Canada, minder echter in Europa. In hoofdzaak heeft men de volgende bases:

a. „Living wage basis" d.w.z. die, afgemeten naar de kosten van levensonderhoud.

b. de minimumloonen van een bepaalde industrie in een bepaald district worden vastgesteld in een bepaalde verhouding tot die van dezelfde industrie in andere districten, of tot loonen van arbeiders in soortgelijke industrieën.

c. de derde basis is de capaciteit van industrie of van een bepaalden tak van industrie om de loonen te kunnen betalen.

Uiteraard bestaat er een sterk verband tusschen de „living wage basis" en de „rentabiliteit basis". Als de industrie in haar geheel de vastgestelde minimumloonen niet kan betalen, heeft het geen zin ze vast te stellen.

Bij de vaststelling van de „living wage" in Australië, Nieuw Zeeland, de Vereenigde Staten en Canada heeft men veel moeilijkheden ondervonden. In de publicatie van het Internationaal Kantoor van Arbeid worden de moeilijkheden van dit systeem besproken aan de hand van de regelingen in Nieuw Zuid-Wales.

Voor volwassen mannen moet de „living wage" daar gebaseerd zijn op de levensbehoeften van man, vrouw en twee kinderen beneden 14 jaar. Voor volwassen vrouwen moet het loon uitsluitend berusten op de kosten van levensbehoeften van de vrouw zelf.

In dat loon behoeven dus de kosten van levensonderhoud van de van haar afhankelijke personen niet inbegrepen te zijn.

Hierbij rijzen talrijke vragen, waarvan de belangrijkste de volgende zijn:

Wat zijn de levensbehoeften van een man en vrouw en 2 kinderen beneden 14 jaar en van een vrouw zonder van haar afhankelijke personen?

Varieeren deze levensbehoeften volgens industrie, plaats en tijdvak? Welke gedragslijn volgt de loonraad, als de industrieele onderneming niet in staat is, de vereischte loonen te betalen? Mag er rekening mede gehouden worden, dat sommige arbeiders minder personen hebben, die van hen afhangen dan vrouw en 2 kinderen en anderen meer? Wat krijgt een vrouw met van haar afhankelijke personen? Is de verhouding tusschen mannen- en vrouwenloonen bevredigend?

Betreffende de „levensbehoeften" kan geen definitief antwoord worden gegeven. Sommige wetten geven hiervan een definitie, terwijl andere wetten voorschrijven, dat deze kosten van levensonderhoud moeten worden geschat.

Deze schatting kan men minstens in 3 groepen indeelen. Men schat:

1e. de bedragen noodig voor een bestaansminimum, „mere subsistence", of

2e. het bedrag noodig voor „health and decency", of

3e. het bedrag noodig „to provide a standard of comfort".

Er blijft uiteraard een groote mate van elasticiteit in deze schattingen bestaan. In Australië, Nieuw Zeeland, de Vereenigde Staten en Canada heeft men in hoofdzaak twee methoden gevolgd.

De eerste methode is een standaardbudget vast te stellen en de vastgestelde posten tegen de geldende prijzen te berekenen. Veel discussie heeft plaats gehad betreffende de artikelen, welke moesten worden opgenomen. Gewoonlijk berusten de cijfers op budgetonderzoekingen van ongeschoolde arbeiders in de diverse industrieën. Een tweede manier, welke een variatie van de eerste is en tot soortgelijke resultaten leidt, baseert de „living wage" op de werkelijk in verschillende industrieën betaalde loonen.

Het zou echter geen zin hebben, om de loonen van de slechtst betaalde arbeiders in de laagst betaalde industrie, als minimumloon aan te nemen. Een arbitrair element bij de vaststelling van op deze wijze bepaalde minimumloonen kan niet worden vermeden. Het resultaat wordt op alle industrieën toegepast. Hooge

minima kunnen worden betaald voor goed rendeerende industrieën en voor geschoolde arbeiders of voor seizoenarbeiders.

Lagere loonen mogen niet worden betaald en een onderneming, welke de wettelijke minimumloonen niet kan betalen, wordt in Australië ongeschikt geacht om te blijven bestaan. Dit gaat zelfs zoover, dat Mr. Justice Higgins president van de Court of Conciliation and Arbitration het minimumloon onschendbaar verklaarde „must be sacrosanct". Dit kon door de crisis niet worden volgehouden.

Wat betreft de regionale verschillen in de kosten van levensonderhoud zal een regeling voor het minimum-loon in het eene district met goedkoopere levensmiddelen een hoogere levensstandaard kunnen verschaffen dan in het andere, zoodat het geldloon gevarieerd moet zijn, afhankelijk van de kosten van levensonderhoud in de verschillende districten. Als de kosten van levensonderhoud gedurende een bepaalde periode stijgen of dalen, moet een overeenkomstige vermeerdering of vermindering in de minimumloonen worden aangebracht. Gewoonlijk past men op grond van de indexcijfers een „sliding scale"-methode toe. Indien dit niet gebeurde, zooals in Nieuw Zeeland en Australië (in de jaren 1907-1913) treedt een verstarring van het loonniveau op. Het nominale loon bleef gelijk, maar de koopkracht niet. Het systeem van indexloonen daarentegen tracht de koopkracht van het loon te behouden en den levensstandaard te handhaven. Hierbij worden ook veelal groote moeilijkheden ondervonden.

Minimumloonen gebaseerd op de capaciteit van de industrie om te kunnen betalen.

Bij het systeem, waarbij de minimumloonen afhankelijk worden gemaakt van de capaciteit van de industrie, om te kunnen betalen, wordt dit principe op twee manieren geïnterpreteerd.

In de eerste plaats kan men hierbij de industrie in zijn geheel beschouwen, zonder rekening te houden met de bijzondere takken van industrie. De tweede gedragslijn is, dat men industrie voor industrie beschouwt en de minimumloonen voor iederen tak van industrie afhankelijk worden gemaakt van de condities in die industrie. Dit systeem wordt vnl. toegepast, indien er afzonderlijke loonraden voor de afzonderlijke industrieën zijn ingesteld.

Indien men dit systeem toepast voor de industrie in zijn geheel om voor ongeschoolde arbeiders minimumloonen vast te stellen,

worden gegevens gevraagd betreffende het loonpeil in de verschillende takken van industrie. Men neemt verder de algemeene omstandigheden van de industrie, de werkgelegenheid, welke de industrie in haar geheel biedt, in beschouwing in het land, of in het district. Een soortgelijke methode wordt toegepast bij vaststelling van minimumloonen voor bepaalde takken van industrie. De werkelijk betaalde loonen en de mate van werkgelegenheid worden beschouwd. Soms neemt men ook de financieele condities van representatieve ondernemingen in beschouwing. Verder wordt het loon dan door loonraden in een soort systeem van loven en bieden vastgesteld. Dit systeem veronderstelt een permanente organisatie met looncommissies.

Minimumloonen, gebaseerd op vergelijking met de loonen van andere groepen arbeiders.

Bij het derde systeem, waarbij dus de minimumloonen worden vastgesteld door vergelijking van andere groepen van arbeiders, volgt men ook twee wegen.

De loonen van een bepaalde groep van arbeiders kunnen worden vastgesteld in verhouding tot het loonpeil voor werk, dat even moeilijk is in andere industrieën. Een tweede werkwijze is, dat men de minimumloonen van een bepaalde groep van arbeiders vaststelt in verhouding tot die van arbeiders in soortgelijke groepen in het district of tot die van arbeiders in dezelfde industrie in andere districten.

III. Voorstellen der arbeidscommissie in 1921.

We zullen nu nagaan, wat de voorstellen der Arbeidscommissie in 1921 behelsden.

Het gepubliceerde verslag bevatte een summiere toelichting tot een ontwerpordonnantie, een minderheidsnota en een brief van het lid van de Arbeidscommissie J. van der Waerden.

In het Verslag der Commissie werd geconstateerd, dat sinds 1905 de kosten voor levensonderhoud met rond 100% zijn gestegen en dat de stijging van de loonen daarmede geen gelijken tred had gehouden, ja dat soms loondalingen voorgekomen waren. Er zou dus „onderbetaling" plaats vinden.

Op grond hiervan was de Arbeidscommissie eenstemmig van oordeel, dat tegenover deze „bedreiging der volkskracht" tot wettelijke vaststelling van minimumloonen diende te worden overgegaan.

Betreffende het in te stellen a p p a r a a t achtte de Commissie voorloopig loonraden noch verplichte arbitrage voor Java wenschelijk, maar wilde zij de minimumloonen door den Gouverneur-Generaal districtsgewijs doen vaststellen.

Over het apparaat, dat daarbij behulpzaam moest zijn, wordt noch in de zeer korte ordonnantie noch in de toelichting gesproken.

Betreffende de b a s i s voor de vast te stellen minimumloonen werd voorgesteld deze loonen te baseeren op een „hygiënisch" minimum, vermeerderd met de kosten van kleeren, huishuur, belasting, geneesmiddelen en verlichting. Als uitgangspunt voor het normale budget werd het rantsoen genomen van lichten arbeid verrichtende gevangenen.

De principieele vraag, of het loon voldoende moet zijn voor het onderhoud van een individu of van het gezin, werd door de meerderheid der Commissie beantwoord met het voorstellen van een i n d i v i d u e e l loon, hetwelk binnen een bepaalden termijn bereikt moest worden door middel van een voorgeschreven optimale loonstijging, „die de arbeider regelmatig aan den arbeid houdt, hem spaarzaam en op een hooger niveau brengt".

De minderheidsnota stelde zich daarentegen op het standpunt van een minimaal gezinsloon, dat zonder overgangstermijn dadelijk ingevoerd moest worden.

IV. C r i t i e k o p d e v o o r s t e l l e n d e r A r b e i d s c o m m i s s i e.

De voorstellen der arbeidscommissie ondervonden veel critiek van velerlei zijden en maar weinig bijval. In de eerste plaats werden ze becritiseerd in een klassiek artikel van Meyer Ranneft in dit tijdschrift.

De toen bestaande Economische Studieclub wijdde aan de voorstellen een tweetal bijeenkomsten, waarvan een verslag in dit tijdschrift werd gepubliceerd. Van werkgeverszijde werd er door het Suikersyndicaat en het Nederlandsch Indisch Landbouwsyndicaat

in nota's en artikelen tegen geageerd, terwijl er nog eenige andere literatuur over verscheen. (Zie literatuurlijst).

We zullen van de ingebrachte bezwaren een samenvattend overzicht geven en daarbij kortheidshalve vooral die argumenten naar voren brengen, welke nu nog van beteekenis zijn.

Algemeene bezwaren tegen minimumloonen.

a. Zoowel Meyer Ranneft als het Suikersyndicaat vroegen zich af of men met het oog op het snel verkwiste geld niet beter zou doen op ander gebied meer voordeelen aan de werknemers te verschaffen bijv. meerdere veiligheid, betere huisvesting, zorg voor de gezondheid en goedkoope levensbehoeften.

b. Minimumloonen zouden de duurte in de hand werken.

Dit argument zou vooral gelden, als minimumloonen algemeen zouden worden ingevoerd. Daardoor zouden de beter betaalde arbeiders als koopers op de markt komen, terwijl de verkoopers de verhoogde kostprijzen op de koopers kunnen trachten te verhalen. Overwegende bezwaren achtte Meyer Ranneft dit niet. Deze bezwaren staan echter in zeer nauw verband met de onmogelijkheid om voor Inlandsche bedrijven wettelijke minimumloonen voor te schrijven. Zoowel Meyer Ranneft als de Economische Studieclub achtten het in 1921 noodig de bezwaren tegen wettelijke minimumloonen voor Inlandsche bedrijven uitvoerig te documenteeren, omdat de Arbeidscommissie inderdaad een algemeene invoering van minimumloonen had voorgesteld. Dat de toen geldende argumenten nu in dezen tijd van geldschaarschte in verdubbelde kracht gelden, behoeft geen betoog. Er zijn dan ook nu geen stemmen gerezen om de loonzetting ook tot de Inlandsche bedrijven uit te breiden. Terecht citeert Meyer Ranneft hierbij Diepenhorst, die in het algemeen als bezwaar tegen minimumloonen aanvoert, dat een van tweeën zal geschieden, òf zoodanig slap minimum wordt vastgesteld, dat alle uitwerking faalt, òf een heusche voorziening wordt getroffen, die veel meer nadeel dan voordeel brengt.

Daar komt nog bij, dat bij Inlandsche bedrijven noch van de werknemers noch van de werkgevers eenige medewerking zal worden ontvangen.

De Economische Studieclub kwam tot de conclusie: Wettelijke minimumloonen zijn noodig, waar ze niet mogelijk zijn, doch niet noodig, waar ze wel mogelijk zijn.

Practische bezwaren.

We komen nu tot de practische bezwaren. Verhooging van loon leidt op Java tot mindere arbeidsprestatie. Meyer Ranneft noemt dit bezwaar oud en populair.

Men hecht zooveel waarde aan dit argument, dat in de verhandeling, welke de Secretaris van het Suikersyndicaat in 1920 over de minimumloonen schreef, alleen op grond daarvan de conclusie werd getrokken dat minimumloonzetting „op deze landen niet past." Meyer Ranneft, die niet ontkent, dat het argument een kern van waarheid bevat, wijst er echter op, dat men zich voor eenzijdigheid moet behoeden. De stelling „hoe hooger loon, hoe minder werk", is al even onhoudbaar als de stellingen „hoe lager loon, hoe meer werk", en „hoe hooger loon, hoe meer werk". De oorzaak van de bewering van practici, dat verhooging van loon tot mindere arbeidsprestatie leidt is dan ook gelegen in het feit, dat het loonniveau, waarbij de arbeider het meeste werk presteert op Java zeer laag gelegen is. Dit is het gevolg van de geringe behoeften en het karakter van de arbeidsmarkt, waarbij bijv. de veldarbeid in de suikerindustrie dikwijls nevenarbeid is. Ook op de bergcultuurondernemingen wordt het werk deels verricht door werkkrachten, die uit eigen bedrijf of uit de Inlandsche maatschappij inkomsten hebben, zij het ook dat dit inkomen onvoldoende is. Men kan de werkkrachten op ondernemingen in West-Java onderscheiden in (zie een artikel van een planter in Koloniale Studiën 1921 I blz. 392)

a. vaste boedjangs, die voor hun levensonderhoud geheel afhankelijk zijn van de onderneming.

b. de half vaste boedjangs. Dat zijn zij, die in de omgevende desa hun sawah of hoema bezitten, doch van de opbrengst niet kunnen bestaan. Het zijn goede werkers. maar in den padisnijtijd moeten ze per se verlof hebben.

c. de tani's uit de omliggende desa. Deze lieden hebben het meeste werk thuis, doch komen enkele uren in de week op de onderneming werken om er wat geld bij te verdienen. Zij werken zeer ongeregeld en kort. Op de meeste bergcultuurondernemingen zijn de categorieën b en c het belangrijkst.

d. de bezitloozen, de z.g. trekkers. Ze trekken van de eene onderneming naar de andere. In den tijd van

de sawahbewerking en padisnit verlaten vele trekkers de onderneming evenals de tani's.

Uit deze opstelling welke niet op alle ondernemingen precies meer zal gelden, (het aantal van de boedjangs schijnt de laatste jaren sterk gedaald te zijn), blijkt in ieder geval wel, dat het op de ondernemingen verdiende loon van geheel verschillende beteekenis is voor de diverse categorieën. In zekeren zin moet, hoewel men de loonen niet geheel als aanvullend inkomen mag beschouwen, toch wel gelden, dat „de bevolking haar minimumloon al voor jaren voor zich zelf bepaald heeft en daar de hoeveelheid arbeid op richt", zooals Dr. Broersma het in een artikel van de Locomotief van Vrijdag 10 December 1920 uitdrukte.

Weliswaar moeten m.i. de woorden „al voor jaren" daaruit vervallen, terwijl het te verdienen loon voor categorieën van arbeidskrachten, die slechts gedeeltelijk op den ondernemingslandbouw zijn aangewezen, zal afhangen van de behoefte aan contanten en tijd, dien men er aan wenscht te besteden om deze contanten te verdienen.

Zoo werken losse koelies op sommige koffieondernemingen in den Oosthoek momenteel tot 11 uur, verdienen 5 cent en gaan dan 's middags werken bij desagenooten waarvoor ze alleen voeding krijgen.

Augusta de Wit geeft terecht als een van de redenen, dat de Javaan niet overgaat tot het oogsten van padi met de tijdbesparende sikkels op, dat hij geen begrip van tijd heeft.

„Hij verlangt evenmin tijd te winnen als lucht of zonneschijn. Er is tijd, hij heeft tijd en zal dien altoos hebben. Wat is dat voor dwaze praat, iets te willen winnen, wat men al heeft en altijd hebben zal.

Het begrip van tijd als equivalent van een zeker — en wel de grootst mogelijke — mate van arbeid is door en door Westersch.

Een Javaan begrijpt dat niet alleen niet, maar haalt er zijn schouders voor op en glimlacht er om."

Een uitstekende uiteenzetting van het karakter van den loonarbeid op Java vindt men in de onlangs verschenen publicatie van P. de Kat Angelino: „Some remarks on the wages paid in the Netherlands Indies".

Hij wijst o.a. op den velen beschikbaren vrijen tijd, het aanvullende incidenteele en seizoenskarakter van den loonarbeid, de voorkeur voor het werken in Inlandsche bedrijven en de betrek-

kelijke onverschilligheid betreffende de hoogte van het loon ten opzichte van andere factoren, zooals vrijheid om te werken in het tempo, dat men wil, vooral bij boronganarbeid, goede behandeling enz.

De in 1921 voorgestelde basis voor het minimumloon.

Men heeft toen een z.g. objectieven maatstaf voor de hoogte van het minimumloon gezocht in het z.g. hygiënische minimum van het gevangenisrantsoen, teneinde vage maatstaven als die van een „behoorlijk" of „voldoende" loon te ontgaan.

Het gevangenisrantsoen was echter aanmerkelijk hooger dan wat door de bevolking als een behoorlijk loon, een „living wage" wordt beschouwd. De rantsoenen der gevangenen zijn dan ook later verlaagd.

Het grootste bezwaar van Meyer Ranneft was, dat de Arbeidscommissie in het geheel geen rekening wilde houden met de rentabiliteit der bedrijven. Daardoor werd het mogelijk, dat indien de voorstellen der minderheidsnota zouden zijn gevolgd, de regeling den Inlandschen werkgevers zou dwingen hun werknemers meer te betalen dan zij als regel zelf verdienden.

Aangezien de meerderheid der Commissie wel inzag, dat de norm zeer hoog was gekozen, trachtte ze deze klip te omzeilen door individueel loon te bepleiten inplaats van gezinsloon.

Een regeling van minimumloonen moet gepaard gaan met een voorschrift betreffende een zekeren arbeidsduur.

Van twee zijden werd in 1921 betoogd, dat als de werkgevers minimumloonen zouden moeten betalen ook de arbeidsduur zou moeten worden geregeld.

Van werkgeverszijde werd zoowel door het Algemeen Landbouwsyndicaat als het Suikersyndicaat, gevreesd dat het werkvolk slecht zou uitkomen, waardoor bijv. de suikeraanplant zou kunnen worden verlaat.

Het kamerlid Joekes daarentegen vroeg om een regeling van den arbeidsduur ten einde te voorkomen, dat door de werkgevers te lange werktijden zouden worden geëischt.

V. Verder lot der voorstellen der Arbeidscommissie.

Het regeeringsstandpunt ten opzichte der voorstellen vindt men uiteengezet in de Mededeelingen omtrent enkele Onderwerpen van Algemeen Belang (afgesloten 21 Maart 1921 blz. 23-28).

De voorstellen worden „geenszins onaanvechtbaar geacht". De in 1920 in verschillende belangrijke bedrijven hier te lande gevoerde felle loonstrijd heeft loonsverhoogingen ten gevolge gehad. Of de inderdaad voor 1919 geconstateerde onderbetaling toen nog wel voorkwam, werd door de Regeering twijfelachtig beschouwd, zoodat niet meer van een noodtoestand kon worden gesproken, waarvoor de voorloopige regeling der minimumloonen had moeten dienen.

Na een opsomming der algemeene bezwaren tegen minimumloonen, waaruit blijkt, dat de Regeering huiverig was in te grijpen, werd betoogd dat ten opzichte van de Inlandsche bedrijven niet aan loonzetting kan worden gedacht.

„Ook ware de regeling zelve voor Inlandsche arbeidsverhoudingen met de thans beschikbare contrôlemiddelen practisch onuitvoerbaar, omdat daarbij noch van de werknemers noch van de werkgevers eenige medewerking te verwachten zou zijn, terwijl het afdwingen daarvan, bij behoorlijk ingerichte bedrijven mogelijk, hier onmogelijk is. Massaovertreding van de volkomen onbegrepen loonsbepalingen zou dan ook vrijwel met zekerheid kunnen worden verwacht".

De Regeering zag echter als „sluitstuk op de in het afgeloopen jaar gevoerde bemiddelingspolitiek in belangrijke economische conflicten" nog niet af van minimumloonfixatie voor bepaalde bedrijven en ging daarbij voor, wat de algemeene als de plaatselijke Overheidsbedrijven betreft.

Dit had inderdaad plaats met gevolg dat men bijv. bij het Boschwezen moeilijkheden bij den kap ondervond.

Betreffende den loonstrijd o.a. in de suikerindustrie blijkt uit dezelfde Mededeelingen van de Regeering, dat een onderzoek op korten termijn opgedragen werd aan de bestuursambtenaren, die tevens bemiddelend zouden hebben op te treden, teneinde waar noodig redelijke arbeidsvoorwaarden voor de arbeiders te bedingen. In het bijzonder werd nagegaan of er in verband met de belangrijke waardevermindering van het geld, de loonen ook voor taakwerk op de verschillende suikerondernemingen naar redelijkheid vol-

doende waren verhoogd, natuurlijk rekening houdende met de verstrekking van rijst en andere voedingsmiddelen.

Uit het onderzoek bleek, dat hoewel door verschillende werkgevers in het begin van 1920, mede als gevolg van verhoogde actie onder het werkvolk, tot verbetering in de loonsverhoudingen was overgegaan, toch in het algemeen de stijging der loonen geen gelijken tred had gehouden met de buitengewone stijging van de kosten van levensonderhoud. Door de vakactie in de suikerindustrie stegen de loonen echter ook in die gevallen, waar de bemiddelingspogingen van het Binnenlandsch Bestuur geen succes hadden.

VI. Urgentie van vaststelling van minimumloonen in 1921 en nu.

Alvorens eenige beschouwingen te geven over de urgentie van de minimumloonfixeering in 1921 en nu, is het noodig de economische en sociale toestand in de jaren 1918 tot 1921 te vergelijken met den tegenwoordigen, aangezien het eerste tijdvak wel zeer sterk afwijkt van den tegenwoordigen tijd.

Men leefde toen in een tijdvak van hoogconjunctuur. Weliswaar trad na de zeer hooge productenprijzen van 1918 t/m 1920 in 1921 een crisis in, maar de prijzen bleven toch ook in dat geval vergeleken met de tegenwoordige op een zeer hoog niveau. Niet alleen waren de prijzen voor ondernemingsproducten hoog, maar de bevolking kreeg ook zeer veel voor haar producten, waardoor de kosten van levensonderhoud sterk opliepen. Dit werd nog verergerd door den padiopkoop vanwege het Gouvernement in de jaren 1919 en 1920 en door den slechten padioogst van 1920 en 1921. Het gevolg van de hoogconjunctuur was een enorme werkgelegenheid, niet alleen op het platteland, maar ook in de steden in het bouwvak.

Hiernaast deed zich het verschijnsel voor, dat de geldloonen vrijwel overal zoowel in de bergcultures als in de suikercultures achter bleven bij de stijging van de kosten van levensonderhoud. Dit verschijnsel trad vooral op in de jaren 1919 en 1920 en is een gevolg van een zekere starheid in de loonsverhoudingen, wat als een gewoon conjunctuurverschijnsel moet worden beschouwd. Dat de opkomst van het werkvolk in de bergcultures zeer slecht was, werd wellicht ten onrechte toegeschreven aan de hooge prijzen, welke de bevolking voor haar producten kreeg en niet aan te lage „reële" loonen.

Tabel I.

Loonen per dag per persoon in centen.

Jaar	Bij de suikerindustrie (mannelijke fabrieksarbeiders)		Bij den rubbertap — Gouv. caoutchoucbedrijf (tappers)		Bij de strootjesindustrie (rollers) res. Kediri	
	nominaal	reëel	nominaal	reëel	nominaal	reëel
1921	60,0	28,2	48,8	23,0		
1922	55,0	31,9	44,7	25,9		
1923	50,0	31,2	46,2	28,8		
1924	49,0	29,3	44,4	26,6		
1925	49,0	29,6	46,2	27,9		
1926	49,4	28,4	45,5	26,2		
1927	49,5	31,0	45,9	28,7		
1928	50,0	33,8	43,7	29,5		
1929	50,3	31,9	43,0	27,2	34,0	21,5
1930	49,9	32,8	36,6	24,0	31,5	20,7
1931	49,0	46,3	30,0	28,3	27,5	26,0
1932	43,0	53,9	18,9	23,7	23,5	29,4
1933	37,1	55,8	18,4	27,7	19,5	29,3
1934	32,0	49,6	17,9	27,8	14,0	21,7
1935	29,7	43,7	14,7	21,6		

Men ging weliswaar over tot verhooging van de loonen, maar lang niet in verhouding tot de kosten van levensonderhoud.

Beschouwt men nu den tegenwoordigen tijd bv. vanaf het jaar 1931, dan kan men in het voorafgaande vrijwel alle woorden „hoog" vervangen door „laag" en „veel" door „weinig". Nu zijn de producten-prijzen, zoowel voor de ondernemingsproducten als voor de bevolkingsproducten laag evenals de geldloonen. Hiertegenover staan echter ook zeer lage kosten van levensonderhoud en is er een groote werkwilligheid bij een zeer sterk ingekrompen werkgelegenheid.

Wij komen hier op de kwestie van de z.g. „r e ë e l e" loonen, In de jaren 1918 tot 1921 waren de nominale loonen zeer hoog. de reëele loonen waren echter door de zeer hooge kosten van levensonderhoud waarschijnlijk lager dan ooit. In de eerste jaren van de tegenwoordige crisis bleef de loonsdaling zeer sterk achter bij de kosten van levensonderhoud. De reëele loonen kwamen daardoor in de suikercultuur ver boven de nominale loonen uit; maar waren waarschijnlijk ook in de bergcultures nog hooger dan in de jaren vóór de crisis. Wij kunnen dit niet met veel statistische gegevens adstrueeren, aangezien deze feitelijk vrijwel geheel ontbreken.

In de grafieken en tabel I vindt men gegevens betreffende loonen van de mannelijke fabriekskoelies in de malende suikerfabrieken, van de tappers van het Gouvernements-caoutchouc-bedrijf en van de rollers (huis- en fabrieksarbeiders) in de strootjes-industrie van de res. Kediri.

Deze loonen zijn voor alle categorieën de werkelijk gemiddelde dagverdiensten. Voor de suiker-industrie zijn geen gegevens betreffende boronganloonen beschikbaar. De gegevens van de taploonen van het Gouvernements-caoutchouc-bedrijf zijn gewogen gemiddelden inclusief premies van alle Java-ondernemingen.

De gegevens betreffende de loonen van de rollers in de strootjesfabriek hebben betrekking op de residentie Kediri, het belangrijkste centrum. [1])

De loonen zijn omgerekend met indexcijfers voor de kosten van voeding, vuur en licht, met 1913 als basis voor geheel Java en Madoera.

---

[1]) Hierbij werd rekening gehouden met de korting voor afgekeurde strootjes, echter n i e t met de overige kortingen (zie Strootjesrapport III blz. 41 en 51 e.v.).

Uit de grafieken blijkt nu, dat de fabrieksarbeiders in de suiker in de jaren 1923 t/m 1930 stabiele geldloonen hadden, waarna de daling begon. De reëele loonen waren gedurende de periode 1922 t/m 1930 vrij stabiel en vertoonden daarna een belangrijke stijging in de eerste crisisjaren tot 1933, waarna de daling intrad. Het niveau was echter belangrijk hooger dan in de jaren voor de crisis. Opgemerkt dient te worden, dat de taakloonen in de suikerindustrie waarschijnlijk meer conjunctuurgevoelig zijn en lager zijn dan die der fabriekskoelies.

De taploonen in de rubbercultuur beginnen in 1929 sterk te dalen, welke daling zich na 1932 langzaam voortzet.

De reëele loonen zijn echter aanmerkelijk stabieler dan de normale loonen. Hierbij dient nog opgemerkt te worden, dat vroeger tappers relatief zwaarder betaald werden ten opzichte van andere werkkrachten dan tegenwoordig.

Betreffende de strootjes-industrie zijn slechts gegevens beschikbaar gedurende de jaren 1929 t/m 1934. Men ziet, dat de loonen van rollers, hoewel doorloopend dalende, lang niet zoo sterk gedaald zijn als de kosten van voeding, zoodat de reëele loonen maximaal waren in 1932 en 1933.

Vergelijkt men nu den toestand van de jaren 1918 tot 1921 met nu, dan zijn ten opzichte van eventueele minimumloonfixeering drie punten van belang.

In de eerste plaats is de r e n t a b i l i t e i t van de cultures vergeleken bij de vorige periode zeer klein en de toekomst voor sommige cultures nog zeer onzeker, bv. van de suikerindustrie.

In de tweede plaats zijn de nominale geldloonen nu zeer laag, terwijl ze toen hooger waren dan ooit. Men let in het algemeen vooral op de nominale geldloonen, zonder de koopkracht van deze loonen voldoende daarbij in beschouwing te nemen. Dit is zooals bekend een verschijnsel, dat ook in Europeesche industrielanden met een sterke vakbeweging bij dalende nominale loonen maar bij stijgende reëele loonen optreedt.

Men vergeet of wil daarbij vergeten ! wat men met deze geldloonen kan koopen. Zoo is de koopkracht van een loon van 10 cent per dag in 1936 voor de bevolking ongeveer even groot als die van een loon van 15 cent in 1913 of ongeveer 23 cent in 1930.

In de derde plaats kan worden opgemerkt, dat in tijden van zeer ingekrompen werkzaamheden zooals tegenwoordig het loonniveau op zich zelf beschouwd, echter van secundaire beteekenis

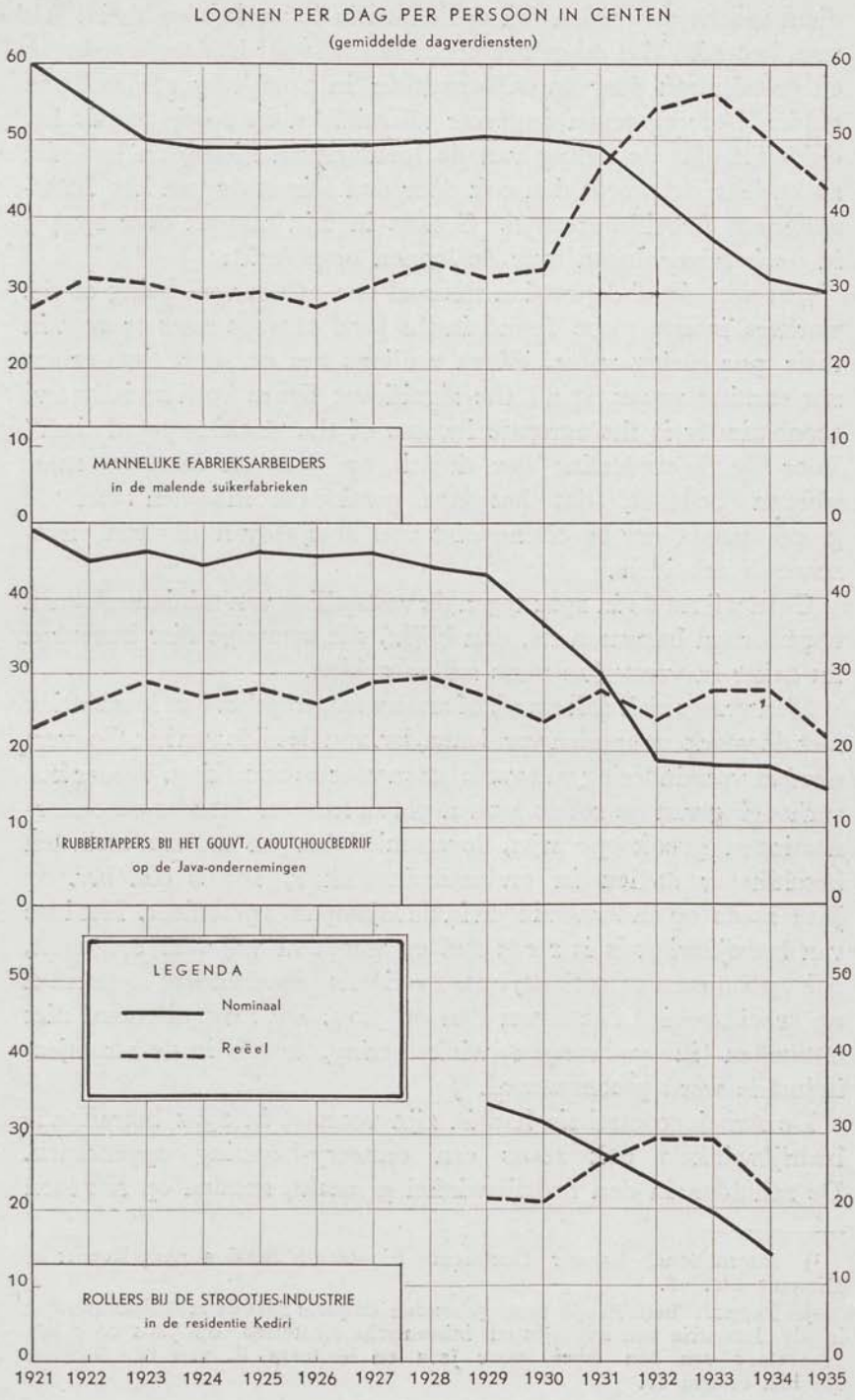
LOONEN PER DAG PER PERSOON IN CENTEN
(gemiddelde dagverdiensten)
MANNELIJKE FABRIEKSARBEIDERS
in de malende suikerfabrieken
RUBBERTAPPERS BIJ HET GOUVT. CAOUTCHOUCBEDRIJF
op de Java-ondernemingen
LEGENDA
Nominaal
Reëel
ROLLERS BIJ DE STROOTJES-INDUSTRIE
in de residentie Kediri
1921 1922 1923 1924 1925 1926 1927 1928 1929 1930 1931 1932 1933 1934 1935

dient geacht te worden ten opzichte van de werkgelegenheid. Als men bedenkt, dat de geldsommen betaald voor loonen, leveringen en grondhuren door de suikercultuur in 1928 nog 130 millioen gulden bedroeg tegen ongeveer 16 millioen in 1936, dan is het duidelijk, dat de daling van de loontarieven hierbij in het niet zinkt. Terecht wordt dan ook door den Directeur van het Internationaal Arbeidsbureau te Genève in zijn rapport over 1934 [1]) in de beschouwingen over de loonen opgemerkt:

„In periods of depression the real test of the well being of the workers is not to be found in the level of wage rates or even in their purchasing value. When millions are on short time or are not earning wages at all the significant figure both socially and economically is the agregate income of the working population." Voor de beoordeeling der situatie op Java en Madoera moet worden bedacht, dat het lage gemiddeld inkomen van de groote massa der bevolking niet veel afwijkt van dat van ongeschoolde arbeiders.

Gaan wij nu de in 1921 tegen de vaststelling van minimumloonen opgeworpen bezwaren na, dan blijkt, dat sommige dier bezwaren nu zeker in versterkte mate zullen gelden.

Men vraagt zich ook nu af, of andere maatregelen dan loonzetting niet de voorkeur zouden verdienen, bv. van de zijde van het Gouvernement vermindering van vaste lasten voor de bevolking. Verder kan verhooging van de reëele loonen plaats hebben doordat de ondernemingen goedkoope rijst, levensmiddelen en andere artikelen beschikbaar stellen in ondernemingstoko's, zooals o.a. b.v. op Java reeds op ondernemingen in de Djampangs geschiedt. Het idee van bedrijfswinkels is reeds oud en wordt al vrij veel toegepast, ook op Sumatra's Oostkust, waar overigens geheel andere toestanden op arbeidsgebied heerschen dan op Java. Dit mag uiteraard niet ontaarden in gedwongen winkelnering, zooals in de strootjesindustrie werd geconstateerd. [2])

De Arbeidscommissie had in zijn voorstel in 1921 betreffende bedrijfswinkels ook reeds een ontwerp-bepaling opgenomen. De schulden in den bedrijfswinkel gemaakt, zouden op het loon

---

[1]) International Labour Conference Eighteenth Session 1934 Report of Director blz. 38.

[2]) Rapport betreffende eene gehouden enquête naar de arbeidstoestanden in de industrie van strootjes en inheemsche sigaretten op Java door den Inspecteur van den arbeid voor Java en Madoera B. van der Reijden III blz. 61 t/m 66.

kunnen worden gekort, wanneer die schulden levensbehoeften betreffen en de werkgever een vergunning heeft verkregen van het hoofd van plaatselijk bestuur tot het houden van den winkel en deze onder contrôle is gesteld van genoemd hoofd.

Een ander bezwaar tegen de bestaande plannen van loonbewaking is, dat het niet juist voorkomt, dat alleen de cultures minimumloonen zouden moeten betalen, terwijl de Chineesche en Inlandsche bedrijven zooals de strootjes-industrie en de batikindustrie zouden mogen blijven betalen wat zij willen.

Hierbij komt, dat juist voor de huisindustrieën in andere landen minimumloonwetgeving werd gemaakt, terwijl men zich daarentegen vrijwel nergens heeft gewaagd aan minimumloonen in den landbouw met zijn ongeregelde werktijden, seizoensarbeid en soms gedeeltelijke betaling in natura.

Wij komen hier op practische bezwaren, welke voor industrieën als de batik- en strootjesindustrie, gezien de weinige medewerking, die zoowel van werknemers als van werkgevers is te verwachten, onoverkomelijk zouden zijn. In het algemeen zullen de bedrijven het dichtst bij de Inlandsche maatschappij de grootste aanpassing aan de conjunctuur vertoonen, d.w.z. aan de prijzen der Inlandsche levensbehoeften. Een practisch bezwaar, dat in 1921 nog niet ter sprake kwam, is de seizoenvariatie, welke in sommige loonen optreedt. Het sprekendst voorbeeld hiervan is de belooning voor den theepluk. Deze is het hoogst in den tijd van den padisnit en de periode van padiplanten en wieden. Men zie de aardige vergelijking en de grafiek, die de Kat Angelino van theepluk en rubbertap geeft.

Het bezwaar, dat loonsverhooging tot mindere arbeidsprestatie zou leiden, zou zeker nu nog in versterkte mate gelden, vooral zoodra men het loonpeil zou verhoogen tot een belangrijk hooger peil dan de bevolking zelf als v o l d o e n d e aanvoelt. Het is zeer waarschijnlijk, dat de bevolking zich dan ook voor lager zou aanbieden, dan de goed bedoelde maar onbegrepen minimumloonen.

Sociaal voelende administrateurs van cultuurondernemingen zouden in dergelijke gevallen er toe geneigd zijn, meer personen aan werk te helpen voor hetzelfde in totaal wettelijk voorgeschreven bedrag. Zij zouden zich dan in het belang der bevolking schuldig maken aan ontduiking van wettelijke bepalingen. Dit is de kern van het vraagstuk en hierin ligt ook de groote moeilijkheid.

Bij de nu op Java heerschende toestanden is het de vraag, wat beter is, minder personen aan een hooger loon te helpen dan wel voor meer gezinnen met een minder loon genoegen te nemen met een geringere arbeidsprestatie. Het incidenteele en aanvullende karakter van den loonarbeid op ondernemingen is sinds de crisis nog in sterke mate toegenomen. Indien men omgekeerd minder werkkrachten zou toelaten en de dagtaken dus vergrooten, zou het zeker de sociale vrede in de omliggende desa's niet verhoogen. *De daling van de werkelijk verdiende dagloonen bij taakloonen en bij ongeregelde dagloonen ligt nl. vermoedelijk in vele gevallen nog meer aan de onmogelijkheid om over langere perioden te werken dan aan de daling der loontarieven en dit is ook door verhooging der tarieven niet te verhelpen.*

Zou men alleen voor borongan-werkzaamheden tarieven voorschrijven, welke bv. relatief d.w.z. in procenten niet sterker mogen gedaald zijn, dan de daling in de kosten van levensonderhoud sedert een bepaald jaar, dan zouden de werkelijke dag- of maandverdiensten der boronganlieden toch nog klein blijven. Bovendien zouden de ondernemingen dan tot dagloonen kunnen overgaan. Wij komen hier op het *zeer groote bezwaar, dat het voorschrijven van minimumdagloonen zonder het voorschrijven van den arbeidsduur onmogelijk is.*

Een contrôle op den arbeidsduur op alle 1500 landbouwondernemingen behoort wel tot de onmogelijkheden. De moeilijkheden voor het vinden van een b a s i s voor minimumloonen zijn uit den aard der zaak nog even groot als vroeger. Het op de Buitengewesten toegepaste systeem van een koeliebudget zou op Java zeker niet zonder meer bruikbaar zijn. Het heeft ook daar aanleiding gegeven tot verstarring van het loonpeil. De mogelijkheid is ook niet uitgesloten, dat er nog ondernemingen zijn, waar de loonen in nog geringer mate gedaald zijn dan de kosten van levensonderhoud. Voor dergelijke ondernemingen zouden de minimumloonen gereede aanleiding kunnen zijn om tot loonsverlaging over te gaan Hier zou zeker kunnen gelden, dat de minimumloonen wel eens maximumloonen zouden kunnen worden, wat niet de bedoeling van de voorstanders van wettelijke loonregeling zal zijn. Men zou dan een verschijnsel kunnen krijgen als bij de suikerindustrie, waar veelal de minimumgrondhuren als maximum gelden.

Ligt de moeilijkheid van een kunstmatige verhooging van het loonpeil in het gemiddeld lage peil van het volksinkomen, dan is

het duidelijk, dat men een zeer kunstmatigen toestand zou scheppen bij een te hooge minimum loonfixeering. Men moet het dus zoeken in de verhooging van het volksinkomen. Immers, zooals van Gelderen terecht opmerkt, voor de groote massa van den ongeschoolden handarbeid valt voor Java en Madoera het loon nog samen met de kosten van het bestaansminimum [1]), waaraan m.i. nog toe te voegen is op een bepaalden tijd en plaats. De bevolking zelf heeft de oplossing gezocht in het verdeelen van het loonvolume, dat nog uit de cultures kan verkregen worden, over zooveel mogelijk hoofden. In dezen tijd van geldschaarschte in Oost-Java komt het voor, dat taakwerk op suikerfabrieken door de bevolking aan meer lieden onderling wordt verdeeld dan vroeger, zoodat meerdere gezinnen een deel van het loon ontvangen.Dit is een gevolg van groote solidariteit van de desa en het groote aanbod van werkkrachten. Ook in de bergcultures komt dit voor. Men vraagt een verlaging der taken om meer arbeiders aan het werk te kunnen zetten. Op theeondernemingen komen pluksters eenige uren uit en verdienen slechts eenige centen. *Het moet dan ook nu voor de Inlandsche maatschappij in haar geheel van veel grooter belang worden geacht, dat het loonvolume stijgt, dan dat de individueele loonen stijgen.*

De vraag rijst dan ook of boven het wettelijk vaststellen van minimumloonen het niet de voorkeur verdient er bij de ondernemingen op aan te dringen, dat zooveel mogelijk werkverruiming plaats vindt en dat hierbij dus rekening wordt gehouden met het sociale element. Wel zijn de mogelijkheden in dit opzicht beperkt, maar men kan trachten het mogelijke te doen. Uiteraard kan de Regeering niet verwachten, dat de ondernemingen uit een oogpunt van werkverruiming onnoodig werk laten verrichten. Indien de prijzen het toelaten, zal het onderhoud van meerderjarige gewassen weer intensiever worden.

In de cultures met restricties is de economische noodzaak van onderhoud van niet produceerende productieve aanplantingen echter gering.

Verder zou men kunnen overwegen bepaalde werkzaamheden te laten verrichten door arbeiders in plaats van door machines, indien de kosten daarvan daardoor niet toenemen. Zoo ging b.v.

---

[1]) J. van Gelderen. Voorlezingen over Tropische Koloniale Staathuishoudkunde 1927 blz. 67.

een koffieonderneming niet over tot het aanschaffen van een vrachtauto, daar het vervoer nog met picolpaardjes kon geschieden.

Het doel om de opbrengst der cultures meer ten goede te doen komen aan de bevolking, waarmede ongetwijfeld een algemeen Indisch belang mee gepaard gaat, moet veeleer gezocht worden in werkverruiming, verlaging van de vaste lasten der bevolking, dan in een kunstmatige verhooging van het nominale loonpeil, terwijl de ondernemingen voor hunne inkomsten uiteraard gebonden zijn aan het lage wereldprijsniveau.

VII. Slotbeschouwingen.

Op de vraag als titel van dit artikel gesteld: „Zijn minimumloonen voor Java en Madoera nu urgenter dan in 1921 ?" kan geen positief antwoord worden gegeven.

In de vorige periode, vooral in de jaren 1919 en 1920 is ingrijpen inderdaad urgent geweest, omdat de loonen toen te sterk achterbleven bij de stijging in de kosten van levensonderhoud.

De voorstellen der Arbeidscommissie waren echter onpractisch en vertraagden een regeling. Daarnaast heeft de Regeering toen aandrang op de suikerondernemers uitgeoefend, terwijl de loonactie en de dalende kosten van levensonderhoud de reëele loonen weer op peil deden komen.

Op de verschillen in de situatie van toen en nu is in het voorafgaande reeds uitvoerig gewezen: de rentabiliteit der ondernemingen is nu veel kleiner; de werkgelegenheid is ook door de restrictiemaatregelen sterk verminderd en het beschikbare werk waarschijnlijk over relatief meer handen verdeeld; de nominale geldloonen zijn zeer laag, maar de kosten van levensonderhoud ook.

De kennis van het loonpeil in verband met de kosten van levensonderhoud is echter onvoldoende, zoodat niemand in staat is om precies te zeggen, in welken omvang de betaalde loonen meer of minder gedaald zijn dan de kosten van levensonderhoud.

Ook is niet bekend, hoeveel personen geheel afhankelijk zijn van het op de ondernemingen verdiende arbeidsloon.

In de vorige periode ging het om loonen, welke niet voldoende waren gestegen en nu om loonen, welke wellicht te veel zijn besnoeid.

In de gevallen, waar de reëele loonen lager zijn dan vroeger, rijst de vraag, of dit al dan niet veroorzaakt is door slechte rentabiliteit der ondernemingen of veroorzaakt door overaanbod van arbeiders.

In het eerste geval zijn wettelijke minimumloonen noch in het belang der werknemers noch in dat der werkgevers. In het tweede geval kan men zich afvragen of het bedrijf beschermd is door restrictiemaatregelen. Indien men hierin een aanleiding zou willen vinden tot ingrijpen, dan zal men het in de tarieven voor de taak-

loonen moeten zoeken en niet in de individueele dagverdiensten. Zonder restrictie zouden vele dezer ondernemingen nu gesloten zijn.

Indien men het principe huldigt, dat de loonen moeten stijgen, of niet meer mogen dalen bij stijgende productenprijzen, beteekent dit, dat de werkgevers in bepaalde gevallen gedwongen zouden worden meer te betalen dan volgens de wet van vraag en aanbod noodzakelijk is. Als de productenprijzen evenredig stijgen met de kosten van levensonderhoud en de nominale loonen eveneens in dezelfde verhouding verhoogd worden, dan blijven de reëele loonen gelijk. Indien men ook nominale loonsverhooging wenscht als de productenprijzen stijgen en de kosten van levensonderhoud niet zoo sterk stijgen, gelijk blijven of nog dalen, dan zouden de reëele loonen stijgen.

Loonzetting beteekent vooral bij een dergelijke methode in wezen herverdeeling van het sociale inkomen en alvorens tot dergelijke ingrijpende maatregelen van maatschappij-ordening over te gaan, dient men zorgvuldig na te gaan wat daarvan het effect kan zijn op de maatschappij in zijn verschillende geledingen.

Uiteraard heeft de rijstpolitiek van de Regeering grooten invloed op de reëele loonen. We komen hier op het groote probleem, welke economische politiek voor Indië het meest geschikt moet worden geacht, het goedkoop houden van het land of een kunstmatige duurte-economie.

De landen, welke de laatste economische politiek hebben verkozen zijn o.a. Australië en Nieuw Zeeland, waar men tot minimumloonregelingen en protectie op groote schaal is overgegaan. Dit zijn landen met een hoog gemiddeld volksinkomen en een schrale bevolking. De kunstmatige hooge levensstandaard voor de betrekkelijk kleine industrieele arbeidersbevolking kon daar uiteindelijk betaald worden uit den uitvoer van arbeidsextensieve en betrekkelijke dure producten zooals goud, wol en zuivelproducten. Java en Madoera, waar het bij een minimumloonregeling gaat om het handhaven van een bestaansminimum, vormt daarmede wel een economische antipode. Zoo is Nieuw Zeeland tweemaal zoo groot als Java, terwijl de bevolking maar $1^1/_2$ millioen zielen telt of $^1/_{28}$ van Java's bevolking.

Verhooging van het reëele loonpeil is voor ongeschoolde loontrekkers op Java over de geheele linie alleen mogelijk bij verhooging van het gemiddeld volksinkomen; andere pogingen zijn tot mislukking gedoemd. Het weer op peil brengen van het reëele loonpeil in die gevallen waar het abnormaal

verlaagd werd door overaanbod van werkkrachten, al dan niet gecombineerd met te kleine rentabiliteit der ondernemingen, zal alleen mogelijk zijn, indien de financiën der noodlijdende ondernemingen het weer toelaten. In de meeste gevallen zal het loonpeil dan ook zonder ingrijpen der Overheid weer stijgen. Het hangt er nu van af, of de gevallen waarbij de reëele loonen bij stijgende rentabiliteit nog niet voldoende stijgen, zoo talrijk zijn, dat er ingegrepen zal dienen te worden. Men zal bij een wettelijke regeling ook dan nog op groote practische bezwaren stuiten en zijn andere middelen waarschijnlijk verkieselijker. De hiervóór opgesomde bezwaren gelden echter vooral, als de wetgeving zou uitloopen op een belangrijke verhooging van het bestaande reëele loonpeil. Zouden de wettelijke minima overeenkomen met de vrijwel door alle ondernemingen betaalde loonen, dan heeft wettelijke vaststelling geen zin.

Uit een en ander blijkt wel, dat in ieder geval een betere observatie van het loonpeil zeer noodzakelijk is, vooral indien het algemeen prijsniveau der exportproducten blijft stijgen. Blijkt uit de verkregen gegevens, dat hier en daar een noodtoestand is ontstaan, dan kan nader overwogen worden, op welke wijze dient ingegrepen te worden, bv. door werkverruiming al dan niet van overheidswege, plaatselijke loonzetting op beperkte schaal of door verhooging der reëele loonen door verstrekking van levensmiddelen. In het algemeen zullen andere middelen teneinde te bereiken, dat van het exportprovenu der cultures een redelijk deel aan de plaatselijke bevolking ten goede komt, verkieselijker zijn boven een wettelijk star systeem van loonzetting.

Batavia-C., September 1936.

Naschrift.

Het behoeft geen betoog, dat de muntdepreciatie het vraagstuk van minimumloonen op losse schroeven heeft gezet.

Het zal van de ontwikkeling van de situatie op het gebied van loonen en van de kosten van levensonderhoud afhangen, of ingrijpen noodzakelijk zal blijken en of men over de vele bezwaren zal moeten heenstappen. Het is echter niet onmogelijk, dat het reëele loonpeil in die gevallen, waar het door te kleine rentabiliteit te veel was gezakt, weer op peil zal komen.

In ieder geval moet sociale onrust zooveel mogelijk voorkomen worden, hetzij door noodzakelijk gebleken loonsverhooging van de zijde der ondernemers, hetzij door lastenverlaging door het Gouvernement, hetzij door beide.

Batavia-C., 4 October 1336.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

International Labour Office.

Studies and Reports Series D Wages and Hours of work 1927 No. 17
Minimum wage fixing machinery.
(an international Study of Legislation and Practice)

International Labour Review
1928 Vol XVII blz. 24/50 en 317/331, Vol. XVIII blz. 159/160 en 179/183

Handwörterbuch der Staatswisschenschaften
Sechster Band 1925, Artikel Lohntheorie und Lohnpolitik blz. 421 e.v.

Mr. P. A. Diepenhorst: Leerboek van de Economie
II Theorie der Economie.
1935 blz. 546/547

J. A. Levy: Wettelijk minimumloon.
De Economist 1918 blz. 575/594
(bevat een uitvoerige bespreking van Der Mindestlohn von Dr. Jur Dr. Pesl; München und Leipzig 1914)

Wages and Prices
Commonwealth Bureau of Census and Statistics December 1931

Joseph Herz aus Heyerrode
Die Erfahrungen in England mit der autoritären Lohnregelung

Official Yearbook of Commonwealth of Australia 1931, 1932, 1933
New Zealand Official Yearbook 1935

Ph. Levert: Inheemsche arbeid in de Java-suikerindustrie, Wageningen 1934 blz. 188/190

J. van Gelderen: Voorlezingen over Tropisch Koloniale Staathuishoudkunde 1927 blz. 61/69.

J. W. Meyer Ranneft
Minimumloonen voor Indië
Koloniale Studiën 1921 I blz. 17/60

Verslag Economische Studieclub
Koloniale Studiën 1921 I blz. 432/448.

Verslag Algemeen Suikersyndicaat 1921 blz. 27/31

Eenige opmerkingen in verband met de plannen voor een wettelijke vaststelling van minimumloonen voor veldarbeid in de Suikerindustrie.
Archief voor de Suikerindustrie 1920 April blz. 549/573

Nota omtrent de ontwerp-ordonnantie ter voorloopige regeling van minimumloonen der werknemers op Java en Madoera.
Publicaties N. I. Landbouwsyndicaat 13 J 1921 blz. I t/m VII.

Verslag van de Arbeidscommissie betreffende de wettelijke vaststelling van minimumloonen voor werknemers op Java en Madoera, Weltevreden 1921.

Verslag Arbeidscommissie (ingesteld bij Gouvernementsbesluit van 14 Februari 1919 No. 7) Bijvoegsel Koloniale Studiën 6e Jaargang No. 3 blz. 7/9.

A. M. Joekes. Het verslag van de Indische Arbeidscommissie betreffende minimumloonen. Economisch Statistische Berichten 1921 1ste halfjaar blz. 383/385.

Sociaal Leven, 25 Maart 1921 No. 3 blz. 46/53 door J. v. G.

Mr. H. Lem Jr.
Een voorstel tot wettelijke vaststelling van minimumloonen in Nederlandsch-Indië.
Vragen des Tijds 47 (1920—1921) I blz. 388.

G(onggrijp ?). Bespreking van minimumloonen. Koloniaal Tijdschrift 10 (1921) blz. 408.

Gedachtenwisseling.
Minimumloonen voor Indië.
T. Muhlenfeld en J. van der Waerden
Koloniale Studiën 1921 I blz. 254 e.v. en blz. 264 e.v

W. Suikerloonen. De Taak 3e J. 1 Mei 1920 blz. 381

Mr. H. J. Bool
Het voorstel der Arbeidscommissie tot vaststelling van een minimumloon voor werknemers. Koloniale Studiën 1921 I blz. 448/454.

Mededeelingen omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang. (Afgesloten 24 Maart 1921).
9 Minimumloonen blz. 23 t/m 28 en blz. 12 t/m 15.

Rapport betreffende eene gehouden enquête naar de arbeidstoestanden in de industrie van strootjes en inheemsche sigaretten op Java door den Inspecteur van den Arbeid voor Java en Madoera, B. van der Reijden. Drie deelen. I. West-Java 1934; II Midden-Java 1935; III Oost-Java 1936.

Publicaties van het Kantoor van Arbeid No. 9, 10 en 12.

Some Remarks on the Wages paid in the Netherlands Indies bij P. de Kat Angelino.

Report B in the International Research Studies of the Institute of Pacific Relations issued under the auspices of the National Council for the Netherlands and the Netherlands Indies.

HET ZOUTMIDDEL IN CRISISTIJD

DOOR C. W. BOON

In de afleveringen nos. 1 en 2 van den negentienden jaargang van dit tijdschrift is uitgewijd over het ontstaan, den groei en de werkingssfeer van de Zoutregie.

Nu door de zoozeer verslechterde tijdsomstandigheden de zoutretributie zwaar drukt op de inheemsche bevolking en niet het minst op de armere lagen daarvan, welke door de mindere consumptie van zouthoudende toespijzen in verhouding het meeste zout gebruiken, verdient het aanbeveling om de consequenties van de zoutbelasting in dezen crisistijd nader onder oogen te zien.

Het zal na deze inleiding geen verwondering baren dat het debiet van het briketzout — hetwelk het Gouvernement voor de directe consumptie verkrijgbaar stelt — steeds met de meerdere of mindere welvaart van de bevolking fluctueert.

Hiervoor moge worden verwezen naar de als bijlagen opgenomen staten I, II en III, waarin zijn verwerkt de debietcijfers van de Provincies en Gewesten binnen het regie gebied na 1915 — het jaar van instelling van den dienst der Zoutregie. Voordien werd de regie onder leiding van de Hoofden van Gewestelijk Bestuur geëxploiteerd.

Al heel sterk komen in de staten de ups en downs van de naoorlogsche periode tot uiting.

Hieronder wordt getracht die debietsschommelingen te analyseeren, waarvoor we ons ter bekorting evenwel beperken tot Java en Madoera. Niet alleen wordt daar het meeste briketzout verkocht, maar ook zijn deze eilanden het zwaarst door de ongunst

der tijden getroffen en zijn daarom aldaar de fluctuaties het meest geaccentueerd. Bovendien werkte het brikettenstelsel op Java en Madoera in 1916 reeds in vollen omvang door, terwijl daar sedert dat jaar geen wijzigingen in de werkingssfeer der regie zijn ingetreden.

Beschouwen we voor Java en Madoera de periode 1890—1916, dan vinden we in het wettige zoutverbruik een geleidelijk stijgende lijn, welke weinig scherpe curven vertoont. De jaarlijksche toename bedroeg in laatstgenoemd tijdvak gemiddeld 2%, welke door W. van Braam [1]), het eerste Hoofd van den nieuwen dienst, voor 1,7% werd toegeschreven aan het voor die jaren voor Java en Madoera geldende bevolkingsaccres en voor 0,3% aan een stijgend hoofdelijk gebruik als gevolg van den drang van de bevolking om haar zoutverbruik te verhoogen, waartoe de gunstige tijdsomstandigheden haar in staat stelden.

Als we nu uitgaan van de jaren 1917, 1918 en 1919 en aannemen dat het hoofdelijke gebruik toen aan de behoefte voldeed, dan had bij het huidige bevolkingsaccres van ± 1,5% per jaar het debiet op Java en Madoera — bij overigens gelijkblijvende omstandigheden — het volgende beeld moeten vertoonen.

1916	98.600	ton
1917	105.000	„
1918	106.575	„
1919	108.174	„
1920	109.797	„
1921	111.444	„
1922	113.117	„
1923	114.814	„
1924	116.536	„
1925	118.284	„
1926	120.058	„
1927	121.859	„
1928	123.687	„
1929	125.542	„
1930	127.425	„
1931	129.336	„
1932	131.276	„
1933	133.245	„
1934	135.244	„
1935	137.273	„

[1]) Vide „Koloniale Studiën" 1917.

Op deze wijze berekend zou er op Java en Madoera in 1935 een debiet verloren zijn gegaan van 137.273 ton - 86.036 ton = 51.237 ton briket-zout.

Indien deze becijfering te hoog wordt geoordeeld, zouden we uit kunnen gaan van het werkelijke debiet in het gunstige jaar 1928, waarna — rekening houdende met het hiervoor bedoelde bevolkingsaccres ad ± 1,5% en weer onder gelijkblijvende omstandigheden — de volgende afzetten op Java en Madoera verwacht hadden mogen worden.

1928	116.633 ton
1929	118.382 „
1930	120.158 „
1931	121.960 „
1932	123.789 „
1933	125.646 „
1934	127.531 „
1935	129.444 „

Dan nog is het werkelijke debiet daar 129.444 ton - 86.036 ton = 43.408 ton beneden gebleven, welke mindere hoeveelheid op dit oogenblik een verkoopwaarde heeft van *f* 6.945.280.—.

Indien we dit debietverlies theoretisch in beschouwing nemen, dan vallen als oorzaken daarvan aan te wijzen:

a. de toegenomen verarming van de bevolking.
b. de verhooging van de monopolie-prijzen per 21 October 1932.
c. de door de armoede en den verhoogden zoutprijs toegenomen winning van clandestien-zout en van zout-surrogaten.

Bovendien werpt zich bij die beschouwing de vraag op, welke invloed de overdracht van den zoutverkoop aan de Provincies op het debiet heeft gehad.

Hieronder wordt getracht die factoren naar waarde te schatten. Begonnen wordt met die waarbij het minst hypothetisch te werk behoeft te worden gegaan.

Verhooging van de monopolie-prijzen.

Door de prijsverhooging per 21 October 1932 vertoonde het debiet van Java en Madoera zooals uit bijlage I blijkt opeens een groote inzinking. Indien wij afgaan op de debietsdaling in de eerste malaise-jaren en den verkoop gedurende de eerste helft van 1932, dan mag — aan den voorzichtigen kant blijvende — n.h.v.

worden aangenomen dat zonder die prijsverhooging het debiet ook na 1931 met niet meer dan met 2.5% per jaar zou zijn teruggeloopen.

We zouden dan het volgende debietsverloop voor Java en Madoera hebben gekregen.

1931	112.282 ton.			
1932	112.282	— 2.807	= 109.475	ton
1933	109.475	— 2.737	= 106.738	,,
1934	106.738	— 2.668	= 104.070	,,
1935	104.070	— 2.602	= 101.468	,,

Hieruit mag bij ruwe schatting geconcludeerd worden, dat in 1935 een debiet van 101.468 ton — 86.036 ton = 15.432 ton briketzout door de verhooging van den monopolie-prijs op Java en Madoera verloren is gegaan.

Die fictieve 101.468 ton zouden bij den vroegeren monopolieprijs een verkoopwaarde gehad hebben van *f* 12.987.904.—, terwijl de opbrengst uit den verkoop van het consumptie-zout op Java en Madoera in werkelijkheid bedroeg in

1931	*f* 14.372.096.—
1932	,, 14.253.664.—
1933	,, 15.201.440.—
1934	,, 14.629.760.—
1935	,, 13.765.760.—

De winning van clandestien zout en van zout-surrogaten.

Uiteraard is door de verhooging van den monopolie-prijs de winning van en handel in clandestien zout zeer in omvang toegenomen. Daarnaast is door de verslechterde tijdsomstandigheden gebruik gemaakt van een lacune in de zoutwetgeving.

In de eerste zoutmonopolie-ordonnantie, opgenomen in Staatsblad 1882 No. 73, werd — behoudens enkele daarbij vermelde uitzonderingen — „de aanmaak van zout tenzij met vergunning en ten behoeve van het Gouvernement van Nederlandsch-Indië" in het zoutmonopolie-gebied verboden en strafbaar gesteld. Bij de hernieuwde afkondiging van die ordonnantie in Staatsblad 1921 No. 454, bleef die verbodsbepaling in nagenoeg dezelfde eenvoudige bewoordingen gehandhaafd. Alhoewel nu de retroacta betreffende de totstandkoming van de zoutmonopolie-ordonnantie de veronderstelling wettigen, dat de wetgever daarbij was uitge-

gaan van het standpunt dat de behoefte aan zout in het monopoliegebied slechts bevredigd mag worden door de consumptie van van Gouvernementswege verkrijgbaar gesteld, dan wel — voor zoover toegelaten — van tegen betaling van het verschuldigde invoerrecht geimporteerd vreemd zout — dus m.a.w. dat iedere handeling, welke beoogt het winnen van zout uit in de natuur voorkomende zout-houdende grondstoffen, zoomede het inzamelen van op natuurlijke wijze gevormde zoutschilfers en zoutkristallen, tenzij met vergunning van en ten behoeve van het Gouvernement, verboden is, heeft in latere jaren de meening veld gewonnen dat de strafrechter bij het tegengaan van de clandestiene winning niet tot een dergelijke interpretatie van het begrip „aanmaak van zout" bevoegd is. Waar het in wezen immers gaat om de uitlegging van een strafbepaling, kunnen daarbij de daartoe strekkende algemeene regelen van interpretatie niet buiten beschouwing blijven en inzonderheid niet de hoofdregel, dat elke strafbepaling van strikte interpretatie is en niet voor analogische uitbreiding vatbaar. Aangezien voorts de in de zoutmonopolie-ordonnantie strafbaar gestelde feiten worden beschouwd als overtredingen (vide artikel 7 daarvan) en poging tot overtreding ingevolge artikel 54 van het Wetboek van Strafrecht niet strafbaar is, is ook in dit opzicht het verzamelen en uitloogen van zout-houdenden grond, het indampen van zeewater tot pekel van een hooge concentratie a.a. niet strafbaar.

Zoo ook kan bij de huidige redactie niet strafrechtelijk worden opgetreden tegen het „inzamelen" van door de natuur gevormde zoutkristallen en zoutschilfers.

Waar zouthoudende grond reeds voor het vrijwaren van visch tegen bederf en voor het conserveeren van eendeneieren a.a. kan worden aangewend, terwijl blèng (loog of pekel) in ketjap- en zeepfabrieken en meer en meer bij de bereiding van spijzen als een surrogaat van zout wordt gebezigd, behoeft het geen nader betoog, dat het monopolie daardoor niet onaanzienlijke inkomsten derft.

In dit verband staan we even stil bij den blènghandel in het Grobogangebied. In dit gebied is het der bevolking als eenige uitzondering op het hiervoor aangehaalde verbod tot zoutaanmaak veroorloofd om zout te winnen uit enkele met name genoemde zoutwaterwellen, voor welk zout een bepaald afzetgebied is aangegeven (vide art. 2 van de zoutmonopolie-ordonnantie en de I.S. 1934 Nos. 89 t/m 92). Op dezen zoutaanmaak wordt een cijns

geheven. De winning van blèng is hier evenwel — zooals hiervoor werd betoogd — evenals elders vrij.

De Grobogan-blèng diende in vroegere jaren door den bijzonderen smaak meer speciaal als een ingrediënt bij de bereiding van verschillende inheemsche gerechten zooals legendar, mie, lopis (benamingen voor rijstmeelkoeken). De omstandigheden hebben er evenwel toe medegewerkt, om de bevolking blèng terwille van de blèng zelf te doen winnen — zoodat thans naast en in veel grootere mate dan vroeger het geval was toen de blèng als nevenproduct werd gewonnen — de uit de zoutwaterwellen afkomstige loog tot een hoogere concentratie wordt ingedampt en in den handel gebracht, voordat de zoutkristallisatie is aangevangen.

Behalve de gememoreerde verhooging van den monopolie-prijs deed hierbij haar invloed gelden de bij de ordonnantie in I.S. 1934 No. 89 vastgestelde verhooging van den cijns op het Groboganzout van *f* 0.80 op *f* 1.50 per 100 kg.

Door die maatregelen en door de malaise is er thans geen sprake meer van het verwerken van een noodzakelijkerwijze verkregen nevenproduct, doch van een handel in een zoutsurrogaat, hetwelk niet meer alleen dient bij de bereiding van speciale lekkernijen, doch dat — zooals hiervoor reeds in het licht werd gesteld — mede en op ruime schaal bij de fabricage van ketjap en meer en meer bij de bereiding van spijzen wordt aangewend. Daardoor wordt aan den afzet van het monopolie-zout plaatselijk veel schade berokkend, terwijl daarnaast de ontvangsten uit den cijns op het Groboganzout worden gedrukt.

Volgens taxatie worden op deze wijze ongeveer 100.000 petroleum-blikken blèng per jaar gebruikt, bevattende circa 400 ton zout. Deze taxatie berust op tellingen van de vervoerde blikken en geeft dus een betrouwbaren maatstaf.

Veel bezwaarlijker is het een idee te vormen van den omvang van den clandestienen zoutaanmaak en van de schade welke in totaal aan het zoutmonopolie op Java en Madoera door de hiervoor geschetste niet verboden winning van en handel in zoutsurrogaten wordt toegebracht.

Om hierin eenig inzicht te krijgen moeten we Java en Madoera verdeelen in regentschappen met en zonder mogelijkheid tot clandestienen aanmaak en winning van zoutsurrogaten.

Door vergelijking van het debiet van die ressorten over de jaren 1928 en 1935 zou het gebruik van clandestien zout en van zoutsurrogaten te benaderen zijn. Immers krijgen we een daardoor veroorzaakte grootere daling in eerstbedoelde regentschappen. Nu zijn helaas de debietcijfers over 1928 per regentschap niet meer te produceeren, terwijl de cijfers residentiegewijs gerangschikt niet voldoende uitsluitsel geven.

Noodgedwongen bepalen we ons hieronder tot dezelfde vergelijking 1931/1935, met de schrale troost dat daarbinnen de verhooging van de monopolie-prijzen valt.

Verbruik van briketzout in kg.

In de regentschappen met mogelijkheid tot clandestienen aanmaak of winning van zoutsurrogaten	1931	1935	1935 in % van 1931	In de regentschappen zonder mogelijkheid tot clandestienen aanmaak of winning van zoutsurrogaten	1931	1935	1935 in % van 1931
West-Java	12.274.504	8.340.160	68	West-Java	15.433.654	13.673.034	89
Midden-Java	16.385.261	11.522.033	70	Midden-Java	14.942.785	13.342.715	89
Oost-Java	13.040.542	8.177.711	63	Oost-Java	26.382.207	20.457.584	78
Vorstenlanden	6.867.000	5.533.937	81	Vorstenlanden	5.502.000	4.981.612	91
Totaal	48.567.307	33.573.841	69	Totaal	62.260.646	52.454.945	84

De hoofdelijke gebruikscijfers zijn hieronder in kaart gebracht.

CONSUMPTIE VAN BRIKET-ZOUT PER HOOFD IN 1931 IN GRAMMEN

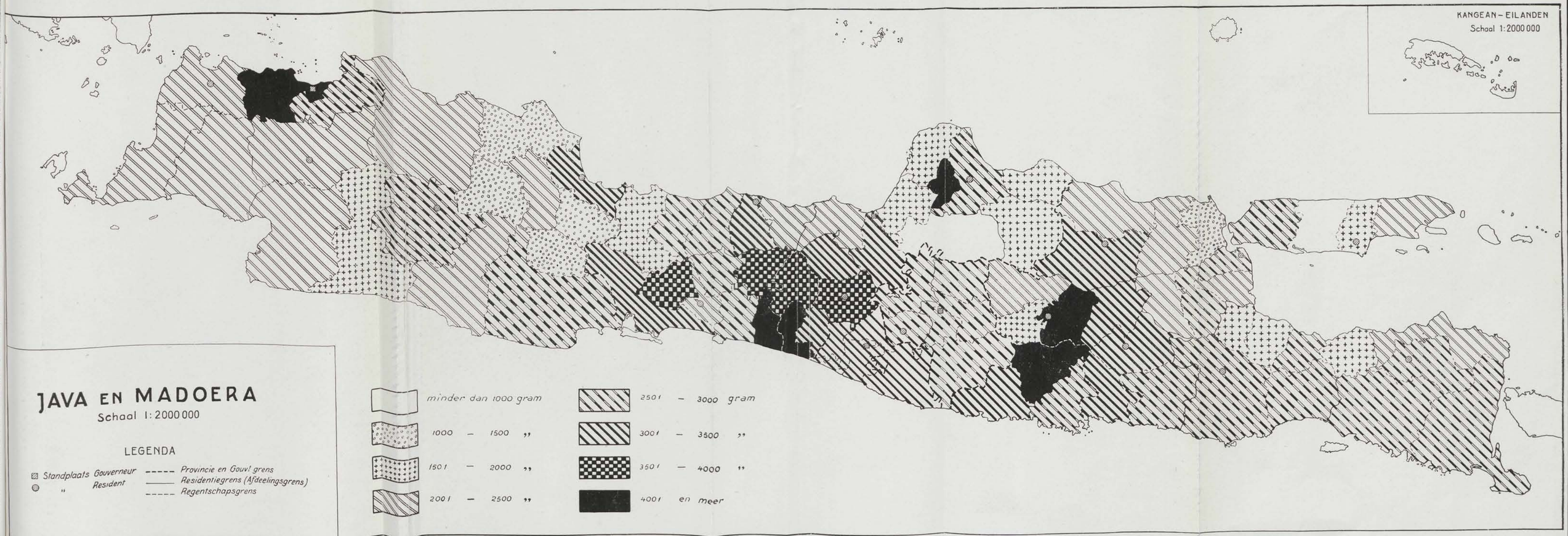

CONSUMPTIE VAN BRIKET-ZOUT PER HOOFD IN 1935 IN GRAMMEN

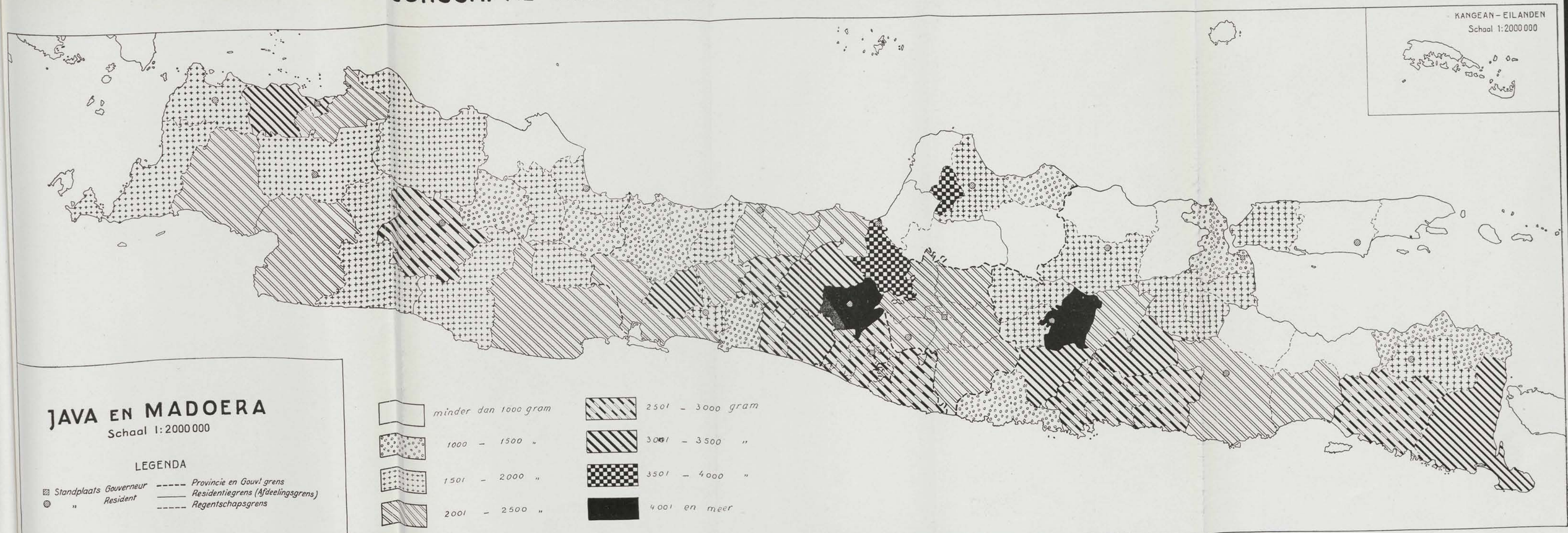

We zien dat de verkoop van het Gouvernements briketzout in de regentschappen met mogelijkheid tot clandestienen aanmaak of winning van zoutsurrogaten belangrijker is teruggeloopen dan in de regentschappen zonder die mogelijkheid, hetgeen een gevolg moet zijn geweest van meerder gebruik van clandestien zout en zoutsurrogaten. Aangezien er geen reden is om aan te nemen, dat dooreen genomen eerstgenoemde categorie regentschappen meer verarmd zou zijn dan de tweede, kunnen we, voorts rekening houdende met de omstandigheid dat het clandestiene zout en de zoutsurrogaten soms ver de binnenlanden in worden aangetroffen, concludeeren dat het verbruik van clandestien zout en van zoutsurrogaten op Java en Madoera in 1935 ten opzichte van 1931 met minstens $\left(\frac{84}{100} \times 48.567.307\right) - 33.573.841 = 7.222.697$ kg is toegenomen (zie voorgaanden staat). Omgerekend over de bevolking van 1935 geeft zulks voor dat jaar een meerder hoofdelijk gebruik van 0.16 kg. clandestien zout en zoutsurrogaten.

Het blijft in verband met het vorenstaande een open vraag hoe groot dat verbruik in 1931 reeds was. Uit den hierna geproduceerden staat blijkt wel dat het debietverschil tusschen de natte en droge maanden — in welke laatste de gelegenheid tot clandestiene winning zooveel gunstiger is — in 1931 minder groot was dan in latere jaren, zoodat wel aangenomen mag worden dat bedoeld verbruik in genoemd jaar nog niet van veel beteekenis was.

Java en Madoera (met inbegrip Vorstenlanden)
(debiet briketzout in tonnen van 80 pakketten).

	Januari	Februari	Maart	April	Mei	Juni	Juli	August.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
1929	10.269	9.201	9.611	9.918	10.298	9.213	10.158	10.081	9.401	9.476	9.103	9.424
1930	9.594	9.581	9.067	9.858	10.245	9.531	9.856	9.781	9.377	9.488	8.930	9.943
1931	9.332	8.466	9.685	9.432	9.514	9.493	9.935	9.289	9.406	9.452	8.830	9.447
1932	9.106	8.669	9.777	9.283	9.398	9.038	9.541	9.252	8.956	10.067	6.562	8.351
1933	7.302	8.203	7.696	7.857	8.060	8.106	8.480	8.007	7.965	7.820	7.610	7.904
1934	7.740	7.374	8.515	7.788	8.191	7.859	7.571	7.592	7.122	7.187	7.026	7.470
1935	7.236	6.870	7.540	7.387	7.884	7.437	7.571	7.197	6.648	6.666	6.701	6.896

Onderstaand overzicht betreffende het hoofdelijke gebruik op Java en Madoera vanaf 1916 bevestigt deze meening. Immers blijkt daaruit, dat dat gebruik vanaf 1928 door de slechtere tijden geleidelijk terugliep, om in 1933 ten opzichte van 1932 (het jaar van de prijsverhooging) met een sprong naar beneden te gaan.

	Debiet briket-zout in kg	Bevolking	Per hoofd in kg
1916	98.600.000	33.588.770	2,94
1917	105.000.000	34.100.274	3,08
1918	105.022.000	34.619.568	3,03
1919	105.975.000	35.146.770	3,02
1920	114.069.000	35.682.000	3,20
1921	111.130.000	36.217.000	3,07
1922	109.032.000	36.760.000	2,97
1923	104.587.000	37.312.000	2,80
1924	110.462.000	37.871.000	2,92
1925	108.993.000	38.439.000	2,84
1926	114.438.000	39.016.000	2,93
1927	113.612.000	39.601.000	2,87
1928	116.633.000	40.195.000	2,90
1929	116.171.000	40.798.000	2,85
1930	115.262.000	41.410.000	2,78
1931	112.282.000	42.031.000	2,67
1932	107.999.000	42.662.000	2,53
1933	95.009.000	43.302.000	2,19
1934	91.436.000	43.951.000	2,08
1935	86.036.000	44.610.000	1,93

Noot. De hoofdelijke gebruikscijfers voor de Buitengewesten gedurende 1935 bedroegen resp. voor de

W. afd. v. Borneo	3,42 kg	Djambi	3,20 kg
Z. O. afd. v. „	4,08 „	Sumatra's Oostk.	3,02 „
Lamp. Distr.	3,73 „	Sumatra's Westk.	2,33 „
Benkoelen	3,09 „	Bangka en Onderh.	3,22 „
Palembang	4,01 „	Tapanoeli	2,56 „
Riouw en Ond.	2,61 „	Manado	0,98 „

Consumptie van gezouten visch.

Aangezien het uiteraard van veel belang is te weten of het terugloopende zoutverbruik wellicht gecompenseerd wordt door een toenemende consumptie van gezouten visch, worden daartoe de hieronder volgende cijfers betreffende den invoer vanuit het buitenland en de buitengewesten van gezouten visch en trassie in Java en Madoera vermeld.

	Totale import uit buitenland en buitengewesten in kg	Aantal inwoners	Per hoofd in kg	Zout in kg (± 30%)
1916	55.630.502	33.588.000	1,66	0,50
1917	51.275.557	34.100.000	1,50	0,45
1918	58.689.685	34.619.000	1,70	0,51
1919	56.316.847	35.146.000	1,60	0,48
1920	60.621.943	35.682.000	1,70	0,51
1921	74.129.427	36.217.000	2,05	0,62
1922	68.795.671	36.760.000	1,87	0,56
1923	69.490.149	37.312.000	1,86	0,56
1924	74.028.826	37.871.000	1,95	0,59
1925	82.656.526	38.439.000	2,15	0,65
1926	81.488.038	39.016.000	2,09	0,63
1927	81.138.491	39.601.000	2,05	0,62
1928	83.758.359	40.195.000	2,08	0,62
1929	79.674.904	40.798.000	1,95	0,59
1930	83.995.835	41.410.000	2,03	0,61
1931	72.256.465	42.031.000	1,72	0,52
1932	76.245.075	42.662.000	1,79	0,54
1933	76.973.803	43.302.000	1,78	0,53
1934	80.840.155	43.951.000	1,84	0,55
1935	80.631.358	44.610.000	1,81	0,54

Wat betreft de consumptie van de op Java en Madoera zelf gezouten visch en trassie, kunnen de ondervolgende cijfers betreffende den verkoop van visch-zout binnen dat gebied tot maatstaf dienen.

Verkoop van vischzout op Java en Madoera.

	Verkoop in kg	Bevolking	Per hoofd in kg
1928	1.219.800	40.195.000	0,03
1929	1.271.950	40.798.000	0,03
1930	961.500	41.410.000	0,02
1931	906.900	42.031.000	0,02
1932	733.750	42.662.000	0,02
1933	1.077.750	43.302.000	0,02
1934	1.527.700	43.951.000	0,03
1935	1.279.450	44.610.000	0,03

We zien hieruit dat de zoutconsumptie door middel van gezouten visch sinds het intreden van de malaise ook, al is het niet noemenswaardig, is teruggeloopen — doch relatief in mindere mate dan het directe zoutverbruik.

Aangezien de beschikbare gegevens voorts wijzen op de omstandigheid dat in de groote vischcentra bij het vrijwaren van visch en trassie tegen bederf thans minder zout wordt toegevoegd dan voorheen, rest ons de conclusie dat het teruggeloopen zoutverbruik niet door meerdere consumptie van gezouten visch gecompenseerd wordt.

Resumeerende bedroeg het zoutverbruik in 1931 en 1935.

	Hoofdelijk gebruik briketzout	Hoofd. gebruik zout in geimp. gezouten visch en trassie	Op J. en M. verkocht vischzout per hoofd	Verbruik clandestien zout en zoutsurrogaten per hoofd	Totaal hoofdelijk zoutverbruik per jaar	Idem per dag
1931	2,67 kg	0,52 kg	0,02 kg	×	3,21 kg	8,79 gr
1935	1,93 ,,	0,54 ,,	0,03 ,,	× + 0,16 kg	2,66 ,,	7,29 ,,

Aangezien volgens het Hoofd van den dienst der Volksgezondheid een hoofdelijk gebruik van 4 tot 7 gram per dag voor de physieke gesteldheid zeker nog voldoende moet worden geacht, behoeft de huidige consumptie in dat opzicht in het algemeen nog geen zorgen te baren. Wat de bevrediging van de zoutbehoefte van het armste deel der bevolking betreft, mag bovendien niet uit het oog worden verloren dat bij de handhaving van het zoutmonopolie niet te streng wordt opgetreden tegen den in behoeftige omstandigheden verkeerenden kustbewoner, die den regie-prijs niet betalen kan en daarom voor eigen gebruik eenig zout wint. Zoo ook wordt in Java's binnenlanden, bijv. bij Kalikobok, Ngeboran, Pablengan, Kedingding, Delok en vele andere plaatsen de aanmaak van zout uit zoutwaterwellen, verlaten boorputten a.a. door de arme desabevolking oogluikend toegestaan.

Door deze veiligheidskleppen op het zoutmonopolie, kan gevaar voor een voor de physieke gesteldheid te laag zoutgebruik slechts ontstaan in afgelegen bergstreken, waar immers geen mogelijkheid tot clandestienen aanmaak of winning van zout-

surrogaten bestaat en het armste deel der bevolking mitsdien niet in de gelegenheid is om in de behoefte aan het buiten hare financieele draagkracht vallende briket-zout op andere wijze te voorzien. De opmerkzaamheid van de artsen van den dienst der Volksgezondheid is evenwel op dit volksbelang gevestigd. Tot dusverre is van een bedreiging van de volksgezondheid met betrekking tot dit punt nog niet gebleken.

Overdracht van den zoutverkoop aan de Provincies.

Voor de beantwoording van de vraag welke invloed de overdracht van den zoutverkoop aan de Provincies op het wettige debiet heeft gehad richten wij het oog op het volgende overzicht.

	West-Java [1]			Midden-Java [1]			Oost-Java [1]			Vorstenlanden		
	Debiet briket-zout in tonnen v. 80 pk.	Aantal inwoners [2]	Hoofdelijk gebruik in kg.	Debiet briket-zout in tonnen v. 80 pk.	Aantal inwoners [2]	Hoofdelijk gebruik in kg.	Debiet briket-zout in tonnen v. 80 pk.	Aantal inwoners [2]	Hoofdelijk gebruik in kg.	Debiet briket-zout in tonnen v. 80 pk.	Aantal inwoners [2]	Hoofdelijk gebruik in kg.
1925	**25.504**	11.397.146	**2,24**	42.619	15.265.504	2,97	40.870	15.055.714	2,71			
1926	26.345	„	2,31	43.753	„	2,87	41.340	„	2,75			
1927	27.576	„	2,42	43.948	„	2,88	42.088	„	2,80			
1928	28.226	„	2,48	46.407	„	3,04	**42.000**	„	**2,79**			
1929	28.173	„	2,47	**46.703**	„	**3,06**	41.295	„	2,74			
1930	28.316	„	2,48	32.886	11.141.629	2,91	41.072	„	2,73	12.988	4.123.875	3,15
1931	27.691	„	2,43	32.437	„	2,91	39.785	„	2,64	12.369	„	3,—
1932	26.790	„	2,35	31.807	„	2,85	37.565	„	2,50	11.837	„	2,87
1933	24.677	„	2,17	28.019	„	2,51	32.001	„	2,13	10.312	„	2,50
1934	24.167	„	2,12	26.193	„	2,35	30.596	„	2,03	10.480	„	2,54
1935	22.012	„	1,93	24.684	„	2,23	28.625	„	1,90	10.535	„	2,55

[1] Overdracht van den zoutverkoop aan de Provincies:
a. West-Java per 1-1-1926.
b. Oost-Java „ 1-1-1929.
c. Midden-Java „ 1-1-1930.

[2] Resultaten volkstelling 1930 zonder accres.

In dezen staat doen de uiteenloopende hoofdelijke gebruikscijfers op het eerste gezicht eenigszins vreemd aan. Indien we evenwel rekening houden met de omstandigheid, dat de voedselsamenstelling op Java en Madoera in de verschillende gebiedsdeelen een uiteenloopend karakter draagt, dan blijken die verschillen grootendeels verklaarbaar. We weten immers dat in West-Java nagenoeg uitsluitend rijst wordt gegeten, terwijl in Midden-Java daarnaast veel maïs en cassave worden genuttigd. Oost-Java is het maïsland bij uitnemendheid. In vele bergdistricten in Midden- en Oost-Java leeft de bevolking uitsluitend van maïs, terwijl zich in het Zuiden van de Vorstenlanden en van Oost-Java streken met een onvruchtbaren bodem bevinden waar gaplek het hoofdvoedingsmiddel is.

Aangezien rijst door de inheemsche bevolking zonder toevoeging van zout gekookt wordt, terwijl maïs en cassave wel met zout worden toebereid, is het volkomen logisch dat het hoofdelijke zoutverbruik in West-Java laag is — waartegenover staat dat in die Provincie de meeste gezouten visch wordt ingevoerd. Zoo werd bijv. in 1935 - 44.338.204 kg gezouten of gedroogde visch uit het buitenland in Java en Madoera ingevoerd, waarvan 24.155.361 kg in Tandjongpriok en 10.574.018 kg in Cheribon.

Oost-Java is in verband met het sluiten van vele suikerfabrieken het ergst door de malaise getroffen. Tot en met 1932 stak die Provincie door andere voeding met haar gemiddelde zoutverbruik nog boven West-Java uit.

Zonder voorts te willen aanvoeren dat het wettige debiet door de overdracht aan de Provincies een veer heeft gelaten, blijft het evenwel merkwaardig en minder goed verklaarbaar, dat het hoofdelijke gebruik in de rechtstreeks onder de Regie staande Vorstenlanden — welke economisch toch zeker niet sterker staan dan de rest van Java en Madoera — gunstig bij de Provincies afsteekt. Deze gunstige afwijking kan immers niet worden toegeschreven aan mindere gelegenheid tot verbruik van clandestien zout. Integendeel de Zuidkust van Jogjakarta leent zich bij uitstek voor den clandestienen zoutaanmaak; hier was in de vorige eeuw een uitgebreide bevolkingswinning gevestigd. In Soerakarta bevinden zich de clandestiene winningen bij Kalikobok, Ngeboran, Pablengan a.a., terwijl niettegenstaande scherp politie-toezicht dikwerf goedkoop Groboganzout in de landstreek grenzende aan het afzetgebied van dat zout binnendringt. (I.S. 1934 No. 91).

Voedselsamenstelling.

We komen thans tot de beantwoording van de volgende onzekere vraagpunten:

a. is de bevolking door de mindere welvaart minder gaan eten, waardoor minder zout benoodigd is,

b. is de bevolking door die mindere welvaart andere voedingsgewassen gaan nuttigen, voor de bereiding waarvan minder zout noodig is of

c. kan de bevolking door die mindere welvaart het voor haar eten benoodigde zout niet meer bekostigen.

In dit verband verdienen de hieronder gepubliceerde hoofdelijke verbruikscijfers in kg over een reeks van jaren van de voornaamste plantaardige voedingsgewassen nadere beschouwing.

	1913	1928	1929	1930	1931	1932	1934	1935
1. Rijst	102	86	89	86	86	86	78	85
2. Mais	29	43	45	41	40	46	37	42
Totaal (1 + 2)	131	129	134	127	126	132	115	127
3. Cassave	71	117	116	127	132	125	123	132
4. Bataten	25	25	26	23	22	26	24	30
Totaal (3 + 4)	96	142	142	150	154	151	147	162
Totaal (1+2+3+4)	227	271	276	277	280	283	262	289
5. Aardappelen	0,62	2,49	1,85	1,86	2,65	1,80	1,89	1,64
6. Aardnoten	3,71	2,37	3,03	2,48	2,64	2,45	2,40	2,23
7. Soja boonen	4,32	4,73	4,90	5,07	4,43	4,89	4,14	4,17
Totaal (6+7)	8,03	7,10	7,93	7,55	7,07	7,34	6,54	6,40
Totaal van de voornaamste plantaardige voedingsstoffen in kg.	236	281	286	286	290	292	270	297

Weliswaar is deze lijst van plantaardige voedingsgewassen niet geheel volledig, terwijl de bevolking daarnaast ook dierlijke voedingsmiddelen nuttigt, waaromtrent evenwel geen juiste gegevens bekend zijn. Zoo is de verkoop van slachtbriefjes in 1935 t.o.v. 1929 met 29% gedaald, doch het zou onjuist zijn hieromtrent eenige conclusie t.a.v. het vleeschgebruik te trekken, omdat — zooals algemeen bekend is — de clandestiene slacht zeer is toegenomen. Waar dan ook het inheemsche menu — hoezeer ook met den graad van ontwikkeling van de bevolking varieerende — in hoofdzaak vegetarisch is, zijn we niet ver bezijden de waarheid indien we uit het bovenstaande de gevolgtrekking maken, dat niettegenstaande de malaise de bevolking in de laatste decennia niet minder en nauwelijks anders is gaan eten. Hoewel natuurlijk afgescheiden van die dagelijksche voeding het aantal slametans aanmerkelijk is afgenomen, moeten we dus aannemen dat aan het eten momenteel minder zout dan voorheen wordt toegevoegd, m.a.w. is de waarschijnlijkheid groot dat momenteel de dagelijksche zoutbehoefte niet, althans niet ten volle bevredigd wordt.

We mogen n.h.v. bij de beoordeeling van deze zoutbehoefte niet uitsluitend afgaan op datgene wat de bevolking zonder gevaar voor hare physieke gesteldheid als uiterst minimum noodig heeft.

Gelijk bij de voeding zelf zijn deze zaken niet synoniem en ligt er tusschen de behoefte en het kwantum noodig voor de instandhouding van de gezondheid een ruime marge. Niet vergeten mag toch worden, dat bij het zoutverbruik de smaak een hartig woordje meespreekt.

Resumeerende wettigen vorenstaande beschouwingen de conclusie dat op Java en Madoera:

a. het verbruik van clandestien zout en van zoutsurrogaten in 1935 t.o.v. 1931 met 7.223 ton is toegenomen;
b. dat dit in 1931 reeds aanwezige verbruik niet met afdoende zekerheid is te bepalen, doch niet van veel belang kan zijn geweest;
c. dat in 1935 een debiet van 15.432 ton briketzout verloren is gegaan tengevolge van de verhooging van de monopolieprijzen per 21 October 1932;
d. dat in 1935 een debiet van 27.976 ton briket-zout verloren is gegaan tengevolge van de toevoeging van minder zout aan de dagelijksche voeding, en het houden van minder slametans.

Grafisch uitgezet geven die gevolgtrekkingen het volgende beeld.

Debiet briket-zout in duizendtallen tonnen
140.
130.
120.
110.
100.
90.
80.
70.
60.
50.
40.
30.
20.
10.
griepjaren en
Kloetuitbarsting.
bevolkingsaccres 1,5 %
bevolkingsaccres 1,5 %
137.273 ton
129.444 ton
d = 27.976 ton
c = 15.432 ton
a = 7.223 ton
werkelijk debiet = 86.036 ton
1916.
1917.
1918.
1919.
1920.
1921.
1922.
1923.
1924.
1925.
1926.
1927.
1928.
1929.
1930.
1931.
1932.
1933.
1934.
1935.

Monopolie-prijzen en Belastingdruk.

We komen thans tot de beoordeeling van den druk welke de huidige zoutprijs op Java en Madoera op de bevolking legt.

Voor een goed begrip moge hier vooraf gaan een overzicht van het verloop der regie-prijzen vanaf het begin der vorige eeuw, waarbij wordt aangeteekend dat tot 1899 het regiezout uitsluitend in lossen vorm verkrijgbaar werd gesteld. Tot 1894 tegen twee verschillende prijzen in verband met een concurreerende bevolkingswinning aan Java's Zuidkust, welke oorspronkelijk feitelijk een clandestien karakter droeg. In 1899 werd bij wijze van proef begonnen met den verkoop in briket-vorm in de afdeeling Soemenep — welk stelsel in 1916 het geheele monopolie-gebied bestreek.

Vanzelfsprekend kunnen de ondervolgende bedragen niet zonder meer met elkaar vergeleken worden, aangezien daarbij de geldswaarde in de verschillende tijdvakken van veel beteekenis is.

Overzicht verloop regie-prijzen op Java en Madoera.
(omgerekend per kg),

1828	10,7	en	8,9	cent per kg
1840	14,3	en	12,5	cent per kg
1855	10,7	en	8,9	cent per kg
1859	12	en	10,6	cent per kg
1894	12			cent per kg
1899	12	en	12,8	cent per kg
1916	12,8			cent per kg
1932	16			cent per kg

Bij de beoordeeling van den druk welke de zoutbelasting op de bevolking legt, kunnen we aannemen dat het gemiddelde Javagezin bestaande uit man, vrouw en 2 kinderen voor de consumptie jaarlijks hoogstens 4×5 briketten noodig heeft. Aangezien — zooals hierna zal blijken — in het meerendeel der gevallen niet aan de gouvernementsverkoopplaatsen gekocht wordt, maar bij den tusschenhandel, kunnen de kosten voor aankoop van die 20 briketten geraamd worden op 20×11 cent $= f$ 2.20 per jaar. [1])

In dit verband nemen we eerst de door het Centraal Kantoor voor de Statistiek berekende indexcijfers van de kosten van het levensonderhoud van 6 standaard-gezinnen te Batavia in beschouwing. De onderstaande cijfers betreffende de kosten van het zoutverbruik uitgedrukt in % van de inkomens in 1929 en 1935. De inkomens in 1929 en 1935 zijn zoodanig berekend dat de levensstandaard in 1929 en 1935 gelijk bleef.

[1]) Op Java en Madoera bedraagt de belastingwaarde van het briket-zout — bij een monopolie-prijs van 10 cent per briket — aan de kusten gemiddeld 8 cent per briket en meer het binnenland in gemiddeld 7 cent per briket.

Specificatie	Armste groep		Groep I		Groep II		Groep III		Groep IV		Luxe groep	
	Inkomen Jan. '29 *f* 35,325	Inkomen Oct. '35 *f* 18,23	Inkomen Jan. '29 *f* 64,415	Inkomen Oct. '35 *f* 32,295	Inkomen Jan. '29 *f* 174,67	Inkomen Oct. '35 *f* 100,825	Inkomen Jan. '29 *f* 372,75	Inkomen Oct. '35 *f* 225,125	Inkomen Jan. '29 *f* 817,76	Inkomen Oct. '35 *f* 512,69	Inkomen Jan. '29 *f* 1086,17	Inkomen Oct. '35 *f* 687,315
Zoutverbruik in % van het inkomen	0,52	1,01	0,28	0,57	0,10	0,22	0,05	0,10	0,02	0,04	0,016	0,03

Blijkt hieruit dat de uitgaven voor het zoutverbruik ook bij de beter gesitueerde stadsbewoners langzamerhand zijn gaan medetellen; hetzelfde is het geval voor de tani- en daglooners-gezinnen. Hiervoor wordt uitgegaan van de resultaten van het in 1933 ingestelde onderzoek naar de geld- en producten-huishouding, volksvoeding en -gezondheid in Koetawinangoen. De inkomsten van de onderzochte tani-gezinnen bedroegen gemiddeld *f* 103.— per jaar, die van de loontrekkersgezinnen gemiddeld *f* 137.40 per jaar.

De uitgaven voor voeding van een tani-gezin bedroegen gemiddeld *f* 50.05 per jaar; voor een loontrekkersgezin gemiddeld *f* 59.31 per jaar (in beide gevallen zonder slametans).

De uitgaven voor den aankoop van de normaliter benoodigde — op de hiervoor aangegeven basis berekende — hoeveelheid briketzout bedroegen mitsdien

2.14% van de inkomsten van een tani-gezin. (*f* 103.—)
4.40% van de uitgaven voor voeding van een tani-gezin (*f* 50.05)
1.60% van de inkomsten van een loontrekkersgezin (*f* 137.40)
3.71% van de uitgaven van voeding van een loontrekkers-gezin (*f* 59.31).

Verreweg het zwaarst drukt de zoutbelasting evenwel in die gebieden waar door het stilliggen van de Europeesche cultures geldschaarschte heerscht, alsook in streken waar de bevolking van oudsher arm is en in vele gevallen op de producten-huishouding aangewezen. Daar beschikt de bevolking in vele gevallen niet over de noodige pecunia om den huidigen zoutprijs te kunnen bekostigen en is zij — zooals hiervoor in het licht werd gesteld — in het gunstigste geval aangewezen op de aanwending van clandestien zout en zoutsurrogaten.

We zouden evenwel niet volledig zijn, indien we niet even de aandacht vestigden op de omstandigheid dat — zooals bij de recente regie-invoeringen telkens weer bleek — de monopolieprijzen, niettegenstaande alle critiek daarop, een uitkomst vormden voor de bewoners van de bovenstroomsche gebieden. Al mocht dan de kustbevolking na de regie-invoering in enkele gevallen een weinig meer voor het zout betalen; daarvoor stegen de tweedehandsche zoutprijzen in verband met het transport aanzienlijk naarmate men dieper het binnenland inkwam.

Aangezien de huidige monopolie-prijzen van het briketzout nogal discussie hebben opgeworpen, staan we even stil bij de wijze waarop de verhooging dier prijzen in 1932 tot stand kwam.

Deze prijsverhooging kwam voor het eerst ter sprake bij de schriftelijke behandeling van de begrooting voor het dienstjaar 1922. In het daarop betrekking hebbende Afdeelingsverslag werd de volgende opmerking gemaakt: „Verhooging van den zoutprijs vond bij enkele leden scherpe tegenkanting. De exorbitante winst, die de verkoop van zout reeds oplevert, zouden deze leden niet nog hooger opgevoerd willen zien". Hierop werd door de Regeering geantwoord, dat de verhooging van den zoutprijs, die overigens in deze gewesten in vergelijking met die in Nederland laag was, in de onderhanden begrooting niet was voorgesteld.

Wel werd bij de 1ste algemeene aanvullingsbegrooting voor 1922 het voorstel gedaan om den verkoopsprijs van het briketzout voor het geheele regiegebied te stellen op 10 cent per briket. Blijkens het daaropvolgende Afdeelingsverslag waren sommige leden tegen de voorgestelde verhooging, omdat zij van meening waren dat der bevolking niet nog zwaardere lasten konden worden opgelegd; daartegenover beschouwden andere leden den verhoogden zoutprijs meer als een extra belasting, die op de bevolking werd gelegd maar die niet te bezwarend moest worden geacht. De Regeering deelde in de Memorie van Antwoord daarop mede, dat Zij met laatstbedoelde leden van oordeel was, dat een verhooging dier lasten met nog geen 10 cent per hoofd en per jaar voor de bevolking niet te bezwarend kon worden geacht.

Niettemin werd in de vergadering van den Volksraad van 15 December 1921 door het toenmalige lid van dat College den heer Cramer, een motie ingediend waarin de Regeering ernstig in overweging werd gegeven niet tot die prijsverhooging over te gaan. Bij de mondelinge behandeling van deze motie, waarbij behalve door den heer Cramer nog het woord werd gevoerd door de toenmalige leden van den Volksraad, de heeren Koesomo Joedo, Djajadiningrat en Kerkkamp, werd door den heer Cramer o.m. gezegd dat deze belasting voor de bevolking niet alleen onevenredig zwaar was, maar bovendien op hare eerste levensbenoodigdheden drukte en voorts dat tengevolge daarvan het zoutverbruik zeer gering zou worden. Deze vrees kon door de Regeering niet worden gedeeld.

Na woord en wederwoord werd ten slotte deze motie in dezelfde vergadering in stemming gebracht en aangenomen met 20 stemmen voor en 17 stemmen tegen.

Tijdens de behandeling in den Volksraad van de begrooting voor het dienstjaar 1924 werd de zoutprijs wederom in bespreking gebracht, waarbij door den toenmaligen Directeur van Gouvernementsbedrijven, den heer Roelofsen, o.m. werd medegedeeld dat: „indien verhooging van den zoutprijs voor het jaar 1925 volstrekt „onvermijdelijk zou blijken teneinde een sluitende begrooting „voor den gewonen dienst te verkrijgen, de Regeering niet zou „nalaten dezen maatregel bij de volgende ontwerp-begrooting „aan de orde te stellen". Bij de behandeling van de begrooting voor het volgende dienstjaar (1925) is echter niet meer op deze aangelegenheid teruggekomen, waarna zij verder voorloopig bleef rusten.

Bij de schriftelijke behandeling van de begrooting voor het dienstjaar 1933 in den Volksraad werd door eenige leden van dat college de wenschelijkheid van een verhooging van den zoutprijs geuit, waartegenover op eene verlaging van den verkoopprijs van los zout werd aangedrongen. Daarop is door de Regeering geantwoord, dat van een verhooging van den prijs van het briketzout was afgezien in verband met de daaraan verbonden vermeerdering van de op de bevolking drukkende lasten.

Deze aangelegenheid kwam opnieuw aan de orde door het verband, dat in den Volksraad is gelegd tusschen een vrijstelling van de Inlandsche gekorven tabak van den voorgestelden tabaksaccijns eenerzijds en een verhooging van den zoutprijs anderzijds. (Motie van Holst Pellekaan). Deze motie, welke gesteund werd door de H.H. Loa Sek Hie, Van Baalen, Van Helsdingen e.a. had de strekking om de inheemsche bevolking als geheel genomen bij tegemoetkoming v.z.b. den accijns op gekorven tabak, op andere wijze in de nooden van 's Lands schatkist te doen bijdragen. Alhoewel door dezen maatregel slechts dat gedeelte van de bevolking van Nederlandsch-Indië zou worden getroffen, hetwelk gevestigd was in de onder de Zoutregie ressorteerende gebieden, werd aan de prijsverhooging van het briketzout uit een oogpunt van algemeene belastingpolitiek de voorkeur gegeven.

Hoewel de motie Van Holst Pellekaan werd ingetrokken, nadat de heer Van Mook had voorgesteld om die motie naar de afdeelingen te verwijzen teneinde de tabaksaccijnsordonnantie niet te koppelen

aan allerhande kwesties op belastinggebied, nam de Regeering de prijsverhooging van het briketzout over en werd van gekorven tabak en strootjes geen accijns geheven.

Maar dadelijk nadat deze verhooging eigenlijk op initiatief van den Volksraad tot stand was gekomen, rezen in den boezem van dat College stemmen tegen de te hooge monopolie-prijzen. Reeds 1 November 1932 diende de heer Monod de Froideville een motie in, waarin de plaats gehad hebbende verhooging van den zoutprijs betreurd werd. Deze motie werd evenwel vervangen door een, waarin betreurd werd de wijze waarop die verhooging tot stand was gekomen.

Het zou te ver voeren alle sindsdien in den Volksraad geopperde bezwaren op den voet te volgen. Volstaan moge worden met de mededeeling dat de Regeering op die bezwaren steeds aanvoerde, dat de eenmaal totstand gekomen maatregel door 's Lands financieelen toestand niet meer ongedaan kon worden gemaakt.

Vijf jaren lang vocht vooral de heer Prawoto met veel overtuiging voor verlaging, welke pogingen culmineerden in de indiening van moties in de jaren 1933 en 1934, welke beide malen door den Volksraad werden verworpen. In Augustus 1935 kwamen de H.H. Prawoto, Soeroso en Kasimo opnieuw met een motie om de monopolie-prijzen weer tot het oude niveau te verlagen. Deze motie, welke bij de beraadslagingen gesteund werd door de H.H. Roep, De Hoog, Thamrin, Verboom e.a., werd aangenomen met 31 tegen 8 stemmen Aangezien die prijsverlaging evenwel een inkomstenderving zou medebrengen, liet de Regeering de motie in verband met den budgetairen toestand buiten verdere behandeling. Wel droeg de Regeering het Hoofd van den dienst der Volksgezondheid op om een onderzoek in te stellen naar het stereotype verband hetwelk bij herhaling in den Volksraad gelegd werd tusschen een minder gunstigen gezondheidstoestand van de bevolking en den achteruitgang van het zoutverbruik. Dit onderzoek is nog niet beëindigd.

In de huidige Volksraadszitting stonden de zoutprijzen weer in het centrum van de belangstelling, culmineerende in het aannemen van een tweetal tot verlaging strekkende moties, waarvan de motie Van Helsdingen beoogt die verlaging reeds met ingang van 1 Januari a.s. te doen ingaan. Ook ditmaal moest de Regeeringsgemachtigde nog verklaren, dat het budgetair aspect de uit de prijsverlaging verwachte inkomstenderving nog niet toelaat

— doch van veel belang is zijn toezegging, dat onder gunstiger verhoudingen een verlaging van den zoutprijs de volle aandacht zal hebben.

Hieruit blijkt wel dat de onzekere financieele consequenties van een eventueele prijsverlaging bij de beoordeeling van dezen maatregel een factor van belang vormen.

Financieele consequenties prijsverlaging

Met definitieve zekerheid is uiteraard van deze geldelijke gevolgen niets te zeggen. Wel geeft de omstandigheid dat — zooals hiervoor is aangetoond — de bevolking niet minder is gaan eten, zoodat haar zoutbehoefte in verband met het teruggeloopen gebruik momenteel niet bevredigd wordt, ons een belangrijke aanwijzing in deze.

Immers zal daardoor een verlaging van de zoutprijzen tot het oude niveau — bij overigens gelijk blijvende omstandigheden — tot direct gevolg een stijging van het debiet hebben, welke op Java en Madoera een deel van de inkomstenderving zal goedmaken. Al kan aangevoerd worden dat de bevolking zich allengs noodgedwongen bij een minder zoutverbruik heeft aangepast, dan nog lijkt het onwaarschijnlijk dat de behoefte door de huidige consumptie geheel bevredigd wordt. We hebben in deze een aanwijzing in den gang van zaken gedurende de periode 1890—1916, toen — zooals hiervoor werd gememoreerd — het verbruik zich geleidelijk aan een grooter wordende behoefte aanpaste.

Het is mitsdien n.h.v. zeer wel mogelijk, dat de bevolking van Java en Madoera het vrijkomende geld althans ten deele zal aanwenden om haar zoutverbruik geleidelijk tot een meer aan de behoefte voldoend peil op te voeren.

Deze debietsstijging hadden we niet mogen verwachten, indien de beschikbare gegevens een terugloopend voedselgebruik en als gevolg daarvan een mindere doch voor dat mindere eten toereikende zoutconsumptie hadden uitgewezen. In dat geval zou vanzelfsprekend een zoutprijsverlaging de bevolking nagenoeg niet in staat hebben gesteld meer voedsel en zout daarvoor te koopen, aangezien — zooals hiervoor moge blijken — bij prijsverlaging tot het oude niveau per gezin normaliter slechts een bedrag van 20×2 cent $= f$ 0.40 per jaar vrijkomt.

Prijsverlaging zal niet veel terrein op het verbruik van clandestien zout en van zoutsurrogaten terugwinnen, omdat er geen redelijke

regie-prijs denkbaar is, welke met den prijs van het clandestiene product en van zoutsurrogaten kan concurreeren. Er zijn gevallen bekend, dat het clandestiene zout te koop werd aangeboden voor minder dan 1 cent de katti.

Na vorenstaande uiteenzetting zal het geen nader betoog behoeven, dat indien t.z.t. de prijsverlaging opnieuw aan de orde kan komen, zulks gepaard moet gaan met ingrijpende wijzigingen van de zoutmonopolieordonnantie, voornamelijk strekkende tot een verbod van den aanmaak van en handel in zoutsurrogaten.

De prijsverlaging zal bovendien het psychologisch juiste moment zijn, om desa-bestuur en -politie — welke thans dikwerf onsympathiek en onbegrijpend tegenover de zoutbelasting staan — tot grootere activiteit bij de bescherming van het monopolie aan te sporen.

Briketten-stelsel.

Ook zal het aanbeveling verdienen indien daarbij de nadeelen van het huidige briketten-stelsel onder de oogen worden gezien.

Hiervóór werd in het licht gesteld, welk een enorme verbetering dat stelsel beteekende bij den vroegeren verkoop van het losse zout. De malaise heeft evenwel eenige onvolkomenheden daarvan aangetoond, welke waarschijnlijk zonder veel kosten kunnen worden ondervangen.

In de briketteeringsfabrieken te Kalianget en Krampon wordt in de vlakke onderzijden van de briketten, teneinde deze naderhand in de voor den detail-verkoop bestemde 4 gelijke deelen te kunnen breken, door naar boven drukkende stempelpersen een kruis aangebracht.

Niettegenstaande evenwel de bevolking van bestuurswege bij herhaling is voorgelicht omtrent de mogelijkheid om het briketzout tegen monopolie-prijs tot in kwart-briketten toe aan de gouvernementsverkoopplaatsen te koopen en de beheerders daarvan hunne verplichting in deze onder scherp toezicht meestal nakomen, wordt — zooals onderstaande staat uitwijst — slechts een gering percentage van het debiet en detail door de Zoutregie gesleten.

Detail-verkoop van briket-zout over April 1936 aan de voornaamste Gouvernementsverkoopplaatsen in eenige gewesten.

Gewesten	Debiet over de maand April 1936 (in pakketten)	Waarvan verkocht in				Uitgedrukt in procenten van het gewichts-totaal				Toelichtingen
		pak-ketten	brik-ketten	1/2 brik.	1/4 brik.	pak-ketten	brik-ketten	1/2 brik.	1/4 brik.	
Bangka en Onderh.	6110 — 10	6039	1426	6	4	98,830	1,167	0,002	0,001	
Djambi	4185 — 8	4177	168	—	—	99,799	0,201	—	—	
Benkoelen	6176 — 3 — 3	5825	5788	1694	1555	94,314	4,686	0,686	0,314	
Palembang	25249 — 17	24507	14857	—	—	97,060	2,940	—	—	
Lampongsche distr.	7688 — 18	7557	2638	—	—	98,285	1,715	—	—	
Oostk. v. Sumatra.	13670 — 13	13653	353	—	—	99,871	0,129	—	—	
Tapanoeli	5945 — — — 2	5433	9356	264	3010	91,387	7,869	0,111	0,633	
Sumatra's Westk..	17140 — 12 — 2	16971	3317	107	88	99,010	0,968	0,016	0,006	
Riouw en Onderh.	2483 — 5 — 3	2457	525	—	3	98,941	1,057	—	0,002	
Totaal	88650 — 8 — 2	86619	38428	2071	4660	97,709	2,168	0,058	0,065	
Jogjakarta	[1] 21164 — 5	19615	12421	—	74256	92,68	2,93	—	4,39	
Soerakarta	[1] 13726 — 5	13651	1485	—	80	99,45	0,54	—	0,01	
Totaal	34890 — 10	33266	13906	—	74336	95,34	1,99	—	2,67	

Noot [1]) over Maart 1936.

Aangezien een geringe detailverkoop een gevolg zou kunnen zijn van een te gering aantal debietplaatsen van het Gouvernement, volgt hieronder een overzicht daarvan.

Provincies en gewesten	Aantal bewoners regiegebied	Aantal verkoopplaatsen briketzout op ult. 1935	1 verkooppl. per — bewoners
1. West-Java	11.397.146	110	10.361
2. Midden-Java	11.141.629	83	134.236
3. Oost-Java	15.055.714	138	109.099
4. Soerakarta	2.564.848	21	122.135
5. Jogjakarta	1.559.027	14	111.359
6. W. Afd. v. Borneo ..	802.447	21	38.211
7. Z. O. Afd. v. Borneo	1.366.214	17	80.365
8. Lamp. Distr.....	361.563	4	90.390
9. Benkoelen	323.123	8	40.390
10. Palembang.....	1.098.725	16	68.670
11. Riouw en Ond. *)	161.441	6	26.906
12. Djambi	245.272	8	30.659
13. Oostkust van Sum.	1.693.200	28	60.471
14. Sum. Westkust	1.910.298	3	636.766
15. Bangka en Ond. ..	278.792	7	39.827
16. Tapanoeli	1.042.583	8	130.322
17. Manado	1.138.655	27	42.172
Totaal	52.140.677	519	100.463

In de huidige Volksraadszitting heeft ook deze aangelegenheid de noodige belangstelling gehad — waarbij de H.H. Van Helsdingen en Weyer o.a. een lans braken voor het in omloop brengen van een grootere briket tegen denzelfden prijs als de tegenwoordige.

*) Van deze residentie is alleen de afdeeling Indragiri met Kateman en Danei bij het regiegebied ingelijfd.

De juist geproduceerde gegevens accentueeren de juistheid van de repliek van den Regeeringsgemachtigde, dat een grootere briket met het oog op de economische verhoudingen in de desa een minder doeltreffende uitwerking zou hebben dan een verlaging in prijs, gepaard aan de mogelijkheid om kleinere eenheden te distribueeren. Deze invoering van een kleineren briket-vorm heeft reeds vele jaren de aandacht van de dienstleiding. Aangezien aangenomen mag worden dat de onmogelijkheid om de huidige briketten in vier precies gelijke deelen te hakken of te breken voor een deel oorzaak is van den geringen detailverkoop, wordt thans gedacht aan een distributie in hoeveelheden van een cent, c.q. een halve cent.

Uiteindelijk zij hier terloops aangeteekend, dat behalve de reeds ingetreden lichte verbetering in 's Lands geldmiddelen, n.h.v. ook de reeds aangevangen ombouw van de bevolkingslanden op Madoera in Gouvernements-etablissementen de Regeering n.h.v. welwillender voor een prijsverlaging zal kunnen stemmen.

Door den ombouw — waaraan zooals bekend gekoppeld is het Madoera-welvaartplan — zal reeds in 1937 geen zout meer tegen den hoogen prijs ad *f* 7.50 per ton van de bevolking worden ingekocht — waarna de Zoutwinning economischer kan werken. Verwacht mag worden dat de huidige dure voorraden bevolkingszout in eenige jaren opgebruikt zullen zijn, waarna — als de financieele toestand zulks gedoogt — bij eenzelfde belasting-opbrengst de monopolie-prijzen met een fractie verlaagd zouden kunnen worden.

Aangezien voorts de malaise wel heeft aangetoond dat de zoutbelasting de zooveel armere bevolking van Java en Madoera zwaarder treft dan de bewoners der Buitengewesten, verdient n.h.v. mede het denkbeeld nadere overweging om de huidige willekeurige splitsing van het regie-gebied te verlaten en twee monopolie-prijzen aan te leggen, één voor Java en Madoera en één voor de rest van het regie-gebied.

Thans hebben met Java en Madoera de gewesten Lampongsche districten, Palembang, Benkoelen, Bangka en Onderhoorigheden, Westerafdeeling van Borneo en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo een monopolie-prijs van 10 cent per briket; de rest van het regie-gebied, dus de gewesten Sumatra's-Westkust, Tapanoeli, Djambi, Riouw en Onderhoorigheden en Oostkust van Sumatra een monopolie-prijs van 12 cent per briket.

Batavia-C., 23 September 1936.

Bijlage I.

Debiet briket-zout in tonnen van 80 pakketten op Java en Madoera.

	West-Java		Midden-Java (inclusief Vorstenlanden)		Oost-Java		Totaal Java en Madoera	
	Debiet	% *)	Debiet	% *)	Debiet	% *)	Debiet	% *)
1916	21.530		39.170		37.900		98.600	
1917	23.624	+9,73	41.189	+ 5,16	40.187	+ 6,03	105.000	+ 6,49
1918	23.729	+0,44	41.298	+ 0,26	39.995	— 0,48	105.022	+ 0,02
1919	24.311	+2,45	41.562	+ 0,64	40.102	+ 0,27	105.975	+ 0,91
1920	26.086	+7,30	44.385	+ 6,79	43.598	+ 8,72	114.069	+ 7,64
1921	26.198	+0,43	42.741	— 3,70	42.191	— 3,23	111.130	— 2,58
1922	26.011	—0,71	41.806	— 2,19	41.215	— 2,31	109.032	— 1,89
1923	25.703	—1,18	38.123	— 8,81	40.761	— 1,10	104.587	— 4,08
1924	26.330	+2,44	42.978	+12,74	41.154	+ 0,96	110.462	+ 5,62
1925	25.504	—3,14	42.619	— 0,84	40.870	— 0,69	108.993	— 1,33
1926	26.345	+3,30	43.753	+ 2,66	41.340	+ 1,15	111.438	+ 2,24
1927	27.576	+4,67	43.948	+ 0,45	42.088	+ 1,81	113.612	+ 1,95
1928	28.226	+2,36	46.407	+ 5,60	42.000	— 0,21	116.633	+ 2,66
1929	28.173	—0,19	46.703	+ 0,64	41.295	— 1,68	116.171	— 0,40
1930	28.316	+0,51	45.874	— 1,78	41.072	— 0,54	115.262	— 0,78
1931	27.691	—2,21	44.806	— 2,33	39.785	— 3,13	112.282	— 2,59
1932	26.790	—3,25	43.644	— 2,59	37.565	— 5,58	107.999	— 3,81
1933	24.677	—7,89	38.331	—12,17	32.001	—14,81	95.009	—12,03
1934	24.167	—2,07	36.673	— 4,33	30.596	— 4,40	91.436	— 3,76
1935	22.012	—8,92	35.399	— 3,47	28.625	— 6,44	86.036	— 5,91

*) Meer of minder t.o.v. het voorafgaande jaar.

Bijlage II.

DEBIET BRIKET-ZOUT IN TONNEN VAN 80 PAKKETTEN IN DE BUITENGEWESTEN.

	Tapanoeli	%	Oostkust van Sumatra	%	Riouw en Onderh.	%	Djambi	%	Sumatra's Westkust	%	Benkoelen	%	Lamp. Distr.	%	Palembang	%	Bangka en Onderh.	%	Wester-afd. v. Borneo	%	Zuider- en Oosterafd. v. Borneo	%	Manado	%	Molukken	%	Totaal Buitengewesten	%
1916	66		—		—		—		4.347		148 [8]		192 [8]		418 [8]		173 [8]		2.631		949 [8]		—		—		8.924 [8]	
1917	98	+ 48,48	—		—		—		4.452	+ 2,42	820	+454,05	791	+311,98	3.537	+746,17	819	+373,41	2.689	+ 2,20	5.054	+432,56	—		—		18.260	+ 104,62
1918	431	+339,80	—		—		—		4.665	+ 4,78	891	+ 8,66	883	+ 11,63	3.798	+ 7,38	859	+ 4,88	3.178	+ 18,19	6.206	+ 22,79	—		—		20.911	+ 14,52
1919	579	+ 34,34	— [1]		—		—		4.774	+ 2,34	904	+ 1,46	945	+ 7,02	4.105	+ 8,08	1.074	+ 25,03	3.408	+ 7,24	5.932	— 4,42	—		—		21.721	+ 3,87
1920	735	+ 26,94	108		—		—		5.233	+ 9,61	972	+ 7,52	867	— 8,25	4.207	+ 2,48	843	— 21,51	3.120	— 8,45	5.744	— 3,17	—		—		21.829	+ 4,97
1921	853	+ 16,05	152	+ 40,74	—		—		4.984	— 4,76	940	— 3,29	932	+ 7,50	4.006	— 4,78	932	+ 10,56	3.013	— 3,43	6.216	+ 8,22	—		—		22.028	+ 0,91
1922	2.509 [2]	+194,14	241	+ 58,55	—		—		4.758	— 4,53	906	— 3,62	911	— 2,25	4.181	+ 4,37	957	+ 2,68	3.201	+ 6,24	5.985	— 3,72	—		—		23.649	+ 7,36
1923	3.041	+ 21,20	359	+ 48,96	—		—		5.043	+ 5,99	933	+ 2,98	1.055	+ 15,81	4.168	— 0,31	980	+ 2,40	3.416	+ 6,72	6.560	+ 9,61	—		—		25.555	+ 8,06
1924	2.650	— 12,86	405	+ 12,81	—		—		5.212	+ 3,35	967	+ 3,64	1.053	— 0,19	4.369	+ 4,82	961	— 1,94	3.195	— 6,47	5.872	— 10,49	—		—		24.684	— 3,41
1925	3.020	+ 13,96	430	+ 6,17	—		—		5.263	+ 0,98	966	— 0,10	1.024	— 2,75	4.189	— 4,12	922	— 4,06	3.436	+ 7,54	6.815	+ 16,06	—		—		26.065	+ 5,59
1926	3.135	+ 3,81	542	+ 26,05	—		—		5.269	+ 0,11	988	+ 2,28	1.108	+ 8,20	4.248	+ 1,41	955	+ 3,58	3.249	— 5,44	5.806	— 14,81	—		—		25.300	— 2,93
1927	3.068	— 2,14	578	+ 6,64	—		—		5.383	+ 2,16	1.037	+ 4,96	1.073	— 3,16	4.619	+ 8,73	1.004	+ 5,13	3.530	+ 8,65	6.460	+ 11,26	—		—		26.752	+ 5,74
1928	3.129	+ 1,99	547	— 5,36	—		—		5.520	+ 2,55	1.114	+ 7,43	1.207	+ 12,49	4.985	+ 7,92	1.051	+ 4,68	3.755	+ 6,37	7.032	+ 85,85	—		—		28.340	+ 5,94
1929	3.182	+ 1,69	641	+ 17,18	—		64 [3]		5.737	+ 3,93	1.130	+ 1,44	1.249	+ 3,48	5.081	+ 1,93	1.070	+ 1,81	3.838	+ 2,21	6.601	— 6,13	—		—		28.593	+ 0,89
1930	3.084	— 3,08	636	— 0,78	—		87	+ 35,94	5.719	— 0,31	1.142	+ 1,06	1.263	+ 1,12	5.150	+ 1,36	1.099	+ 2,71	3.817	— 0,55	7.022	+ 6,38	—		—		29.019	+ 1,49
1931	3.048	— 1,17	680 [4]	+ 6,92	16 [4]		661	+659,77	5.560	— 2,78	1.166	+ 2,10	1.201	— 4,91	4.598	— 10,72	1.079 [4]	— 1,82	3.406	— 10,77	6.252	+ 10,97	—		—		27.667	— 4,66
1932	2.972	— 2,49	911	+ 33,97	443	+2668,75	838	+ 26,78	5.358	— 3,63	1.193	+ 2,83	1.272	+ 5,91	4.679	+ 1,76	1.163	+ 7,78	3.358	— 1,41	6.280	+ 0,45	—		—		28.467	+ 2,89
1933	2.754	— 7,34	873	— 4,17	470	+ 6,09	813	— 2,98	4.973	— 7,19	1.082	— 9,30	1.266	— 0,47	4.452	— 4,85	1.041	— 10,49	3.091	— 7,95	5.354	— 14,75	793 [5]		16 [7]		26.978	— 5,23
1934	2.647	— 3,89	2.266 [6]	+159,56	419	— 10,85	791	— 2,71	4.684	— 5,81	971	— 10,26	1.322	+ 4,42	4.501	+ 1,10	889	— 14,60	3.335	+ 7,89	5.702	+ 6,50	1.054	+ 32,91	9	— 43,75	28.590	+ 5,98
1935	2.667	+ 0,76	5.105	+125,29	422	+ 0,72	786	— 0,63	4.448	— 5,04	1.000	+ 2,99	1.347	+ 1,89	4.405	— 2,13	899	+ 1,12	2.747	— 17,63	5.570	— 2,31	1.116	+ 5,88	4	— 55,56	30.516	+ 6,74

Regie-invoeringen na 1916:

[1]) stroomgebieden Rokan, Panei, Bila en Koeala per 1-2-1920.
[2]) Tapanoeli per 1-1-1922 (daarvoor verkoop in vrije concurrentie).
[3]) Djambi per 1-9-1930.
[4]) Indragiri, Billiton, rest. afd. Bengkalis } per 1-11-1931.
[5]) Manado per 15-2-1933.
[6]) Cultuurgebied Oostkust van Sum. per 1-7-1934.
[7]) Verkoop in vrije concurrentie.
[8]) M.i.v. 1916 werd het briket-stelsel ingevoerd in de gewesten Palembang, Lampongsche districten, Benkoelen, Bangka en de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. Daarvoor werd door de Regie in die monopoliegebieden loszout verkocht.

Bijlage III.

Debiet briket-zout in tonnen van 80 pakketten in het geheele regie-gebied.

	1e halfjaar 1935	1e halfjaar 1936	
West-Java.....	11.377	11.163	
			— 1,88%
Midden-Java	12.782	12.930	
			+ 1,16%
Oost-Java	14.896	15.138	
			+ 1,64%
Vorstenlanden	5.299	5.145	*)
			— 2,91%
Buitengewesten ...	14.706	15.256	
			+ 3,74%
	59.060	59.632	
			+ 0,97%

*) **Noot:**
Een tijdelijke inzinking waartegen bereids maatregelen zijn beraamd en welke i.v.m. de in de verhouding tot de rest van Java en Madoera in de voorafgaande jaren bereikte gunstige resultaten geen verontrusting behoeft te baren.

EENIGE OPMERKINGEN OVER INTERKOLONIALE GESCHIEDENIS

DOOR Dr. F. R. J. VERHOEVEN

Het opschrift van dit opstel vraagt om uitleg.

Immers, wij gebruiken een term, die voor zoover ons bekend, tevoren nog niet gebezigd werd, en wij achten het niet uitgesloten, dat aan het gekozen etiket een ruimere beteekenis wordt gehecht dan onze bedoeling is. Als koloniale geschiedenis is de geschiedenis van volksplantingen, koloniën — zoo kan men vragen — is dan interkoloniale geschiedenis de beschrijving van de lotgevallen in het verleden van een in historisch opzicht ander, nieuw soort van koloniën? Of is de hier gebruikte term soms de vrucht van een nieuwe indeeling van koloniale gebiedsdeelen, geschiedkundiger van opzet wellicht dan het bekende schema van „colonies de commerce", „colonies de peuplement", „colonies d'exploitation" en „territoires sous mandat", en zouden dus bepaalde koloniale gebieden door ons in een ander verband worden samengevat?

Wij volstaan met deze vragen negatief te beantwoorden, omdat wij met den term „interkoloniale geschiedenis" slechts doelen op de geschiedenis van het direct contact tusschen koloniale gebieden onderling. De nadruk moet vallen op de onmiddellijke aanraking; de verbinding, welke ontstaat tusschen koloniën via het moederland of de metropolen valt buiten dit door ons bedoelde speciale terrein der algemeene koloniale geschiedenis. De term „interkoloniale geschiedenis" is gekozen omdat zij een vrij scherp af te bakenen gebied aangeeft, dat tot nog toe nauwelijks of nooit het onderwerp van opzettelijk historisch onderzoek is geweest.

Een nieuw punt van beschouwing is gekozen, waardoor wellicht nieuwe, misschien zelfs betere doorzichten in de algemeene koloniale geschiedenis kunnen worden verkregen.

Voorshands heeft de gekozen term voor ons vooral beteekenis door de beperking welke zij inhoudt — het opvullen, het vorm geven kan thans nog niet aan de orde worden gesteld. Wellicht slagen wij erin de gestelde beperking met voorbeelden duidelijk te doen zien.

De Gouverneur van Suriname was volgens het voor deze kolonie geldende Regeeringsreglement bevoegd om onder bepaalde omstandigheden voorloopige overeenkomsten met vreemde machten aan te gaan (artikel 34 lid 1). Zou een dergelijke overeenkomst aangegaan zijn met de gouvernementen van Britsch of Fransch Guyana of andere koloniale gebiedsdeelen, dan zou deze procedure in later dagen beschreven kunnen worden in het kader van de interkoloniale geschiedenis. De reizen van Javaansche emigranten naar Suriname en de onderlinge beleefdheidsbezoeken van Gouverneurs-Generaal van b.v. koloniën in Oost-Azië passen evenzeer in het raam der interkoloniale geschiedenis. De relaties destijds van Houghli — onze vestiging in Bengalen — met Calcutta (Fort William), de handelsbeweging tusschen Hongkong, Singapore en Batavia, dit alles is, zoodra men in verleden tijd over deze onderwerpen spreekt, interkoloniale geschiedenis.

Uit deze voorbeelden blijkt, dat wij de interkoloniale geschiedenis niet willen beperken tot het direct onderling contact van koloniën behoorende tot één staat, maar dat wij daaronder begrepen willen zien alle gebiedsdeelen, die het koloniale stempel dragen of droegen. Dus ook b.v. de Vereenigde Staten van Noord-Amerika of Brazilië — om willekeurig twee thans niet meer koloniale landen te kiezen — tot aan de onafhankelijkheidsverklaring. Zooals wij reeds opmerkten, is dit gedeelte der koloniale geschiedenis nog nooit het onderwerp van opzettelijke studie geweest; wie echter de literatuur over koloniale geschiedenis kent zal genoeg verhandelingen weten te noemen waar stof voor interkoloniale geschiedenis is opgetast, onopzettelijk. Aangezien het niet onze bedoeling is hier meer dan eenige inleidende opmerkingen neer te schrijven, meenen wij een poging tot opsomming achterwege te mogen laten. [1])

***

[1]) Vergelijk voor het gebruik van de term „interkoloniaal" het eerste deel van Colenbrander's Koloniale Geschiedenis 1925, pp. 47 en 151, waar ook eenige feiten voor interkoloniale geschiedenis van belang, worden vermeld.

Een aardige illustratie van wat wij zouden willen verstaan onder interkoloniale geschiedenis is het contact, dat reeds in het begin van de 19de eeuw heeft bestaan tusschen het jonge Gouvernement van West-Australië en de Regeering van Nederlandsch-Indië; een aanraking, die, van West-Australië uitgaande, reeds is gezocht in het jaar van de stichting van de tegenwoordige hoofdplaats Perth, en daarmede dus van den aanvang van de kolonisatie af. „Swan-river settlement" of „Perth Western Australia", zooals de kolonie in de eerste jaren van haar bestaan werd genoemd, is in 1829 gesticht op de Westkust van Nieuw-Holland. Deze kolonie had een geheel ander karakter dan de Britsche nederzettingen op de Oostkust van het continent; New South Wales met Sydney en van Diemensland, later Tasmanië waren, om een in Engelsche boeken over koloniale geschiedenis gebruikten term te bezigen, „pick-pocket colonies", terwijl de kolonie aan de Zwanenrivier volgens de betrokken Act of Parliament een „free settlement" zou zijn, dus bevolkt door vrije kolonisten, zonder aanvoer van gestraften. Later is weliswaar West-Australië evenmin vrij gebleven van deportés, omdat de vrije kolonisten aan de Zwanenrivier, door minder gunstige economische omstandigheden gedwongen, een petitie bij de Engelsche Regeering hebben ingediend, waarin zij om toezending van „convicts" smeekten, en deze gekregen hebben ook, maar — that's another story.

Het plan om een volkplanting in Nieuw-Holland te stichten vond ook daarom bij de Engelsche Regeering zoo'n gunstig onthaal, omdat juist in dien tijd hardnekkige geruchten de ronde deden, dat de Franschen zich in de Westelijke streken van Australië wilden vestigen.

In April 1829 kwam het oorlogsschip de „Challenger", onder commando van kapitein Fremantle — naar dezen kapitein, later Admiraal Sir Charles Fremantle, is de grootste havenstad van West-Australië genoemd — voor de Zwanenrivier aan, om in afwachting van het eerste schip met kolonisten alvast een geschikte plek voor de nederzetting uit te zoeken en voor de kolonisten gereed te maken.

Het doet merkwaardig aan in het dagboek van kapitein Fremantle te lezen hoe hij dezelfde ervaringen had als de Hollander Willem de Vlaming ruim 130 jaar voor hem; ook hij krijgt geen contact met de inboorlingen — althans niet in den eersten tijd — maar vindt evenals De Vlaming wel hun kleine hutjes en ziet den

rook van hun vuren in de verte; ook Fremantle heeft groote moeite de Zwanenrivier binnen te varen door het drempelrif in den mond van dezen breeden, maar ondiepen stroom; hij en zijn matrozen eten, evenals de mannen van De Vlaming, noten die zij vinden en worden dan zoo mogelijk nog zieker dan hun voorgangers en tenslotte uit de Engelschman zijne verbazing over de merkwaardige ratten, die hij op Rottnest-Island aantreft, dezelfde ratten, welke De Vlaming aan het eiland zijn naam hebben doen geven.

Den eersten Juni komg het zeilschip de „Pamelia", 443 tonnen groot, met den Gouverneur van de nieuwe kolonie, Sir James Stirling, het inmiddels aan boord ingesteld bestuur en een 70-tal kolonisten bij de Zwanenrivier voor anker; achttien dagen later wordt aan land bij proclamatie „His Majesty's Settlement in Western Australia" geconstitueerd en op 12 Augustus, den verjaardag van koning George IV, legt men den eersten steen van de toekomstige stad Perth.

De jonge kolonie heeft dringend provisie en vee noodig, zoodat de „Pamelia", met 's Gouverneurs agent, luitenant Sholl, aan boord naar Soerabaja wordt gestuurd om daar de noodige inkoopen te doen. De „Pamelia" komt in de eerste dagen van October te Soerabaja aan; Sholl, die van den Gouverneur een introductiebrief voor den Resident aldaar heeft meegekregen, presenteert zich 12 October bij dit Gewestelijk bestuurshoofd. Deze introductiebrief nu is het eerste authentieke stuk, dat h.t.l. van de Regeering van den huidigen Staat West-Australië is ontvangen; hij wordt thans in het Landsarchief bewaard.

De brief luidt als volgt:

Sir,

His Brittanic Majesty having directed the Formation of a Settlement on the Western Coast of New Holland I have the honor to apprise Your Excellency that a small Naval, & Military, Force under my direction, together with sundry private Individuals, as Agricultural, and Commercial Settlers, have been recently established in this Neighbourhood; and that the settlement thus formed will be hereafter conducted, & designated, as His Majesty's Settlement in Western Australia. It will be my duty no less than my wish to cultivate as far as it may be in my power a good understanding with the Colonies, and Subjects of His Majesty the King of the Netherlands, in the surrounding seas, and I shall be particularly honored

by attending to any wish of your Excellency which any exertion on my part may tend to forward.

In consequence of this Settlement requiring some Articles of Provisions and Live Stock I have directed an Officer of the Royal Navy Mr. Sholl the Bearer of this Dispatch to proceed to Sourabaya and to request Your Excellency's permission to make the purchases we require here of such commodities — I beg leave to introduce him to you as the accredited agent of the local Government here established and I request for Him your Excellency's protection and favor.

I have the honor to be,

Sir,

Your Excellency's most obt. Sert.

James Stirling

Lieut Governor.

De Resident van Soerabaja zendt den Engelschen brief den volgenden dag door naar de Regeering te Buitenzorg, met het volgend begeleidend schrijven:

No. $\frac{103}{59}$ 12 Sourabaya 13 October 1829.

„Een Officier van de Engelsche Koninklijke marine met name Sholl, met een particulier Engelsch schip hier aangekomen, heeft Zig gisteren bij mij gepresenteerd en mij den brief van Luitenant Gouverneur J. Stirling overhandigd, welken ik de eer heb Uwe Excellentie bij dezen aantebieden.

Daaruit zal Uwe Excellentie ontwaren, dat het britsch ministerie een nieuwe bezitting heeft aangelegd op de kust van Nieuw-Holland onder den naam van *Western-Australia*, en dat die Officier naar herwaarts is gezonden om in de eerste plaats met het Nederlandsch Gouvernement eene vriendschappelijke relatie te openen, en om in de tweede plaats eenige artikelen van behoefte intekopen.

Onbekend met het vaarwater heeft dat schip zo op de kusten van Nieuw Holland als in straat Madoera Schade geleden, het zal derhalven hier eenigen tijd vertoeven om te repareren, en den tijd hebben Uwer Excellenties antwoord aftewachten; ik heb intusschen dien Officier gepermitteerd alles intekoopen, wat hij zal nodig hebben."

Later vraagt Luitenant Sholl nog om vrijdom van uitgaande regten op „de artikelen van noodwendigheden" — zooals de Resident aan de Regeering schrijft.

Over deze zaak wordt gunstig advies uitgebracht door het driemanschap den Directeur van 's Lands Middelen en Domeinen, den Directeur van 's Lands Producten en Civiele Magazijnen en den Directeur Generaal van Financiën (Eén advies, waaronder op één lijn naast elkaar, de titels en de handteekeningen van deze drie hoogwaardigheids bekleeders staan).

Het bedrag van de uitgaande regten, waarvan Luitenant Sholl om ontheffing had verzocht, is naar het oordeel van het triumviraat van zoo weinig beteekenis, dat het hen „bijna geen financieel belang inboezemt, ten ware de gevolgtrekking". (Deze eenigszins merkwaardige zinsconstructie werd reeds in 1829 — blijkens een aanteekening op de bescheiden — niet geheel begrepen; naar onze meening wilden de Directeuren zeggen, dat deze zaak wel van belang kon worden zoodra van Australische zijde de conclusie zou worden getrokken, dat voortaan alle daar benoodigde goederen vrij van uitgaande rechten uit Indië zouden kunnen worden uitvoerd).

De Generale Directie van Financiën liet uiteraard aan de „wijzere beoordeeling" van Zijne Excellentie den Luitenant-Gouverneur-Generaal over wat in dezen beslist moet worden; de Directeur der Middelen en Domeinen echter was nog van meening, dat „de onderwerpelijke zaak van hoegenaamd geen politieke consequentie kan zijn."

De gunstige beslissing van de Regeering — d.i. de Luitenant-Gouverneur-Generaal in Rade — blijkt uit Hare, tot den Minister van Staat, Kommissaris-Generaal, Burggraaf Du Bus de Gisignies gerichte missive van 9 November 1829 No. 1872, welke missive hieronder in extenso is opgenomen en uit de resolute van 1 December 1829 No. 7, waarbij,

> „in aanmerking nemende, dat het toestaan van het bovengemeld verzoek, van den Luitenant bij de Engelsche marine *Sholl*, in geener deele op het Gouvernement de verpligting legt om in den vervolge, wanneer zij zulks strijdig met de belangen van 's Lands Schatkist, of om politieke redenen, onraadzaam mogt oordeelen, een gelijk voorregt aan het Britsch Gouvernement te verleenen; en dat het weigeren van dit verzoek, uithoofde van de weinige beduidenis van

hetzelve, kwetsend voor den verzoeker en beneden de waardigheid van het Nederlandsch Gouvernement zoude zijn", de gevraagde vrijdom is verleend.

De Regeeringsmissive van 9 November 1829, een lichtend voorbeeld van ambtelijken stijl uit die dagen, heeft dus geleid tot de hierboven aangehaalde resolutie en luidt als volgt:

„De Regeering in haar vergadering van den 12 dezer kennis genomen hebbende van de stukken, haar geworden bij Uwer Excellentie's appostillaire dispositie van den 3 dezer No. 5 met betrekking tot het daarstellen eener Engelsche bezitting op de westkust van Nieuw-Holland, onder den naam van *Perth Western Australia*, heeft gemeend dat er geene zwarigheid kan bestaan om niet overeenkomstig het te dezen door de Generale directie van financiën uitgebragt advies, te besluiten; dientengevolge heeft de regering dan ook bij hare resolutie van den 12 dezer No. 6 aan den resident van Soerabaia de noodige aanschrijving doen afgaan, om den heer *Sholl* in het aanschaffen van het door hem benoodigde, alle hulp en bijstand te doen ondervinden, en om voorts aan den Luitenant-Gouverneur Stirling, in antwoord op Zijnen brief, in beleefde termen te kennen te geven dat het bestuur alhier met genoegen de aanbieding eener goede verstandhouding heeft ontvangen en tot het behoud daarvan, zoo veel mogelijk zal bijdragen, onder verzekering dat de Britsche onderdanen ook te dezen al die bescherming en voorregten zullen genieten als waarop de onderdanen van een met de Nederlanden bevriende Mogendheid, kunnen aanspraak maken.

Uwer Excellentie hiervan deze mededeeling doende, heb ik de Eer haar, overeenkomstig het in rade genomen besluit, in overweging te geven om de geheele zaak, voor zoo veel die alhier bekend is, te brengen ter kennisse van het ministerie van de marine en de koloniën, voor hetwelk dit welligt van belang kan zijn."

Het markante van de hier getoonde gang van zaken is derhalve dat de betrokken Moederlandsche regeeringen — uit West-Australische archiefstukken is ons gebleken dat daar het verloop der zaak identiek was — eerst op de hoogte zijn gesteld, nadat het directe onderlinge contact tusschen de koloniën een voldongen feit was geworden.

***

Nog meer gegevens voor de interkoloniale geschiedenis van belang kunnen wij putten uit de stukken in het Landsarchief. Wij weten n.l. nauwkeurig, wat Luitenant Sholl te Soerabaja heeft ingekocht. Dat waren:

5	kojangs	katjang	à *f* 60/—	per	kojang
20	,,	rijst	,, ,, 3/—	,,	,,
120	pikoel	djagoeng	,, ,, 2/—	,,	pikoel
60	,,	aardappelen	,, ,, 3/—	,,	,,
15	,,	uien	,, ,, 3/—	,,	,,
4	,,	suiker (sugar candy)	,, ,, 25/—	,,	,,
68	,,	klapperolie	,, ,, 3/—	,,	,,
10	,,	koffie	,, ,, 5/—	,,	,,
4	,,	suiker	,, ,, 1/—	,,	,,
120	stieren		,, ,, 20/—	,,	stuk
100	varkens		,, ,, 5/—	,,	,,
10	paarden		,, ,, 20/—	,,	,,

Wij vragen ons af of thans, honderd jaar later, nog wel één van de hierboven genoemde Indische voortbrengselen naar West-Australië wordt uitgevoerd. Paarden althans komen heden ten dage van Australië!

Het is wel jammer, dat uit de statistieken h.t.l. niet te lezen valt hoe groot de handelsbeweging van Indië met West-Australië is; immers, Australië komt met Nieuw-Zeeland als één post in de officieele handelsstatistieken voor.

Maar zelfs indien deze statistieken op dit punt nu meer gedetailleerd waren, zouden zij voor de interkoloniale geschiedenis van geen beteekenis meer zijn, want West-Australië is sedert het begin van deze eeuw een staat met een eigen parlementaire regeering, in het Australisch Gemeenebest opgenomen en dus sedert dat oogenblik geen geschikt object meer voor beschouwing in het hierboven door ons gestelde kader van dit onderdeel der algemeene koloniale geschiedenis. 1—8—'36.

BOEKBESPREKING

Alien Americans. A Study of Race Relations, by B. Schrieke. New York, The Viking Press, 1936.

Wat is de beteekenis, welke is de invloed van de verschillen in biologische raskenmerken op de verhoudingen tusschen vertegenwoordigers en groepen van vertegenwoordigers van verschillende rassen? Om te preciseeren: zijn de uitingen van afkeer en minachting, waarvan in het verkeer tusschen de leden van verschillende rassen in landen met een gemengde bevolking wederzijds uiting gegeven wordt, instinctief en primair, of openbaren andere gevoelens zich in dezen vorm? Met andere woorden: Moeten de verschijnselen welke wij op het eerste gezicht plegen toe te schrijven aan de omstandigheid, dat representanten van uiteenloopende rassen in het maatschappelijk verkeer op elkaar aangewezen zijn, inderdaad uit verschillen in raskenmerken verklaard worden?

Op deze vragen geeft het boek van prof. Schrieke gedocumenteerd en uitvoerig antwoord.

Het is de vrucht van een studie, in Amerika gemaakt op uitnoodiging van het bestuur van het Julius Rosenwald Fund, dat inrichtingen voor onderwijs aan Negers in de Vereenigde Staten financiert. De directeur, prof. Edwin R. Embree, schrijver van Brown America, een uitmuntend boek over het Amerikaansche Negervraagstuk, bezocht in 1933 Java ter bestudeering van het onderwijs aan Inheemschen hier te lande, en noodigde bij die gelegenheid den toenmaligen directeur van O. en E. uit, in Amerika studie te komen maken van het onderwijs aan Negers. Zoo vertoefde prof. Schrieke van September 1934 tot September 1935 in de Vereenigde Staten, waar hij zijn dagen met ingespannen studie en persoonlijk onderzoek vulde en zijn boek Alien Americans schreef.

Het werk brengt waardevol feitenmateriaal, over de positie der Chineezen en die der Japanners in Californië, over het leven van Mexicanen en Indianen in de Unie, over de verhoudingen tusschen blanken en Negers in de zuidelijke staten, over het onderwijs aan de gekleurde bevolkingsgroepen. Maar verreweg de belangrijkste hoofdstukken zijn de beschouwende, het vierde, met een analyse van de houding van den gezeten Amerikaanschen burger, afstammeling van pioniersgeslachten, ten aanzien van den immigrant, en het zevende, waarin het alternatief „vooroordeel of vooruitgang" gesteld wordt. Belangrijk zijn deze beschouwingen, doordat prof. Schrieke aantoont, dat de gevoelens ten opzichte van den blanken immigrant die uit een sociaal milieu van geringer ontwikkeling en lager beschaving stamt, denzelfden oorsprong hebben als die ten aanzien van de gekleurde mede-bewoners van het territoir der U.S.A. Die oorsprong is *niet* spontane individueele afkeer van afwijkende raskenmerken, maar verzet van een meer of minder geconsolideerd en stabiel sociaal organisme tegen het gevaar, dat dreigt van de zijde van een bevolkingsgroep van andere origine, met andere, lagere, althans lager geachte ethische en intellectueele standaarden en geringer behoeften. Dit verzet wordt dan mede effectief doordat het zich in het individu openbaart als verheffing op de eigen raskwaliteiten, de tegenkant van minachting of haat tegen die der andere bevolkingsgroep. Maar in wezen is dit niets dan de vorm waarin het individu medewerkt om het verzet van de groep tot welke hij behoort, tot zijn recht te doen komen. Het vraagstuk is, in eerste instantie, sociologisch, en wordt door prof. Schrieke dan ook als sociologisch probleem behandeld

De schrijver maakt hieromtrent belangrijke opmerkingen. „Fixation of prejudice", schrijft hij (blz. 71):

> Fixation of prejudice was often set even before contact occurred. Not what somebody does or does not do, but what he is expected to do, determines the attitude. If people know where you come from, the established opinion of what, in that case, your characteristics should be will soon discover in you the anticipated peculiarities. The prejudice, therefore, is not merely a spontaneous, unreflecting *feeling* of aversion, aroused by the perception of dissimilarity. It also a *pre-judgement* not based on the individual's distinctive characteristics, but rather supported, confirmed and justified by the apperception of his differences from the in-group, by personal experiences, or by what is heard from friends, or read in the newspapers. The „foreigner" is not judged as an individual but as a member of his group.

Toen gedurende het eerste decennium van deze eeuw de immigratie uit de oostelijke en de zuid-oostelijke landen van Europa

een omvang bereikte van gemiddeld bijna een millioen zielen per jaar, sloeg den gezeten Amerikanen, wier onderbewust vertrouwen op den graad van consolidatie en stabiliteit van hun maatschappij nog niet sterk was en die van de zijde dier ongeorganiseerde horden van sociaal en cultureel ontwortelden ernstig gevaar vreesden, de schrik om het hart. President Theodore Roosevelt sprak van „rassenzelfmoord" ingeval van onbelemmerde toelating van die immigratie. Maatregelen tot zelfbescherming, die segregatie van de vreemdelingen bedoelden, waren vanzelfsprekend en onvermijdelijk. Vooroordeel, dat zich in het individu openbaarde, was het onbewust aangegrepen middel tot beveiliging van wat aan cultureele waarden ontwikkeld en veroverd was.

Tegelijk laat de drang tot handhaving van de eigen normen zich gelden in een streven naar uniformiteit, dat maar weinig ruimte laat voor uitingen van persoonlijke voorkeur en smaak. Het kan stijgen, en stijgt inderdaad, tot een onverdraagzaamheid, veel hinderlijker dan in landen met een stevig geconsolideerd en meer stabiel sociaal organisme, dat zich de weelde van waardeering van afwijkende opvattingen veroorloven kan, pleegt te worden waargenomen.

Dit alles geldt voor de houding ten opzichte van de blanke zoogoed als voor die ten aanzien van de gekleurde immigranten, die trouwens in sociale en individueele levensuitingen merkwaardig veel overeenkomst vertoonen. Maar als de tweede of de derde generatie zich heeft aangepast, als de kinderen of de kleinkinderen van den immigrant volledig Amerikaan zijn geworden — een proces, dat door het onderwijs sterk gestimuleerd wordt — dan verdwijnen, althans voor zoover de blanke nieuwe Amerikanen betreft, de vooroordeelen en worden zij als gelijkwaardige medeburgers erkend. Zoo werkt de Tijd als de groote assimilator.

Moeilijker valt deze erkenning ten aanzien van de afstammelingen van gekleurde immigranten, Chineezen, Japanners, Mexicanen, en in het bijzonder ten opzichte van de Negers, niettegenstaande deze over het algemeen een veel sterker en soepeler aanpassingsvermogen toonden dan o.a. Italianen en Polen. Het vooroordeel heeft zich gehecht aan hun huidskleur en de overige biologische raskenmerken; en daardoor blijven zij zonder onderscheid voor het bewustzijn van den blanken Amerikaan gelden als dragers van een lagere beschaving. Dit vooroordeel belet, onderscheid te erkennen tusschen den academisch opgeleiden Neger en den

ongeschoolden Neger-arbeider; voor den blanken Amerikaan zijn ze beiden als „Nigger" minderwaardig. In de noordelijke staten slijt deze tendenz. In de zuidelijke, waar men is blijven leven in het verleden, toen de Neger zijn vaste plaats had op den bodem van het maatschappelijk stelsel en de suppremátie der blanken van die zijde geen zweem van gevaar liep, is ze sterk gebleven. Daar wordt de Neger sociaal en politiek er onder gehouden. En het vooroordeel wordt er gevoed door vrees voor maatschappelijke verandering, welke hem een beteren socialen status, althans beter kansen, zou kunnen bieden. De felle mededinging tusschen maatschappelijke klassen komt als r a s s e n-tegenstellingen aan de oppervlakte, doordat de eene klasse, betrekkelijk toevallig uit representanten van een gekleurd ras bestaat.

Maar de positie van den blanke in de zuidelijke staten der Unie wordt voor een zeer groot deel bepaald door die van den Neger hoe lager de maatschappelijke status van den laatste, des te lager ook de onderste grens tot waar die van den blanke dalen kan. Vandaar het alternatief „vooroordeel of vooruitgang", door den schrijver in zijn slotbeschouwing geformuleerd.

Dit is, globaal, de strekking van prof. Schrieke's boek, dat veel bevat, waarmee wij hier, in dit land met zoo uiteenloopende rasgroepen, ons voordeel kunnen doen.

M. K.

AANTEEKENINGEN

Kapitaal in de Chineesche volkshuishouding.

Het Weltwirtschaftliches Archiv van Juli j.l. bevat een studie van prof. C. F. Remer, hoogleeraar in de economie aan de universiteit van Michigan, over „Das Problem der Kapitalbeschaffung in der chinesischen Volkswirtschaft", een vraagstuk welks beteekenis hij gedurende jarenlange werkzaamheid als professor aan St. John's University te Shanghai van nabij heeft leeren kennen. Van zijn hand verscheen dan ook in 1933 een boek over Foreign Investments in China, dat een schat van gegevens bevat.

Blijkens de onderzoekingen van prof. Remer was het totale bedrag der buitenlandsche beleggingen in China in 1931: 3242,5 millioen Amer. dollars, waarvan ongeveer een vierde in obligaties van de Chineesche regeering stak (22%) en ruim drie vierden (78%) in particuliere ondernemingen. Ruim 36% van het bedrag was in verkeersmiddelen belegd. Alleen in Shanghai was in 1931: 34,3% van alle investeeringen belegd, in Mandsjoerije 27,1%. Het aandeel der verschillende landen was: Engeland 36,7%, Japan 35,1%, Sowjet-Rusland 8,4%, de Vereenigde Staten 6,1%, Frankrijk 5,9%, Duitschland 2,7%, België 2,7%, Nederland 0,9%.

Op grond van nauwkeurige schattingen concludeerde de schrijver, dat China sinds 1902 aan rente en aflossing en aan winsten van buitenlandsche, in het land gevestigde, ondernemingen meer aan het buitenland betaald had dan het in den vorm van nieuwe beleggingen had ontvangen. Een netto-overschot aan kapitaal is afgevloeid. Bovendien is China's handelsbalans jaar op jaar passief. Het verschil wordt gedekt door de bedragen welke Chineesche emigranten naar China zenden en die volgens prof. Remer hoog zijn: in 1930 was het volgens hem 316,3 millioen Chin. dollars.

In zijn studie in het Weltwirtschaftliches Archiv constateert schr., dat het oude, traditioneele China op het punt van kapitaal slecht voorzien was toen met het moderne Westen betrekkingen ontstonden. Hoe kwam het, dat China een

veel te gering overschot had om een modern productie- en verkeersapparaat te kunnen scheppen?

Het oude China was niet geheel zonder kapitaal, maar dit was belegd in waterwerken ten behoeve van de rijstcultuur, tot regeling van den waterstand in de rivieren, in wegen enz. Voor boeren en handwerkers was het practisch onmogelijk, zich kapitaal te verschaffen voor uitbreiding en verbetering van hun bedrijf. Wel werd voor financiering van den handel kapitaal beschikbaar gesteld door banken en kooplieden, in een mate die de verbazing van den onderzoeker wekt. Maar dit kapitaal stamde uit binnenlandsche bron, en ook nu wordt practisch nog geen moeite gedaan om kapitaal uit het buitenland te verkrijgen.

Schr. gaat dan na, uit welke bronnen het huidige China kapitaal zou kunnen krijgen. Men kan vaak hooren beweren, dat een groot surplus bestaat in den vorm van zilvervoorraden. Maar deze vallen niet mee: ze worden geschat op 1700 millioen ounces gemunt en 800 millioen ounces ongemunt zilver. Voor de voorziening van het land met kapitaalgoederen kan deze zilvervoorraad geen belangrijke rol spelen.

Toch moet aangenomen worden, dat China een potentieel overschot bezit, dat tengevolge van bepaalde oorzaken niet rendabel gemaakt kan worden. Inderdaad zijn oorzaken van die strekking wel aan te wijzen: de hooge uitgaven bij huwelijken en begrafenissen, de zware druk van burgeroorlogen en militaire uitgaven. Ook daardoor is de armoede op het platteland groot; gebrek aan kapitaal, aan crediet belemmert de ontwikkeling van den landbouw. Blijkens onderzoekingen van den Nationalen Economischen Raad van China, in samenwerking met een gedelegeerde van den Volkenbond — Sir Arthur Salter — is in de provincie Tsekiang, die tot de rijkste gebieden van China gerekend wordt, de menschelijke arbeid voor vijf-zesden op productie van voedingsmiddelen voor het eigen gebruik gericht, terwijl nog voedingsmiddelen worden ingevoerd. Een overschot bestaat practisch niet. De kapitaalbelegging in moderne en half-moderne ondernemingen in Tsekiang wordt op minder dan 10 millioen dollar geschat. En dit in een provincie van 100.000 vierk. kilometer met een bevolking van 20 millioen zielen!

De groote vraag blijft: Waaraan is toe te schrijven, dat de Chineesche koopman in China op zoo uiterst geringe schaal kapitaal uit het buitenland importeert? De door Chineezen in hun eigen land met behulp van elders geleend kapitaal gestichte ondernemingen zijn maar weinige in aantal; in 1931 was het totale aldus belegde bedrag niet meer dan ongeveer 39 millioen Amer. dollars. De buitenlandsche investeering in China geschiedt nog haast geheel direct, d.w.z. de kapitaalbezitter is tevens eigenaar van de onderneming en beschikt over de volle netto winst, en de leiding van het bedrijf is in handen van buitenlanders. Op veel grooter schaal dan de Chineesche ondernemer of koopman heeft de Chineesche regee-

ring kapitaal uit het buitenland ingevoerd, waarvan evenwel slechts een klein deel voor modern-technische outillage besteed is: de regeering moest leenen om de oorlogsschatting aan Japan en de schadeloosstellingen in verband met den Bokser-opstand te kunnen betalen. Zij heeft aan „Reparationen" méér betaald dan zij kapitaal ingevoerd heeft.

Schr. meent het aan de kracht van gewoonte en traditie, aan een tekort aan elasticiteit en aanpassingsvermogen der ondernemingen van Chineezen in China te moeten toeschrijven, dat deze den weg naar de bronnen van buitenlandsch kapitaal zoo moeilijk blijken te kunnen vinden. Dit valt temeer op, doordat de Chineezen die zich als koopman of industrieel in het buitenland, in de Pacific-landen vooral, hebben gevestigd, met aanboren van die bronnen niet de minste moeite ondervinden.

Schr. beschouwt de vermogens der Chineezen in het buitenland als een belangrijke reserve, die voor de ontwikkeling van China kan worden aangewend. Wat door deze emigranten jaarlijks naar hun land overgemaakt wordt, loopt in de millioenen dollars. Voor China zou, meent hij, een nieuw tijdperk beginnen, als de Chineezen in het buitenland zouden besluiten, op groote schaal in hun vaderland te investeeren.

MEDEDEELING

Met het verschijnen van het derde deel is de uitgave van de Verspreide Geschriften van mr. C. van Vollenhoven voltooid.

Een waardige uitgave en een onschatbare inhoud. Helaas blijkt de prijs in deze tijden voor velen een beletsel om tot aanschaf over te gaan. Daarom is het misschien niet overbodig, meerdere bekendheid te geven aan het feit, dat tegenwoordig de deelen afzonderlijk verkrijgbaar zijn gesteld.

Eerste deel:	I	Omtrek en methode der rechtswetenschap
	II	Leiden
	III	Historische schetsen
	IV	Grotius
	V	Thorbecke
Tweede deel:	VI	Internationaal recht
Derde deel:	VII	De Indiën
	VIII	Herdenkingen
	IX	Overige geschriften, Registers.

Prijs per deel *f* 17,25; bij bestelling uit Nederland *f* 15,—.

Administratie.

Voor het aanvragen van abonnementen, het opgeven van adresveranderingen, het plaatsen van advertenties, het vragen van inlichtingen enz. wende men zich tot de N. V. Koninklijke Drukkerij „De Unie", Molenvliet Oost 8 te Batavia-C., die optreedt als administratrice van het tijdschrift „Koloniale Studiën".

Losse afleveringen.

Losse afleveringen van de jaargangen 1916 t/m 1934 worden, voor zoover voorradig, verkrijgbaar gesteld tegen den prijs van *f* 1.— per exemplaar.

Afzonderlijke afleveringen van latere jaargangen zijn verkrijgbaar voor den prijs van *f* 3.— per exemplaar.

Redactie.

Voor de redactie bestemde bijdragen en berichten dienen te worden gericht tot Dr. M. W. F. Mansvelt, Mampangweg 27 te Batavia-C.

Bijdragen.

Medewerkers worden verzocht hunne bijdragen in het algemeen te beperken tot een omvang van 30 bladzijden druks.

Tarief voor advertenties.

6	plaatsingen	1/1	bladzijde	*f*	100.—	2	plaatsingen	1/2	bladzijde	*f* 25.—
4	„	„	„	„	60.—	1	„	„	„	„ 15.—
2	„	„	„	„	45.—	6	„	1/4	„	„ 35.—
1	„	„	„	„	25.—	3	„	„	„	„ 20.—
6	„	1/2	„	„	60.—	2	„	„	„	„ 12.50
3	„	„	„	„	35.—	1	„	„	„	„ 7.50

INHOUD

Bladzijde

Ter inleiding van het oude „Koloniale Studiën" in een nieuw kleed 5

Het Economisch onderzoek in Ned.-Indië, door M. 8

Enkele opmerkingen over den Westerschen Geest in het Oosten, door Prof. Dr. J. H. Boeke 12

Indië en Dominion-Status, door Prof. Mr. J. J. Schrieke 23

De daling van de kosten van levensonderhoud van Ambtenaars-gezinnen te Batavia, door Dr. H. M. J. Hart .. 43

Zijn minimumloonen voor Java en Madoera nu urgenter dan in 1921? door Dr. A. M. P. A. Scheltema 81

Het Zoutmiddel in Crisistijd, door C. W. Boon 109

Eenige opmerkingen over Interkoloniale Geschiedenis, door Dr. F. R. J. Verhoeven 140

Boekbespreking

Alien Americans. A Study of Race Relations, by B. Schrieke, New York 148

Aanteekeningen 152

KOLONIALE STUDIËN

Moge dan voor Boven-
Indië de dage inzicht
in sociaal economische
vraagstukken omnis bonis
voor wie de leiding
van Rijk Zijn eiland vertoon.

Buitenzorg
24 Sept. 1936

DE JURIDISCHE UITRUSTING VAN INDIË VOOR HET WERELDVERKEER

DOOR PROF. DR. H. WESTRA

> In de vredelooze wereld zijn enkele groote oasen overgebleven: de koloniale imperia. Den vrede, dien Europa zich zelf niet schenken kan, heeft het geschonken aan de tropische wereld.
>
> GERRETSON.

Nu de stille Zuidzee meer en meer tot een wereldmiddelpunt is geworden en het snel ontwikkelend wereldverkeer zich concentreert op ons Indië, rijzen er tal van problemen, die vroeger niet bestonden en die op spoedige aanpassing aandringen, wil de vrede, dien Gerretson zoo treffend teekent, behouden blijven.

Het zijn economische factoren in den ruimen zin genomen, die Indië nopen uit zijn geïsoleerde positie te geraken, het zijn dan ook allereerst economische maatregelen, die daarvoor in aanmerking komen. De juridische hebben een bijkomstige beteekenis. Doch ook op dit terrein zal ik in mijn beschouwing niet betrekken de talrijke maatregelen, waardoor Indië in het internationale leven is ingeschakeld, voortvloeiende uit verdragen en uit de bemoeienis van den Volkenbond, waarvan prof. Neytzel de Wilde in de laatste aflevering van het Grotius-Jaarboek een uitstekend overzicht gaf. Ik zal mij beperken tot die maatregelen en plannen, die de Indische huishouding — de inwendige Indische aangelegenheden — betreffen en toch uitgaan boven hun intern karakter en de meestal onuitgesproken bedoeling hebben om Indië juridisch weerbaar te maken voor het wereldverkeer. En ook hier bepaal ik mij tot enkele dier gevallen.

De nieuwe tijd heeft genoopt tot het opmaken van de balans van de in Indië aanwezige staatkundige krachten, wat weer geleid heeft tot het scheppen van instituten, het nemen van maatregelen en het maken van plannen.

In dit licht is de beteekenis van den volksraad te zien en is zijn instelling een gelukkige stap geweest. De lange voorgeschiedenis — om enkele losse ideeën van vroeger ter zijde te laten — vangt aan na 1854 als gevolg van de zich uitbreidende staatstaak en groepeert zich om de hervorming van den raad van Indië. Dat spoor loopt dood met de Kamerontbinding in 1894 en de intrekking van het ontwerp van Dedem; de plannen gaan in andere richting en leiden tot de instelling van de locale raden in 1903. De gedachte aan een centraal vertegenwoordigend lichaam blijft echter voortleven. Zij krijgt vorm en inhoud door invloeden van buiten, de ideeën-omvorming door den wereldoorlog, zooals ook met de grondwetsherziening van 1917 het geval is. Het voorbericht van Juli 1918 van de z.g. roode grondwet wijst uitdrukkelijk op dit verschijnsel: „Bij het nageslacht zal het misschien verwondering wekken, dat, terwijl aan alle kanten in Europa buiten Nederland de wereldoorlog woedde, terwijl ook bij ons de terugslag van den krijg op zoo vele wijzen gevoeld werd en terwijl het gevaar om nog in den maalstroom medegesleurd te worden geenszins geweken was, men in staat was zich bezig te houden met een zoo zuiver nationaal belang als het herzien van de constitutie. En toch is dit niet zoo vreemd. Dringt zich niet, ook juist in alle oorlogvoerende landen, de noodzakelijkheid van grondige herziening der verschillende staatsregelingen meer of minder bewust op den voorgrond?"

Het mobiliseeren van de Indische staatkundige krachten, de mogelijkheid in het openbaar de stemmen te hooren van alle groepen der bevolking en uit alle hoeken van den Archipel over het Indische beleid in zijn ganschen omvang, deze bron van eerstehandsch informaties, zooals Muurling het typeerde, is voor de plaatsbepaling van Indië in het wereldverkeer van het grootste belang gebleken. De toetsing bijv. van de juistheid van een materie als de crisismaatregelen, die niet enkel tot Indië beperkt blijven, en den hoofdinhoud vormen van het staatsblad van dit en het vorig jaar is daardoor mogelijk geworden.

Mobilisatie beteekent ook de bestuurshervorming in de Buitengewesten, zooals die nu wordt aangevat. Java met zijn drieledige provincie berustend op een in wezen vage afscheiding van de drie

bevolkingsgroepen, een criterium, dat al dadelijk overboord gegooid moest worden voor de Vorstenlanden uit een oogpunt van deferentie, met zijn teveel aan raden — soms slecht opgezet als de regentschapsraden — kan als waarschuwing dienen. Het idee van eilanden en eilanden-groepen-gouvernementen (herstel van Java als één provincie werd door de regeering afgewezen) met een onderbouw van groepsgemeenschappen, zich aansluitend bij het rechtsbewustzijn der groepsgenooten, met een administratieven maatregel als de regionale begrootingen, heeft in ons verband de beteekenis van het meten van de volkskracht.

Een sta in den weg voor aanpassing aan het wereldverkeer vormt nog altijd de rechtsverscheidenheid, die door adatoverschatting onzerzijds sterker is geworden. De vroegere pogingen om tot rechtseenheid te geraken waren ingegeven door overschatting van het Westersch recht, misschien beïnvloed door de Hollandsche zucht naar netheid of door gemakzucht om het de rechtspraak eenvoudiger te maken. De idee van dit soort „confectierecht" is van de baan. En nu zou men rustig kunnen afwachten tot de „autoactiviteit" ook hier haar vruchten zou afwerpen en geleidelijk de rechtsontwikkeling tot een eenheidsrecht zou voeren. Maar dan zou het onherroepelijk te laat zijn. Japan en Turkije hebben begrepen, dat een snelle aanpassing van het recht geboden was en hebben de schokken verbonden aan de sprongen van de rechtsontwikkeling er voor over gehad. En in de Europeesche rechtsgeschiedenis levert de receptie van het Romeinsche recht een voorbeeld. De verscheidenheid van het volksrecht heeft om diezelfde reden plaats moeten maken voor het universeeler en ontwikkelder Romeinsche recht. Ook daar dwongen de omstandigheden tot een eenheidsrecht.

Nu is de vrees niet ongegrond, dat een ingrijpen weer sterk den invloed ondergaat van de studeerkamer, graue Theorie wordt en uitloopt op een stel staats- en bijbladen. Dat zou stellig het geval zijn, wanneer de practijk geen aanknoopingspunt zou geven. De vergelijking met het vraagstuk van de administratieve rechtspraak dringt zich op. De rechtsstaat-idee opgebouwd op de antithese „overheid — burger" liep uit op een regeling van een alle conflicten omvattend administratief-rechterlijk orgaan, in het ontwerp Loeff, totdat Struycken er terecht op wees, dat men niet omgekeken had naar wat er in de practijk al gegroeid was aan administratief-rechterlijke instanties en dat men daarop moest voortbouwen.

Voor ons geval ligt het aanknoopingspunt in het conflicten-recht Oost-West, dat niet als het internationaal privaatrecht uitzondering, maar een bijna dagelijksch voorkomend verschijnsel is. Het daar ontstane nieuwe recht is een tusschenrecht, dat niet zuiver Europeesch recht is, al voert dit ook ongetwijfeld den boventoon, en evenmin zuiver volksrecht is. Het probleem is nu om dit recht te doen uitgroeien tot een algemeen Indisch landsrecht. Voor de groepen Europeanen en Chineezen, Christen-Inlanders en intellectueele Inlanders kan dit recht al dadelijk worden aanvaard, al zal voor menig punt, zeker op het gebied van het familierecht, verwezen moeten worden naar het gewoonterecht. En voor de overige groepen zal het een kwestie van vrijwillige groepsgewijze onderwerping worden.

Voor de innerlijke verbondenheid van Indië heeft het hier ontwikkelde plan verstrekkende beteekenis. De scheidingslijn loopt dan niet meer tusschen de rassen, doch dwars daar doorheen, een wensch die in den laatsten tijd telkens met meer kracht wordt opgeworpen. Het verlangen naar grondrechten door Indo-Europeanen, Indo-Chineezen en Indo-Arabieren, het voorstel van de PEB-fractie om te geraken tot een Indisch burgerschap zijn daarvan sprekende symptomen.

Bij de jongste behandeling van de begrooting van justitie heeft Mapoedji vervanging van de adatrechtspraak door gouvernementsrechtspraak voor de Inheemsche intellectueelen bepleit, een wensch, die ik als volksraadslid en lid van andere raden herhaaldelijk heb gehoord. Waar dit verlangen in die kringen leeft en luider wordt en bovenal, waar de tijd aan de deur klopt, is het van Nederburgh afkomstige denkbeeld van een algemeen Indisch landsrecht een nieuwe overweging waard.

DE NIEUWSVOORZIENING VAN NEDERLANDSCH-INDIË (PRACTIJK-BESCHOUWINGEN)

DOOR HERMAN SALOMONSON

Ontwikkeling.

De ontwikkeling der nieuwsvoorziening van Nederlandsch-Indië houdt rechtstreeks verband met die van het verre eilandenrijk, van den groei der vestigingen tot een groot verband, met de opening der buitengewesten en het uitzwermen der nieuws-verlangenden uit de aanvankelijke centra en met de geweldige ontwikkeling der communicatie-middelen.

Aanvankelijk was zelfs de vestiging sterk geïsoleerd, en de sfeer van belangstelling was vernauwd tot de min of meer directe omgeving.

In de eerste helft van de zeventiende eeuw ging het nieuws van mond tot mond in de herbergen nabij het Kasteel en de Werf, waar het door reizigers werd aangebracht.

De compagnie was uiteraard niet mededeelzaam en onderdrukte met haar machtsmiddelen over de drukpers de nieuwsverspreiding welbewust.

„In 1780 — vertelt De Haan — verbiedt de Regeering zelfs, dat de Kerkeraad of Curatoren op eigen gezag verslagen aangaande kerk of school in Nederlandsche periodieken plaatsen. In 1791 weigert zij hare vergunning tot het drukken van periodieke lijsten van vertrokken en ter reede liggende schepen ...."

Het gezag hield de nieuwsverspreiding aan zichzelf. Reeds in 1615 — aldus De Haan — zien wij Coen Europeesche nieuwstijdingen verzenden; zelfs na zijn aftreden als Gouverneur-

Generaal richt hij tot de Indische Regeering een brief met „de passeerende novos van 't vaderlant ende andere quartieren", welke nieuwtjes deze in copie doorzendt aan onze vloot in de Chineesche wateren.

Uit 1644 is het eerste geval bekend van wat men thans de redistributie van nieuwstijdingen zou noemen, namelijk het feit dat de Ambonsche Regeering geregeld Indisch en Nederlandsch nieuws van Batavia ontvangt in den vorm van geschreven „Memorie der Nouvellen". De Haan publiceert een foto van zulk een blaadje van Augustus 1700.

Hiermede is het gesproken nieuws reeds door de regelmatige schriftelijke verspreiding vervangen; indien men tenminste van „vervangen" durft spreken in een tijd als de huidige, nu de stadsomroeper zijn revanche heeft genomen, en na lang zwijgen zijn stem weer verheft over de geheele wereld, voor de microfoon der radiostations, die de gesproken nieuwstijdingen door den aether zenden.

De Haan gewaagt van een gedrukt krantje, dat in 1744 verscheen en verdween. Daarna „bleven derhalve als nieuwstijdingen niets over dan de geschreven blaadjes met steeds schraler berichtjes, benevens de uit Euorpa drie- of viermaal per jaar overgezonden kranten. Zenuwachtige nieuwsgierigheid en gespannen uitzien naar wereldberichten kende men toenmaals niet. Men wachtte phlegmatisch af, of er iets ruchtbaar zou worden aangaande den stand van zaken in Europa .... Wel deed de Regeering eenige moeite om het Europeesche nieuws te vernemen, liet kranten opvragen bij schepen, die Anjer of Batavia aandeden en gaf in 1766 zelfs last om in Straat Soenda de passeerende schepen van bevriende natiën aan te klampen om naar berichten uit Europa te informeeren .... Hoe langzaam destijds het nieuws zich verspreidde, blijkt wel daaruit, dat een officier, den 5en November 1787 uit Cadiz vertrokken, nog niets had vernomen van den aanval der Pruisen in ons land op 13 September, dus twee maanden eerder, zoodat hij in April 1788 daaromtrent geen bericht kon geven ...."

Thans is elke Europeesche gebeurtenis van belang binnen enkele seconden over geheel Ned.-Indië bekend. Intusschen las men te Batavia het Vendunieuws, de berichten uit eigen omgeving; nog steeds is het Stadsnieuws in de Indische bladen een zeer gewaardeerde rubriek.

Naarmate zich in de negentiende eeuw het dagbladleven te Batavia schuchter ontwikkelde, perfectioneerden de redacteuren het gebruik van hun trouwsten medewerker: de schaar. De Haan vertelt:

> De redacteur deed niets dan knippen en nu en dan een verslagje schrijven. Voor zijn nieuws was hij zeer afhankelijk van den goeden wil van het publiek. Agenten of correspondenten waren onbekend; zelfs de Britsch-Indische bladen ontving de redactie niet geregeld, maar inzenders werden met groote gastvrijheid verwelkomd. Er was een aparte Poet's corner en wie een niet al te slecht vers fabriceerde, kon in dat hoekje een plaatsje vinden. Overigens was het een waagstuk om iets in te zenden, want letterlijk alles van dien aard werd door anonieme critici aangevallen en leverde dan maanden lang stof tot wederzijdsche hatelijkheden, een bewijs van de overprikkeling, die uit het eentonige leven voortkwam. Het Europeesch nieuws kwam bij onsamenhangende brokstukken en zeer laat. Den 9 Mei 1812 had men sedert tien maanden geene doorloopende berichten ontvangen. In het nummer ven 1 Mei 1813 is het jongste nieuws van medio September 1812 De tijding van Napoleon's terugkeer van Elba ging van hand tot hand, voordat de redactie haar wist te bemachtigen. Eens is het laatste Europeesche nieuws een bericht, dat van Constantinopel door een Tartaar naar Bagdad is gebracht en zoo de kust heeft bereikt; een andermaal komt het van Koepang op Timor, waar een Australische parelvisscher het heeft aangebracht.

In 1852 verscheen de Java-Bode, de oudste der nog bestaande Bataviasche Couranten. In de briefwisseling tusschen den redacteur, Coenraad Busken Huet, met zijn voornaamsten medewerker E. J. Potgieter, den Amsterdamschen letterkundige, vinden wij eenige gegevens omtrent de nieuwsvoorziening, die Huet, uiteraard individueel, voor zijn blad betrok omstreeks de zeventiger jare.

De taak van Potgieter als correspondent in Nederland bestond in bemiddeling tot verstrekking van couranten. De hoofdinhoud der Java-Bode bestond uit politieke en letterkundige opstellen. Dan waren er weinige, en niet bepaald actueele telegrammen uit Europa, berichten uit de kleine Indische samenleving, en na aankomst van elke mail, een extra-nummer met het Europeesche

nieuws „waarmede, aldus Huet, ik het vrij druk heb". Hoe traag de mails liepen, vernemen wij uit een brief van 12 Februari:

„een drawback .... ! Uw voorlaatste briefje, van 29 December gewaagt van een innemend fragment uit Thijm's Almanak, met dezelfde post, schrijft gij, aan mij verzonden. Dat fragment, nu, heb ik niet ontvangen, en leef op hoop, dat de volgende Engelsche mail (de Fransche van 5 Januari liet zulks na) het mij nog brengen zal ...."

Kenmerkend is de volgende klaagzang van Huet:

„ ....frankeer s.v.p. uwe brieven niet. Ik kan die beleefdheid niet reciproceeren: 1e. niet, omdat het postkantoor een half uur rijdens van onze woning ligt, en 2e. niet, omdat er geene andere Indische postzegels als van 10 centen bestaan. Zeven zegels op één brief — dat kan toch niet; gij zoudt denken dat ik U fragmenten uit de Openbaring van Johannes zond ...."

waarop dan volgt:

".... nevenstaand briefje was gisteren-avond buiten pas voltooid, toen ik berigt ontving, dat weder eene mail was aangekomen; en die mail bracht mij hedenochtend niets meer of minder dan uw langen hartelijken brief van 18 Junij ...."

Het briefje is gedateerd 27 Julij, zoodat de lange hartelijke brief er dus niets meer of minder dan veertig dagen over heeft gedaan.

Niet minder merkwaardig is de vergelijking tusschen telegrafische nieuwsdiensten, die Huet ontving en die, welke de moderne techniek en het verbeterde dagbladbedrijf ten dienste van zijn opvolgers stelden. Op 9 November 1872 schrijft Huet:

„.... doch ik moet nog eene andere aangelegenheid regelen: de telegrammen. Dat is een dure liefhebberij. Elk telegram van 20 woorden uit Nederland kost *f* 73.—, zoodat al stel ik voor dat doel *f* 150.— 's maands bij de Indische Handelsbank te Uwent beschikbaar, voor die som nog niet meer dan één telegram in de veertien dagen te bekomen is. Nogthans denk ik er ernstig aan, mij „dat offer te getroosten", zooals de uitgevers bluffen. De telegrammen uit Rotterdam, die gij thans in de Java Bode aantreft, kosten vergelijkenderwijs niet veel, omdat door alle courantiers te zamen gekontribueerd wordt. Maar dat zijn hoofdzakelijk handels-telegrammen, onbelangrijk voor de groote meerderheid van het publiek. Het moeilijkst

zal zijn, te Amsterdam, te Rotterdam of te Den Haag, — want alleen die drie plaatsen kunnen in aanmerking komen, iemand te vinden, niet te rijk om voor een matig honorarium zich eenige moeite te willen geven, en niet te dom om in 17 woorden (want van de 20 moeten er minstens 3 af voor het adres) een meldenswaardig nieuwtje zamen te dringen. Enfin, ook die Edipus zal wel te vinden zijn ...."

Huet, met zijn vierendertig woorden telegrafisch nieuws per maand, zou wel verbaasd zijn, indien hij kennis had kunnen nemen van de boekhouding van zijn opvolgers, die per dag vele duizenden sein-woorden ontvangen.

Huet klaagt in een ander schrijven over de dikwijls verminkte telegrammen, welker actualiteit men kan beoordeelen uit de volgende verzuchting op 12 October 1870:

".... de laatste berigten van het oorlogstooneel, op dit oogenblik hier at hand, zijn van 26 September: (het afspringen der onderhandelingen over een wapenstilstand en het verwerpen van Duitschlands vredesvoorwaarden). Die tijdingen werden hier gisteren, 11 October, en derhalve zestien dagen na dato, uit Singapore aangebragt, waaruit gij zien kunt, dat ons telegrafisch verkeer met Europa nog te wenschen overlaat ....".

De eeuw der techniek.

Eerst in deze eeuw heeft zich het telegrafisch en telefonisch verkeer zoodanig ontwikkeld, dat de nieuwsvoorziening van Nederlandsch-Indië gelijken tred houdt met die van de Europeesche landen.

Van bericht-neming uit allerlei bronnen, uit Europa naar een locaal eindpunt en voor locaal gebruik, ontwikkelde zij zich tot een modern distributiebedrijf voor den geheelen Archipel en de varende schepen op zee.

En het is deze redistributie over een gebied, zoo groot, dat het tijdverschil tusschen de Oostelijke en Westelijke uitersten twee uren bedraagt, die daarin den factor der hoogste zorgen uitmaakt.

Men bedenke dat, in tegenstelling met buitenlandsche imperiale telegrafische nieuwsdiensten, waarvan de kosten worden gedragen door talrijke afnemers langs de seinroute, de nieuwsbrug van het Moederland naar Indië slechts wordt gesteund door één peiler: de Indische nieuwsconsumenten.

Deze consumenten worden verspreid over dat enorm gebied en hebben het recht op een generale en simultane distributie; zij stellen eischen van intensieve bediening, die in een klein rayon gemakkelijker te vervullen zijn dan over groote afstanden, zelfs met behulp der draadlooze telegrafie, de lijntelegrafie, de vliegtuigen, de spoorwegen en automobielen

Het onderhoud der nieuwsvoorziening op het peil van heden vergt dan ook eene coöperatie [1]) tusschen al deze verspreide Nederlanders en het intensiefst mogelijk gebruik van alle voorhanden communicatiemiddelen.

Dit vergt een centrale organisatie, welke, ten behoeve van alle nieuwsorganen, is ingesteld op de continue nieuwsvoorziening (niet de incidenteele en individueele van vroeger dagen) met correspondenten en vertegenwoordigingen over de geheele wereld.

Een betrekkelijk gering en in vergelijking met Westersche centra onkapitaalkrachtig aantal deelnemers, moet deze centrale organisatie met al hare continuïteitsverplichtingen dragen.

Dit legt zware verplichtingen op het centrale orgaan en wel in het bijzonder voor 't geen betreft de re-distributie.

Immers, uit den centralen vergaarbak te Batavia, waar het wereldnieuws en dat uit den Archipel binnenkomt, moet een stroom van vele duizenden woorden over den Archipel verwerkt worden.

Sinds eenige jaren beschikt men tot dit doel over eene voortreffelijke radio-diffusie uit Bandoeng. Deze verspreiding wordt in locale Gouvernements P.T.T.-kantoren opgenomen en aan rechthebbenden afgeleverd.

Deze dienst functionneert vrijwel onafgebroken van 7 uur v.m. tot 1 uur n.m.; zij heeft een bepaalde woordencapaciteit, welke verband houdt met de mogelijke snelheid van opname.

In zeer nieuwsrijke tijden, wanneer uit Europa, Amerika, Azië en het binnenland stroomen nieuws binnenkomen, moet de selectie daarvan zoodanig zijn, dat al het belangrijke kan worden verwerkt.

Een overschot van z.g. secundair-belangrijk nieuws, uitvoerige redevoeringen e.d. wordt dan per snelste gelegenheid doorgezonden.

Deze doorzending per vliegtuig kan nog tot eigenaardige consequenties voeren; want de practijk wijst uit, dat zelfs een nachtelijke

---

[1]) Een aanvang van zulk een coöperatie vermeldt Huet in zijn tevoren aangehaald schrijven van 1872 over handelstelegrammen, „waarvoor door alle courantiers (te Batavia — 8) te zamen gekontribueerd wordt" . . . . . en denkelijk ook door handelslichamen.

multiplicatie en verzending per ochtendvliegtuig naar Oost-Java moeilijkheden schept. Dit vliegtuig toch arriveert pl. m. 10 uur v.m. in Midden-Java, waar de pers tijd heeft de teksten te verwerken. De korte tijd van de étappe Midden-Java—Oost-Java is reeds voldoende om de Oost-Java-pers in een handicap-positie te brengen. Zij kan de teksten in haar stadseditie afdrukken, doch verklaart de Midden-Java-pers boven zich bevoordeeld, daar deze er haar buiten-edities (welke in eenzelfde „hinterland" concurreeren met de O.-Java-bladen) nog mee zou kunnen voorzien.

Zelfs het feit, dat Oost-Java-berichtgeving via de centrale Batavia telegrafisch, zij het gelijktijdig, naar Oost- en Midden-Java wordt uitgeseind, heeft aanleiding gegeven tot misnoegen, waarvan het publiek periodiek de symptomen heeft kunnen waarnemen in de kolommen van dagbladen.

In de perioden buiten de normale distributie-uren, welke zijn ingericht op de verschijningsuren der bladen, worden belangrijke berichten straalsgewijs uitgeseind naar diverse centra.

De kosten dezer individueele bedieningen zijn echter zoo hoog, dat de pers niet in staat zou zijn die als regelmatige bediening te aanvaarden. Ook zou een verlenging der radio-diffusie-periode zoo hooge kosten meebrengen, in verband met de dan noodzakelijke personeelsbezetting der locale ontvangstkantoren, dat daaraan niet te denken valt.

In andere landen heeft men technische mogelijkheden toegepast voor een continu-distributie-systeem. Zoo werkt in Nederland het z.g. telex-systeem, waarbij langs den draad schrijfmachines en locale centra worden bediend vanuit de persbureau-centrale.

Over een zoo dicht net van draden als Holland, beschikt Indië echter niet; evenmin zijn in Indië de afstanden zoo klein, dat zulke lijndistributie, welke locale postkantoren uitschakelt, zou kunnen worden toegepast.

Echter is thans een methode in onderzoek, welke een dergelijke distributie als die der telex, maar dan draadloos, mogelijk maakt. Dit systeem werkt eveneens met leesbare letterteekens op een huisontvanger; zijn tempo is een zoodanige, dat er grootere woordenhoeveelheden op kunnen worden verspreid dan door middel van radiotelegrafie en handopneming mogelijk is.

Wanneer deze proeven slagen kan Indië rekenen op een zoodanige sneldistributie, dag en nacht achtereen, dat de geheele

Archipel van minuut tot minuut kan baden in wereldnieuws, binnenlandsche berichtgeving en „nouvellen" uit het Moederland.

Het is dit distributie-vraagstuk over zulk een enorm gebied, waar de nieuwsorganen op een weinig talrijke, zeer verspreide lezerskring steunen, dat de hartader van het nieuwsbureau vormt, en waarin het dankbaar is voor alle technische vorderingen en der zelver toepassing en commercieele hanteering van overheidswege.

De nieuwsvoorziening: Journalistiek.

Een ver afgelegen eilandenrijk als het onze is niet meer geïsoleerd Integendeel: de aethergolven dragen stroomen van nieuws uit alle oorden aan. De journalistieke trouw vergt echter méér dan voorziening; ze eischt de mogelijkheden tot navraag, contrôle, verificatie en commentarieering.

Deze garantie nu is slechts te verkrijgen bij bona-fide leveranciers, liefst eigen, nationale vertegenwoordigers. De nieuws-stroomen uit de wereld zijn niet alle helder en klaar, noch onbevangen, noch onpartijdig. Niet alles, wat lokt en meldt in den aether is voor consumptie geschikt.

Europeesche bladen hebben goedkoope verificatie-middelen gereed: het telefoontoestel aan de elleboog van den hoofdredacteur, dat hem aanstonds met zijn bron of vertegenwoordiger verbindt.

In Indië is die mogelijkheid er, om pécuniaire redenen, er niet een voor ieder moment en stellig is zij niet onder het financieele bereik van individueele bladen. Daarom is de buitenlandsche nieuwsvoorziening, zooals die voor allen collectief en coöperatief wordt gevoerd door het centrale persbureau, de eenig mogelijke.

Dit bureau heeft de zorg voor de Moederlandsche nieuwsbrug, lang als die over de Moerdijk, en gedragen door samenwerking van alle nieuws-organen; dit bureau voert daarlangs een berichtgeving uit eigen nationale bron, samengesteld op Indië's behoefte in het kader der Rijkseenheid.

En voorts heeft het, in zijn Moederlandsch kantoor, dat nauw samenwerkt met het door de Moederlandsche pers gestichte Algemeen Nederlandsch Persbureau, de beschikking over alles en ieder die, uit Nederlandsche oogen waarnemend, met Nederlandsche hersenen ordenend, goed-nationale reportage over het wereldgebeuren pleegt te verschaffen.

Daarnaast sluit het persbureau verbintenissen met de best-mogelijke buitenlandsche nieuwsleveranciers, ter afneming van

hunne berichtendiensten en betaalt gebruik daarvan naar eigen selectie en behoefte.

Indië's persbureau is daartoe aangesloten bij den kring der z.g. geallieerde agentschappen, te weten Reuter, Havas, The Associated Press of America, Stefani en voorts met Transocean, Duitschland's officieele persbureau voor overzee.

De kring van samenwerkende agentschappen, die elkanders nieuwsdiensten uitwisselen, vormt een sterke gemeenschap, die de wereld omsluit.

Hun voorziening geschiedt langs radio-telegrafische en kabelwegen en het zijn deze laatste die, gedurende den wereldoorlog, een veiligen toevoer mogelijk maakten, toen de aether werd verstoord. Naast de radio-uitzendingen dezer bureaux, die z.g. copyrighted zijn, dus slechts bestemd voor opname en gebruik door contracteerende afnemers, bestaan de z.g. C. Q.-radio's, regelmatige nieuwsuitzendingen, die door ieder vrijelijk mogen worden opgeteekend en gepubliceerd. Dit zijn door of vanwege regeeringen betaalde uitzendingen, die haar vergoeding moeten opbrengen in den vorm van bewerking der openbare meening; ze worden de wereld uit propagandistische oogmerken opgedrongen en men ziet ze groeien in de centra, die het van belang achten bepaalde feiten of zienswijzen uit te dragen. Het feit, dat ze tot den anoniemen gratis-publicist zijn gericht ontneemt elke gelegenheid tot navraag of verificatie; ze vormen de politieke reclameborden van den aether.

Invloeds-sferen.

Naast de groep der geallieerde persbureaux werken de z.g. nonallies, d.w.z. op zichzelf optredende persbureaux, die in natuurlijke concurrentie leven met de van ouds gevestigde en onderling verbonden collega's.

Beide groepen bestrijden elkander niet zoozeer de invloedssfeer als wel het commercieele werkterrein.

In Oost-Azië is het in hoofdzaak de United Press of America, die voet tracht te krijgen op het geallieerd gebied. Als zoodanig valt Ned.-Indië echter niet aan te merken, aangezien het naast de keuze der geallieerde agentschappen (die samenwerking met de United Press verbieden) als bij leveranciers van buitenlandsche berichten, ganschelijk niet is aangewezen op buitenlandsche nieuwsbediening, doch, integendeel, dank zij de schitterende radio-technische outil-

lage van Kootwijk-Holland zijn eigen nieuwsdiensten uit eigen bronnen kan aanvoeren en in iedere hoeveelheid.

Bovendien is, gezien Nederland's eigen journalistieke en radiotechnische capaciteit, een gevecht tusschen buitenlandsche nieuwsleveranciers om het Ned.-Indische arbeidsterrein reeds om nationale redenen onnoodig en zeer verwerpelijk. Het zou tot niets anders voeren dan tot ineenstorting van de uit coöperatieve Ned.-Indische middelen gebouwde seinbrug ten behoeve van de ééne buitenlandsche partij ofwel de andere. Want het betrekken van buitenlandsche nieuwsleveranciers door Ned.-Indië, buiten het vericatief verband van de eigen, nationale informatie, zou niet anders zijn dan uitlevering van hetgeen door eigen Ned.-Indische krachten is opgebouwd. De keuze van buitenlandsche nieuwsleveranciers kan bepaald blijven door de beoordeeling van hun prestaties en leveringscondities.

Het centrale persbureau treedt op als leverancier, fabrikant en verificateur van nieuwsdiensten; in alle drie de functies werkt het op eigen, nationale basis; het levert eigen reportage en reportage, die het van anderen betrekt, zonder eenigerlei recht aan derden tot den eisch van gebruik.

Dit is de eenige waarborg om Ned.-Indië vrij te houden van inlijving bij welke buitenlandsche invloedssfeer of geestelijke agressie ook.

De nieuwsvoorziening: technisch.

Het feit, dat de aarde rond is en de Indische werkdag de nacht en schemering van West-Europa, brengt mede dat de buitenlandsche nieuwsstroomen het rijkste vloeien in den Indischen nacht.

Dit is de aanleiding waarom in Britsch-Oost-Azië veel bladen in ochtendeditie verschijnen. Ten onzent is een eigenaardige afwijking der publieke belangstelling van die der Britsche buren.

Ned.-Indië toch is sterk Pacific-minded, sterk ingesteld op de belangen van het Ned.-Indisch gebeuren en naar verhouding, niet zoo geheel overgegeven aan de „home feelings" als de Engelschen.

Aangezien nu het dagblad in Ned.-Indië, zoo het in ochtenduitgave verscheen, nimmer het Ned.-Indisch nieuws van den dag nog denzelfden dag zou kunnen brengen en anderzijds omdat de kosten voor een ochtendblad niet uit lezerskring of advertentiemarkt zouden kunnen worden goedgemaakt, heeft het algemeen den vorm van avondeditie gekozen.

Dus aanvaardde het de vertraging van publicatie van buitenlandsch nieuws terwille van de actualiteit der binnenlandsche berichtgeving. Van deze laatste werd dan ook in den loop der jaren meer en meer werk gemaakt, zoodat thans de binnenlandsche reportage door vele correspondenten vrij intensief is; de vele mutaties en overplaatsingen maken het noodig, dat locale correspondenten den fakkel overgeven aan opvolgers, zoodat hun ressort in het licht der openbare waarneming blijft.

De re-distributie van het inter-insulair nieuws van uit de Bataviasche nieuwscentrale heeft hoofdzakelijk in de morgenuren plaats, tusschen de verspreiding van de berichten uit Moederland en buitenland en op zoodanige wijze, dat de bladen in den archipel het tijdig ontvangen voor bewerking in hun edities.

Dit laatste is een punt van met de jaren verhoogde zorg. Immers naarmate het dagblad zijn lezerskring zag uitbreiden tot het binnenland, was het dringender noodig het blad zoo vroeg af te leveren, dat het, met de betrekkelijk eenvoudige en niet-frequente verkeersmiddelen, tijdig bij den lezer werd afgeleverd. De laatste moet bevredigd worden en de radioberichtgeving, het „gesproken journaal", prikkelt diens belangstelling uiteraard sterk. Hij wacht niet rustig op het bekend worden der „nouvelles", maar wil hetgeen hij in het kort hoorde, uitvoerig zwart op wit bevestigd en gecommentarieerd zien.

De strijd om dit „Hinterland", waar de werkterreinen van stedelijke bladen elkander ontmoeten en overlappen, heeft een steeds feller wedloop doen ontstaan: de bladen moeten snel ter perse, ze hongeren naar het nieuws en de centrale werkt op topkracht met de uiteraard beperkte mogelijkheden der technische diffusie, waarbij tempo en woordenhoeveelheid uiteraard vast zijn, maar waarbij de onberekenbaarheid van het vermeldenswaardige gebeuren telkens voor verrassende opeenhoopingen stelt.

Ten behoeve van nederzettingen, waar geen blad verschijnt en voor schepen, geschiedt een bepaalde uitseining, bevattend het belangrijkste nieuws, op het midden van den dag. Deze „officieele" pers, verzorgd door het centrale nieuwsbureau, wordt aan bestuurshoofden afgeleverd vanwege de overheid en haar uitseining in duplo vormt eene onderbreking van het pers-sein-programma.

Een speciale categorie van urgente berichten vormen de z.g. „commercials", telegrammen over handel en beurzen, marktnoteeringen van producten uit alle hoeken der aarde, die eene

organisatie over de gansche wereld noodig maken, die voortreffelijk georiënteerde, zoo snel mogelijk werkende correspondenten eischt en een her-uitdeeling van de hoogste efficiency. De noteeringen van bepaalde markten (soms drie achtereenvolgende op één dag) in voor onzen handel gewichtige producten, komen van alle zijden in en passeeren met snelheid het distributie-apparaat naar belanghebbenden (ook buiten de perswereld) over den geheelen archipel. Ze vormen tot op zekere hoogte den leidraad van het handelswezen, want op deze baseeren effecten- en productenhandel hun transacties. Voor hun overbrenging uit diverse centra naar Ned.-Indië bewijzen de kabels onschatbare diensten, terwijl de technische mogelijkheid tot snelle na-vraag ter verificatie een absolute voorwaarde is ter voorkoming van verliezen. Deze voorziening vergt een wereldorganisatie en samenwerking van centra buiten Indië, die reeds een bekroning vond in de totstandkoming van voortreffelijke statistische indexcijfers voor den handel: een enkel seinwoord bevattend een cijfer met fracties, waaraan de heele wereld in bliksemtempo heeft samengewerkt. De geallieerde wereldbureaux hebben begrepen, dat de waarde hunner samenwerking hierin welsprekend tot uitdrukking kwam.

De vorderingen van den radio-omroep hebben een gansche reeks van nieuwe problemen geschapen. Het gesproken nieuws vindt het uiterste van snelle berichtgeving in het z.g. ooggetuigeverslag: rechtstreeks van den waarnemer ter plaatse via microfoon, zender, ontvanger en luidspreker, in een ondeelbaar moment tot het oor van den luisteraar. Het procédé van schriftelijk geformuleerde, telegrafisch overgebrachte en geredistribueerde berichtgeving ligt er noodzakelijkerwijs bij achter, schoon het hooger waarborgen biedt van bezinning, verificatie en ongeschonden overkomst. Het is de stemmingjournalistiek tegenover de gedocumenteerde berichtgeving en als zoodanig bruikbaar voor stemmingsgebeurtenissen zooals nationale hoogtijdagen e.d. Anders ligt het wanneer uitzendende partij gebruik maakt van ten harent reeds voltrokken documentatie door b.v. dagbladberichten en beschouwingen voor de microfoon voor te lezen. Aangezien echter uitzendende partij geen dagblad is, zou deze documentatie slechts dan niet „ontleend" zijn d.w.z. vervreemd, indien de uitzender zijn aandeel meedroeg in de kosten der documentatie, te weten in de uitgelegde gelden voor de nieuwsgaring, zooals correspondenten, hun levensonderhoud en bedrijfskosten. Vandaar dat overeenkomsten terzake van

nieuwsleverantie noodig zijn tusschen radionieuwsuitzenders en persbureaux en het is een wet van redelijke en zedelijke kracht, dat de bladen, die meedragen in de kosten der nieuwscentrale, daarin meespreken.

Indië wordt verbaal-radiografisch bereikt door de eigen nieuwsomroep van de N.I.R.O.M., door die van de plaatselijke radioverenigingen, en door die van de Phohi en buitenlandsche stations.

De N.I.R.O.M. nieuws-omroep is in eigen huis, t.w. in samenwerking tusschen omroep, pers en nieuwscentrale te regelen, en wel zoo dat de bestaanskans van alle drie gewaarborgd blijft en het gesproken journaal een stimulans is tot lezing van het gedrukte.

Met de z.g. particuliere omroep ligt het anders. Deze verwerft zich de toestemming van het plaatselijk dagblad tot ontleening onder bronvermelding van het nieuws uit deszelfs kolommen.

Het voordeel van het dagblad ligt dan in de locale en interlocale reclame van naamsvermelding in den omroep, schoon de omroepnieuwsstof feitelijk die is, welke anderen zich met dezelfde offers uit dezelfde centrale bron hebben verschaft. Vandaar, dat een locaal hegemonistisch dagblad in dezen anders staat dan op plaatsen, waar meerdere bladen in concurrentie werken. Deze geven dan bij toerbeurt het nieuws af. Het centrale bureau werkt interlocaal en houdt zich dus afzijdig van deze materie.

Het Phohi-nieuwsjournaal wordt samengesteld door de Moederlandsche organisatie van het centrale nieuwsbureau; deze verwierf zich de Indische gebruiksrechten op de nieuwsstof van het centrale Nederlandsche zusterbureau, dat gedragen wordt door de collectieve dagbladpers in Nederland. Vervreemding door de microfoon van dit nieuws is niet mogelijk voor de Phohi, die niet in de kosten dezer nieuwsgaring bijdraagt, doch integendeel, door het centrale Indische nieuwsbureau wordt gesubsidieerd.

Het aanteekenen en publiceeren van radio-nieuwsberichten is terecht verboden. Ten eerste, omdat de wereld-aether vol is van onverifieerbaar mondeling nieuws en voorts omdat, voor het betrouwbaar deel er van, publicatie, dus commercieel gebruik er van, tweeledig belangen laideert: die van den bona-fide nieuwsgaarder en leverancier en die van de traffic-ondernemingen, zoo die in staatsmonopolie als particuliere.

De derde vorm van nieuwsvoorziening is de schriftelijk-niet-telegrafische. De versnelling en hoogere frequentie der luchtpostverbindingen heeft haar in belang doen toenemen.

Voor een deel wordt ze individueel door de bladen gevoerd door eigen schrijf- en knip-medewerkers in het Moederland, dus door de technisch herboren opvolgers van Potgieter uit de zestiger jaren.

Anderdeels geschiedt ook deze voorziening collectief, namelijk door verhandeling via het centrale bureau van de nieuws- en illustratiestof van volledige Moederlandsche dagbladen, onder waarborg van de gecompliceerde internationale en nationale auteursrechten op artikelen, foto's, e.d.

Zoo kan een Indisch dagblad zich het volle gebruik verschaffen van de essentie van volledig toegeruste Westersche couranten, met haar dozijnen medewerkers, correspondenten, teekenaars en fotografen, met haar internationaal bekostigde z.g. „syndicated" bijdragen van staatshoofden en beroemdheden, haar expedities en kostbare reportages, kortom de room uit deze geweldige karnmachines van de wereld, die ondanks alle verdeeldheid commercieel samenwerken tot het gemeenschappelijk doel: het verbazen en aldus winnen van den lezerskring, die snelheid, actualiteit, volledigheid en vermaak wenscht.

Zoo komt een foto, met doodsgevaar op een gevechtsterrein genomen, tot het Indisch dagblad als een stukje carton, dat, in lood afgegoten, de pakkende illustratie vormt aan welks totstandkoming duizend couranten in zestig landen hebben meegewerkt.

De nieuwsvoorziening: commercieel.

Een nieuwsvoorziening als die, welke Indië in den loop der laatste twintig jaren heeft gekregen, is uiterst kostbaar en vergt samenwerking.

Samenwerking met groote Moederlandsche en buitenlandsche pers- en telegraaf-organisaties, samenwerking met de Overheid, en, boven alles, samenwerking van de bekostigende organisaties zelf, in hoofdzaak dus: pers, overheid en particuliere afnemers.

De natuurlijke belangentegenstellingen tusschen deze groepen onderling, dan wel fracties dezer groepen tegen elkander, mogen nimmer een belemmering vormen voor het primaire en belangrijke doel: het collectief dragen van de voorlichtingsbrug, die, zonder tusschenpeilers, geslagen is tusschen Indië en het Moederland.

De bevordering en regeling van het geestelijk verkeer daarover is de hoofdzaak en een tak van voortdurende nationale zorg.

Vandaar dat de medewerking der Overheid aan deze brug nimmer mag worden begrepen als van andere orde dan die van de bevordering der Rijkseenheid en dat geen politieke overweging de verdenking mag lanceeren van eenige achtergedachte ten aanzien van de volledige vrijheid van verkeer langs deze route, onder de onontbeerlijke waarborgen uiteraard van: orde en rust.

Het feit dat de Posterijen, Telegrafie en Telefonie in Indië en Holland staatsmonopolie vormen, geeft de overheid de gelegenheid binnen de perken der bestaande internationale bepalingen haar zorgen over dit verkeersmiddel uit te strekken. In commercieelen zin geschiedt zulks. Het is de taak van de nieuws-centrale om het tot de bijdrage in de kosten noodzakelijk bedrag te werven bij afnemers.

Deze, de pers, particulieren, radio-omroep en wederom de Overheid, hebben het recht op het qualitatief en quantitatief allerbeste tegen de laagst-mogelijke offers en uiteraard met de zekerheid van gelijke leverantie voor gelijk offer. Hiermede is de noodzaak geschapen, de leverantie niet slechts in omvang doch ook in tijdstip van aflevering voor allen gelijk te doen zijn.

En hiermede bereikt men het vitale punt der simultane-redistributie over dit enorm leverantie-gebied, waarvan hierboven sprake was.

De dagblad-contracten met de nieuws-centrale bevatten een natuurlijk gegroeide, want uit zelfbehoud geboren clausule van gelijke aflevering. Daarmee is iets vastgesteld, dat feitelijk vooruitliep op het mogelijke, zoo dit laatste niet beperkt werd tot de hoeveelheid nieuwsstof, die met de bestaande technische middelen simultaan kon worden toebedeeld.

Toen braken roerige dagen aan, waarin de nieuwsstormen van oude en nieuwe wereld hoog gingen, zoo hoog, dat de strengste selectie ze niet kon bedijken tot het technisch uitdeelbaar niveau.

De weerslag van het geweldig wereldgebeuren kwam in financieel-technischen zin tot Indië's nieuws-centrale als een reeks van klachten over te-veel, onverwerkbaars.

Wat de menschelijke geest niet verwerken kan, is ook voor de techniek wel eens onverteerbaar gebleken !

De schriftelijke nabestelling van telegrafisch overschot gaf moeilijkheden in de dienstregeling van vliegtuigen; de concurrentie-

strijd tusschen bladen in bepaalde geografische handicap-situatie uitte zich in wrevel ten opzichte van den aan technische criteria gebonden distributor.

De centrale, eenerzijds journalistiek opgedreven door de nieuwsbandjirs, anderzijds commercieel en technisch beperkt in haar expansie, zocht naar commercieele en technische verbetering.

De commercieele eisch vergt handhaving van een tariefsniveau, dat gebaseerd is op het principe van coöperatie; de coöperatie zelve handhaaft zich in den concurrentiestrijd niet dan onder de overkapping der centrale. Zij groeit niet uit de samenwerking harer leden en aldus krijgt de doelbewuste overkapping den schijn van een dwang. Deze dwang is er geen van machtlust. Zij is er een van noodzaak; een voorbeeld: Wanneer de centrale van uur tot uur, het gansche etmaal door, berichten na binnenkomst uitgaf aan abonné's te Batavia, dan impliceerde zulks een gelijktijdige uitgave over den ganschen Archipel. En dan zou buiten de door P. T. T. gestelde uren van generale diffusie eene straalsgewijze lijnbediening noodig zijn, welke onbetaalbaar is of, bij etmaalsgebruik van het diffusieapparaat, een onbetaalbare inschakeling van postkantoren zou vergen in thans dienstvrije uren. Anderzijds zou een continue nieuwsaflevering te Batavia, onder de gansch gebrekkige wetsbepalingen ten aanzien van auteursrecht, eene vervreemding naar buiten mogelijk maken, waardoor elders, het plaatselijk door aangesloten bladen betaalde nieuws, een weg zou vinden tot concurreerende publicatie, met niet noemenswaardige kosten.

Een Bataviaasch ochtendblad zou zonder meer speculatief worden overgedrukt, elders op Java en dagbladondernemers ter plaatse dwingen tot het uitgeven van onbetaalbare vroeg-edities: onbetaalbaar voor het blad en onvergoedbaar aan het centrale bureau wegens zijn voortdurende verplichting van: alles aan allen tegelijk.

De centrale kan de vraag stellen: hoe wilt gij het allen tezamen, maar het koor antwoordt met vele stemmen, tenzij er één norm is.

En deze is van commercieel-technischen aard en kan slechts worden aangegeven door het Gouvernementsbedrijf der P.T. en T.

De commercieele verplichtingen jegens het buitenland zijn uiteraard nauw verbonden aan de verhoudingen tusschen buitenlandsche leveranciers onderling. Indien een fabrikant grondstoffen betrekt heeft hij rekening te houden met de verhoudingen onder producenten. Wie nieuwsdiensten verlangt kan ter markt gaan bij

de geallieerden of bij losse combinaties van non-alliés. Compromissen zijn niet mogelijk en het trachten daarheen wekt strijd tusschen buitenlanders op ons grondgebied.

Daarom zij de keuze der buitenlanders bepaald in overleg met bladenafnemers, zoo naar den journalistieken eisch als den commercieel-beste.

De argumenteering blijve aan de hand der ervaring bepaald en met deze vooropstelling, dat men in de allereerste plaats trachte zich met eigen nationale middelen te verschaffen, wat men behoeft

Een complicatie is in dit geval Indië's open deur. De hier gevestigde groepen buitenlanders en hunne geïnvesteerde kapitalen hebben uiteraard recht op een voorziening naar hun smaak. Maar deze blijft beperkt tot waardeering van het gevarieerd menu uit de Hollandsche keuken met haar deugdelijke en best gekozen ingrediënten van eigen en anderer bodem.

Een beroep van buitenlandsche zijde op prestaties of werkzaamheid voor en in Nederlandsch-Indië vormt géén argument tot afwijking van dezen gezonden, nationalen huisregel.

Ook late men zich niet verleiden tot aanbiedingen van reciprociteit ten behoeve van Ned.-Indië in het buitenland. Zulk een koehandel, met den achtergrond van commercieele begeerte, te weten het entrée van buitenlandschen invloed in ruil van reclame voor Ned.-Indië op het invloeds-territoir, is niet in overeenstemming met onze nationale waardigheid.

De loop der bedding van nieuwsstroomen over de wereld gehoorzaamt aan natuurlijke wetten en geen commercieel-politieke waterstaatkunde kan die wetten duurzaam wijzigen.

De commercieele zijde van de nieuwsvoorziening worde, met inspanning van eigen krachten, in onderling overleg, in eigen huis gehouden, ook en vooral ten behoeve van de niet-internationaal-politiek geschoolde Inheemsche en Maleisch-Chineesche pers, die onder Holland's driekleur gevrijwaard moge blijven tegen belangenstrijd op ander, Westersch of Aziatisch terrein, die in de samenleving van Ned.-Indië slechts verwarring kan stichten of ongewenschte aanhechting aan niet-Nederlandsche of groepsgewijze ambities.

Het dagbladwezen.

Hierboven zijn de verbindingen aangegeven, waaruit het bouwsel van Indië's nieuwsvoorziening onder de bevordering der techniek is ontstaan.

Ze loopen via de nieuwscentrale en het dagblad, met nevenverbinding naar de radio, en met het nog onvolledig sluitstuk van televisie, die in de cinematografie de aanduiding der vervolmaking vindt.

Verder vervolmaking is een zaak van interne zorg, onder vrijwaring van buitenlandsche agressie, zoo commercieele als eventueel mogelijke politieke.

Naast de voorziening zelve is de reproductie in het dagblad een zaak van gewicht. Het Indisch dagblad is uiteraard een minder sterke peiler van de centrale als het Westersche en zijn kracht is afhankelijk van dagelijks wisselende factoren. De advertentiemarkt en de ruimte van den lezerskring grijpen in de wisseling van de positie van de wereldmarkt. Contingenteeringen beheerschen de advertentiekolommen. Misoogsten in verre werelddeelen beheerschen de arbeidsgelegenheid in ons uitvoerland.

De terugval der welvaart na de bloeiperiode van recente jaren heeft dit bewezen en nog herbouwt het Indisch dagbladwezen de gevolgen dezer economische aardschokken.

Eens, in goede oude dagen, was het dagblad het nevenbedrijf der uitgeverij, drukkerij en boekhandel, zooals dat nog in Hollandsche provinciesteden bestaat. In jaren van voorspoed heeft een deel der Indische dagbladbedrijven zich solitair gesteld en aldus goed geld verdiend. Enkelen handhaafden de oude constellatie, anderen keerden er allengs toe terug. Geen enkel kan het thans bestaan zonder neven-opdrachten.

De saneeringsmogelijkheid is gelegen in de breedere bedrijfsorientatie, ofwel in de normalisatie en rationalisatie op collectieven grondslag.

Ook in de laatste richting is een streven merkbaar; ook dit stuit nog op belangenbotsingen en de moeilijkheden tot samenwerking op verren afstand.

Het is de belangenstrijd onderling, die het dagbladbedrijfsleven meer drukt dan noodzakelijk schijnt; en voorts de ontdekking van het nieuwe Indië: het eindeloos groote, door weinige uitgezaaide Europeanen bewoonde distributiegebied, waar met alle technische middelen een heroïsche, ondanks alle inspanning uiteraard onvolkomen, want thans nog onbetaalbare, strijd wordt gevoerd tegen den vijand, die zich in alles manifesteert, ook in de gemoederen der menschen: de afstand ....

De afstand, die ons, ondanks al onze technische overwinningen, blijft imponeeren en als zoodanig machtig is in den strijd om het bestaan; want in het feit van haar uiteindelijke onoverwinbaarheid is zij het machtsmiddel over de geesten, die teren op de nieuwsvoorziening en zij stimuleert als zoodanig de verlamming van elke menschelijke krachtsinspanning: de angst ....

De angst, die menschen tegen elkander in strijd jaagt, ter verdediging tegen individueelen ondergang, tot zelf-handhaving.

Hoe anders kan het zijn, juist door de nieuwsvoorziening van verre landen met schaarsche menschen, die kunnen samenwerken tot het oproepen van krachtige stemmen door den nacht van den aether: troostende, waarschuwende en oriënteerende ....

Dat men elkander daarvoor in Indië vinden moge, dat een collectieve actie tot versterking van het nieuwsapparaat en deszelfs schragende dagbladbedrijven mogelijk zal blijken, is de hartelijke wensch, waarmede deze regelen besloten worden.

BOSCHVERNIELING IN NEDERLANDSCH-INDIË, SPECIAAL IN DE BUITENGEWESTEN

DOOR W. GROENEVELDT

Inleiding

De boschvernieling heeft in de laatste twintig jaren in de Buitengewesten catastrophale afmetingen aangenomen. De Overheid schijnt zich daarvan nog niet bewust.

Aan hen, die krachtens hun ambt rechtstreeks of zijdelings met boschbeheer in Nederlandsch-Indië te maken hadden, kan het niet zijn ontgaan, dat in de Buitengewesten de boschvernieling in de laatste vijftien tot twintig jaren afmetingen heeft aangenomen, die zonder meer catastrophaal genoemd moeten worden.

Hoewel het reeds eerder in mijn bedoeling lag, om door middel van publicatie de bijzondere aandacht hierop te vestigen, is de naaste aanleiding daartoe geweest een lezing, die op 4 April van dit jaar te Amsterdam werd gehouden door Dr. Jac. Berlioz, Onderdirecteur van het Natuurhistorisch Museum te Parijs, een geleerde, die in de laatste jaren twee langdurige reizen door Nederlandsch-Indië maakte en die zijn rede op teekenende wijze betitelde met: „Ce que j'ai vu aux Indes Néerlandaises de la nature intacte et de la nature dévastée." Op levendige wijze schetste hij den indruk, dien hij van de verwoesting van het bosch gekregen had, waarbij hij met nadruk wees op Zuid-Celebes, dat hij beschreef als: „un

pays parfaitement dévasté". Hij teekende o.m. het schouwspel, dat hij waarnam uit een hooggelegen pasanggrahan in het Zuiden van de Toradjalanden; in het omringende landschap zag hij aan alle kanten het bosch branden als één grootsche illuminatie!

Inderdaad is het in vele streken van Indië jammerlijk gesteld met het zinneloos kappen en branden van bosch, waarvan de regeling een grondige en spoedige behandeling eischt.

In het ondervolgende heb ik getracht te komen tot een systematische behandeling van het vraagstuk, welke naar ik hoop voor anderen aanleiding zal zijn om, ieder voor datgene, dat hij technisch in bijzonderheden beheerscht en dat hier slechts in het kort is aangegeven, zijn wetenschap in dienst te stellen van de bestrijding van een euvel, dat de economische toekomst van verschillende streken van Indië ernstig bedreigt. Ik vraag die medewerking publiekelijk met klem, omdat het mij voorkomt dat de Overheid in Nederlandsch-Indië zich niet voldoende bewust schijnt te zijn van den catastrophalen omvang, dien het kwaad reeds heeft aangenomen.

EERSTE GEDEELTE.

De hoofdoorzaak der boschvernieling is het stelsellooze bodemverbruik voor landbouwdoeleinden. Boschbranden zijn in het gootste gedeelte van Nederlandsch-Indië geen primaire oorzaak van den achteruitgang van het boschoppervlak, maar zij volgen slechts op andere handelingen, zonder welke zij veelal zelfs niet mogelijk zijn.

Hoofdstuk I.

Allereerst dient opgemerkt, dat een groot deel van het oppervlak van onze eilanden ongeschikt is voor landbouwdoeleinden, door den aard van den bodem en de gebroken formatie van het terrein; zoo b.v. in Sumatra, waar het geheele uitgestrekte Barisangebied zwaar begroeid is met onbrandbaar, vochtig oerbosch.

Op den niet ingewijde maakt het den indruk, dat er nog een eindelooze, voor den landbouw geschikte hoeveelheid boschgrond beschikbaar is. Dit nu is een fictie. Men heeft echter daardoor onder de chimère geleefd, dat men met het bosch in *goed* terrein dus ook niet zuinig behoefde om te gaan. Er is toen niet aan gedacht,

om de ontginningswoede van de bevolking terwille van tijdelijk gewin, zonder eenigen kijk op de toekomst, te remmen.

Ten aanzien van deze *overschatting van het boschareaal,* dat bruikbaar zou zijn, moge ik eens wijzen op het volgende. In het verslag van de Volkstelling van 1930, blz. 9 — Vol. IV, was, volgens opgave van den Dienst van het Boschwezen, van het totale oppervlak van Sumatra — 437.606 km² — ruim 60 %, nl. 291.000 km² bosch. Bij de behandeling van de bevolkingsdichtheid van Sumatra, worden echter de mededeelingen voor wat betreft het beschikbare boschareaal, zonder dat dit de bedoeling geweest kan zijn, bepaald mystificeerend. Wel worden onder het hoofd „verschil met Java", enkele natuurlijke oorzaken daarvoor opgegeven, maar uit de verdere behandeling krijgt men als leek toch den indruk, als zouden er nog geweldige oppervlakten aan bosch *voor menschelijke vestiging* beschikbaar zijn.

Als typeerend voorbeeld moge het volgende dienen: blz. 9 — Vol. IV — Hoofd: „Meer dan de helft van Sumatra is bosch". Uit de tabel wordt de aandacht gevestigd op het volgende:

Gewest	Bevolkingsdichtheid per km²	
	met bosch	zonder bosch
Westkust van Sumatra	38.4	113.9
Atjeh en onderhoorigheden	18.1	88.1
Benkoelen	12.3	21.2

Wanneer men nu weet, dat in Sumatra's Westkust *reeds bijna alle beschikbare grond in cultuur genomen is,* dat in Atjeh enorme uitgestrektheden bosch-bergland *volkomen ongeschikt* zijn voor landbouw en dat in Benkoelen nog slechts betrekkelijk *kleine* boscharealen bebouwbaar zijn, dan zou men gewenscht hebben, in verband met den ernst van de boschvernieling, waartegen maatregelen genomen moeten worden, dat deze vergelijkingstabellen op een andere wijze behandeld waren.

Uiteraard rijst nu de vraag, waarom deze symptomen van sterken achteruitgang van het voor landbouw geschikte boschareaal zich niet vroeger hebben gemanifesteerd en welke omstandigheden de mogelijkheid hebben geschapen, dat overgegaan werd tot het in cultuur brengen van zulke ontstellende oppervlakten boschgrond. Laten wij bosch- en veldbranden, die geen verband houden met het landbouwbedrijf, voorloopig buiten beschouwing,

(wij zullen daar later afzonderlijk op terug komen), dan vinden wij daarvoor de volgende oorzaken:

A. de snelle uitgroei van het wegenstelsel.

B. de intrede van de cultuur van stapelproducten voor de wereldmarkt, te verdeelen in die, gedreven door:

   1. de bevolking.
   2. de landbouwindustrie.

C. de moderne transportmiddelen.

A. De snelle uitgroei van het wegenstelsel.

Werd vroeger het wegenstelsel geleidelijk en incidenteel uitgebreid, al naarmate er behoefte aan kwam, ongeveer twintig jaren geleden begon men met de systematische uitvoering van een grootsch wegenplan, waarvan de kosten b.v. voor Sumatra alleen geraamd werden op 70 millioen gulden, nog niet medegerekend de enorme bedragen, welke men dacht in spoorwegen te steken!

Men heeft toen het land „opengelegd", *maar verzuimde voor het grondgebruik in de opengelegde gebieden een ernstig overdacht plan op te maken.*

Streken, welke voor dien tijd met rust waren gelaten door het ontbreken van toegangswegen, waren, mede als gevolg van de afvoerbezwaren, behoed geweest voor ontwouding op groote schaal. De bevolking der negri's bewerkte met een redelijken omloopstijd een beperkte hoeveelheid nabijen grond voor den aanplant van voedingsgewassen en daarmede hield het op.

Met den aanleg van wegen veranderde echter de toestand snel. Langs de nieuwe toegangswegen werd het verder gelegen maagdelijke bosch met zijn rijken humusbodem bereikbaar en toen door de bevolking meedoogenloos omgehakt en ontgonnen, terwijl de oudere terreinen, ook al waren deze nog bruikbaar, werden verlaten.

Aan een omloopstijd dacht niemand meer, omdat men, bij de vrijgekomen groote oppervlakten, voorloopig kon doorgaan met steeds occupeeren van nieuwe gronden; daarmede zal men ongetwijfeld ook trachten door te gaan, totdat alle bosch, dat geschikt is voor landbouw, verdwenen zal zijn, wat intusschen voor verschillende streken reeds het geval is. Slechts spoedig ingrijpen van de overheid zal hieraan een einde kunnen maken.

B. De intrede van de cultuur van stapelproducten voor de wereldmarkt.

(1). Bevolking.

Zoo lang het nog alleen ging om den aanplant van voedingsgewassen, was het ladangbedrijf, hoezeer reeds toen een regeling noodig was, nog betrekkelijk ongevaarlijk, omdat na den oogst de ontgonnen perceelen gelegenheid hadden zich weder te herstellen. Men vergete niet, dat het in het algemeen ging om gronden, waarin door de extensieve ontginning nog zeer veel kiemen aanwezig waren; het waren dus geen blijvend gedevasteerde terreinen.

Bedenkelijk echter werd de toestand, toen men, na den voedseloogst, op elk nieuw ontgonnen stuk overging tot het planten van overjarige gewassen: rubber, koffie, e.d. Het geregelde onderhoud van die tuinen ontnam toch aan den bodem de mogelijkheid van regeneratie, terwijl het blijvend in cultuur gehouden oppervlak, dat aldus onttrokken werd aan de productie van voedingsgewassen, steeds grootere afmetingen begon aan te nemen. *Voor padi-ladangs ging men steeds voort maagdelijke gronden aan te tasten* en men kon doorgaan met die werkwijze, omdat de productenprijzen in dien tijd zoo exorbitant hoog waren, dat de aanplant van stapelproducten zelfs in de meest afgelegen streken nog loonend kon zijn.

Halve nomaden, zooals de bewoners van de Ogan- en Kommeringstreken, zwierven Zuid-Sumatra door, de beste gronden hurende voor koffiecultuur in de dun bevolkte gebieden. Deze gronden werden door een roofbouw zonder weerga in luttele jaren gedevasteerd, waarvan de sporen nu nog duidelijk te zien zijn in de Lampongsche districten en Zuid-Benkoelen. Zelfs de primitieve autochthone bevolking dier streken stelde zich ten slotte teweer tegen dit bedrijf.

(2). Landbouwindustrie.

Niet alleen de bevolking echter eischte zoo steeds meer grond; met de openlegging van nieuwe maagdelijke gebieden begon de landbouwindustrie met haar groot-kapitaal, ook belangstelling te krijgen in de nieuw geschapen mogelijkheden. Met krachtige hulp van de overheid kreeg zij de beschikking in de Buitengewesten over zelfs zeer groote arealen. Eerst veel later, te laat, werden maatregelen genomen, om paal en perk te stellen aan de ongebreidelde uitgifte van erfpachtsgronden, waardoor herhaaldelijk hydrologische en bevolkingsbelangen in het gedrang kwamen. Een groot aantal

ondernemingen werd geopend, waarvan een deel of speculatief was, of onvoldoende kapitaalkrachtig om eventueele slechte tijden door te maken.

Het enorm snelle tempo, waarin aldus het verbruik van bosch door bevolking en ondernemingen in de Buitengewesten zich afspeelde, heeft gemaakt dat, vooral in Sumatra, de verantwoordelijke autoriteiten werden overrompeld en ook het Boschwezen het overzicht over het boschareaal totaal verloor. Op enkele alarmkreten van plaatselijke organen werd geen voldoende acht geslagen.

Productiebosch contra landbouw.

Hoe weinig in dien tijd aandacht werd geschonken aan productiebosch, moge wel blijken uit hetgeen de toenmalige houtvester H. J. L. Beck, de eerste die in Zuid-Sumatra werd geplaatst, als zijn meening, vermoedelijk toen de gangbare, aangaf in een lezing, in 1917 gehouden voor de Zuid-Sumatra Landbouw- en Nijverheidsvereeniging. Hij zeide:

„Men mag derhalve veilig zeggen, dat alle grond, voor permanenten landbouw geschikt, niet mag worden gereserveerd voor productiebosch".

In dien tijd beteekende dit, dat het terrein dus volstrekt vrij moest zijn voor de groot-landbouwindustrie, voor zoover de bevolking er geen aanspraak op maakte.

Beck was hierbij in goed gezelschap, waar de Britsch-Indische Regeering reeds in 1894 verklaard had, dat:

„the claims of cultivation are stronger than those of forest preservation" en verder: „where an effective demand for arable land excists and can only be supplied from forest areas, the land should ordinarily be relinquished without hesitation".

De Heer Beck haalde overigens eenige sprekende cijfers aan van rendement van boschexploitatie en maakte treffende vergelijkingen met hetgeen het landbouwbedrijf opbrengt:

1. opbrengst van de beste djati-houtvesterij op Java, Margasari, over het tijdvak 1904 — 1915: gemiddeld *f* 14.35 per ha. (welk cijfer hij echter voor verhooging vatbaar achtte).

2. opbrengst van de wildhoutdistricten Oost- en West-Priangan — oppervlakte 432.626 ha, w.o. nog bovendien 1439 ha djati — over 1915: *f* 0.25 per ha !

Hij vergelijkt deze uitkomsten met:

3. de erfpachtscanon voor ondernemingen: *f* 1.— per bouw.
4. de opbrengst van de inheemsche koffiecultuur, welke hij in verband met de toen geldende prijzen voorzichtig schatte op *f* 100.— per bouw; hij zeide daarvan: „de rente alleen bedraagt eenige malen meer dan de opbrengst van de in beheer genomen wildhoutbosschen!"

Voor een leek zijn dat sprekende getallen! Weliswaar zijn sindsdien belangrijke veranderingen ingetreden, niet het minst door den val van den koffieprijs, maar dit geldt ook in zeer belangrijke mate voor hout, zoodat het mogelijk zou zijn, dat de verhoudingen zich weinig gewijzigd hebben, hetgeen slechts deskundigen op dat gebied zullen kunnen beoordeelen.

C. Moderne transportmiddelen.

In het zoo juist beschreven stadium van ontginning op groote schaal begon een nieuwe en beslissende factor op te treden, nl. de vrachtauto. Voordien limiteerden de aard en de beschikbare hoeveelheid der transportmiddelen, nl. ossekarren, draagpaarden, e.d. den omvang van den af te voeren oogst en den maximumafstand tot de afscheephavens. Met de intrede van het goedkoope autovervoer wijzigde de toestand zich echter geheel en men kon iedere denkbare hoeveelheid product snel afvoeren, waarbij de afstand tot de havens een ondergeschikte rol speelde en alleen de winstmarge, welke in dien tijd zeer hoog was, eenigszins beinvloedde.

Hiermede werden ook ondernemingscultures, die gebaseerd zijn op het voortbrengen van groote quanta, mogelijk in het binnenland van de Buitengewesten, op betrekkelijk grooten afstand van spoorweg of havens. Het laat zich denken, welke belangrijke stimulans dit gaf aan de uitbreiding, juist van die cultures, ook al profiteerde de bevolking mede van het gemakkelijke vervoer.

Resultaat.

De samenloop van deze drie factoren in een betrekkelijk korte periode heeft ons, nadat de stimuleerende en gunstige economische omstandigheden zich totaal gewijzigd hadden, gebracht in den zorgelijken toestand van onze bosschen, waarin wij thans verkeeren.

Met den prijzenval was de exploitatie van een groot deel der bevolkingstuinen niet meer loonend en werden deze, soms in volle productie, verlaten. Talrijke ondernemingen werden gesloten.

Het schoonkappen van enorme oppervlakten — vele daarvan niet eens beplant — had intusschen alleen geleid tot *onherstelbare schade aan de beschermende vegetatie.* Het gevolg is nu, dat in verschillende streken, na deze grootscheepsche verwoesting, geschikte gronden voor den aanplant van voedingsgewassen zelfs schaarsch geworden zijn en het hier en daar zoover gekomen is, dat reeds voor de naaste toekomst moeilijkheden dreigen.

Dit nu is het sombere beeld van thans.

Hoofdstuk II.

1. Onderzoek naar de beschikbare hoeveelheid grond; Rantsoeneering.
2. Geen immigratie van Javanen op groote schaal naar andere eilanden, voordat het onderzoek afgeloopen is.

Vereischte maatregelen.

Het is duidelijk, dat het dringend tijd is, om krachtige maatregelen te nemen tegen verdere roekelooze devastatie van bosch. Zij zullen van zeer uiteenloopenden aard moeten zijn, omdat zij samenhangen met plaatselijke omstandigheden. Ik zal hier het vraagstuk behandelen in hoofdzaak op basis van Sumatraansche toestanden; in het algemeen vertoont zich hetzelfde beeld in het overige deel der Buitengewesten, waarbij afwijkingen veelal alleen worden beheerscht door lokale factoren.

Java, dat in verband met de groote bevolkingsdichtheid geheel andere en misschien ze'fs grootere moeilijkheden met zich brengt, zal een afzonder'ijke beschouwing door een deskundige op dat gebied eischen.

Onderzoek naar de beschikbare hoeveelheid grond.

In de eerste dagen van het opkomend ondernemersbedrijf in Zuid- en Midden-Sumatra, werd, om dit te stimuleeren, maar luk-raak uitgegeven, zoodat het kon voorkomen, dat, mede door een geheel onvoldoend toezicht op het boschareaal door Bestuur en Boschwezen, hydrologisch uiterst waardevolle gedeelten der bergen werden afgestaan. Weliswaar gelukte het naderhand een gedeelte daarvan door ruiling en teruggave van perceelen weer bij

de reserves te voegen, maar intusschen was het kwaad, de ontwouding, grootendeels geschied.

De grondfout was geweest, zooals reeds gezegd, dat men het oppervlak aan voor landbouw geschikte gronden, schromelijk had overschat.

Het personeel van het Boschwezen bestaande uit slechts enkele ambtenaren, verspreid over een reusachtig land, was begrijpelijkerwijze geheel onvoldoende voor de enorme taak, die het voor zich kreeg. Het had bovendien te strijden tegen een, van overheidswege gesteund, koortsachtig streven van het groot-kapitaal, om het land in een verbijsterend snel tempo open te leggen.

In de dichtst bevolkte gedeelten van de Buitengewesten, waar het ondernemingsbelang zich beperkte tot de meer afgelegen, weinig bewoonde ressorten, ging de strijd van het Boschwezen voornamelijk tegen bevolkingsaanspraken en daar had de vastlegging van de hydrologische reserve, in verband met bevloeiing, zich het allereerste als volstrekt noodzakelijk aangemeld. In de meest intensief gecultiveerde gedeelten van dergelijke gewesten, liepen de bezwaren in hoofdzaak over kleine oppervlakten, hetgeen niet belette, dat het karakter van de meeningsverschillen herhaaldelijk uiterst scherp werd.

In Palembang werd, in verband met de zeer groote aanvragen om gronden door de landbouwindustrie, eenige jaren geleden een oppervlakkig onderzoek gehouden naar den beschikbaren grond. In de Ophirdistricten van Sumatra's Westkust, geschiedde dit om dezelfde reden, maar tevens om dan te komen tot een rationeele verdeeling der gronden tusschen bevolking en landbouwindustrie, met gelijktijdige vastlegging van hetgeen als redelijke reserve voor de toekomst moest worden gehouden, waaronder ook vielen de hydrologische bosschen.

Hoewel de werkwijze en het uitgangspunt van deze onderzoeken, waarbij samenwerkten Bestuur, Boschwezen en de Landbouwconsulent, verschilden van de, jaren tevoren door den Landbouwconsulent Smits ingestelde enquête, kwam men tot bijna dezelfde uitkomsten.

Systematische verkenningen zooals deze zijn echter tot nu toe uitzondering gebleven. Als regel zag men van bestuurszijde het nut er niet van in of men overschatte de moeilijkheden ervan. Liever wilde men wachten, totdat er personeel en middelen beschikbaar zouden zijn voor een minutieus onderzoek, zoodat er ten

slotte in verschillende streken niet eens een begin mede gemaakt werd.

Van een goede visie op deze materie getuigt hetgeen in de nota Meyer Ranneft van 30 Mei 1920 t.a.v. Bantam werd aanbevolen (doch waarop de Regeering helaas niet inging). Thans, na 16 jaar, blijkt hetgeen in dat advies wordt voorgesteld even dringend noodig te zijn voor de Buitengewesten, waar thans eenzelfde toestand dreigt te ontstaan als die, welke in 1920 voor Bantam onderkend werd.

In het zeer lezenswaardige proefschrift van Dr. J. F. Kools is duidelijk en uitvoerig uiteengezet de strijd, dien men in Bantam tegen het ongebreidelde ladangen heeft gevoerd. Daaruit blijkt, dat, naast een bevredigende wettelijke regeling daarvan, slechts de zeer krachtige uitvoering der maatregelen overtredingen van de verbodsbepalingen kunnen voorkomen, hetgeen voor de Buitengewesten in nog sterkere mate zal gelden.

In Bantam heeft men klaarblijkelijk gewerkt onder moeilijke omstandigheden. Men krijgt bij het lezen van het proefschrift den indruk, dat men daar te doen heeft gehad met een bevolking, die een uitgesproken tegenzin heeft tegen iederen anderen vorm van landbouw dan hoema's. Op hulp van de hoofden viel niet te rekenen. Wat de zaak nog moeilijker maakte was het ontbreken van een behoorlijk geoutilleerden landbouwvoorlichtingsdienst, die daar een dankbaar arbeidsveld had kunnen vinden.

Zoowel in de uiteenzetting van den Heer Kools, betrekking hebbende op Bantam, als in hetgeen de practijk in de Buitengewesten ons te zien geeft, valt het op, dat de regeling van het vraagstuk van de economische verdeeling van den grond in landbouwareaal en in stand te houden bosch zich voordoet als *een felle strijd tusschen de gouvernementsdiensten,* die daarbij betrokken zijn; ieder verdedigt zijn specifiek technische eischen zoo krachtig mogelijk, waarbij herhaaldelijk de realiteit uit het oog wordt verloren. Deze eischen worden dikwijls zoo onverzettelijk gesteld en men weet zoo weinig van geven en nemen, dat de zaak zelve daarmede niet gediend is, hoewel alle partijen met den besten wil bezield zijn om dat wel te doen!

Het vraagstuk is nu eenmaal ondeelbaar en niet af te bakenen in scherp gescheiden onderdeelen, zoodat het onvermijdelijk is, dat men telkens op elkaars terrein komt. Er wordt dan vaak een

sfeer geschapen, die het objectief afwegen van het algemeen belang, tegenover hetgeen technisch wel gewenscht is, moeilijk maakt.

In hoofdzaak zijn de meeste moeilijkheden te wijten aan onvoldoend persoonlijk contact tusschen de betrokken ambtenaren van het Bestuur, Boschwezen, Landbouw en Irrigatie. Practisch gesproken is dit in de Buitengewesten bij de dienstleiding van het Boschwezen geheel zoek en worden alle aangelegenheden, ook de meest principieele, afgedaan met den plaatselijken ambtenaar van dien dienst, dikwijls zelfs niet eens met den Opperhoutvester, die daar geen tijd voor heeft. Deze vorm van behandeling is in beginsel onjuist.

Zoo was en is er b.v. een voortdurende strijd over de vraag, wie eigenlijk de inkomsten uit de plaatselijke exploitatie van productiebosschen zou moeten ontvangen; daarmede ontstond een scherp meeningsverschil over de rechten der Inlandsche gemeenten, die in de Buitengewesten de basis van ons bestuur vormen. Annex hiermede liep een geschil over de domeinverklaring, omdat de oudere leiders het betreurden, dat deze inkomsten niet ten bate van de schatkist kwamen. Objectief beschouwd, is en blijft de hoofdzaak: het behoud van het bosch en de exploitatie daarvan *ten behoeve van het algemeen*; welke van de overheidsorganen, i.c. gemeente, zelfbestuur, provincie of het Rijk de inkomsten zullen trekken, is van secundair belang en staat geheel buiten de economische waarde van het vraagstuk.

De eene partij eischte strenge centralisatie, welke vaak in verband met de bestaande rechten der inheemsche samenleving niet uitvoerbaar was; de andere wilde uitgebreide decentralisatie, waartegen uit een oogpunt van een juist technisch beheer en continuiteit van het bedrijf groote bezwaren bestonden. Men beijverde zich dan om elkaars fouten — en dat waren er vele — op te sommen, maar kwam er geen stap verder mee.

Het is een stellige noodzaak, dat hierin grondige verandering komt. De instelling van groote gouvernementen zal het mogelijk maken om te komen tot decentralisatie in gematigden vorm, waarbij genomen maatregelen eventueel kunnen gelden voor een belangrijk gebied; men zal dan niet meer, zooals thans, te maken hebben met de uiteenloopende inzichten van een groot aantal gewestelijke bestuurders. Al dadelijk zal het onderling persoonlijk contact tusschen de vertegenwoordigers der verschillende diensten moeten worden versterkt; zij zullen collegiaal moeten worden

verplicht tot samenwerking, door de instelling van commissies welke, lokaal onder leiding van den resident — afdeelingshoofd en centraal onder leiding van den Gouverneur, geregeld bijeen komen ter behandeling van het onderhavige, complexe vraagstuk.

Het staat wel vast, dat men niet zal kunnen ontkomen aan wettelijke bepalingen, die het gebruik van den grond regelen in het belang van de bevolking zelve en die een einde maken aan een ongebreidelde ontginning.

Factoren, die het treffen van regelingen in de Buitengewesten gunstig zullen beinvloeden.

Er zijn gelukkig verschillende factoren in de Buitengewesten, die den regelingsarbeid gunstig zullen beïnvloeden; als zoodanig noem ik:

1. De verdeeling van het land in levende, bewuste rechtsgemeenschappen, die ongetwijfeld bereid gevonden zullen worden in het belang hunner ingezetenen mede te werken, om een einde te maken aan de bestaande ongewenschte toestanden.
2. De bevoegdheid van die gemeenschappen, om zelf regelingen op dit gebied te treffen.
3. Het feit, dat eventueele heffingen, welke ten doel hebben een ongezonde ontginningswoede te remmen, ten bate komen van hun eigen begrooting en niet ten bate van het Gouvernement, waardoor die heffingen in vele gevallen voor de bevolking een veel aannemelijker karakter zullen krijgen en het zuiver lokale doel ervan duidelijk in het oog springt.
4. De stijgende waardeering bij de bevolking voor sawahbezit en de groote offervaardigheid, welke voor het verkrijgen daarvan bestaat.
5. De omstandigheid, dat de hoeveelheid beschikbare, bruikbare grond hier en daar nu nog voldoende is, zoodat eventueele beperkende maatregelen in die gevallen niet in een overhaast tempo genomen behoeven te worden en overgangsbepalingen de verandering kunnen verzachten.
6. Het economische inzicht, dat men bij de bevolking der Buitengewesten in den regel aantreft, wat maakt, dat men er in den regel wel toegankelijk is voor regelingen, die een verbetering beoogen van plaatselijke toestanden op landbouwgebied,

Kolonisatie.

Het is bekend, dat in hooge Regeeringskringen gezaghebbende ambtenaren zich uitspraken voor kolonisatie van Javanen op droge gronden in de Buitengewesten; de emigranten zouden dus aangewezen zijn op ladangbouw. Hiertegen zal bij een zeer geleidelijke, beperkte immigratie geen bezwaar bestaan. Anders wordt het, wanneer gedacht wordt aan immigratie op groote schaal.

Er zij zeer uitdrukkelijk voor gewaarschuwd, dat een overbrengen van Javaansche kolonisten op groote schaal naar de Buitengewesten, zonder een voorafgaand nauwkeurig onderzoek naar de beschikbare hoeveelheid bouwgrond in de betrokken streek, eenvoudig onverantwoordelijk is.

Bij het bestaan van het sprookje van den onuitputtelijken voorraad ontginbaar bosch in Sumatra en elders, is de gedachte aan zulk een plan wel verklaarbaar. Maar zeker is, dat het uitgeven van gronden op groote schaal aan Javaansche kolonisten, waarbij dan achteraf zou blijken, dat de autochtone bevolking zelf een tekort zou krijgen aan bouwgronden, de meest ernstige gevolgen met zich zal kunnen sleepen. Bij het reeds zoo ingewikkelde probleem van de transmigratie van Javanen, zouden dan moeilijkheden optreden, waarvan wij de verlammende werking slechts kunnen vermoeden.

Hoofdstuk III.

Billijke en economische rantsoeneering van den grond voor:

a. hydrologische doeleinden en voor productie-reserves.
b. den verbouw van voedingsgewassen voor de bevolking.
c. c. q. immigratie.
d. c. q. de landbouw-industrie.

a. Vastlegging van de hydrologische- en productiebosschen.

Dit geschiedt in de Buitengewesten in een wel zeer langzaam tempo, omdat men de noodzaak daarvan uitsluitend van den financieelen kant schijnt te beoordeelen; de landbouw-economische zijde, welke in het tegenwoordige stadium juist dringend aandacht verdient, wordt te veel buiten beschouwing gelaten.

De belangstelling voor de hydrologische boschreserves komt zeer vaak na die voor het productiebosch. Blijkt het, dat in een bepaalde streek de houtvoorraad in aanmerking komt voor een winstgevende exploitatie, dan treedt bij de vastlegging van het daar te behouden bosch, als bijkomstige factor ook het vraagstuk van de hydrologische reserves op. Het moet worden toegegeven, dat het werk dan grondig en snel geschiedt.

In die gevallen, waarin van de zijde van de Inlandsche bevolking ernstige moeilijkheden dreigden, zooals in Sumatra's Westkust en Tapanoeli, werd de hydrologische reserve behandeld onafhankelijk van het productiebosch. In uitgestrekte gebieden van de Buitengewesten wordt echter in het geheel niets terzake gedaan, pecunia causa.

Er is wel eens door Gewestelijke bestuurshoofden gevraagd, om in dun bevolkte gebieden, waar nog zooveel grond is, dat de bevolking geen aanleiding zal hebben een voor bepaalde complexen uitgevaardigd ladangverbod te overtreden, de grenzen van het te behouden bosch *provisorisch* aan te geven. Eenvoudige merkteekens op boomen en andere voorwerpen in het terrein en een uiteenzetting van de bedoeling der maatregelen aan de betrokkenen, zouden reeds veel onheil kunnen voorkomen. Deze verzoeken stuitten dan op bezwaren van de zijde van het Boschwezen, bij welken dienst men vasthoudt aan de minutieus voorgeschreven eischen van afbakening. Aldus werd het beste weer de vijand van het goede !

Ik acht de provisorische vastlegging, waar mogelijk, een uitstekend beschermingsmiddel. Veranderen de omstandigheden, dan kan nog altijd de afbakening van die stukken precies volgens de voorschriften worden uitgevoerd.

Een groot deel der tegenkanting om haast te maken berust op het bezwaar van een personeelstekort. Hieromtrent is het volgende de vermelding waard.

De Heer Beck wees er op, dat in 1917 belast waren met het beheer van een boschareaal op Java,

groot	2388 GM^2	83 houtvesters
in de Buitengewesten,	3504 GM^2	2 houtvesters,

De Heer Gonggrijp becijferde onlangs, d.i. bijna twintig jaren later, voor Java één houtvester voor eenige tienduizenden ha, voor de Buitengewesten, *één houtvester voor elke zes millioen ha* ! Veel verandering ten goede is er dus klaarblijkelijk nog niet gekomen.

Productiebosschen.

In een lezing, door den Heer Gonggrijp voor het Indisch Genootschap gehouden op 13 Maart 1936, betoogde de oud-Adviseur van den dienst der bosschen in de Buitengewesten, dat het aanbeveling verdient, over te gaan tot exploitatie van het wildhout ook buiten Java. Dit punt laat zich m.i. in zijn algemeenheid moeilijk behandelen, omdat te veel afhangt van plaatselijke en incidenteele omstandigheden. Het is mogelijk, dat er plotseling vraag komt naar een bepaalde houtsoort of dat men zich, uit hoofde van afvoermogelijkheden, richt op een bepaalde streek.

Hoewel men zich van de productiviteit van het Indische bosch geen overdreven voorstelling behoeft te maken, is het toch wel zeker dat, bij een rationeel en systematisch onderzoek zal blijken, door betere relaties met het buitenland, dan wel door grondiger onderzoek naar de industrie-mogelijkheden in het eigen land, veel meer profijt getrokken kan worden van die natuurlijke rijkdommen van het land dan thans geschiedt.

Ik wil dit onderwerp echter gaarne overlaten aan meer technisch-deskundige schrijvers. De hierboven aangehaalde cijfers van den Heer Beck geven den leek echter weinig aanleiding tot optimisme en het zou wel zeer interessant zijn, indien door een deskundige eens werd nagegaan, in welke mate deze cijfers door de veranderde tijdsomstandigheden gewijzigd zijn. Mede verdient het aanbeveling om te onderzoeken, op grond waarvan het bij onze buren mogelijk schijnt om tot een loonende exploitatie in het groot te komen en *of daarbij wellicht gunstige factoren in het spel zijn, die bij ons ontbreken.* De uitspraak van den Heer Gonggrijp in zijn lezing van 13 Maart 1936, nl. dat de in Malakka, Borneo en de Philippijnen in beheer genomen bosschen geheel overeenkomen met ons bosch in de Buitengewesten, zal m.i. zorgvuldig, voor ieder complex afzonderlijk, moeten worden getoetst aan concrete cijfers, getrokken uit de exploitatie-rekeningen dier complexen bij onze naburen.

Zoolang wij deze nadere gegevens missen, kan m.i. niet zonder meer gezegd worden, dat wij hetzelfde zouden kunnen bereiken inzake de exploitatie als men daar verkreeg.

Gemeentelijke reserves.

Het ligt voor de hand, dat de hydrologische- en productiereserves, die beheerd worden door den Dienst van het Boschwezen,

slechts aaneengesloten complexen kunnen zijn van behoorlijken omvang en niet een groot aantal verspreid liggende, kleine objecten, waar geen oog op te houden is.

Toch is zeer vaak ook lokale reserveering noodig, b.v. tegen afspoeling van steile hellingen, reserves voor brand- en timmerhout ten behoeve van den kampong, e.d. Dit dient in het algemeen te geschieden door de belanghebbende rechtsgemeenschappen zelve; in de practijk gebeurt dit ook op ruime schaal. Het ligt echter zeker wel op den weg van het Boschwezen, om in dergelijke gevallen van technisch advies te dienen, aangezien op den duur, bij het ontbreken van dergelijke voorzieningen, ongetwijfeld meer en meer een beroep zal worden gedaan op de gouvernementsreserves.

Nauwkeurige vaststelling van het areaal, dat in iedere rechtsgemeenschap voor landbouw geschikt is.

De streken, waar een onderzoek zal worden gehouden, bieden, ook binnen één gewest, dikwijls groote verscheidenheid aan wat betreft de urgentie van rantsoeneering als gevolg van ladangen. In Sumatra's Westkust b.v. zijn verschillende streken zooals Priaman, een deel van Oud Agam, Padang Pandjang, e.d., waar van een ladangbedrijf op eenigszins groote schaal niet gesproken kan worden; het is daar veeleer cultuur op drogen grond, waarvan het bosch sinds lang verdwenen is en die met een korten omlooptijd bewerkt wordt. Daar zal de hoofdremedie zijn: intensiveering van den landbouw.

Daarnaast staan streken, waar het ladangen algemeen is. In zulke ladanggebieden, welke in de Buitengewesten overheerschend zijn, is men van oudsher gewend aan dezen vorm van landbouw; het sawah-areaal is er onbeteekenend en irrigatie verkeert er hoogstens in een beginstadium. Dit wil niet zeggen, dat men geen belangstelling heeft voor sawahs; men mist echter de ervaring op dit gebied en de technische middelen, waarover de inheemsche samenleving beschikt, zijn onvoldoende om belangrijke werken uit te voeren. Op hulp van de Regeering in deze kan voorloopig niet gerekend worden, gezien den financieelen toestand van de schatkist. Zelfs aannemende, dat irrigatiewerken over de geheele linie in een geleidelijk tempo tot stand zouden komen, met de daaraan gepaard gaande intensiveering van den landbouw, dan blijft toch nog *de noodzaak bestaan om nu de stelselmatige ontwouding alvast aan banden te leggen.*

De spaarzame gegevens, die ons ten dienste staan, zijn zelfs reeds voldoende om dadelijk een onderscheid te kunnen maken tusschen de uitersten, d.w.z. dat aangewezen kunnen worden, eenerzijds de rechtsgemeenschappen welke nog beschikken over een zeer ruime reserve aan gronden en anderzijds die, welke duidelijk zijn vastgeloopen; ook zullen dikwijls gradaties tusschen deze twee uitersten wel aan te geven zijn. Men dient natuurlijk daar te beginnen, waar de nood het hoogste gestegen is.

Te volgen werkwijze.

De vaststelling van het beschikbare landbouwareaal kan als volgt geschieden.

a. Aan de hand van de topografische kaarten wordt bepaald het totale oppervlak der gronden, dat tot de staatkundige eenheid (koeria, marga, nagari, enz.) behoort.
b. Vervolgens wordt op de kaart opgemeten het oppervlak der hydrologische reserves, productiebosschen, gemeentebosschen en eventueel het voor erfpacht te behouden gedeelte.
c. Dan volgen die gedeelten, welke uit hoofde van de bodemgesteldheid, ook in de toekomst, niet geschikt zijn voor beplantingen. Dit zijn moerassen, zeer steile terreinen, bergtoppen, rotsachtige en steriele gedeelten, e.d. Bij uitvoerige besprekingen daarover met de bevolking, liefst doesoen- of kampongsgewijze, zal voor de meeste dezer terreinen de begrenzing met groote zekerheid kunnen worden vastgelegd.
d. Vervolgens wordt vastgesteld de grootte van die stukken, welke aangehouden moeten worden als gemeene weide.
e. De bepaling van de oppervlakte van het sawah-areaal zal geene moeilijkheden opleveren.

In de punten *a* tot en met *e* bedoelde gegevens kunnen, althans voor ons doel, met betrekkelijk groote nauwkeurigheid worden bepaald, hetgeen in mindere mate het geval is met de oppervlakte van:

f. Het gedeelte, dat door de beplanting met overjarige gewassen blijvend onttrokken is aan de productie van voedselgewassen.

Dit zal voor ieder bepaald gewas op eigen wijze moeten gebeuren, waarvoor hier enkele voorbeelden volgen.

Rubber.

De uitkomsten van het onderzoek naar het bevolkingsbezit aan rubbertuinen, dat thans noodig is ter invoering van de indi-

vidueele restrictie, zullen ons t.a.v. deze cultuur uitstekend beoordeelingsmateriaal bezorgen.

K o f f i e.

Men mag aannemen, dat in de streken, waar op belangrijke schaal bevolkingskoffie wordt verbouwd, iedere landbouwer, die een ladang aanlegt, op den afgeoogsten grond koffie plant en zoodoende een aantal tuinen in geregeld onderhoud heeft. Dit is, zooals mij uit persoonlijke onderzoekingen bleek, voor iedere streek een bepaald aantal, hetgeen afhankelijk schijnt te zijn van plaatselijke factoren. Gewoonlijk geeft men als bezit op een aantal „bidang"-tuinen — die voor een groot deel van Zuid-Sumatra gerekend kunnen worden op 0,6 ha.

Uit de z.g. ladangregisters blijkt het aantal personen, dat ieder jaar een ladang heeft aangelegd, zoodat men door vermenigvuldiging met 0,6 of een veelvoud daarvan komt tot het met koffie beplante, in exploitatie zijnde areaal. Bij den tegenwoordigen stand van de koffiecultuur, nu de meest afgelegen tuinen geheel opgegeven zijn, zal een nauwkeurig onderzoek vermoedelijk veel eenvoudiger zijn dan enkele jaren geleden.

P e p e r.

De wijze van onderzoek voor peper kan ongeveer dezelfde zijn Het aantal in onderhoud zijnde tuinen is, in verband met het kapitaal dat deze cultuur eischt, beperkt, zoodat de moeilijkheden zelfs kleiner zullen zijn dan bij koffie.

Andere producten als kruidnagel, kaneel, e.d. kunnen hier en daar plaatselijk vrij veel terrein occupeeren, maar in het algemeen nooit in die mate als rubber en koffie.

Het voor landbouw beschikbare oppervlak zal nu gevonden kunnen worden door van a., het totale grondgebied der rechtsgemeenschap, af te trekken de som van:

b. het in stand te houden bosch.
c. de gronden ongeschikt voor landbouw.
d. de veeweiden.
e. de sawahs.
f. de vaste tuinen.

Van deze rest zal veiligheidshalve nog moeten worden afgenomen 15 — 20 %, misschien hier en daar meer, voor de daarin gelegen

gedeelten, die onbruikbaar zullen blijken, welk percentage zal kunnen worden benaderd door den ambtenaar van het boschwezen, den landbouwconsulent en den irrigatie-ingenieur.

Uit de bevolkings —, c.q. belastingregisters kan met voldoende juistheid het aantal gezinshoofden worden gevonden; deelt men dit aantal op het, op bovenstaande wijze verkregen eindareaal, dan krijgt men dus het nog beschikbare oppervlak aan bouwgrond per gezin dat, rekening houdende met de uitkomsten van een bodemkundig onderzoek, de urgentie van ingrijpen zal aangeven. Een aardige contrôle op deze berekening is, dat men empirisch wel weet na hoeveel jaren van braakligging men weer op denzelfden grond terugkomt.

Gevaar voor fouten.

Men zal mij wellicht tegenwerpen, dat de aangegeven basis fouten zal kunnen vertoonen. Inderdaad bestaat die kans, maar in dit verband moge er op gewezen worden, dat de grootte van de mogelijk gemaakte fout slechts afhangt van de verhouding tusschen eenerzijds, den eenigen factor, waarin een belangrijke fout mogelijk is, nl. f., (d.i. het areaal, hetwelk beplant is met overjarige gewassen) en anderzijds, het totaal van de andere factoren, die wel voldoende nauwkeurig bekend zijn. In die gevallen, waarbij de kans op een procentsgewijze groote fout bestaat, zal de feitelijke toestand ook zonder onderzoek zichtbaar zijn. Voor tusschengevallen zal het de moeite loonen, op basis van een nauwkeuriger onderzoek dan schatting, rantsoeneeringsmaatregelen voor te bereiden.

Navolgende schematische voorstelling moge het overzicht verduidelijken. De geheele figuur stelt voor het totale oppervlak der tot de rechtsgemeenschap behoorende gronden.

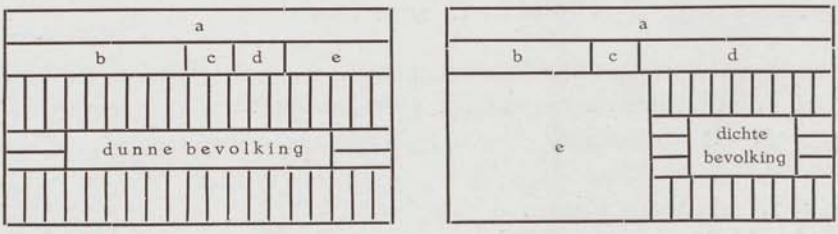

a: boschreserves, etc.
b: ongeschikt voor landbouw.
c: gemeene weide.
d: sawahs.
e: rubber, koffie, etc. (geschatte factor).
rest: beschikbaar ladang-areaal.

Bodemkundig onderzoek.

Niet alleen het areaal bepaalt hoeveel bevolking een bepaalde streek kan dragen, maar ook voor een niet gering deel: de kwaliteit van den grond. Daarvan is ons in de Buitengewesten niet veel bekend, zeker niet van ladang-terreinen. Wij beschikken slechts hier en daar over wat proefsnitten op ladangs, terwijl incidenteel enkele streken bodemkundig onderzocht zijn. Een systematische bodemkundige verkenning van gebieden, waar wij maatregelen zullen moeten nemen tot rantsoeneering van den grond, zal dus wel behooren tot een noodzakelijk deel van de voorbereiding, zonder welke geen juiste conclusie getrokken kan worden.

Reserves voor de landbouwindustrie.

In de laatste jaren zijn zeer groote arealen aan erfpachtsgronden tot het Staatsdomein teruggekeerd door vervallenverklaring, teruggave, e.d. Natuurlijk werd dadelijk door de bevolking een aanval gedaan op dezen maagdelijken bodem en in het algemeen heeft het Bestuur zich niet voldoende krachtig hiertegen verzet. Er werd ook geen regeling getroffen voor een systematische uitgifte en alles ging weer in het wilde weg.

Er dient n.h.v. wel degelijk rekening mede te worden gehouden, dat wellicht in de toekomst een tijd zal komen, dat er weer behoefte zal ontstaan aan gronden voor cultures, waar het groot-kapitaal belangstelling voor kan hebben. Het zal zeker de moeite loonen bij vaststelling van een *reëel plan* van uitgifte voor de toekomst, ook deze factor te overwegen.

Hoofdstuk IV.

4. Het vraagstuk van de intensiveering van den Inlandschen landbouw is te splitsen in:

a. irrigatie.
b. toepassing van kunstmest.
c. verbetering der landbouwmethoden.

a. Irrigatie.

In de Buitengewesten wordt voelbaar gemist een systematisch onderzoek naar de irrigatiemogelijkheden en de volgorde van urgentie daarvan. Er werden reeds jaren geleden irrigatie-commissies ingesteld, die echter in de meeste streken al heel weinig nut hebben opgeleverd, veelal omdat er onvoldoende contact tusschen de leden was. Bij het ontbreken van een behoorlijke voorbereiding van een gewestelijk plan, werden daar in de eerste plaats uitgevoerd die projecten, welke een krachtigen of invloedrijken promotor hadden en het was vaak twijfelachtig of zij, op grond van nuttig effect, wel het eerst aan de beurt waren. Verschillende werken bleken achteraf oneconomisch of technisch mislukkingen te zijn. Het was begrijpelijk, dat men op het Departement van B.O.W. wantrouwig werd tegenover projecten uit de Buitengewesten, waarvoor in het algemeen de belangstelling toch al gering was; het gevolg was, dat ook urgente en goedkoope bevloeiingen onuitgevoerd bleven.

Incidenteel werden door enkele bestuursambtenaren, na uitvoerige besprekingen met de bevolking, gegevens verzameld en uitgebreide opgaven ingediend van hetgeen naar hunne meening voor een nader onderzoek in aanmerking kwam. Er zijn gevallen bekend, dat deze waardevolle gegevens voor een goede voorbereiding bij den betrokken technischen dienst of bij de irrigatie-commissies zoek raakten. Na eenigen tijd werden deze bestuursambtenaren overgeplaatst en de geheele arbeid was vruchteloos geweest! Intusschen zal de hulp van de bestuursambtenaren en de landbouwconsulenten voor den irrigatiedienst van veel waarde kunnen zijn, indien de door eerstgenoemde ambtenaren aangegeven suggesties door den betrokken waterstaatsingenieur geleidelijk technisch worden onderzocht. Ongetwijfeld zal een deel daarvan niet voor economische uitvoering vatbaar blijken, doch ten slotte moet er een kern overblijven, waarvan een meer diepgaand onderzoek de moeite waard is.

Dan blijft er nog een groot arbeidsveld over voor het onderzoek naar de mogelijkheden tot het heffen van waterrechten, geldelijke bijdragen ineens van de betrokken sawah-bezitters voor het aanleggen van stuwdammen, enz., geldelijken steun voor irrigatie van de inheemsche rechtsgemeenschappen uit hunne begrootingsmiddelen, enz.

Hoe noodzakelijk het is, dat de irrigatiedienst haar onthouding t.a.v. bevolkingsbevloeiingen laat varen, blijkt in de practijk uit het volgende.

Bij het aanleggen van kleine werkjes door den Waterstaat werd veelal volstaan met een beschouwing van den bestaanden waterbouwkundigen toestand; er werd echter verzuimd, de rivieren, waaruit het water verkregen werd, in hun geheel in beheer te nemen en af te sluiten voor het gebruik voor wilde bevloeiing. Herhaaldelijk kwam het toch voor, dat ondernemende grondbezitters in den bovenloop aftappingen maakten voor sawah-aanleg, zonder rekening te houden met hetgeen benedenstrooms noodig was. Plotseling bleek dan, bij wijze van verrassing, dat er voor de lager gelegen oudere complexen geen voldoende water meer beschikbaar was. De nieuwe ontginner had intusschen, volkomen te goeder trouw, groote kosten en arbeid voor zijn kostbaar sawahbezit over gehad en de autoriteiten werden dan geplaatst voor het vaak onoplosbare probleem, om een voor alle partijen bevredigende regeling te treffen.

Het kan intusschen veilig worden voorspeld, dat, al wordt aan het irrigatie-vraagstuk in de Buitengewesten veel meer aandacht besteed dan thans, de uitbreiding van het sawahbezit slechts in een zeer langzaam tempo zal geschieden, zoowel uit hoofde van de tijdroovende voorbereiding, als van de groote kapitalen, die er mede gemoeid zullen zijn.

b. Toepassing van kunstmest.

Ook in gebieden, waar reeds vrij groote arealen in sawahs werden omgezet, bleef landbouw op droge gronden vaak nog zeer belangrijk. Het staat nu wel vast, dat in verband met den steeds korter wordenden omlooptijd, een stijgend deel dezer terreinen binnen afzienbaren tijd uitgeboerd zal zijn. Daarbij komt dan nog, dat in dergelijke streken de reserves grootendeels verbruikt zijn, zoodat het bemestingsvraagstuk er onvermijdelijk ernstig onder het oog gezien moet worden.

Het is gebleken, dat in verschillende gewesten de bevolking niet zoo afwijzend daartegenover staat, als men eerst wel dacht, hetgeen o.a. op te maken is uit het toenemend gebruik van kunstmest in Sumatra's Westkust, terwijl ook in Zuid-Sumatra dit

artikel geleidelijk meer en meer gewaardeerd wordt. Het is zaak, om de propaganda hiervoor krachtig door te zetten en proeven op grooter schaal te nemen, dan tot nu toe het geval was. Men passe kunstmest niet alleen toe op sawahs, maar ook op ladangs, niet alleen voor padi, maar ook voor maïs, sojaboonen, enz.

Slagen wij erin, om het gebruik van kunstmest algemeen te maken, waardoor de grond meerdere malen achtereen bewerkt kan worden en de braakligging korter kan zijn bij eenzelfde rendement, dan zullen de nu verlaten gronden in de buurt van de dorpen weer in cultuur gebracht kunnen worden en zal men niet, voor een behoorlijken oogst, aangewezen zijn op ver afgelegen bosch, met de daaraan verbonden bezwaren van afstand en transport.

Vergelijking tusschen irrigatie en het gebruik van kunstmest.

Wij zullen op den duur niet kunnen ontkomen aan een vergelijking van het economisch nuttig effect van eenerzijds irrigatie, anderzijds het gebruik van kunstmest. Voorloopig is het onderzoek naar de resultaten van de toepassing van kunstmest in de Buitengewesten nog slechts in een beginstadium. Maar hetzelfde geldt ook voor irrigatie, waaraan in een groot deel der Buitengewesten nog niets gedaan is. Geregelde bevloeiing eischt voortdurend onderhoud, dat vaak niet goedkoop is. Ware het mogelijk dezelfde oogstresultaten te bereiken met kunstmest, die iedere boer zelf koopt en betaalt, dan zou irrigatie, met al wat daaraan verbonden is voor de overheid, achterwege kunnen blijven en dus een kostbare zorg van die overheid afgewenteld kunnen worden op den individueelen landbouwer.

Het zou zeker de moeite loonen, voor de Buitengewesten beide intensiveeringsmogelijkheden nauwkeurig tegen elkaar op te wegen.

c. Verbetering van de landbouwmethoden.

Wij begeven ons hiermede op een zoo technisch gebied, waar de wegen om tot het doel te komen zoo talrijk en zoo verscheiden zijn, dat hier volstaan moet worden met een voorbeeld uit tallooze. Ik zal daarvoor behandelen het stumpen van oude koffietuinen

In enkele streken van Zuid-Sumatra zijn door den landbouwvoorlichtingsdienst proeven genomen met stumpen, welke, naar het zich liet aanzien, tot bevredigende resultaten hebben geleid. Ook enkele ondernemingen zijn er toe overgegaan. Vermelding

verdient nog, dat de meeningen van deskundigen hierover verdeeld zijn, maar het is de moeite waard om de proeven in gebieden waar de bevolking koffie verbouwt, ernstig door te zetten. Indien dit n.l. een bewezen succes zou zijn, kan dit van zeer verstrekkenden invloed worden op den omvang van inheemsche occupatie van gronden ten behoeve van een product, dat het meeste terrein vraagt.

Hoofdstuk V.

Vorm van de rantsoeneering van gronden

Het laat zich niet met zekerheid zeggen, hoe de vorm van rantsoeneering precies zal moeten zijn, omdat vermoedelijk de voorkeur gegeven zal moeten worden aan lokale maatregelen, die weer zullen afhangen van den land- en boschbouwkundigen toestand der betrokken streek. Voor verschillende gebieden zal wellicht voorshands reglementeering geheel achterwege kunnen blijven, omdat er nog geen gevaar dreigt, in andere zal zij misschien zeer streng moeten zijn.

Vóór alles dient het geheele vraagstuk zeer uitvoerig te worden besproken met alle belanghebbenden, opdat het hun volkomen duidelijk wordt, dat het zuiver gaat om het belang van de ingezetenen der betrokken rechtsgemeenschappen en men van deze ook bepaald medewerking verwacht.

Voor vele der bedreigde streken ligt het gevaar eenerzijds in het occupeeren van meer grond voor overjarige cultures, dan men op den duur redelijkerwijze in exploitatie kan houden en waarop men toch zijn aanspraken niet wil prijsgeven, anderzijds in de gevolgde landbouwmethoden, waardoor de levensduur der tuinen te kort is.

Ladang-enquête.

De aandacht moge worden gevestigd op de ladang-enquête, welke eenigen tijd geleden werd ingesteld op initiatief van de afdeeling Landbouw van het Departement van Economische Zaken, waarvan de resultaten echter nog niet bekend zijn. Het hangt veel af van de wijze, waarop het onderzoek is uitgevoerd, of de verkregen uitkomsten van waarde zullen zijn bij het beoordeelen van de regelingen, die in de toekomst de rantsoeneering van gronden zullen moeten beheerschen. Ik heb helaas den indruk

dat in vele gevallen de medewerking van het Bestuur zich heeft bepaald tot het automatisch verstrekken van cijfermateriaal, dat niet voldoende nauwkeurig getoetst is.

Voornaamste cultures.

De gewassen, waarvan de aanplant aanleiding heeft gegeven tot het grootste grondgebruik zijn koffie en rubber; zij eischen elk een afzonderlijke bespreking.

Koffie.

In den tijd van de zeer hooge koffieprijzen werden tot zelfs op grooten afstand van de bewoonde plaatsen tuinen aangelegd, waarvoor practisch al het bereikbare bosch werd opgeofferd. Bij het totale gemis aan eenig begrip omtrent intensiveering van landbouw was maagdelijke bodem gewenscht om met een minimum arbeid een maximumproductie te krijgen. Hoewel in verband met de toenemende ongunstige ligging der nieuwere tuinen het transport stijgende moeilijkheden bood, was de winstmarge in dien tijd zoo hoog, dat daardoor geen rem werd gelegd op verdere ontginning.

Onder die omstandigheden beteekende echter een val van beteekenis in den prijs niet minder dan dat uitgestrekte aanplantingen van koffie, voor welke het transport een te groot deel van de winst opslokte, weer verlaten werden. Dat had plaats in 1924 en in de tegenwoordige crisis. Men heeft in 1924 in het Noorden van de Residentie Sumatra's Westkust en in Zuid-Tapanoeli honderden hectaren prachtige koffietuinen, die in volle productie waren, verlaten gevonden. Voor den aanleg dezer tuinen, die bij het staken van het geregelde onderhoud, na maximaal vijf jaren geheel verloren zijn, was het kostelijke oerbosch, dat een waardevolle reserve had kunnen zijn voor het jongere geslacht, zonder eenig nut vernietigd.

Bij een beperking van het ontginningsrecht in het algemeen belang zal verjaring zeker een punt van overweging moeten uitmaken. Op de adat, het ongecodificeerde levend recht, rust de verplichting, met betrekking tot verlaten en verwilderde koffietuinen, waarvan geen redelijke productie meer te verwachten is en de vroegere occupant niet meer in staat is tot een behoorlijke exploitatie, dwingende regelingen te treffen. Er bestaan in de meeste streken wel verjaringstermijnen t.a.v. verlaten ladangs en

zelfs voor sawahs, doch voor koffie en rubber zijn deze klaarblijkelijk nooit overwogen, omdat er nog geen behoefte aan bestond.

Het zal dus van belang zijn spoedig na te gaan, welke rechten men op dergelijke verlaten perceelen laat gelden, hoelang men daaraan vasthoudt en of t.a.v. het op die wijze vastgehouden areaal eenige grens bestaat. Ook ware goed te informeeren, welke beperking men op deze rechten in het algemeen belang billijk zou kunnen vinden.

Gezinstuinen.

Alvorens een billijke rantsoeneering te kunnen toepassen, dient men te weten, hoewel grond redelijkerwijze ter beschikking van één gezin moet worden gesteld. Om dit vast te stellen, moet vooraf een onderzoek worden ingesteld naar het volgende:

a. Welk areaal kan door één gezin alleen, zonder betaalde hulpkrachten, behoorlijk worden onderhouden en geëxploiteerd?
b. Wat mag, op grond van rationeele landbouwkundige proeven, worden aangenomen als normale levensduur van een koffieaanplant, b.v. rekening houdende met schaduwboomen?
c. Met welke cultuurmethoden, die tot roofbouw kunnen worden gerekend (wegkappen van schaduwboomen, kokersnoei, e.d.), ten doel hebbende de productie ten koste van den levensduur van den aanplant onredelijk op te voeren, behoeft bij de beoordeeling van een normalen levensduur van een koffietuin geen rekening te worden gehouden.

Is nu het gezinsareaal behoorlijk vastgesteld, dan dient dit de basis te vormen voor een normale uitgifte van grond aan de ingezetenen, waaraan geen bijzondere kosten of formaliteiten verbonden zijn. In vele streken zou men bij deze uitgifte gerust wat vrijgevig kunnen zijn en zich niet precies behoeven vast te klampen aan het aangenomen gezinsareaal.

Voor gronden, die boven deze norm worden aangevraagd, zullen afzonderlijke regelen moeten worden gesteld, bedoeld als gezonde rem op ondoordachte uitbreiding van de koffiecultuur.

Ik heb mij die gedacht als volgt:

(1). de aanvrager zal moeten aantoonen, dat hij blijvend de middelen bezit tot een behoorlijke en blijvende exploitatie van het aangevraagde stuk;

(2). de beschikbare hoeveelheid gemeentegrond moet deze meerdere uitgifte toelaten, zonder dat de noodzakelijke productie van voedingsgewassen hierdoor in gevaar wordt gebracht of de rechten van andere ingezetenen hierdoor worden benadeeld;

(3). men zal voor dien grond met de Inlandsche gemeente een overeenkomst moeten maken, waarin voorwaarden worden gesteld, afhankelijk van plaatselijke omstandigheden en waarin de jaarlijksche huursom en de duur van het gebruik worden vastgelegd.

Er moge nogmaals uitdrukkelijk op worden gewezen, dat de inheemsche koffie-cultuur de voornaamste aanleiding is voor de ernstige devastatie van waardevol bosch, niet alleen omdat de cultuur gemakkelijk is, maar vooral omdat koffie, in tegenstelling met andere gewassen als rubber, kaneel, kruidnagel, peper, e.d. een betrekkelijk korten levensduur heeft. Zij is daarom gebonden aan voortdurende vernieuwing, vraagt daarbij groote oppervlakten en eischt, bij het ontbreken van intensiveering, steeds nieuwe maagdelijke gronden.

Ook het weinig rooskleurige beeld van dit product in den wereldhandel maakt de grootst mogelijke omzichtigheid noodig en meer dan ooit rijst thans de vraag, of het ongelimiteerde boschverbruik ten behoeve van de koffie-cultuur nog wel langer verantwoord is.

R u b b e r.

Het probleem van de onbegrensde uitbreiding van de rubberaanplantingen heeft, eerst door den geweldigen prijzenval en daarna door de restrictie, opgehouden zorg te baren. Hoe de individueele restrictie den toestand zal beinvloeden, is moeilijk vooruit te zeggen; maar in ieder geval zal er voorloopig geen uitbreiding te verwachten zijn.

Ook hier heeft zich hetzelfde voorgedaan als bij koffie, n.l. het ontginnen van terreinen, welke nu, in verband met hunne ongunstige ligging wat betreft transport, niet meer in exploitatie zijn. Het terugvoeren van deze gronden tot gemeentebezit of domein zal veel moeilijker zijn, dan bij koffie het geval is. Immers, men mag bij koffie aannemen, dat na betrekkelijk korten tijd practisch de productiemogelijkheid van een verlaten aanplant geheel vernietigd is, hetgeen voor rubber in veel mindere mate het geval is, zoo er zelfs al sprake van is. Een groot deel van dergelijke verlaten

perceelen zullen t.g.t., verband houdende met den prijs, weer in exploitatie kunnen genomen worden.

Wanneer ooit inkrimping van het rubberareaal zal plaats hebben, zal dit geschieden in een zeer langzaam tempo en men doet het veiligste voor den aanplant van voedingsgewassen niet meer op dien grond te rekenen. Het toepassen van verjaringsbepalingen hierop zal wel ondoenlijk blijken.

Het is aardig, in dit verband eens na te gaan, hoe het geloopen is met ficus elastica, die door de bevolking in vroeger jaren in het groot werd aangeplant. Lang nadat er practisch nog iets van te verwachten was, hoopte men nog steeds op een wonder, waardoor de tap weder loonend zou worden. Eerst in den laatsten tijd ziet men, dat aarzelend en sporadisch begonnen wordt met het omhakken van de boomen, teneinde den grond als padi-ladang te gebruiken. Het feit, dat van een grondige opruiming echter nog geen sprake is, bewijst wel, dat bij den eenvoudigen doesoenman nog steeds niet alle hoop vervlogen is op latere exploitatiemogelijkheid.

Een niet onderhouden rubbertuin levert intusschen geen beletsel voor boschvorming, welke een gunstigen invloed op den bodem heeft, zoodat geleidelijk een grooter of kleiner gedeelte der verlaten tuinen zal worden omgezet in bosch. In gebieden met een belangrijke bevolkings-rubbercultuur krijgt men dan, aannemende dat het individueele recht op den aanplant blijft bestaan, den toestand, dat het zich uitbreidende boschareaal grootendeels individueel bezit is, waarover het beschikkingsrecht van de gemeenschap zich niet uitstrekt. Het is onmogelijk thans reeds te overzien, tot welke gevolgen dit zal leiden.

P e p e r.

Weliswaar worden ook hiervoor bij voorkeur goede boschgronden gebruikt, maar normaal gesproken is de productieduur van peper vrij lang en is het verbruik van den grond minder oneconomisch, omdat de vernieuwing van den aanplant in een minder snel tempo gaat. De cultuur eischt bovendien betrekkelijk veel kapitaal, althans zooveel, dat dit op zichzelf reeds een begrenzing vormt van de uitbreidingsmogelijkheden.

Toch kunnen zich omstandigheden voordoen, o.a. door epidemisch optredende ziekten, welke sterfte op groote schaal tengevolge hebben, waardoor plotseling voor dit gewas een sterke

vraag naar nieuwe gronden zal ontstaan, met welke mogelijkheid men goed doet rekening te houden.

Andere gewassen.

Kaneel, kruidnagel, e.d. vereischen geen afzonderlijke bespreking, hoewel het zeker zal voorkomen, dat zij plaatselijk een bijzondere regeling zullen vereischen.

Eindopmerking.

Bovenstaande behandeling van de mogelijke maatregelen, welke genomen kunnen worden om in streken, welke daarvoor in aanmerking komen, te geraken tot een billijke rantsoeneering van gronden, is slechts bedoeld om te wijzen op enkele cardinale punten. Ongetwijfeld zullen zich in de practijk nieuwe gezichtspunten voordoen, welke nauwkeurige overweging noodig kunnen maken.

In het voorgaande besprak ik de boschvernieling in de Buitengewesten voor zoover die tot nu toe plaats vond en nog plaats vindt ter wille van de cultures van voedingsgewassen en wereldmarkt-producten en welke maatregelen genomen moeten worden om tot een rationeele cultuur hiervan, zonder noodelooze boschvernieling, te komen.

Ik moge thans overgaan tot het bespreken van boschvernieling door incidenteele verbranding.

TWEEDE GEDEELTE.

Hoofdstuk VI.

Als gevolg van de stelselmatige ontginning van het bosch en het daarna weer verlaten der perceelen, treedt ernstig brandgevaar op bij onvoorzichtigheid met vuur.

In de streken, waar het bosch verdwenen is, komt immers inplaats daarvan aanvankelijk als begroeiing: alang-alang, gras, laag kreupelhout, enz., in het kort, een grondbedekking, die onder bepaalde omstandigheden gemakkelijk brandt. En doordat meestal uitgestrekte en aaneengesloten gebieden in dergelijke omstandigheden verkeeren, kunnen branden dan licht een grooten omvang

aannemen, omdat de beteugeling, bij een terrein dat aan alle kanten kwetsbaar is, zeer moeilijk is.

Veelvuldige teistering van een bepaald gebied heeft tot gevolg, dat na eenigen tijd alle kiemen, zaden en wortelstokken, welke normaal zouden kunnen leiden tot herstel van de begroeiing, vernietigd zijn, zoodat op die manier geweldige arealen verlaten ladanggronden voor lange jaren of zelfs voor goed onbruikbaar zijn voor iederen vorm van landbouw.

Vermeldenswaard is in deze de rede, door Professor Humbert van het Museum d'histoire naturelle de Paris, uitgesproken op het Zesde Internationaal Botanisch Congres te Amsterdam, gehouden van 2 tot 7 September 1935. Hij wees er op, dat het nut van de bescherming van de autochthone flora, zelfs niettegenstaande zich in verschillende streken een radicale wijziging van deze flora reeds heeft voltrokken, vaak nog niet wordt ingezien. Hij behandelde het probleem uit een botanisch-biologisch oogpunt en gaf aan, in welke richting de botanist moet medewerken, om te komen tot een effectieve bestrijding der boschbranden. Volgens hem hebben deze een veel ernstiger en blijvender karakter dan men vermoedt, door het vernietigen van een bepaalde vegetatie, *welke ten nauwste samenhangt met grondgesteldheid en klimaat*; met het verdwijnen van de oorspronkelijke begroeiing verliezen ook allerlei insecten en groepen van microben, welke daar hunne nuttige functie verrichten, hun bestaansmogelijkheid. Als gevolg van herhaalde branden zal dan de bodem moeilijk of niet de begroeiing terug krijgen, ten gevolge van het verharden van den onbedekten grond, de verdwijning van alle kiemen en de wijziging van het „microclimat". Het resultaat zal zijn, dat dergelijke streken worden herschapen in savannen of pseudo-steppen.

Professor Humbert vestigde er verder de aandacht op, dat een groot deel der boschvegetatie weinig bestand is tegen boschbrand en onder den invloed daarvan snel achteruitgaat of sterft; zij wordt dan veelal vervangen door gramineeën, welke zeer brandbaar zijn. In het bijzonder wijst hij op streken, waar het bosch in alleenstaande, kleine complexen staat, omgeven door grasvlakten en waar door iederen brand de boschranden weer worden ingevreten, omdat daar boomen staan, welke niet tegen vuur bestand zijn. Hij dringt er op aan, om de spaarzame resten van oorspronkelijk woud, waarbij hij o.a. noemt het Nationale Park in de Drakensbergen (Zuid-Afrika), krachtig te beschermen, door het te omringen met

strooken onbrandbaar bosch of door tegenbranden van de dreigende, omringende grasvlakten.

Voor Nederlandsch-Indië moge overeenkomstig bijzondere aandacht gevraagd worden voor een dergelijk geïsoleerd stukje primair bosch in het reeds zoo kaal gebrande land van Zuid-Celebes, dat Dr. Berlioz als volgt beschrijft: Je me permets de vous signaler entre autres près du petit pasanggrahan de Neengo (à environ 1 ou 2 kilomètres du pasanggrahan) un ilot boisé — de forêt primitive — à végétation dense et magnifique, où j'ai vu également des singes, si spécifiques à Célèbes (macacus maurus). Faune et flore sont là si remarquablement intéressantes et typiques du Sud-Célèbes qu'il serait bien désirable de conserver intacte cette croupe montagneuse encore boisée, située sur la route de Makassar à Watampone.

Brandbaarheid van het bosch.

Voor de brandbaarheid van het bosch is de beslissende factor het optreden van een korteren of langeren drogen tijd, terwijl de bodemstructuur hoogstens plaatselijk een rol kan spelen. Wat betreft de indeeling van Java, moge hiervoor worden verwezen naar de kaart uit het werk van Dr. E. Jul. Mohr — Mededeeling no. XXXI — Deel I — Eerste Stuk — Afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut no. 12 — blz. 108.

Voor de Buitengewesten gaf de schrijver een algemeene indeeling op blz. 109 e.d.v., doch zonder kaart. Dr. Mohr komt tot een verdeeling van de gronden in onzen archipel in groepen op basis van den regenval, n.l.:

Groep I.

De natte of minstens vochtige gebieden, waar (gemiddeld) geen enkele maand onder de 60 mm regen valt en waar, practisch gesproken, doorloopend een surplus van den regen boven de verdamping is te constateeren. Voor deze groep wordt de onderverdeeling gemaakt in:

1a. Streken, waar de minimummaand niet beneden de 100 mm regen komt.

1b. Streken, waar één of meer (hoogstens 6) slechts „vochtige" maanden voorkomen.

Groep II.

Gebieden met slechts één „droge" maand, waarbij het nooit zoover komt, dat de bodem bepaald uitdroogt; hoogstens even op kaal terrein in den hoogsten bovengrond.

Rekenen wij veiligheidshalve tot de boschgebieden, welke moeilijk brandbaar zijn, alleen die, welke vallen onder de groepen I en II, dan vinden wij, dat daartoe behooren, behoudens Noord-Atjeh, geheel Sumatra en practisch geheel Borneo, *op welke eilanden desalniettemin de vernieling in het groot van het bosch in de laatste decennia in het snelste tempo heeft plaats gehad.* Verder worden hieronder gerangschikt: de Riouw-archipel, Banka en Biliton. Celebes vertoont een even wisselvallig regenklimaat als Midden- en Oost-Java, terwijl de schrijver van Nieuw-Guinea zegt, dat het er uitziet, alsof daar de groepen I en II de hoofdzaak zijn.

Groepen III, IV en V.

Deze omvatten streken, die voor ons doel aangeduid kunnen worden als „brandbare gebieden".

Uit de verhandeling van Dr. Mohr mag dus wel geconcludeerd worden, dat een zeer groot deel van de Buitengewesten behoort tot de gebieden, waar de bestrijdingsmaatregelen tegen boschbranden in de klimatologische omstandigheden een groote hulp zullen hebben.

Het ligt voor de hand, dat de bescherming tegen vuur in streken met een langdurige droge periode belangrijk meer zorgen zal geven dan in vochtige gebieden; in dit verband moge op het volgende gewezen worden. Het is bekend, dat in landen met felle droogte, zooals Zuid-Celebes, Soembawa, e.d., toen vroeger bepaalde en soms uitgestrekte bosschen door het vorstenbestuur voor jachtdoeleinden of anderszins beschermd werden, deze wel degelijk intact bleven. Met de prijsgeving van die rechten van de Zelfbesturen, vaak het gevolg van onze inmenging, waren deze bosschen dan ook dadelijk ten doode opgeschreven. Een behoorlijke veiligstelling van het bosch, waar nota bene zelfs primitieve Zelfbesturen kans toe zagen, moet toch zeker ook mogelijk zijn door de Nederlandsch-Indische Regeering!

Maatregelen ter bestrijding van bosch- en veldbranden.

Alvorens maatregelen ter bestrijding van dit euvel te kunnen beramen, moet eerst worden nagegaan, wat de feitelijke oorzaken

van de branden kunnen zijn, waarbij dan ladangbouw, met het opzettelijk in brand steken na kappen en drogen, buiten beschouwing wordt gelaten en alleen de aandacht wordt bepaald tot die gevallen, waarbij het nuttig effect in wanverhouding staat tot de aan den bodem aangerichte schade. Wij noemen dan achtereenvolgens:

a. zorgeloosheid.
b. veeteelt.
c. opruiming van ongedierte, dat het gewas bedreigt.
d. hertenjachten.
e. andere aanleidingen.

Bij deze bespreking is Java niet behandeld. Daar is de ontwouding in een geleidelijk tempo gegaan en men heeft steeds een vrij goede contrôle gehad op het in stand te houden bosch. Naarmate het noodig bleek, kon men op ieder gebied de noodige maatregelen nemen en men heeft er op die wijze dan ook een organisatie gekregen voor bewaking en brandbestrijding, die terecht de bewondering heeft gewekt van onze Fransche koloniale buren.

a. Zorgeloosheid.

Met verbieden alléén komt men er niet; men moet ook de gelegenheid tot brandstichten verminderen en deze zooveel mogelijk ontnemen aan den grootsten euveldader, den toevalligen voorbijganger, die opzettelijk of achteloos, door het ontsteken van vuur, de alang-alang of het gras langs den kant van den weg aan het branden brengt. De drijfveer is veelal hoofdzakelijk het Inlandsche genoegen om grasbrand te veroorzaken, zonder dat men er moeite voor behoeft te doen en omdat de kans op bestraffing zoo gering is.

W e g b e s c h e r m i n g s v e r o r d e n i n g e n.

Er bestaan reeds in verschillende ressorten van de Buitengewesten wegbeschermingsverordeningen, die bij een behoorlijke toepassing al dadelijk een grooten ommekeer ten goede zouden bewerkstelligen, doordat veelal de wegranden begroeid zouden blijven met onbrandbaar bosch. In beginsel is daarbij bepaald, dat langs de wegen, vooral in geaccidenteerd terrein, het aanleggen van ontginningen verboden is, omdat de begroeiing afspoeling en aardstortingen tegenhoudt. Werd hieraan streng de hand gehouden, dan zou dit naast het voordeel van brandbestrijding, zich ook

afteekenen in een vermindering der onderhoudskosten dier wegen. Voorbeelden van hetgeen ons dan bespaard zou blijven, liggen voor het grijpen. Men vrage het eens aan de wegbeheerders !

De toepassing van de bepalingen dezer verordeningen, die vaak in het vergeetboek zijn geraakt, hangt thans af van de mindere of meerdere belangstelling, die de snel wisselende bestuursambtenaren er voor hebben. Er wordt nooit iets duidelijk vastgelegd, zoodat ambtenaren, die de uitvoering dezer nuttige bepalingen ter hand willen nemen, telkens opnieuw moeten beginnen bij gebrek aan gegevens van den voorganger.

Nu moet worden toegegeven, dat de behandeling van deze materie niet eenvoudig is, omdat het terrein, dat beoordeeld moet worden, soms een bijzonder gevarieerd beeld vertoont en ieder stuk feitelijk dus een afzonderlijke beoordeeling eischt. De beste werkwijze schijnt mij te zijn, dat de vastlegging van de gronden langs de wegen, welke voor goed worden uitgesloten van ontginning, plaatselijk geschiedt door het Bestuur, den wegbeheerder en de hoofden. Die terreinen moeten dan duidelijk worden aangegeven op schetskaarten en de betrokken bevolking moet op de hoogte worden gebracht van hetgeen voortaan tot de verboden zones zal behooren. Voortbouwende op deze verordeningen zou men dan in streken, waar veel boschbranden voorkomen, hieraan een uitbreiding kunnen geven, door zooveel mogelijk alle wegranden te beschermen, onafhankelijk ervan of het gaat om steile hellingen of niet. De bedoeling is dus, om beschermende gordels tot stand te brengen, omdat het wel vaststaat, dat in de meeste gevallen voorbijgangers wel niet een speciale wandeling zullen ondernemen om een terrein te zoeken, dat mooi aangestoken kan worden.

Ik erken, dat mijn voorstel hier gemakkelijker is geschreven, dan uitgevoerd. Maar er zal nu eenmaal moeite *moeten* worden gedaan om het euvel te bestrijden. Er zullen ook kosten mede gemoeid zijn, al ware het slechts in den vorm van een premiestelsel ten bate van de hoofden of de Inlandsche rechtsgemeenschappen, die goed medewerken; mogelijk zullen er ook uitgaven zijn in anderen vorm. Maar het is volstrekt noodzakelijk, de maatregelen met grooten ernst te gaan uitvoeren, om redding te brengen.

Slecht voorbeeld van de Overheid.

De Overheid geeft helaas zelf in de Buitengewesten nog overal duidelijk het bewijs, hoe weinig haar aan deze ernstige zaak

gelegen is. Ik wijs op het fatale gebruik, om de wegranden schoon te branden, hetgeen geregeld gebeurt door het werkvolk, dat belast is met het onderhoud en dat nota bene werkt onder toezicht van de hoofden of van Europeesch personeel. Herhaaldelijk ontstaan hierdoor veldbranden, waardoor groote gras- en alang-alang-vlakten kaal branden en de randen van het beetje bosch, dat er nog staat, steeds meer aangetast worden. Zoo er al ooit tegen wordt opgetreden, blijft het hoogstens bij een enkele vermaning aan dengene, die het toezicht houdt; maar ook dit behoort tot de hooge uitzonderingen.

In 1935 werd door den Gouverneur-Generaal van Indo-China in scherpe bewoordingen aan de betrokken ambtenaren den last gegeven, om met volle gestrengheid tegen het zoo juist beschreven kwaad op te treden. Zoo iets zal bij ons ook moeten geschieden.

Door aansporing van de zijde van de hoogste Regeeringsorganen moet er voor gezorgd worden, dat in de uitvoering van eventueele bestrijdingsmaatregelen geen verslapping intreedt. Het bereikte resultaat zal dan verder voor alles afhangen van de toewijding en den tact, waarmede deze aangelegenheid door de plaatselijke autoriteiten wordt behartigd.

De aandacht zij in het bijzonder nog gevestigd op de volgende punten.

1. De bewaking en de bescherming van de objecten, die in behandeling zijn, zullen zeer intensief moeten geschieden in den drogen tijd, als het meeste gevaar dreigt; in den regentijd is het nauwelijks mogelijk om brand te stichten.

2. Ieder jaar langer, dat de opslag ongeschonden blijft staan, vermindert de brandbaarheid.

3. Na een bepaald aantal jaren, afhankelijk van klimaat en bodemgesteldheid, zal de boschvorming zoo ver gevorderd zijn, dat brandgevaar verder uitgesloten is. In verschillende streken is jonge opslag van drie tot vijf jaar reeds zoodanig onbrandbaar, dat bij ontginning van dergelijke complexen eerst kappen en drogen van de vegetatie moet plaats hebben, eer deze verbrand kan worden ter opruiming.

4. Het is dus noodzakelijk, dat het toezicht zich met volle kracht concentreert op de eerste periode, welke de begroeiing moet doormaken, totdat het brandgevaar voorbij is.

5. Het geheele proces zal dus niet eens een voortdurende, stelselmatige bewaking vereischen, doch voor ieder object apart slechts een krachtsinspanning gedurende een beperkt aantal jaren, waarvan de duur reeds vooraf kan worden aangegeven door den Dienst van het Boschwezen.

b. Veeteelt.

Het zal noodig zijn t.a.v. weidegronden speciale maatregelen te nemen.

In geheel Nederlandsch-Indië is het de gewoonte, om periodiek gras- en alang-alangvlakten af te branden, omdat de oude en harde bladeren ongeschikt zijn voor veevoer; bij de eerste regenbuien komen dan uit het stoppelveld welig de jonge spruitjes te voorschijn, waar het vee op verzot is. Voor dit doel werden in Midden- en Zuid-Sumatra heele bergketens afgebrand; dit bracht in verschillende streken den hydrologischen toestand der sawahs in gevaar, maar met de bestaande middelen kon niet voldoende worden opgetreden, hoezeer meerdere bestuursambtenaren daarvoor hun best deden.

Het is intusschen voorloopig, waar stalverpleging onbekend is, niet mogelijk, het afbranden van weidegronden geheel te verbieden; maar het is zeker wel mogelijk, om in overleg met de bevolking bepaalde terreinen vast te leggen als gemeene weide, waar onder toezicht en zonder gevaar voor de omliggende gronden ten behoeve van het vee gebrand kan worden. Willen echter de genomen maatregelen ook effect hebben, dan dient rigoureus te worden tegengegaan, dat het vee daarbuiten graast.

Dat op overtredingen strafbepalingen moeten worden gesteld, staat wel vast; indien men, vooral gedurende den eersten tijd streng de hand eraan houdt, zal de bevolking spoedig inzien, dat het geen zin heeft, om voor dat doel daarbuiten terreinen in brand te steken, wanneer men ze toch niet als weideplaats mag gebruiken.

In een groot deel van Indië is het branden voor veeweiden verreweg de voornaamste oorzaak van veldbrand, waardoor jaarlijks geweldige arealen, die in een beginstadium van regeneratie verkeerden, in een verderen graad van sterilisatie worden gebracht.

c. Opruiming van ongedierte, dat den oogst bedreigt.

De vijanden van den oogst zijn in de Buitengewesten vele en vaak is de naaste omgeving van de bevolkingstuinen, door begroeiing met dicht kreupelgewas, hun een goede schuilplaats.

Krijgt men nu te veel last van ratten, e.d., dan wordt de omgeving schoongebrand, waarbij herhaaldelijk een veel grooter areaal in vlammen opgaat, dan bedoeld was. Het is niet altijd mogelijk om dit branden, waarbij het slechts gaat om strooken van geringe afmetingen, te verbieden. Wanneer dit geschiedt onder toezicht en als het uitgevoerd wordt door een voldoend aantal menschen, die een eventueel overslaanden brand kunnen blusschen, zal het bepaalde gevaar voor uitbreiding weggenomen zijn.

Thans denkt men er in het algemeen niet aan te trachten een verspreiding van den brand te bestrijden, omdat er op dit gebied geen afdoende regelingen bestaan.

d. Hertenjachten.

In Celebes, Flores en wellicht nog in andere streken is zeer geliefd de hertenjacht te paard, een volksvermaak, zooals de foxhunt in Engeland. Aangezien voor dat doel open vlakten noodig zijn, wordt de begroeiing daar, waar de jachten gehouden worden, geregeld afgebrand. Het ligt voor de hand, dat dergelijke terreinen langzamerhand totaal steriel worden en vermoedelijk is dit een der oorzaken, dat een deel van Zuid-Celebes het troostelooze aspect heeft gekregen, dat het thans heeft. Waarschijnlijk kan, door daaromtrent met de Zelfbesturen regelingen te treffen, het kwaad zoo al niet worden uitgeroeid, dan toch beperkt worden.

Doch ook in Sumatra brandt men voor jachtdoeleinden, n.l. om de herten, die afkomen op de asch en jonge spruitjes, onder schot te krijgen. Een bespreking met de bevolking, om aan deze gewoonte een einde te maken, kan zeker succes hebben, mits men als sanctie stelt, dat, wanneer er toch mede wordt doorgegaan, de jacht op herten in die streek voor korteren of langeren tijd verboden wordt, c.q. de jachtgeweren zullen worden ingenomen.

e. Andere aanleidingen.

Behalve de reeds behandelde voornaamste oorzaken, zijn er vermoedelijk plaatselijk nog verschillende andere, die eerst bij een nader onderzoek aan den dag zullen komen. Wel moge worden gewezen op het gevaar, gevolg van vonken uit locomotieven; zelfs in het betrekkelijk vochtige Zuid-Sumatra mag dit niet worden onderschat, te oordeelen naar de vele afgebrande kale plekken langs de lijn, vroeger alang-alangvelden, die men ziet, wanneer men in den drogen tijd door de Lampongsche Districten en

Palembang rijdt. Ongetwijfeld zal men op dit gebied op Java reeds een groote ervaring hebben opgedaan.

DERDE GEDEELTE.

Samenvatting.

1. Teneinde de angstwekkende verwoesting van het boschareaal in Nederlandsch-Indië te stuiten, zal dus noodig zijn:

a. het nemen van scherpe maatregelen ten aanzien van de rantsoeneering van het grondgebruik.

b. beteugeling van veld- en boschbranden.

2. Zoolang men in hooge Regeeringskringen niet den ernst gaat inzien van de gevaren van verdere bosch-devastatie reeds in de naaste toekomst voor den landbouwkundigen toestand, is geen verbetering van het euvel te verwachten.

3. Wordt er een plan gemaakt, dan is continuïteit een primaire eisch voor het slagen daarvan.

4. Het zal van plaatselijke factoren afhangen, of men moet beginnen met rantsoeneering of brandbestrijding, dan wel beide maatregelen dadelijk gecombineerd moeten worden.

5. Het is vooruit niet te zeggen, waar zich bij de uitvoering van eventueele bepalingen de grootste moeilijkheden zullen voordoen, omdat dit in de eerste plaats afhangt van den tact en de vastberadenheid, waarmede de uitvoerders zich van hun taak zullen kwijten.

6. Aan de uitvoerende organen dient door de Regeering de stellige opdracht te worden gegeven om hunne bijzondere belangstelling te wijden aan dit vraagstuk, waarbij hun tevens de noodige wettelijke middelen moeten worden verstrekt, om afdoende tegen verdere noodelooze boschverwoesting te kunnen optreden.

7. Het is noodzakelijk, dat, onder leiding van den hoogsten gewestelijken bestuurder, de verschillende diensten, welke aan de oplossing van dit vraagstuk moeten medewerken, collegiaal daartoe worden geroepen; er moet een einde worden gemaakt aan den vicieusen toestand, dat ieder uitsluitend de belangen van zijn eigen diensttak voorstaat.

Slot.

Als slot moge het volgende dienen:

De Regeering van Indo-Chine zond een commissie van deskundigen naar Nederlandsch-Indië ter bestudeering van de bestrijdingsmaatregelen van het brandgevaar in de bosschen; het rapport terzake werd den Gouverneur-Generaal van die kolonie aangeboden bij schrijven van 2 Mei 1935 Het resultaat was, dat die Gouverneur-Generaal reeds kort daarop bij rondschrijven van 3 Juni 1935 aan de Bestuursambtenaren en aan die van het Boschwezen uitdrukkelijk zijn wensch mededeelde, dat zij zich voortaan met volle toewijding aan deze aangelegenheid hadden te geven. Hoezeer het Z. E. hiermede ernst was, moge blijken uit een paar citaten uit dien brief:

> „j'attache une importance toute particulière à ce qu'une lutte sérieuse et efficace soit entreprise pour limiter les feux de brousse, ..."

Er wordt verder nadrukkelijk op gewezen, dat de redenen, die ook bij ons een hoofdrol spelen en die maken, dat men aarzelt om in te grijpen, zooals:

> „crainte d'indisposer les populations" en „dépenses considérables", geen voldoende motieven zijn, om de oplossing te vertragen van een vraagstuk: „qui devient réellement angoissant" !

Moge de Nederlandsch-Indische Regeering spoedig, met dezelfde voortvarendheid als in Indo-Chine thans gebeurt, het zoo dringende vraagstuk van de bescherming van het bosch in de Buitengewesten in behandeling nemen, voordat het te laat is.

GERAADPLEEGDE GESCHRIFTEN

Volkstelling 1930 — Deel IV Sumatra

Dr. E. C. Jul. Mohr — De bodem der tropen in het algemeen en die van Nederlandsch-Indië in het bijzonder.

H. J. L. Beck — Boschbouw en Boschexploitatie in Zuid-Sumatra. Eerste Zuid-Sumatra Conferentie — Congres-onderwerp VI.

J. F. Kools — Hoema's, hoemablokken en boschreserves in de residentie Bantam.

J. W. Gonggrijp — Over het beheer der Nederlandsch-Indische bosschen — Indisch Genootschap — 13 Maart 1936.

Zesde Internationaal Botanisch Congres — Amsterdam 2 — 7 September 1935 — Proceedings — Volume I.

DE OVERBRENGING VAN DEN KINABOOM NAAR JAVA

DOOR A. C. VAN DEN BIJLLAARDT

Weddell eindigt zijn prachtwerk „l'Histoire naturelle des Quinquina's" met de zinsnede:

> *„s'il est un arbre, digne d'être acclimaté dans une colonie „française, c'est certes le quinquina, et la postérité bénirait „ceux, qui auraient mis à exécution une semblable idée".*

Het was Professor Dr. Carl Ludwig Blume, Directeur van 's Rijks herbarium te Leiden [1]), die reeds in 1829 wees op de wenschelijkheid, de kina naar Nederlandsch Oost-Indië over te brengen. Dr. P. W. Korthals, lid van de Natuurkundige commissie van Nederlandsch Oost-Indië, diende op 12 Mei 1830 bij de Regeering een nota in, waarin hij aanspoorde de kina-cultuur in Nederlandsch-Indië te beproeven, welk voorstel door Professor Dr. Caspar Georg Carl Reinwardt [2]) hoogleeraar in de plantkunde te Leiden werd ondersteund. Deze geleerde verwachtte geen directe resultaten, doch achtte niettemin het nemen van een proef gewenscht. Daarna hebben Fritze, chef van den geneeskundigen dienst in Ned.-Oost-Indië, Professor Dr. G. J. Mulder hoogleeraar aan de universiteit te Utrecht in 1833, de Staatsraad Professor Dr. G. Vrolik, hoogleeraar in de kruid- en verloskunde aan het

---

1) Schrijver van de „Flora Javae".

2) Stichter van 's Lands Plantentuin te Buitenzorg (1817).

Athenaeum Illustre te Amsterdam in 1839, Professor Dr. F. A. W. Miquel, hoogleeraar in de kruid- en geneeskunde aan dezelfde inrichting te Amsterdam in 1846 en Dr. P. F. H. Fromberg, agricultuur-chemist in Nederlandsch-Indië, in 1848 de Nederlandsche Regeering opnieuw in ernstige overweging gegeven tot de uitvoering van het reeds zoo lang overwogen plan over te gaan. Het doel was, de kinaboom die onder de geneeskrachtige planten een eerste plaats veroverd had, en in Zuid-Amerika door roekelooze exploitatie der oorspronkelijke wouden, dreigde te worden uitgeroeid, te behouden.

In den kruidtuin te Amsterdam had men kinazaad uit Zuid-Amerika ontvangen en de resultaten waren van dien aard, dat Professor Dr. Miquel in 1847 een kinastruikje naar Java kon zenden. Hij noemde deze plant Cinchona alba. Nadat de boom te Buitenzorg had gebloeid, bleek deze niet tot het geslacht Cinchona, maar tot de Cascarilla's te behooren, „Cascarilla Muzonensis Weddell". Door stekken werd spoedig een honderdtal van deze plantjes verkregen. De bast bleek bij verder onderzoek wel hars, maar geen alcaloid te bevatten [1]).

Uit den kruidtuin te Amsterdam werden in April 1851 zes plantjes, in December 1851 drie en vervolgens in Juli 1852 nog vier plantjes Cinchona Calisaya naar Oost-Indië gezonden In 1854 werden uit Leiden, Utrecht en Amsterdam kinaplanten naar Java gezonden. De planten uit de Leidsche en Amsterdamsche tuinen bereikten hare bestemming.

Ook de particulieren toonden reeds hunne belangstelling voor de goede zaak In de Java-Bode, die in 1852 tweemaal per week n.l. op Dinsdag en Zaterdag verscheen, komt in het nummer van 4 December 1852 het volgende bericht voor:

„Op de tentoonstelling van planten en gewassen te Amster-
„dam in dit jaar gehouden, is de heer J. A. Willink
„W.zn, als de eenige particuliere bezitter van den Cinchona
„Calysaya of Kinaplant, bekroond met de gouden medaille.
„Van die plant zijn stekjes genomen ten getale van acht, welke

---

[1]) De resultaten van latere onderzoekingen van Rost van Tonningen, apotheker bij 's Lands Laboratorium te Batavia, zijn in het Natuurkundig Tijdschrift te Batavia in 1852 deel 3 pag. 856 gepubliceerd.

„door dien heer aan den Hortulanus van den Gouv. plantentuin „te Buitenzorg, den Heer Johannes Elias Teys- „mann, zijn toegezonden.

„De overbrenging heeft plaats gehad aan boord van het „Nederlandsche Koopvaardijschip „Elisabeth Antonia", welke „bodem 110 dagen reis heeft gehad. De zorg door den Kapitein „van dat schip, den heer J. H. Schippers, aan die „planten besteed, verdienen allen lof, en een schrijven aan „ZFd. van den Hortulanus, ddo. 28 November 1852 berigt, „dat de plantjes behouden te Buitenzorg waren aangekomen „en van de acht er nog één in leven is, welke er frisch en gezond „uitziet, wordende het sterven van de overige zeven door dien „deskundige toegeschreven aan de moeilijkheid om ze in herme- „tisch gesloten kisten over te voeren.

„Vroeger reeds is er een poging gedaan om de kinaplant in „deze gewesten in te voeren; als toen waren er drie plantjes „aangebracht, waarvan er slechts één in een kwijnenden toestand „aankwam. Wij weten niet of het heeft mogen gelukken die „in het leven te behouden, maar wel dat er thans een gegronde „hoop bestaat van de kinaplant op Java te kunnen voortteelen, „en gewis zij, wier loffelijke pogingen gestrekt hebben van ons „gezegend eiland daarmede te verrijken verdienen de heer „Willink voor zijn welwillende belanglooze toezending, „de heer Schippers voor zijn even belanglooze zorgen en „moeite gedurende den overvoer, een opregten, algemeenen dank."

Ook in de volgende jaren heeft de heer Willink nog planten naar Java gezonden. In 1852 zond hij dertien C. Calisaya's naar Indië, die onderweg alle stierven. In 1854 en 1855 zond hij nog enkele Cinchona pubescess.

Toen Professor W. H. de Vriese in 1851 Parijs bezocht trof hij in de kassen van de Jardin des Plantes nog een tweetal kinaplanten aan, waarbij hem tevens ter oore kwam, dat de bloemkweekers Thibaut et Keteleër nog een uit zaad gewonnen plant bezaten. Aan Professor de Vriese komt de eer toe, dat hij heeft weten te bewerken, dat deze kinaplant in ruil voor een verzameling tropische planten aan Nederland werd afgestaan. 21 Juli 1851 werd de kinaplant naar den hortus te Leiden verzonden. Op last van Z. E. den Minister van Koloniën Ch. F. Pahud, werd dit plantje, dat inmiddels een lengte van 75 cm

had bereikt, in een door Professor de Vriese gewijzigde Wardsche kist [1]) op 1 December 1851 met het koopvaardij-fregat „Frederic Hendrik" onder den gezagvoerder P. Huidekooper naar Indië verscheept [2]) Na een reis van vijf maanden om de Kaap kwam het zeilschip in April 1852 te Batavia aan. De goede aankomst in Indië werd bevestigd in een brief van Z. E. den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië van 23 April 1852 No. 261/8 aan Z. E. den Minister van Koloniën te 's-Gravenhage. Het Gouvernement van Nederlandsch Oost-Indië heeft aan Huidekooper een premie van 500 gulden toegekend, voor de goede overbrenging van den kinaboom.

De hortulanus van 's Lands plantentuin te Buitenzorg J. E. Teysmann, aan wien de goede zorgen van de kostbare plant werden toevertrouwd, bracht deze naar Tjibodas [3]), dicht bij Sindanglaja op de oostelijke helling van de Gedeh (1527 Meter), waar hij een stek van de plant nam.

In verband met de vele tegenslagen in de Indische cultures, is het begrijpelijk, dat de Nederlandsche Regeering niet direct hare medewerking tot deze nieuwe cultuur verleende. De mislukte pogingen der Fransche en Engelsche Regeeringen maanden tot voorzichtigheid.

De reden, dat men deze cultuur ook niet zonder meer aan het particulier initiatief mocht overlaten bleek o.a. uit het rapport, dat in 1849 door de Jussieu, Richard en Gaudichaud-Beaupré aan de „Académie des Sciences" te Parijs was uitgebracht en waarin o.a. wordt gezegd:

> *„On ne peut que recommander les essais et c'est au gouvernement de les tenter, car quoiqu'on n'ait pas des données précises sur le nombre d'années, dont l'arbre a besoin pourque l'écorce ait toute la perfection et que le rendement atteigne le maximum, on peut calculer sur une assez longue durée, et les gains sont trop incertains, trop éloignés certainement, pour engager l'industrie particulière dans de pareilles tentatives".*

---

[1]) „Tuinbouw-Flora van Nederland en zijn overzeesche bezittingen" deel I 1854 pag. 111. Over dusgenaamde „Wardsche toestellen en de daaraan hier aangebrachte wijzigingen" door Prof. W. H. de Vriese.

[2]) Een model van de „Frederic Hendrik" wordt in het Rijksmuseum bewaard.

[3]) Tji is in de Soendaneesche taal rivier, bodas beteekent wit.

Aangespoord door de reeds genoemde Nederlandsche geleerden en voorgelicht door de voortreffelijke geschriften van Weddell, deed Z. E. de Minister van Koloniën Charles Ferdinand Pahud [1]), in Juni 1852, zijne Majesteit Koning Willem III, het voorstel, om van regeeringswege in Zuid-Amerika planten en zaden te laten inzamelen en rechtstreeks naar Java te laten overbrengen. Zijne Majesteit ging met dit voorstel accoord en machtigde den Minister hiertoe bij besluit van 30 Juni 1852. In overleg met Professor de Vriese werd de in Nederland vertoevende inspecteur voor natuurkundige onderzoekingen in Indië, Dr. F. W. Junghuhn te Leiden, aangezocht deze opdracht uit te voeren.

Dr. F. W. Junghuhn, die met de uitgave van zijn veelomvattend werk „Java deszelfs gedaante, bekleeding en inwendige structuur" (1852—1854) [2]) bezig was, gaf de Regeering in overweging, den eervol ontslagen botanicus van 's Lands Plantentuin te Buitenzorg J. K. Hasskarl in zijn plaats naar Amerika te zenden.

Hasskarl's langjarig verblijf in de tropen, zijn groote kennis van de flora van Java, zijn belangrijke geschriften [3]) en de aanbeveling van Dr. Junghuhn deden Zijne Majesteit Koning Willem III, op voordracht van Z. E. Minister Pahud besluiten, Hasskarl [4]) met deze opdracht te belasten (Kon. Besluit van 30 Juni 1852).

---

1) Van 1 Jan. 1856 — 1861 Gouverneur-Generaal van Ned.-Indië.

2) De tweede druk van zijn meest beroemde werk verscheen onder den titel: „Java, zijn gedaante, zijn plantengroei en inwendige bouw". Junghuhn overleed in 1864 te Lembang, waar een monument voor hem is opgericht waaromheen een aantal kinaboomen de herinnering aan zijn werk verlevendigt.

3) „Catalogus plantarum in horto Bogoriensi cultarum alter" 1844. „Over het nut der planten van Java" (1844), „Plantae Javanicae rariores adjectis nonnullis exoticis, in Java hortis cultus descriptae" (Berlin 1848) „Plantae Junghuhnianae" (1851 — 1852).

4) Justus Karl Hasskarl werd 6 December 1811 te Kassel geboren. Zijn ouders waren van Zweedsche afkomst. Hij studeerde in Bonn, was daarna in den plantentuin te Poppelsdorf werkzaam (1827) en werd in 1832 met het toezicht op den plantentuin te Dusseldorf belast. Na in Bonn zijn studiën te hebben voltooid, ging hij op goed geluk naar Java. In Februari 1837 vertrok hij van Bremen via Baltimore naar Batavia waar hij in September aankwam. Door bemiddeling van den chef van den Geneeskundigen Dienst Dr. A. Fritze kreeg hij plaats als klerk, terwijl hij eenigen tijd later met de wetenschappelijke leiding van den plantentuin te Buitenzorg werd belast. Om gezondheidsredenen moest hij 6 jaren later naar Europa terug keeren, waar hij vele jaren door literairen arbeid in het onderhoud van zijn gezin moest voorzien.
„Ueber die einführung des chinarinden Baumes auf Java" Flora XI.
„Chinacultuur auf Java" Flora XII.

In 1852 deed de Nederlandsche Regeering Hasskarl het voorstel om naar Peru te gaan.

Toen alles voor de groote reis geregeld was, verscheen in de „Hamburgischen Correspondenten" een bericht, waarin de reis uitvoerig besproken werd en de naam van den leider van de expeditie J. K. Hasskarl werd genoemd. Nu het plan gepubliceerd was en verwacht kon worden, dat men hem in Peru moeilijkheden in den weg zou leggen, besloot de Minister de zaak verder te laten rusten. Hasskarl die reeds alle verwachtingen den bodem zag ingeslagen, stelde voor op een anderen naam te reizen. Toen hij Den Haag op 4 December 1852 verliet, stond zijn pas op naam van Monsieur J. K. Muller, natif de Cassel, demeurant à Amsterdam. [1])

Zijn instructie bepaalde zich tot slechts enkele punten. De voornaamste bepaling was, dat hij goede Cinchona soorten moest trachten te verzamelen en in het bijzonder Cinchona Calisaya.

Den 17den December vertrok hij met het stoomschip „La Plata" van Southampton naar Aspinwall, waar hij 12 Januari debarkeerde, om zijn reis over de landengte van Panama voort te zetten. De trein liep nog slechts tot Barbocoa. Na de Rio de Chagres te zijn overgestoken werd de reis naar Panama, in gezelschap van eenige goudzoekers, per muilezel voortgezet. In verband met de heerschende gele koorts besloot hij zoo spoedig mogelijk naar Lima door te gaan. De regentijd was juist begonnen en het reizen in het binnenland onmogelijk, zoodat zijn reis eenige maanden werd uitgesteld, welken tijd hij benutte om de Spaansche taal te bestudeeren en relaties met autoriteiten en vooraanstaande maatschappelijke figuren aan te knoopen.

Een verzoek van Minister Tirado om nauwkeurige berichten omtrent de oostelijke, door hem te bereizen, grensgebieden van Peru te mogen ontvangen, willigde hij gaarne in. Namens Zijne Excellentie ontving hij een schriftelijke aanbeveling voor alle bestuursambtenaren van de Republiek, met het verzoek Dr. Muller zooveel mogelijk behulpzaam te zijn. Als doel van zijn reis werd het opnemen van den loop van de rivieren Perené en Apurimac genoemd, alsmede het verrichten van wetenschappelijke onderzoekingen.

Van den Minister van Eeredienst kreeg hij een schriftelijke aanbeveling voor de vicarissen en priesters van de departementen

[1]) De kinacultuur in Azië 1854 t/m 1882 door J. C. B. Moens blz. 15 en volgende.

Junia (Jauja) Ajacucho, Cuzco en Puna, met de mededeeling, dat zijn reis voor Staat en Godsdienst van het grootste belang was.

Om de bezwaren, verbonden aan het meenemen van een groot bedrag in zilver, te voorkomen, werd hem namens den Minister van Financiën een reiscredietbrief overhandigd, waarbij de subprefecten van de verschillende departementen werden verzocht aan Dr. Muller elk gewenscht bedrag tot ten hoogste 2000 peso's uit te betalen, overeenkomende met de door hem gestorte som. [1])

Goed toegerust, voorzien van de noodige paarden en muilezels ging de expeditie op 10 Mei 1853 het binnenland in. Over de Hacienda Sarala [2]) en Sanakota, bereikte men de Hacienda Pomocaucha, op de oostelijke helling van de Cordillera's, op een hoogte van 11000 voet. Over Pachacaca, Oraya en Tarma werd den 28sten Mei het oorspronkelijk oerbosch bereikt. De wegen werden steeds moeilijker, de paden langs de diepe ravijnen werden steeds smaller en lieten slechts ruimte voor één man. Passeeren was onmogelijk. Zoo ging de reis verder.

In de omstreken van Mantus, werd te vergeefs naar kinaboomen gezocht. In de onmiddellijke omgeving bij Escalera de San Rafael werden wel enkele kinaboomen gezien, doch te weinig om lang te blijven zoeken, in verband waarmede men besloot in meer zuidelijke richting het geluk te beproeven. Den 12den Juli bereikte men Uchubamba waar de kinastreek (Regio chinchonarum) begint. De cascarilleros [3]) werden er direct op uitgezonden met de opdracht van alle kinasoorten, die ze konden vinden, bloeiende takken en vruchten te verzamelen, terwijl voor de beste Calisaya een extra premie werd uitgeloofd. Al spoedig kwamen zij met mooie bloeiende takken terug, die echter geen cinchonas bleken te zijn, tot groote woede van de cascarilleros, die beweerden de boomen toch wel beter te kennen dan de vreemdelingen. De meeste takken waren waardeloos, omdat de zaden en de bloemen ontbraken. Een soort, welke veel voorkwam en door de Indianen Cascarilla crespilla

---

[1]) In Peru en Chili had men destijds geen kopergeld. Men vreesde het land door invoering daarvan te verarmen. Toen men noodgedwongen daartoe overging, werd op de koperen munt, de Centavo, de spreuk geslagen: Economia es riqueza, d.w.z. Spaarzaamheid is rijkdom.

[2]) Hacienda beteekent landbouw, boerderij. De pachter noemt men hacienda'ro.

[3]) De cascarilleros zijn lieden die kinabast verzamelen „De kinaboom uit Zuid-Amerika overgebracht naar Java onder de Regeering van Koning Willem III" Prof. W. H. de Vriese 1855 blz. 30.

chica genoemd werd, meende Dr. Muller als de Cinchona ovata te herkennen. [1])

Twee andere soorten, welke nog werden aangetroffen, n.l. de Cinchona officinalis Linn en de Cinchona ovata R et P, werden door Dr. Muller voor de Cinchona Condaminae var. lancifolia en de Cinchona pubescens gehouden. Verder had men 59 jonge kinaplantjes verzameld en een kistje met kinazaad [2]).

Deze verzameling werd op 28 Juli via Lima naar Panama gezonden. Het kistje met zaad werd rechtstreeks naar Nederland verscheept, doch de planten, die in Wardsche kisten waren overgebracht, bleven te Panama achter, omdat één muildier de kisten niet kon dragen. Men liet ze 5 maanden te Panama staan en toen bleken alle plantjes gestorven te zijn. Behalve de planten had men ook het verlies van grond te betreuren. Het lag n.l. in de bedoeling de grond in Nederland chemisch te onderzoeken. De zaden werden na aankomst aan de goede zorgen van de Directeuren der Academische Kruidtuinen en van den Hortus Botanicus te Amsterdam toevertrouwd.

Na verblijf van 14 dagen te Uchubamba werd de expeditie in meer zuidelijke richting voortgezet over Andamarca, Acobamba, Cedryuc, Potrero, Sarcobamba en Huarcatam naar Huanta. Het diep ingesneden dal van de wild stroomende Rio de Jauja moest in een soort van kabelbaan, die aan weerszijden aan de rotsen was vastgemaakt, worden overgetrokken. Om de sterkte van het touw te beproeven liet men eerst de goederen overtrekken. Toen alle goederen aan den anderen kant waren, vroegen de Puenteros (brugwachters) dubbele betaling om de passagiers over te brengen. De muilezels moesten een omweg van vele dagen maken, zoodat de goederen door de Indianen moesten worden gedragen.

Tusschen Cochabamba en Huarcatam was de gids plotseling spoorloos verdwenen.

In Huarcatan bleek de bevolking in opstand te zijn en werden de leden van de expeditie ernstig bedreigd. De bevolking had zich onafhankelijk verklaard en zag Dr. Muller voor een Peruaansch officier aan, die als reiziger vermomd, de wegen voor de Regeeringstroepen kwam verkennen.

---

[1]) Deze Cascarilla werd later door Howard, ter eere van den Nederlandschen Minister „Cinchona Pahudiana" genoemd.

[2]) 1 Gram kinazaad bevat ± 3500 ledgeriana- en 9000 succirubra zaden. De waarde was enkele jaren geleden tien gulden per gram en dus zes maal zoo duur als goud.

Toen Dr. Muller informeerde wat het dreigende geschreeuw te beteekenen had, verklaarde de Mayordomo, dat men confereerde of de spion wel of niet moest worden opgehangen. Dr. Muller wachtte de beslissing wijselijk niet af, doch verdween ijlings met zijn volgelingen in de bosschen. Toen men bij het dorp Pampacores arriveerde, bleek dit ook in opstand te zijn, waarop Dr. Muller besloot deze gevaarlijke streek zoo spoedig mogelijk te verlaten. Na een rit van 14 uren kwam men op 25 Augustus te Huanta aan.

Langs den vermaarden ouden camino real (koninklijken weg) kwam men op 21 September in Cuzco aan, waar de reis via de hoofdstad van de provincie Carabaya, Crucero, naar Sandia werd voortgezet. Van Sandia uit werden de meest geoefende bastverzamelaars de „Cascarilleros practicos" er op uitgezonden.

Men moet zich niet voorstellen, dat de kinaboomen in aaneengesloten bosschen groeien; integendeel, de boomen staan zeer verspreid, terwijl de kinabastzoekers bijna alle oude, dus zaaddragende boomen, hebben gerooid.

Op 1 November kwamen zij met allerlei Cinchona's terug, welke soorten door Howard en Miquel als volgt werden gedetermineerd:

1. Cascarilla calisaya	= Cinchona calisaya (Weddell) (met zaad)
2. Ichu calisaya	= Cinchona calisaya var, rugosa (Miquel)
3. Cascarilla amarilla	= Cinchona subsessilis (Miquel) Cinchona Pelleteriana (Howard)
4. Cascarilla naranjada	= Cinchona caloptera (Miquel) Cinchona purpurea (Howard)
5. Mula cascarilla	= Cinchona Carua (Miquel) Cascarilla Carua (Weddell)
6. Cascarilla carua carua	= Cinchona magnifolia Pav. (Miquel en Howard)
7. Cascarilla zambo morada	= Cinchona subsessilis (Miquel) Cinchona erythdroderma (Weddell en Howard)
8. Cascarilla con hoyas del durazno	= Cinchona amygdafolia (Weddell en Miquell)

9. Calisaya morada fina = Cinchona euneura (Miquel)
10. Cascarilla echenique = Cinchona amygdafolia (Weddell en Miquel)
11. Calisaya hembra = zonder bloemen en zaden, niet gedetermineerd.
12. Cascarilla pucu quepo = Chinchona ovata R et P (Miquel) Cinchona rufinervis (Weddell en Howard)
13. Cascarilla punta di lanca = Pimentelia glomerata (Weddell) [1])

Kina-zaad werd slechts weinig gevonden. De meeste vruchten waren reeds opengesprongen en de lichte zaadjes door den wind in het oerbosch verspreid. Het bleek, dat men te laat gekomen was. Het eerste deel der reis was hiermede geëindigd. Dr. Muller keerde naar Lima terug om de noodige zaken te regelen, waarna hij 3 December naar Valvida in Chili vertrok, om eenige rust te genieten.

Den 5den Maart 1854 werd de tocht voortgezet met het doel Bolivia te doorzoeken. Volgens de verkregen inlichtingen kwamen de kinaboomen daar op sommige plaatsen in groote hoeveelheden voor, terwijl ze veel hooger opgroeiden.

Na te Arica in Peru te zijn geland, ging de tocht over Islay, Arequipa en de hoogvlakte van Puno tot Pusi en verder langs het Titicacameer naar Sutchis, niet ver van het Boliviaansche sneeuwgebergte. Toen de expeditie de grens overschreed, werden de reizigers door een Boliviaansche grenswacht gevangen genomen, omdat de grenzen in verband met den oorlog tusschen Peru en Bolivia gesloten waren. Met de belofte direct terug te gaan, werden zij den volgenden dag vrij gelaten. Door een onbekende streek, zonder gebaande paden, gelukte het na zeer veel moeite en inspanning Quiaca te bereiken.

Bij de grensplaatsen van Peru woonden veel cascarilleros die Boliviaansche onderdanen waren, voor wien de grens niet gesloten was. Met deze lieden werd een overeenkomst aangegaan om levende planten en zaden te verzamelen, welke te Sandia in ontvangst zouden worden genomen. Na eenigen tijd bracht een der cascarilleros 400 levende Calisaya planten.

---

[1]) „Die Verpflanzung des Chinabaumes und seine Cultur" door Dr. Karl Müller. Unsere Zeit Deutsche Revue der Gegenwart 9e jaarg. 1873 blz. 62.

Tegelijkertijd kreeg Dr. Muller van den opperrechter van Crucero bericht, dat hij door de kinahandelaren, die het doel zijner reis meer en meer begonnen te begrijpen, was aangeklaagd en een bevel tot inhechtenisneming tegen hem reeds was uitgevaardigd. Het was dus ten hoogste tijd de expeditie te beëindigen.

Zonder in bijzonderheden te treden over de ontzaglijke moeilijkheden en gevaren, waarmee men te kampen had, moet even worden vermeld, hoe de kostbare kinaplanten tegen den sterken uitdrogenden wind en de sterke temperatuurswisselingen beschermd werden. De stammetjes werden kort gesnoeid, met de wortels, zonder aarde, in vochtig mos gepakt en in de vochthoudende schil van pisangstammen gewikkeld. Het mos, dat niet ter plaatse groeide, moest uit de bergstreken worden gehaald, terwijl de pisangstammen door de Indianen uit de lager gelegen streken werden aangedragen. De pakjes werden in zakken gedaan, zoodat deze op wolbalen geleken. De balen werden over Muani, Uzargaro en Lampa naar Arequipa vervoerd, waar men den 18den Juli aankwam. Het verwisselen der lastdieren gaf veel moeite, omdat de meeste dieren door het leger voor transport-doeleinden waren gerequireerd.

Dr. Muller had de Nederlandsche Regeering voorgesteld de planten met een oorlogsschip rechtstreeks naar Java te vervoeren.

In Arequipa vond Dr. Muller een brief van den kapitein ter zee van Braam Houckgeest, Commandant van Zijner Majesteits fregat „Prins Frederik der Nederlanden", waarin hij berichtte, dat hij de orders had, de kinaplanten naar Oost-Indië over te brengen en zoo hij Dr. Muller niet te Islay zou aantreffen, onmiddellijk naar Callao te vertrekken en hem aldaar op te wachten [1])

De officieele betrekking tusschen Dr. Muller en het Nederlandsche oorlogsschip, wekte onwillekeurig achterdocht.

26 Juli kwam de expeditie met 500 planten te Islay aan. De Engelsche consul, die vernomen had, dat men kinaplanten had verzameld, liet informeeren voor welken prijs men deze wilde verkoopen. Om stagnatie te voorkomen verklaarde Dr. Muller, dat hij de plantjes zelf naar Engeland wilde brengen om ze

[1]) Oorspronkelijk was Zijner Majesteits Corvet, de „Sumatra" onder commando van Kapitein Wippf voor dit doel aangewezen.

aan de Britsche Regeering aan te bieden. Den 5den Augustus vertrok hij naar Callao, waar hij drie dagen later arriveerde.

Aan boord had men de plantjes reeds in Wardsche kisten geplant en deze werden bij aankomst direct aan boord van den oorlogsbodem gebracht.

Op 21 Augustus 1854 werd het anker gelicht en verliet men de Peruaansche kust, om via de Sandwich eilanden naar de Chineesche zee te zeilen. Hier geraakte het fregat in een typhoon waardoor het genoodzaakt was de haven van Makasser binnen te loopen.

Dr. Hasskarl, die thans weer onder zijn eigen naam kon reizen, heeft gedurende de lange zeereis zijn planten goed verzorgd. De glazen deksels waren door de groote hitte steeds beslagen, zoodat men de kisten dagelijks moest openen om de schimmels weg te nemen. Zeer spaarzaam werden de plantjes met zoet water besproeid. De sterkere planten begonnen voor een groot deel uit te botten, terwijl de zwakkere afstierven.

De Commandant van den oorlogsbodem verleende zijn medewerking met tegenzin en verklaarde ronduit, dat het een zeeofficier onwaardig was, aan een dergelijken smokkelhandel mede te werken [1]). 't Liefst had hij de Wardsche kisten met kinaplanten in het ruim opgeborgen.

Ware voor elk oorlogsschip een dergelijke vredelievende taak weggelegd !

Door tusschenkomst van den Gouverneur van Makasser werd het stoomschip der marine „de Gedeh" te zijner beschikking gesteld om de planten naar Batavia over te brengen.

Den 13den December 1854 kwam Hasskarl met 21 kisten met levende kinaplanten, na een reis van 2 jaar, te Batavia aan. (Een kwart eeuw, nadat Blume's voorstel in 1829 en Korthals' nota van 12 Mei 1830 bij de Regeering waren ingediend). De kisten werden zoo spoedig mogelijk naar Buitenzorg getransporteerd. Toen men ze daar op den 16den December 1854 opende, bleken van de 500 planten nog slechts 78 in leven, waarvan slechts 16 nog groene bladeren hadden. [2])

---

[1]) Dit is niet geheel juist, aangezien in Peru geen wettelijk verbod tot uitvoer bestond. In Ecuador werd de uitvoer van kinaplanten en kinazaad vanaf 1 Mei 1861 bij de wet verboden, op straffe van 100 dollars boete voor elke plant of elk drachme zaad. R. Clem. Markham, „Travels in Peru and India."

[2]) Procesverbaal van Hasskarl en Binnendijk dd. 18 December 1854.

Deze planten werden direct naar Tjibodas overgebracht, waar ook de reeds eerder ingevoerde kinaplanten waren uitgeplant.

Hiermede had Hasskarl aan de opdracht van de Nederlandsche Regeering voldaan. Hij werd benoemd tot Directeur der kinaplantsoenen op Java, met den rang van Assistent-Resident.

Op hetzelfde moment kreeg hij bericht, dat de „Hendrica" (gezagvoerder P. Admiraal) waarmede zijn vrouw en vier dochters, die hij sinds twee jaar niet gezien had, op weg waren naar Indië op 6 December 1854 in het gezicht van de Nederlandsche kust, met man en muis was vergaan. Om zijn leed te vergeten wierp hij zich geheel op zijn botanischen arbeid. Aan de hand van dit levend en overvloedig materiaal schreef hij zijn „Retzia sine observationes botanicae de plantis horti botanici Bogoriensi" (1856) een werk in denzelfden geest als zijn: „Plantae Javanicae rariores". [1])

Door lichamelijk en geestelijk lijden gedrukt vroeg hij ontslag dat hem verleend werd met een pensioen van *f* 1000.— 's jaars (Zijn salaris bedroeg *f* 400.— per maand).

Als erkenning zijner groote verdiensten benoemde Zijne Majesteit de Koning hem tot Ridder in de Orde van den Nederlandschen Leeuw en tot Commandeur in de Orde van de Eikenkroon van Luxemburg. In Cleve, waar hij zich vestigde, leefde hij voortaan voornamelijk voor de wetenschap, die hem in 1858 den titel van doctor phil. honoris causa van de universiteit van Greifswald deed verwerven. Van de société d'acclimation te Parijs ontving hij op 4 Februari 1864 de groote gouden medaille; van de groote internationale industrieele wereldtentoonstelling, welke in 1867 te Parijs gehouden werd, de groote gouden medaille, terwijl hij door den Koning van Pruisen op 8 Juli 1870 tot ridder van de Kroon-orde werd benoemd.

Hasskarl, die over een rijpe ervaring, een goede bibliotheek en veel vergelijkingsmateriaal kon beschikken, schreef nog eenige werken. Zijn laatste werk van beteekenis verscheen in 1870: „Commelinaceae indicae imprimis Archipelagi Indici". In 1880 schreef hij nog in „Flora" en in de „Pharmaceutische Zeitung" over de kinacultuur op Java en over de wederbeplanting van de kinabosschen in Bolivia. Hij overleed te Cleve op 5 Januari 1895.

[1]) De naam „Retzia" ontleende Hasskarl, evenals zijn eigen bijnaam „Retzius", waarmede hij als lid der Leop. Car. Acad der Naturforsch. te Halle opgenomen was, aan een Zweedschen botanicus van dien naam I. A. Retzius Professor te Lund, in wiens in 1779 — 1791 verschenen „Observationes Botanicae" ook Indische planten beschreven werden.

Hasskarl heeft een eereplaats verworven onder de mannen van beteekenis van zijn tijd, niet alleen voor het groote werk, dat hij deed in het belang van de kinacultuur, maar ook wegens zijn schitterenden arbeid, neergelegd in zijn prachtige botanische werken. [1])

In 1855 werden de in Nederland gekweekte plantjes door Junghuhn op het zeilschip „Minister Pahud" (kapitein W. Pfeill) naar Indië overgebracht. Van de 149 planten welke in 4 Wardsche kisten waren geplant, waaronder 88 Calisaya's, 88 ovata's en 6 lanci folia's kwamen 139 behoorlijk te Batavia aan. Van de in hetzelfde jaar per zeilschip Cortgene (kapitein Rijken) naar Java verzonden planten, ging het grootste deel gedurende de reis verloren.

De verdienstelijke Nederlandsche consul-generaal C. H. Schuhkraft te La Paz, (Bolivia) had in zijn verslag van 30 Maart 1865 de regeering er reeds op gewezen, dat men in Zuid-Amerika meer het oog had op direct financieel voordeel dan op de toekomst.

Een wetenschappelijke Commissie van vijf personen, constateerde in 1867, dat goede kinabasten in Zuid-Amerika steeds zeldzamer werden [2]), terwijl Dr. Kerner, de bekende scheikundige der Chinin-fabriek te Frankfurt, in zijn „Beitrage zur Kentniss der Chinin-Resorption" met nadruk wees op den steeds verminderden aanvoer in Europa, van hooggehaltige kinabasten [3]).

Nu de eerste kinaplanten waren overgebracht, verzocht de Nederlandsche Regeering hare consulaire agenten, kinazaad en -planten naar Nederland te zenden. C. H. Schuhkraft, te La Paz, zond herhaaldelijk [4]) hoeveelheden Calisayazaden en bij elke zending tevens gedroogde deelen van de plant (takken, bloemen en vruchten), waarvan het zaad afkomstig was [5]).

---

[1]) De waardeering van Hasskarl's arbeid, moge blijken uit de artikelen in:
de Indische Mercuur van 13 Januari 1894
Teysmannia No. 3 en 4 van 1894
de Indische Gids van Februari 1894 e.a.

[2]) „The Andes and the Amazon" London, Sampson Low.

[3]) „Kina" door K. W. van Gorkom. 1896 pag. 11 uitgave v.h. Koloniaal Museum.

[4]) (in 1864, 1868, 1877, 1880 en 1881).

[5]) De Regeering beloonde zijne groote verdiensten door zijne benoeming tot Ridder van den Nederlandschen Leeuw.

Professor Miquel kon aan de hand daarvan vaststellen, dat het zaad afkomstig was van de Cinchona Calisaya var. vera. var. merada en var. Josephiana.

In 1868 zond de Nederlandsche Consul Generaal te Nieuw Grenada, C. Succirubra-zaden, die echter niet ontkiemden.

In 1870 werden door den Nederlandschen Consul, Rolandus, te Caracas (Venezuela) zaden van C. Cordifolia, var. rotundifolia naar Java gezonden, waarvan tien plantjes werden verkregen.

Verder werd van Madras en Ceylon herhaaldelijk uitmuntend zaad ontvangen van de C. officinalis en de C. micrantha.

Het beste zaad, dat echter op Java ontvangen is, werd in 1865 van George Ledger te Londen gekocht.

De broer van George Ledger, Charles, ging in 1836 op achttienjarigen leeftijd op goed geluk naar Zuid-Amerika, waar hij als klerk bij een Engelsche firma te Lima in Peru in dienst kwam. Deze firma handelde in alpacawol en kinabast, welke producten door Ledger heinde en ver in het binnenland moesten worden opgekocht. Op deze reizen werd hij steeds vergezeld door zijn trouwen Indiaanschen dienaar, uit de yungas van Bolivia, Manuel Incah Mamani[1]) en diens zonen Santiago en Marcelino.

Manuel, die in zijn jeugd zelf cascarillero was geweest had zijn meester er meerdere malen op gewezen, hoe moeilijk het was echte en edele kina-zaden te krijgen, omdat men zeer achterdochtig was jegens vreemdelingen. Hij vertelde, dat de meeste vreemdelingen bedrogen waren, doordat men de zaden verwisselde, of, ze opzettelijk liet bederven, waardoor ze hun kiemkracht verloren.

Volgens Manuel moest in het stroomgebied van de Rio Mamoré noordoostelijk van Caupolican in Bolivia, een zeldzame soort kina groeien, door de Indianen „Rojo" (rood-geel) genoemd, die veel krachtiger was, dan de allerbeste Calisaya's. Van deze kina kwam slechts weinig in den handel en dan nog steeds gemengd met andere basten.

Door zijn vele en verre tochten leerde hij land en volk van Peru, Chili en Bolivia grondig kennen. In 1838 was Ledger agent voor dezelfde firma te Tacna en in 1845 in Puno, de hoofdstad van

---

[1]) Volgens andere overleveringen: Manuel Incra Mamani.

het gelijknamig Departement in Peru aan den westelijken oever van het Titicacameer.

Toen Ledger in 1851 op een zijner tochten bij de Rio Mamoré kwam, trof hij daar inderdaad de boomen aan die den „Rojo"-bast leveren [1]). Manuel verzamelde een hoeveelheid zuivere bast, die Ledger door Dr. Marchant in La Paz liet analyseeren. Deze bast bleek niet minder dan 16% sulfas chinine te bevatten en de groote beteekenis dezer analyse ontging den scherpzinnigen Ledger niet.

Ledger was een energiek en zeer practisch man en liep al lang met het plan rond in Australië in plaats van wol, de bergschapen van Andes, de alpaca's, die voortreffelijke wol leveren, te importeeren. Toen hij zijn plannen met den Britschen consul te Arica besprak, toonde deze veel belangstelling en mede op zijn aandringen ging Ledger in 1852 van Valparaiso naar Sydney. In Australië toonde men zich met zijn voorstel ten zeerste ingenomen.

De plannen gelukten en drie jaar later ging Ledger met een kudde van eenige honderden prachtige en welvarende alpaca's, llama's en vicuna's naar Sydney.

Het Gouvernement van New-South-Wales beloonde hem met een vorstelijke gift van 180.000 gulden en een aanstelling in gouvernementsdienst voor vijf jaren op een jaargeld van rond 15.000 gulden.

De geïmporteerde dieren konden zich echter niet aan het vreemde klimaat van Australië aanpassen en stierven, zoodat Ledger naar een andere bron van inkomsten moest uitzien.

Toen de alpaca-teelt in Australië dreigde te mislukken zond Ledger den zoon van Manuel, Santiago, die mede naar Australië was gegaan, naar Bolivia terug, met de opdracht aan Manuel om versch en rijp rojozaad in te zamelen. Manuel trok er direct op uit en vond in de bosschen op een afstand van 120 Legua's [2]) van Pelechuco het kostbare zaad.

In Januari 1865 keerde Charles Ledger uit Sydney

---

[1]) Op 15° Zuiderbreedte en 68° Westerlengte.
„Pharmacographia a history of the principal drugs of vegetable origin" by Prof. F. A. Flückiger and D. Hanbury. 1874.

[2]) Een Legua is een Spaansche mijl. 120 Legua's is 780 km.

terug en in Juni bezorgde Manuel zijn ouden meester een baaltje Roja-zaad, dat hij in de provincie Caupolican bij de Rio Mamoré van een vijftigtal boomen verzameld had.

Nadat hij eenige maanden als gast in diens woning vertoefd had, verliet hij de stad Tacna, als een voor zijn doen zeer welgesteld man, in het bezit van 500 dollars, twee muildieren, vier ezels, wollen dekens en een geweer met kruit en lood.

Charles droogde het zaad en zond het goed verpakt aan zijn broer George te Londen om het aan den Directeur van den Koninklijken Hortus te Kew te verkoopen. Deze meest bevoegde beoordeelaar van kina, professor William Jackson Hooker, was juist overleden (12 Augustus 1865). De zoon van dezen beroemden plantkundige, Sir Joseph Dalton Hooker, de nieuwe Directeur der Kew-garden, was wegens ziekte afwezig, terwijl de vermaarde kinoloog C. R. Markham, in opdracht van de Engelsche Regeering, juist naar Britsch-Indië en Ceylon was vertrokken.

Uit vrees, dat de zaden zouden bederven, bood hij op aanraden van den kinoloog D. Howard, op 17 October 1865 een deel van het zaad (één ℔) den Nederlandschen Consul Generaal te Londen, den heer May aan. Deze stelde zich met de Nederlandsche Regeering te 's-Gravenhage in verbinding, waarop de Minister van Koloniën I. D. Fransen van de Putte inlichtingen vroeg bij den Directeur van het Rijksherbarium te Leiden, Professor Dr. F. A. W. Miquel, die adviseerde het zaad te koopen (waarvoor het nageslacht hem dankbaar is). Het aanbod werd geaccepteerd en aan Ledger direct een bedrag van honderd gulden uitgekeerd, onder voorwaarde, dat een nadere afrekening zou volgen, indien de zaden in Indië kiemkrachtig zouden blijken te zijn en tot de goede soort behoorden. Toen uit Java bericht was ontvangen, dat er rond 20.000 zaadjes waren opgekomen, werd aan Ledger direct nog *f* 500.— uitbetaald, waarmede hij zeer tevreden was. In een brief van 9 Januari 1867 dankt hij de Nederlandsche Regeering voor de snelle en loyale wijze, waarop de afspraak werd nagekomen [1]).

---

[1]) „I also feel bound to express my sincere and hearty thanks for the prompt and generous manner in which your Governement has responded to the condition suggested by me as to future reward etc." (Missive van G. Ledger aan den Nederlandschen Consul-generaal Sir May te Londen).

Een ander deel van het zaad kwam voor 50 pond sterling in handen van den Engelsch-Indischen kinaplanter J. W. B. M o n e y, terwijl de rest door het Gouvernement van Queensland werd gekocht. [1])

In 1871 verzocht L e d g e r de Nederlandsche Regeering opnieuw een hoeveelheid zaad te mogen leveren op dezelfde voorwaarden als in 1865, waarmede accoord werd gegaan. De levering is echter nooit gevolgd. De oorzaak hiervan kan worden afgeleid uit een brief van L e d g e r aan H o w a r d waarin hij schrijft:

> *„Poor Manuel is dead also; he was put in prison by the „corregidor of Coroico, and beaten so as to make him confess „who the seed found on him was for. After being confined in „prison for some twenty days, beaten and halfstarved, he was „set at liberty, robbed of his donkies, his blankets, and every- „thing he had, dying very soon after. His son came personally „to account for monies received. He had refused to get seeds „for others who applied to him to do so. Although the authorities „were strict in prohibiting seeds from beeing taken out of the „country, he offered to obtain some for me. Seeing the danger „which these poor fellows were exposed, having no direct appli- „cation for any, feeling also that I had been miserably recom- „pensed for what I had previously done, I told him to collect „no more on my account or for any one else. You cannot but „feel with me, how sad had been the fate of my faithful servants; „one served me for eleven, the other for thirty years* [2]).

De strenge corrigidor van Coroico had gehoord, dat M a n u e l kinazaad had ingezameld en verkocht. Om hem te doen bekennen voor wien dat zaad bestemd was, heeft men den trouwen dienaar nadat men zijn geld en bezittingen had ontnomen, gevangen gezet en tot den doode gegeeseld. Hij stierf spoedig daarna. Aan zijn weduwe heeft L e d g e r van zijn armoede, achttien jaar lang een maandgeld van tien dollars uitgekeerd.

De eerste van het Ledger-zaad op Java verkregen kinabast werd in 1872 geoogst en in het Laboratorium te Lembang onderzocht.

---

[1]) Blue book on Cinchona cultivation 1877.

[2]) Fragment uit een brief van Charles Ledger in December 1874 uit Argentinië geschreven aan John Eliot Howard te Londen en opgenomen in zijn beroemd werk „Quinology of the East-Indian plantations" London 1876 pag. 46 — 50.

De analyses overtroffen alle verwachtingen en werden, zooals Bernelot Moens het uitdrukte, ongeloofelijk hooge gehaltes geconstateerd [1]).

Een proefje van dezen nieuwen bast bracht te Amsterdam tien gulden per kilo op.

Ledger was geleidelijk in minder goeden doen gekomen en wendde zich herhaaldelijk tot de Nederlandsche Regeering met het verzoek een extra-belooning te mogen ontvangen, in verband met de schitterende resultaten, welke met het door hem geleverde kinazaad op Java waren verkregen. De Regeering ging hier niet op in, omdat de koop tien jaar geleden met goedvinden van beide partijen was gesloten en als afgedaan moest worden beschouwd.

Uit nood zond Ledger op 20 Juni 1880 uit Tucuman in Noord-Argentinië nogmaals een verzoekschrift aan de Nederlandsche Regeering. In verband met zijn armoedige omstandigheden besloot de Regeering op dit verzoek goedgunstig te beschikken, zoodat op de begrooting van Nederlandsch-Indië van 1881 een bedrag van 1200 gulden voor Ledger werd uitgetrokken.

Ledger was hiermede wel is waar tijdelijk geholpen, maar zijn omstandigheden werden steeds armoediger. Zijn klein vermogen was door het bankroet eener Australische bank geheel verloren gegaan. Slechts door verkoop van hetgeen hem nog restte, kon hij zich er nog eenigen tijd bovenop houden en het vreeselijk schrikbeeld van het „Workhouse" deed hem opnieuw aan de Nederlandsche Regeering schrijven. Het antwoord op de derde brief luidde als volgt:

---

[1]) De op Java bekende basten hadden een gehalte van hoogstens 3 %.
Ledgeriana-bast van Tjibeureum gaf in 1876: 13,25 % kinine
„ „ „ Rioenggoenoeng „ 1877: 12,31 % „
„ „ „ Tjinjiroean „ 1891: 13,76 % „
„ „ „ Tirtasari gaf „ 1894: 13,86 % „
Omgerekend tot sulfas chinine geeft dit 17,83 — 16,57 — 18,52 — en 18,67 %.
De deskundige D. Howard schreef in 1895: „It is not too much to say, that it is entirely owing to the seed received from Ledger, that Java is now supplying the world with quinine. The only complaint that the Dutch could make, would be, that it has turned out so rich, that they are supplying, too much for the world to consume." (Het is gebleken hoe juist deze uitspraak is geweest).

„Sir"

„In answer to your letters in which you appeal to the generosity „of the Government of the Netherlands, I beg to inform you „that the transaction in the matter having been entirely of a „commercial character and duly finished on this side by even „repeated liberal payment, I don't feel at liberty to take your „appeal into consideration".

The Secretary of the Colonies,
for the Minister.

Deze brief werd in Engeland, Duitschland, Australië, Ceylon en elders, gedrukt en besproken.

Het is niet juist de Nederlandsche Regeering hier een verwijt te maken. Haar standpunt was afwijzend, omdat het een gewone handelstransactie betrof en Ledger bij den verkoop van kinazaad niet een speciaal belang van Nederland op het oog had. Indien hij het zaad destijds in Engeland had kunnen verkoopen, zou hij het niet aan Nederland hebben aangeboden.

Van verschillende zijden werd echter bij de Regeering aangedrongen om Ledger, in zijn moeilijke omstandigheden steun te verleenen, o.a. door Charles Boisevain, Hoofdredacteur van het Algemeen Handelsblad te Amsterdam (13 April 1895), door C. R. Markham, C. B. F. R. S., President of the Royal geographical Society te Londen, die met den redacteur van „The Chemist and Druggist" (6 April 1895) een inschrijving ten bate van Ledger opende. Later werd door M. G. M. Mulhall, die met een politieke zending van Lord Salisbury te 's-Gravenhage vertoefde, een uitvoerige particuliere nota over deze zaak ingediend.

Ten slotte besloot de Minister van Koloniën, Mr. J. H. Bergsma, op veler aandrang en daarin geadviseerd door Dr. M. Greshoff, Directeur van het Koloniaal Museum te Haarlem, aan Ledger vanaf 1897 een jaargeld van *f* 1200.— toe te kennen.

Ledger, wiens naam in de kinacultuur nooit zal worden vergeten en naar wien de Cinchona-Ledgeriana is genoemd, overleed 30 Maart 1905 te Petersham in Nieuw-Zuid-Wales.

De overbrenging van den kinaboom naar Java noemde professor de Vriese *„een parel aan de kroon van Nederland"*. Deze data verdienen met gouden letters in de wereldgeschiedenis te worden aangeteekend.

VOORTZETTING VAN DE BESTUURSHERVORMING

DOOR DR. A. JANSEN

I. Nadat einde 1934 in de pers geruchten circuleerden omtrent verdere voortzetting van de bestuurshervorming, werd in Maart 1935 als eerste regeeringsdaad publiek de aanstelling van een regeeringscommissaris met opdracht de noodige voorbereidingen voor voortgezette hervorming te treffen. Spoedig volgde een ontwerp-aanvullingsbegrooting en een nota van wijziging, waarbij achtereenvolgens voor 1935 en 1936 gelden worden aangevraagd [1]) voor de wederinstelling van het in 1932 opgeheven kantoor voor de bestuurshervorming, welke aanvragen — niet voor de verwezenlijking van de hervorming, maar voor de voorbereiding daartoe — in den Volksraad gunstig ontvangen werden. Intusschen vertrok de nieuwe (de laatste?) Regeeringscommissaris naar Nederland om namens de Indische Regeering overleg te plegen met het Opperbestuur. Een overleg dus, gevoerd tusschen een Regeeringscommissaris — voormalig bestuursambtenaar in de buitengewesten eenerzijds, en anderzijds den Minister van Koloniën, stichter van de afdeeling Buitengewesten van het departement van Binnenlandsch Bestuur, auteur tevens van een brochure uit 1918: „Staatkundige hervorming in Nederlandsch-Indië".

Op 24 December 1935 bereikten de voorstellen terzake den Volksraad.

---

[1]) Volksraad 1935-1936, Ond. 1, afd. IV, st. 7, blz. 2; Ond. 41, afd. IV, st. 1 en 2.

II. Wel moet de Indische Regeering van de dringende noodzaak tot voortgezette hervorming sterk overtuigd zijn geweest. Want zelfs al zou „de staatsbouw van Nederlandsch-Indië sinds de schepping van het Grootindisch rijk onder Van Heutsz geen voornamer vraagstuk kennen dan dit: hoe het bewind over dat onmetelijk rijk te deconcentreeren" [1]) — in 1933 trad stilstand in door de crisis. Daarmee scheen door den zeer ongunstigen financieelen toestand bestuurshervorming voorloopig van de baan en de conclusie scheen daardoor gewettigd, dat uitsluitend in tijden van economischen voorspoed bestuurshervorming mogelijk was. Logische gevolgtrekking uit dezen gedachtengang moest dan wel zijn, dat een in tijden van voorspoed uitgevoerde bestuurshervorming in een periode van economisch verval moest worden te niet gedaan.

De motiveering, dat de *om* de crisis stop gezette doorvoering van de bestuurshervorming thans *om* de crisis behoort te worden doorgezet, staat in de regeeringsvoorstellen dan ook niet zonder reden op het eerste plan. Gedurig wordt daarom in deze voorstellen betoogd, dat de overheidszorg alleen bij stelselmatige en vèr-strekkende decentralisatie geschoeid kan worden op goedkooper leest. Bovendien moet dan rekening worden gehouden met wat de ervaring van de laatste 5 crisisjaren heeft aangetoond, n.l. dat lagere gemeenschappen beneden het Land tegelijk ingesteld moeten worden met een afdoende financieele regeling. Derhalve: geen royaal geschenk van geldmiddelen, geen financiering van die gemeenschappen door het Land gelijk thans het geval is met provincies en regentschappen op Java, maar afstand van een bepaald terrein van middelen, uit welker opbrengst de overgedragen zorg moet worden bekostigd en ontwikkeld. Zelfwerkzaamheid, zelfverantwoordelijkheid en zelfbekostiging, aldus denkt de Regeering zich dit. In dit verband zal ook geplaatst mogen worden een uitlating op 31 Januari in den Volksraad van het lid Ratu Langie: „Het is dwaasheid om te denken, dat de economische inzinking van heden crisisverschijnsel is en dus zal overgaan. Wij zijn een nieuwe economische wereldorde ingegaan en hierop moeten wij ook onze staatkundige constructieplannen afstemmen" [2]).

---

[1]) Van Vollenhoven, Staatsrecht overzee, 1934, blz. 126.

[2]) Handelingen, blz. 1560.

III. Op dit punt zijn we al midden in de voorstellen en in de behandeling ervan in den Volksraad aangeland [1]). Onderwerp 94 bevat het ontwerp-besluit tot vaststelling van een aanvullende begrooting voor 1936 in verband met de instelling van de gouvernementen Sumatra, Borneo en Groote Oost. Onderwerp 95 bevat de ontwerp-ordonnantie tot instelling van die gouvernementen, op welker kosten de zooevengenoemde begrooting rekent. De aandacht verdient voorts Onderwerp 122, bevattende een ontwerp-besluit tot vaststelling van een aanvullende begrooting, die betrekking heeft op voltooiing van de bestuurshervorming op Java en Madoera. Het lijkt dienstig om achtereenvolgens de gewichtigste punten uit de regeeringsvoorstellen naar voren te brengen in verband met de behandeling, die ze in den Volksraad vonden, om vervolgens daarbij te kunnen concludeeren tot het resultaat van het bestuurshervormingsdebat. Daarbij worden de voorstellen, vervat in 3 onderwerpen der Volksraadsstukken, als één geheel beschouwd. De Regeering liet nadrukkelijk weten, dat een volledig hervormd Java op den duur niet kan samengaan met niet-hervormde buitengewesten.

IV. Regionale rekeningen. Niet enkel als nieuwigheid, maar ook als grondslag voor staatkundige hervorming verdient de dusgenaamde regionale rekening allereerst bespreking. Haar voorloopster vindt men al in een staatsblad van 1819, no. 16, waarin door het „Reglement op het Binnenlandsch Bestuur en dat der Financiën op Java" aan de Residenten wordt opgedragen „eenen staat van begrooting van alle inkomsten en uitgaven voor het volgende jaar" op te maken. Door de bepaling in hetzelfde reglement, dat de Gouverneur-Generaal in Rade die begrooting *vaststelt*, blijkt weliswaar dat de Residenten geen uiteindelijke zeggenschap terzake hebben, maar blijkt evenzeer, dat men omstreeks 1819 beschikte over een overzicht van inkomsten en uitgaven *per Residentie*. Dergelijk overzicht van streeksgewijze inkomsten en uitgaven is in den loop der jaren verloren gegaan. Eerst het instituut der landschapsbegrootingen, daarna de decentralisatiewetgeving, de waterschaps- en bestuurshervormingswetgeving herstelden

---

[1]) Volksraad 1935-1936, Ond. 94, afd. IV, st. 1-7; Ond. 95, afd. IV, st. 1-6; handelingen blz. 1503 — 1567, 1630 — 1644, 1659 — 1671, 1672 — 1683, 1737 — 1754.
Id. Ond. 122, afd. IV, st. 1-3; handelingen blz. 1770.

gedeeltelijk dien ouden toestand. Eensdeels werd hierbij verder gegaan (begrootings*vaststelling* door locale autoriteiten), anderdeels minder ver, omdat niet alle plaatselijke overheidszorg aan de lagere gemeenschappen werd overgedragen en deze dus ook niet op haar begrootingen voorkwam. Voeg daarbij het stelsel van deels wisselende, deels vaste uitkeeringen door het Land aan de lagere gemeenschappen en het is duidelijk, dat aan een behoorlijk overzicht van streeksgewijze inkomsten en uitgaven nog wel het een en ander ontbrak.

Kortgeleden is op de verrassende resultaten van een opzettelijk onderzoek naar regionale inkomsten en uitgaven (voor de onderafdeeling Gorontalo) gewezen [1]). Men kan, naar het schijnt, dat verslag beschouwen als de legger voor wat in de aanhangige voorstellen regionale rekeningen wordt genoemd. „Grondslag van dit stelsel" — aldus de memorie van toelichting — „is een uitsplitsing binnen de Landsbegrooting van alle uitgaven en ontvangsten, welke naar haar aard als regionaal kunnen worden bestempeld. Deze uitgaven en middelen blijven op de Landsbegrooting paraisseeren en blijven dus onderworpen aan het beschikkingsrecht van de organen, aan welke dit recht thans behoort. Door evenwel de regionale middelen en uitgaven te groepeeren in nieuwe onderdeelen van de begrooting (waarin zij thans voorkomen *vermengd* met uitgaven en ontvangsten van specifiek centralen aard) wordt bereikt, dat een overzicht wordt verkregen van de baten en lasten der regionale overheidszorg voor elk gebied. Binnen dit kader kan dan sprake zijn van een streven naar evenwicht tusschen de ontvangsten en uitgaven voor elk gebied. Ook kan op dezen grondslag de naar regionale behoeften gedifferentieerde overheidszorg tot ontwikkeling worden gebracht. Voor de saneering in regionaal verband en op regionaal peil legt dit stelsel almede den onmisbaren grondslag. Tenslotte biedt het stelsel dezer regionale rekeningen het inzicht in bron en doel der geheven middelen, dat onontbeerlijk mag worden geacht als stimulans voor het woekeren, in eigen milieu, met de beschikbare middelen, dus tot het verkrijgen van een maximum van nuttige diensten voor een minimum van lasten. Het stelsel der regionale rekeningen brengt dus mede, dat de Landsuitgaven en -ontvangsten worden onderscheiden in „centrale" en „regionale" uitgaven en middelen. Op welk niveau zal deze scheiding

[1]) Visman, Financieel bestuur in landschaps- en in rechtstreeks bestuurd gebied in crisistijd, Kol. Stud. 1935, blz. 176 — 193.

worden aangebracht? In overweging is als voorbeeld te nemen de regeling der financieele verhouding tusschen het Land en de zelfbesturende landschappen in de Buitengewesten, waarbij ruime plaats is gelaten aan regionale voorziening, zoodat dit voorbeeld zich voor een sterk doorgevoerde decentralisatie goed leent .... Te verwachten is, dat evenwicht tusschen regionale ontvangsten en uitgaven in tal van gebieden der Buitengewesten niet aanwezig zal blijken te zijn" [1]).

Dit stelsel — hierboven in groote trekken geschetst in woorden der memorie van toelichting — is bestemd te gaan werken voor het geheele rechtstreeksche gebied van de Buitengewesten. In de eerste plaats voor die gebiedsdeelen, die t.z.t. staatkundig georganiseerd zullen worden als „hersteld" zelfregeerend landschap of als groepsgemeenschap. En bovendien voor die andere gebiedsdeelen, die (binnen afzienbaren tijd) niet voor staatkundige organisatie in aanmerking komen, maar toch naar criteria van eenheid, saamhoorigheid der inwonenden, omvang en bestuursinhoud ingedeeld zullen worden in ressorten met een regionale rekening.

In overweging is daartoe de instelling van de navolgende ressorten met -regionale- rekening.

1. Sumatra's Westkust;
2. de afdeelingen Sibolga en Ommelanden, Padangsidempoean en Bataklanden van de residentie Tapanoeli (het zgn. Batakgebied);
3. de afdeeling Nias van de residentie Tapanoeli;
4. de residentie Benkoelen;
5. de residentie Lampongsche Districten;
6. de residentie Palembang;
7. de residentie Djambi;
8. het eiland Bengkalis van het Gouvernement der Oostkust van Sumatra;
9. het rechtstreeks bestuurd gebied van het gouvernement Atjeh en Onderhoorigheden bekend onder den naam van Groot-Atjeh;
10. het rechtstreeks bestuurd gebied van de onderafdeeling Singkel van het Gouvernement Atjeh en Onderhoorigheden;
11. het rechtstreeks bestuurd gebied van de residentie Riouw en Onderhoorigheden;

[1]) Ond. 94. st. 3, blz. 7 — 8.

12. de residentie Bangka en Onderhoorigheden;
13. het rechtstreeks bestuurd gebied van de Westerafdeeling van Borneo;
14. het Bandjareezengebied van de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (Hoeloe Soengei);
15. het overige rechtstreeks bestuurd gebied van de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (c.q. nog te splitsen in onderdeelen);
16. de onderafdeelingen Gorontalo en Boalemo van de residentie Manado;
17. het rechtstreeks bestuurd gebied van Zuid-Celebes met uitzondering van Goa (c.q. te splitsen in onderdeelen);
18. het rechtstreeks bestuurd gebied van de residentie Molukken met uitzondering van het gebied van den Ambonraad (c.q. te splitsen in onderdeelen zooals in West-Nieuw-Guinea, Zuid-Nieuw-Guinea, Key-eilanden enz.);
19/25 De Balische negara's buiten Karangasem;
26. Lombok.

Onder voorbehoud, dat de financieele verhouding Landschap niet *precies* kan worden nagevolgd, en dat details van de rekeningen nog niet vaststaan, verwees de Regeering nochtans naar de bijzonderheden van die verhouding. In dit kader bracht zij onder regionale uitgaven die voor: Europeesch bestuur, v.z.v. betreft assistent-residenten en controleurs; Inlandsch bestuur; de geheele politie; justitie (inheemsche rechtbanken en gerechten en gouvernementsrechtspraak t/m landraden); gevangeniswezen (behalve centrale gevangenissen); tenslotte alle welvaartsdiensten, d.i. zorg voor wegen, bruggen, irrigatie, gebouwen, landbouwvoorlichting, veeartsenijkundige dienst, boschwezen, Inlandsch onderwijs en volksgezondheid. Tot de regionale *middelen* rekende zij die voor: inkomstenbelasting; personeele belasting; landrente; slachtbelasting; heerendienst; bijzondere, naar elk landschap uiteenloopende, kleinere belastingen; inkomsten uit grond, ondergrond en bosschen v.z.v. de rechtskundige verhouding deze aan het landschap laat.

De Regeering heeft in het algemeen het voornemen om bij voorkeur tot regionale middelen te stempelen die belastingen en andere overheidsontvangsten, die rechtstreeks op de betalers drukken, en die dus niet, om een voorbeeld te noemen: in- en uitvoerrechten

en accijnzen, in de practijk op anderen verhaald worden. Inkomstenbelasting, personeele belasting, landrente zijn typische voorbeelden van zulke rechtstreeks op de betalers drukkende belastingen. Deze belastingen zullen dus in de eerste plaats in aanmerking komen als regionale middelen [1]).

Deze gedachte van regionale rekeningen vond in den Volksraad algemeen waardeering. Het beginsel van zelfbekostiging, dat er aan ten grondslag ligt, was daarvan wel een voorname reden. Bovendien werd het een voordeel geacht, dat thans voor de buitengewesten *begonnen* wordt met het regelen van de financieele verhouding, waaraan het hervormde Java zelfs na jaren nog niet toe is. Een goed geregelde financieele verhouding tusschen Land en lagere gemeenschappen is nu eenmaal de allereerste voorwaarde voor een levenskrachtig bestaan van deze laatste.

Hoezeer nu deze gedachte van regionale rekeningen waardeering vond, in den Volksraad openbaarde zich aanvankelijk een strooming, die uitvoering van het ontworpen regionaal financieel stelsel zonder gouverneurs bepleitte. De Regeering verzette zich tegen dit denkbeeld. Zij gaf aan hoe haar stelsel voert tot belangrijke bevoegdheidsoverdracht uit het regeercentrum naar de gouverneurs. Regionale rekeningen zonder gouverneurs maken deze bevoegdheidsoverdracht feitelijk niet mogelijk. Dit punt komt beneden onder V nader ter sprake. T.a.v. deze gouverneurspositie werd bij de nadere behandeling de Volksraad blijkbaar overtuigd.

Een motie-Ratu Langie c.s. [2]) beoogde te voorkomen, dat door het stelsel der regionale rekeningen bepaalde ressorten, omdat geen vaste maatstaf is aangelegd, doorloopend bezwaard worden met uitgaven voor andere streken, zonder dat die armlastige streken er moeite voor doen om haar regionale inkomsten te verhoogen ten behoeve van haar regionale uitgaven. De motie noodigde de Regeering uit een schema op te stellen van de verhouding tusschen regionale en centrale middelen, dat de beteekenis heeft van den eindtoestand, waarnaar gewerkt moet worden.

De Regeering voerde hiertegen aan, dat bij de distributie van

---

[1]) Ond. 94, st. 5, blz. 6 — 7, 19 — 20; handelingen blz. 1634.

[2]) „De Volksraad,
Gehoord de discussie,
Noodigt de Regeering uit een schema op te stellen van de verhouding tusschen regionale en centrale middelen, dat de beteekenis heeft van den eindtoestand, waarnaar gewerkt moet worden. Dit schema worde ingediend in de a.s. hoofdzitting". (Ond. 94, stuk 6).

overheidszorg over heel Indië nooit rekening is gehouden met de middelenopbrengst per betrokken gebied. Daardoor zullen er straks wel talrijke regionen blijken te zijn, die men onmogelijk met andere over één kam kan scheren. Voorshands zal dus voor de verschillende regionen een verschillend percentage middelen moeten worden toegekend. En deze percentages kunnen eerst vastgesteld worden, wanneer voor elk regioon de cijfers van regionale inkomsten en -uitgaven bekend zijn.

De haast, die de motie maakte, was voor de Regeering „volstrekt onaannemelijk"; Zij kon er technisch onmogelijk aan voldoen. Naar schatting konden de eerste cijfers voor alle regionen pas begin 1937 gereedkomen.

Na deze verklaring werd de motie verworpen met 19 — 26 stemmen.

Inzake een derde bezwaar — de regionale rekeningen uitsluitend als middel tot verdergaande bezuiniging — is eveneens alle kans op misverstand weggeruimd. De Regeering, een scherp onderscheid makende tusschen saneering en bezuiniging, verklaarde uitdrukkelijk, dat het stelsel der rekeningen niet zou worden gebezigd als scherp middel tot verdere vermindering van uitgaven. D.w.z. geen verdergaande uitgavenvermindering dan zonder de hervorming ook plaats zou vinden. Maar het is niet van deze bezuiniging, maar juist van *saneering*, dat de Regeering heil verwacht [1]). Gecentraliseerde overheidszorg voert tot overadministratie en verzwaring van den last der centrale Regeering. Centrale overheidszorg heeft voorts een sterke neiging om regionale belangen te behartigen op een centraal peil, dat in de meeste gevallen hooger ligt dan het regionale peil. Al staan op deze punten geen cijfers als bewijsmateriaal ten dienste, de overtuiging der Regeering is, dat gedecentraliseerde overheidszorg dezelfde zorg voor minder geld zal kunnen behartigen. Daarmee zijn verlichting van de centrale regeering, afwenteling van overheidsbemoeienis en overdracht van bevoegdheden op lagere instanties aan de orde gesteld.

V. Taak der gouverneurs; groepsgemeenschappen. De strijd om den voorrang van staatkundige of ambtelijke hervorming is zoo oud als die hervorming zelf. Ambte-

---

[1]) H. vooral blz. 1632 e.v.; vgl. de memories van toelichting en van antwoord, Ond. 94, st. 3 en 5.

lijke hervorming stond nimmer in de gunst en de staatkundige werd òf enthousiast begroet òf misprezen. In den opzet van een bestuurshervorming voor de uitgestrekte buitengewesten met hun rijke schakeering van primitief tot „ontwikkeld" gebied schijnt voor een achterstelling van één van *beide* hervormingen geen plaats te zijn. Sentimenten hechten zich aan leuzen en aan algemeene termen. Ook hier is het beter staatkundige en ambtelijke hervorming als een geheel te zien. Het uitgangspunt daarbij is, dat centrale overheidszorg te duur is en te stroef werkt. De zaak is — gelijk de Regeering betoogde [1]) — dat al sedert jaren bij intensiveering van de overheidsbemoeienis de eenheid en het overzicht verloren zijn gegaan. Ontwikkeling van afzonderlijke, speciale diensten van het centrum der landsregeering tot in de laagste vertakkingen buiten, leidde daartoe. Die eenheid en dat overzicht zijn evenwel ook buiten verloren gegaan. In het vaag geheel van het Indische administratief recht is het deel, dat betrekking heeft op de positie van de gewestelijke bestuurshoofden en op hun verhouding tot diensthoofden (inspecteurs e.a.) wellicht het allervaagst. Dat is geen toeval, maar wel het teeken, dat deze verhoudingen niet gehandhaafd kunnen worden. Van het grootste belang is herstel van eenheid en overzicht in de werking van de speciale diensten teneinde de gezamenlijke invloed en druk van deze diensten op de massa der bevolking te kunnen beheerschen. „Dit kan niet anders dan door deze diensten te groepeeren rondom het Binnenlandsch Bestuur, gelijk zij in provinciaal- en regentschapsverband gesubordineerd worden aan de provinciale- en regentschapsbesturen" [2]).

Afgezien nu van weinig beteekenende kleinigheden, beoogen de voorstellen overdracht van zorg voor wegen, bruggen en irrigatie, landbouwvoorlichting en veeartsenijkundige zorg, volksgezondheidszorg en inlandsch onderwijs. In het kort dus: de welvaartszorg. Bedenkt men, dat deze zorg op Java slechts ten deele aan provinciën èn regentschappen is toebedeeld (volksgezondheidszorg en inlandsch onderwijs zijn daar nog *niet* overgedragen), dan is hiermede voor de eerste jaren al een aantrekkelijk werkprogramma gegeven. Dit hier opgesomde deel der welvaartszorg wordt nu voor de buitengewesten opgenomen in de regionale rekening. Voor

[1]) H. blz. 1633, 1637 e.v.

[2]) H. blz. 1633.

de staatkundig te organiseeren gebiedsdeelen is dit dus de zorg, die aan de groepsgemeenschappen ter behartiging wordt toevertrouwd. Hier zijn de regionale rekeningen de voorbereiding tot de groepsgemeenschapsbegrootingen.

Wanneer over eenigen tijd ook in de voorshands *niet* staatkundig te organiseeren gebiedsdeelen de rekeningen vastgesteld en in werking gebracht zullen worden, dan impliceert dit een omvangrijk en ingrijpend financieel bestuur (tot dusver te Batavia gevoerd), waarbij de leiding van de gouverneurs onontbeerlijk is. Deze geheele afwenteling blijft onder voortdurende contrôle van den Landsbegrootingswetgever, waardoor o.m. de Volksraad van dezen ontwikkelingsgang tot in bijzonderheden op de hoogte blijft.

De inspecties van de aldus overgedragen speciale welvaartsdiensten (op Java bij de provincie) komen bij en rondom de gouverneurs, omdat uiteraard inspectie op lager niveau bij een dergelijk ruime overdracht niet verantwoord wezen zou. Hier blijkt weer duidelijk het verband met het feit, dat het de gouverneurs zullen zijn, onder wier leiding de regionale rekeningen worden opgemaakt en in werking gebracht. Want voor het financieel bestuur van al deze deelen van overgedragen welvaartszorg zullen bepaalde middelen worden afgezonderd. „Zonder overdracht van financiën heeft overdracht van bevoegdheden niet veel om het lijf of komt zij neer op geven met de eene hand en nemen met de andere hand" [1]).

Een kenschets van de gouverneurspositie in het nieuwe bestel gaf de Regeering bij de behandeling in tweeden termijn: „eerstens rust op den gouverneur de doorvoering van de bestuurshervorming; dan de leiding, het toezicht en de steun jegens hoofden van gewestelijk bestuur, thans uitgaand van de afdeeling buitengewesten van het departement van Binnenlandsch Bestuur, maar dan in een door anciënniteit en levenservaring getemperde hiërarchische en dus zuivere en verantwoordelijke verhouding tot de residenten, voorts beperkt tot een bepaald gebied, Sumatra, Borneo of Groote Oost, en uitgeoefend vanuit een standplaats in dat gebied. Deze leiding, toezicht en steun worden met behulp van deskundigen bijstand van inspecteurs uitgestrekt over alle overheidszorg, dus niet beperkt tot de overheidszorg, die thans langs de afdeeling buitengewesten pleegt te loopen. Verder zullen leiding, toezicht

[1]) H. blz. 1641.

en steun van den gouverneur plus inspecteurs uitgestrekt worden tot dat van het geheele regionale financieele bestuur, waarmede ten aanzien van ontwikkelde bevolkingsgroepen 2 à 3 maal meer gemoeid is dan met de zelfbestuursfinanciën".

„Centralisatie bij de gouverneurs der buitengewesten door toehaling van werk uit handen van de residenten zal de regeering door voorschriften in hun instructie voorkomen. Maar veel effectiever dan zulke voorschriften werkt de omvang van 's gouverneurs ambtsgebied, en het duidelijk sterk uiteenloopend karakter van de verschillende deelen van zijn gebied. Voor iedereen is duidelijk, dat uniformeeren hier niet of slechts in enkele opzichten mogelijk is. Terwijl voorshands alleen voor Sumatra als geheel gesproken kan worden van groeiende Sumatraansche gemeenschappelijke belangen. Bovendien brengt de regionale rekening een gedetailleerde afbakening mee van wat bij den resident behoort te blijven of te komen. Terwijl de straks te stichten groepsgemeenschap een afdoende belemmering bij den gouverneur opwerpt.

De Regeering zal zorgen, dat de gouverneurs in de buitengewesten de supervisie en niet de uitvoering van het regionaal bestuursstelsel in handen nemen" [1]).

Hier blijkt, dat de gouverneurspositie inhoud verkrijgt door op den gouverneur bevoegdheden over te brengen uit het regeercentrum te Batavia. Het is juist *niet* een deel van de taak der tegenwoordige residenten, dat naar de gouverneurs gaat. *De residenten behouden dus hun huidige bevoegdheden.*

Bleek hierboven reeds wat de inhoud van de over te dragen Landszorg zijn zal, thans zal nog moeten worden vermeld welke rechtsgemeenschappen de Regeering denkt in het leven te roepen voor het behartigen van die zorg in staatkundig verband. Nog in den loop van deze zittingsperiode [2]) zal de Regeering trachten de totstandkoming te bewerkstelligen van staatkundige organisaties in Menangkabau, in de Bataklanden, in Palembang en in Bali [3]).

---

[1]) H. blz. 1641.

[2]) Deze duurt tot de sluiting in 1939.

[3]) De thans bestaande onderafdeelingsraden in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Palembang, Sumatra's Westkust en Tapanoeli zullen dan worden opgeheven. Echter zal er in groote groepsgemeenschappen naar gestreefd worden locale belangetjes, die thans in klein verband door een plaatselijk fonds behartigd worden, op ongeveer diezelfde wijze te laten blijven behartigen.

Na de uiteenzetting in eersten termijn werd bij de behandeling in tweeden termijn daaraan nog toegevoegd het Bandjareezen-gebied der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. In totaal dus 5 nieuwe groepsgemeenschappen, waarvoor in den loop der eerste drie jaren de algemeene groepsgemeenschapsordonnantie en de bijzondere instellingsordonnanties bij den Volksraad zullen kunnen worden tegemoet gezien. Opgemerkt dient te worden, dat t.a.v. Bali de vorm der staatkundige organisatie nog niet vaststaat. Tijdens het laatste landvoogdelijk bezoek werd n.l. door alle 8 Bestuurders een verzoekschrift ingediend tot herstel van zelfbestuur op Bali. Een nader onderzoek zal hier nog uitwijzen welke vorm voor dat eiland de meest gewenschte is. Een voorbehoud t.a.v. het Bandjareezen-gebied betreft slechts den omvang van het territoir; een plaatselijk onderzoek zal alsnog moeten aantoonen of hier alleen het Hoeloe-Soengei-gebied in aanmerking komt of het geheele Bandjareezen-gebied.

Met deze voornemens der Regeering tot instelling van groepsgemeenschappen ging de Volksraad accoord. Dat bleek uit de motie-Ratu-Langie c.s. [1]) ingediend op 14 Februari 1936, die voor de door de Regeering voorgestelde groepsgemeenschappen — *en geen enkele méér* — slechts de instelling beoogt te *vervroegen* door de instelling n.l. te bewerkstelligen met ingang van 1 Januari 1938. Hier kon de discussie kort zijn: op grond van de technische onmogelijkheid om deze groepsgemeenschappen op zoo korten termijn in te stellen, moest de Regeering aanneming van deze motie wel sterk ontraden. Zij werd met 24 — 23 stemmen verworpen.

VI. Wijziging van de Indische Staatsregeling. Bleek door de toelichting, die de Regeering bij haar voorstellen gaf, reeds, dat de Gouverneurs hun bevoegdheden voornamelijk zullen ontvangen door afwenteling uit het centrum en door de hun opgedragen leiding bij de regionale rekeningen, uit nog iets anders blijkt dit voornemen. Een wetswijziging is n.l. aangekondigd [2]), waarbij de artikelen 40, 124, 128, 129 en 140 I. S. op de helling komen. Hoewel nog geen ontwerpen bekend zijn, is het

[1]) Ond. 94, st. 7; H. blz. 1745, 1751, 1754; de tekst volgt hier: „De Volksraad noodigt de Regeering uit de instelling van de groepsgemeenschapsraden voor de Bataklanden, Menangkabau, Palembang, Bali en van het Bandjareezengebied te bewerkstelligen met ingang van 1 Januari 1938".

[2]) Ond. 94, st. 3, blz. 9; st. 4, blz. 10.

toch wel mogelijk de bedoeling aan te geven, die deze wijziging beoogt. Het daartoe noodige wetsontwerp zal trouwens wel kort na den derden Dinsdag van September openbaar worden; te eerder omdat op zoodanig ontwerp de Volksraad gehoord zal moeten worden.

Artikel 40 draagt de regeling van het bedrag der bezoldigingen en soldijen op aan den Gouverneur-Generaal, voor zoover dit niet door den Koning geschiedt. De aangekondigde wijziging beoogt de gelegenheid open te stellen, dat deze bevoegdheid voor nader te bepalen categorieën van bezoldigingen kan worden uitgeoefend door de Gouverneurs der 3 gewesten.

Artikel 124 (3) eischt thans bekrachtiging bij ordonnantie van de besluiten, waarbij voor gewesten of gedeelten van gewesten een geldleening wordt aangegaan. Practisch heeft dit lid alleen betrekking op gedeelten van gewesten buiten Java en Madoera, die dus staatkundig georganiseerd zijn op den voet der decentralisatiewetgeving. Vergeleken bij den overeenkomstigen toestand op Java, die bekrachtiging voor dergelijke besluiten van stadsgemeente- en regentschapsraden brengt bij het College van Gedeputeerden der provinciën (art. 91 stadsgemeente-ordonnantie; art. 61 regentschaps-ordonnantie), ligt het alleszins voor de hand de hierbesproken bekrachtiging van art. 124 (3) I. S. te verleggen naar de ordonnantie, die dan de terzake handelende autoriteit (de Gouverneur?) kan aanwijzen.

Artikel 128 (3) zou onder de werking van de hervorming den resident uitsluiten van het toezicht op de regeling en het bestuur van de Inlandsche gemeenten. Met ingang van 1 Januari 1937 zijn immers in het stelsel der voorgenomen hervorming de residenten niet langer gewestelijk bestuurshoofd. Een dergelijke uitsluiting van de residenten en dus een automatische opdracht aan de gouverneurs, zou met deze hervorming strijdig zijn. De redactie zal wel zoodanig uitvallen, dat in het algemeen de residenten hun huidige bevoegdheid ten deze behouden met overeenkomstige bevoegdheid voor de Gouverneurs in uitzonderingsgevallen.

Artikel 129, het befaamde artikel over de gewestelijke keuren, moet wel herzien worden, omdat anders de keurbevoegdheid voor de ressorten der huidige residenties automatisch zou overgaan op de 3 hoofden der uitgestrekte eiland-gouvernementen, hetgeen al evenzeer zou indruischen tegen het beoogde doel der hervorming. Evenals de talrijke bevoegdheden die de ordonnantie op de inheemsche rechtspraak in S. 1932: 80 toekent aan de residenten,

komt ook deze keurbevoegdheid uit den aard der zaak toe aan deze bestuursambtenaren. Het toezicht ter zake, thans berustend bij den Directeur van Binnenlandsch Bestuur, zou dan wellicht kunnen worden verlegd naar den Gouverneur.

Artikel 140 werd op instigatie van den Volksraad toegevoegd aan de reeks der te wijzigen wetsartikelen. Het bevat het „buitensporig voorregt" (Thorbecke) van bij ordonnantie aan te wijzen Inlandsche vorsten en hoofden, dat tegen dezen geen burgerlijke rechtsvordering noch strafvervolging kan worden ingesteld zonder verlof van het gewestelijk bestuurshoofd. Van de practijk van dit artikel voor de buitengewesten is nimmer iets openbaar geworden, maar voor de stellig spaarzame gevallen is er ook voor de toekomst geen reden deze bemoeienis nu te onttrekken aan de residenten en de aanstaande gouverneurs er mee te belasten. Teneinde geen stroeve wetsbepaling in het leven te roepen, zou hier nog het best de ordonnantie tot nadere regeling kunnen worden aangewezen.

VII. De drie gouvernementen. Het geheel van maatregelen, waarvan boven getracht werd een schets te geven, zal dus verwezenlijkt worden in het raam van 3 groote gouvernementen Sumatra, Borneo en Groote Oost. Ziet men af van de nimmer eindigende discussie over de indeeling van Bali bij de Groote Oost, dan werd over de uitgestrektheid dier gouvernementen thans niet meer getwist. De Buitengewesten worden dus opgedeeld: de tegenwoordige residenties Sumatra's Westkust, Tapanoeli, Benkoelen, Lampongsche Districten, Palembang, Djambi, Oostkust van Sumatra, Atjeh en Onderhoorigheden, Riouw en Onderhoorigheden en Bangka en Onderhoorigheden worden samengebracht in het gouvernement Sumatra; de 2 residenties Westerafdeeling en de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo in het gouvernement Borneo; de rest der Buitengewesten d.z. de residenties Manado, Celebes en Onderhoorigheden, Molukken, Timor en Onderhoorigheden, Bali en Lombok in het gouvernement Groote Oost. De tijd der „kleine" gouvernementen is daarmee voorgoed voorbij en daarmee de vierendeeling van b.v. Sumatra. Hier is de ervaring van het destijds „hervormde" gewest der Molukken leerzaam geweest, waar de bestuursvoering „niet voldoende inhoud" [1]) had. Trouwens, de overdracht van overheidszorg in verband met de

[1]) V. 1932-1933, Ond. 117, afd. IV, st. 2 B; Regeeringsnota omtrent verdere doorvoering van de bestuurshervorming.

werkzaamheden met betrekking tot de regionale rekening, gevoegd bij het herstel van het B.B. in zijn oude centrale positie, is bij instelling van kleinere gewesten gedoemd tot mislukking, omdat het de moeilijkheden alleen verplaatst maar niet ondervangt of oplost.

Zoolang er geen provincies worden ingesteld (en dat is voorshands een zaak der toekomst) vallen de in te stellen groepsgemeenschappen onder de decentralisatiewetgeving, waarin uiteraard geen enkel bezwaar schuilt. De gouvernementen zelf vallen onder de bestuurshervormingswetgeving. Dat bracht vanzelf twee punten ter sprake, die de wet inhoudt (artikelen 119 en 120 I.S.) en wel: provincievorming en instelling van een adviseerenden raad.

Men kan zeggen, dat t.a.v. het eerste Regeering en Volksraad het wel eens waren hierover, dat provincievorming nu op dit oogenblik niet aan de orde is. Het aanhangige programma vergt aan geld en werkkracht waarlijk al genoeg. Maar de Volksraad accentueerde, dat provincie-vorming daarom geenszins van de baan is. Eerst in de discussies, daarna zelfs in den vorm van een amendement op de instellingsordonnantie [1]), werd dat in beginsel uitgedrukt. Dit

---

1) De tekst van de ingediende ontwerp-instellingsordonnantie luidde als volgt:
„Dat Hij, willende overgaan tot de instelling van drie gouvernementen in de gebiedsdeelen buiten Java en Madoera;
Den Raad van Nederlandsch-Indië gehoord en in overeenstemming met den Volksraad;

Heeft goedgevonden en verstaan:

Artikel 1.

Met wijziging van de bestaande indeeling van het grondgebied van Nederlandsch-Indië, worden de gewesten:

a. Sumatra's Westkust, Tapanoeli, Benkoelen, Lampongsche Districten, Palembang, Djambi, Oostkust van Sumatra, Atjeh en Onderhoorigheden, Riouw en Onderhoorigheden, Bangka en Onderhoorigheden;

b. Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Westerafdeeling van Borneo;

c. Manado, Celebes en Onderhoorigheden, Molukken, Timor en Onderhoorigheden, Bali en Lombok.

opgeheven, en worden ingesteld de als gouvernement aan te duiden gewesten;

Sumatra, Borneo en Groote Oost, welke omvatten de hierboven onderscheidenlijk onder a, b en c genoemde gebiedsdeelen.

Artikel 2.

Het bestuur over de gewesten Sumatra, Borneo en Groote Oost wordt, in naam van den Gouverneur-Generaal, uitgeoefend door Gouverneurs.

Artikel 3.

Zoo lang de Gouverneur-Generaal zulks noodig oordeelt, worden de functies van Gouverneur van Borneo voor de in artikel 1 onder b, genoemde gebieden uitgeoefend onderscheidenlijk door den Resident van Bandjermasin en door dien te Pontianak.

Artikel 4.

Deze ordonnantie treedt in werking met ingang van een nader door den Gouverneur-Generaal te bepalen datum.

amendement Ratu Langie c.s. [1]), ingediend op 14 Februari, stelde o.m. voor om aan de considerans van de ordonnantie tot instelling van de 3 gouvernementen toe te voegen de clausule „in afwachting van de instelling van de drie provincies Sumatra, Borneo en de Groote Oost". De onderteekenaars van dit amendement erkenden, „dat op het oogenblik om verschillende redenen de directe instelling of binnen korten tijd van de provincies Borneo en Groote Oost althans achter moet staan bij de instelling der provincie Sumatra", maar wilden constateeren, dat *in beginsel* „het eind van de bestuurshervorming toch moet zijn de vorming van provincies [2]). De Regeering verklaarde het amendement niet te kunnen overnemen „aangezien Zij er prijs op blijft stellen, dat in de wet (lees: ordonnantie) alleen komt te staan datgene, dat men in afzienbare toekomst inderdaad kan zien aankomen". Voorts constateerde de Regeering, dat aanvaarden van het amendement slechts beteekent „dat er in afzienbare toekomst alleen een provincie Sumatra zal komen en dat er daarmee dus „geen kwaad is geschied" [3]). Na deze verklaringen werd het amendement (I) met groote meerderheid aanvaard (45 — 5). [4])

Het hierbedoelde amendement had nog een wijdere strekking. Het bestond uit drie deelen; het IIe en IIIe deel nu had wèl de bedoeling om direct effect te hebben. In II [5]) beoogde het om aan de Gouverneurs op een nader vast te stellen tijdstip „binnen een jaar na de instelling der gouvernementen", adviseerende raden toe te voegen. Tegen de instelling van adviseerende raden had de Regeering geen principieel bezwaar; zelf had ze voor Sumatra tevoren reeds een adviseerenden raad toegezegd. Dit deel van het

---

[1]) Ond. 95, st. 6; H. blz. 1745 e.v.; de tekst luidt:
Ondergeteekenden hebben de eer voor te stellen in de ontwerp-ordonnantie tot instelling der gouvernementen Sumatra, Borneo en de Groote Oost (onderwerp 95 stuk 2) de volgende wijzigingen en aanvullingen aan te brengen.
I. Aan de considerans wordt toegevoegd de clausule: „in afwachting van de instelling van de drie provincies Sumatra, Borneo en de Groote Oost".
II. Aan artikel 2 wordt toegevoegd een nieuw lid luidende:
„Aan de Gouverneurs wordt op een nader vast te stellen tijdstip binnen een jaar na de instelling der gouvernementen, adviseerende raden toegevoegd".
III. Artikel 3 wordt uit het ontwerp gelicht".

[2]) H. blz. 1745, 1747.

[3]) H. blz. 1746.

[4]) H. blz. 1747.

[5]) Ond. 95, st. 6; H. blz. 1745, 1747 — 1749.

amendement beoogde dus èn bespoediging van de instelling èn uitbreiding tot ook Borneo en de Groote Oost. De Regeering, ofschoon zij deze adviseerende raden ontraadde voor Borneo en Groote Oost, wilde nochtans de onderteekenaren van het amendement tegemoet komen, mits de termijn van „een jaar" werd verlengd tot twee jaren. In dat geval „gelooft de Regeering, dat Zij hierbij niet stuit op het technische bezwaar van de volstrekte onmogelijkheid om zooveel voorbereidend werk te presteeren binnen een bepaalde periode". In dien zin gewijzigd werd deel II van het amendement aangenomen zonder hoofdelijke stemming. Daardoor was tevens de aanneming verzekerd van deel III [1]) van het amendement. Voor Borneo had de Regeering n.l. voorloopig een uitzonderingstoestand voorgesteld (zie de tekst in noot 19) door aan de twee Residenten de waarneming van de gouverneursfunctie voorloopig op te dragen. Toen evenwel de Regeering verklaarde, dat een adviseerende raad voor Borneo gedurende dien uitzonderingstoestand niet kon worden ingesteld, maar zou moeten wachten op de aanstelling van een afzonderlijken gouverneur, werd amendement III gekoppeld aan II. Door die voorkeur voor een adviseerenden raad krijgt het gouvernement Borneo, dus eerder dan strikt noodig [2]) was, een gouverneur.

Amendement III kon nu vervallen, omdat bij de artikelsgewijze stemming over de instellingsordonnantie artikel 3 uit het regeeringsontwerp werd gelicht. Borneo zal dus als aanstaand gouvernement dadelijk op geheel denzelfden voet worden behandeld als Sumatra en de Groote Oost. De considerans en de artikelen 1, 2 en 4 (vernummerd tot 3) gelijk geamendeerd werden daarna zonder hoofdelijke stemming aangenomen [3]). Vervolgens werd de gewijzigde ontwerp-ordonnantie in haar geheel aangenomen met, op 4 na, algemeene stemmen [4]).

Op 1 Januari 1937 zullen dus de 17 residenties der Buitengewesten *als gewesten* verdwijnen om hun bestaan voort te zetten als onderdeelen van de 3 groote gouvernementen. Voortaan derhalve 3 gewestelijke bestuurshoofden, zetelende te Makassar, Bandjermasin en .... ? Een nader regeeringsonderzoek zal deze laatste open vraag nog moeten beantwoorden. Aanwijzing van de gewes-

---

[1]) Ond. 95. st. 6; blz. 1745 — 1751, 1752 — 1953.

[2]) Eerder den strikt noodig, want een groot deel van dit a.s. gouvernement bestaat uit landschapsgebied, waar de hervorming nauwelijks wijziging brengt en het is bovendien slechts uit twee residenties samengesteld.

telijke hoofdplaats bij ordonnantie is niet voorgeschreven. Binnen korten tijd zal een gouvernements-besluit dan een eind maken aan den vooral in de plaatselijke pers met ijver gevoerden strijd om de aanwijzing tot hoofdplaats van Sumatra. Zal de Regeering de beslissing van 1933 waarbij Padang uitverkoren was, ongedaan maken?

VIII. De hervorming op Java en Madoera. Het is overbekend, dat de hervorming op Java aan een ernstig euvel mank gaat. Ze mist vooral wat nu voor de hervorming in de buitengewesten voorop staat, den grondslag van een wel geregelde financieele verhouding tusschen Land en de zelfstandige gemeenschappen der bestuurshervormings-wetgeving. Evenwel is juist op dit punt beterschap aan de kim. Bij aanvullende begrooting voor 1936 werden gelden aangevraagd voor bestrijding van de kosten, die de arbeid voor een zoodanige regeling meebrengt. Zonder discussie en hoofdelijke stemming werd het ontwerp-besluit voor deze aanvullende

---

[3]) De ordonnantie werd intusschen reeds afgekondigd in Stbl. 1936 No. 68; zij luidt aldus:
„Dat Hij, in afwachting van de instelling van de drie provincies Sumatra, Borneo en Groote Oost, willende overgaan tot de instelling van drie gouvernementen in de gebiedsdeelen buiten Java en Madoera;
Den Raad van Nederlandsch-Indië gehoord en in overeenstemming met den Volksraad;
Heeft goedgevonden en verstaan:

Artikel 1.

Met wijziging van de bestaande indeeling van het grondgebied van Nederlandsch-Indië, worden de gewesten:
a. Sumatra's Westkust, Tapanoeli, Benkoelen, Lampongsche Districten, Palembang, Djambi, Oostkust van Sumatra, Atjeh en Onderhoorigheden Riouw en Onderhoorigheden, Bangka en Onderhoorigheden;
b. Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Westerafdeeling van Borneo;
c. Manado, Celebes en Onderhoorigheden, Molukken, Timor en Onderhoorigheden, Bali en Lombok.
opgeheven, en worden ingesteld de als gouvernement aan te duiden gewesten Sumatra, Borneo en Groote Oost, welke omvatten de hierboven onderscheidenlijk onder a, b en c genoemde gebiedsdeelen.

Artikel 2.

Het bestuur over de gewesten Sumatra, Borneo en Groote Oost wordt, in naam van den Gouverneur-Generaal, uitgeoefend door Gouverneurs. Aan de Gouverneurs worden op een nader vast te stellen tijdstip binnen twee jaar na de instelling der gouvernementen, adviseerende raden toegevoegd.

Artikel 3.

Deze ordonnantie treedt in werking met ingang van een nader door den Gouverneur-Generaal te bepalen datum".

[4]) H.. blz. 1754.

begrooting door den Volksraad aangenomen [1]). In ± $1^1/_2$ jaar denkt de Regeering met de voorbereidende werkzaamheden gereed te zijn. Daarbij zal een nuttig gebruik gemaakt kunnen worden van het verslag der „Commissie voor de financieele verhouding tusschen het Land, provinciën, gemeenten, regentschappen en andere locale ressorten". Want wel zijn de door haar gebruikte cijfers verouderd, de methode, die ze aangaf, is dat stellig niet: behoud van de landsbijdrage waar het moet, overdracht van middelen of middelenopbrengst waar het kan!

Intusschen, de financieele regeling is gedacht als sluitstuk. Voorafgaan zal een verdere overdracht van Landstaak op provincies, stadsgemeenten en regentschappen. Het is hier de plaats te herinneren hoe zonder veel gerucht met deze overdracht is doorgegaan. De fd. Gouverneur van West-Java constateerde in het jaarverslag over 1934 [2]) als een der belangrijkste gebeurtenissen sinds de instelling van de provinciën, dat de gansche Landstaak op het gebied der burgerlijke openbare werken met 1 Januari 1935 practisch volledig op de provincie was overgedragen.

Thans beoogt de Regeering een voortzetting op dezen weg. Met spoed zal zij ter hand nemen de overdracht aan provincies, stadsgemeenten en regentschappen van deelen der volksgezondheidszorg en onderwijs. Enkele minder beteekenende objecten werden daaraan nog toegevoegd. Wat hierbij niet centraal *moet* blijven, komt voor overdracht in aanmerking. Met name voor regentschappen zijn volksgezondheid en onderwijs populaire onderwerpen van overheidszorg. De nadere bijzonderheden — en daarmede het Volksraaddebat — komen aan de orde, zoodra nog vóór het jaar 1937 de betrokken ontwerpen van overdrachtsordonnanties worden ingediend. De Regeering kon overigens reeds vrij algemeenen bijval voor dit deel van haar plannen constateeren.

IX. Van het geheel der Regeeringsvoornemens bleven in het bovenstaande vele details onbesproken. Zoo b.v. de verzekering, dat oude en beproefde politiek t.a.v. zelfregeerende landschappen en inlandsche gemeenten zal blijven voortgezet. Zoo b.v. de waardeering, die de Regeering uitsprak over het volkshoofdenbestuur op Sumatra. Opmerkelijk was ook de uitspraak, die de Regeering gedwongen werd te doen naar aanleiding van Schrieke's „Nieuw

[1]) H. blz. 1770; boven nt. 4.
[2]) Jaarverslag provincie West-Java, 1934, voorwoord; vgl. id. 1935.

Bestek": een „nieuw bestek" is met medewerking van den Volksraad op allerlei gebied reeds lang in gang !

Zijn, door de aanvaarding van de aanhangige Regeeringsvoorstellen, nu opeens alle moeilijkheden van overheids*werkzaamheid* bezworen ? Er zal wel niemand zijn, die deze illusie koestert. De tijd is lang voorbij, dat men door staatsrecht en staatkunde de maatschappelijke verhoudingen in een bepaald gareel, althans den maatschappelijken stroom in bepaalde bedding kon dwingen. Mocht dit al ooit het geval geweest zijn, nu en voor Indië gaat dat zeker niet meer. Aanvaardt men deze uitspraak, dan kunnen overspannen verwachtingen ook geen teleurstelling brengen. Het beeindigen van de heerschende ellende op sociaal-economisch gebied hangt van factoren af, die geheel buiten „bestuurshervorming" vallen. Op haar eigen terrein van overheids*organisatie* moge de hervorming nochtans brengen, wat de Indische Regeering, en velen met haar, er van verwachten.

Naschrift.

Het bovenstaande was reeds geschreven vóór het schriftelijk en mondeling debat in de Tweede Kamer hier te lande bekend werd. Daarna gaf de Eerste Kamer blijken van instemming met het resultaat der debatten in de Tweede Kamer, terwijl Zij vervolgens in overeenstemming daarmee de aanhangige plannen goedkeurde.

Het overleg tusschen Minister van Koloniën en Tweede Kamer [1]) leidde zakelijk tot de volgende resultaten:

Vooreerst sprak de Kamer duidelijk instemming uit met het stelsel der regionale begrootingen.

De uitvoering van de plannen tot staatkundige hervorming, (de groepsgemeenschappen) achtte de Kamer, wat betreft het tempo, waarin deze zullen worden voltrokken, bedreigd door daaraan voorafgaande instelling van de drie gouvernementen. Men wilde derhalve ook, voor zoover aangaat het *tijdstip* van doorvoering, staatkundige en ambtelijke hervorming doen *samengaan*.

---

[1]) Tweede Kamer 1935-'36, bijlagen no. 369; handelingen id. 1935-'36 blz. 2090-2100 en 2103-2124.

Een en ander heeft voor de allernaaste toekomst dus tot gevolg:

— dat het stelsel van regionale begrootingen nader wordt uitgewerkt overeenkomstig de plannen van de Indische Regeering (boven, par. IV);

— dat met 1 Januari a.s. nog geen gouvernementen worden ingesteld en dus uiteraard dan nog geen Gouverneurs worden benoemd (de ordonnantie in Stbl. 1936 No. 68 blijft voorshands dus buiten werking); doch dat tot het tijdstip, waarop tegelijkertijd de instelling van de Gouvernementen gepaard kan gaan met daadwerkelijke uitvoeringsmaatregelen aangaande de staatkundige hervorming in de Buitengewesten, de doorvoering verder wordt voorbereid door Regeeringscommissarissen.

DE STROOTJESINDUSTRIE OP JAVA EN HAAR BETEEKENIS VOOR DE VOLKSWELVAART

DOOR B. VAN DER REIJDEN

Inleiding.

Het mag wel als algemeen bekend worden verondersteld, dat bijna elke Inlander — en wel inzonderheid de Javaan — het strootje tot zijn dagelijksche behoeften rekent en dat daarbij voor hem het begrip luxe geheel buiten beschouwing blijft. Doch de industrie, die aan deze behoefte haar ontstaan te danken heeft gehad en zich in den loop der jaren tot een der voornaamste takken der Inheemsche nijverheid heeft weten te ontwikkelen, geniet over het algemeen heel wat minder bekendheid. Op grond daarvan wordt nu in het ondervolgende een kort overzicht gegeven van den ontwikkelingsgang dezer industrie, waardoor men tevens in staat wordt gesteld zich een tamelijk juiste voorstelling te vormen van haar toenemende belangrijkheid als handwerk-grootbedrijf en haar steeds grooter wordende beteekenis op economisch gebied. [1])

Alvorens echter hiertoe te kunnen overgaan, dient volledigheidshalve eerst een en ander te worden medegedeeld omtrent de voorgeschiedenis van het strootje, daar men zich bij een nadere beschouwing dezer industrie onwillekeurig de vraag zal stellen wat

[1]) Voor meer uitgebreide gegevens moge worden verwezen naar de in de jaren '34, '35 en '36 door het Kantoor van Arbeid uitgegeven publicaties no. 9, 10 en 12, betreffende een enquête naar de arbeidstoestanden in de strootjesindustrie op Java.

eigenlijk onder een strootje moet worden verstaan, terwijl men zich vervolgens zal afvragen uit welken tijd het dateert en wat als het vermoedelijke land van herkomst kan worden aangemerkt.

Als antwoord op de eerste vraag kan worden volstaan met de omschrijving, dat met den naam strootjes in het algemeen worden aangeduid alle smalle, in een punt uitloopende, Inheemsche rookartikelen, waarvoor als omwikkeling gebruik wordt gemaakt van gedroogde maïs-, palm- of pisang-bladeren. Doch hierbij dient dan tevens te worden opgemerkt, dat het onderscheid in de soorten zich niet alleen bepaalt tot het wikkelblad, maar eveneens tot uitdrukking komt in de verschillende samenstellingen der vulling.

De beantwoording der beide andere vragen is echter minder eenvoudig en voert ons terug tot de landing van Columbus in 1492 op het eiland Guanahani (San Salvador). Volgens de op deze landing betrekking hebbende reisverhalen merkten de schepelingen namelijk op, dat de door hen aangetroffen Indianen een zeker soort gedroogde kruiden in stukjes maïsblad wikkelden, waarna zij de hierdoor ontstane cylindervormige rolletjes aan het eene uiteinde in brand staken om vervolgens uit het andere einde rook op te zuigen. Vermoedelijk had men hier dus te doen met het tegenwoordig zoo algemeen bekende strootje in zijn meest primitieven vorm, hoewel in genoemde verhalen niet is aangegeven, dat met die gedroogde kruiden tabak werd bedoeld. En evenmin is het bekend hoe lang deze eilandbewoners reeds met het gebruik van een dergelijk rookmiddel bekend waren en of zij inderdaad de eerste samenstellers zijn geweest.

Dat echter andere bladeren dan die van de tabaksplant gebruikt zouden zijn, is moeilijk aan te nemen, daar immers Amerika het vaderland van de tabak heet te zijn en het gebruik van dit kruid als genotmiddel reeds in den loop der 16e eeuw van uit de Nieuwe Wereld naar Europa is overgebracht.

In den Oost-Indischen Archipel schijnt de tabak nog later te zijn ingevoerd, zooals kan worden geconcludeerd uit het werk van Prévost — Histoire générale des voyages — waarin deze schrijver o.m. aangeeft, dat in het jaar 1595 op den passar in Bantam wèl sirih werd verkocht, maar nog geen sprake was van tabak, hoewel in latere jaren tabak en sirih een onafscheidelijk geheel vormden.

Volgens De Candolle moet die invoering op Java door de Portugeezen zijn geschied en wel omstreeks 1600. Doch Rumphius beschouwde de tabak als een Inheemsche plant, wat tot uiting

komt in zijn alom bekend „Amboineesch kruydboek", waarin hij o.a. zegt: „ik hebbe van oude Javanen verstaan, die dit weder van „haar ouders gehoord hebben, dat de Tabaksplante op Java wel „zij bekend geweest eer men aldaar van Portugeezen wist, dat is „voor 't jaar Christi 1496, dog geenzints tot rooken, maar alleenlijk „tot Medicijn gebruykelijk".

Tegenover laatstgenoemde meening staat de opvatting van Prof. Schlegel, die op grond van het ontbreken van Inlandsche namen en het overal in Indië gebruiken van de Portugeesche woorden „Tabaco" en „Tumbaco" — het Maleische „Tembako" — tot de slotsom is gekomen, dat de Portugeezen wel degelijk de oorspronkelijke importeurs der tabak in Ned.-Indië geweest moeten zijn.

Hoe dit dan ook moge wezen, deze plant moet op Java stellig reeds in het begin der 17e eeuw bekend geweest zijn, daar volgens diverse betrouwbare reisverhalen reeds in het jaar 1624 werd geconstateerd, dat de Javaansche grooten aan het Kartasche Hof — het tegenwoordige Soerakarta — het rooken van een pijp als genotmiddel kenden.

Hoewel men nu in de vele beschrijvingen over het gebruik van de tabak slechts sporadisch enkele gegevens omtrent het eigenlijke strootje aantreft, kan toch gevoeglijk worden aangenomen, dat mèt de tabak tegelijkertijd óók het gebruik daarvan in den vorm van een strootje bekend werd, te meer daar in Ned.-Indië — evenals in Amerika ten tijde van de ontdekking door Columbus — het maïsblad ook tegenwoordig nog altijd de voornaamste plaats onder de verschillende soorten van wikkelbladeren inneemt.

Het is echter tevens zeer waarschijnlijk, dat in sommige streken reeds van meet af aan andere bladsoorten voor omwikkeling werden gebruikt, hetgeen trouwens voldoende bevestiging vindt in het meergenoemde Amboineesch Kruydboek, waarvoor de gegevens voornamelijk tusschen de jaren 1660 en 1670 werden verzameld en waarin Rumphius over de tabak bij de bespreking der door hem aangetroffen rookartikelen o.m. zegt:

„De groene bladeren, winddroog gemaakt en in smalle riem-
„kens gesneden, werden in droge en gelikte bladeren van Pisang
„gewonden, omtrent vijf en zes duimen lang, en een pink dik.
„Deze rolletjes noemen de Maleijers Bonckos, werden aan 't einde
„aangesteeken, in de mond genomen en gezoogen".

Bovendien vertelt Tiedeman aan de hand van een in het „Asiatic Journal" van 1844 verschenen opstel, dat in Birma vrijwel in iedere stad door meisjes handel werd gedreven in een soort rookartikel, dat zij uit fijngesneden tabak en stukjes bananenblad hadden samengesteld. En ten slotte zegt Jacob Wolf in zijn werk „Tabak en Tabaksfabrikaten", dat de Maleiers in vroeger jaren hun strootje fabriceerden uit fijngekorven tabaksblad en voor omwikkeling gebruik maakten van in stukken gesneden bladeren van de nipah-palm.

Het ontstaan en de verdere ontwikkeling der strootjesindustrie.

Door de zeer eenvoudige samenstelling van de oorspronkelijke „rokok-klobot" — nl. een beetje onvermengde Inlandsche kerftabak en een stukje gladgestreken klobot, het gedroogde schutblad van de maïskolf of djagoeng — is dit strootje nimmer een handelsartikel van eenige beteekenis geworden, doch werd ook in latere jaren als regel door den consument zelf gerold.

Zoodra echter werd overgegaan tot het vermengen der tabak met verschillende ingrediënten als kruidnagelen, diverse harssoorten, geurige bladeren en welriekende wortelsoorten, werd de vervaardiging minder eenvoudig, zoodat de vrij ingewikkelde samenstelling der vulling oorzaak werd van het ontstaan eener industrie, zij het dan ook in den aanvang op zeer beperkte schaal en veelal in den vorm van huisnijverheid.

De oudste van alle soorten samengestelde vullingen is ongetwijfeld het mengsel van tabak en gemalen kruidnagelen (tjengkèh), dat volgens de volksverhalen het eerst werd toegepast omstreeks 1880 te Koedoes door een zekeren Hadji Djamahri, die genoemde specerij aan zijn strootjestabak toevoegde om door het rooken van dit mengsel genezing te zoeken voor een zeer hinderlijke borstkwaal. Het heet, dat de resultaten van dit middel uitstekend geweest zijn, waardoor deze geneesmethode spoedig in de geheele omgeving van Koedoes bekend werd.

Het duurde dan ook niet lang of vrienden en kennissen werden eveneens op een dergelijk strootje onthaald en schenen het — speciaal door het eigenaardige aroma — buitengewoon lekker te vinden, terwijl het genot bovendien nog aanmerkelijk werd verhoogd door het zachte knetteren, wat veroorzaakt werd door de verbrandende nagelen en klanknabootsend „krètèk" werd genoemd. Een en

ander had tot gevolg, dat de samensteller overstelpt werd met verzoeken om meer van zulke strootjes te vervaardigen, zoodat hij ten slotte zelfs enkele rolkoelies in dienst moest nemen om aan alle aanvragen te kunnen voldoen. Al spoedig volgden ook anderen het voorbeeld van Hadji Djamahri, waarmede de krètèk-strootjesindustrie haar intrede in Koedoes had gedaan.

Aanvankelijk bleef de handel tot de onmiddellijke omgeving beperkt, doch binnen zeer korten tijd bleek dit kruidnagelproduct ook buiten Koedoes in den smaak te vallen, zoodat geleidelijk een steeds grooter wordend gedeelte van Java als afzetgebied kon worden beschouwd. En reeds na enkele jaren ging men zich zelfs op den export naar de andere eilanden toeleggen, waarna deze industrie een zoodanige vlucht nam, dat dit strootje tegenwoordig zoowel op Java als in een groot deel der Buitengewesten een algemeene bekendheid geniet en ten opzichte van de overige Inheemsche rookartikelen verreweg de voornaamste plaats inneemt.

Gedurende enkele tientallen van jaren bleef de krètèk-industrie te Koedoes geheel in handen van Javanen. Maar nadat deze fabrikanten hadden getoond wat met dit op zich zelf zoo nietige handelsartikel op financieel gebied was te bereiken, werd ook de belangstelling aan Chineesche zijde opgewekt, hetgeen omstreeks 1918 tot een zeer scherp gevoerden concurrentiestrijd tusschen beide groepen aanleiding gaf. De uit dien strijd voortvloeiende botsingen, waarbij zelfs verschillende malen ook brandstichting als middel werd aangewend om aan de wederzijdsche argumenten meer kracht bij te zetten, hadden tengevolge, dat sommige Javaansche fabrikanten tot gevangenisstraf werden veroordeeld en daardoor hun bedrijf zagen verloopen, terwijl daarentegen voor de Chineesche producenten juist toen een periode van voorspoed aanbrak. Langzamerhand echter hebben de Javanen het evenwicht weer weten te herstellen en sedert 1930 is de verhouding zelfs meer en meer in het nadeel der Chineesche fabrikanten gewijzigd.

Tot 1925 — dus over een tijdvak van rond 45 jaar — bleef de krètèk-industrie in de provincie Midden-Java bijna geheel tot Koedoes beperkt, niettegenstaande de voortdurende omzetvermeerdering en dientengevolge een zeer sterke toename van het aantal bedrijven in deze regentschapshoofdplaats. Doch daarna heeft zij zich in een tijdsverloop van slechts zes jaar over de geheele Noordelijke helft dezer provincie, alsmede het regentschap Magelang en een gedeelte der Vorstenlanden uitgebreid. Volledigheids-

halve dient hierbij echter te worden opgemerkt, dat ook de „krètèk-sigaret" in die periode meer en meer opgang maakte, welke handwerk-sigaret eenzelfde vulling heeft en dus feitelijk naast en ter vervanging van het gelijknamige strootje is ontstaan.

De provincie Oost-Java kon eveneens gedurende langen tijd vrijwel geheel tot het afzetgebied van Koedoes gerekend worden; doch daar de consumptie gaandeweg toenam, bereikte deze ten slotte een zoodanige hoogte, dat de vraag naar het kruidnagelstrootje de productie-capaciteit der Koedoesche bedrijven verre overtrof en een eigen industrie in deze provincie niet kon uitblijven. Na de noodige schuchtere pogingen van verschillende kleinfabrikantjes werden dan ook reeds in 1914 in het regentschap Blitar de eerste strootjesmakerijen van eenige beteekenis opgericht, terwijl terzelfder tijd te Soerabaia werd begonnen met de vervaardiging van krètèk-sigaretten.

Aanvankelijk was concurrentie met Midden-Java uitgesloten, daar immers het produceeren van strootjes te Blitar meer als aanvulling dan als mededinging was te beschouwen. En zelfs de eerste jaren van uitbreiding leverden voor de oorspronkelijke leveranciers nog geen noemenswaardige bezwaren op, zoodat Koedoes tot 1925 vrijwel geen hinder van de gestadige productie-vermeerdering van Oost-Java heeft ondervonden. Doch in laatstgenoemd jaar had de strootjesindustrie in Blitar en het nabijgelegen Toeloengagoeng een zoodanigen omvang gekregen, dat voor het eerst van ernstige mededinging gesproken kon worden, waarna in de volgende jaren door de verdere uitbreiding in de residentie Kediri en de verspreiding der industrie over de andere residenties dezer provincie een scherpe concurrentiestrijd ontbrandde.

¶

In tegenstelling met Koedoes en omgeving werd eertijds in de Vorstenlanden algemeen het nog niet ontplooide blad van den nipahpalm tot wikkelblad verwerkt, hoewel de vulling geheel gelijk was aan die der ouderwetsche klobot. Al spoedig echter na het ontstaan van het kruidnagelstrootje scheen men ook in deze streken behoefte aan verandering te hebben gehad en met een tabaksvulling alleen niet meer tevreden te zijn geweest, waarom te Solo eveneens een mengsel werd uitgedacht om bij de tabak te voegen, teneinde de „rokok-nipah", zooals dit strootje toen nog heette, wat pittiger te maken en er meer aroma aan te geven.

Dit mengsel — „woer" geheeten — bestond uit een wonderlijke verzameling van diverse ingrediënten, zooals menjan, klembak, kemoekoes, kajoe manis, pala, adas, poelosari, poetjoek, tjendono, ganti, tegari, mesoji, waron, klabet, doepa, enz. Het heet te zijn uitgevonden in 1890 door den Soloschen kraton-mantri Mas Ngabei Irodiko, waarom het nieuwe strootje „rokok-diko" werd genoemd, terwijl het naar den welriekenden geur, die bij het verbranden ontstaat, ook wel met den naam „rokok-wangèn" wordt betiteld.

Met vrij groote zekerheid kan worden aangenomen, dat vóór genoemd jaar in de Vorstenlanden nog absoluut geen sprake was van een strootjesindustrie, hoe gering ook van omvang, te meer daar de gewone rokok-nipah ook tegenwoordig nog altijd door de consumenten zelf gerold worden. Toen echter de nieuwe rokok-wangèn al spoedig grooten opgang maakte en de vervaardiging vanwege het bijmengsel voor zelfrollers moeilijkheden opleverde, ontstond in zeer korten tijd een vrij uitgebreide kleinindustrie, welke niet alleen tot de omgeving van Solo beperkt bleef, doch zich geleidelijk ook over de andere regentschappen van Soerakarta en later eveneens over een groot deel van Djokjakarta uitbreidde.

Deze typische Vorstenlandsche industrie heeft het echter nimmer tot groote ontwikkeling kunnen brengen en bereikte reeds in 1920 haar hoogtepunt, om vervolgens jaar op jaar weer zoo sterk af te nemen, dat zij tegenwoordig alleen in de naaste omgeving van Solo nog slechts van eenig belang is. De reden waarom deze strootjessoort geen grooteren opgang heeft gemaakt, ligt vermoedelijk in de al te groote verscheidenheid bij de keuze der aanvullende ingrediënten, daar blijkbaar op alle mogelijke manieren naar een rookartikel is gezocht, dat op den langen duur in den smaak der desabewoners viel. Vooral in Djokjakarta bleek meer vraag te bestaan naar een minder scherpe soort rokok-wangèn, aan welke vraag men meende te kunnen voldoen door een mengsel van klembak en menjan in plaats van het Solosche woer aan de tabak toe te voegen. En ook werd in sommige streken het nipah-blad vervangen door maïs-, kawoeng- of pisang-blad, dan wel papier, zoodat men reeds in 1920 een collectie van niet minder dan acht soorten sigaretten en strootjes in de Vorstenlanden kon aantreffen, welke serie in 1930 nog met de kruidnagel-sigaret en in 1931 met het krètèk-strootje werd uitgebreid.

Naar alle waarschijnlijkheid is echter alleen de sigaret-klembak te beschouwen als de eigenlijke vervanger van de rokok-diko, daar

deze sigaret een vulling heeft, die uit een hoeveelheid tabak en een bijmengsel van klembak en menjan bestaat, en juist op die plaatsen steeds meer op den voorgrond is getreden waar de rokok-diko langzaam maar zeker verdween. Merkwaardig is ook, dat laatstgenoemd strootje nimmer kans heeft gezien zich buiten de Vorstenlanden te doen gelden, terwijl daarentegen het klembak-product al vrij spoedig in geheel Zuidelijk Midden-Java bekendheid kreeg, hergeen er zelfs toe heeft geleid, dat de industrie van deze sigaretten zich in den loop der jaren naar de vlakte van Bagelén heeft verplaatst, met Keboemen en Gombong als voornaamste productiecentra.

¶

Een derde strootjessoort, die thans nog genoemd behoort te worden, is de zeldzaam dunne „rokok-kawoeng", een specifiek West-Java-product, waarvan de omwikkeling door een stukje gedroogd jong blad van den arèn-palm wordt gevormd en de vulling als regel uitsluitend uit garangan-tabak bestaat. Genoemde tabak wordt verkregen door het tabaksblad na het kerven op bamboehorren uit te spreiden en dan in dien toestand — onder voortdurend heen en weer bewegen der horren — gedurende korten tijd binnenshuis boven een zacht vuurtje te roosteren, waarbij ter wille van den geur soms wel bepaalde varensoorten als brandstof worden gebezigd. Door de wijze van bereiding is deze garangantabak natuurlijk zeer scherp van smaak en buitengewoon zwaar, zoodat niet alleen het strootje hiervan slechts een kleine hoeveelheid mag bevatten, doch ook bijvoeging van andere ingrediënten onnoodig is; vandaar dan ook het bijzonder slanke model.

Hoewel van de beginperiode der kawoeng-strootjes-industrie slechts zeer weinig bekend is, schijnt het toch vrij zeker te zijn, dat zij haar ontstaan te danken heeft gehad aan een Chineesch ingezetene van Bandoeng, die in 1905 het initiatief nam tot de oprichting van het eerste strootjesbedrijf in West-Java, waarna deze nieuwe industrie zich in betrekkelijk korten tijd over de geheele Preanger Regentschappen heeft verspreid en in 1911 zelfs vasten voet kreeg in Poerwakarta en Buitenzorg. Doch pas in 1923 deed zij haar intrede in Batavia en bereikte ten slotte eerst in 1931 ook Cheribon, terwijl de residentie Bantam zelfs nu nog steeds geen eigen strootjes-industrie heeft.

De tamelijk snelle verspreiding over een vrij groot deel van West-Java echter ten spijt, heeft deze industrie zich nimmer tot

een hoogte van beteekenis weten op te werken, hetgeen naar alle waarschijnlijkheid alleen te wijten is aan het feit, dat de West-Javaan over het algemeen niet zoo bijster op een fabrieksproduct gesteld is en liever zelf de grondstoffen aanschaft, teneinde zijn strootje geheel naar eigen verkiezing te kunnen rollen.

De omvang der strootjes-industrie sedert 1929 in cijfers.

In de voorgaande bladzijden wordt aangetoond, dat het niet moeilijk valt om met behulp der bekende feiten een tamelijk juist beeld te ontwikkelen van de wijze, waarop de strootjesindustrie is ontstaan en zich in den loop der jaren van uit de oorspronkelijke centra over Java heeft verspreid. Doch door het ontbreken van volledig cijfermateriaal is het thans niet meer mogelijk een en ander tevens vast te leggen in een alleszins betrouwbaar statistisch overzicht. Bij de ondervolgende beschouwingen betreffende den omvang dezer industrie moest dan ook noodgedwongen worden volstaan met de gegevens, welke eerst in latere jaren werden verzameld en waarbij 1929 als uitgangspunt werd genomen.

Voor wat nu de toename van het aantal bedrijven betreft zij allereerst opgemerkt, dat die toename aanvankelijk zeer geleidelijk heeft plaats gehad, hetgeen o.m. kan worden geconcludeerd uit het feit, dat in 1929 — dus rond 50 jaar na de oprichting van het allereerste fabriekje — in totaal op Java nog slechts 388 strootjeswerkplaatsen bestonden. Zooals echter uit ondervolgende cijferopstelling blijkt, geschiedde die vermeerdering in de daaropvolgende jaren met steeds grootere sprongen, waarop in 1934 een daling intrad. Ter toelichting bij de groepeering diene, dat een werkplaats met een jaarlijksche productie van 10 tot 50 millioen strootjes tot de groep der middenbedrijven werd gerekend, zoodat een strootjesfabriek eerst geacht werd tot de grootbedrijven te behooren, wanneer het productiecijfer de 50 millioen overschreed, terwijl alle werkplaatsen met een productie van minder dan 10 millioen als kleinbedrijven werden beschouwd. En verder dient te worden vermeld, dat geen onderscheid werd gemaakt tusschen strootjeswerkplaatsen en fabrieken van handwerksigaretten, daar deze soorten sigaretten eveneens tot de zuiver Inheemsche rookartikelen behooren en bovendien meermalen mèt de strootjes in eenzelfde fabriek en door hetzelfde werkvolk worden vervaardigd.

Groepeering der strootjes-fabrieken naar den omvang	bestaande bedrijven in de jaren:					
	1929	1930	1931	1932	1933	1934
groot-bedrijven	32	29	24	22	30	32
midden-bedrijven	61	76	78	89	88	87
klein-bedrijven	295	427	681	1042	1433	1046
totaal-aantallen	388	532	783	1153	1551	1165

Ten aanzien van de schommelingen der cijfers van groot- en midden-bedrijven zij opgemerkt, dat meermalen een grootbedrijf door tijdelijke stagnatie in den verkoop op een zoodanige jaarproductie bleef staan, dat het voor een zeker jaar tot de midden-bedrijven gerekend moest worden. En omgekeerd is het eveneens voorgekomen, dat een middenbedrijf door een onverwachte omzetvermeerdering tijdelijk een plaatsje vond in de rubriek der grootbedrijven. Wil men dus aan de hand van het aantal bedrijven trachten te beoordeelen in hoeverre over een zekere periode van voor- of achteruitgang gesproken kan worden, dan dient men de groot- en midden-bedrijven in onderling verband te beschouwen. De waarde van een dergelijke beoordeeling is echter zeer betrekkelijk, daar de klein-bedrijven vanzelfsprekend niet geheel en al veronachtzaamd mogen worden. Wel is waar kan de productie van laatstgenoemde fabriekjes niet van overwegenden invloed geweest zijn op het geheel, doch de zeer belangrijke stijging in aantal gedurende de jaren '30 t/m '33 wijst er op, dat de grootere strootjesmakerijen in die periode steeds meer de toenemende beteekenis der klein-industrie hebben moeten ondervinden.

De reden, waarom het aantal kleinbedrijfjes juist in vorengenoemde malaise-periode — en wel speciaal in de jaren '32 en '33 — zoo sterk vermeerderde, moet gezocht worden in diverse crisisomstandigheden. Het aanvankelijk door deze kleinindustrie behaalde succes heeft er namelijk toe geleid, dat vele buitenstaanders, die onder den invloed der malaise hun inkomsten uit handel of beroep steeds minder zagen worden, zich met de fabricage van strootjes gingen bezighouden, om op die wijze iets te kunnen bijverdienen. En vooral in de tweede helft van 1932, toen door het

Gouvernement werd besloten om in het daaropvolgende jaar tot heffing van een tabaksbelasting over te gaan en verschillende grootere fabrikanten hun bedrijf tijdelijk buiten werking stelden om eerst de kat eens uit den boom te kijken, nam deze categorie van klein-producenten beduidend toe, daar de groote massa meende juist nu in de gelegenheid te zijn zonder eenige moeite een gedeelte van het afzetgebied der oudere bedrijven te kunnen veroveren.

Zelfs in de eerste helft van 1933 — dus na de invoering van den tabaksaccijns — steeg het aantal kleinbedrijfjes nog zeer aanzienlijk. Doch al spoedig kwam de terugslag van deze al te sterke toename en bleken de meeste nieuwelingen niet in staat zich als strootjesfabrikant te handhaven. Reeds na enkele maanden vielen de eerste slachtoffers en zagen verschillende eigenaren der hier bedoelde tabaksfabriekjes zich genoodzaakt hun werkplaats voorgoed te sluiten, waarna sedert medio 1933 het aantal kleinbedrijfjes sterker is gedaald dan het vóór dien tijd is toegenomen.

Ten slotte dient bij het voorgaande nog te worden aangeteekend, dat onder de in het staatje genoteerde kleinbedrijven niet voorkomen de vele honderden strootjesmakerijtjes, waar het bedrijf als een vorm van huisnijverheid geheel in eigen gezin en voor eigen rekening werd uitgeoefend. Doordat namelijk het vervaardigen van strootjes in dat soort werkplaatsjes zooals gezegd niet in loonarbeid geschiedde en bovendien vele van zulke fabriekjes — vooral in de jaren '31 en '32 — als paddenstoelen uit den grond verrezen, om na een proefneming op zeer kleine schaal meestal weer even spoedig te verdwijnen, had opname van deze categorie geen zin. Trouwens, de invoering der tabaksbelasting heeft tevens voor een goed deel aan deze huisnijverheid een einde gemaakt, doordat de meeste der in eigen gezin werkende fabrikantjes niet in staat waren om te voldoen aan de strenge bepalingen der Tabaksaccijns-Ordonnantie ten aanzien der werkplaatsen en dus wel genoodzaakt waren hun bedrijfje stop te zetten.

¶

In hoeverre nu de verspreiding der strootjesindustrie van invloed is geweest op den totaal-omvang, kan o.m. geconcludeerd worden uit ondervolgenden verzamelstaat, waarin een overzicht wordt gegeven van de hoeveelheden strootjes, welke gedurende de jaren '29 t/m '34 in loonarbeid geproduceerd werden.

Jaar	strootjes-productie in :			totaal
	West-Java	Midden-Java	Oost-Java	
1929	208.500.000	4.006.000.000	2.280.000.000	6.494.500.000
1930	182.500.000	3.957.000.000	2.534.000.000	6.673.500.000
1931	148.500.000	3.455.000.000	2.819.000.000	6.422.500.000
1932	115.000.000	2.697.000.000	2.855.000.000	5.667.000.000
1933	131.000.000	4.408.000.000	3.412.000.000	7.951.000.000
1934	205.000.000	6.135.000.000	4.418.000.000	10.758.000.000

Daar de getallen der laatste kolom aantoonen, dat niettegenstaande de sterke vermeerdering van het aantal bedrijven de totalen gedurende de eerste drie jaren der hier behandelde periode ongeveer gelijkbleven, wordt hierdoor het bewijs geleverd, dat de oudere bedrijven tengevolge van de verspreiding der industrie hun omzet zagen verminderen door verlies van afzetgebied. Het jaar 1932 geeft daarna een niet onbelangrijke daling te zien, doch zooals bekend hield dit o.m. verband met de in het daaropvolgende jaar in te voeren tabaksbelasting, waarom men in de tweede helft van '32 òf het bedrijf gedurende enkele maanden geheel stopzette, òf de productie zoo laag mogelijk hield, teneinde bij het in werking treden der Tabaksaccijns-Ordonnantie geen voorraad te bezitten. De verhoogde productie in het eerste belastingjaar werd dus hoogstwaarschijnlijk voor een deel veroorzaakt, doordat de in het voorgaande jaar ontstane achterstand moest worden ingehaald, en kan voor het overige worden toegeschreven aan het verdwijnen der meeste niet met loonarbeiders werkende huisnijverheidbedrijfjes, waarvan de productie niet in dezen staat voorkomt.

In 1934 echter steeg de productie tot een ongekende hoogte, wat er op wijst, dat de verdere verspreiding der industrie tevens samenging met een sterk verhoogde consumptie, welke in hoofdzaak een gevolg moet zijn geweest van de scherpe prijsdaling, waardoor duizenden verstokte zelfrollers er eindelijk toe werden gebracht zich het zooveel betere fabrieksproduct aan te schaffen.

Dat echter Koedoes en Blitar-Toeloengagoeng niettegenstaande die verspreiding toch nog altijd de voornaamste productie-centra van geheel Java zijn gebleven, blijkt uit ondervolgend staatje, waarin een vergelijkend overzicht wordt gegeven.

Jaar	productie in millioenen in de residentie		verhouding in procenten t.o.v. de geheele Java-productie		
	Japara-Rembang	Kediri.	Japara-Rembang	Kediri	totaal
1929	3.675.—.—	2.100.—.—	56 1/2 %	32 1/2 %	89 %
1930	3.495.—.—	2.310.—.—	52 1/2 %	34 1/2 %	87 %
1931	2.875.—.—	2.560.—.—	44 1/2 %	40 %	84 1/2 %
1932	2.165.—.—	2.500.—.—	38 %	44 %	82 %
1933	3.500.—.—	2.730.—.—	44 %	34 %	78 %
1934	5.300.—.—	3.715.—.—	49 %	34 1/2 %	83 1/2 %

Ter aanvulling van de cijfers betreffende de strootjesproductie volgt thans nog een overzicht der in diezelfde jaren gefabriceerde hoeveelheden handwerksigaretten, waarbij West-Java buiten beschouwing kon blijven en het ressort Midden-Java werd onderverdeeld in drie groepen, n.l. de drie Noordelijke residenties, het Zuidelijk deel der provincie en de gezamenlijke Vorstenlanden, terwijl voor Oost-Java alleen Soerabaia genoemd behoefde te worden.

Jaar	Noordkust Midden-Java	Banjoemas en Kedoe	Vorsten-landen	Soerabaia	totaal
1929	152.000.000	186.000.000	12.000.000	475.000.000	825.000.000
1930	133.000.000	177.000.000	20.000.000	450.000.000	780.000.000
1931	100.000.000	202.000.000	33.000.000	340.000.000	675.000.000
1932	57.000.000	180.000.000	63.000.000	230.000.000	530.000.000
1933	52.000.000	310.000.000	160.000.000	140.000.000	662.000.000
1934	150.000.000	385.000.000	250.000.000	130.000.000	915.000.000

Vorenstaande cijfers toonen aan, dat de totaal-productie van handwerksigaretten tot en met 1932 voortdurend minder werd. Doch in 1933 kon door de sterk verhoogde productie van klembaksigaretten in het Bagelénsche en de vervaardiging van krètèk-

sigaretten in de Vorstenlanden weer eenige verbetering geconstateerd worden. Eind 1934 werd zelfs een totaal-cijfer bereikt, dat hooger was dan het jaar 1929 te zien geeft, hetgeen niet alleen een gevolg was van de verdere uitbreiding der industrie in de residenties Banjoemas, Kedoe en Soerakarta, doch mede werd veroorzaakt door den stijgenden omzet van krètèksigaretten in de Noordelijke residenties van Midden-Java. Soerabaia daarentegen blijkt steeds meer achteruit te zijn gegaan.

¶

Naast de voorgaande productie-gegevens kunnen ter beoordeeling van den omvang der krètèk-industrie de cijfers betreffende den import van Uitheemsche kruidnagelen goede diensten bewijzen, daar de voor deze industrie benoodigde tjengkèh voor bijna 100% uit het buitenland wordt ingevoerd. De Inheemsche nagelen leenen zich namelijk minder goed voor verwerking in de rokokkrètèk, omdat het gehalte aan aetherische olie te hoog is en het strootje daardoor veel te bitter en dus onverkoopbaar zou worden. En bovendien is als regel de prijs veel hooger dan die van het geimporteerde product, terwijl door de betrekkelijk geringe totaalproductie slechts voor een klein gedeelte in de behoefte zou kunnen worden voorzien.

Wanneer echter door omstandigheden de marktprijzen der buitenlandsche tjengkèh hooger zijn dan die der Amboina-nagelen, dan komt het wel voor — zij het ook noodgedwongen — dat vermenging van Uitheemsche met Inheemsche plaats vindt. In dat geval tracht men het Moluksche product bruikbaar te maken door het te bevochtigen en daarna zacht te roosteren. Uit proeven, die door een groot-fabrikant te Koedoes werden genomen, is echter gebleken, dat dit mengsel niet meer dan 25% Inheemsche tjengkèh mag bevatten, wil het strootje nog rookbaar zijn. De kruidnagelen uit Benkoelen, die speciaal te Batavia worden ingevoerd, komen voor deze industrie in het geheel niet in aanmerking, doch worden gebezigd voor verwerking in verschillende geneesmiddelen.

Daar nu het gebruik van buitenlandsche tjengkèh voor andere doeleinden dan het fabriceeren van strootjes zoo goed als nihil is, geven de in ondervolgenden staat verzamelde invoercijfers wel een duidelijken kijk op de hooge vlucht, die deze industrie in betrekkelijk korten tijd heeft genomen.

Invoer van uitheemsche kruidnagelen op Java gedurende de laatste 13 jaren. [1])			Gemiddelde prijs per K.G.
Jaar:	hoeveelheid:	geldswaarde:	
1923	K.G. 591.326	*f* 591.326,—	± *f* 1,—
1924	„ 822.856	„ 1.077.941,—	„ „ 1,31
1925	„ 1.329.034	„ 1.528.390,—	„ „ 1,15
1926	„ 1.947.112	„ 2.015.592,—	„ „ 1,04
1927	„ 3.032.645	„ 2.519.466,—	„ „ 0,84
1928	„ 3.111.766	„ 2.583.406,—	„ „ 0,83
1929	„ 2.235.267	„ 2.729.140,—	„ „ 1,22
1930	„ 3.038.292	„ 3.397.574,—	„ „ 1,12
1931	„ 5.173.284	„ 3.549.856,—	„ „ 0,69
1932	„ 2.050.198	„ 1.071.465,—	„ „ 0,52
1933	„ 3.542.427	„ 1.275.561,—	„ „ 0,36
1934	„ 5.037.043	„ 1.617.327,—	„ „ 0,32
1935	„ 4.349.757	„ 1.449.489,—	„ „ 0,33

Vorenstaande invoercijfers wijzen uit, dat de krètèk-industrie zich tot en met 1928 steeds meer heeft uitgebreid en doen verder vermoeden, dat in het daaropvolgende jaar een kleine achteruitgang intrad. Doch men bedenke hierbij, dat tengevolge van een misoogst in Britsch-Oost-Afrika de prijs in genoemd jaar niet onbelangrijk opliep, waarop de import opzettelijk zoo laag mogelijk werd gehouden en het daardoor ontstane tekort in Ned.-Indië werd aangevuld met Inheemsche nagelen. In werkelijkheid was in 1929 dan ook geen sprake van achteruitgang en heeft de industrie zich kunnen handhaven op het reeds in 1927 bereikte peil, waarna tot en met 1933 de totaal-productie per jaar vrijwel stationnair bleef.

In dit verband kan ten aanzien van de enorme invoerverschillen over de jaren '31, '32 en '33 nog het volgende worden medegedeeld. In den loop van 1931, toen de prijs aanvankelijk terugliep tot *f* 0.70 (in Juni) en vervolgens inzonk tot *f* 0,50 (in October), dachten de meeste fabrikanten, dat een verdere daling tot de onmogelijk-

[1]) Ontleend aan verschillende mededeelingen van het „Centraal Kantoor voor de Statistiek".

heden behoorde en men dus inderdaad een bodemprijs had bereikt, waarna elk oogenblik een stijging kon worden verwacht. En toen bovendien tegen het einde van genoemd jaar de geruchten omtrent een vrij aanzienlijke verhooging der invoerrechten vasteren vorm begonnen aan te nemen, was het begrijpelijk dat velen hieraan voorloopig trachtten te ontkomen door — tegelijkertijd profiteerende van den lagen prijs — hun pakhuizen nog in 1931 vol te stoppen met kruidnagelen. Een en ander heeft er toe geleid, dat alleen al in de maand December van dat jaar ruim één millioen kg meer werd ingevoerd dan voor de strootjes-industrie benoodigd was, zoodat voor een juistere beoordeeling van de verhouding tusschen import van tjengkèh en productie van rokok-krètèk die hoeveelheid feitelijk op 1932 overgeschreven zou moeten worden, in welk geval de invoer-totalen natuurlijk een geheel ander beeld te zien zouden geven.

De in 1934 ingevoerde hoeveelheid is vrijwel in overeenstemming met het voor dat jaar berekende productie-cijfer, terwijl de import van 1935 op een kleinen achteruitgang wijst, welke hoogstwaarschijnlijk werd veroorzaakt door een lichte verschuiving van strootjes naar handwerksigaretten.

¶

Tot besluit van dit gedeelte volgen thans nog enkele gegevens betreffende de tabaksbelasting over de jaren '33 tot en met '35, waardoor men in staat wordt gesteld zich ook een begrip te vormen van den omvang der strootjesindustrie in verhouding tot de overige in Nederlandsch-Indië op de markt gebrachte tabaksproducten. Aan den accijns, die zooals bekend in genoemde jaren voor alle tabaksproducten even hoog was en 20% bedroeg van den banderolleprijs (= kleinhandelsprijs met inbegrip der belasting), zijn namelijk onderworpen strootjes, sigaretten, sigaren en gekorven tabak, zoodat door onderlinge vergelijking der voor elke groep dezer producten afzonderlijk aan het Gouvernement betaalde belasting vrij nauwkeurig kan worden vastgesteld hoe groot het aandeel der strootjes in het totaal ontvangen belastingbedrag is geweest. Volledigheidshalve dient hierbij dan echter tevens nog te worden opgemerkt, dat de binnen het tolgebied geteelde tabak, welke in gekorven toestand op primitief Inheemsche wijze gebundeld of wel geheel onverpakt in den handel wordt gebracht, steeds vrij van

belasting is geweest en dientengevolge verreweg de meeste der door de zelfrollers vervaardigde strootjes dus eveneens buiten den accijns zijn gebleven.

Accijnsplichtige tabaksproducten.	bedragen der aangevraagde banderolles in:		
	1933	1934	1935
strootjes	*f* 2.854.000,—	*f* 2.762.000,—	*f* 2.375.000,—
sigaretten	„ 6.189.000,—	„ 4.963.000,—	„ 5.400.000,—
sigaren.....	„ 873.000,—	„ 787.000,—	„ 743.000,—
gek. tabak	„ 1.042.000,—	„ 722.000,—	„ 776.000,—
Totalen	*f* 10.958.000,—	*f* 9.234.000,—	*f* 9.294.000,—

Meer overzichtelijk nog wordt de verhouding weergegeven door ondervolgend staatje, waarin de verschillende accijnsbedragen zijn uitgedrukt in procenten ten opzichte van het totaal.

Jaar	Verhouding in procenten t.o.v. het totaal				Totaal
	strootjes	sigaretten	sigaren	gek. tabak	
1933	± 26 %	± 56½%	± 8 %	± 9½%	100%
1934	„ 30 %	„ 53½%	„ 8½%	„ 8 %	100%
1935	„ 25½%	„ 58 %	„ 8 %	„ 8½%	100%

Alvorens nu deze cijfers nader in beschouwing te nemen zij er aan herinnerd, dat de opbrengst der tabaksbelasting aanvankelijk werd geschat op *f* 18.000.000,—; zulks na verlaging met een bedrag van *f* 4.500.000,— wegens het buiten de heffing blijven van het grootste gedeelte der gekorven tabak. Doch in verband met de in 1933 ingezette sterke prijsdaling over de geheele linie werd die raming voor de jaren '33 en '34 tot *f* 9.000.000,— teruggebracht, waarbij de strootjesindustrie op *f* 2.000.000,— of 22% van het totaal werd getaxeerd.

Uit de beide voorgaande staatjes blijkt nu o.m., dat door laatstgenoemde industrie in 1933 ruim een vierde deel (26%) der totale tabaksbelasting werd opgebracht, waarna die verhouding door verschillende omstandigheden zoodanig werd gewijzigd, dat haar aandeel in het daaropvolgende jaar tot bijna het derde deel van de geheele accijnsopbrengst is gestegen, om vervolgens in 1935 weer te dalen tot 25½%. En verder wijzen die cijfers uit, dat de totaalopbrengst der tabaksbelasting in 1933 ongeveer 121,75% der schatting bedroeg en in 1934 nog slechts 2,6% boven de raming bleef, waarna in het derde belastingjaar de inkomsten stegen tot 103,3% der oorspronkelijke taxatie. De strootjesindustrie alleen bracht daarentegen in 1933 ongeveer 143% van het voor haar getaxeerde bedrag op, waarna door haar de raming in 1934 met 38% en in het daaropvolgende jaar nog met 19% werd overschreden.

Ten slotte kan bij het voorgaande nog worden aangeteekend, dat door de toenemende behoefte aan een goedkoop pakje strootjes de accijnswaarde der banderolles van één cent over 1933 ongeveer 52,8% van den totalen strootjes-accijns uitmaakte, waarop de vraag naar deze soort banderolles — zooals bekend de laagstgeprijsde — een zoodanige stijging vertoonde, dat in 1934 een percentage van 77,2 en in 1935 zelfs van 85 werd bereikt. Doch hoewel men uit deze gestadig verder gaande verschuiving naar het allergoedkoopste rookartikel zou kunnen concludeeren, dat de koopkracht van de strootjes-rookende bevolkingsgroep in de afgeloopen jaren steeds verder is gedaald, mag hierbij toch ook weer niet uit het oog worden verloren, dat die verschuiving mede een gevolg kan zijn geweest van de omstandigheid, dat de vervaardiging in massa van één product van een bepaalde kwaliteit voor de grootere bedrijven ontegenzeglijk groote voordeelen biedt.

Strootjesindustrie en volkswelvaart.

Om nu te kunnen beoordeelen in hoeverre de uitbreiding der strootjes- en handwerksigaretten-industrie van invloed is geweest op de volkswelvaart, dienen allereerst de verschillende cijfers betreffende de werkvolksterkte in beschouwing te worden genomen, ten einde op die manier te kunnen aantoonen in welke mate genoemde uitbreiding tot verruiming der werkgelegenheid heeft geleid. Doch alvorens hiertoe over te gaan moge er op worden gewezen, dat uiteraard alleen rekening gehouden kon worden met de verschillende mannelijke en vrouwelijke arbeidskrachten, die

inderdaad rechtstreeks bij deze industrie betrokken waren, zoodat de in ondervolgenden staat opgenomen totalen feitelijk geen zuiver beeld geven van de werkelijke situatie. Immers, onder die totalen zijn niet begrepen de werklieden, wier bestaan wèl van die industrie afhankelijk is geweest, doch die door den aard hunner werkzaamheden niet tot het personeel der diverse „tabaksfabrieken" behoorden, zooals de koelies uit den klobothandel, de arbeiders in afzonderlijke tabaksververijen, de toekangs der uitsluitend voor strootjes- en sigaretten-fabrieken werkende drukkerijtjes, etc.

Overzicht der aantallen bij de strootjes- en handwerksigarettenindustrie betrokken werklieden

In het ressort	gedurende de jaren					
	1929	1930	1931	1932	1933	1934
West-Java	920	800	808	678	805	1.100
Midden-Java	50.047	48.530	43.096	39.103	49.030	55.745
Oost-Java	14.538	15.896	17.459	18.641	21.387	23.288
Totaal	65.505	65.226	61.363	58.422	71.222	80.133

Ter toelichting diene, dat in de provincie West-Java de werkzaamheden zich gedurende de hier bedoelde periode in hoofdzaak bepaalden tot het rollen der strootjes alleen, daar het gros der bedrijven van een zoodanig geringen omvang was, dat het verpakken als regel door den fabrikant zelf geschiedde, die zich daarbij desnoods door zijn vrouw en kinderen liet bijstaan.

In Midden- en Oost-Java daarentegen heeft men behalve de rolarbeiders ook een groot aantal op dag- of taak-loon werkende fabriekskoelies in dienst voor het mengen der tabak, het malen der kruidnagelen, het sorteeren der strootjes, het vouwen en plakken der hoesjes en het verpakken der strootjes, terwijl verder in de grootere bedrijven vele maandgelders, als mandoers, schrijvers, kassiers en chauffeurs, werk vinden. En tevens worden in de residentie Japara-Rembang groote hoeveelheden strootjes in huis-

arbeid vervaardigd, waarbij de fabrikant de grondstoffen uitgeeft aan een aantal abons, die als aannemer optreden en die grondstoffen ter verdere bewerking in gezinsarbeid onder eenige in hun desa woonachtige rolkoelies verdeelen, terwijl in het regentschap Blitar de grootere fabrikanten eenige depothouders in hun dienst hebben, die eveneens als tusschenpersoon optreden doch de strootjes in een eigen werkplaats laten vervaardigen.

Vergelijkt men nu deze algemeene totalen met de in de overeenkomstige jaren gefabriceerde hoeveelheden strootjes en handwerksigaretten, dan komt men tot de conclusie, dat de in 1929 bestaande verhouding tusschen werkvolksterkte en productie tot en met 1931 vrijwel onveranderd bleef en dat gemiddeld voor één millioen stuks per jaar voor alle werkzaamheden te zamen iets minder dan negen werklieden benoodigd waren. In 1932 echter bleek bedoeld gemiddelde iets meer dan negen te bedragen, waarvoor de oorzaak moest worden gezocht in de sterke productie-vermindering gedurende de tweede helft van dat jaar.

Vervolgens ziet men dat gemiddelde dalen tot acht in 1933 en zeven in 1934, hetgeen grootendeels een gevolg is geweest van een niet onbelangrijke verschuiving van huisindustrie naar fabrieksarbeid in de residentie Japara-Rembang en voor het overige verband hield met de omstandigheid, dat steeds meer de goedkoopere soorten strootjes werden gefabriceerd, waarvoor vanzelfsprekend minder tijd en dus ook minder werkvolk benoodigd was. Om een en ander voor zoover mogelijk met cijfers te kunnen toelichten, werd in ondervolgend staatje een groepeering toegepast, waarbij de totalen uit voorgaanden staat zijn gesplitst in fabrieksrollers, huisarbeiders, fabriekskoelies en maandgelders.

Groepeering	1929	1930	1931	1932	1933	1934
Fabrieksrollers	14.785	16.507	18.720	23.456	33.097	37.630
Huisarbeiders	46.670	44.471	38.198	29.836	29.314	32.362
Fabriekskoelies	3.714	3.898	4.071	4.649	8.233	9.519
Maandgelders	336	350	374	481	578	622
Totaal	65.505	65.226	61.363	58.422	71.222	80.133

Daar vorenstaande cijfers geheel voor zich zelf spreken, zal thans niet verder op de kwestie der werkgelegenheid worden ingegaan. Doch wel dient bij bovengegeven groepeering nog te worden aangeteekend, dat tot de fabrieksrollers uitsluitend gerekend werden de strootjes- en sigarettenmakers, die hun arbeid ook werkelijk in de fabrieken en werkplaatsen der eigenaren verrichten, terwijl onder de huisarbeiders werden verstaan de rollers, die òf zooals in de residentie Japara-Rembang de strootjes in de desa in eigen huis vervaardigden, òf zooals in Blitar en Toeloengagoeng in de depots werkten. En verder werden onder laatstgenoemde groep eveneens de abons, depothouders en thuiswerkende hoesjesplakkers opgenomen.

¶

Ten einde nu te kunnen nagaan in welke mate de rokok-fabricage tot vermeerdering van het volksinkomen heeft bijgedragen en men zich dus, in aansluiting op de beschouwingen betreffende werkvolksterkte en werkgelegenheid, ook op financiëel gebied eenig denkbeeld zal kunnen vormen van de belangrijkheid dezer industrie, volgt thans een overzicht der gedurende de jaren '29 tot en met '34 aan arbeidsloon uitbetaalde totaal-bedragen.

Jaar	Totaal uitbetaald aan arbeidsloonen in			Totaal-generaal
	West-Java	Midden-Java	Oost-Java	
1929	f 64.265,—	f 2.453.035,—	f 1.339.835,—	f 3.857.135,—
1930	„ 50.820,—	„ 2.145.405,—	„ 1.270.950,—	„ 3.467.175,—
1931	„ 36.990,—	„ 1.695.370,—	„ 1.166.160,—	„ 2.898.520,—
1932	„ 23.840,—	„ 1.116.870,—	„ 1.039.990,—	„ 2.180.700,—
1933	„ 20.980,—	„ 1.385.165,—	„ 943.475,—	„ 2.349.620,—
1934	„ 25.625,—	„ 1.622.800,—	„ 833.090,—	„ 2.481.515,—

Het behoeft natuurlijk geen betoog, dat het samenstellen van deze becijfering met diverse moeilijkheden gepaard ging en dat in verband met de vele loonvariaties de meeste berekeningen moesten worden gebaseerd op de voor elk industrie-gebied afzonderlijk verkregen gemiddelde stukloonen en dagverdiensten der verschillende groepen van werklieden. En daar bovendien in sommige gevallen zelfs tot schatting moest worden overgegaan, volgt uit een en ander, dat de einduitkomsten in geen geval op algeheele zuiver-

heid aanspraak kunnen maken. Doch dit neemt niet weg, dat de verkregen totalen, ook al verschillen zij een weinig met de werkelijkheid, toch een duidelijk beeld geven van de waarde, die de fabricage van strootjes en handwerksigaretten in loonarbeid voor de bevolking heeft, terwijl door de grootheid der bedragen tevens wordt aangetoond, dat de volkswelvaart inderdaad voor een goed deel van deze industrie afhankelijk is.

Uit vorenstaande cijfers blijkt echter niet in hoeverre het hoofdelijk daginkomen gedurende de hier behandelde periode verandering heeft ondergaan, waarom in ondervolgenden staat een berekening wordt gegeven van de gemiddelde dagverdiensten der strootjesrollers, daar deze verreweg de belangrijkste groep vormen.

Ressort	Jaren	Totaal uitbetaald aan rolloon	Totaal aantal mandagen	Gemiddeld aantal werkdagen per hoofd	Gemiddelde verdienste per dag
West-Java.	1929	*f* 61.475,—	208.500	242	*f* 0,30
	1930	,, 48.980,—	182.500	242	,, 0,27
	1931	,, 35.630,—	148.500	194	,, 0,24
	1932	,, 22.900,—	115.000	180	,, 0,20
	1933	,, 19.980,—	131.000	173	,, 0.15
	1934	,, 24.825,—	198.500	192	,, 0.12½
Midden-Java.	1929	*f* 1.969.800,—	4.553.918	230	*f* 0,43
	1930	,, 1.730.800,—	4.490.626	224	,, 0.38½
	1931	,, 1.348.875,—	4.034.755	214	,, 0.33½
	1932	,, 877.475,—	3.460.602	174	,, 0,25
	1933	,, 1.077.800,—	5.102.513	182	,, 0,21
	1934	,, 1.289.475,—	7.116.160	223	,, 0,18
Oost-Java.	1929	*f* 910.000,—	2.533.333	217	*f* 0,36
	1930	,, 884.750,—	2.815.555	218	,, 0,31½
	1931	,, 841.950,—	2.819.000	195	,, 0.30
	1932	,, 737.625,—	2.855.000	187	,, 0.26
	1933	,, 622.200,—	3.101.818	184	,, 0,20
	1934	,, 586.300,—	3.681.666	195	,, 0.16

Gaat men nu uit van de veronderstelling, dat in verband met de latere malaiseperiode 1929 ten opzichte van de rokok-industrie als een normaal jaar kan worden beschouwd, en vergelijkt men de voor dat jaar genoemde dagverdienste met de in de volgende jaren door het rolpersoneel verdiende gemiddelden, dan verkrijgt men voor geheel Java de in de voorlaatste kolom van ondervolgend staatje opgenomen verhoudingscijfers.

Jaar	Daling der dagverdienste in procenten ten opzichte van 1929 in:			Gemiddelde daling voor geheel Java	Daling van het totale arbeidsloon
	West-Java	Midden-Java	Oost-Java		
1930	± 10 %	± 10 %	± 12 1/2 %	± 11 %	± 10 %
1931	„ 20 „	„ 22 „	„ 16 1/2 „	„ 20 „	„ 24 1/2 „
1932	„ 33 „	„ 42 „	„ 28 „	„ 35 „	„ 43 1/2 „
1933	„ 50 „	„ 51 „	„ 44 1/2 „	„ 48 „	„ 39 „
1934	„ 58 „	„ 58 „	„ 55 1/2 „	„ 57 „	„ 35 1/2 „

Bij voorgaand tabelletje kan verder nog worden aangeteekend, dat het gemiddelde daginkomen der overige werklieden in den loop der jaren ongeveer in dezelfde verhouding werd verlaagd, zoodat deze percentages ook voor die groepen kunnen gelden.

Uit het overzicht der bedragen, welke jaarlijks in totaal aan arbeidsloon werden uitbetaald, blijkt echter tevens dat het jaarinkomen van al het werkvolk te zamen, na tot en met 1932 door verminderde werkgelegenheid sterker te zijn gedaald dan de gemiddelde dagverdienste per hoofd, in de jaren '33 en '34 weer aanmerkelijk steeg, zoodat voor wat die beide jaren betreft de verhoudingsgetallen in de laatste rubriek van het staatje inderdaad gunstig afsteken bij die der overige kolommen.

¶

Het is echter niet voldoende om alleen met het noemen der arbeidsloonen te volstaan, daar het volksinkomen ook door den handel in kawoeng-, maïs- en nipah-blad belangrijk werd vermeerderd. Werd dus in het voorgaande getracht met cijfers aan te geven wat het, door verlies van werkgelegenheid en arbeidsloon, voor de Java-bevolking zou beteekenen wanneer de strootjes- en handwerksigaretten-industrie zou verdwijnen en door machinale vervaardiging van sigaretten zou worden vervangen, thans volgt

een overzicht der bedragen, welke in diezelfde periode door den handel in wikkelblad in de verschillende ressorten onder de bevolking kwamen; een handel, die zooals bekend eveneens voor vrijwel 100 % van het bestaan dezer industrie afhankelijk is.

Jaar	Inkomen uit den handel in wikkelblad in:			Totaal-generaal
	West-Java	Midden-Java	Oost-Java	
1929.	f 26.050,—	f 839.700,—	f 320.000,—	f 1.185.750,—
1930.	„ 20.530,—	„ 750.250,—	„ 311.500,—	„ 1.082.280,—
1931.	„ 14.850,—	„ 602.150,—	„ 302.250,—	„ 919.250,—
1932.	„ 9.345,—	„ 403.000,—	„ 270.250,—	„ 682.595,—
1933.	„ 8.185,—	„ 477.500,—	„ 257.500,—	„ 743.185,—
1934.	„ 11.530,—	„ 441.500,—	„ 248.000,—	„ 701.030,—

Alvorens echter op deze cijfers een nadere toelichting te geven, moge in herinnering worden gebracht, dat de handel in kawoengblad zich uitsluitend tot de provincie West-Java heeft beperkt en dat het nipah-blad slechts in een gedeelte der Vorstenlanden toepassing vindt. Het behoeft dan ook geen betoog, dat de klobot onder de drie bovengenoemde bladsoorten verreweg de voornaamste plaats inneemt, waarom thans alleen deze soort voor een meer uitvoerige bespreking in aanmerking komt.

In vroegere jaren werd de maïskolf-beschutting vrijwel overal als afval beschouwd en voor het grootste deel vernietigd, terwijl alleen de allerbeste soorten werden gebezigd voor omwikkeling van het door den consument zelf vervaardigde strootje. En van klobot als handelsartikel was in dien tijd natuurlijk nog in het geheel geen sprake, daar het gebruik slechts beperkt bleef tot de onmiddellijke omgeving van de plaats, waar de maïs verbouwd werd.

Doch reeds vrij spoedig na het ontstaan der strootjesindustrie ging men zich ook op den handel in wikkelblad toeleggen en naarmate in diverse streken aan de strootjes-fabricage in loonarbeid meer uitbreiding werd gegeven, verkreeg ook het maïsblad steeds meer waarde, zoodat in en nabij die streken al sinds jaren geen sprake meer is van klobot als afvalstof der djagoengcultuur. Het maïsblad heeft als bijproduct zelfs een zoodanige waarde-

vermeerdering ondergaan, dat men zich in de laatste jaren in sommige streken voor deze cultuur in de eerste plaats interesseert. In dit verband kan voornamelijk het regentschap Grobogan worden genoemd, waar de klobot aan velen een nieuwe bron van inkomsten heeft verschaft, sedert de strootjesindustrie zich in Koedoes meer en meer heeft ontwikkeld.

De prijs der klobot — oorspronkelijk nihil en in de eerste jaren van de opkomst der krètèk-industrie ongeveer 15 tot 20 cent per 1000 kolven — steeg langzamerhand tot *f* 1,— en soms zelfs nog hooger, zoodat men per bouw djagoeng-aanplant in de goede jaren op een bijverdienste van minstens *f* 8,— kon rekenen. Een bouw levert namelijk van 10 tot 13 duizend maïsvruchten op, doch door de eischen, die aan het wikkelblad gesteld worden, kan men als regel slechts de klobot van ongeveer 8000 vruchten voor deze industrie gebruiken.

Wat dit voor Midden-Java in den loop der jaren beteekende, moge blijken uit ondervolgend staatje, waarin aan de hand der productiecijfers een overzicht wordt gegeven van de hoeveelheden klobot, welke in de jaren '29 tot en met '34 door de krètèkindustrie werden verbruikt, en de bedragen, die daardoor onder de bevolking kwamen.

Jaar	Krètèk-productie in Midden-Java	Benoodigde kolven		Prijs per 1.000 kolven	Totaal bedrag aan klobot
		in aantal	in bouws		
1929	3.850.000.000	770.000.000	96.250	± *f* 1,05	*f* 808.500,—
1930	3.800.000.000	760.000.000	95.000	,, ,, 0,95	,, 722.000,—
1931	3.300.000.000	660.000.000	82.500	,, ,, 0,87½	,, 577.500,—
1932	2.550.000.000	510.000.000	63.750	,, ,, 0,75	,, 382.500,—
1933	4.380.000.000	790.000.000	98.750	,, ,, 0,60	,, 474.000,—
1934	6.130.000.000	980.000.000	122.250	,, ,, 0,45	,, 441.000,—

Zooals vorenstaande becijfering aantoont, waren in de jaren '29 t/m '32 voor 1000 strootjes ongeveer 200 kolven benoodigd, daar per kolf op een gemiddelde van 5 wikkelblaadjes gerekend kon worden. Doch in '33 en '34 werden hoofdzakelijk de kleinere soorten krètèks gefabriceerd, zoodat het gemiddelde per kolf iets grooter werd en het voor 1000 stuks benoodigde aantal voor 1933 op rond 180 en voor 1934 op ongeveer 160 getaxeerd kon worden.

Verreweg het grootste percentage der voor Midden-Java benoodigde klobot wordt natuurlijk in de Koedoesche bedrijven

verbruikt. En daar door de eigenaren der groote fabrieken het wikkelblad als regel bij belangrijke hoeveelheden tegelijk wordt aangekocht en opgeslagen, wordt de meeste klobot in het groot verhandeld. Vanzelfsprekend echter kunnen dergelijke massa's slechts voor een klein gedeelte door de onmiddellijke omgeving worden opgebracht, zoodat steeds aanvulling moet plaats hebben door aankoop van elders. Het gevolg daarvan is dan ook, dat het klobot-transport op de naar dit industrie-centrum voerende wegen vooral kort na den djagoeng-oogsttijd groote afmetingen aanneemt, waarbij men zich als regel van grobaks bedient. En daar het Zuidelijk van Koedoes gelegen regentschap Grobogan het leeuwendeel der levering heeft, is de djagoeng-cultuur dus niet alleen door de opbrengst van het schutblad voor deze streek van zeer veel belang, doch hebben ook vele grobakvoerders een vrij geregelde verdienste, hetgeen dus eveneens een direct gevolg is van den omvang der industrie.

Een berekening ten slotte van de hoeveelheden maïsblad, welke gedurende de hier besproken periode door de strootjesindustrie van Oost-Java werden verbruikt, leidde tot ondervolgende cijferopstelling, waarbij kan worden opgemerkt, dat voor deze streken het aantal kolven per 1000 strootjes voor de jaren '29 en '30 op rond 175 gesteld kon worden, terwijl het voor de jaren '31 en '32 tot 165 moest worden teruggebracht en voor de jaren '33 en '34 respectievelijk slechts 150 en 140 bleek te bedragen.

Jaar	Krètèk-productie in Oost-Java	Benoodigde kolven		Prijs per 1.000 kolven	Totaal bedrag aan klobot
		in aantal	in bouws		
1929	2.280.000.000	400.000.000	50.000	± *f* 0,80	*f* 320.000,—
1930	2.534.000.000	445.000.000	55.625	„ „ 0,70	„ 311.500,—
1931	2.819.000.000	465.000.000	58.125	„ „ 0,65	„ 302.250,—
1932	2.855.000.000	470.000.000	58.750	„ „ 0,57½	„ 270.250,—
1933	3.412.000.000	515.000.000	64.375	„ „ 0,50	„ 257.500,—
1934	4.418.000.000	620.000.000	77.500	„ „ 0,40	„ 248.000,—

Van vorengenoemde klobothoeveelheden werd vanzelfsprekend het grootste percentage in de strootjesmakerijen der regentschappen Blitar en Toeloengagoeng verbruikt. Doch in tegenstelling met Koedoes is in deze streken de kleinhandel hoofdzaak.

WOORD VOORAF VAN DEN CHINEESCHEN CONSUL GENERAAL VOOR N. I.

We have over a million Chinese in the Netherlands Indies and they are forming an integral part of the economic life of this country. They are intelligent traders, efficient workers on plantations as well as in mines, and, besides, many of them are pioneers in the opening of uncultivated districts of this country.

Their interest in this country is purely economic. They love peace and live harmoniously with all other races. Their contribution to the general prosperity of this colony is well recognised and the significance of their position deserves proper attention.

It commands my high appreciation that this number of "Koloniale Studien" published by the Social-Economic section of the Royal Batavian Society of Arts and Science is devoted to the Chinese population in the Netherlands Indies. It is sincerely hoped that the articles in this number contributed by the authorities on various topics will present to the readers a better understanding of the present situation of the Chinese in this country, thus paving the way for an enthusiastic study of the problems concerning the Chinese and affecting the interests of the Chinese in the Netherlands Indies.

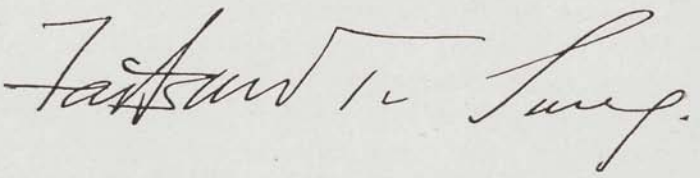

(Fartsan T. Sung)

December 24th, 1936.

DE GESCHIEDENIS VAN DE CHINEEZEN IN NEDERLANDSCH-INDIË

DOOR Mr. K. VERBOEKET

Lenin — zoo wil het verhaal — ontving eens een tweetal buitenlandsche journalisten en vroeg aan een van hen hoe lang hij in Rusland dacht door te brengen. „Drie dagen" was het antwoord. „Dat is voldoende" meende Lenin. „En U" — zoo wendde de Rus zich tot zijn tweeden bezoeker — „hoe lang denkt U hier te blijven ?" „Drie maanden". „Dat is beslist niet voldoende" repliceerde Lenin.

Deze anecdote moge een verklaring en tegelijk een verontschuldiging zijn voor de hier ondervolgende compilatie van notities over de geschiedenis van de Chineezen in Ned.-Indië. Een geschiedenis welke zich in een 8-tal pagina's voldoende laat beschrijven, doch te veel omvattend en te rijk is voor een studie van 180 bladzijden.

In zijn „Hindoe-Javaansche Geschiedenis" (tweede druk, pag. 26 e.v.) zegt Dr. Krom dat „onder hetgeen uit uitheemsche gegevens over het oude Java bekend is, wat Chineesche auteurs er over bericht hebben verreweg de voornaamste plaats inneemt, zoowel qualitatief als quantitatief" en „dat dit te opmerkelijker is omdat het den Chineezen er nooit om te doen is geweest, de geschiedenis van Java te verhalen; zij willen slechts iets doen kennen van land en volk in den verren zuidelijken oceaan, waarmede zij handel dreven en waarvan gezantschappen aan het Chineesche Hof kwamen. Wat zij over de geschiedenis mededeelen is inciden-

teel en alleen voorzoover er *Chineesche belangen* [1]) bij betrokken waren. Gelukkig waren die belangen soms *belangrijk* en daaraan danken wij dan enkele uitvoerige en nauwkeurige beschrijvingen."

„De Chineesche berichten beslaan een grooter tijdsverloop dan welke andere onzer bronnen ook. De oudste vermelding van Java, indien de naam goed geïnterpreteerd is, dateert reeds van 132 *n. C.* — een bericht over Noord-Sumatra is misschien zelfs van *voor onze jaartelling* — en ze loopen met slechts geringe onderbrekingen door tot in de dagen, dat de Hindoerijken reeds lang gevallen waren en de roodharige barbaren, de Hollanders en Engelschen, de Portugeezen alweer verdrongen".

Het eerste uitvoerige bericht dateert van 414 n.C., jaar waarin de Boedhistische monnik Fa-Hien, die in 400 n.C. van China over land naar Indië was getrokken, in West-Java aankwam.

Voor de geschiedenis van de Chineezen in deze gewesten is slechts van belang dat Fa-Hien er geen landgenooten aantrof, hetgeen echter geenszins bewijst dat er inderdaad geen Chineezen op Java vertoefden [2]), wel veel Brahmanen en een enkelen Boeddhist. Via de straat van Makassar zeilde Fa-Hien naar China terug.

Het bestaan van een zeilverbinding tusschen West-Java en China wordt o.m. bevestigd door een bericht uit 435 n.C., volgens hetwelk de vorst van het land „Dja-va-da" (- West-Java) een gezant zond naar den Keizer van (Zuid-) China.

Hoe verder men in de geschiedenis opklimt, hoe veelvuldiger de berichten worden over het zenden van gezantschappen naar China en dan niet alleen van Javaansche vorsten maar ook van vorsten van Bali, van Broenai en vooral van Palembang.

De gezanten kwamen nimmer met leege handen; zoo brachten de Balische gezanten in 647 — ik put hier en verder uit het

---

[1]) Cursiveering van mij.

[2]) De Chineesche handel op deze gewesten immers is onbetwistbaar ouder (die dateert van ± het begin onzer jaartelling). Naast de documentaire gegevens te dezen aanzien, zijn in den laatsten tijd de onderzoekingen op keramisch gebied van den heer Orsoy de Flines dit met geheel nieuw materiaal komen bevestigen (vgl. Jaarboek Bat. Genootschap deel III van 1936).

Voorts staat, uit de gegevens van de 17de eeuw, vast dat handel steeds met volkskolonisatie samenging; in dit licht bezien toonen Marco Polo's cijfers over de volkrijkheid van de scheepsbeweging in de 13de eeuw hetzelfde beeld.

Zou nu niet — bij de verwonderlijke continuïteit in het historisch beeld van den Chineeschen handel — mogen worden aangenomen dat van den aanvang af het samengaan van handel, overzeevaart en volkskolonisatie heeft bestaan?

bewonderenswaardig goed gedocumenteerde artikel „Tochten" van Rouffaer [1]) — katoenweefsels, olifantstanden en wit sandelhout. In 922 zond de vorst van Java „silk of different colours", „cotton goods in various colours", „betel-trays", „short swords with hilts of rhonoceros-horn or gold" (krissen?) en „rottan mats plaited with figures", terwijl in 977 de Chineesche Keizer van den vorst van Broenai allerlei soorten kamfer, sandelhout, schildpad en olifantstanden ontving.

Palembang had bijzondere redenen om door petits cadeaux l'amitié met China te onderhouden. Palembang toch — een tusschenhaven op den weg van China naar Arabië en verder — zocht bij China bescherming tegen de expansiezucht van Java. Vandaar de talrijke gezantschappen van Palembang met geschenken naar den Keizer van China van het begin van de tiende eeuw af tot welhaast het einde van de twaalfde eeuw; vandaar o.m. dat de invloed der Chineezen in Palembang, de open rivierstad en zeehandelshaven, veel grooter was dan op het gesloten, in de binnenlandsche landbouwvlakten geconcentreerde, Java.

Edrisi, die, op last van den Normandisch-Siciliaanschen vorst Roger, zijn werk schreef, dat later is vertaald en uitgegeven onder den titel „Géographie d'Edrisi traduite de l'arabe en français", stelde in ± 1150 het groote verkeer der Maharadja-onderdanen — blijkbaar (aldus Rouffaer) èn Javanen èn Palembangers hier — met China, zoo op politiek als op handelsgebied, aldus vast: „Ils envoyent des ambassadeurs et des présents au souverain de cet empire (de la Chine); c'est vers cette île" — d.i. of Java of veeleer Bangka-Palembang — qu'ils se dirigent et de ce point qu'ils partent pour se rendre ailleurs".

Schlegel merkt in zijn artikel „Iets omtrent de betrekkingen der Chineezen met Java voor de komst der Europeanen aldaar" [2]) ten aanzien van het aanbieden van geschenken op, dat men dit „tribuut brengen" zeer zeker niet moet zien als het brengen van een schatting. China speelde in het geheele Oosten de rol die Rome in het Westen heeft gespeeld en gelijk een Paulus er zich op beroemde *Romeinsch burger* en de Batavieren er op boogden „Bondgenooten der

---

[1]) Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië (Eerste druk, vierde deel).
[2]) Pagina 31. Het artikel verscheen in 1870. In hoofdzaak is het een vertaling van een door een Chineesch geleerde, geëmployeerde bij het Departement van Eeredienst te Peking, opgemaakt verslag omtrent de betrekkingen van China met Java.

Romeinen" te zijn, zoo verhoovaardigden zich ook de Oostersche vorsten hun investituur van den Keizer van China te hebben ontvangen".

Zoo verleende de Keizer van China in 1129 „to the ruler of Djava the title of king to that country", terwijl in 1453 op diens verzoek aan den Koning van Java een staatsie-pajong is verleend en een met draken geborduurden jas, als teeken van de bevestiging in zijn gezag door den Keizer van China.

De liefde kwam niet van één kant. Ook de Keizer van China zond gezanten naar deze gewesten en reciproceerde de geschenken. In 1403 zond hij den vorsten van Modjopahit en Pandjajaran henneplinnen, satijn, gaas, zijde, bedgordijnen, zakdoeken, schapen, wijn en vaatwerk en aan de vrouwen dier vorsten henneplinnen, satijn, gaas, zijde, zakdoeken, edg.

De bekendste Chineesche gezant is wel de Eunuch Chêng Ho, alias Sam-po, die tusschen 1405 en 1433 niet minder dan 7 gezantschapsreizen volbracht.

Het waren Chineesche gezanten die de directe aanleiding vormden tot den „Tartaren-inval" van 1292.

Toen namelijk de beroemde Mongolenvorst Koeblai Khan in 1280 het Hemelsche Rijk had veroverd, volgde hij de gewoonte der Chineesche vorsten door aan de omliggende staten kennis te geven van zijn troonbestijging. De vorst deed echter meer en liet zijn gezantschappen onderwerping vragen en den vorst uitnoodigen persoonlijk hulde te komen bewijzen aan het Mongoolsche hof.

Java voldoet niet aan de uitnoodiging en het eene gezantschap volgt op het andere. In 1289 verliest Kratanagara zijn geduld of — aldus Dr. Krom [1]) — acht het noodig op drastische wijze zijn onwil te kennen te geven en zendt den Chineezen Gezant Meng K'i met verminkt gelaat terug.

Het duurde eenigen tijd eer Koeblai Khan gelegenheid had om de Javanen hiervoor te straffen. Marco Polo schrijft, dat de groote Khan geen kans zag het eiland in bezit te nemen tengevolge van den grooten afstand en de groote kosten van een expeditie. Maar niet lang na het vertrek van den Venetiaan werden deze moeilijkheden overwonnen.

---

[1]) Hindoe-Javaansche Geschiedenis, tweede druk pag. 333.

De door den Keizer uitgezonden expeditie landde in Januari 1293 op Biliton en voer van hier uit in kleine booten naar Midden- en Oost-Java om den „wraak-tocht" te beginnen. Voor de beschrijving van dezen — voor de Chineezen zeer ongelukkig afgeloopen — tocht moge verder naar het meer aangehaalde werk van Krom worden verwezen.

Hier zij slechts gememoreerd dat de Tartaren in den aanvang van den strijd o.m. „a map of the country" veroverden en „a register of the population". „Zonder twijfel een landrente-legger, een register der hoofdgelden, een tegenwoordige daftarpadjeg", constateert Rouffaer.

In dit verband moge er nog op worden gewezen dat in de annalen van de 2de Soeng-dynastie (960—1279) reeds melding wordt gemaakt van tjoeke-registers (belasting-registers). De Hindoe-Javanen betaalden nl. 1/10 der producten in natura als belasting, welke belasting werd geborgen in Staats-loemboengs. Diezelfde annalen bevestigen de juistheid van de verzuchting „dat er weinig nieuws onder de zon is". Immers reeds toen kende men uitvoer-rechten: „The functionaries superintending the trade (!) [1]) take one ch'ien (1/10 tael or Chinese ounce) of gold from a quanti of padi (lees gabah) amounting to $2^2/_{10}$ puculs". [2])

De expeditie in 1292 is de oorsprong geweest voor een Chineesche nederzetting op Biliton.

Nog een „inval" der Chineezen moge hier worden gememoreerd en wel die van den Cantoneeschen zeeroover Liang Tan-Ming, die zich in ± 1400 met een troep andere Chineezen van Palembang meester maakte en daar een Chineesche heerschappij grondvestte, welke zich tot minstens 1425 heeft weten te handhaven.

Het regiem van Liang Tan Ming vindt in later tijden herhaling op de kusten van Borneo en Annam. Soms vindt deze rebellen-macht erkenning en stabilisatie.

Zoo wordt de zeeroover Icquan in de twintiger jaren der 17de eeuw geroepen tot het ambt van groot-mandarijn van Emoy en admiraal van de Zuid-Chineesche vloot.

---

[1]) Men zal hierin wel hebben te herkennen de sjah'bandars, de schrik der latere V.O.C.-residenten.

[2]) Rouffaer: „Tochten" (Encyclopaedie van Ned.-Indië eerste druk, vierde deel, pagina 374).

Het is met dezen groot-mandarijn dat de V.O.C. een contract van 3 jaar sluit om jaarlijks te leveren:

1400 pikol ruwe zijde à 140 tahil per pikol;
5000 pikol suiker à 3 realen per pikol;
1000 pikol geconfijte gember à 4 tahil per pikol; en
5000 stuks zijdewaren à 14 en 19 moes per stuk.

Totaal voor een bedrag van 300.000 realen, waarvoor de V.O.C. 3000 pikol peper levert à 11 realen per pikol en de rest (d.i. 267.000 realen of *f* 667.500) à contant.

De beteekenis en de omvang van den handel tusschen China en Indië in den loop der eeuwen zijn uitvoerig beschreven in een, op een overvloed van gegevens berustende, dissertatie van Dr. J. C. van Leur: „Eenige beschouwingen, betreffende den ouden Aziatischen handel" (1934).

Dit proefschrift roept een wereld voor den geest van met kooplieden en waren dichtbezette jonken, van bonte en kleurige markten, een wereld van avontuur, van onverschrokken zeemanschap, van kostbare en kostelijke Oostersche waren, een wereld die doet denken aan de 1001-nacht-vertellingen.

De grootste jonken hadden met ijzer opgetimmerde rompen 4 vaste masten, een dek, waterdichte schotten in het ruim en waren bemand met 200-300 man scheepsvolk. Met deze jonken voeren tien- en honderdtallen kooplieden mede, elk met zijn eigen balen en pakken. [1])

De scheepsbeweging, die Indië met China en West-Azië verbond omvatte in de 15de en 16de eeuw, eeuwen waarin de Aziatische handel het hoogste niveau als autonoom-Aziatische handel bereikte, ongeveer 115 schepen.

De halfjaarlijksche winden beheerschen alle scheepsbeweging en allen handel. De W.-N. Westenwinden voeren de Indische en Chineesche schepen naar Indië en voeren vandaar de Indische schepen naar de specerij- en sandelhouteilanden. De verdere tijd van den heerschenden wind bepaalt den termijn van den handel, terwijl de keerende winden den handel beëindigen en de vaart op den terugtocht bepalen. [2])

---

[1]) Van Leur pagina 90 — 91.

[2]) Van Leur pagina 161.

Zijn de Indische waren omstreeks 1600: kruidnagelen, muskaatnoten, foelie, peper, sandel- en sappenhout, goud, edelgesteenten, drogerijen en medicinale waren, rariteiten (als vogels, schildpaddenschaal, enz.) en tin, de Chineesche handelsgoederen omvatten: zijde en zijden stoffen, porcelein, lakwerken, koperwerk, papier, medicinale waren, suiker en handwerksluxe-artikelen.

De met de wisselende half-jaarlijksche winden naar Indië komende jonken voerden telkenmale een aantal Chineezen mee, waarvan een deel niet per eerstvolgend zeilschip naar China terugkeerde, doch in Indië achterbleef.

„Met de Chineese joncke, die hier geweest is, zijn drie hondert Chinesen vertrokken. Wij hebben se vrij ende vranck laten gaan, want voor seecker houden, dat daartegen toekomende jaar wel 1500 andere van China keeren sullen" (Batavia 1620)" [1])

Gaarne zag men de Chineezen namelijk niet gaan. Verklaarde Coen niet van hen: „Daar is geen volck in de wereld die ons beter dienen dan Chineezen" en „in Batavia connen niet te veel versamelt worden". [2])

Hier zij even aangestipt dat Pieter van den Broek tijdens het beleg van Jacatra in 1619 de Chineesche taal gebruikte om met den belegerenden Pangeran te onderhandelen, aangezien in het fort niemand de Javaansche schrijftaal machtig was.

In de Javaansche adelstad Banten, de zuidelijke stapelhaven van de Chineesche vaart, maken in den aanvang van de 17de eeuw de Chineesche patriciërs (w.o. Simsuan en Lok Moei) een belangrijk deel uit van het „burgerlijk" patriciaat gevormd door de koopheeren.

Ook de Chineezen bewonen huizen van staat, hebben pakhuizen scheepsbezit en houden slaven.

Het is dan ook niet geheel onverklaarbaar hoe Joan Nieuhof in zijn beschrijving van „het Gezantschap der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie aan den Grooten Tartarischen Cham" (1655-1657) tot de volgende (uiteraard foutieve) mededeeling komt: „d'Oude Inboorlingen van dit Eiland (= Java) zijn herkomstig van de Sinezen (!), die eertijds uit vreeze voor den Tarter, voor het meerdeel uit hun land vluchten en zich op dit

---

[1]) Van Leur noot 74 op pagina 187.

[2]) Aangehaald door Van Sandick in diens „Chineezen buiten China", pagina 165.

Eiland Java, en andere omliggende Eilanden begaven, en die voor hun schuil- en verblijfplaatsen uitkozen". [1])

Uit de latere geschiedenis van de Chineezen in Nederlandsch-Indië moge tenslotte nog één jaartal worden vermeld: 1740. Jaar waarin zich gebeurtenissen voordeden, welke vrijwel een herhaling waren van hetgeen zich bijna twee eeuwen tevoren op de Philipijnen had afgespeeld.

Nadat n.l. omstreeks 1560 de Spanjaarden zich van de Philipijnen meester hadden gemaakt, troffen zij er een groot aantal Chineezen aan, wier snelle uitbreiding hun weldra groote bezorgdheid gaf. Toen deze angst zoo groot was geworden — schrijft De Veer in zijn „Chineezen onder Hollandsche Vlag" — dat het universeel redmiddel dier dagen, het zwaard, alleen een bevredigende oplossing scheen te zullen geven, werd door de Spanjaarden tot een algemeene verdelging der Chineezen besloten en volgde eene slachting die aan de Siciliaansche Vesper en aan den Bartholomeusnacht in verschrikkelijkheid en omvang niets toegeeft. In eenige maanden tijds werden 20.000 Chineezen vermoord, een oplossing der „politieke moeilijkheid", waarvoor de Spanjaarden hunnen heiligen plechtig dank zeiden.

In den morgen van den 9den October 1740 herhaalde zich te Batavia hetgeen welhaast twee eeuwen tevoren op de Philipijnen was geschied.

Zes à zevenhonderd Chineesche huizen werden in de asch gelegd; ongeveer 10.000 Chineezen werden omgebracht.

Op 23 November 1740 werd op last van de Regeering een dank-, boete- en bededag gehouden.

---

[1]) Pagina 28. In de beschrijving van het tweede en derde Gezantschap naar China (1663 — 1664) door Dr. Dapper is (op pagina 9) een brief van den Keizer van China aan den „Koning" Johan Maetzuiker opgenomen, welke ook voor de 17de eeuw een typisch voorbeeld is van de Chineesche isolatiepolitiek. Een al te nauw onderhouden contact met de V.O.C. wordt afgewezen in de volgende bewoordingen: „Ghy hebt verzocht om in mijn Land te komen handelen: waren daer in te brengen, en andere waren daer weder uit te voeren: waer van de gemeine man voordeel zou kunnen trekken. Doch aengezien uw land zeer verre afgelegen is, en hier zeer harde winden waeien, waer door de schepen met groot gevaer overkomen, en het hier aen land zeer kout is, ja hagelt en sneeuwt, zoo zou het mij deeren, en in 't herte zeer doen, indien hier van uw volk quam. Indien het u derhalve behaegt, dat zij hier komen, zoo laet ze alleen om de acht jaren eens komen, en niet meer dan hondert man: waer van twintig ter plaetse mogen optrekken, daer ik mijn hofhoude. Dan kunt ghy uwe koopmanschappen aen land in uw logement brengen, zonder die op zee voor Kanton te verhandelen. Dit heb ik uit goede genegenheid t'uwen beste alzoo goed gevonden, en vertrouwe dat u zulx ook zal aengenaemwezen."

Het bloedbad en de gebeurtenissen, die er aan voorafgingen en die er op volgden hebben uitvoerige beschrijving gevonden in Van Hoëvell's „Batavia in 1740".

De dagen der Chineezen massacre — troebele dagen in voor Java en Madoera bittere en moeilijke jaren [1]) — hebben geen diep spoor nagelaten; zij hebben de lijn van de Chineesche geschiedenis in de Indische gewesten (in overeenstemming met hetgeen na den massa-moord op de Philipijnen) is geschied niet omgebogen.

De vaart van de jonken — de eeuwenoude voertuigen voor den beschavingsinvloed van het groote Chineesche rijk naar het Zuiden — blijft plaats hebben in de regelmaat der wisselende windjaargetijden.

De Chineesche volkskolonisatie in het gebied der Compagnie zet zich langzaam uit. Batavia blijft een stad met een breede Chineesche middelburgerij, terwijl de Bataviasche ommelanden de gestadige toeneming zien zoowel van de agrarische kolonisatie der Chineezen als van hun agrarische industrie (o.m. suikermolens).

De Chineesche vestigingen in de oud-Javaansche steden Soerabaja en Semarang nemen toe.

Het landbouw- en het pachtwezen doen den invloed der Chineezen over het platteland uitgaan tot ver buiten de steden.

De Chineesche volkskolonisatie strekt zich over alle maatschappelijke gebieden uit. Naast patriciërs, [2]) grootkooplieden, geld-, grond- en huizenbezitters, belastingpachters en apanage-houdende landedellieden, vinden in deze gewesten een bestaan kleine erfbezitters, visschers, ambachtslieden en marskramers.

De 19de eeuw ziet de langzame uitbreiding van deze situatie der Chineesche kolonisatie. Van de welvaart uit die dagen getuigen nog oude Chineesche huizen in kleinere Javasche binnenplaatsen met muren, poortgebouw en wachttorens aan den straatkant en rijke huizingen om een besloten hof, [3]) oude klentengs met sierlijke

---

[1]) Nl. jaren van troonstrijd en opstand.

[2]) Zoo bijvoorbeeld naast de reeds eerder genoemde patriciers Simsuan en Lak Moei in Banten, Ben Kon (So Bing Kong) in de compagniestad Batavia van 1620, en in den aanvang van de 19de eeuw in het Javaansche vorstengebied de kapitein der Chineezen Tan Djin Sing, begiftigd met een erfelijk apanage in het Jogja'sche gebied van 800 tjatjah (gezinnen).

[3]) De Patjinan in Toeloengagoeng (Kediri) bijv. bezit hiervan nog een zeer fraai exemplaar.

De Koan Iem tempel in Cheribon dateert van minstens 1658 (vgl. Ezerman's beschrijving van dien tempel in de Populair-Wetenschappelijke serie No. II van het Bataviaasch Genootschap).

bouwvormen, en oude familieschatten van voorwerpen van kunst en voor den eeredienst.

Met het cultuurstelsel, den vrijen arbeid, de ontwikkeling van het modern kapitalisme, den geweldigen groei van Java's bevolking ontwikkelt de Chineesche bevolkingsgroep zich vrediglijk, onder een gestadigen toevoer van emigranten uit het oude Rijk.

Bij de uitbreiding van het Nederlandsche gezag over de gewesten buiten Java wordt in West-Borneo het Chineesche kolonisatiecomplex van de „mijnbouwrepublieken" miskent en onder den voet geloopen; [1]) ook dit buigt de lijn der Chineesche vestigingsgeschiedenis niet om.

De eigen Chineesche, vroeg-kapitalistische edelmetaal-mijnbouw van West-Borneo wordt gevolgd door den modern-kapitalistischen tinmijnbouw op Bangka en Biliton. Het Westersch kapitaal doet met Chineeschen arbeid en Chineesche arbeidsorganisatie een nieuw tijdperk ingaan; de plantagebouw van Deli, waar eveneens Westersch kapitaal met Chineeschen arbeid samengaat, treedt daarnaast.

Het samensmeden van de zoo heterogene Indische gewesten in het eind van de 19de en het begin van de 20ste eeuw, de gestadige toeneming van de kapitaalsinvestatie in land- en mijnbouw, de ontwikkeling van het verkeerswezen, de uitbreiding van het onderwijs, dat alles doet de Chineesche bevolkingsgroep sterker deel worden van het „nieuwe" Indië. Chineesch kapitaal vormt een deel van het kapitaal betrokken bij het bank-, industrie- en handelwezen.

De moderne tijden, welke noodzaken tot nieuwe vormen en een welhaast angstwekkenden druk uitoefenen op de oud-Oostersche verhoudingen, gaan ook der Chineesche bevolkingsgroep niet ongemerkt voorbij.

Vertrouwen voor de toekomst kan echter worden geput uit die taaie kracht en dat groote aanpassingsvermogen, welke in het verloop der historische tijden de Chineesche volkskolonisatie in zijn rijk geleed geheel in Indië — ook in Indië ! — ten toon wist te spreiden.

---

[1]) Vgl. De Groot in zijn voorrede tot „Het Kongsiwezen van Borneo".

DE RECHTSPOSITIE DER CHINEEZEN IN NEDERLANDSCH-INDIË

DOOR Mr. M. H. VAN DER VALK

Aangezien de Chineesche bevolkingsgroep een zeer gewichtige plaats inneemt in Nederlandsch-Indië is de vraag naar haar rechtspositie van den beginne af aan van groot belang geweest. Zij heeft steeds de aandacht getrokken van autoriteiten en de juridische wereld, die met de Chineezen te doen had.

Tijdens de opkomst van het Nederlandsche gezag op Java in de eerste decennia der zeventiende eeuw rezen aangaande deze bevolkingsgroep weldra de problemen, die later tot zooveel rechtsonzekerheid en twistgeschrijf zouden aanleiding geven. Moesten de Chineezen aan hetzelfde recht als Europeanen worden onderworpen? Of moesten zij aan hun eigen Chineesche wetten blijven onderworpen? Hoe was hun rechtsverhouding tot de Inheemsche bevolking? En welk recht was toepasselijk, zoodra Chineezen tot lieden uit een andere rechtsbedeeling in rechtsverhouding kwamen te staan? Wij noemen hier slechts enkele der problemen, die later uitvoerig zijn behandeld, doch die, in de kiem, reeds in de eerste helft der zeventiende eeuw zijn gesteld en waarvoor toen reeds een oplossing werd beproefd.

In de geschiedenis van de ontwikkeling der rechtspositie der Chineezen hier te lande kunnen, ruwweg, een viertal perioden worden onderscheiden. I. De eerste helft der zeventiende eeuw, waarin de zaden voor de verdere ontwikkeling werden gestrooid.

II. De periode tot 1824, waarin hoofdzakelijk aandacht werd gewijd aan het privaatrecht der Chineezen. III. De periode van 1824 tot 1917, waarin, nevens het privaatrecht der Chineezen ook hun positie in het strafrecht en strafprocesrecht en in het staatsrecht, allengs groote aandacht trok. IV. De huidige periode.

I. De Compagnie en haar hoogste dienaren hadden veelal een hoogen dunk van de Chineezen. Het is een welbekend feit dat Coen de immigratie van Chineezen sterk bevorderde en op goeden voet stond met Bencon, den eersten kapitein der Chineezen te Batavia. En de heeren Majores in Holland zich ten volle bewust van de goede kwaliteiten van dit volk en met een scherp oog voor alles wat den handel kon bevorderen, schreven in 1632 in de instructie van Hendrik Brouwer: „Sullen den Generael en Raden van India wel hebben te letten dat alle Indiaense natien vriendelijck getracteerd en jegens hen niet onbehoorlijck geprocedeert werde en sonderling de Chineezen, dewelcke met alle beleeftheyt dienen gewonnen, omme den handel van deselve op Batavia meer en meer te doen vermeerderen." (1)

De Chineezen hadden in 1620 te Batavia zich reeds een dergelijke belangrijke positie weten te verwerven, dat in het College van Schepenen, in dat jaar opgericht, aan den „opperste der Chineezen" „een plaats werd ingeruimd „in saecken de Chineezen (onse ondersaten en burgeren deser stede) concernerende." (2) In 1625, toen een instructie voor dit college werd vastgesteld, kreeg zelfs een tweede Chinees daarin zitting, teneinde als buitengewoon lid te kunnen optreden in zaken, die de Chineezen aangingen.

Blijkens de wetgeving van 16 Juni 1625, het eerste groote stuk wetgeving der Compagnie, (3) moesten Schepenen voor de gevallen waarin terzelfder tijd niet was voorzien, noch bij andere Indische plakaten, de gemeene civiele rechten der Nederlanden toepassen. Was het echter de bedoeling, dat dit Oud-Hollandsche recht op alle bevolkingsgroepen, in de eerste plaats de Chineezen, moest worden toegepast ? Het zou misschien kunnen worden aangenomen, indien bleek, dat de wetgeving van 1625 ook in zijn geheel op de Chineezen toepasselijk was. Dit is wel beweerd, doch een nauw-

---

1) Nederlandsch-Indisch Plakaatboek, door Mr. J. A. van der Chijs, deel I, p. 264 Instructie voor G. G. Hendrik Brouwer.
2) Idem. p. 59.
3) Ned. Ind. Pl. dl. I p. 165 e.v.

keurig onderzoek leert, dat sommige bepalingen uitsluitend voor Europeanen, andere slechts voor Chineezen, weer andere voor alle bevolkingsgroepen golden. Het beginsel van recht gedifferentieerd voor de verschillende bevolkingsgroepen is daar reeds in te vinden.

De Chineezen werden in de resolutie van 1620, boven aangehaald, beschouwd als „ondersaten en borgeren". Bijgevolg waren zij onderworpen aan de bepalingen over beslaglegging en „desolate boedels" (1) en werden dus al spoedig na de oprichting der Compagnie, tegelijk met de Inheemsche bevolking onderworpen aan een stuk Europeanenrecht.

De reden hiervoor lag voor de hand. In de jonge nederzetting werd zwaar gespeculeerd en het kwam geregeld voor, dat de activa van iemands boedel niet meer tegen de passiva opwogen. Waar onder de crediteuren veelal personen van verschillenden landaard aanwezig waren, lag het voor de hand, dat de wetgever een regeling voor alle bevolkingsgroepen maakte op grond van het hem bekende Nederlandsche recht in dezen. In het bizonder had men hierbij waarschijnlijk het oog op Chineezen, van wie, volgens een plakkaat van 11 Mei 1628, vele met schulden beladen individuen Batavia heimelijk hadden verlaten, zoodat voortaan bij vertrek een vergunning van den overste der Chineezen noodzakelijk was. (2) Het schijnen overigens niet alleen Chineezen te zijn geweest, die zich aan dergelijke praktijken schuldig maakten, daar aan ieder ingezetene, „van wat landen, conditie ofte qualiteyt hy sy", het werd verboden zonder vergunning de stad te verlaten. De Chineezen bleven echter ook in later eeuwen veelal een reputatie genieten van wanbetalers, die trachtten hun crediteuren te kort te doen (3).

De afdeeling over de Weeskamer was kennelijk uitsluitend op Europeanen toepasselijk, immers in 1640 werd een soortgelijk instituut, het College van Boedelmeesteren, in het leven geroepen zonder dat blijkt, dat dit nieuwe orgaan t.a.v. de Chineezen de functie der Weeskamer overnam, doch twijfel bestaat in hoeverre de Chineezen onderworpen waren aan de bepalingen over de geprivilegieerde schulden.

---

1) Ned. Ind. p. 226.
2) Ned. Ind. P. I. p. 226.
3) Zie hierover Mr. P. H. Fromberg. De nieuwe faillissementswet en de vreemde Oosterlingen, Ind. W. v. h. R. no. 1870, ook opgenomen in de Verspreide geschriften, die er op wijst, dat de Europeesche handelaren, die zoo luide klaagden over deze beruchte faillissementen, zichzelf ook veel te verwijten hadden.

In zake de burgerlijke rechtsvordering en de strafvordering stonden alle groepen gelijk en waren aan deze wetgeving onderworpen. Ten aanzien van de toelaatbaarheid van den eed van niet-Christenen werd echter weldra een onderscheid gemaakt (zie onder p). Het materieele strafrecht was voor de Chineezen niet anders dan voor Europeanen, met dien verstande, dat reeds toen voor de Chineezen een enkele afzonderlijke bepaling werd gemaakt. In 1620 verbood de Regeering het dobbelen aan alle bevolkingsgroepen, behalve de Chineezen, tegen wie zij niet dorst op te treden in dit opzicht.

Van de staatsrechtelijke positie in deze periode valt weinig te zeggen, behalve dat de Chineezen onder de „borgeren ende ondersaten" werden gerekend. Er werd blijkbaar een onderscheid gemaakt naar gelang van het feit of zij al dan niet te Batavia thuishoorden. De vraag, wie als burger werd aangemerkt, zal waarschijnlijk volgens Oud-Hollandsch recht moeten worden beoordeeld.

In de wetgeving werd dus hier en daar onderscheid gemaakt naar bevolkingsgroep. Het valt moeilijk aan te nemen, en de groote oneenigheid, die naderhand bestond over kwesties van familie- en erfrecht der Chineezen in Nederlandsch-Indië wijst dit uit, dat een dergelijk onderscheid zich zou beperken tot de enkele onderwerpen speciaal geregeld en dat overigens het geheele recht voor alle personen uniform zoude zijn. Het is onwaarschijnlijk, dat het privaatrecht geheel op Oud-Hollandsche leest zou moeten worden geschoeid, voor zoover hierin niet door de Indische Regeering uitdrukkelijk wijziging zou zijn gebracht.

In het jaat 1633 gaf de Hooge Regeering aan het College van Schepenen bescheid op een aantal vragen over kwesties van intergentiel privaatrecht, zooals dat thans wordt genoemd, die zich in de practijk hadden voorgedaan. Deze vragen waren des te belangwekkender, aangezien er uit bleek, dat de verschillen in rechtsbedeeling waren gebaseerd op verschil in godsdienst. Schepenen vroegen of de eed was toegelaten als bewijsmiddel in processen tusschen Chineezen, of waarbij Chineezen waren betrokken. De Regeering besliste, dat in burgerlijke zaken tusschen Chineezen onderling, tusschen „Heydenen en Heydenen", bij gebrek van „evidente documenten" op eede mocht worden beslist. In strafzaken tegen een Christen mocht echter niet worden beslist

uitsluitend op den eed van een Chinees. (1) De gelijkstelling van de Chineezen met Inheemschen, een indeeling, die later van zooveel gewicht zou worden in de wetgeving hier te lande, berustte op verschil in godsdienst, doch niet op verschil in ras.

In 1640 deed zich een nieuwe figuur voor: voor het eerst vervaardigde de Nederlandsche overheid een legislatief product, hetwelk een privaatrechtelijk onderwerp speciaal voor de Chineezen regelde. Bij plakaat van 26 Mei, afgekondigd op 31 Mei, werd een College van Boedelmeesteren voor de Chineesche sterfhuizen ingesteld. Dit college had t.a.v. de Chineesche bevolking een taak analoog aan die der Weeskamer tegenover de Europeesche. Een dergelijk instituut was in China onbekend en overbodig; tot de instelling hiervan in deze gewesten moest de Regeering overgaan, genoopt door de gewijzigde levensomstandigheden der Chineezen in Nederlandsch-Indië. Het familiesysteem, waarop in China de geheele maatschappij was gebaseerd, was bij de landverhuizers in Nederlandsch-Indië, waar zij in den regel niet in zulke groote groepen aanwezig waren, niet zoo overheerschend als in het oude land zelf, en zoo moest, waar de familie in haar oorspronkelijke functie te kort schoot, naar andere rechtsinstituten worden omgezien. (2)

Een radicale wijziging in het eigenlijke Chineesche recht was reeds in 1640 gebracht ten aanzien van het erfrecht der dochters. Uit art. 13 en 14 van de Instructie van Boedelmeesters (2) blijkt, dat ook aan dochters een erfdeel toekwam en dat zij na het bereiken van den vijfentwintigjarigen leeftijd vrijelijk over de renten van hun kapitaal konden beschikken. Deze bepaling was geheel in strijd met het klassieke Chineesch recht, waarin aan de vrouwen in het algemeen geen erfdeel toekwam.

De Bataviasche Statuten, op 8 Juli 1642 afgekondigd door Gouverneur-Generaal Antonio van Diemen, het grootste en belangrijkste stuk wetgeving der Compagnie, behelzen een gewichtig beginsel voor een deel van het recht, hetwelk nauw samenhangt met landaard en zeden. In het hoofdstuk „Van de successien ab intestato" komt de volgende passage voor: „ .... blijvende de Chineezen als andere Heydenen ende Mooren by provisie ende tot naerder reglement by de usantien ende costymen, dienaengaende

---

1) Voorschriften nopens het bewijs in rechtzaken. 16 Febr. 1633 N. I. P. I p. 287.
2) N. I. P. I. p. 439.

by hen in gebruyck."([1]) Het Chineesche recht werd dus uitdrukkelijk gehandhaafd. De Chineezen werden weer in een adem genoemd met de heidenen en mooren.

Deze onderscheiding, eenerzijds de „Chineezen ofte andere onchristen natien", of „Chinees, Moor, Swart", anderzijds de Europeanen, was ook te vinden in het hoofdstuk „Maniere van Procedeeren". Als grondslag voor deze onderscheiding werd genomen het feit, dat deze bevolkingsgroepen met de Europeesche wijze van procedeeren onbekend waren, waarom zij bij burgerlijke processen in ieder geval moesten verschijnen, zulks op straffe van gijzeling ([2]). De Chineezen konden ook wegens wanbetaling van schulden als lijfeigene worden verkocht. ([3]).

In de vroegere jaren der Compagnie was het in de jonge groeiende koloniale maatschappij nog niet mogelijk zich in te denken hoe de positie der Chineezen onder het Nederlandsche gezag zich zou ontwikkelen. De Regeering beperkte zich dan ook tot eenige aanwijzingen aangaande de rechtspositie der Chineezen. Zij konden als burgers worden erkend; ter wille van een bepaald verkeersbelang worden onderworpen aan een stuk van het Europeesche recht; waar hun eigen recht tekort schoot, tengevolge van de gewijzigde omstandigheden, maakte de Regeering voor hen een regeling naar Europeesch model. In de strafrechtspleging stonden de Chineezen gelijk met andere rassen, behoudens de uitzonderingen hierboven vermeld, in welke gevallen de Chineezen werden gegroepeerd bij de andere rassen tegenover de Europeanen.

Weinig konden de wetgevers van de eerste helft der zeventiende eeuw voorzien, dat zij met hun incidenteele legislatie, geboden door de omstandigheden, den grondslag legden voor de latere ontwikkeling, en ook verwikkelingen, in de rechtspositie der Chineezen. De ontwikkeling, die zou leiden tot practisch gesproken, de erkenning van de hier geboren Chineezen als staatsburgers; tot differentieering van recht naar bevolkingsgroep; tot de indeeling der Chineesche bij de inheemsche bevolking in vele opzichten, en tot de toepassing van het Europeesche familie- en vermogensrecht op deze groep. Ongelukkigerwijze was hier ook het begin van de verwarring, die eeuwen lang zou heerschen in het Chineesche familie- en erfrecht. Want het incidenteel ingrijpen in het eigen

---

[1]) N. I. P. dl. I p. 546.
[2]) N. I. P. dl. I p. 500.
[3]) N. I. p. 509.

recht der Chineezen was onvereenigbaar met de handhaving daarvan, zooals anderszijds door den wetgever voorgestaan. De consequenties van het aanbrengen van partieele wijzigingen werden niet overzien en zeker werd niet beseft, dat deze wijzigingen het Chineesche systeem in den wortel aantastten, zoodat op den duur een keuze moest worden gedaan tusschen het Chineesche en het Europeesche recht, een keuze, die eerst in onze dagen definitief is gedaan.

II. In de achttiende eeuw teekende de verwarring, tengevolge van deze tweespalt in het privaatrecht der Chineezen ontstaan, zich het duidelijkst af in de Nieuwe Statuten van Batavia, door Jacobus Johannes Craan in 1765 opgesteld. In den titel over het intestaaterfrecht werd in dit ontwerpwetboek, hetwelk nimmer rechtskracht heeft gekregen, doch in de practijk geregeld gebruikt is, het volgende verklaard over het erfrecht der Chineezen. Op hen bleven hun eigen wetten toepasselijk, doch aan Boedelmeesters werd gepermitteerd, „bij voorkomende geleegentheeden", te handelen naar de volgende wetten, onder die natie van kracht. Deze wetten kwamen er op neer, dat de weduwe een gelijke portie kreeg als de echte zoons; de echte dochters de helft van een zoonsaandeel. De onechte zoons kregen een derde minder dan de echte zoons, de onechte dochters de helft van de portie van een onechten zoon. Gehuwde dochters waren geheel van de erfenis uitgesloten. Geadopteerde zoons erfden slechts wanneer echte of onechte zoons ontbraken; bij aanwezigheid daarvan ontvingen zij slechts een tantum „naar mate des boedels ofwel naar 't believen van de erfgenamen."

Dit erfrecht, deze z.g. wetten onder de Chineezen waren fantasierecht (Fromberg) (1). Het was Oud-Hollandsch noch Chineesch, doch dat was feitelijk niet het ergste. Het bedenkelijkste was verreweg, dat de Boedelmeesteren bij het verdeelen van een erfenis naar believen op de eene of op de andere wijze konden te werk gaan en, zoodra geen testament aanwezig was, het erfrecht der Chineezen geval voor geval moest worden beslist.

De wetgever hinkte duidelijk op twee gedachten: hij wilde het eigen recht der Chineezen handhaven doch tegelijkertijd daarin

---

1) Deze kwestie is uitvoerig behandeld door Mr. P. H. Fromberg Nieuwe regeling van den privaatrechtelijken toestand der Chineezen, p. 236, 237, opgenomen in de Verspreide Geschriften.

wijzigingen aanbrengen. De vraag naar het recht der Chineezen baarde der Regeering omstreeks het midden der achttiende eeuw veel zorg. In 1761 vervaardigde de secretaris van Schepenen een verzameling voorschriften getiteld „China's Regt" welke verzameling volgens de resolutie der Hooge Regeering van 22 Mei 1761 aan de colleges van Boedelmeesteren en Justitie ter speculatie werden afgegeven. (1). De latere Gouverneur-Generaal, toentertijd extraordinair lid van den Raad van Indië, Reinier de Klerk, voorzag deze artikelen van belangwekkende aanteekeningen. Bij zijn artikelen beschreef Haksteen in het algemeen het recht zooals het in China gold. Hij ging zelfs zoover het erfrecht van dochters, hetwelk reeds bij de Statuten van Batavia was toegestaan te ontkennen „.... de dochters worden eerlijk onderhouden en uitgetrouwd." (art. 49). Ook met de Chineesche wetboeken hield hij rekening: „.... doch sedert twee duizend jaren wordt nog in de *wetboeken* ...." (art. 25).

De verwarring, die reeds in het familie- en erfrecht der Chineezen in Nederlandsch-Indië heerschte, geschapen door het incidenteel ingrijpen van den wetgever, werd inmiddels nog grooter door het aannemen in sommige kringen van het bestaan van een z.g. Indo Chineesch adatrecht. De Regeering klopte in den loop der achttiende eeuw meermalen om voorlichting aan inzake aangelegenheden van Chineesch recht bij de Chineesche officieren en andere vooraanstaande persoonlijkheden in de Chineesche wereld. De antwoorden van deze autoriteiten zouden soms, naar hun zeggen, hebben berust op gewoonten, die zich onder de Chineezen in Nederlandsch-Indië hadden ontwikkeld. Welke die gewoonten dan waren, welke afwijkingen bestonden in het Chineesche recht, zooals dat in China gold, daarover verschilden de deskundigen geregeld van meening. Als voorbeeld mogen wij hier noemen, de verschillende denkbeelden over het intestaaterfrecht der Chineezen, zooals dat te Batavia zou gelden.

Volgens de Regeeringsresolutie van 24 December 1720, geslagen op het bericht der Boedelmeesteren, erfde de weduwe een gelijke portie met den oudsten zoon, de zoon van den oudsten zoon kreeg een zelfde portie als de andere echte zoons; de onechte zoons een minder deel; de dochters echt of onecht, kregen elk de helft van een zoonsdeel.

---

1) Het Regt. in Nederlandsch-Indië, dl. II p. 311 e.v.

Blijkens art. 47 van de verzameling van Haksteen, in overleg met den kapitein-Chinees Oey Tje Lauw opgesteld erfden echter de zoons, echt of onecht, gelijk op met de weduwe. De dochters erfden niet. Dit laatste was echter weer in strijd met de Bataviasche Statuten van 1642. Moeten wij maar aannemen dat het z.g. Indo-Chineesche gewoonterecht deze wetgeving had opzij gezet?

Een soortgelijke tegenstrijdigheid bestond ten aanzien van het huwelijksvermogensrecht. Haksteen schreef in art. 4 van zijn verzameling: „De getrouwde vrouwen mogen over niets disponeeren of handel drijven. Het dependeerd alles van den man; tot haare aangebragte juweelen vermag hij te verkoopen of doorbrengen.." Dit was conform het advies van den kapitein-Chinees en vier luitenants op 23 Mei 1733 aan Schepenen uitgebracht, zooals De Klerk bij dit artikel aanteekende. Eenigerlei gemeenschap van goederen bestond dus niet. In art. 21 van zijn verzameling schrijft echter Haksteen lustig af een passage uit datzelfde advies, waarin staat, dat alles, dat de vrouw heeft aangebracht, tot de *gemeenschap* behoort. De gemeenschap bestond dus hier ineens wel volgens de deskundigen! Reinier de Klerk teekende dan ook bij dit artikel aan „.... zoo moet men dan verbaast staan over de tegenstrijdigheden en vaststellen dat er in een van beyde in de opgaven een groot abuys is begaan."

In 1766 stak de Regeering wederom haar licht op bij de Chineesche officieren, nu over de kwestie of de goederen door de vrouw ten huwelijk aangebracht, aansprakelijk waren voor de schulden van den man. (1) De officieren beweerden, dat de gemeenschap van goederen tusschen echtgenooten in Nederlandsch-Indië was uitgesloten, dat ieder over het zijne of hare disponeerde, dat gehuwde Chineesche vrouwen zonder bijstand of schriftelijke machtiging harer mannen compareerden en dat het niet wenschelijk was in dezen toestand verandering te brengen. Voorbeelden tot staving van hun bewering haalden zij niet aan, doch wijdden beschouwingen aan de slechte economische toestanden onder de Chineezen aan, het feit, dat de vrouw in den regel toch niets bezat en aan de noodzaak de vrouw te beschermen tegen de dobbelzucht van den man, door haar eigen goederen niet aansprakelijk te stellen voor de schulden van haar echtgenoot.

---

1) Het Regt in Ned. Indië, dl. II p. 336.

De Regeering gaf toe en besliste, dat in de oude costumen geen verandering zou worden gebracht en maakte dus ruim baan voor de toepassing van dergelijke „costumen."

In deze eeuw kwam ook weder een regeling van een privaatrechtelijk onderwerp voor de Chineezen (en andere „onchristenen") tot stand. Bij resolutie van 9 Mei 1769 gaf de Regeering een regeling van de adoptie, die speciaal voor de Chineezen van belang was en tot 1 Mei 1919 heeft gegolden. Zij hield in een regeling van het recht om te erven van geadopteerde kinderen en het erfrecht van de natuurlijke ouders en adoptieve ouders van geadopteerde kinderen. Lag het in de bedoeling der Regeering, dat de adoptie hierdoor was geregeld met uitsluiting van alle ander recht? Of had het eigen recht der Chineezen subsidiaire kracht? Of moest de regel gelden: wat niet verboden is mag? Op deze vragen werd in de practijk verschillend antwoord gegeven, zoodat de grootste onzekerheid bestond. De oorzaak van het kwaad lag hierin, dat partieele wijzigingen werden aangebracht in een rechtsmaterie, zonder nadenken hoever de invloed daarvan zou reiken, zonder besef van de positie, die het brok nieuwe recht innam in het rechtsleven van een bepaalde groep.

Eigenaardig is, dat hier een privaatrechtelijke regeling werd gemaakt, waaraan Chineezen tezamen met andere bevolkingsdeelen onderworpen waren.

Op het gebied van het intergentiel recht was van belang de resolutie van 25 Juli 1766, waarbij het huwelijk van Chineezen met personen buiten hun eigen volk werd verboden. (1)

In de staatsrechtelijke positie der Chineezen was nog weinig teekening gekomen. Over het algemeen genomen was de algemeene indruk over de Chineezen minder gunstig geworden. Zij hadden zich een reputatie verworven van een onmisbaar, doch woelig element, welks immigratie moest worden beperkt en waarop scherpe contrôle moest worden gehouden. Tallooze plakkaten over deze materie verschenen en den neerslag daarvan vinden wij in de Nieuwe Bataviasche Statuten in het hoofdstuk: „Bijzondere wetten betreffende Chineezen en Chineesche jonken". Het materieele strafrecht en het strafprocesrecht was voor Chineezen hetzelfde als voor Europeanen. Onder Daendels werden voor de Inheemschen op Java aparte rechtbanken, de landraden opgericht, die

---

1) Het Regt in Ned. Indie, dl. II p. 338.

belast werden met de civiele en de strafrechtspraak over deze bevolkingsgroep. In 1824 werd de competentie van deze rechtbanken uitgebreid over de Chineezen, die dus voortaan voor de strafrechtspraak en burgerlijke rechtspraak bij de Inlanders waren ingedeeld. Deze indeeling kreeg haar wettelijken grondslag in art. 109 van het Regeeringsreglement van 1854 o.a. bepalende, dat de Vreemde Oosterlingen in het algemeen aan de bepalingen voor Inlanders waren onderworpen.

Ter gelegenheid van de totstandkoming van het Regeeringsreglement werd ook de positie der Chineezen in beschouwing genomen. Zij kwam ter sprake bij het ontwerp voor het latere art. 75 Rr., waarbij de mogelijkheid van toepassing van het Europeesche recht op andere bevolkingsgroepen werd in uitzicht gesteld. In de Memorie van Toelichting kwam de vrees voor frauduleuze handelingen van Chineesche handelaren, haast zoo oud als het Nederlandsche gezag zelf, wederom duidelijk tot uiting: . . „Bepaaldelijk is het voor de Nederlandsch-Indische maatschappij van het uiterste belang, dat de Chineezen met betrekking tot handelszaken aan die (de Europeesche v.d. V.) wetgeving zij onderworpen, als kunnende de Europeanen zich anders in geene transactiën met de Chineezen inlaten, zonder gevaar van schade, tengevolge der kwade trouw, die de handelingen der laatstgenoemden niet zelden kenmerken. (1)"

De goede kwaliteiten der Chineezen werden duidelijk in het licht gesteld door oud-gouverneur-generaal Rochussen, die tevens het vraagstuk van de staatsrechtelijke positie der hier geboren Chineezen te berde bracht. De Chineezen, zoo verklaarde hij, waren een onmisbaar element in Nederlandsch-Indië. Zij waren een ijverig en volhardend volk, met groote deugden, die zeker niet mochten geweerd, doch anderszins mocht hun invloed niet grooter worden dan hij reeds was. Aan hun uitbreiding en vestiging aan hun verwerving van landbezit moesten zekere perken worden gesteld, aangezien anders moeilijkheden, veroorzaakt door de te sterke immigratie van Chineezen, die zich reeds in de achttiende eeuw hadden voorgedaan, zich opnieuw zouden voordoen.

Dan was er de vraag naar hun staatsrechtelijke positie. Rochussen zeide daarover: „Wanneer wij van Chineezen spreken zijn en blijven het niet altijd regtstreeks vreemdelingen. Verreweg het

---

1) Keuchenius II p. 17.

grootste gedeelte van dat gedeelte der bevolking, dat wij met den naam Chineezen bestempelen zijn op Java geboren, hebben tot moeders inlandsche vrouwen. Men noemt die Chineezen Peranakans. Deze kunnen wij niet meer als vreemdelingen evenzeer beschouwen en daarom moeten de bepalingen ten aanzien van de Chinezen bizonder uit dat oogpunt worden behandeld en beschouwd." (1)

Hij zag duidelijk in, dat niet alle Chineezen, wat hun staatsrechtelijke positie aanging, over een kam konden worden geschoren, zonder echter te zeggen, welke verschillen in rechtspositie bestonden tusschen de Chineezen-vreemdelingen en de Chineezen-peranakans. De Minister van Koloniën liet zich, zeer voorzichtig hier nader over uit en verklaarde: „Het zou moeijelijk zijn te beslissen, of die personen van gemengd ras, als in Indië geboren, niet meer regten hebben dan hunne Chineesche vaders, en of zij niet door eene beslissing in ontkennenden zin in die regten ik durf niet zeggen burgerschapsregten — zouden worden verkort." (2) De Minister was dus geneigd aan te nemen, dat die peranakans meerdere rechten, zoo niet burgerschapsrechten, hadden dan de vreemdelingen. Van de vreemdelingen werden krachtens art. 107 van het Regeeringsreglement onderscheiden de ingezetenen, d.w.z. personen, die overeenkomstig wettelijke bepalingen in Ned.-Indië waren gevestigd. Onder deze bepalingen vielen in het algemeen de peranakan-Chineezen, die aldus van de vreemdelingen werden onderscheiden. Tegenover het buitenland was de positie van den peranakan, als behoorende tot het Nederlandsche staatsverband, echter zwak te noemen. Hij was geen Nederlander, tenzij als zoodanig genaturaliseerd, en derhalve kon hem als zoodanig niet bescherming door de Nederlandsche consulaire ambtenaren worden gegeven. Hij was vreemdeling, doch kon volgens de bepalingen van de uitleveringsverdragen niet worden uitgeleverd. Hij was vreemdeling, doch had zekere rechten uit zijn ingezetenschap, die een nader verband met de Nederlandsche staatsgemeenschap aanduidden.

Bij het toenemende internationale verkeer leidde deze onbestemde positie tot moeilijkheden. Het was den consulairen ambtenaren veelal niet mogelijk vast te stellen, welke Chineezen uit Nederlandsch-Indië afkomstig voor hun bescherming in aanmerking

1) Keuchenius III p. 740, 741.
2) Bijblad 3190.

kwamen. Een schrijven van den Gouverneur-Generaal aan den Nederlandschen Consul te Bangkok van 19 Mei 1877 (1) trachtte nader te definieeren, welke der Vreemde Oosterlingen in een zoo nauwe betrekking stonden tot Nederlandsch-Indië, dat rechtsbescherming door de Nederlandsche Consuls voor hen te rechtvaardigen was. De band moest hierin bestaan, dat de Vreemde Oosterling in Nederlandsch-Indië was geboren en aldaar gedurende zes jaren voor zijn vertrek naar het buitenland had gewoond. Doch dit was slechts een schrijven van den Gouverneur-Generaal, hetwelk geen vaste positie der peranakans kon vastleggen.

Het vraagstuk werd tenslotte opgelost bij de wet op het Nederlandsche onderdaanschap van 10 Februari 1910. Haar belang ervan was inmiddels steeds toegenomen, daar van officieele Chineesche zijde belangstelling werd getoond voor de Chineezen in den vreemde. In vroeger jaren werden de emigranten in den regel beschouwd als piëteitslooze lieden, die hun eersten plicht verzaakten, te weten trouwe vereering en dienst der ascendenten. Bij vertrek naar den vreemde geraakte de vervulling van deze plichten in het gedrang en derhalve was hun wel of wee voor China van geen belang. Tegenover het groeiende nationale bewustzijn in China zelf en de belangstelling voor de Chineezen in den vreemde diende de Nederlandsche Regeering aan te geven welke der Chineezen in Nederlandsch-Indië buiten de bemoeienis van de Chineesche autoriteiten vielen, aangezien zij tot een andere rechtsgemeenschap behoorden. Krachtens art. 1 onder 1° dier wet, de belangrijkste bepaling, zijn Nederlandsche onderdanen allen geboren binnen Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao uit aldaar gevestigde ouders, of uit een aldaar gevestigde moeder. Onder deze bepaling vallen een groot deel der Chineezen in N.I. Zij worden als onderdanen beschouwd en genieten dezelfde rechten, die aan iederen anderen onderdaan toekomen. Uiteraard sluit dit niet uit, dat voor sommige groepen onderdanen andere rechtsbepalingen gelden dan voor andere. De onderscheiding tusschen Europeanen, Inlanders en Vreemde Oosterlingen wordt niet doorbroken door de onderscheiding vreemdeling tegenover onderdaan. Zoo zullen bepaalde grondrechten uitsluitend door Inlanders kunnen worden uitgeoefend, terwijl aan Europeanen en Vreemde Oosterlingen, beiden evenzeer Nederlandsche onderdanen, dergelijke rechten niet kunnen worden toegekend.

1) Bijblad 3190.

Een jaar na de aanname van het Regeeringsreglement kreeg een gewichtige hervorming op het gebied van het privaatrecht haar beslag. Op 1 Mei 1848 waren voor de Europeanen in Nederlandsch-Indië de wetboeken van burgerlijk en handelsrecht, die van burgerlijke rechtsvordering en strafvordering en de daarbij behoorende bizondere wetten en bepalingen ingevoerd. Tevens kreeg de Gouverneur-Generaal de bevoegdheid te gelegener tijd zoodanige bepalingen van het burgerlijk wetboek en van het wetboek van koophandel als daarvoor vatbaar waren, onveranderd of gewijzigd, toepasselijk te verklaren op de Inlandsche bevolking of een deel daarvan. [1] De grootscheepsche toepassing op de Inheemsche bevolking stuitte op onoverkomelijke bezwaren, doch de Vreemde Oosterlingen verkeerden in een andere positie. De handel zag in de toepasselijkheidverklaring van de Europeesche wetgeving op de Vreemde Oosterlingen een waarborg tegen hun kwade praktijken waaraan hij steeds, naar zijn meening, zoo sterk blootstond. [2] De toenmalige raadsheer van het Hooggerechtshof, Mr. P. Brunsveld van Hulten, meende echter, dat te royale credietverleening aan Chineesche handelaren eerder oorzaak van de bewuste faillissementen was en dat beperking der royaliteit in dat opzicht een veel doeltreffender middel tot voorkoming van dit euvel was dan verandering der wettelijke bepalingen. [3]

Nadat verschillende andere ontwerpen waren afgekeurd vervaardigde de Raad van Indië in 1855 een ontwerp voor een ordonnantie, waaruit het bekende Staatsblad 1855:79 is ontstaan. Dit was gegrondvest op de stelling, dat de Vreemde Oosterlingen zooveel mogelijk naar de Nederlandsche wetten moesten leven en de uitzonderingen zooveel mogelijk moesten worden beperkt tot het volstrekt noodzakelijke. Het getuigde van wijze staatkunde den Inlander te laten onder zijn godsdienstige instellingen en gewoonten, doch met de Vreemde Oosterlingen hoefde men niet zooveel consideratie te nemen. Zij konden daarop geen aanspraak maken en hadden zich te onderwerpen aan de Nederlandsche wetten, die op hen toepasselijk dienden te zijn, ten ware die wetten indruischten tegen hun erkende godsdienstige wetten, dan wel onvereenigbaar waren met eigenaardigheden in hun volksaard. Bij de samenstelling van de ordonnantie werd derhalve uitgegaan

---

[1]) Koninklijk Besluit van 16 Mei 1846 no. 1. (Ind. Sb. 1847 : 23).
[2]) Het Regt in Ned. Ind. XXVII, p. 65 e.v. Artikel Sibenius Trip.
[3]) Zie noot 1 op p. 67 van het artikel vermeld in de vorige noot.

van twee grondslagen: eenerzijds bevordering van de rechtszekerheid in het vermogensrecht, hoofdzakelijk ter wille van den Europeeschen handel, anderzijds gedwongen onderwerping der Vreemde Oosterlingen in het algemeen aan het Europeanenrecht, aangezien met hen geen consideratie behoefde te worden genomen. Dit tweede uitgangspunt was zeer verschillend van de andere richtlijnen van het recht voor Chineezen, die vroeger waren getrokken. Indertijd had men een recht speciaal voor de Chineezen willen laten bestaan, getuige de regelingen der Regeering, die speciaal voor de Chineezen bestemd waren. Het denkbeeld: unificatie van het geheele privaatrecht voor Chineezen en Europeanen, door oplegging van het Europeesche recht aan de Chineezen, met enkele hoogst noodzakelijke uitzonderingen, aangezien men met de Chineezen toch geen consideratie behoefde te hebben, dit denkbeeld hebben wij vroeger niet aangetroffen.

De ordonnantie sloot dus niet geheel aan bij de vroegere wetgeving en dit feit, naast de onduidelijke formuleering, heeft tot de grootste moeilijkheden aanleiding gegeven. In art. 1 van de ordonnantie werd bepaald, dat het burgerlijk wetboek op de Vreemde Oosterlingen zou toepasselijk zijn met uitzondering van hetgeen *betrekking had* tot ruwweg gesproken, het familierecht en het erfrecht bij versterf. Voorts werden toepasselijk verklaard het wetboek van koophandel en de bepalingen aangaande faillissement en den staat van kennelijk onvermogen. Over de beteekenis van den term: al hetgeen betrekking had, ontstond weldra de grootste oneenigheid in het erfrecht. De beruchtste vraag was: staan de bepalingen over de legitieme portie in betrekking tot het erfrecht bij versterf en zijn zij daarom niet toepasselijk op Chineesche erfenissen? De tekst van de ordonnantie noemde de afdeeling over de legitieme portie niet onder de bepalingen, die bij uitzondering niet toepasselijk waren. Daaruit zou vallen af te leiden, dat zij wel toepasselijk waren. Dat zou echter de toepasselijkheid van het intestaaterfrecht, uitdrukkelijk uitgesloten, medebrengen en dat was onmogelijk. Zij waren dus niet toepasselijk, een conclusie in strijd met den tekst der wet, maar overeenkomstig haar bedoeling.

In den loop der jaren is over deze kwestie in jurisprudentie en literatuur veel te doen geweest: nu eens nam men samenhang aan, dan weer niet. En de erfgenamen wisten nooit waar zij aan toe waren. De wijze van verdeeling van een erfenis werd terstond onzeker, wanneer een testament aanwezig was, waarin de bepalingen

over de legitieme portie waren overtreden. Dan kon men meteen gaan procedeeren over de vraag of die bepalingen wel van toepassing waren en van deze gelegenheid is maar al te grif gebruik gemaakt en tallooze processen over Chineesche erfenissen zijn hiervan het gevolg geweest.

Ook bij intestaat overlijden van een erflater waren de moeilijkheden niet van de lucht .... Want dan rees de kwestie volgens welke bepalingen moest worden uitgemaakt, wie de erfgenamen waren. Werd dit beslist aan de hand van een z.g. Indo-Chineesch adatrecht, of volgens het origineele Chineesche recht, zooals dat in China gold? Koos men het eerste dan was de verwarring onoverkomelijk. Volgens het eigenlijke Chineesche recht kwam evenwel aan de dochters geen erfdeel toe. In Nederlandsch-Indië had echter sedert 1640 een bepaling bestaan, dat de dochters wel zouden erven. De ordonnantie van 1855 maakte dus een einde aan een gansche rechtsontwikkeling en keerde terug naar het voorvaderlijke recht der Chineezen.

De verwarring in het erfrecht der Chineezen was door dit alles zoo groot, dat Mr. Fromberg een anecdote vermeldt, waarbij op de vraag, wie de erfgenamen waren, werd geantwoord: wel, de advocaten!

Tegen het einde der vorige eeuw werden reeds pogingen gedaan om aan dezen wantoestand een einde te maken. In 1892 verscheen in het staatsblad een regeling van het privaatrecht der Chineezen, die nimmer in werking zou treden, gevolgd door het ontwerp van Mr. Fromberg van 1896 voor een regeling van het familie-erfrecht der Chineezen in geheel Nederlandsch-Indië. Beide deze pogingen liepen op niets uit.

De ordonnantie van 1855, die slechts voor Java en Madoera gold, had ook haar goede punten. Zij gaf een bevredigende regeling van het huwelijksgoederenrecht en de toepassing van het Europeesche vermogensrecht was onvermijdelijk.

Het materieele strafrecht voor Chineezen werd in deze periode grondig gewijzigd. Op 1 Januari 1873 werd het nieuwe strafwetboek voor Inlanders ingevoerd, waaraan ook de Chineezen, met Inlanders gelijkgesteld, waren onderworpen. In de strafrechtspleging was hun positie eveneens gelijk aan die der Inheemschen.

IV. Aan den grooten strijd over het privaatrecht der Chineezen, gestreden in de afgeloopen eeuwen, kwam in 1917 een einde.

In dat jaar werd een nieuwe ordonnantie afgekondigd, waarin het geheele privaatrecht der Chineezen werd geregeld. Zij behelsde, dat vrijwel het geheele privaatrecht der Europeanen op de Chineesche bevolking werd van toepassing verklaard. Een aparte regeling werd getroffen voor den burgerlijken stand der Chineezen, de wijze van voltrekking van huwelijken en de adoptie, een specifiek Chineesch instituut. Op 1 Mei 1919 trad de ordonnantie in werking voor de Chineezen op Java en Madoera en thans is haar werking langzamerhand uitgebreid tot geheel Nederlandsch-Indië.

Niemand minder dan Van Vollenhoven en zijn leerling Mr. Phoa Liong Gie hebben zich scherp verzet tegen deze massale toepassing van het Westersch familie- en erfrecht op de Chineezen. Doch onder de Chineezen zelf is van dien tegenzin weinig gebleken. Het moge waar zijn, dat in vele gevallen huwelijken worden gesloten buiten den burgerlijken stand om en dat dergelijke „huwelijken" in de practijk als volkomen geldig worden beschouwd. Maar het is even zeker, dat niemand verlangt naar terugkeer van den ouden toestand.

Naast de groote hervorming op privaatrechtelijk gebied kwam ook in het strafrecht een groote omwenteling. Op 1 Januari 1918 werd een strafwetboek voor alle bevolkingsgroepen ingevoerd. Europeanen, Chinees en Inlander waren voortaan alle aan hetzelfde strafwetboek onderworpen, al bestaan hier en daar nog wel enkele speciale bepalingen, die met straf bedreigen voor een overtreding, door een lid van een bepaalde bevolkingsgroep begaan.

Ook in de burgerlijke rechtsvordering was de positie der Chineezen geheel gelijk met die der Europeanen geworden. In deze eeuw werden de beperkende bepalingen afgeschaft, die bestonden aangaande de vrijheid van verblijf en beweging der Chineezen, dateerende uit een periode, waarin wantrouwen jegens hen en vrees voor een oncontroleerbare toename de overhand had. Het wijkenstelsel, hetwelk zijn grondslag had in het Regeeringsreglement werd afgeschaft en ook het passenstelsel.

Zoodoende zijn groote deelen van het recht, het overgroote deel feitelijk, van het recht voor Chineezen en Europeanen gelijk geworden. Het grootste verschilpunt bestaat nog op het gebied der strafvordering, doch ook op dit gebied zijn de hervormingen reeds aangevangen. In 1914 werd op Java en Madoera overgegaan tot de instelling van de landgerechten met een alleen recht-

sprekenden rechter voor alle bevolkingsgroepen. De procesorde voor dezen rechter is voor alle bevolkingsgroepen dezelfde.

De kroon op het werk der emancipatie der Chineezen zal worden gezet wanneer deze gelijkwaardigmaking van het strafproces is voltooid. De toebereidselen daartoe worden gemaakt (de commissie-Spit) en te verwachten valt, dat dit groote doel binnen afzienbaren tijd zal worden bereikt.

Deze hervormingen, deze massale gelijkmaking van het recht voor de Chineezen met dat der Europeanen heeft een wijdere beteekenis, beschouwd in het licht der historie. Zij zou geen reden tot verheugenis opleveren voor de peranakan-Chineezen indien de motieven daarvoor van geheel denzelfden aard waren als die ten grondslag lagen aan de ordonnantie van 1855, n.l. dat ter wille van het Europeesche handelsverkeer de Chineezen moesten worden onderworpen aan het Europeesche recht, dat zij als vreemdelingen moesten worden beschouwd, met wie men weinig omslag behoefde te maken en die zich, goedschiks of kwaadschiks, hadden te onderwerpen aan het Europeesche recht, zoolang het maar eenigszins mogelijk was.

Het Europeesche recht is op de Chineezen toegepast in de vaste overtuiging, dat dit voor hen zelf van het grootste belang en de beste oplossing was. Waar het Europeesche recht te kort schoot, greep de wetgever in door een speciale regeling voor de Chineezen (adoptie). De wetgever is teruggekeerd, voor een deel, tot de denkbeelden van zijn voorgangers van voor 1855, die zich veel moeite getroostten voor het bepalen van de rechtspositie der Chineezen. Zijn werk is thans zoover gedaan, dat de rechtspositie der peranakans waarlijk is geworden die van „onse borgeren ende ondersaten" waarvan Coen reeds sprak.

DE CHINEESCHE BEVOLKING VAN NEDERLANDSCH-INDIË

DOOR P. CREUTZBERG

De geheele Chineesche bevolking van Nederlandsch-Indië telde in 1930 één en een kwart millioen zielen *). De meeste Chineezen houden verblijf rondom den grooten internationalen verkeersweg uit China naar het Westen, in Oost-Sumatra, West-Java en West-Borneo. Dit neemt niet weg, dat men hen ook elders in den archipel tot in de verste uithoeken aantreft.

In Java doet de meerderheid van de Chineezen zich voor als een stedelijke bevolking, met stedelijke bronnen van inkomsten uit handel en nijverheid. Daarnaast bestaat een wijdvertakt net van Chineesche distributeurs en opkoopers over het geheele binnenland en alleen in de omstreken van Batavia hebben de Chineesche plattelanders een landelijk voorkomen.

Tot op zekere hoogte is dat stedelijke karakter ook eigen aan de Chineesche bevolking in de Oostelijke Buitengewesten; in het Westen, in Sumatra, West-Borneo en de tusschen die eilanden liggende archipel van Riouw, Bangka en Biliton vindt men echter ook groote landelijke vestigingen van Chineezen. Het zijn met name deze laatste, welke aan het Chineesche bevolkingsdeel hier te lande een zoo gevarieerd karakter geven. Voor de regeering heeft dit steeds vele speciale problemen met zich gebracht.

*) Volkstelling 1930 Deel VII Chineezen en andere vreemde Oosterlingen en de daarin aangehaalde literatuur.

Gebiedsdeel	Op 100 Chineezen woonden:		
	in groote steden	in overige steden	buiten de steden
West-Java	36.8	15.5	47.7
Midden-Java	21	44.5	34.5
Jogjakarta	70.5	2.7	26.8
Soerakarta	53.2	13.9	32.9
Oost-Java	24.5	36.9	38.5
Java en Madoera	31.2	27.5	41.3
Sumatra	11.2	18.2	70.6
West-Afd. v. Borneo	14.1	7.1	78.8
Overige Buitengewesten ...	27.5	22.1	50.4
Buitengewesten	14	17	69

Men vindt er in West-Borneo een gevestigde, uit oude immigrantengeslachten stammende landbouwersnederzetting van een sterkte van ongeveer 100.000 zielen. Deze groote groep, die vooral in voorspoedige jaren steeds met nieuwe immigranten wordt versterkt, bestaat voornamelijk uit Hakka's.

Op de tin-eilanden en in het cultuurgebied van Sumatra's Oostkust treedt de Chineesche bevolking weer in een andere, elders in Indië niet voorkomende gedaante op en wel als zeer gewaardeerde arbeidersstand in Westersche bedrijven, als mijnwerkers bij de tinwinning en ondernemingskoelies in de tabakscultuur.

Naast deze groepen zijn over geheel het gebied van Oost- en Zuid-Sumatra en de daaraan grenzende Riouw-archipel en tin-eilanden Chineezen neergestreken, die tijdens een hoogstens tot enkele jaren beperkt verblijf een bestaan vinden in Chineesche landbouwbedrijfjes, houtkappen, visscherij en handel. In het bijzonder in dit gebied komen behalve Hakka's, de elders in Indië sporadisch aangetroffen Tio Tsjoe's (Hoklo's) in grooten getale voor. Hier zijn ook naar verhouding meer Kwongfoe's dan elders. De Hokkianstammen, waartoe het gros van de Chineezen in Java behooren, zijn in Sumatra en Borneo minder sterk vertegenwoordigd.

Chineesche landaarden (in duizenden) [1])

Landaard	Java en Madoera	Sumatra	Borneo	Celebes	Overige archipel	Totaal
Hokkians	380	120	15	25	16	555
Hakka's.....	75	82	39	2	2	201
Tio Tsjoe's	5	60	22	0	0	88
Kwongfoe's	40	70	11	11	4	136
Overige Chineesche landaarden.	72	109	3	2	2	188
Inheemsche landaarden	5	4	0	1	1	11

De verscheidenheid in het Chineesche bevolkingsdeel van Nederlandsch-Indië wordt nog meer gecompliceerd door de groote variatie in duurzaamheid der vestigingen, waarbij alle schakeeringen voorkomen van volkomen ingeburgerde Chineezen, die uit eeuwen in Indië gevestigde geslachten stammen, tot de „hannekemaaiers", die slechts voor een enkelen peperoogst in Indië vertoeven.

De blijverskern, de families, die al langer dan één geslacht in Indië hebben gewoond, is ruim 500.000 zielen sterk. De groep „buiten Indië geborenen Chineezen", welke zoowel diegene omvat, welke slechts korten tijd in Indië blijven als de immigranten, die niet meer naar China terugkeeren, telt rond 450.000 zielen.

De immigranten zijn afkomstig uit Zuid-China, een gebied, dat trouwens ook aan vele andere landen ter wereld, doch voornamelijk de landen rond den Stille Oceaan, zijn zonen heeft afgestaan. Noord-Chineezen komen hier te lande bijna niet voor; dezen hebben niet zulke trekkersneigingen, al zijn op korten afstand enkele millioenen hunner — een kleine fractie van de Noord-Chineesche bevolking — in den loop dezer eeuw Mantsjoerije binnengetrokken. „Trekkersneigingen" is mogelijk ook voor de Zuid-Chineezen een te sterke uitdrukking, want op grond van de ervaringen van China-kenners mag men wel aannemen, dat Chineezen eerst uit bittere noodzaak

[1]) In dit staatje zijn rond 43.000 Chineezen weggelaten, van wie geen gegevens over landaard zijn verzameld; de meeste van hen behooren tot de Hakka's in Borneo. Evenmin zijn opgenomen de personen, waarvan de landaard desgevraagd niet zou worden opgegeven.

hun geliefden geboortegrond verlaten, meestal met de vooropgezette bedoeling er zoo spoedig mogelijk weer te keeren. Uit de betrekkelijk onvolledige gegevens betreffende de immigratie van Chineezen in vroeger jaren wordt inderdaad de indruk verkregen, dat de omvang van den immigrantenstroom naar Nederlandsch-Indië nauw verband houdt met den economischen toestand in Zuid-China.

De Chineezen-migratie naar Nederlandsch-Indië, die gegroeid is uit het eeuwenoude personenverkeer tusschen China en dit land, heeft sinds de tweede helft van de 19e eeuw groote afmetingen aangenomen. In de naoorlogsjaren tot 1930, wanneer de crisis hier te lande zich begint te doen gevoelen, is zij zeer groot, waarbij nog dit bijzonder verschijnsel viel waar te nemen, hetwelk zich voordien niet zoo uitgesproken had voorgedaan, dat er steeds meer vrouwen uit China mede kwamen — vroeger een zeldzaamheid — en dat een veel grooter gedeelte van de immigranten niet meer naar hun vaderland terugkeerde, doch zich voorgoed in Indië vestigde.

Deze blijvers hebben hier gezinnen gesticht, en mogen enkelen hunner aan het einde van hun leven naar China terugkeeren, hun kinderen blijven hier voorgoed en versterken dus de blijvers-kern.

De huidige sterkte van de gezinnen van deze blijvers onder de immigranten is niet te ramen, doch het aantal, deels volwassen, kinderen uit die gezinnen is bekend en beloopt ongeveer 250.000. Dit getal toont wel zeer duidelijk de groote beteekenis welke de toenemende vestiging van immigranten zooals deze in de laatste 15 à 20 jaar vóór de volkstelling van 1930 heeft plaatsgehad, voor den groei van de blijverskern heeft.

Het is dan ook begrijpelijk, dat het accres van de Chineesche bevolking in Nederlandsch-Indië gedurende het laatste tienjarige tijdvak vóór 1930 niet minder dan gemiddeld $4^1/_2$ % 's jaars heeft bedragen, een hoog cijfer, in aanmerking genomen, dat een volk met een flinken aanwas zooals b.v. Nederland door de bank niet veel meer toeneemt dan met $1^1/_2$ % 's jaars.

Deze toename moet men zich niet voorstellen als een zich regelmatig over alle lagen van de bevolking uitstrekkend verschijnsel. Het groeiproces affecteert beurtelings de verschillende leeftijdsgroepen, de kinderen, de jongelingen, de jonge volwassenen, de personen van middelbaren leeftijd en de ouden van dagen en is, omdat het zich steeds herhaalt, moeilijk op het eerste gezicht in cijfers te ontleden. Het is schematisch het eenvoudigst voor te

Chineesche bevolking in Nederlandsch-Indië 1860 — 1930.

Jaar van telling	Zielental	Gemiddeld jaarlijksch accres in de tusschenliggende perioden in %
1860.....	221438	
1880.....	343793	2.22
1885.....	381752	2.12
1890.....	461089	3.85
1895.....	469524	0.36
1900.....	537316	2.73
1905.....	563449	0.95
1920.....	809039	2.44
1930.....	1233214	4.31

stellen aan de hand van het verloop van een enkele generatie met haar nakomelingschap. Aan de oorspronkelijke blijversgemeenschap voegt zich een groep immigranten toe, nieuwelingen met een leeftijd van 20 tot 30 jaar. Deze immigranten vermeerderen het aantal volwassenen van middelbaren leeftijd, volwassenen dus, die aan de reproductie van het volk meehelpen. Zoodra die groep immigranten dan ook hier gezinnen sticht, ziet men enkele jaren later het geboortecijfer van de blijversgemeenschap toenemen naar gelang van de grootte van de zich gevestigd hebbende immigrantengroep. Dit brengt met zich eerst een belangrijk grooter aantal kinderen, naarmate deze opgroeien een vrij plotselinge toename van de groep der jonge volwassenen, die op hun beurt weer gezinnen gaan stichten en kinderen krijgen. Op de beteekenis van dit probleem voor de arbeidsmarkt wordt nader teruggekomen. Het geboortecijfer in de blijversgemeenschap is derhalve hooger dan het geweest zou zijn, wanneer de vorenbesproken immigratie niet had plaats gehad.

Weliswaar wordt in den loop der tijden dit extra accres genormaliseerd [1]) doch vóór het tijdstip is aangebroken, dat het accres weer voldoende wordt opgewogen door de natuurlijke moraliteit in de bevolkingsgroep, blijft een verstoring in de verhouding van de verschillende leeftijdsgroepen bestaan, een verstoring, waarvan het voornaamste kenmerk is, dat er dooreengenomen veel jongeren en weinig ouderen zijn. Grafisch voorgesteld ziet het groeiproces er aldus uit:

[1]) Voor uitvoerige beschrijving raadplege men Volkstelling deel VII, page 39 e.v.

Schematische voorstelling van den aanwas door vestiging van immigranten

(de blijverskern is voorgesteld door een groep van 10.000 zielen)

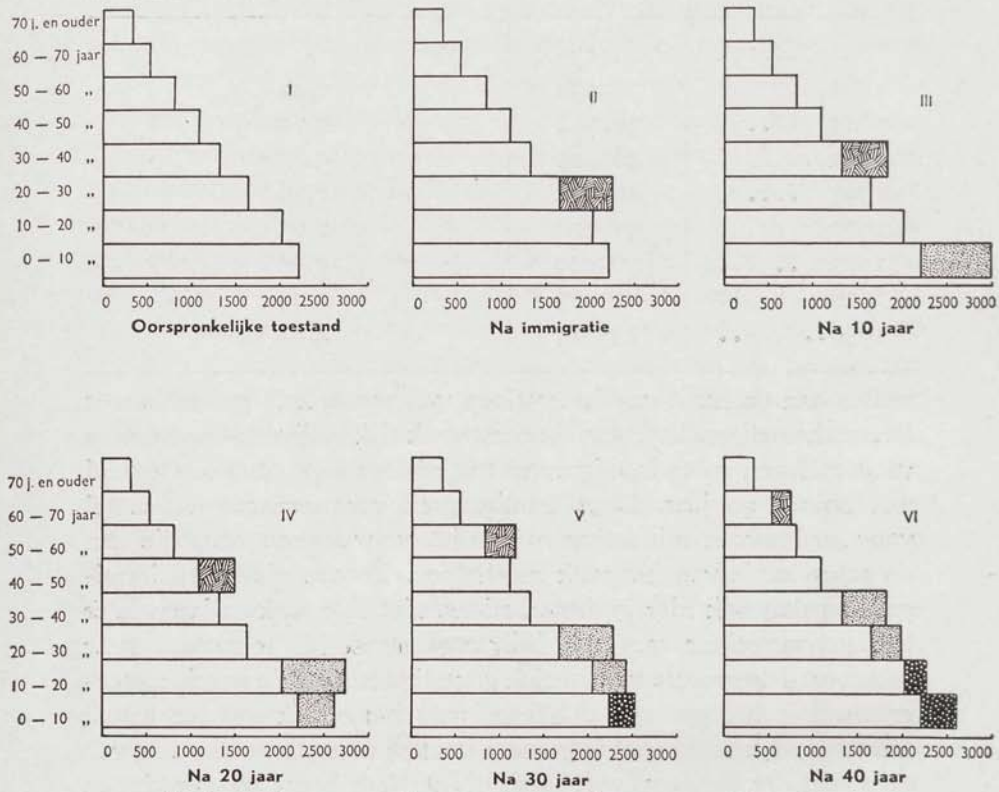

Leeftijdsopbouw van Europeanen en Chineezen in Nederlansch-Indië werkelijke toestand in 1930

(de leeftijdsopbouw is gebaseerd op een groep van 10.000 zielen van de geheele bevolking)

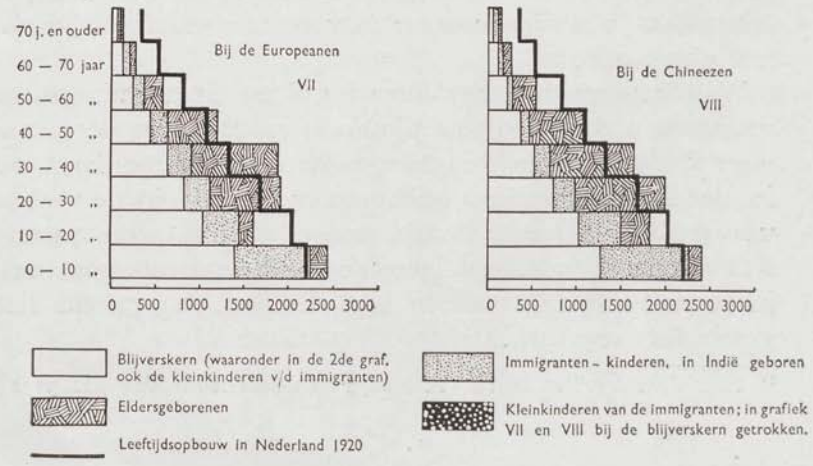

De Chineesche blijversgemeenschap is nu nog niet aan den nieuwen normalen toestand toe en heeft op het oogenblik de aangroeiende generaties jonge volwassenen kinderen te verwerken van de immigranten, die als eersten van den zwellenden stroom een 20, 30 jaar geleden zich hier blijvend vestigden.

Het is dan ook niets te verbazen, dat men in dezen tijd, waarin steeds grootere jonge generaties voor het eerst op de arbeidsmarkt verschijnen, in de Chineesche bevolking een zekere jeugdwerkloosheid gewaar wordt. De klachten, welke men hierover uit de Chineesche samenleving hoort, zijn typeerend voor dit verschijnsel, al is men in de getroffen kringen er zich niet van bewust, waar de oorzaak te zoeken is. De jeugdwerkloosheid is niet alleen, wat gemeenlijk aangenomen wordt, een toevallig conjunctuurverschijnsel, samenvallende met een toenemenden drang van andere bevolkingsgroepen op de arbeidsmarkt, waarop de Chineezen al van ouds waren aangewezen, doch ook en mogelijk in hoofdzaak een gevolg van de demografische structuur van de Chineesche groep.

Om een denkbeeld te geven, welke invloed het beschreven accres na verloop van tijd op de grootte van de jonge, voor het eerst op de arbeidsmarkt komende generaties beteekent, is een min of meer ruwe schatting gemaakt aan de hand van de getaxeerde mortaliteitscijfers van die jeugdigen, welke 5, 10 en 15 jaar na de volkstelling den leeftijd van 20 — 24 jaar bereikt zullen hebben.

Voor elke 100 in Indië geboren Chineezen van 20 — 24 jaar in 1930 zullen er naar mag worden verwacht in 1935 reeds 119 zijn, in 1940 zal dit cijfer 138 bedragen en in 1945 zelfs niet minder dan 171.

Al mogen deze cijfers een zeer betrekkelijke waarde hebben, ongetwijfeld is hiermede de strekking van het groeiverschijnsel voor die jonge generaties juist weergegeven. Ook binnen de grenzen van een homogene volksgemeenschap komt het regelmatig voor, dat een bepaalde sociale groep een abnormalen groei ondergaat, maar de gevolgen op de arbeidsmarkt zijn dan meestal niet zoo geprononceerd, omdat het te groote aanbod, zij het soms met individueele offers in de andere groepen van de volksgemeenschap wordt geabsorbeerd. Voor de Chineesche groep in Nederlandsch-Indië is het veel moeilijker, omdat hun werkkring bij traditie beperkt is tot voornamelijk middensoort handelsbedrijven en industrieele ondernemingen. Deze beperking van hun bedrijvigheid

komt ook duidelijk tot uitdrukking in de cijfers van de beroepen, welke bij de volkstelling 1930 zijn verzameld. Van de ongeveer 470.000 werkende Chineezen waren niet minder dan ruim 170.000 of 37 % betrokken in eenig handelsbedrijf. In de nijverheidsberoepen vonden ruim 90.000 Chineezen emplooi, zijnde 20% van allen getelde werkers. Van de overigen waren er 50.000 in land- en tuinbouw, 35.000 in de groote cultures (Oostkust van Sumatra) en ruim 45.000 in den mijnbouw (Banka en Biliton) en bij de aardoliewinning werkzaam.

	Chineesche werkers in:		
	Java en Madoera	Sumatra	Overige Archipel
Inlandsche land- en tuinbouw	11104	30056	9280
Ondernemings-cultures	3809	31730	85
Mijnbouw	585	42101	2910
Nijverheid	38063	43645	12280
Verkeer	5178	6313	1263
Handel	105445	42104	24430
Overige beroepen...	18700	35210	5644

Bij de beoordeeling van plaatsingsmogelijkheid van jonge Chineezen aan de hand van deze cijfers moet in aanmerking worden genomen, dat het werkerscorps in de Westersche bedrijven in de Buitengewesten ter sterkte van 80.000 zielen gelimiteerd is, omdat in deze bedrijven een sterke voorkeur bestaat voor immigranten van slechts enkele uitgezochte bevolkingsgroepen uit China. Dit corps wordt bovendien ingekrompen door de geleidelijke mechanisatie van het mijnbouwbedrijf en substitutie door Javaansche werkkrachten in de Sumatraansche cultuurondernemingen. Ook in het zuivere landbouwbedrijf kan geen noemenswaardige uitbreiding worden gezocht, zoodat de eenige mogelijkheid van verruiming van werkgelegenheid voor de jonge Chineezen binnen de grenzen van den traditioneelen werkkring der Chineesche blijversbevolking op het gebied van handel en nijverheid lijkt te liggen.

Deze bedrijven, tezamen momenteel aan weinig meer dan de helft van de Chineesche werkers arbeidsgelegenheid verschaffende zouden derhalve aangewezen zijn om het geheele surplus van de Chineesche jongelingschap op te nemen. Of dit mogelijk zal zijn is zeer de vraag, daar men nu reeds in tal van bedrijven een overbezetten staf aantreft, waardoor een in feite nu reeds bestaande werkloosheid vooralsnog niet of slechts ten deele tot uiting komt.

Dat men onwillekeurig reeds thans een uitweg zoekt, komt tot uitdrukking in de cijfers van de Volkstelling 1930, welke cijfers aantoonen, dat bij de in Indië geboren Chineezen een grootere, variatie in beroepen bestaat dan bij de elders geboren Chineezen een aanwijzing, dat oude grenzen van beroepskeuze worden overschreden, dat men een nieuw arbeidsveld zoekt.

Ook in de geestelijke uitrusting van de Chineesche gemeenschap worden teekenen van evolutie waargenomen. Uit de wegens hun gecompliceerdheid niet aangehaalde cijfers is in de laatste decennia een groote toename van het aantal alphabeten onder de Chineezen waar te nemen; de toename van de Chineesche schoolbevolking is ver boven hetgeen verwacht kon worden bij het accres van de geheele Chineesche bevolking, onder de jongere in Indië geboren mannen in Java zijn al bijna geen analphabeten meer en het aantal Chineezen, die zich op schrift in het Nederlandsch kunnen uitdrukken (nu 40.000 ten getale), moet van 1920 tot 1930 verviervoudigd zijn.

Percentage alphabeten bij 10-jarige en oudere Chineezen

	Hiergeborenen	Eldersgeborenen
Java en Madoera		
Mannen	64.6	58.4
Vrouwen	24.3	9.3
Sumatra		
Mannen	46.1	33.3
Vrouwen	11.6	3.8
Overige Buitengewesten		
Mannen	60.4	57.2
Vrouwen	18.5	6.8

Het aantal Chineezen, die onderwijs op openbare of gesubsidieerde lagere scholen genoten, is van 1915 tot 1930 van nog geen 7.000 tot ruim 22.000 toegenomen.

Aantal Chineesche leerlingen op de openbare en gesubsidieerde bijzondere scholen.

Jaar	Jongens	Meisjes	Totaal
1915.....	4821	1802	6623
1920.....	7588	3311	10899
1925.....	10772	5595	16637
1929—'30	13731	8756	22487

De hier genoemde cijfers hebben alleen op het officieele en het gesubsidieerde onderwijs betrekking. Talrijk zijn ook de leerlingen van de particuliere Chineesche scholen en volgens de gegevens van den Adviseur voor Chineesche Zaken en Oost-Aziatische Aangelegenheden moet op deze scholen in de 15 jaar voor de Volkstelling van 1930 het aantal leerlingen zijn verdubbeld tot ongeveer 30.000. Ook van de middelbare en hooge scholen wordt door Chineezen een groot gebruik gemaakt; op de eerste soort scholen waren in het schooljaar 1933/'34 ongeveer 2600 Chineesche leerlingen (16 % van alle leerlingen) en op de hooge scholen 198 Chineesche studenten (23 % van alle studenten:). [1])

Er dient geconcludeerd te worden, dat de aanwas van het zielental van de Chineesche bevolking een van de belangrijkste factoren van vele maatschappelijke problemen in de Chineesche gemeenschap is. Uit de gegevens van de migratie en den leeftijdsopbouw van 1930 mag worden afgeleid, dat de beteekenis van dezen factor eer toe dan af zal nemen; de aanwas in de blijvende Chineesche gemeenschap zal nog zeer groot blijven.

Sociaal maakt zij een groote evolutie mee, zich instellend op nieuwe bedrijfstakken om aan de groote massa behoorlijk emplooi te verschaffen. Op dezen weg zijn vorderingen gemaakt, hetgeen

[1]) Mededeeling van het Centraal Kantoor voor de Statistiek.

uit de beroepscijfers is gebleken. Men outilleert zich goed voor den strijd (getuigen de cijfers van hun schoolsche ontwikkeling), maar de uiteindelijke gedaante van de Chineesche samenleving is nog niet te voorzien, want het is nog zeer de vraag of de gekozen uitwegen voor de beroepsvoorziening toereikend zijn voor den abnormaal grooten aanwas van deze groep.

HET ONDERWIJS VOOR CHINEEZEN

DOOR Dr. R. VAN DIFFELEN

In een lezenswaardige brochure [1]) over het onderwijs voor Chineesche kinderen van minvermogende ouders berekent de heer Loe Ping Kian, dat van de ± 200.000 Chineesche kinderen h.t.l. van 6 tot 14 jaar ongeveer 98.000 onderwijs ontvangen t.w. 45.000 op de Tjong Hwa Hak Tong, 23.000 op de openbare en gesubsidieerde H.C.S.-en, 13.000 op de Inlandsche lagere en Maleisch-Chineesche scholen, 2.500 op de Europeesche lagere scholen en 13.500 op de particuliere H.C.S.-en en andere wilde scholen. De schrijver toont hiermede aan dat ± 50 % van de Chineesche jeugd in dit land geen onderwijs ontvangt.

Verder constateert hij, dat, blijkens de gegevens van de inkomstenbelasting, slechts ruim 32.000 Chineezen een inkomen hebben van tenminste *f* 50.— 's maands — d.i. de minimale welvaartslimiet, welke aanspraak geeft op toelating tot de H.C.S. —, zoodat „de „openbare en gesubsidieerde H.C.S.-en zijnde onderwijsinrichtingen „opgericht speciaal ten behoeve van de Chineesche bevolkings-„groep, blijken op grond van de heerschende bepalingen voor „$^3/_4$ deel van die groep niet toegankelijk te zijn".

De heer Loe Ping Kian ziet, in verband hiermede, het actueele vraagstuk van het onderwijs voor de Chineezen h.t.l. als volgt: „gezien het feit, dat bij de Chineesche ouders een ernstige wensch „is, hun kinderen een beter onderwijs te laten genieten dan zij

[1]) Verschenen als overdruk uit het weekblad „Sin Po", nrs. 682 — 689 (25 April 1936 — 13 Juni 1936).

„zelf hebben ontvangen en in aanmerking genomen de leerhonger „van de Chineesche jeugd, moeten we hier het bedroevende feit „constateeren, dat bij deze zeer te waardeeren omstandigheden de „gelegenheid tot bevrediging van een sterken ontwikkelingsdrang „in groote mate ontbreekt".

Wij citeerden hier de brochure van den heer Loe Ping Kian niet om deze hier te onderwerpen aan critiek of te bezigen als aanknoopingspunt voor verdere beschouwingen, maar omdat zij typeert een in deze materie gebruikelijke probleemstelling, welke, laat ons zeggen, voor aanvulling vatbaar is. Wij laten dus deze brochure, die overigens waardevolle suggesties bevat voor de inrichting van een eventueele Chineesche volksschool, hier verder onbesproken en staan alleen stil bij het feit, dat de onuitgesproken grondgedachte van deze probleemstelling is een verwijt aan de Regeering — onuitgesproken, omdat het geheele stuk in zeer gematigden en objectieven toon is gesteld — dat Deze achter is gebleven, ver achter is gebleven, in de voorziening in een deugdelijk onderwijs voor de Chineesche bevolkingsgroep.

De maatschappelijke en staatkundige organisatie van een koloniaal land als Nederlandsch-Indië concentreert zich nu eenmaal in sterke mate om de Regeering, die hier meer dan in andere maatschappijen tevens leider en motor is voor de nieuwe maatschappelijke activiteit. Daardoor is ook verklaarbaar de neiging om ieder tekort in de maatschappij te beschouwen als een tekort in de activiteit der Regeering. Het probleem, zooals de heer Loe Ping Kian het teekende, wordt dan ook vaak in den uitdrukkelijken vorm van een verwijt aan de Regeering gesteld.

Zooals gezegd brengt de maatschappelijke constellatie van dit land dit met zich en het is ook een feit, dat de Regeering zelf er in het algemeen niet voor schroomt zich in allerlei problemen en kwesties als actieve en mede-verantwoordelijke partij te stellen; het is mede een feit, dat vraagstukken van algemeene maatschappelijke strekking als het onderhavige bij haar oplossing in sterke mate afhankelijk zijn van de rol, die de Regeering daarbij wenscht te spelen.

Het is daarom van belang de kwestie van het onderwijs voor de Chineezen te bezien in het licht van het Regeeringsbeleid.

In het algemeen weerspiegelt de ontwikkeling van het onderwijsbeleid ten aanzien van de Chineesche bevolking hier te lande de

houding van het Gouvernement tegenover deze bevolkingsgroep in haar geheel. Voor het begin van deze eeuw kenmerkte deze houding zich vooral door afzijdigheid en negatieve maatregelen: in staatsrechtelijk opzicht was de positie van deze bevolkingsgroep zeer zwevend en de regelingen voor de Chineezen hadden over het algemeen ten doel om werkelijke of vermeende verkeerde invloeden of activiteit af te weren.

In 1861 deed de Regeering een uitspraak ten aanzien van het onderwijs voor de Chineezen, welke deze houding van afzijdigheid ten volle karakteriseert. Een Roomsch-Katholiek geestelijke verzocht om een geldelijke tegemoetkoming van twee honderd gulden 's maands ter bestrijding der kosten voor onderwijs aan de Chineesche Christenen; de Regeering besliste afwijzend op grond van de overweging „dat artikel 128 van het Reglement op het „Beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië wel voorschrijft, „dat de Gouverneur-Generaal zorgt voor het oprichten van scholen „ten dienste der Inlandsche bevolking, doch dat onder Inlandsche „bevolking blijkbaar moet worden verstaan de Inheemsche „bevolking en niet de Oostersche vreemdelingen".

De Regeering achtte deze beslissing van zoo principieele beteekenis, dat Zij haar deed publiceeren in het Bijblad op het Staatsblad (no. 1037); zij bleef gedurende tientallen jaren een richtlijn voor de houding van de Overheid tegenover het onderwijs aan de Chineezen.

Dit bleek nog in 1896, toen met beroep op deze oude Regeeringsuitspraak de subsidie van een tweetal Inlandsche scholen te Bandjarmasin werd ingetrokken op grond van het feit, dat gebleken was, dat deze scholen vrijwel uitsluitend door Chineezen werden bezocht. Van een onderwijs speciaal voor Chineesche kinderen was dus geen sprake, de Regeering had voor dit onderwerp in principe geen belangstelling en de onderwijsvoorziening voor deze groep bepaalde zich uitsluitend tot het openstellen van eenige gelegenheid tot plaatsing op de Europeesche lagere scholen en de Inlandsche scholen, alleen echter wanneer, na toelating van liefhebbers van andere bevolkingsgroepen, nog plaats over was.

In 1900 werd voor het eerst door een van de Overheidsorganen een poging gedaan om een school voor Chineezen op te richten. De toenmalige Resident van Rembang was verontrust over het feit, dat de welvaart van de Chineesche gemeenschap te Lassem

sterk was teruggeloopen door allerlei omstandigheden, zooals de crisis in de suikercultuur, het stopzetten van den invoer van petroleum in deze plaats (welke dan door de Lassemsche Chineezen landwaarts werd gedistribueerd) en ook door het optreden van het Bestuur tegen „allerlei ongeoorloofde handelingen met opium, voorschotten op het gewas, enz.". De Resident wilde nu door een speciaal onderwijs aan kinderen van deze verarmde bevolkingsgroep de mogelijkheid openen om zich te bekwamen in allerlei industrieën en zoodoende het uitzwermen van werkkrachten stimuleeren. Zijn opvolger voelde voor het plan weinig. Hij meende, dat hierdoor een gevaarlijk precedent kon worden geschapen voor andere gevallen van dezen aard en wees erop, dat Lassem niet de eenige plaats was in Nederlandsch-Indië met Chineesch proletariaat. Overigens ondervond het plan ook van Chineesche zijde weinig werkelijken steun: de meer welvarende leden der Chineesche gemeenschap te Lassem verklaarden zich wel zeer er mede ingenomen en boden zelfs aan om te zorgen voor een schoolgebouw, maar bij nader onderzoek bleek dit laatste niets anders te zijn dan een totaal vervallen en afgelegen oude suikerfabriek, terwijl voorts de toegezegde bijdragen voor de nieuwe instelling van Chineesche zijde zich beperkte tot enkele tientallen guldens.

Het denkbeeld werd dan ook door de Regeering afgewezen.

Intusschen brak in het gemeenschapsleven van de Chineezen hier te lande in dit zelfde jaar een nieuwe phase aan. In China — waar overigens ook reeds voor dien tijd een financieele belangstelling had bestaan voor de stamverwanten in deze gewesten — ontwaakte een nieuwe geest, die overal de Chineezen, ook in het buitenland, in beweging bracht. Te Batavia werd de eerste Tiong Hwa Hwee Kwan opgericht, een vereeniging met sterk cultureele en nationale tendenzen, welke ook aanstonds belangstelling aan den dag legde voor het onderwijs aan de Chineesche jeugd. Deze beweging greep met groote snelheid om zich heen; medegesleept door de welsprekendheid van propagandisten als Kang Yoe Wei, een revolutionnair uit Canton, en Dr. Liem Boen King uit Singapore, die droomde van een centrale Chineesche universiteit voor de gebieden in de Zuidelijke Zeeën, werden op Java tientallen T. H. H. K.-afdeelingen opgericht en even zoovele scholen op Chineeschen grondslag.

Een belangrijk element in de nieuwe beweging was, dat de banden tusschen het Chineesche Moederland en de stamverwanten

in het buitenland nauwer werden aangehaald; de Chineesche Regeering ging zich nu ook officieel interesseeren voor het Chineesche onderwijs in Nederlandsch-Indië en in 1905 werd met goedvinden van de Nederlandsch-Indische Regeering een inspecteur naar dit land gestuurd, om den stand van het jonge onderwijs voor de Chineezen op te nemen en zoo noodig van advies te dienen. Al aanstonds bleek uit dit bezoek, dat de Chineesche Regeering deze zaken zuiver als haar eigen zaken beschouwde; de inspecteur, de heer Lin Shin Chie, werd in Soerabaia officieel ontvangen door den Resident, maar dit was dan ook het laatste contact, dat hij met de Indische autoriteiten had en toen hij na eenige maanden weer vertrokken was, wist de Overheid van hem niet veel meer, dan dat hij in een groot aantal plaatsen door de Chineesche gemeenschap met triomf was binnengehaald.

Niet lang daarna kwamen uit alle deelen van den Archipel rekesten binnen bij de Regeering van Chineesche vereenigingen zoowel als van particulieren, waarin op allerlei wijzen werd gevraagd om uitbreiding van de onderwijsgelegenheid voor deze bevolkingsgroep; de Regeering begreep, dat een houding van abstinentie tegenover deze groep niet meer juist was en Zij bleek dan ook bereid het vraagstuk van het onderwijs voor de Chineezen actief aan de orde te stellen.

Intusschen was het niet gemakkelijk om uit de veelheid van suggesties en wenschen tot een welgerichte gedragslijn te besluiten. De wenschen van Chineesche zijde bleken nogal uiteen te loopen: sommigen bepleitten de hulp van het Gouvernement voor de reeds opgerichte T.H.H.K.-scholen, zoowel door subsidie als ook door ter beschikkingstelling van leerkrachten voor het onderwijs in het Nederlandsch; anderen vroegen om een ruimere toelating van het Chineesche kind op de Europeesche school, c.q. ook op speciale scholen en Inlandsche scholen. Weer anderen wenschten een speciale Gouvernementsschool voor Chineezen. De T.H.H.K. te Batavia had al vroeger gevraagd om een aandeel uit de loterij teneinde daaruit een Europeesch-Chineesche school te kunnen bekostigen, d.w.z. een school, zoowel met Chineesch als met Nederlandsch. De Regeering wees echter dit verzoek om steun af en besloot in het algemeen zelf het onderwijs voor de Chineezen hier te lande ter hand te nemen en niet over te gaan tot steun van de bestaande T.H.H.K.-scholen.

Zij verwierp daarbij bewust de gedachte, dat het onderwijs voor deze bevolkingsgroep voor een deel zou zijn ingesteld op China; daarbij het advies volgend van Prof. Snouck Hurgronje, aanvaardde Zij als gedragslijn, dat haar daadwerkelijk ingrijpen in deze materie zich zou moeten beperken tot onderwijs, dat bepaaldelijk op Nederlandsch-Indië zelf zou zijn ingesteld. Specifiek Chineesch onderwijs zou welwillend bejegend worden, maar zou nimmer aanspraak kunnen maken op daadwerkelijken steun, ook al zou op dergelijke scholen tevens onderwijs in het Nederlandsch worden gegeven.

Het Gouvernement zou dus zelf scholen oprichten en van den aanvang stond vast, dat op deze scholen het onderwijs in het Nederlandsch een belangrijk onderdeel van de leerstof zou vormen. Deze Westersche oriënteering van de nieuwe school lag voor de hand; immers het gemis aan voldoende onderwijsgelegenheid werd vooral scherp gevoeld voor de kinderen van de meer welgestelde Chineezen, die slechts in zeer beperkte mate toelating konden vinden op de Europeesche school. Verruiming op groote schaal van deze toelating achtte men uit onderwijskundig oogpunt ongewenscht, omdat de meeste van deze kinderen niet of onvoldoende Hollandsch spraken en dus een remmenden invloed zouden uitoefenen op het onderwijs aan de Europeesche lagere school.

Het lag dus voor de hand, dat de keus viel op een Westersch georiënteerd lager onderwijs, maar dan speciaal voor Chineezen. Aan een school voor kinderen van minvermogende Chineesche ouders werd niet gedacht. Voor deze kinderen zou de toegang tot de Inlandsche scholen worden verruimd. Zoo is in 1908 de H.C.S. in het leven geroepen met een leerplan, dat zeer dicht stond bij dat van de Europeesche lagere school.

Het ligt niet in het bestek van deze aanteekeningen om de geschiedenis van den internen uitbouw en organisatie van de H.C.S. uiteen te zetten. Het is genoeg hier vast te stellen dat deze school van den aanvang af geweest is en nog is een school voor kinderen uit een milieu met een, naar Oosterschen maatstaf, zekeren welstand.

Niet lang na de oprichting van dit soort scholen zag men zich geplaatst voor moeilijkheden met betrekking tot de voorziening in leerkrachten. Dit vraagstuk deed zich trouwens over de geheele

linie van het onderwijs voor, nadat dit gebied in het begin van deze eeuw meer intensief binnen den kring der Overheidswerkzaamheden was betrokken. Het bleek zeer moeilijk te zijn om zonder exorbitante kosten een voldoend aantal Europeesche onderwijzers te verkrijgen en daarom rijpte in 1914 het plan om, evenals men dat deed voor de pas in het leven geroepen Hollandsch-Inlandsche scholen, ook voor de H.C.S.-en onderwijzers van eigen landaard op te leiden.

Hoewel aan het plan met opzet ruime bekendheid werd gegeven, vooral ook in Chineesche kringen en daar ook met een zekere ingenomenheid werd begroet, bleken de resultaten van een enquête naar geschikte liefhebbers voor deze opleiding niet aan de verwachtingen te voldoen: slechts elf gegadigden uit alle deelen van den Archipel, meldden zich aan en ook dit aantal bleek nog onzeker. De uitvoering van het plan werd daarom uitgesteld.

Men wilde echter het denkbeeld zelf niet loslaten en daarom werd overwogen een gemeenschappelijke opleiding met Inheemsche candidaat-onderwijzers voor de H.I.S.-en tot stand te brengen. Dit idee liet men echter weer varen, in de eerste plaats omdat redenen van onderwijstechnischen aard zich daartegen verzetten — immers de voorbereiding voor en de doelstelling van beide onderwijzersopleidingen was niet gelijk — en in de tweede plaats ook omdat men vreesde dat aan Chineesche zijde deze samenvoeging niet zou worden geapprecieerd, wijl deze groep daarin een uiting zou zien van een streven om de Chineezen gelijk te stellen met de Inheemsche bevolking. Dit laatste was in dien tijd een zeer gevoelig punt, omdat de kwestie van de staatsrechtelijke positie van de Chineezen bijzonder actueel was.

Ten slotte besloot de Regeering het risico van een gering animo te aanvaarden — in de hoop dat met de jaren het vertrouwen van de Chineezen in de nieuwe onderwijzersopleiding zou toenemen — en zoo werd in 1918 de Hollandsch-Chineesche Kweekschool te Meester-Cornelis in het leven geroepen.

In tegenstelling met de H.C.S., die zich, vooral in latere jaren, over het algemeen wel volgens de gekoesterde verwachtingen ontwikkeld heeft, heeft de Hollandsch-Chineesche Kweekschool nimmer den trek gehad, welke de Regeering hoopte. En, wat haast nog bedenkelijker is, het bleek zeer moeilijk de afgeleverde onderwijzers in dienst te houden. In 1936 waren er niet meer dan ± 70 Chineesche onderwijzers bij het Gouvernement werk-

zaam. Deze omstandigheid heeft de Regeering er onlangs in beginsel toe doen besluiten om, in verband met de noodzakelijkheid van uiterste versobering, den bovenbouw van deze Kweekschool, welke sinds de reorganisatie van de onderwijzersopleidingen in de latere jaren een zelfde leerplan heeft als de bovenbouw van de Hollandsch-Inlandsche Kweekschool, voorloopig met deze laatste opleiding samen te smelten.

De Regeering heeft, voor wat betreft het inzonderheid op de Chineezen ingesteld onderwijs, geen andere schooltypen in het leven geroepen dan de H. C. S. en de daarbij behoorende opleidingsschool voor onderwijzers, de H.C.K.

Wel bestaan er nog enkele Maleisch-Chineesche scholen, welke door het Gouvernement worden onderhouden, maar het zou onjuist zijn dit schooltype, dat feitelijk nog niet meer is dan een proef, te beschouwen als normaal onderdeel van het Gouvernements-onderwijsstelsel.

Alvorens nader in te gaan op de vraag of, met de oprichting van de genoemde beide scholen, het eindpunt van het Regeerings-beleid t.a.v. het onderwijs voor de Chineezen h.t.l. geacht kan worden te zijn bereikt, is het noodig nog een oogenblik stil te staan bij een kwestie, welke jarenlang telkens ter sprake is gekomen. Wij bedoelen hier de vraag, of op een school voor Chineezen in Nederlandsch-Indië ook behoort het onderwijs in de Chineesche taal.

Toen de kwestie van het onderwijs aan de Chineezen door de Regeering ter hand werd genomen is dit punt dadelijk aan de orde gesteld. Van sommige kanten werd zoozeer de nadruk gelegd op het feit, dat het hier onderwijs voor C h i n e e z e n betrof, dat men meende niet beter te kunnen doen, dan dit onderwijs zoo veel mogelijk naar den s m a a k der Chineezen in te richten.

Men denke b.v. aan het ernstig in overweging genomen denkbeeld om te beginnen met de scholen der Chineesche vereenigingen te subsidieeren en onderwijzers ter beschikking te stellen, speciaal voor het onderwijs in het Nederlandsch. Dit zou dus zijn een echte Chineesche school min of meer aangepast aan de omstandigheden van dit land. De Regeering heeft dit denkbeeld niet overgenomen, omdat men niet wenschte een Chineesche school, pasklaar gemaakt voor Nederlandsch-Indië, maar veeleer een

Nederlandsch-Indische school, ingericht voor Chineezen. Van Chineesche zijde werd echter betoogd, dat de kennis van het Chineesch ook practisch onontbeerlijk was voor den Chinees in Nederlandsch-Indië met zijn eigen typische handelssfeer en met zijn handelsrelaties in China zelf.

De Regeering heeft er ernstig over gedacht om het onderwijs in het Chineesch dadelijk in het leerprogram van de nieuwe school op te nemen. De uitvoering stuitte echter al aanstonds af op practische overwegingen. In de eerste plaats zouden dan, wilde men werkelijk een onderling verkeer tusschen de Chineezen hier te lande in het Chineesch mogelijk maken, meer dan één dialect moeten worden onderwezen, omdat de Chineesche bewoners van dit land afkomstig waren uit verschillende deelen van China, waar totaal verschillende dialecten worden gesproken. Maar nog afgezien daarvan achtte men het onderwijs, zelfs alleen in het klassieke Mandarijn-Chineesch, zoo moeilijk, dat men geen kans zag, dit vak in te passen in het leerplan van een school, waar reeds een moeilijke vreemde taal als het Nederlandsch grondig moest worden geleerd en die bovendien ook in andere opzichten ongeveer hetzelfde zou moeten geven als de Europeesche lagere school.

Reeds enkele jaren later (± 1912—1916) kwam de kwestie opnieuw aan de orde en wel in verband met het feit, dat de nieuwe H.C.S. niet voldoende aantrekkingskracht bleek te bezitten om een groot aantal particuliere Chineesche scholen van bedenkelijke politieke richting overbodig te maken. Om nu de H.C.S. meer populair te maken wilde men ook op deze school het Mandarijn-Chineesch onderwijzen. Er werd zelfs over gedacht om een aantal onderwijzers uit China te laten uitkomen en in Gouvernementsdienst te nemen.

Na langdurige overweging heeft men het denkbeeld echter weer laten schieten, omdat men de consequenties daarvan, zoowel de paedagogische als de financieele en politieke niet goed aandorst; men vreesde ook dat met gelijke moreele rechten andere niet-inheemsche bevolkingsgroepen der Regeering zouden kunnen vragen het onderwijs in hun taal ter hand te nemen of te steunen.

Ten aanzien van de H.C.K. voelde men zich vrijer. Ook alweer om de school aantrekkelijk te maken voor de Chineezen begon men spoedig met namiddag-cursussen in het Mandarijn-Chineesch, waarbij men dan overwoog, dat de toekomstige onderwijzer van de H.C.S. beter geschikt zou zijn voor zijn omgang met Chineesche

kinderen, wanneer hij zelf eenige kennis van de taal en de cultuur bezat.

Deze namiddag-cursussen heeft men echter wegens gebrek aan belangstelling moeten staken.

Intusschen werd er van Chineesche zijde voortdurend sterker aangedrongen op Regeeringsinitiatief ten aanzien van het onderwijs in het Chineesch. De H.C.S. had zich langzamerhand een zoo stevige positie kunnen veroveren, dat de meeste vooraanstaande blijver-Chineezen in dit land hun kinderen toch liever naar deze school zonden dan naar de particuliere Chineesche scholen.

De opkomst van de staatkundig-nationale gedachte in China zelf en ook onder de Chineezen in dit land deed echter in politiek actieve kringen der Chineezen een steeds sterker wordend streven ontstaan, om bij alle instituten waarbij deze bevolkingsgroep betrokken was, deze nationale gedachte op den voorgrond te stellen. Onder een voortdurenden aandrang uit China zelf werd op allerlei gebied ernaar gestreefd om de banden tusschen de Chineezen hier te lande en China zelf zoo sterk mogelijk aan te halen. Zoo werd niet alleen getracht om het particuliere Chineesch onderwijs rechtstreeks onder de officieele bemoeienis van China te brengen, maar men wilde ook onder die kringen, waarvan de kinderen de H.C.S. bezochten, de verbondenheid aan de nieuwe opkomende Chineesche natie zooveel mogelijk versterken.

Tusschen de jaren 1920 en 1930 werd er dan ook in den Volksraad voortdurend op aangedrongen om ook bij de H.C.S.-en de gelegenheid tot onderwijs in het Chineesch open te stellen. Dit streven van Chineesche zijde vond steun bij andere partijen in den Volksraad, omdat men sympathie had voor de gedachte, dat ook bij het Chineesche kind het contact met de oude cultuur meer bewust zou worden gemaakt.

De Regeering heeft Zich altijd tegen dezen aandrang verzet. Uiteraard kon Zij niet medewerken aan een streven, dat voortkwam uit een activiteit uit China zelf, welke gericht was op het scheppen van een invloedssfeer van China buiten de grenzen van toelaatbare internationale verhoudingen. Wel bleek de Regeering niet ongevoelig voor de waarde van een verdieping van het besef van eigen cultuur bij het Chineesche kind, maar Zij meende, dat dit toch niet op den weg lag van een Nederlandsch-Indische Regeering, welke voor Haar onderdanen alleen te zorgen had voor een onderwijs,

dat was ingesteld op de Nederlandsch-Indische maatschappij. Meer dan eens heeft de Regeering in dit verband gewezen op het feit, dat ook Nederlandsche nederzettingen in het buitenland, zooals in Amerika, wel degelijk het cultureel contact met Nederland bewaren, maar er niet over denken om van de buitenlandsche Regeering te vragen, dat zij daartoe door onderwijs of anderszins meewerkt.

Intusschen heeft de Regeering in 1929 in zooverre eenigszins toegegeven aan dezen herhaalden aandrang, dat Zij besloot in Malang bij wijze van proef een middagcursus in het Mandarijn-Chineesch te subsidieeren op dezelfde wijze als geschiedde ten aanzien van cursussen in het Engelsch.

Deze cursus is echter vrij spoedig wegens gebrek aan belangstelling gesloten.

Bij de behandeling van de onderwijsbegrooting 1937 heeft de Regeering uitdrukkelijk in den Volksraad uiteengezet, dat het niet in de lijn van Haar politiek ligt om zich te bemoeien met het op China georiënteerd particulier onderwijs in dit land, anders dan ten behoeve van rust en orde. Een der Volksraadsleden had n.l. gevraagd, of de Overheidsorganen, die wel voortdurend een politiek toezicht hielden op de leerboekjes, welke hier bij de particuliere scholen worden gebruikt, niet een stap verder konden gaan in den zin van positieve medewerking, door op te geven welke leerboekjes met het oog op hun paedagogische waarde het beste geschikt waren voor het gebruik op de T.H.H.K.-scholen.

De Regeering heeft verklaard dit niet te kunnen doen, omdat Zij geen bemoeienis kon hebben uit onderwijskundig oogpunt met onderwijs, dat de natuurlijke vergroeiing van deze groep met de Indische maatschappij bemoeilijkt en dat niet nalaat de loyaliteit dier groep te richten op een buitenlandsche mogendheid.

Uit de hier kortelijk gememoreerde feiten blijkt wel, dat het kernpunt van de onderwijspolitiek der Regeering niet ligt in de raciale en cultureele afkomst van deze bevolkingsgroep.

Veeleer het tegendeel is het geval; vroeger liet men zich met het onderwijs voor Chineezen niet in, juist omdat men deze groep beschouwde als vreemdelingen en pas in lateren tijd is het streven ontwaakt om de Nederlandsch-Indische Chineezen te beschouwen

als een normale bevolkingsgroep van dit land, welke als zoodanig behoort te deelen in de gemeenschapsverzorging van Overheidswege.

Daarom wilde de Regeering en wil Zij nog niet een Chineesche school, aangepast aan Indische omstandigheden maar een Nederlandsch-Indische school, waarbij rekening wordt gehouden met de bijzondere omstandigheden van de Chineesche bevolkingsgroep.

De vraag is nu of kan worden aangenomen, dat met de oprichting van de H.C.S. en de H.C.K. in principe het eindpunt van het Regeeringsbeleid t.a.v. het onderwijs aan Chineezen is bereikt en dat het dus alleen nog maar gaat om een kwestie van uitbreiding naar gelang van gebleken behoefte, dan wel of een verdere uitbouw van het onderwijsstelsel h.t.l. speciaal voor de Chineesche bevolkingsgroep in de lijn van het Regeeringsbeleid ligt.

Men hoort vaak de uitspraak dat de H.C.S. is de lagere school voor de Chineezen, zooals de Europeesche lagere school dat is voor den Europeaan en de volksschool (+ vervolgschool) voor de Inheemschen.

Deze gedachte is niet juist en past in ieder geval niet in de onderwijspolitiek van het heden.

De geschiedenis van de H. C. S. zou een oogenblik deze gedachte kunnen doen rijzen en men mag zich inderdaad afvragen of de Regeering in den aanvang zich wel aanstonds ten volle rekenschap heeft gegeven van de maatschappelijke functie van de nieuwe school. Men dient echter niet uit het oog te verliezen, dat men in het begin van deze eeuw in het algemeen nog zocht en tastte t.a.v. de ontwikkeling van het onderwijs in deze gewesten, en inzonderheid rekene men met de bijzondere feitelijke omstandigheden die tot de oprichting van de H.C.S. leidden: zooals hierboven reeds werd opgemerkt, stond men voor het feit, dat aan een betrekkelijk welvarende bevolkingsgroep onvoldoende onderwijsgelegenheid werd geboden, doordat en op de Europeesche lagere school en op de Inlandsche scholen de toelatingsmogelijkheid voor Chineezen wel zeer beperkt was; een bovenlaag van deze groep werd intensief betrokken in de Chineesch-nationale beweging en richtte zelf scholen op. Vanzelfsprekend werd in de eerste plaats gedacht aan dit deel van de Chineezen, waarbij de onderwijsdrang het sterkst aan den dag trad en het gemis aan onderwijsgelegenheid het pijnlijkst werd gevoeld.

Het is echter evenzeer een feit, dat tegelijkertijd besloten werd den toegang van de armere Chineesche kinderen tot de Inlandsche scholen ruimer te stellen en te breken met de gedragslijn, dat deze kinderen alleen voor toelating in aanmerking kwamen wanneer er nog plaats was.

Een feit is ook, dat voor de H.C.S. al aanstonds een schoolgeldregeling werd ingevoerd gelijk aan die van de Europeesche scholen en dat later gelijke welstandsvoorwaarden werden gesteld voor de toelating als voor de H.I.S. Ook hieruit blijkt, dat deze school van den aanvang af bestemd was voor een meer welgestelde klasse van de maatschappij.

Nog zeer onlangs heeft de Regeering in den Volksraad duidelijk de functie van de H.C.S. in het onderwijssysteem aangewezen. Er zijn, zoo luidde ongeveer het betoog van de Regeering, hier in het algemeen drie sferen in de maatschappij aan te wijzen: de Westersche sfeer, de Oostersche (inheemsche) sfeer en, daar tusschen in, een sfeer, welke min of meer gericht is op de Westersche sfeer zonder zelf daartoe te behooren.

Voor de Westersche sfeer dient de Europeesche lagere school; dat is dus de school voor *alle* kinderen, die tot deze sfeer behooren, hetgeen vooral tot uitdrukking komt in de taal, welke in het eigen milieu gebezigd wordt. Ieder kind, dat is opgevoed in een milieu, waarin in hoofdzaak Nederlandsch gesproken wordt, behoort — in het algemeen gesproken — op de Europeesche lagere school. Deze is dus niet de school voor de Europeanen, maar de school uiteraard in de eerste plaats voor de Nederlandsche kinderen, doch daarnaast voor alle niet-Nederlandsche kinderen, levende en opgevoed in de *Westersche* sfeer, hetgeen dus een sociaal-cultureel of paedagogisch, maar in geen geval een raciaal begrip is.

De school van de inheemsche sfeer is de volksschool + vervolgschool, de vervolgschool daar, waar de inheemsche maatschappij behoefte heeft aan een lager onderwijs van ruimeren omvang dan de volksschool geeft. Het is uiteraard niet mogelijk een zoo eenvoudig criterium aan te geven voor deze sfeer als het normaal gebruik van Nederlandsch is voor de Westersche sfeer. Dit is ook niet noodig, omdat, t.a.v. niet-Europeanen, de Westersche sfeer in zekeren zin het bijzondere, de Oostersche (inheemsche) sfeer de regel is. Voor toelating tot de uitzonderingsschool bestaat behoefte aan een beoordeelingscriterium, bij de algemeene school behoeft

men een dergelijke beoordeeling niet te laten voorafgaan aan de toelating.

De derde sfeer, n.l. die sfeer welke grenst aan de Westersche, is wel zeer moeilijk te bepalen. Het is de sfeer, waarin het in beweging gebrachte deel der Oostersche maatschappij zich meer en meer oriënteert naar de dynamische Westersche sfeer; het geldt hier dus meer een overgangsphase dan een blijvende tusschenvorm. Het is evenwel een phase, welke altijd aanwezig zal zijn, zoolang de spanning tusschen het in deze maatschappij aanwezige dynamische supra-regionale Westersche element en het statische dorpsmatige Oostersche element nog niet door innerlijke dynamiseering van het laatste, min of meer is opgeheven.

In deze sfeer behoort de H.I.S. en ook de H.C.S.; het zijn de scholen, die bestemd zijn voor kinderen, die later hetzij in de Westersche sfeer hun arbeid zullen moeten verrichten, hetzij in hun levenskring voortdurend daarmee in contact zullen komen. Dat het laatste iets anders is dan een regelmatig contact met Europeanen behoeft wel niet te worden betoogd. Niemand twijfelt er aan, dat bijv. de Inheemsche huisjongen en kantooroppasser enz. enz. geheel behooren tot de Inheemsche sfeer ook al komen zij bij voortduring in aanraking met de Europeanen. Het gaat hier natuurlijk om de qualiteit van den arbeid en van de sociale aanraking, welke de gerichtheid op en aansluiting aan de Westersche sfeer bepaalt.

Het spreekt vanzelf, dat het wel zeer moeilijk is voor de bepaling of iemand tot deze tusschensfeer behoort, een criterium aan te geven en het spreekt evenzeer vanzelf dat, wanneer men een instituut als de H.I.S. en H.C.S. speciaal voor deze sfeer in het leven roept, de criteria — en wel de uitwendige criteria — toch *duidelijk* zullen moeten worden gesteld.

Voor de Inheemsche groep heeft men dit milieu-criterium gezocht in ambt (stand) en welstand; voor de Chineesche groep, die in hoofdzaak bestaat uit menschen, werkzaam in particulier bedrijf, ziet dit milieu-criterium in de practijk vooral op den welstand. Dat dit criterium geen scherpe grenzen trekt, kan worden toegegeven. Daartegenover staat, dat het minimum voor de zgn. aanspraakhebbenden laag is gesteld (vroeger *f* 75.— tot *f* 100.— thans *f* 50.— maandelijksch inkomen), terwijl bovendien de overblijvende plaatsruimte (soms 50 %) ter beschikking wordt gesteld van alle andere candidaten, zonder eenige limiet ten aanzien van het

inkomen der ouders. Van een doctrinaire toepassing van het milieu-criterium kan dus zeker niet worden gesproken en juist deze redelijke toepassing maakt het beginsel van dit criterium des te meer aannemelijk, omdat inderdaad de welstand wel een van de hoofdvoorwaarden is om de mogelijkheden te openen tot een leven in milieu-omstandigheden, gelijk aan of gelijkend op die der Westersche sfeer. Aan de begeerte naar onderwijs bij de betrokkenen zelf kan men de selectie niet overlaten, omdat daarbij allerlei factoren meespreken, welke niet parallel loopen met de lijnen, waarnaar zich de maatschappelijke verhoudingen h.t.l. vormen en welke daarom in het algemeen ook de functie van de H.I.S.- en en de H.C.S. bepalen. Nog altijd bestaat in breede kringen van de Oostersche maatschappij een overschatting van de maatschappelijke mogelijkheden, welke de Westersche schoolopleiding biedt en, bij de Chineesche bevolkingsgroep, ook bij hen die feitelijk geheel op Inheemsch sociaal niveau leven, bestaat niettemin een sterke tegenzin tegen het zenden van hun kinderen naar de scholen voor de Inheeemsche jeugd.

Deze omstandigheden — om slechts enkele te noemen — veroorzaken een sterke dispariteit tusschen bestaande wenschen eenerzijds en het sociaal-nuttige en financieel-mogelijke op het gebied van het onderwijs anderzijds.

Inderdaad is echter het welstandscriterium zoo laag gesteld, dat het nog ver ligt beneden het peil van den gemiddelden, zelfs beneden dat van den armeren Europeaan, zoodat ten volle rekening wordt gehouden met het feit dat de school bestemd is voor hen, die, volgens de huidige maatschappelijke constellatie, eenige *kans* hebben later een werkkring te vinden, welke min of meer georiënteerd is op de Westersche sfeer. Daarbij komt, zooals hiervoren reeds werd opgemerkt, dat het criterium zoo soepel wordt gehanteerd, dat een niet onbelangrijk percentage dezer Westersche scholen wordt bevolkt door kinderen, die daarop volgens de geldende criteria geen aanspraak kunnen doen gelden.

Het milieu-criterium is in zoover ook een juist criterium, dat het toch nog eenigermate rekening houdt met het feit dat er, althans eenige, correlatie behoort te bestaan tusschen de kosten van een school en de betalingscapaciteit van de groep uit de samenleving, waarvoor zij bestemd is.

Inderdaad is t.a.v. de voor de Oostersche jongelieden bestemde westersche opleidingsinrichtingen h.t.l. deze correlatie zeer gering.

Relatief zijn de H.I.S., vooral de H.C.S. zeer dure scholen. Een feit is, dat zij een opleiding geven welke, in een homogene maatschappij, een vrijwel ondenkbare luxe zou beteekenen : onderwijs in een taal, welke het kind in het eigen milieu niet gebruikt en — dit inzonderheid voor de H.C.S. — gegeven door leerkrachten welke leven op een gemiddeld aanmerkelijk hooger welstandsniveau dan de leden van de groep, waaruit de leerlingen voortkomen.

Reeds uit dezen hoofde zou de H.C.S. nooit de volksschool kunnen zijn voor de Chineezen h.t.l., waarvan een groote meerderheid toch nog geheel op Oostersch sociaal- en welstandspeil leeft. Het Land zou een dergelijk onderwijs eenvoudig nimmer kunnen betalen.

Intusschen is ook thans, na een tijd van een sterke versobering van de onderwijsorganisatie, de toelating tot de H.C.S., nog zoo ruim gelaten, dat zeker ongeveer 25 % der leerlingen aan het op zich zelf reeds laag gestelde milieu-criterium *niet* voldoen.

In het algemeen kan men dus stellen, dat het niet zou strooken met een evenwichtige onderwijspolitiek om *relatief* het H.C.S.-onderwijs uit te breiden, zoolang in den bovengeschetsten toestand geen wijziging intreedt.

De vraag is dus of het wel in de lijn zou kunnen liggen in ander opzicht het onderwijs voor de Chineesche bevolking uit te bouwen.

Dat het hier vooral gaat — althans voor het oogenblik — om lager onderwijs ligt voor de hand. Het verdergaand algemeen vormend onderwijs ligt over het algemeen geheel in de Westersche sfeer en heeft dus in zich zelf nog niet de tendens om zich te differentieeren naar bevolkingsgroepen. Geheel juist is deze stelling niet — men denke bijv. aan de A.M.S. — en een zekere nadruk valt hier ook op het „nog niet", omdat zich in de toekomst zeer wel een dergelijke differentieering laat denken, een differentiatie, welke dan echter verband zou houden met een opheffing van het algemeen niveau van de Oostersche sfeer.

Voor het heden vertoont het verdergaand onderwijs een dergelijke differentiatie nog in betrekkelijk geringe mate.

De vraag of nu voor de Chineesche bevolkingsgroep een nadere uitbouw van het lager onderwijs binnen het kader der onderwijspolitiek zou kunnen worden getrokken, kan, te oordeelen naar recente uittellingen der Regeering, bevestigend worden beant-

woord. De Regeering schijnt hier echter geen periculum in mora te zien en dit is begrijpelijk.

Zooals gezegd, heeft de Regeering afgewezen een onderwijspolitiek voor de Chineesche bewoners van dit land, welke haar uitgangspunt zou vinden in de raciale of cultureele afkomst van deze bevolkingsgroep. Haar basis is de gedachte, dat ook deze groep, als burgers van dit land, aanspraak heeft op een onderwijs, dat haar geschikt maakt voor het haar toekomend aandeel in den opbouw der Indische samenleving.

De H. C. S., ontstaan als uiting van een ommekeer van de algemeene houding van het Indisch Gouvernement tegenover de Nederlandsche onderdanen van Chineeschen bloede h.t.l., vindt thans als schooltype *naast de H. I. S.* alleen rechtvaardiging in eenige practische overwegingen, niet in de gedachte, dat de Chineezen als bepaalde bevolkingsgroep *als zoodanig* ook aanspraak hebben op een eigen school.

Deze overwegingen zijn in hoofdzaak van paedagogischen aard; het is nu eenmaal een feit dat onze Chineesche medeburgers anders geaard zijn dan de Inheemsche, dat het huiselijk milieu en ook de taal vaak anders is, dat de Inheemsche onderwijzer veelal met het Chineesche kind meer moeite heeft dan de Europeesche of Chineesche onderwijzer en dat het daarom om paedagogische redenen beter is de Chineesche kinderen in een eigen school op te leiden.

Paedagogische overwegingen van dezen aard wegen vooral zwaar voor scholen als de H.I.S. en de H.C.S., omdat daar het onderwijs relatief heel moeilijk is. Immers de omstandigheid dat de kinderen naast de gewone lagere-school-leerstof nog een vreemde taal zóó moeten leeren beheerschen, dat zij het onderwijs daarin geheel kunnen volgen en zich daarin duidelijk kunnen uitdrukken, verzwaart deze opleiding in die mate, dat een heterogene samenstelling van een klas, door groepen kinderen van onderling verschillende geaardheid, zoo mogelijk vermeden moet worden.

Principieel is de onderscheiding tusschen H.C.S. en H.I.S. niet en zulks vooral niet sedert de crisis. Waar immers op een zelfde plaats een zwak bezette H.I.S. naast een evenzeer zwak bezette H.C.S. stond, heeft men er geen onoverkomelijk bezwaar ingezien deze scholen samen te smelten.

De vraag of het Gouvernement moet streven naar een Chineesche volksschool, een school dus voor den kleinen man, is

er een die eveneens beantwoord dient te worden aan de hand van practische overwegingen.

In de eerste plaats dient men zich af te vragen of de Inheemsche school d.i. de volksschool + vervolgschool, ook voor de armere Chineezen voldoende opleiding geeft voor toekomstigen maatschappelijken arbeid in de eigen sfeer.

De Regeering meent van wel en o.i. terecht. Het is een feit, dat de vervolgschool een goed lager onderwijs geeft, intrinsiek van gelijke waarde als de Europeesche lagere school, de H.I.S. en H.C.S. Dit feit is onvoldoende bekend. Het is hier niet de plaats om dit uitvoerig te adstrueeren; het is voldoende om op te merken, dat de vervolgschool bijv. ten aanzien van rekenen, lezen, schrijven, Indische aardrijkskunde en teekenen een even hoog peil bereikt, natuurlijk in de Inheemsche taal, als de Europeesche lagere school. Naast de landstaal wordt nog het Maleisch onderwezen, zoodat men kan zeggen, dat de volksschool + vervolgschool een goed, all round lager onderwijs geeft in de Inheemsche sfeer.

Aldus bezien geeft deze school dus ook voor de armere Chineesche bevolking een deugdelijke opleiding voor een bestaan in de niet-Westersche, d.i. de Inheemsche sfeer.

Het zoo even uiteengezette paedagogische bezwaar tegen coëducatie van Inheemsche en Chineesche leerlingen in één school, geldt voor deze school in veel mindere mate dan voor de H.I.S., omdat het leerprogram van de volksschool + vervolgschool heel wat minder zwaar te verwerken is dan dat van de H.I.S. en H.C.S. Het ontbreken van een school, speciaal voor de minder welgestelde Chineesche bevolking is dus geen eigenlijke leemte in het onderwijssysteem.

Een andere vraag is of het niet beter zou zijn toch naar een dergelijke school te streven. Inderdaad is daarvoor veel te zeggen. Wij staan nu eenmaal voor het feit dat de Chineezen over het algemeen weinig voelen voor de Inlandsche school; evenzeer is het een feit dat in het algemeen de Chineezen, naast eigen karaktereigenschappen, ook als groep in het economisch leven van dit land een specifieke plaats innemen; het zijn veelal de kleine middenstanders.

Alleen al uit dezen hoofde is er veel te zeggen voor een eigen Chineesche school, waar met deze specifieke factoren rekening wordt gehouden.

Het Gouvernement heeft in dit opzicht ook al proeven genomen, echter tot dusver zonder veel succes, omdat de Chineezen zelf blijkbaar nog weinig voor een dergelijke school voelen.

Volgens bevoegde beoordeelaars zou een dergelijke school alleen kans van slagen hebben, wanneer er ook Nederlandsch werd onderwezen; een soort van tusschenschool dus tusschen H. C. S. en Standaardschool. De nadeelen van een dergelijk instituut zijn evident: te duur en inefficiënt; een leerprogram, bezwaard met een moeilijke vreemde taal, waardoor noch de gewone leerstof noch de vreemde taal voldoende tot haar recht komen.

Er is echter nog een ander veel belangrijker bezwaar, dat in den weg staat aan de oprichting van een Chineesche volksschool in den geest van een Maleisch-Chineesche school. Dat is het feit, dat men voor een dergelijke school niet de geëigende onderwijzers kan krijgen.

In het algemeen blijkt er onder de Chineezen h.t.l. weinig animo te bestaan voor het onderwijzersambt. De H.C.K. heeft zelfs voor de Hollandsch-Chineesche scholen bij lange na niet het aantal Chineesche leerkrachten opgeleverd, dat men bij de oprichting verwachtte, althans hoopte. En van de abituriënten van deze school heeft een groot aantal al spoedig den arbeid bij het onderwijs weer opgegeven, meestal omdat personen met deze opleiding in het Chineesche bedrijfsleven een beter heenkomen konden vinden, althans zich daartoe meer aangetrokken gevoelden.

Wat geldt voor de abituriënten van de H.C.K., moet in versterkte mate gelden voor Chineesche onderwijzers aan een eventueele Chineesche volksschool. Wil een dergelijke school werkelijk een volksschool zijn dan mag zij toch weinig meer kosten dan de Standaardschool; de onderwijzers moeten op dezelfde basis beloond worden als de abituriënten van de Inheemsche Normaalscholen.

Van eenige neiging om met dergelijke financieele vooruitzichten het onderwijzersambt te ambieeren, is niets te bespeuren. En, waar een Chineesche school met Inheemsche onderwijzers uit technisch onderwijsoogpunt niet deugdelijk is en getoetst aan de idee van een Chineesche volksschool, naast haar doel schiet, ligt in deze afwezigheid van materiaal voor leerkrachten een vrijwel onoverkomelijke verhindering om anders dan hier en daar incidenteel en bij wijze van proefneming, Chineesch volksonderwijs te entameeren.

Feitelijk ligt hierin de kern-moeilijkheid van het probleem der Chineesche volksschool.

Het leerprogram is, vergeleken daarbij, van secundaire beteekenis. Wanneer men eenmaal beschikt over Chineesche onderwijzers, die te salarieeren zijn op een basis, waardoor het onderwijs voor den zeer eenvoudigen man, ook bij extensieve uitbreiding, binnen de financieele capaciteit van de maatschappij valt, komt het leerprogram vermoedelijk vanzelf in orde. Andersom blijft het zoeken naar een voor de Chineezen aantrekkelijk leerprogram een ijdele arbeid, wanneer de mogelijkheid van een b e t a a l b a r e volksschool ontbreekt, door afwezigheid van geschikte leerkrachten.

Het leerkrachtenprobleem kan alleen van den kant van de Chineesche bevolkingsgroep worden opgelost.

Het feit, dat de Indo-Chineesche groep zoo weinig onderwijzers oplevert wijst er op, dat deze groep, niettegenstaande haar sterk doordringingsvermogen, nog niet wezenlijk heeft wortel geschoten in de Indische maatschappij. Zij heeft zich als groep ongetwijfeld een specifieke plaats in deze samenleving veroverd; zij vormt den grooten en kleinen handeldrijvenden en nijveren middenstand en het ziet er niet naar uit, dat zij spoedig van deze plaats zal worden weggedrongen.

Maar ook al neemt men in aanmerking, dat de Indische maatschappij juist in dit opzicht aan de Chineesche immigranten en hun nageslacht bijzonder goede kansen bood om zich een behoorlijk bestaan te verzekeren, dan blijft het nog een merkwaardig verschijnsel, dat een zoo groote en gezeten groep geen eigen leerkrachten produceert. Dit wijst op een zekere atrophie in de sociaal-psychologische instelling van deze groep tegenover de samenleving in dit land.

Dit verschijnsel is voor een belangrijk deel te verklaren uit feiten en omstandigheden uit het verleden.

In de eerste plaats is het in de latere eeuwen vooral de armoede geweest, welke den Chinees uit zijn land naar deze gewesten deed emigreeren. Onder de Mandsjoe-dynastie gold emigratie als een verboden daad, er stonden zelfs straffen op. De emigratie had dus als regel alleen plaats uit nood en voltrok zich zonder eenigen steun van Overheidswege. De Chinees kwam hier dus inderdaad alleen om zich betere materieele bestaansvoorwaarden te verschaffen en

kreeg niets mee om zich in de vreemde gewesten een eigen samenleving te bouwen ook met de geestelijke goederen uit het eigen vaderland.

Bovendien vond hij hier de leiding der zaken reeds in handen van een andere groep van buitenlanders, die, naar den geest van dien tijd, uiteraard geen belangstelling hadden voor de maatschappelijke ontwikkeling van deze „Oostersche vreemdelingen". Het passenstelsel en het wijkenstelsel droegen het hunne er toe bij om een geestelijken en cultureelen uitgroei van de Chineesche gemeenschap te belemmeren; inderdaad ontbrak hier een goede voedingsbodem voor een harmonische ontwikkeling voor de Indo-Chineesche bevolkingsgroep tot een innerlijk volgroeid stuk volksleven binnen het kader van de Indische maatschappij.

De ommekeer in de visie op de plaats, welke de Chineesche blijvers in deze samenleving kunnen innemen als burgers van Nederlandsch-Indië, is van recenten datum en daarom kan hier niemand een verwijt treffen: het feit van dezen onvoldoenden, innerlijken groei kan alleen worden geconstateerd naast het feit dat, thans de omstandigheden aanwezig zijn, waarin deze groei wel kan plaats hebben.

Dit diepere aanpassingsproces, deze bewustmaking en bewustwording van het wezenlijk burgerschap der Indo-Chineezen in Nederlandsch-Indië, is een proces dat men niet kan forceeren, wel bevorderen, vanzelfsprekend alleen met medewerking uit den kring der Chineezen zelf.

Er is echter een factor, welke dit proces volkomen kan frustreeren en iedere poging der Regeering om in dit opzicht de Chineesche bevolkingsgroep te steunen, bij voorbaat tot mislukking kan bestemmen. Dat is een toegeven aan het voortdurend streven uit China zelf om de banden van bloed en cultuur met de Overzeesche Chineezen tevens tot uitdrukking te brengen in een *staatkundige* verbondenheid. Wanneer de Chineesche „blijvers" h.t.l. aan een dergelijk streven, ook zelfs zijdelings, steun geven, is een wezenlijke aanpassing van deze groep aan deze maatschappij uitgesloten en is een oplossing van de hangende problemen niet meer mogelijk. Wie zich vreemdeling *wil* voelen, blijft vreemdeling en zal zich, vaak onbewust, ook als vreemdeling gedragen en ten slotte ook als zoodanig worden behandeld.

Een Indisch volksonderwijs voor Chineezen is ondenkbaar zonder Indisch-Chineesche onderwijzers; de vorming van een

voldoend aantal van dergelijke onderwijzers is niet mogelijk zonder een wezenlijke aanpassing van deze bevolkingsgroep aan hun Indische vaderland; een dergelijke aanpassing is uitgesloten, wanneer de Indische Chineezen toegeven aan Chineesche *staatsnationalistische* strevingen.

Hier ligt de actueele kern van het onderwijsprobleem voor de Chineezen. Alle andere vraagstukken op dit gebied, zooals het leerplan van de volksschool, de differentiatie van het onderwijs voor Chineezen, de uitbreiding van onderwijsgelegenheid, zijn in vergelijking met deze kwestie van volkomen secundaire beteekenis: zij komen nauwelijks aan de orde, wanneer niet bij voorbaat vaststaat dat men hier ook in staatkundigen zin te doen heeft met werkelijke burgers van Nederlandsch-Indië.

Het is buiten twijfel, dat bijv. de kwestie van het onderwijs in de Chineesche taal, geschiedenis en cultuur, in een gansch ander licht komt te staan en al lang zou zijn gekomen, wanneer zich daarmee niet aanstonds verbonden had een *staatkundig* nationalistisch streven. Het laat zich denken uiteraard binnen de grenzen van hetgeen deze maatschappij financieel kan dragen, dat er in ons onderwijssysteem ruimte zou zijn voor een bewustmaking van Chineesche cultureele waarden bij een onderwijs aan de Chineesche kinderen, maar dit uitsluitend in het kader van een opleiding *voor Indische burgers*. Dit blijft echter zuivere theorie, zoolang Chineesche cultuur en Chineesch staatkundig nationalisme in de practijk niet worden gescheiden.

Het antwoord op het onderwijsprobleem voor de Chineezen kan in eerste instantie alleen door de Indische-Chineesche bevolkingsgroep zelf worden gegeven.

DE GEZONDHEIDSTOESTAND DER CHINEEZEN IN NEDERLANDSCH-INDIË

DOOR KWA TJOAN SIOE

Waar de gegevens schaarsch zijn en vele van deze niet veel zeggend, is het een onmogelijkheid om over de gezondheidstoestand van de Chineezen in Ned.-Indië te schrijven.

Ondanks dit wil schrijver dezes toch een poging wagen enkele beschouwingen daaromtrent te geven. Het is geenszins de bedoeling om een objectief oordeel of een wetenschappelijke studie er van te geven. Wat hier zal volgen heeft geen andere pretentie dan een algemeene oppervlakkige beschouwing te geven van de opvattingen van de Chineezen in Ned.-Indië omtrent hun gezondheid, hoe die te verzorgen of te behoeden en verder wil dit een uiteenzetting geven van de opvattingen van mijn landgenooten over het ontstaan en de genezing van ziekten.

Voordat wij een uiteenzetting geven van het pas vermelde, willen wij enkele ziekten noemen, die men hier wel bij de Chineezen vindt, maar niet onder de andere bevolkingsgroepen.

De Chineesche bevolking hier moet verdeeld worden in twee groote groepen, n.l. 1e. de in China geborenen en in Indië geimmigreerd, de Sinkhe's of Totok-Chineezen en 2e. de Indo-Chineezen. De Totok-Chineezen kan men weer verdeelen in verschillende groepen, a. de Hokkians, afkomstig uit de provincie Fukien en wel van het eiland Amoy en zijn overwal, b. de andere uit dezelfde provincie, n.l. de Hoktjias, de Tiotjioes etc., een andere

groote groep wordt gevormd door de geïmmigreerden uit de provincie Kwantung. Uit deze provincie vindt men de groote groep van de Hakkas en de Kongfoes. De Hakkas [1]) zijn afkomstig uit het achterland van Swatow en de Kongfoes zijn afkomstig uit de omstreken van de stad Canton.

Ook de Indo-Chineezen kan men verdeelen in verschillende groepen, a. uit Chineesche ouders doch hier in Indië geboren, b. uit een Chineeschen vader en Indo-Chineesche moeder of omgekeerd, c. uit Chineeschen vader en Inlandsche moeder, enz.

De ziekten van iedere groep, die specifiek zijn voor die groep, zijn niet uitgemaakt. Wel zijn enkele ziekten bekend, die bij een of meer groepen worden gevonden en niet bij andere.

Als eerste voorbeeld willen wij noemen de *Clonorchiosis* [2]). Deze ziekte wordt veroorzaakt door een wormsoort, die in grooten getale zich in de galgangen van de lever nestelt en na korteren of langeren tijd een schrompeling van de lever tengevolge heeft. Bij een systematisch onderzoek te Batavia verricht vonden wij ongeveer $1^1/_2\%$ der geïmmigreerde Chineezen uit de provincie Kwangtung er mee geïnfecteerd, en wel speciaal de mannen. Bij de vrouwen uit dezelfde provincie konden wij slechts bij enkelen de aanwezigheid van de wormeieren vinden. Men vindt deze infectie zoowel bij de Hakkas als bij de Kongfoes. Bij Hokkian-Chineezen hebben wij de eieren nooit kunnen vaststellen. Evenmin vonden wij deze ziekte bij de hiergeborenen. Snijders en Maurer vonden in Medan de infectie bij 1 - 2% van de koelies. Mebius vond in 1919 bij 5 geïnfecteerden een geval voorkomend bij een in Batavia geborene. Het is echter jammer, dat er geen verdere gegevens waren te vinden of deze in Batavia geborene niet korteren of langeren tijd in China is geweest, zoodat deze de infectie daar kon hebben opgeloopen.

De sociale beteekenis van deze ziekte is, dat velen vroeg of laat onbestemde buikklachten vertoonen, alle mogelijke doctoren afloopen en zich arm dokteren, of, dat zij bij de opiumpijp verlichting zoeken. Enkelen zagen wij doodgaan aan leverschrompeling met doodelijke maagbloeding.

Deze ziekte hangt nauw samen met de gewoonten van de bewoners, vooral de mannelijke bewoners van de provincie Kwangtung, om rauwe visch te eten.

---

[1]) Dr. J. J. M. de Groot: Het Kongsiwezen van Borneo pag. 64 e.v.
[2]) Mebius: Geneeskundig tijdschrift voor Ned.-Indië 1919.
Kwa Tjoan Sioe: Idem 1926.

Een andere ziekte, ook veroorzaakt door een wormsoort, de *Paragonimus Westermanni,* die niet onder de Inheemschen of Europeanen voorkomt, hebben wij bij twee Hakkas, een Hokkian en een Korean gezien. Voor Korea is de paragonimus van de long een vrij verbreide infectie, voor de geïmmigreerde Chineezen is deze ziekte niet van beteekenis, evenmin voor de Indo-Chineezen of andere bevolkingsgroepen.

Gevallen van longbloedingen, veroorzaakt door *Spirochetosis bronchialis,* werd door Dr. Ongkiehong in Boeleleng en Singaradja geconstateerd. [1]) Ook wij in Batavia zagen enkele gevallen, ook alle, evenals in Singaradja, bij Hokkian-Chineezen. Veel beteekenis heeft deze ziekte ook niet. Evenmin heeft beteekenis het vinden van een geval van *Kala-azar* bij een jongedame, afkomstig uit de streken benoorden den Jang-tse-kiang.

De bovengenoemde ziekten hebben geen bijzondere voorkeur voor een bepaald ras. De infectie wordt slechts bepaald door de plaats of streek van herkomst.

Een andere ziekte van meer sociale beteekenis, die men tot voor kort onder de Chineesche zuigelingen en kleine kinderen vond, maar die nu naar wij hopen tot het verleden zal behooren, is de *Encephalopatia saturnina.* [2]) Deze ziekte, gekenmerkt door degeneratieve veranderingen van gedeelten van het hersenweefsel, wordt veroorzaakt door loodvergiftiging. Deze ziekte zagen wij heel veel onder de Chineesche kinderen en niet in zoo merkbare mate onder de andere bevolkingsgroepen. Men vond de ziekte zoowel onder de Singkhe's uit Kwantung, Fukien of uit andere streken van China, als onder de hier geboren Chineezen.

De encephalopatia saturnina onder de Chineesche kinderen was niets anders dan de gevreesde meestal doodelijke stuipen. Het voorkomen van die ziekte onder de Chineesche kinderen in deze streken, terwijl de andere bevolkingsgroepen er van gevrijwaard waren, kan men verklaren door het feit, dat de Chineezen als toiletpoeder voor de zoogende moeders en als strooipoeder voor de zuigelingen de mooi klevende, glanzende en tegen de jeuk werkzame loodcarbonaat houdende poeders prefereeren boven andere.

---

[1]) Dr. H. T. Ongkiehong: Geneesk. Tijdsch. Ned.-Indië.
[2]) Kwa Tjoan Sioe: Geneesk. Tijdsch. Ned.-Indië 1934.
Verhaart: Geneesk. Tijdsch. Ned.-Indië 1932.

Wij kunnen hier vermelden, dat door de prachtige samenwerking van Verhaart, de Langen en Kwa, deze ziekte practisch niet meer voorkomt onder de Chineesche bevolking. Dit mooie succes is bereikt .... doordat de Chineesche pers een krachtige actie heeft ingezet om de Chineesche moeders te waarschuwen tegen het gebruik van deze voor hun zuigelingen zoo hoogst gevaarlijke poeders. En het resultaat is merkwaardig geweest. Vanaf 18 December tot 3 Mei is geen enkel geval van encephalitis op onze kinderafdeeling opgenomen, terwijl ook door de Chineesche doctoren geen gevallen werden waargenomen. [1])

Vóór 1934 kregen wij bijna dagelijks een geval van kinderstuipen door lood veroorzaakt. Prof. de Langen schatte het aantal slachtoffers op 400 dooden en even zooveel sociaal-minderwaardigen, [2]) die tot last van de gemeenschap moeten leven. Op grond van onze eigen ervaring zijn de cijfers wel zeer aan den lagen kant.

Enkele cosmopolitische ziekten willen wij nog hier vermelden. Diabetes mellitus of suikerziekte komt als hooge uitzondering bij de Inheemschen van onze polikliniek voor. Dit is in overeenstemming met de ervaringen van de andere klinieken van de Centrale Burger Ziekenhuizen. Onze particuliere Inheemsche patiënten daarentegen, die tot de meer gegoeden behooren, vertoonden echter vele gevallen van suikerziekte. Dit zou vermoedelijk toegeschreven kunnen worden aan den meerderen welstand en ook aan het meer gemengde bloed van de gegoede Inheemschen, want heel dikwijls kunnen wij de invloeden van het Arabische bloed aan het uiterlijk herkennen. Ook Chineesch bloed zal dikwijls bij de gegoede Inheemschen aan te wijzen zijn. Trouwens wij weten wel, dat de Chineezen, die vroeger tot het Mohammedanisme waren overgegaan en Pranakans werden genoemd, beschouwd kunnen worden als de voorouders van vele der gegoede Inheemsche inwoners van Batavia.

Diabetes kunnen wij rekenen tot een ziekte van een oude beschaving, getuige het veelvuldig voorkomen onder de Joden in Europa en onder de minder gegoede Chineezen, die wij herhaaldelijk in onze poliklinieken zien.

Een andere ziekte, die wij meer bij Chineezen en Europeanen uit alle welstandsgroepen vinden en niet of zeer sporadisch bij de Inheemschen, is de maagzweer.

---

[1]) C. D. de Langen: Geneesk. Tijdsch. Ned.-Indië 1934 pag. 151 en 785.
[2]) Kwa Tjoan Sioe: Trans-ninth Congress, Far East Assoc. Trop. Med. Nanking 1934, 2, pp. 371-380.

Waaraan dit toegeschreven moet worden, weten wij niet, misschien aan de levensgewoonten, aan het dieet?

Het is wel verleidelijk om over meerdere ziekten het een en ander te vermelden, doch de ruimte laat het niet toe en wij willen ons nu beperken tot het vermelden van twee volksziekten, n.l. de Tuberculose en de Syphilis.

Wat deze eerste betreft kunnen wij kort zijn. Tuberculose is een algemeen verbreide ziekte van de beschaving. De dichte opeenhooping van de Chineesche bevolking in kleine en bedompte huizen, waar meestal om de een of andere reden licht en lucht uit de woon- en slaapvertrekken geweerd worden, is een gunstige factor voor de algemeene verbreiding van deze volkskwaal.

In dit opzicht kan men verwachten, dat de Chineesche bevolkingsgroep in de groote centra in een bijzonder slechte positie verkeert. De immigranten, meestal jonge Chineezen met een vasten wil om eenmaal een vrije en onafhankelijke tauke (hoofd of eigenaar van een zaak of bedrijf) te worden, schuwen geen enkelen arbeid, werken dag in dag uit zonder zich te ontzien, nemen niet de noodige ontspanning, leven daarbij heel sober en stellen weinig eischen aan hun behuizing. Is het dan te verwonderen, dat vele van de energieke en jonge immigranten ten prooi vallen aan de tuberculose, voordat zij hun doel hebben bereikt?

Interessanter is het vraagstuk van de syphilis onder de Chineezen.

Toen wij in 1921 in de C.B.Z. te Batavia werkten, lagen in onze zaal 4 Chineesche patiënten tusschen meer dan 45 Inheemschen. Op een dag vroeg de directeur ons om samen de patiënten te onderzoeken. Voor ieder bed met een Chineeschen patiënt vroeg de directeur ons: Een lues patiënt? En ons antwoord was steeds bevestigend. Hierop volgde de uitspraak van onzen directeur: het is bedroevend, bijna alle Chineezen hebben lues.

In Juni 1922 vestigden wij ons als particulier arts te Batavia. Als een der eerste Chineesche artsen kregen wij direct een goede praktijk. De eerste maanden waren maanden vol met beproevingen voor ons. Bijna ieder patiënt vroeg ons om een injectie. Velen kwamen werkelijk met venerische infectie ons opzoeken, anderen met gewone banale ziekten.

Van die gevallen, waarbij wij een injectie weigerden te geven, kwamen de patiënten niet meer bij ons terug. Voor gewone ziekten niet van venerischen aard wilden zij liever Chineesche medicamenten hebben.

Wat ons buitengewoon heeft getroffen, was het veelvuldig voorkomen van stuipen onder de Chineesche kinderen. Nu komen stuipen onder de Europeesche kinderen ook wel veelvuldig voor in aansluiting aan hooge koortsen of eventueel ingewandswormen en bij infectieuze hersenaandoeningen. De meeste stuipen bij de kindertjes met een zwak zenuwgestel verdwenen met de daling van de temperatuur of met het verdrijven van de andere oorzaken. Bij de Chineesche kinderen zagen wij een ander beeld. Jonge kinderen uit gezonde ouders in buitengewoon goeden voedingstoestand, zonder eenige temperatuursverhooging, alleen wat bleekjes uitziend, kregen stuipen. Wat wij er ook aan deden, de meesten waren niet te redden. Oudere collega's in consult geroepen konden geen ander advies geven dan symptomatisch te handelen en de kinderen antiluetisch te behandelen, want „alle Chineezen zijn luetisch geïnfecteerd." Zelfs wanneer het bloedonderzoek bij de ouders een negatief resultaat vertoonde, vertelden de oudere collega's, dat het niet uitgesloten zou zijn, dat de grootouders een syphilitische infectie gehad konden hebben.

Het was voor een Chineeschen medicus allesbehalve prettig om de apodictische uitspraak van de oudere, meer ervaren, collega's te moeten accepteeren bij gemis aan eigen beter inzicht. Zouden werkelijk alle Chineezen syphilitisch zijn?

In den loop der jaren kregen wij meer vertrouwen van onze eigen volksgenooten en werden wij in alle mogelijke gevallen van ziekte geraadpleegd. Ons materiaal over kinderstuipen hoopte zich op. Duizenden gevallen van encephalitis bij Chineesche kindertjes kregen wij te zien. Voor ons was het toen een uitgemaakte zaak dat die stuipen niets met syphilis te maken hadden. Het ziektebeeld hebben wij in den loop der jaren met vrij groote zekerheid kunnen vaststellen. Het zoeken naar de oorzaak heeft echter nog geen succes gehad. Een mededeeling van Dr. Verhaart, hersenpatholoog van de Geneeskundige Hoogeschool te Batavia, over de vondst bij een sectie van een aan encephalitis gestorven kind gaf ons aanleiding meer dergelijke slachtoffers van de onbekende encephalitisgevallen ter sectie op te sturen. [1])

Vastgesteld werd, dat noch aan de hersenen, noch aan eenig ander orgaan syphilitische veranderingen werden gevonden. Voor het eerst hadden wij toen de wetenschappelijke bevestiging van ons

---

[1]) W. J. Verhaart: Geneesk Tijdsch. Ned.-Indië 1932 pag. 1705.

vermoeden, dat syphilis niets te maken had met de gevreesde stuipen onder de Chineesche kindertjes.

Een verdere stap in de ontknooping van het syphilisvraagstuk onder de Chineezen in Ned.-Indië werd mogelijk gemaakt door de oprichting van het consultatiebureau voor zuigelingen door de Chineesche Vereeniging Jang Seng Ie te Batavia. [1]) De zorg voor de zuigelingen werd verdeeld in twee gedeelten, t.w. de postnatale zorg en de antenatale. De antenatale zorg stond onder leiding van Dr. de Geus, nu leeraar in de gynaecologie en obstetrie aan de N.I.A.S. te Soerabaia. Systematisch werd door Dr. de Geus van iedere zwangere vrouw, die zich voor onderzoek aan het consultatiebureau van Jang Seng Ie meldde, het bloed onderzocht op eventueele latente syphilis. Dr. Loe Ping Kian, die de verkregen gegevens uitwerkte, kwam tot de volgende conclusies: [2])

> „Op grond van een obstetrisch-anamnestisch, serologisch en vluchtig klinisch onderzoek bij 841 Chineesche zwangeren, die van Mei 1931 tot 30 Juni 1935 het consultatiebureau voor zwangerenonderzoek van de Jang Seng Ie te Batavia hebben bezocht, welk onderzoek in twijfelachtige gevallen ook bij de echtgenooten is uitgebreid, werd een minimum lues frequentie van ruim 7,5% gevonden. Dit cijfer stemt nagenoeg overeen met de cijfers, die men in Europa op verschillende poliklinieken voor zwangerenonderzoek heeft gevonden."

Uit de boven vermelde resultaten kunnen wij nu gerust zeggen, dat de opvatting, als zouden alle Chineezen syphilitisch geïnfecteerd zijn, grondig herzien moet worden. Statistisch kunnen wij wel zeggen, dat de luesfrequentie onder de Chineesche bevolking in Ned.-Indië nagenoeg dezelfde is als in de meeste steden in Europa. Practisch kunnen wij ook zeggen, dat de Chineesche bevolking hier niet meer besmet is met syphilis dan de bevolking in de Europeesche steden. Wij komen later terug op den schijn, die gewekt werd bij onze Europeesche collegae en ook bij ons zelf in het begin van onze particuliere praktijk.

* * *

---

[1]) Kwa Tjoan Sioe: Childwelfare in the Tropics Trans. 9th Congress, F. E. A. Tropic Mod. Nanking 1934, 2, pag. 787-790.

[2]) Hoe Ping Kian: Geneesk. Tijdsch. Ned.-Indië 1936 pag. 748

Opvattingen van de Chineezen in Ned.-Indië t.o.v. de zorg voor hun Gezondheid

Men kent onder de Chineezen reeds de waarheid van het gezegde, dat voorkomen beter is dan genezen. In het dagelijksche leven van iederen Chinees, hij zij een totok of een hiergeborene, geeft men over het algemeen veel acht op zijn gezondheidstoestand en men tracht door een sober leven, door het niet eten van bepaalde soorten van eetwaren of door het innemen van bepaalde medicamenten zich gezond en fit te houden.

Men tracht op alle mogelijke manieren de slechte invloeden, die het lichaam of de mensch ziek kunnen maken, verre van zich te houden. Men is over het algemeen bang voor den „wind", die gemakkelijk het menschelijk lichaam binnendringt en zoo de mensch ziek maakt. Het eten van heete of koude spijzen wordt zooveel mogelijk vermeden. Een zwangere moet dit vooral in acht nemen, opdat het kind later niet door de slechte invloeden van het eten van ongeschikt voedsel door de moeder gedurende de zwangerschap ziekelijk ter wereld zal komen. Een zoogende vrouw moet ook voorzichtigheid betrachten met haar voeding en levenswijze. Het eten van „barang dingin" zou het zog ongeschikt maken voor het kind, dat buikloop zou krijgen. Men gaat zelfs zoover, dat zwangere vrouwen en zoogende moeders niets anders durven eten dan witte rijst en wat zout. Dit geeft dikwijls aanleiding tot het ontstaan van ziekten tengevolge van een tekort aan vitaminen. Vele Chineesche vrouwen krijgen na het kraambed niet zelden beri-beri. [1]) Het kind van dergelijke vrouwen, dat aan de borst gevoed wordt, is aan een groot gevaar blootgesteld, n.l. om kinderberi-beri op te loopen. Wanneer de beri-beri bij deze zuigelingen niet tijdig herkend wordt, zullen zij onherroepelijk aan die ziekte succombeeren. Het is een bekend feit, dat de beste voeding voor den zuigeling de moedermelk is. In het begin van onze medische praktijk moesten wij dikwijls van vele ouders aanhooren, dat hun kinderen kunstvoeding moesten hebben, omdat de melk van de eigen moeder niet deugde. Op onze aanbeveling om het kind toch maar de borst te geven, kregen wij dikwijls tot antwoord, dat zoovele kinderen aan de borst gevoed gestorven waren, terwijl de andere kinderen met koemelk gevoed in leven konden

---

[1]) Kwa Tjoan Sioe: Chineesche Revue 1928 afl. I.

blijven. Deze ervaringsfeiten van de vele Chineesche ouders bleken in de meeste gevallen waar te zijn. Wij weten nu, dat het zog van dergelijke moeders een tekort heeft aan vitaminen, voornamelijk B-vitamine, zoodat kinderen met dergelijk zog gevoed op den langen duur aan beri-beri ten offer vallen.

De vrees voor de slechte invloeden van de „angin" heeft er toe geleid, dat de kinderen in deze warme gewesten overmatig dik gekleed worden en in kamers worden gehouden met gesloten ramen en deuren. Het zonlicht wordt ook zooveel mogelijk uit de verblijven van oud en jong geweerd. Als gevolg hiervan kan men noemen het ontstaan van ziekten door een tekort aan licht en lucht. Dergelijke kinderen hebben een mooie blanke huid, vaak echter geschonden door roodehond en alle mogelijke puisten, maar het beenderstelsel blijft minderwaardig en de kinderen zijn dikwijls zeer vatbaar voor longontsteking.

Verschillende gewoonten, die men onder de Chineezen vindt, zooals hierboven vermeld, kunnen ons een verklaring geven van het feit, dat de sterfte onder de Chineezen hier in Ned.-Indië zooveel hooger is dan onder de Europeanen.

Ter illustratie diene het volgende staatje: [1])

Totaal aantal van de bevolking te Batavia	VOLKSTELLING 1930 EUROPEANEN 31998				VOLKSTELLING 1930 CHINEEZEN 71592			
	1930	1931	1932	1933	1930	1931	1932	1933
Totaal aantal sterfgevallen	350	328	359	309	1732	1681	1537	1445
Mortaliteit per jaar	10.94	10.25	11.21	9.28	24.19	23.48	21.46	20.18
Totaal gestorven onder het jaar	67	65	87	66	763	801	679	578
% van de gestorvenen onder 't jaar van de totale sterfte	19.2	19.8	24.2	21.4	44	48	44	40
Gemiddeld percentage van gestorvenen onder den leeftijd van 1 jaar van het totaal gedurende 4 jaar	Totaal gestorven 1346 in 4 jaar. Hiervan kinderen beneden 1 jaar 285 = 21%				Totaal gestorven 6395 in 4 jaar. Hiervan kinderen beneden 1 jaar 2821 = 44 %.			

[1]) Kwa Tjoan Sioe: Feestbundel Geneesk. Tijdsch. Ned.-Indië 1936

De gereproduceerde cijfers op zich zelf zeggen natuurlijk niet veel, wanneer wij de leeftijdsbezetting van de Chineesche en Europeesche bevolking niet kennen. Wel echter de zuigelingen-sterfte, die 25-30% bedraagt bij de Chineezen, terwijl de Europeesche zuigelingen slechts een mortaliteitscijfer van ongeveer 7% vertoonen. Een hoog mortaliteitscijfer kan ons een aanwijzing geven van de morbiditeit, die ook hoog moet zijn onder de Chineezen hier te lande. De cijfers van Batavia zijn nagenoeg dezelfde als die van de andere groote steden in den archipel.

Boven is reeds een en ander gezegd over de buitengewone zorgen, die de Chineezen in acht nemen om ziekten verre van zich te houden. De hooge mortaliteitscijfers zijn echter niet in overeenstemming met die voorzorgen, die bijna iedere Chinees voor zijn gezondheid neemt. Enkele oorzaken hebben wij reeds genoemd; bepaalde opvattingen, die gevaarlijk zijn voor de gezondheid.

Het is een zeer oud gezegde bij de Chineezen, „dat voor het bewaren van de gezondheid drie dingen noodig zijn", ten eerste: het voorkomen van de ziekten, ten tweede: het kennen van de dieetleer en ten derde: het medicineeren van ziekten. Van deze drie is de laatstgenoemde het gemakkelijkst terwijl de eerste de moeilijkste opgave voor den arts vormt. [1])

Iedere Chinees is doordrongen van deze drie voorname dingen om de gezondheid te bewaren en ieder doet zijn best om gezond te blijven.

De Chinees in Indië moet werken, de koelie wil eenmaal chef worden, de winkelier wil vooruit komen. Zij, die het niet ver kunnen brengen, moeten trachten door vlijt en soberheid iets op zij te leggen om een doodkist en eigen graf te kunnen koopen of om in China te kunnen sterven of om er begraven te worden.

Ziek zijn beteekent niet in staat zijn om te werken, dit moet op alle mogelijke manieren voorkomen worden.

Gedurende de zwangerschap tracht men de gezondheid van moeder en kind te bewaken, bij de geboorte wordt aan de kraamvrouw een decoct te drinken gegeven om een voorspoedige bevalling te bewerkstelligen, het kind krijgt direct na de geboorte een obatje te zuigen, tjoesee of tjoesa, cinnaber gemengd met honig of wonderolie.

---

[1]) K. M. Wong in: Wong en Wu: History of Chinese Medicine.

Zoo gaat men verder het leven in. De zoogende moeder moet goed dieet houden, zooals boven reeds gezegd.

Is men ziek, dan roept men de hulp in van den besten medicijnman of dokter, dien men betalen kan. Men besteedt heel veel geld. Men deinst er niet voor terug om hooge honoraria te betalen of dure medicamenten te koopen, om de gewaande beste hulp te kunnen krijgen. In den kortst mogelijken tijd moet de ziekte overwonnen worden. Men wil weer gauw aan het werk komen en men wil de ziekte geen gelegenheid geven om zich in het lichaam blijvend te nestelen.

Om een indruk te hebben van het verlangen van de Chineezen om voorbehoedmiddelen en geneesmiddelen voor het behoud van hun gezondheid, heeft men slechts de advertentiekolommen van de Sino-maleische of Chineesche bladen door te kijken.

Ondanks de groote zorgen, die de Chineezen besteden aan hun individueele gezondheidszorg, zijn de sterftecijfers van hen zoo buitengewoon hoog vergeleken met die van de Europeanen. Hoe komt dat?

De Chinees beschouwt den mensch als een onderdeel van het heelal en dit met alles wat er in is, is niets anders dan een uiting van de wisselwerking van Yang en Yin (Mannelijk-Vrouwelijk, Positief-Negatief, Warmte-Koude, Licht-Donker, etc.) [1])

Alles wat onder de zon is, is niets anders dan uitingen van Yang en Yin in bepaalde verhoudingen. Wanneer voor ieder ding of wezen de bepaalde verhouding van de Yang- en Yin-principes harmonisch blijft, zoo zal alles in goede orde verkeeren. Wordt deze harmonische verhouding verstoord, dan is het met de goede orde gedaan.

De mensch als klein onderdeel van de heele wereld is ook geheel doordrengd met die twee principes Yang en Yin. Is de harmonische verhouding van Yang en Yin bij een persoon behouden, dan is

---

[1]) Wong & Wu: History of Chinese medicine Shanghai 1932.
Bleeker: Bijdragen tot de kennis der Genees- en artsenijenkunde onder de Chineezen in het algemeen en die te Batavia in het bijzonder Natuurg. Archief 1844.
W. R. Morse: Chinese Medicine, Clio Medica, N. York 1934.
Dr. P. J. Kleiweg de Zwaan: Volkerkundliches und Geschichtliches über die Heilkunde der Chinesen und Japaner Nat. Verk. Holl. Mij der Wetensch. Haarlem 1917.
Dr. T. Nakayama: Acupuncture et Médicine Chinoise vérifiées au Japon. Collection „Hippocrate" Paris 1934.

de persoon gezond. Is die verhouding verstoord, dan wordt de persoon ziek.

In de Chineesche geneeskunde wordt alles beschouwd onder het licht van de goede verhouding, die tusschen Yang en Yin moet bestaan.

Het menschelijk lichaam wordt verdeeld in Yang- en Yin-organen. Zoo is de huid, die het lichaam bedekt Yang, terwijl het binnenste deel van het lichaam Yin is. De rug is Yang en de buik Yin. Hart en lever behooren tot de Yang-organen, terwijl milt, longen en nieren Yin-organen zijn.

Een ziekte wordt Yang genoemd wanneer die veroorzaakt is door uitwendige oorzaken en Yin, wanneer de oorzaak een interne is.

Een ziekte wordt ook Yang genoemd, wanneer Yin in exces aanwezig is en omgekeerd wordt een ziekte Yin genoemd, wanneer Yang predomineert.

De Chineesche medicijnman bepaalt de diagnose door de anamnese, dus het ondervragen van den patiënt, het observeeren van gang en gelaatsuitdrukking en de bewegingen en verder door een langdurig betasten van beide polsen van den zieke. De medicijnman bepaalt na zijn onderzoek den aard van de ziekte en de behandeling bestaat in het terugbrengen van de goede harmonische verhouding van Yang en Yin.

Delfstoffen, planten en dieren zijn alle ook van Yang en Yin doordrengt. Bij de eene soort heeft men een overvloed van Yang en bij de andere een overvloed van Yin. De kunst van de genezing van een zieke bestaat nu hieruit om het gestoorde evenwicht van Yang en Yin te herstellen door het toedienen van Yangrijke of Yinrijke medicamenten of voedsel aan den patiënt.

Welke stoffen of medicamenten rijk zijn aan Yang of Yin kan men vinden in de verschillende Chineesche handboeken, waarvan het groote standaardwerk van Li Shi Chen, de Pen T'sao Kang Mu, geschreven in 1552 - 1578, bestaande uit 52 deelen, tot nu toe het meest populaire is.

Kan men door het voelen van den pols zonder verder lichamelijk of een gecompliceerd laboratorium-onderzoek den aard van de ziekte bepalen? Valentijn in 1725 vermeldt in zijn boek verschillende verbluffende staaltjes van diagnosestelling door een Chineeschen geneesheer te Batavia door middel van polsvoelen alleen.

Voor een Chineeschen geneesheer is de kunst van de polsvoelerij de voornaamste. Maar hoe leert men dat?

In China ging men vroeger in de leer bij een beroemden geneesheer. Men werd als knecht aangenomen o.a. om de medicamenten fijn te malen. Later, wanneer de leermeester de karaktereigenschappen van den candidaat waardig keurde om in de geheimen van het vak ingewijd te worden, kon deze beginnen zich te oefenen in het onderzoeken en behandelen van patiënten. Meestal wordt de zoon de opvolger van den vader. Velen oefenen de geneeskunde uit door alleen medische boeken bestudeerd te hebben. De meesten echter, die in Indië praktiseeren hebben noch een beroemden leermeester gehad, noch hebben zij uit de boeken gestudeerd, maar hebben wel de brutaliteit zichzelf den flinksten geneeskundige voor bepaalde ziekten te noemen.

Het bezit van goed beproefde recepten voor bepaalde ziekten of symptomen, eenige welwillende vrienden, die attesten afgeven en de noodige advertenties en bulletins zijn voor de brutalen voldoende om zich geneeskundige te noemen.

Een bestaan vinden de meeste Chineesche geneeskundigen met de uitoefening van de oude Chineesche Geneeskunst wel, want tot nu toe blijven de meeste Chineezen trouw aan hun oude Geneeswijze. Dit kan men beter begrijpen, wanneer men weet, dat zelfs wijlen Keizer Meiji, de grondlegger van het moderne Japan, stichter van de medische faculteit te Tokio in 1884, trouw bleef aan de Chineesche geneeswijze voor Hem en Zijn familie. Voor één ziekte heeft men respect en vertrouwen leeren stellen in de Europeesche kunde van genezen. Men heeft luetische en framboesia-zweren als door een wonder zien genezen door inspuitingen met salvarsan en neosalvarsan.

De populariteit van de Europeesche geneeswijze werd in Indië en in de andere Oostersche landen geïntroduceerd door het salvarsan !

Was het dan te verwonderen, dat onze oudere Europeesche collegae den indruk kregen, dat bijna alle Chineezen syphilis hebben ?

De Chineesche Geneeskunde, duizenden jaren oud, is zeer logisch opgebouwd. Logica is echter gebonden aan een uitgangspunt. De logisch opgebouwde Chineesche Geneeskunde heeft echter als uitgangspunt het herstellen van de harmonie tusschen de Yang- en Yin-krachten door middel van het toevoeren van het tekort van buiten middels substanties, die rijk zijn aan Yang of Yin. De vaststelling van den aard der ziekte is te speculatief en

vooral in Indië, waar iedereen zich Chineesche geneeskundige mag noemen, al heeft die van de geneeskunst niet het minste begrip, maakt het feit verklaarbaar, dat onder de Chineesche bevolking zooveel verwarde begrippen heerschen omtrent de zorg voor het behoud van hun gezondheid. Op het gebied van de diagnostiek en het voorkomen van ziekten zijn de Westerlingen ontegenzeglijk ons verre de baas. Dit vinden wij ook uitgedrukt in de mortaliteitscijfers hierboven vermeld. Dit neemt echter niet weg, dat op het gebied van de genezing van ziekten, de Chineesche Geneeskunde haar sporen wel heeft verdiend. Soulié de Morant schrijft: Les nouveaux docteurs à l'européenne, enfin, bien qu'orgueilleux de leur diplôme, ne pouvaient nier les succès de la méthode chinoise qui avait sauvé leurs parents de tant de maladies. Quand ils voyaient échouer la méthode européenne dans certains cas, aisément guéris, ils le savaient, par la méthode chinoise, ils n'hésitaient pas à envoyer les malades chez un praticien a l'ancienne mode.

Resumeerend kunnen wij zeggen, dat er onder de Chineezen in Ned.-Indië ziekten gevonden worden, die men bij de andere bevolkingsgroepen niet vindt, maar deze ziekten moeten geweten worden aan geografische factoren of aan gebruiken, die gemakkelijk te elimineeren zijn zooals in het geval van de kinderstuipen door loodvergiftiging. Raseigenschappen zijn daar niet de oorzaak van. Voor andere ziekten, zooals diabetes en maagzweer, weten wij niet waarom men die ziekten meer bij Europeanen vindt dan bij de Inheemschen.

De Chinees besteedt veel zorg voor het behouden van zijn gezondheid en heeft er veel voor over om, wanneer hij ziek wordt, zoo gauw mogelijk van zijn ziekte te herstellen.

Ondanks dit vertoont de Chineesche mortaliteit een veel hooger cijfer dan die van de Europeanen.

Dit komt door de speculatieve mogelijkheden in de Chineesche Geneeskunde, die vooral bij gebrek aan contrôle over de kundigheden van de Chineesche medicijnmannen, voor de gezondheid van de Chineezen veel kwaad kunnen stichten.

De diagnostiek en de prophylaxis zijn in het bedwingen van infectieziekten en ziekten tengevolge van deficiente voeding, zooals beri-beri en andere avitaminosen, in Europa veel verder gevorderd dan in Oud-China.

HET CULTUREELE LEVEN DER CHINEEZEN IN NEDERLANDSCH-INDIË

DOOR KWEE KEK BENG

Onder cultuur verstaat de Chinees meer dan de Westerling, want vooral op het gebied der kunsten is hij met het klassieke aantal zeven niet tevreden: onder kunst verstaat de Chinees bijv. ook calligraphie, die soms hooger geschat wordt dan de schilderkunst, terwijl ook de .... kookkunst door dichters als Yuan Mei en Li Li Weng in hun werken [1]) wordt verheerlijkt, daar zij met Werumeus Buning blijkbaar van meening zijn dat het leven veel rijker is dan wij vermoeden: „Ge zult nooit een kunst, een beschaving en een volk leeren kennen, als ge niet weet wat het eet en drinkt. Het hart van een volk leeft niet alleen in zijn kathedralen en musea. Het leeft ook in zijn keukens waarvan het iederen dag leeft". [2])

Doch niet alleen op het gebied der schoone kunsten, maar ook ten opzichte van de *religie* neemt de Chinees een veel ruimer standpunt in dan welk ander sterveling ook.

Evenals hij aan zeven kunsten niet genoeg heeft, lescht de Chinees zijn religieuzen dorst liefst aan meer dan een Bron. China is het land waar drie groote godsdiensten of leerstelsels broederlijk naast en door elkaar leven. De Chineesche geleerde uit de zesde eeuw, die een Taoistischen hoed, een Boeddhistischen sjaal en

---

[1]) Lin Yu Tang: My country and my people, p. 339.
[2]) Anthonie Donker Het: boek der vertroosting, p. 14.

Confucianistische schoenen droeg, vindt men in onzen tijd hier in Indië terug te Bandoeng in den persoon van den bekenden Chineeschen broodbakker Ong Soe An, die nog niet zoo heel lang geleden Adyar in Britsch-Indië heeft bezocht om Annie Besant en Krishnamurti te ontmoeten. De Heer Ong is hoofdbestuurslid van de Theosofische Vereeniging en tevens eerelid van de Java Buddhist Association, terwijl hij ook bestuurslid is geweest van de Confucianistische Vereeniging Khong Kauw Tjong Hwee en nu nog veel belang stelt in Confucianistische aangelegenheden.

In het Westen is men Christen, Boeddhist of Mohammedaan, of zelfs nader gepreciseerd Lutheraan of Roomsch-Katholiek, Wesleyaan of Christian Scientist.

Onder de Chineezen echter heeft de wijde nationale kleeding met zeer wijde mouwen de voorkeur boven het nauwsluitend keurslijf, en in geestelijk opzicht is dit eveneens het geval: geen benauwend sectarisme, maar geestelijke ruimheid, al doet deze dan ook somwijlen wat flodderig aan.

De drie voornaamste leerstelsels, die van ouds op het Chineesche volk grooten invloed uitoefenen, zijn zooals bekend het Taoisme, het Confucianisme en het Boeddhisme. [1]) Voor deze drie bestond sinds onheugelijke tijden reeds een soort volksgodsdienst, waarvan de voornaamste kenmerken zijn : de vooroudervereering en de cosmische gedachte.

Het Confucianisme heeft de vooroudervereering geaccentueerd en de cosmische harmonie herleid tot harmonische betrekkingen tusschen familieleden onderling en tusschen alle medemenschen, die „tusschen de vier zeeën broeders zijn".

Het Taoïsme legt vooral den nadruk op de cosmische betrekking tusschen mensch en Heelal en geen wonder dat Chineesche mystici en occultisten vaak uitgesproken Taoïstisch gezind zijn.

Het Boeddhisme, in menig opzicht aan het Taoisme verwant, heeft met zijn leer der zielsverhuizing en zijn Kwan Yin figuur het Chineesche volk wellicht evenveel beïnvloed als omgekeerd, want het oorspronkelijke Boeddhisme is in menig opzicht verchineesd. Kwan Yin (in het Japansch Kwannon), oorspronkelijk de mannelijke godheid Avalokasvara, is door het assimilatieproces

---

[1]) Zie „Einigungsbestrebungen zwischen Konfuzianismus, Taoismus und Buddhismus" in Alfred Forke „Gesch. der mittelalterl. chin. Philosophie" (Hamburg, 1934, S. 229).

in China zelfs van sexe veranderd en is tot op heden de meest populaire Chineesche godin gebleven.

Deze drie leeren, de „san chiao" (sam kauw), vormen de basis van het Chineesche volksgeloof, terwijl het toch reeds groote aantal Boeddhistische en Taoistische godheden nog vermeerderd wordt door legendarische en zelfs historische personen, die later tot heiligen of godheden werden verklaard en als zoodanig worden vereerd. De zgn. „God van den Oorlog", ook hier in Indië zeer populair, is Kuan Yu of Kwan Kung, een veldheer uit de San Kuo (Sam Kok) periode, die in 162 in de tegenwoordige provincie Shansi is geboren. Een ander voorbeeld is de beroemde eunuch Cheng Ho uit de 15e eeuw, die ook Java heeft bezocht en hier als „Sam Po Toa Lang" geweldigen indruk ook op de inheemsche bevolking moet hebben gemaakt. De bekende tempel te Simongan, Semarang, is aan dezen zeevaarder gewijd. [1])

Is de Chineesche volksgodsdienst in China reeds een mengelmoesje van verschillende elementen, onder de in Indië levende Chineezen en vooral onder de hiergeborenen, komt hier nog wat bij. Vele Mohammedaansche of andere gebruiken der verschillende inheemsche bevolkingsgroepen worden overgenomen en zooals menig Indische Chinees bij ziekte zoowel baat zoekt bij Chineesche als Inheemsche of Europeesche medicamenten, zoo zal hij in zielenood verkeerende zijn toevlucht nemen zoowel tot de eigen goden in de tempels als bijv. tot het graf van een Mohammedaansche heilige te Loarbatang of tot dat van den theosophisch angehauchten Mohamad Santri te Giridjaja (Tjitjoeroek). Bij het bouwen van een huis zal hij niet nalaten om de booze geesten te bezweren op inheemsche wijze door wierook en het begraven van een karbouwenkop, en als hij bovendien in de gelukkige omstandigheid verkeert een steen van den heiligen berg Taishan in China (waar een Taoistische tempel broederlijk bij een Confucianistische gebouwd is !) te kunnen bemachtigen, zal hij den steen zeker inmetselen, zoodat ook hier de Chineesche neiging zich vertoont om niet alleen zooveel mogelijk alle menschen, doch ook alle mogelijke geesten, spoken, goden en halfgoden te vriend te houden.

Een dergelijke eclectische houding heeft natuurlijk zijn voor- en nadeelen; in het gunstige geval neemt men uit verschillende

---

[1]) Zie over dezen tempel I. W. Young: „La grotte de Sam Po" in „T'oung Pao" (Leiden 1898).

stelsels het beste, doch het gevaar is zeker niet denkbeeldig, dat men op die manier groote kans loopt om het slechtste van alle mogelijke soorten van geloof en bijgeloof in zich te verzamelen. Door deze houding is het ook verklaarbaar waarom zoo weinig Chineezen zich laten bekeeren tot een bepaalden godsdienst onverschillig welken, en teekenend zeker is het feit, dat in heel Indië slechts één enkele (zuivere) Confucianistische tempel bestaat, nl. de Boen Bio te Soerabaja. Er zijn hier en daar wel is waar zgn. vereenigingen van Confucianisten (Kong Kauw Hwee's), maar bijzonder groot is het aantal zuivere Confucianisten beslist niet. Wel zijn zoogoed als alle Chineezen ook hier te lande in zooverre als Confucianistisch te beschouwen, doordat zelfs zij, die sterk verwesterscht of verinlandscht zijn, nog steeds de vooruderenvereering hoog in eere houden, maar sterk in de leer zijn zij allesbehalve.

Religieus verdraagzaam en geneigd tot compromis ook in godsdienstige aangelegenheden, laat de Chinees anderen liefst zalig worden op eigen wijze. Wij hebben zooeven Kwan Yin de populairste Chineesche godin genoemd; in menig huis heeft men, behalve het huisaltaar, nog een apart altaartje voor Kwan Yin en te Batavia vindt men in één straat (Prinsenlaan) zelfs twee tempels aan haar gewijd. Eén van deze tempels is vermeldenswaard, omdat ze geheel door vrouwen wordt verzorgd, voor Indië een groote zeldzaamheid. Kwan Yin is zeker één der mooiste figuren en sommige Kwan Yin-beeldjes scheppen zulk een sfeer van roerende devotie, dat zelfs een zendeling als A. K. de Groot hierover zegt: „Als kunstuiting zal ieder Protestant hier waardeering uiten en is deze figuur boven onzen lof verheven. De uitbeelding van Kwan Yin gaat in reinheid zeker Maria te boven" (Zendingstijdschr. „De Opwekker", Oct. 1934). Chineesche kunst en religieuze zin hebben elkaar in Kwan Yin gevonden en hoe materialistisch gezind men het Chineesche volk in hun dagelijksch doen ook vinden mag, er zijn oogenblikken ook in het even van iederen Chinees, waarin hij zwijgend neerknielt, overmand door gevoelens te diep voor ijdele woorden.

Een aantal godsdienstige geschriften zijn uit het Chineesch in het Maleisch vertaald, zooals de Tjoe In Giok Lek, de Kwan Sie Boen, de Tay Seng Boat Kiap Tjin Keng, enz.

Over het leven van Confucius bestaat een werk in het Maleisch („Hikajat Khong Hoe Tjoe") van den bekenden thans reeds lang

gestorven Lie Kim Hok (1886—1913), wiens rijmwerk „Siti Akbari" eens onder de Indische Chineezen even bekend was als de gedichten van Ter Haar of van W. J. van Zeggelen tientallen jaren terug onder de Hollanders.

Afzonderlijke vermelding verdient ook de Heer Tan Khoen Swie te Kediri, de uitgever van een groot aantal werkjes zoowel in het Javaansch als in het Maleisch betreffende Javaansche cultuur, theosofie, Boeddhisme en oud Chineesche wijsheid. Enkele titels bewijzen reeds dat ook deze uitgever evenals velen zijner landgenooten eclectisch is aangelegd: „Weda agama", „Gotama Buddha", „A.B.C. Nabi Lo Tjoe", „Rama Krisna". Zeer merkwaardig is zeker dat tot op dit moment nog geen volledige Maleische vertaling bestaat van de Vier Confucianistische Boeken en de Vijf Klassieken (Sze Soe — Oe Ching); wel is het bekende werk over de „24 voorbeelden over ouderliefde" (Djie Sie Hauw") zoowel op rijm als in proza vertaald. Weinig bekend is zeker, dat de vader van Gouverneur-Generaal Joan van Hoorn de wijsheid van Confucius in het Nederlandsch in dicht heeft geparaphraseerd; een exemplaar van dit hoogst zeldzaam geworden boekje bevindt zich nog in het Bataviaasch Museum. In de eerste aflevering van de „Mededeelingen van het China Instituut" vindt men den inhoud van dit werkje in zijn geheel afgedrukt.

In den loop der tijden en door blijvende vestiging in deze gewesten is een aantal Chineezen tot den Islam overgegaan; op Molenvliet Oost (Batavia-Stad) bevindt zich tot op heden een mesigit, die in 1786 door en voor Mohammedaansche Chineezen is opgericht; in de nabijheid van deze moskee staat nog het graf van de vrouw van den Chineeschen bouwer van het bedehuis en ook dit graf met Chineesche karakters vol Chineesche ornamenten (verfoeilijke afgoderij in streng Islamitische oogen) toont aan, hoe moeilijk het zelfs den bekeerden Chinees valt om zich te wringen in het nauwe keurslijf van één bepaalden godsdienst. [1]) Het aantal Chineesche Mohammedanen in Indië is klein, hoewel op enkele plaatsen, zooals bijv. Makasser, waar zich de zetel bevindt van een Vereeniging van Chineesche aanhangers van den Islam met eigen orgaan, dit aantal betrekkelijk grooter is dan elders. Deze bond van Chineesche Mohammedanen is de „Partij Tionghoa Islam Indonesia" met vanaf 1 September 1936 een eigen orgaan „Wasilah"

[1]) F. de Haan; „Oud Batavia"; I p. 396; II Foot E. 16.

onder redactie van de Heeren Tjoa Goan Lien en Tan Kim Peng. Op Sumatra heeft men de „Persatoean Islam Tionghoa", een actieve vereeniging van Chineesche Islamieten onder leiding van den Heer Lim Kie Chie, die volgens de „Sinar Deli" te Medan (van 3 Nov. 1936) onlangs een stuk grond van 20.000 vierkante meters van geloofsgenooten ten geschenke heeft gekregen en o.a. te Asahan ijverig propaganda heeft gemaakt voor den Islam.

Een van de bekendste en meest ontwikkelde Chineesche Mohammedanen is de Heer Tjan Tjoe Som te Solo, een bekende figuur in de Chineesche jeugdbeweging. Hij heeft voor het Engelsch in Engeland gestudeerd en zet thans te Leiden zijn studie voort in de sinologie; polyglot als hij is, is hij voor zoover wij weten de eenige Chinees in dit land, die behalve Arabisch ook nog het Sanskriet machtig is.

Ook het Christendom heeft onder de hier gevestigde Chineezen natuurlijk aanhangers. Eén van de eerste Chineesche Christenen is Gan Koei, die in 1857 vanuit Amoy te Batavia voet aan wal zette in dienst van het „Genootschap van in- en uitwendige zending". Na 4-jarigen zendingsarbeid is het hem gelukt slechts een tweetal landgenooten te bekeeren (Gan Ang en Khoe Pit Beng) en in 1868 heeft o.a. de luitenant der Chineezen te Cheribon (Yoe Ong Piauw) zich laten doopen. Gan Koei keerde naar China (Formosa) terug, doch kwam in 1899 weer te Batavia, waar hij op 22 Juni 1901 ten huize van den bekenden Chineeschen Christen-philantroop Gouw Kho is gestorven.

De oudste Chineesche Christen-gemeente op Java is die van Indramajoe, welke in 1933 haar 75-jarig jubileum heeft gevierd. Onder Chineesche Protestanten in China en ook hier neemt de beweging, om zich steeds onafhankelijker te maken van de Westersche zending, meer en meer in kracht toe. Belangwekkend is de uiteenzetting van Cheng Ching Yi (chairman of the National Christian Conference te Shanghai in 1922) over wat hij „the naturalisation of the Christian Church" in China heeft genoemd.[1])

---

[1]) Cheng Ching Yi: „The Chinese Church" in „China to-day through Chinese eyes" (Londen 1922). Zie ook: „Chineesch Christendom" in „De Chineesche Revue" (April 1927).

Het aantal Chineesche Christenen in heel Indië bedraagt slechts een paar duizend. Volgens Moerman bevinden zich hieronder eind 1926 ruim vier duizend Chin. Katholieken. (In en om de Chineesche kamp. 2e druk, p. 95). Door een bekend Chineesch Christen te Batavia wordt het aantal Chineesche Protestantsche geloofsgenooten op Java op zes duizend getaxeerd.

De Chineesche Nationale (Christen) Kerk bestaat in China reeds geruimen tijd ; medio 1936 is te Bandoeng de „Chung Hua Chi Tuh Chiao Hui" (Tiong Hoa Kie Tok Kauw Hwee) of Chineesche Christelijke Vereeniging opgericht, waarbij de Chineesche Christenkerken te Batavia, Bandoeng, Buitenzorg, Indramajoe, Cheribon, Semarang en Poerworedjo zijn aangesloten. Deze Chineesche Christenkerk heeft een eigen Tanghui (Tonghwee) of Kerkeraad, een eigen Synode (Tha hui of Tay hwee) en eigen Chineesche voorgangers, waaronder de uit Fukien afkomstige prediker Tiang Cu Gi, die zich in oud Chineesch priestergewaad (uit de Chou-dynastie) pleegt te steken, om te doen uitkomen, dat ook de Chineesche Christenen de band met het eigen volk niet wenschen te verbreken. Trouwens ook de Roomsch-Katholieken, die onder Chineezen werken, trachten zooveel mogelijk hun Evangelie in Chineesch kleed te steken en een Chineesche Katholieke schilder (Lukas Chen) zorgt zelfs voor Bijbelsche tafereelen in Chineeschen stijl (reproducties vindt men in „L'Illustrazione Vaticana", Vaticaanstad, 15 Dec. 1933).

Chineesche theosofen, vrijmetselaren, vrijdenkers bestaan hier eveneens, terwijl ook occulte wetenschappen en onder de meer ontwikkelden de verschillende wijsgeerige stelsels van het Westen in boek en periodiek herhaaldelijk worden besproken. Te Batavia bestaat zelfs een B(ataviasche) O(ccultisten) K(ring), die ten huize van een Chineesch-Indisch arts pleegt samen te komen.

Onder de jongeren ziet men zooals gezegd van tijd tot tijd teekenen van belangstelling voor Westersche philosofie ; zoo kan men in de „Java-Bode" van 4 November 1922 een artikel lezen over Henri Bergson, geschreven door een Chineeschen onderwijzer te Buitenzorg, terwijl onlangs een uitvoerige studie is verschenen over Schopenhauer's „Parerga und Paralipomena" in één der Chineesche weekbladen te Batavia, waar reeds eerder meerdere malen artikelen zijn opgenomen over bijv. H. Spencer, Vaihinger, Dewey en Voltaire. Maar over het algemeen staat de Chinees hier te lande vrij lauw tegenover geestelijke vraagstukken in het algemeen en godsdienstige in het bijzonder. Het eenige waar de doorsnee Chinees werkelijk wat voor voelt is het huisaltaar als centrum der vooroud erendienst. Deze kerk in huis — om met Ku Hung Ming te spreken — is steeds bij de hand en stipt wordt het voorgeslacht minstens tweemaal in de maand met wierookstokjes en thee herdacht, terwijl bij bijzondere gebeurtenissen

telkens weer de band tusschen heden en verleden, tusschen de levende generatie en de afgereisden wordt geaccentueerd: in deze continuiteit der families ligt de bestendigheid van het Chineesche ras besloten.

Als wij van het godsdienstig terrein overstappen naar het gebied der *kunst*, zien wij op het „Chineesche tooneel" dezelfde grondgedachte uitgewerkt. Ook het Chineesche tooneel in Indië doet het grootsche verleden weer op de planken herleven. Met de Chineesche literatuur vormt het tooneel één van de onzichtbare banden, die de Chineezen in overzeesche gebieden nog binden met het oude stamland, waar de groote helden en wijzen, wier groote daden zij met gespannen aandacht volgen, hebben gestreden en geleefd. Standbeelden werden voor China's groote mannen niet opgericht, maar zij leven door tooneel en literatuur voort in de herinnering en de harten van het volk en genieten daardoor een virtueele onsterfelijkheid. Dit hoeft geen verwondering te baren bij een volk, dat de voorouders zoo diep vereert, want de vereering van China's helden — de voorouders van het Chineesche ras — is slechts de logische consequentie en de natuurlijke uitbreiding van den familie-cultus. Vooral vroeger was het Chineesche tooneel ook hier uitermate populair, doch in den laatsten tijd wordt het verdrongen door bioscoop en andere nieuwe vermaken.

Daar de hiergeboren Chineezen vaak geen Chineesch meer verstaan, ontstonden naast het echte Chineesche tooneel zelfs Maleisch sprekende tooneelgezelschappen, die Chineesche tooneelstukken in Chineesch costuum, met Chineesche muziek en volgens Chineesche tooneeltechniek ten beste gaven, slechts met dit verschil, dat de acteurs en actrices Maleisch in plaats van Chineesch spraken.

Theng Poei Nio van het tooneelgezelschap „Swie Ban Lian" te Batavia (een hiergeboren actrice van dit Maleisch-Chineesche tooneel) en Samirah (een Inheemsche actrice, die bij de vervulling van haar Chineesche rollen voor haar Indo-Chineesche concurrente in niets onderdeed) van circa twintig jaren terug, hebben bewezen, wat assimilatie en aanpassing ook op tooneelgebied vermag.

Dit unieke Chineesch-Maleische tooneelspel is langzamerhand uitgestorven, totdat in onze dagen Chineesche jeugdvereenigingen en ook volwassenen dit soort tooneel weer doet herleven. De afdeeling Bandoeng van de Shiong Tin Hui (één der 3 groote Chineesche jeugdorganisaties) heeft eenige maanden geleden de

„Hong Gie Teng" met succes opgevoerd, zoodat eeen reprise ook te Batavia in den stadsschouwburg heeft plaats gevonden.

Het succes van den beroemden tooneelspeler Mei Lan Fang in Amerika en Rusland heeft bij kunstminnende kringen onder de Chineesche ingezetenen hier te lande het plan doen post vatten om Mei Lan Fang uit te noodigen om ook eens een kunsttournée door Indië te maken.

Ook het Chineesche poppenspel of de „Po tee hi" is in Indië overbekend; over den mogelijken invloed van het Chineesche tooneel in het algemeen en de „Po tee hi" in het bijzonder op de Javaansche wajang zijn de meeningen nog verdeeld. [1])

Dat het Chineesche tooneel in Indië zelfs op Jan Toorop grooten indruk heeft gemaakt, blijkt uit de woorden van den bekenden schilder zelf: „De Chineezen leerden me kleuren zien. Heele dagen zwierf ik door hun wijk, dat mijn ouders ongerust werden. Ze vertoonden tooneel op straat. Mooi ! Nooit heb ik zoo iets terug gezien ! Die pracht van gebaren ! Die innerlijke rijke beschaving. Wat is onze kleeding afschuwelijk ! En ons tooneeldecor ! De Chineezen kennen : de groote lijn. [2]) De grondslag van mijn werk is Oostersch. De mooie half-Chineesche omgeving op Banka en de Oostersche natuur daar in Indië hebben mij het eerst met schoonheid in aanraking gebracht." [3])

Naast het klassieke Chineesche tooneel vindt ook vooral onder de jongere generatie het moderne op Europeesche leest geschoeide tooneel aanhangers. Zooals in China door de jongeren werken van Gogol, Sir James Barrie, Ibsen, Bernard Shaw, Oscar Wilde, Dumas, Andreyev, Tretjakov („Roar China"), om slechts enkele namen te noemen, zijn opgevoerd, evenals moderne oorspronkelijke Chineesche stukken, zoo ziet men hier in Indië dikwijls Chineesche tooneelstukken, die het specifiek Indisch-Chineesche leven van den tegenwoordigen tijd weerspiegelen, terwijl episoden uit bijv. Shakespeare's „Koopman van Venetië" of Tolstoy's „De dood" ook wel eens door Chineesche jongelieden voor het tooneel zijn bewerkt. Maar een modern rondtrekkend tooneelgezelschap als in China bijv. dat van den vliegenier (!) Tang Hwai Chiu hebben wij hier nog niet.

---

[1]) Zie mijn „Historische betrekkingen tusschen China en Indonesië" in dit tijdschrift (Aug. 1934, p. 417).
[2]) W. v. Itallie-van Embden in de „Haagsche Post" (1925).
[3]) Van de Eeckhout: „Gesprekken met kunstenaars".

Het spreekt vanzelf dat de Indische stamboel en het echte Westersche tooneel eveneens bewonderaars tellen onder het Chineesche publiek. Op Midden-Java bevinden zich ettelijke Chineezen, die de Javaansche wajang met daarbij behoorende gamelan kunnen opvoeren, op een wijze, die maar weinig echte landskinderen zouden kunnen verbeteren. In dit verband mag zeker een berichtje uit de „Mataram" (van 3 Nov. 1936) te Djocja als interessant voorbeeld overgenomen worden : „Zaterdag 7 Nov. a.s. zal in het (Javaansche kunst-) Museum Sono Boedojo een Chineesche wajang koelit-uitvoering worden gegeven. Vertoond zal worden de lakon Song Tiauw, een ontmoeting tusschen generaal Tik Tjhing en prinses Pat Poo Kiong Tjoe. Dalang is de Heer Gan Thoan Sing".

Op „muzikaal gebied" bespeurt men dezelfde toestanden ; er zijn nog zeer veel Chineezen, die een of ander Chineesch muziekinstrument kunnen bespelen, doch Chineesche beoefenaars van de Europeesche viool, piano, fluit, enz. zijn vooral onder de Westersch opgevoeden niet meer te tellen, terwijl men bovendien nog een zeer groote schare liefhebbers van de gamelan en last not least van de Indische krontjong aantreft.

Aparte vermelding verdient zeker de zgn. „gambang kromong", waarbij zoowel van Chineesche als inheemsche muziekinstrumenten gebruik wordt gemaakt, een voor het gehoor niet onaardige combinatie, die in staat is zoowel Chineesche melodieën als Indische wijsjes weer te geven. De vaak bejaarde Chineesche spelers kunnen met evenveel gemak zoowel de „Po Bin Tjay Tjoe Sioe" als de „Djali djali" uit hun van twee culturen afkomstige instrumenten te voorschijn tooveren. [1]) Naast veelsoortige vermenging van allerlei godsdienstige elementen ziet men onder de hiergeborenen Chineezen dus ook een soort muzikale synthese.

Een Duitsch dichter heeft eens gezegd, dat zooveel talen men kent, men even zoovele malen een mensch is ; de Chinees is klaarblijkelijk de meening toegedaan dat van hoe meer volken men de verschillende cultuuruitingen of elementen kan waardeeren of in zich opnemen, hoe ruimer men ook leert denken en voelen.

---

[1]) Over één zulk een „gambang-muziekgezelschap", verbonden aan de te Batavia nog bestaande kinderoperette-organisatie „Ngo Hong Louw", kan men het een en ander lezen in „Chinese songs and plays in Batavia" door Nio Joe Lan (in „The China Journal", Shanghai, Oct. 1935).

Ook de Chineesche „schilderkunst" van onzen tijd wijst in dezelfde richting ; er zijn schilders, die zich vast hechten aan de oude, beproefde traditie en schilderen zooals hun voorouders eeuwen her het penseel hebben gehanteerd en omgekeerd ziet men Chineesche jongeren, die radicaal met het verleden hebben gebroken en teekenen of trachten te teekenen zooals een Van Gogh, Gauguin of Matisse hun hebben voorgedaan. Onder beide categorieën vindt men schilders van meer dan gewoon talent, doch daartusschen vindt men de zoekers naar een gelukkige combinatie en een nieuwe synthese. Beoefenaars van de schilderkunst vindt men onder de Chineezen in Indië uiterst weinig, althans zij, die boven het gemiddelde uitsteken. Een jong te Menado geboren Chineesch schilder Goey Tiauw Hong, mag hier zeker in de eerste plaats genoemd worden. In Holland heeft hij in 1920 te Den Haag den Vigilius-prijs gewonnen en te Parijs zoozeer de aandacht getrokken, dat de dichter Heiman Padova zijn „Diagonales" door Goey heeft laten illustreeren. Enkele zijner werken (o.a. zijn Herten) zijn wel eens in den Bataviaschen Kunstkring tentoongesteld. Een ander jong schilder is de te Batavia wonende Lee Man Fong, die ook als reclame-schilder zijn sporen heeft verdiend ; Lee is echter van de Straits afkomstig.

De eerste groote tentoonstelling van Chineesche schilderijen heeft enkele jaren geleden in den Bataviaschen Kunstkring plaats gehad, toen de uit Fukien afkomstige Chiu Teng Hiok (eenig Chineesch lid van de Royal Academy of British Artists te Londen) hier zijn Chineesche en Indische landschappen exposeerde.

De tweede expositie is die van Cheng Tien Siao, die in 1936 het publiek in de gelegenheid heeft gesteld nader kennis te maken met meer dan 100 schilderijen van Chineesche schilders uit verschillende tijdperken.

Over Chineesche „bouwkunst" in Indië valt niet zoo heel veel te vertellen, hoewel nog genoeg voorbeelden voorhanden zijn van tempels, woonhuizen, graven van echt Chineeschen bouwtrant. Te Semarang vindt men zelfs een fraaie Chineesche poort, die toegang verschaft tot een moderne.. tennisbaan, zooals men in Hongkong tramhuisjes, opgetrokken in Chineeschen stijl kan bewonderen. Niemand minder dan Berlage spreekt van „de prachtige Chineesche bouwkunst", die hij vooral te Batavia heeft kunnen bewonderen (Dr. H. P. Berlage : „Mijn Indische Reis", p. 23).

Ezerman heeft de Kwan Yin tempel te Cheribon uitvoerig beschreven in een publicatie van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, terwijl J. W. Young in „De begraafplaatsen der Chineezen zoo in Ned.-Indië als in China" de eigenaardige grafbouwkunst heeft behandeld.

In verband met den vooruderendienst spelen ook de begraafplaatsen bij ons een zeer gewichtige rol en de mooiste plekken worden volgens de Fung Sui (Hong Soei) leer [1]) als rustplaats der dooden uitgekozen, doch zelfs hier gaat het specifiek Chineesche karakter langzamerhand verloren. Het mausoleum van één der bekendste Chineesche millionnairs te Batavia, bekend als het duurste graf van Indië, staat niet alleen op het Europeesche kerkhof (Laanhof), doch is een kunstgewrocht in Europeeschen stijl van een Italiaansche marmerwerkerij.

Nieuwe woonhuizen in Chineeschen stijl worden in Indië sinds lang niet meer gebouwd, terwijl men zelfs bij den bouw van den nieuwen Kwan Yin tempel te Batavia (Prinsenlaan) eveneens met de traditie radicaal heeft gebroken door een heel gewoon Indisch woonhuis — B.O.W.-stijl — voor de godin op te zetten. De genadige Kwan Yin zal in haar groote barmhartigheid zelfs dit eigenlijk voor stervelingen bestemde woonhuis wel voor lief nemen.

China is van ouds beroemd om zijn „ceramische kunst" en Chineesch porselein kan volgens een deskundige „alleen met zichzelf worden vergeleken" (R. L. Hobson : „The Later Ceramic Wares of China", p. XXVII). In den Indischen Archipel is nog veel Chineesch porselein aanwezig ; er is bijna geen gegoede Chinees, die niet minstens enkele vazen, beelden of theeserviezen, meestal als oude familie-poesaka, in huis heeft. Verder bevindt zich in de honderden tempels door heel Indië verspreid nog heel wat, dat op ceramisch gebied van waarde is ; deze Chineesche klentengs zijn dan ook als zoovele musea te beschouwen : het tempelgebouw zelf is vaak een fraai voorbeeld van Chineesche bouwkunst, terwijl de vele beelden van porselein, hout of nog ander materiaal met de wierookvaten van brons of fijn aardewerk vaak het oog van den kunstminnaar streelen. Dan vindt men nog vaak muurschilderingen, houtsnijwerk, allerlei borduursels, enz., zoodat men in een flinken tempel zoowat alle takken der Chineesche kunst op ongezochte wijze bij elkaar vindt.

---

[1]) Over deze leer bestaat een verhandeling in de Maleische taal „Boekoe Hong Soei Kie" (Batavia 1916).

Ook buiten Chineesche kringen treft men in Indië vaak belangrijke collecties van Chineesch porselein aan; de in 1924 te Batavia georganiseerde tentoonstelling van Chineesche ceramiek in het gebouw van den Kunstkring gaf voornamelijk stukken in Europeesch bezit te zien. Zelfs een Kwan Yin-beeld van Ho Chao Tsung, zoo door Henri Borel verheerlijkt, bevond zich onder de ingezonden kunstschatten.

Het kort geleden opgerichte China Instituut te Batavia heeft o.m. op zijn programma staan het oprichten van een museum voor Chineesche kunst, doch waarschijnlijk zal in de eerste tijden dit plan nog niet verwezenlijkt kunnen worden. Maar het China Instituut begint in ieder geval alvast met het uitgeven van een orgaan, de „Mededeelingen van het China Instituut" (waarvan het eerste nummer op 10 October 1936 is verschenen) om toenemende belangstelling te wekken voor Chineesche cultuurgoederen. In dit orgaan vindt men o.a. het verslag van een lezing van den Heer Nio Joe Lan over Chineesche literatuur in Indië, waarover ook het een en ander te vinden is in mijn artikel „Chineesche kunst in Indië" in het orgaan der Centrale Chung Hsioh (Nov. 1925).

Vele hiergeboren Chineezen kennen geen Chineesch meer en aan deze wel wat vreemde omstandigheid is het te danken, dat er zooveel op het gebied van „literatuur" uit het Chineesch in het Maleisch is vertaald. Dezer dagen zagen wij in één advertentie van een Chineeschen boekhandel te Semarang meer dan vijftig titels genoemd van boekwerken uit het Chineesch in het Maleisch vertaald. Van den beroemden historischen roman „San Kuo" (Sam Kok of de „Drie Rijken"), een lijvig werk van een paar duizend bladzijden, zijn te Batavia zelfs twee volledige vertalingen verschenen. Zoo is ook de „Shui Hu Chuan" (door Pearl S. Buck in het Engelsch vertaald en onder den titel „All men are brothers" verschenen) reeds lang in het Maleisch overgezet, evenals de „Shi Yu Chi" of Reis naar het Westen, welk werk sterk doet denken aan John Bunyan's bekende „Pilgrim's Progress". De avonturen van Cheng Ho of Sam Po Toa Lang, den koenen Chineeschen zeevaarder, die in de vijftiende eeuw ook Java, Ceylon en Sumatra heeft bezocht en die koning Vijaja Bahu van Ceylon gevankelijk naar China heeft gevoerd, zijn in Maleische vertaling te lezen ; zooals wij reeds boven hebben vermeld, staat op Semarang een tempel aan Sam Po Toa Lang gewijd, terwijl de Sam Po feesten in genoemde stad eveneens ter zijner eere worden gevierd.

Een Javaansche ketoprak-gezelschap heeft onlangs te Batavia de avonturen van Sam Po zelfs op het tooneel vertoond en inderdaad is deze Chineesche heldenfiguur in Javaansche kringen tot op heden wel bekend.

Vele episoden uit de „San Kuo" en andere romans kan men ook op het Chineesche tooneel zien en hebben wij hierboven er reeds op gewezen hoe de bioscopen ook het Chineesche tooneel concurrentie aandoen .... het Chineesche publiek ziet zijn geliefkoosde verhalen weer op het filmdoek terug, want enkele zijn reeds in China verfilmd en ook in Indië herhaaldelijk vertoond geworden.

Door de Engelsche vertaling van H. I. Hsiung van „Wang Pao Chuan" („Lady Precious Stream") is dit tooneelstuk in Europa bekend geworden ; in het Hollandsch vertaald („De geborduurde bal") is het ook wel eens in Holland door de Amsterdamsche Tooneelvereeniging in 1936 vertoond.

Ook van dit tooneelverhaal bestaat reeds eerder een Maleische vertaling in proza („Sie Peng Koei").

Ook de Sie Djin Koei-cyclus betreffende den dapperen veldheer Sie onder den beroemden keizer Li Shi Min (Lie Sie Bin) uit de Tang-dynastie is reeds lang in Maleische bewerking te lezen en dit is eveneens het geval met de geschiedenis van haast alle dappere veldheeren uit de Chineesche historie of legende.

De krijgsavonturen van den veldheer Yo Fei (Gak Hoei) uit de Sung dynastie, van Ma Tjoen (Han dynastie), van Tek Tjeng, van Lo Tong (Tang dynastie), enz., men kan ze allemaal in de Maleische vertaling lezen.

Ook het kleurrijke verslag van een incognito-reis van keizer Kian Liong Koen (Chien Lung) uit de laatste Manchu dynastie is volledig in het Maleisch vertaald ; onder Europeanen is hij slechts bekend door Chien Lung porcelein, doch menig oude Chineesche vrouw die volkomen analfabeet is, kan U in geuren en kleuren de 1001-avonturen van dezen keizer vertellen. Want de ongeletterde Chineesche vrouw liet vroeger vaak een zoon of buurjongetje voor haar hardop één of ander geliefd boek lezen, zoodat zelfs de analfabeet goed op de hoogte kon blijven van wat er alzoo tijdens China's bloeitijdperken in het Oude Land had plaats gehad.

Ook liefdeshistories, zooals die van Tan Sha en Go Nio en van San Pik en Eng Thay zijn door Maleische vertalingen hier te lande overbekend; vermeldenswaard is zeker, dat zelfs de Balineesche Legong vaak „San Pik" als lelakon uitkiest !

De tragedie van Wang Chao Chun (Ong Tjiauw Koen) in het Engelsch door Mevr. Wu Lien Teh bewerkt, doet zelfs in Maleische overzetting menig Indisch-Chineesche vrouw tranen in de oogen krijgen.

Hoezeer al deze figuren uit de Chineesche geschiedenis of legende nog voortleven zelfs onder de hiergeboren Chineezen, die geen Chineesch meer spreken, kan reeds blijken uit de door hen vaak gebezigde vergelijkingen. „Zoo schoon als Wang Chao Chun" „zoo lieftallig als Yang Kuei Fei" (de door den Chineeschen dichter Lie Tai Po vaak bezongen favoriete van keizer Ming Huang), „zoo slecht als Wu Tze Tien", „zoo valsch als Bang Hong" of „zoo verraderlijk als Tjin Kwee" hoort men nog vaak, terwijl „je stamt wellicht nog van Thio Soe Koei af" zeer zeker geen compliment is, daar deze persoon in een der vele vertaalde romans geen al te fraaie rol heeft vervuld.

Op het tooneel — thans zelfs op de films —, op Chineesch borduurwerk, in de boeken die men zelf leest of anderen hoort voorlezen, in de gedurende de Tjap go meh-feesten en optochten rondgedragen Tjengeh's, ja zelfs tot in de Maleische spreektaal ontmoet men deze Chineesche figuren telkens weer terug.

Door het Westersch onderwijs, waardoor de jongste generatie weinig of geen Maleisch meer leest, raken die talrijke Maleische vertalingen van Chineesche romans een beetje op den achtergrond, doch zie, deze Hollandsch, Engelsch, Fransch of Duitsch lezende jongelingschap ontmoet thans de oude Chineesche heldenfiguren in steeds in aantal toenemende vertalingen in een of andere Westersche taal, want zeer veel is in den laatsten tijd vooral in het Duitsch en Engelsch uit het Chineesch vertaald. Van de „Chin Ping Mei" bestaan zelfs twee Duitsche vertalingen en zoo ook van de „Si Siang Chie" !

Het is opvallend, dat er zeer weinig Maleische vertalingen van Chineesche gedichten bestaan. Er bestaat wel een Maleische vertaling over het leven van Li Tai Po (Lie Tay Pek), den prins der Chineesche dichters, terwijl hier en daar in weekblad of tijdschrift van tijd tot tijd de Maleische vertaling (meestal niet direct uit het Chineesch doch van weer een Hollandsche of Engelsche bewerking !) van een of ander Chineesch gedicht prijkt.

Een studie in het Nederlandsch over Li Tai Po verscheen in 1927 te Batavia, geschreven door een Chineeschen journalist, terwijl het leven van Tu Fu, een anderen beroemden Chineeschen

dichter, door den Heer Nio Joe Lan, ook journalist, in „Vragen van den Dag" (Januari 1934) wordt geschetst. Een studie over den dichter Tao Yuan Ming in „De Indische Gids" (Juli 1934) en een artikel over China's hofdame-dichteres Shang-kwan Wan-erl in hetzelfde tijdschrift (van September 1933) zijn eveneens van dezen schrijver afkomstig.

Niet algemeen bekend is, dat ook een studie in het Nederlandsch bestaat over „Willem Kloos en de dichtkunst" (Leiden, 1931), de pennevrucht van den Heer Khouw Bian Toe, toenmaals nog student aan de Rotterdamsche Handelshoogeschool ; van zijn hand is ook een artikel in „De Nieuwe Gids" (Januari 1928) verschenen over „Eenheid in de kunst".

Merkwaardig dat in den laatsten tijd weer een groot aantal-Chineesche verhalen van een bepaald genre, de zg. koen-tauw verhalen vol avonturen van Chineesche meesters in de vechtkunst (het Japansche jiu jit su is hierop gebaseerd) in Maleische vertaling verschijnen. Elk Maleisch-Chineesche krant, die zich zelf respecteert, komt met één of meer van die verhalen als feuilleton voor den dag.

En men ziet de belangstelling voor de Chineesche vechtkunst ook in de werkelijkheid toenemen ; velen gaan weer bij een koen-tauw meester in de leer. Tusschen Chineesche pers en Chineesch publiek ziet men niet alleen in dit opzicht een zekere wisselwerking.

Wij hebben de beteekenis der „Chineesche pers" reeds in een vroeger artikel in dit tijdschrift uitvoerig besproken [1]), zoodat wij hier met enkele aanvullingen kunnen volstaan.

Een belangrijk deel der bovengenoemde Maleische vertalingen van Chineesche werken wordt door de Maleisch-Chineesche pers geëntameerd. De „San Kuo" in de vertaling van Lie In Eng heeft voordat ze in boekvorm is verschenen eerst als feuilleton van de „Sin Po" gediend.

Ook vertalingen uit de Westersche literatuur, zooals de Maleische bewerking van „De drie musketiers" van Alexander Dumas, „Saidjah en Adinda" van Multatuli, verhalen van Tolstoy, Kipling, Andersen, Gorki, Voltaire, Kolontai, enz. zijn het werk van Chineesche journalisten, wat eveneens het geval is met populair wetenschappelijke werkjes, zooals bijv. een verhandeling over geboortebeperking, een geschiedenis van de stad Semarang, een

---

[1]) „De Chineesche pers in Ned.-Indië" in „Kol. Studien" Juni afl. 1936.

studie over de ziel der vrouw, een werk over „het Chineesch zonder meester" en vele andere. [1])

Oorspronkelijke romans in het Maleisch, die lief en leed der hiergeboren Chineezen behandelen, zijn voor een belangrijk deel eveneens van Chineesche journalisten afkomstig, die vaak ook de geestelijke vader zijn van tooneelstukken in de lingua franca van het Oosten, waarvan enkele o.a. door de bekende Miss Riboet zijn opgevoerd.

Het eerste werk in het Nederlandsch over de Chineesche geschiedenis is eveneens het werk van een Chineeschen journalist; zoo ziet men, dat het werk van den Chineeschen krantenman in Indië zich zeker niet beperkt heeft tot het eigenlijke krantenbedrijf.

Wij hebben het zoo net over populair wetenschappelijke werkjes gehad ; in verband hiermede mag zeker nog het een en ander worden vermeld over de „beoefening der moderne wetenschappen" door de Chineezen van onzen tijd.

Toen Dr. Sun Yat Sen 30 jaar geleden Europa bezocht, was er nog geen enkele Chineesche student, die daar zijn studie voortzette; thans is het aantal Chineesche studenten in Europa meer dan duizend en een Amerikaansche universiteit als de Harvard heeft in den loop der jaren reeds niet minder dan duizend Chineesche gegradueerden afgeleverd.

Hier in Indië is het aantal Chineesche academici nog betrekkelijk gering ; de grootste helft der circa 200 academici wordt door Chineesche geneeskundigen gevormd. De kennismaking met de Westersche wetenschap is voor den Indischen Chinees een zaak van het allerjongste verleden ; toch heeft reeds een oogheelmethode van een Chineeschen oogspecialist te Batavia, zelfs in Rusland de aandacht getrokken [2]), heeft een Chineesche landbouw-ingenieur in 1931 in Midden-Java een belangrijke ontdekking voor de tabakscultuur gedaan, terwijl een Chineesche geoloog te Bandoeng reeds veel en verdienstelijk werk heeft geleverd.

Er zijn ook tijdschriften voor het Chineesche publiek bestemd, die gewijd zijn aan godsdienstige onderwerpen. Zoo verscheen in 1935 bijv. de „Soeara Sam Kauw Hwee" een uitgave van de vereeniging „Sam Kauw Hwee" of „Vereeniging der d r i e gods-

---

[1]) Zie mijn „Westersche invloeden op het Maleisch" in „Kol. Studiën (XXe jaargang No. 1, pag. 104).

[2]) D. Kantor, Ueber die Operation von Sie Boen Lian (Centralblatt für die gesammte Opthalmologie; 1934, 30 Band. S. 232).

diensten" te Kediri ; na wat wij hierboven hebben uiteengezet valt het niet moeilijk te raden, dat met de 3 godsdiensten bedoeld worden : het Confucianisme, het Boeddhisme en het Taoisme.

In 1924 zag in Bandoeng het eerste nummer van de „Khong Kauw Gwat Po" of „Maandblad van het Confucianisme" als orgaan van de Khong Kauw Tjong Hwee het licht, terwijl in 1934 te Solo de „Pebangoen Kebedjikan" voor het eerst de persen verliet als orgaan van de aldaar gevestigde „Khong Kauw Hwee" of „Confucianistische Vereeniging".

Ook de Chineesche Christenen hebben hun eigen organen: de Chung Hua Chi Tuh Chiao Hui" of „Bond van Chineesche Christenen" is uitgever van het in de Maleische taal te Batavia verschijnend maandblad „Kung Pao", terwijl te Padang de „Kong Po" sedert 1935 om de halve maand wordt uitgegeven door de Chineesche Katholieken met Oei Tien Djin als hoofdredacteur en pastoor Joosen als directeur ; het blad is tweetalig (Hollandsch en Maleisch). In Mei 1934 liet ook de te Batavia onder Katholieken invloed staande „Chineesche Jongelieden Organisatie" een eigen orgaan in het Hollandsch drukken. Verder verschijnt te Meester-Cornelis een reeds een jaar bestaande Christelijk maandblaadje, de „Too Seng" met het orgaan van de Anti Opium Vereeniging als bijvoegsel.

Dan heeft men nog de organen van de verschillende z.g. Hong Boen-vereenigingen, zooals het orgaan van de „Hoo Hap" te Soerabaia en dat van de „Ang Hien Hoo" te Malang. Deze van oorsprong geheime Chineesche vereenigingen, die in vele opzichten aan de vrijmetselarij doen denken, [1]) zijn in Indië van lieverlede tot niet veel meer dan begrafenisvereenigingen geworden, doch ze zijn nog steeds populair, tellen van de verschillende Chineesche vereenigingen de meeste leden en hebben vaak over een flinke kas te beschikken.

Meer algemeen van strekking was het te Batavia verschijnende driemaandelijksche tijdschrift „De Chineesche Revue", die slechts drie jaar (1927—1929) heeft bestaan en een tweeledig doel beoogde. Hoewel voornamelijk gewijd aan alles wat in verband stond met de Chineezen en de Chineesche cultuur heeft zij ook artikelen opgenomen van meer algemeenen aard, daar zij niet uitsluitend

[1]) Zie G. Schlegel, Thian Ti Hwui. The Hung League (Batavia, 1866) — Nota v.h. Kantoor v. Chin. Zaken over het Chin. vereenigingsleven in N. I. (Weltevreden, 1921).

belangstelling trachtte te wekken voor de cultureele en andere belangen der Chineesche bevolkingsgroep, doch, zooals het in de inleiding staat, ook „die breede belangstelling voor hetgeen op verschillend gebied wetenswaardig kan worden geacht en voor problemen, die de aandacht vragen van elk onzer, die meeleeft met den eigen tijd en meedenkt met de denkenden".

Door het China Instituut te Batavia is kort geleden, zooals gezegd, een eigen orgaan, de „Mededeelingen van het China Instituut" de wereld ingezonden. Uit den aard der zaak zal dit nieuwe in het Hollandsch verschijnende tijdschrift allerlei cultureele vraagstukken van de Chineesche ingezetenen hier te lande behandelen.

Men verwijt de Chineezen wel eens, dat zij slechts ijverig handelen in materieele goederen, doch zich niet bekommeren om den wederkeerigen ruil van geestelijke waarden. Doch hoewel de Chinees inderdaad weinig voelt om anderen te bekeeren en opzettelijke en doelbewuste Chineesche cultuurpropagande slechts een ding is uit den allerlaatsten tijd, is de onbewuste invloed der Chineesche cultuur op de omringende landen en ook op den Indischen Archipel grooter dan men denkt en veelzijdiger dan men wel zou vermoeden, juist omdat alles zóó natuurlijk en haast ongemerkt in historisch tempo heeft plaats gehad.

DE ECONOMISCHE POSITIE DER CHINEEZEN IN NEDERLANDSCH-INDIË

DOOR Mr. PHOA LIONG GIE

I Historisch overzicht.

Van de vele vraagstukken, die bij een beschouwing van de Chineesche samenleving in Nederlandsch-Indië den belangstellende tegemoet treden, is de vraag naar de economische positie der Chineezen hier te lande zoo niet de meest interessante dan toch wel de belangrijkste. Dit maakt begrijpelijk, waarom daaraan, meer dan aan eenig ander onderwerp, in den loop van de vele jaren van het bestaan der Chineesche nederzetting in Nederlandsch-Indië door schrijvers omtrent Indische aangelegenheden geregeld aandacht is gewijd. Men zou haast kunnen spreken van een afgezaagd onderwerp, ware het niet, dat de bespreking van dit belangwekkend vraagstuk — op enkele weinige uitzonderingen na — steeds fragmentarisch is geweest, beter gezegd nog, zuiver incidenteel. De economische werkzaamheid der Chineezen in den loop van vele eeuwen van hunne aanwezigheid in dit land heeft zoo menig gebied bestreken, dat men welhaast geen enkel economisch onderwerp Indië betreffende beschrijven kan, zonder daarbij het Chineesche element te ontmoeten. Dit verklaart, waarom practisch in alle boeken en geschriften omtrent economische aangelegenheden van Indië een of meerdere passages zijn gewijd aan de Chineezen. Behoudens het bekende werk van den heer J. L. Vleming Jr. („Het Chineesche Zakenleven in Nederlandsch-Indie", 1926) en het prae-advies van den heer Djie Ting Liat („De economische positie

der Chineezen op Java", 1933) zijn er bij ons weten geen andere publicaties aan te wijzen, waarin de economische positie der Chineezen in Nederlandsch-Indië in haar geheel en op eenigszins uitputtende wijze is behandeld geworden. Althans zeker niet op de wijze zooals door de redactie van „Koloniale Studiën" is geformuleerd in de uitnoodiging aan schrijver van deze schets: De economische positie der Chineezen in Nederlandsch-Indië; hare geschiedenis, het heden en vooruitzichten!

Uiteraard is de opzet van behandeling, zooals die door de redactie van dit tijdschrift is aangegeven, de eenig-juiste; het onderwerp is daarvoor belangrijk genoeg en bovendien leent het zich daartoe. Er is echter een maar: elke poging om aan het verlangen der redactie te voldoen, moet wel tot een onbevredigend resultaat leiden. Het ruimte-bestek, dat voor deze bijdrage is gereserveerd, is voor een eenigszins diepgaande behandeling van de materie te klein — alleen een beschrijving van de geschiedenis al zou een behoorlijke monografie kunnen vullen —, terwijl voor een dergelijke behandeling der stof — hoe interessant en belangrijk zij ook moge zijn — alsmede voor een behoorlijke documentatie de gestelde tijd te kort is geweest.

In dit licht zal het hierondervolgende moeten worden beschouwd. Het heeft geen andere pretentie dan te zijn een bescheiden poging om binnen het kader van een tijdschrift-artikel en rekening houdend met de wenschen der redactie een schets te geven in vogelvlucht van de activiteit en de beteekenis op economisch gebied van een der bevolkingsgroepen van Nederlandsch-Indië, die sinds vele eeuwen onmiskenbaar in dit land een belangrijke rol heeft vervuld.

I

Het mag wel typisch genoemd worden, dat de primaire oorzaak van de komst der Chineezen in deze landen en welke heeft geleid tot de vorming van een zoo belangrijke volksplanting alhier, op hetzelfde gebied ligt als de functie, welke zij in den loop der eeuwen op zoo diep-ingrijpende wijze hier te lande heeft bekleed en alsnog inneemt: de *economie*. Het waren geen militaire, politieke noch religieuze motieven, die de uit hun geboorteland uitzwermende Chineezen hadden geleid. Of men nu als oorzaak van het trekken der Chineezen van China naar deze eilanden neemt de factoren, die tot emigratie noodzaakten, dan wel het verlangen om handel

te drijven met de bewoners van andere deelen der wereld, het waren in beide gevallen economische factoren, die tot den grooten stap bewogen om huis en haard te verlaten, teneinde hun geluk in den vreemde te probeeren. En, als door een beschikking van den Bestierder werden de Chineezen hier dienstbaar aan de economische ontwikkeling van hun nieuw vaderland, maakten zij zich verdienstelijk en haast onmisbaar juist op dat terrein, waarop in het stamland — hetzij door voorzieningen der Natuur, hetzij door omstandigheden van anderen aard — het hen niet vergund was te arbeiden en hunne volle krachten te ontplooien.

Eerder, veel eerder nog dan de Hollanders kwamen zij hier en sedert is naast het *va-et-vient* tusschen Indië en China van velen hunner in den Indischen archipel een Chineesche nederzetting groot geworden, die op het oogenblik een zielental heeft van meer dan een millioen. In alle deelen van Indië en tot in de verste uithoeken zijn zij te vinden en overal en alomme arbeidend op het terrein, dat ook hunne voorouders eigen was, de economie. Hier als handelaar, daar als landbouwer, de een als industrieel, een ander weer als handwerksman. Rustig en naarstig, zooals de algemeene opvatting zegt.

Ook de economische positie der Chineezen in Nederlandsch-Indië heeft een geschiedenis. Van een groep, die ruim 1000 jaren hier werkzaam is geweest, kan moeilijk het tegendeel worden aangenomen. En even vanzelfsprekend is het, dat waar in den loop dier vele eeuwen de situatie niet steeds dezelfde is gebleven, ook die geschiedenis geen gelijkmatig beeld vertoont. Zoo zien wij in de geschiedenis van de economische positie der Chineezen hier te lande een drietal perioden, die door markante trekken zich van elkander onderscheiden. In de korte beschrijving van die geschiedenis zullen wij gelegenheid hebben te probeeren de juistheid van onze stelling aannemelijk te maken.

De eerste periode, die wij zouden willen onderscheiden, is die van het eerste contact van de Chineezen met Indië. In die periode waren hier nog geen Hollanders. De Chineezen kwamen hetzij om handel te drijven, hetzij om op eenige andere manier zich een middel van bestaan te veroveren. De geschiedenis vermeldt, dat in het Bantamsche destijds Chineezen te vinden waren, die zich bezig hielden met den verbouw van rijst en peper, doch het gebied, waarop zij bij uitstek werkzaam waren, was o.i. dat van den handel.

En wel de *internationale handel* van Indische en Chineesche producten.

„De waren van Indië : kruidnagelen, muskaatnoten, foelie, peper, sandel- en sappanhout, goud, edelgesteenten, drogerijen en medicinale waren, rariteiten (als vogels, schildpadschaal, enz.) tin, worden naar het Noorden en Westen afgescheept, verhandeld tegen de Indische en Perzische textielgoederen, slaven, geld en muntmateriaal ; tegen de Chineesche goederen : zijde en zijden stoffen, porcelein, lakwerken, koperwerk, papier, medicinale waren, suiker, handwerks luxewaren — van welke Chineesche goederen het belangrijkste deel vanaf de Indische stapelhavens naar het Westen wordt afgevoerd." (Dr. J. C. van Leur's „Eenige beschouwingen betreffende den ouden Aziatischen handel". Acad. proefschrift 1934 p. 160).

De belangrijkste rol, die de Chineezen in die jaren voor de komst van de Hollanders in Indië vervulden, zou, althans men is geneigd tot die conclusie te komen, dus ongeveer zijn die van importeurs van Chineesche handelswaren en exporteurs van Indische voortbrengselen. Het is waarschijnlijk, dat zij de distributie van die Chineesche handelswaren ook in handen hadden, maar het laat zich raden, dat de voornaamste beteekenis van den Chineeschen handel in die dagen lag in de schakelfunctie bij het internationale ruilverkeer van Indische en Chineesche goederen. De vermelding, die men telkenmale ontmoet, dat de Chineezen in die dagen practisch alleen aangetroffen werden in Indië's stapelhavens en het feit, dat voor operaties in het binnenland toentertijd de situatie in het geheel niet gunstig lag, dwingen tot vorenstaande conclusie. Is die stelling juist, dan zien wij hier een markant onderscheid tusschen de economische positie van de Chineezen in die eerste jaren van hun verblijf hier te lande en hunne huidige. Het was het terrein van den groothandel en wel internationalen (of interrassialen) groothandel van Indische en Chineesche producten, waarop de pioniers van de Chineesche nederzetting in Indië opereerden.

Vermoedelijk is die positie zoo gebleven gedurende heel deze eerste periode. Uit de verschillende publicaties over het eerste contact tusschen de Hollanders en Bantam blijkt, dat onder de handelaren, die de schepen van Cornelis Houtman kwamen bezoeken, zich vele Chineezen bevonden.

Door hun naarstigheid en vreedzame houding moesten de Chineezen wel een goeden indruk hebben gemaakt op de

Hollandsche pioniers, hetgeen men kan afleiden uit kronieken betreffende de werkzaamheden van de V.O.C. Er ontstond een groote samenwerking op handelsgebied tusschen deze twee groepen, welke bestendigd werd ook na de oprichting van de Vereenigde Oostindische Compagnie.

De tweede periode in de geschiedkundige ontwikkeling van de Chineesche nederzetting in Nederlandsch-Indië meenen wij te kunnen zien aanvangen met de werkzaamheid van de Vereenigde Oostindische Compagnie en loopende tot ongeveer de eerste helft van de achttiende eeuw.

In deze periode nam het aantal Chineezen in Indië beduidend toe. Men kan dat opmerken uit de bevolkingscijfers, die voor Batavia bekend zijn geworden. Omstreeks 1619 bedroeg de Chineesche bevolking tusschen 300 en 400, terwijl voor omstreeks 1740 men 10.000, ja zelfs 60.000 opgegeven vindt. Is dit bevolkingsaccres reeds een factor, die ook de economische positie der Chineezen in dien tijd moet hebben beinvloed, in deze periode zijn meerdere veranderingen aan te wijzen, die op die positie zeker niet zonder invloed zijn geweest.

In de eerste plaats meenen wij een wijziging in die positie te kunnen constateeren, die van principieelen aard was. Was toch in de jaren voor de komst van de Hollanders de positie van de Chineezen er eene van schakel in den internationalen groothandel van Indische en Chineesche waren, waarbij hunne activiteit zich uitte voornamelijk in den opkoop van de landsproducten en verkoop van hetgeen China uitvoerde, met de intrede van de economische werkzaamheid der Hollanders veranderde het beeld ten eenenmale. Vermoedelijk zal die wijziging zich niet in een slag hebben voltrokken en in den eersten tijd na de komst der Hollanders de oude figuur zich voorloopig nog hebben gehandhaafd, doch zeker en beslist onderging het karakter van der Chineezen rol een essentieele verandering.

Van schakel in een *internationalen* groothandel van Indische en Chineesche waren, werden de Chineezen een schakel in het *binnenlandsch ruilverkeer*.

Met de intrede van de Vereenigde Oostindische Compagnie begon voor de Chineezen de functie, waarvoor zij in den loop der tijden beroemd zijn geworden. Zij werden de trait-d'union tusschen het Westen en het Oosten, tusschen de Inheemsche en de

Europeesche maatschappij, tusschen het buitenlandsche export-apparaat en den inheemschen producent, tusschen de buitenlandsche industrie en den inheemschen consument.

Deze ontwikkeling, vervat in onze bovenstaande stelling, laat zich begrijpen, als men bedenkt, dat met de activiteit van de V.O.C. ook het aspect van den handel hier te lande veranderde. De komst van het Europeesche element riep in het leven een rechtstreekschen handel met Europa. Was het handelsverkeer daarvoor interaziatisch te noemen, waarbij andere Aziatische landen er voor zorgden, dat de Indische handelswaren langs van oudsher bestaande kanalen in het Westen kwamen, door de inschakeling van het Hollandsche element moest het handelsverkeer wel een anderen weg nemen. Het waren voortaan de Hollandsche schepen, die rechtstreeks de Indische voortbrengselen naar Europa en hare markten brachten. Het waren de Hollandsche kooplieden, die in Indië gevestigd, (V.O.C.) die producten hier te lande zelf inkochten voor verzending naar het Westen.

De voormalige instrumenten moesten daardoor in onbruik geraken. Aan den Chineeschen groothandel in Indische producten, voorzoover die gebieden buiten China bestreek, ontviel daarmee het recht van bestaan. Wij kunnen niet beoordeelen of die handel met China zich toentertijd heeft gehandhaafd doch het is aannemelijk, dat hij in elk geval op den achtergrond raakte.

Uit de positie gestooten, door hen bekleed in de periode vóór de V.O.C., moesten de Chineezen terugvallen op een functie, die voor de hand lag, dat is die van schakel tusschen den inheemschen handelaar en producent — met wie hij vanouds zaken had gedaan! — en de *new-comers*, die nog moesten leeren zich op vreemd terrein te bewegen, die, afkomstig uit een gansch andere wereld, door een volkomen verschillende levenswijze- en opvattingen, stonden tegenover de inheemsche bevolking als door een diepe kloof gescheiden!

Er is meer.

Economische activiteit eischt sociale veiligheid. Economische activiteit is onmogelijk, althans zeer begrensd, indien niet de veiligheid van de persoon en van het geïnvesteerd kapitaal gewaarborgd is, althans aannemelijk geacht.

Ook in deze kwestie moest de vestiging van de V.O.C. voor de Chineezen belangrijke gevolgen met zich hebben gebracht.

Voor de komst van de V.O.C. vertoefden de Chineezen hier te lande als vreemdelingen, die uitsluitend aangewezen waren op hun eigen vernuft en handigheid in het verkeer met de gastheeren. Zij waren immigranten, die met het betreden van den Indischen bodem den band met officieel China — voor zoover men in die dagen daarvan kon spreken — hadden verbroken. Op eenige diplomatieke dan wel militaire bescherming vanuit het vaderland konden zij in geen geval rekenen. Zij waren individuën overgeleverd aan de gunsten en luimen van den gastheer. De Chineesche expeditie van 1292 was geen uitvloeisel van het meer moderne beginsel van diplomatieke bescherming van onderdanen in den vreemde; zij was bedoeld als straf op de beleediging van den Chineeschen gezant Meng K'i, die tijdens de regeering van Koeblai Khan naar Java gezonden werd om den vorst Kratanegara duidelijk te maken, dat het Mongoolsche Hof zijn huldebewijzen verwachtte ....

Die positie van vreemdelingen, die niet op eenige bescherming van het vaderland konden rekenen, die volkomen overgeleverd waren aan de gunsten en luimen van den gastheer, moest op de eventueele ontwikkeling van de economische activiteit zeker invloed hebben gehad. Die economische activiteit moest daardoor automatisch zijn geremd.

Daarin kwam verandering met de vestiging van het Hollandsch bestuur onder de V.O.C. Hierdoor toch werd het bestaan der Chineezen op veiliger basis gesteld. Waar Hollandsche nederzettingen gevestigd werden, zorgden de Chineezen er voor, dat zij daarin een plaatsje vonden en kwamen daardoor onder het gezag en de bescherming van dezen. Vooral toen in den loop der jaren de waarde van de Chineezen als schakel voor den handel der Hollanders met de inboorlingen was gebleken, kon verwacht worden, dat de V.O.C. hare Chineesche helpers niet in den steek zou laten.

Deze vermeerderde veiligheid moest de activiteit der Chineezen op economisch terrein belangrijk hebben beïnvloed. Zij werden actief in den tusschenhandel, zij begonnen op te treden als aannemers van openbare werken, zij vestigden industrieën als arakstokerijen en suikerbereiding, zij verkregen octrooien voor het maken van pasmunt, zij oefenden de functie uit van pachters; kortom, op menig arbeidsveld, dat zij tevoren niet betraden, werden zij werkzaam en blijkbaar met succes.

Een andere omstandigheid vergemakkelijkte en stimuleerde deze economische expansie. Wij bedoelen de houding van het V.O.C.-bewind. Ter adstructie van deze stelling brengen wij hier in herinnering enkele uitlatingen en opmerkingen van gouverneurs generaal uit de eerste decennia van de V.O.C., welke met een ander doel reeds eerder door verschillende publicisten zijn geciteerd. In de eerste plaats is daar een brief van J. P. Coen gedateerd 5 October 1618, waarin de beroemde gouverneur-generaal o.m. schreef: „Daer dienen, gelijck voor desen geseijt is, met Chinesen ende andre verscheijden collonien geplant, omme dies te beter ende te vrediger aen de nagelen, noten ende foeli te geraecken ...."

Dan diens raad: „Men zoude haer alle gebruicken, goet loon geven ende goet tractement aendoen" en zijn getuigenis: „Daer is geen volck in de werelt, die ons beter dienen dan Chinesen", in Batavia connen niet te veel versamelt worden".

Voorts is bekend een passage uit een brief van Gouverneur-generaal Pieter de Carpentier, gedateerd 3 April 1623, waarbij aangeraden werd om „soo veel Chinese mans, vrouwen en kindres te becomen als mogelijk is, sonder reckening te maken datter te veel gesonden connen worden om Batavia, Amboina ende Banda te peupleren; de landen zijn groot ende vruchtbaer genoech alwaert datter een millioen Chinesen gesonden wierden om deselve t'onderhouden".

Uit die verschillende citaten, welke gewoonlijk worden aangevoerd om aan te toonen, dat de Chineezen vormen een voor deze landen bruikbaar, nuttig en bijna onmisbaar element, meenen wij de volgende conclusie te mogen trekken:

Het V.O.C.-bewind beschouwde de Chineezen als een zeer welkome hulp en onmisbare medewerkers. Door dat inzicht geleid bevorderden de V.O.C.-machthebbers niet alleen de komst der Chineezen hier te lande, doch ontstond er een zekere mate van protectie ten gunste van de in Indië wonenden. Uit het feit, dat deze helpers in de oogen dier machthebbers eene zoo groote beteekenis hadden voor de economische werkzaamheid der Hollanders alhier en men hen kennelijk noodig had om „Batavia, Amboina ende Banda te peupleren", kan o.i. rustig worden afgeleid dat in dien eersten tijd van het V.O.C. bewind de Chineezen als *protégés* van de Hollandsche machthebbers in deze streken konden worden beschouwd.

Naast het objectieve element van algemeene bescherming door de vestiging en aanwezigheid der Hollanders in Indië zien wij dus

een bewuste protectie en begunstiging van de zijde van het V.O.C. bewind! Deze positie is niet alleen uniek in de geschiedenis van de Chineesche nederzetting hier te lande, doch moest bovendien natuurlijk hebben geleid tot een gemakkelijke en snelle ontplooiing van de economische activiteit en beteekenis van die groep.

Het wil ons dan ook voorkomen, dat de grondslagen voor de positie der Chineezen in Nederlandsch-Indië, die zich in den loop der eeuwen heeft ontwikkeld en daarbij tot een bijkans spreekwoordelijke beteekenis is gekomen — juist in de periode van de V.O.C. werden gelegd en dat — na het assumeeren van het karakter van een publiekrechtelijk lichaam door de V.O.C. — het vooral de objectieve bescherming en de subjectieve begunstiging van het V.O.C.-bewind de wording van die positie heeft mogelijk gemaakt. Vanzelfsprekend hebben de verschillende tot beu wordens toe in alle toonaarden geprezen lichamelijke en karaktereigenschappen der Chineezen uit die tijden er ook het hunne toe bijgedragen, doch de vraag is gewettigd of die eigenschappen tot hetzelfde resultaat zouden hebben geleid, indien niet door de genoemde factoren de voedingsbodem wel bijzonder gunstig was gemaakt. [1])

Wij zien dus in deze, voor der Chineezen positie hoogst belangrijke, periode niet alleen een groote uitbreiding van het gebied, waarin zij zich, wel-beschermd door het V.O.C.-gezag, konden vestigen en arbeiden, maar ook een geweldige expansie — door een hen gunstig-gezind bewind bewust bevorderd — van hun economische werkzaamheid. Wij zien hen zich productief maken overal in Indië, waar zulks maar eenigszins mogelijk was en op elk arbeids-

---

[1]) Deze stelling zal ons in Chineesche kringen wel veel kwaad gerucht bezorgen! Men pleegt daar gaarne te pronken met die „bijzondere" eigenschappen en Europeesche publicisten hebben zonder uitzondering medegewerkt aan het ontstaan van de opvatting als zouden enkel aan die bedoelde eigenschappen de wording en groei van de economische positie der Chineezen hier te danken zijn. Intusschen lijkt het ons goed om onomwonden hier onze meening te verkondigen; niet alleen omdat de bestaande opvatting o.i. historisch niet te verantwoorden is, doch ook om gebaseerd op de realiteit onze landgenooten te doen inzien, dat het paradeeren met die eigenschappen alleen — zooals thans veelal gebeurt! — de kennelijke en algemeen ook ingeziene gestadige achteruitgang van onze economische positie niet zal kunnen remmen noch voorkomen. Alleen wanneer de belanghebbenden aan de hand der feiten — uit het verleden en het heden — zich een juist beeld hebben gevormd van de krachten en factoren, die in deze materie beslissend zijn geweest, kan nog worden gehoopt op behoud van die zoo geroemde positie.

veld, waar gelegenheid geboden werd zich een middel van bestaan te verschaffen. Wij zien ten slotte het karakter der economische functie der Chineezen een principieele wijziging ondergaan : zij werden van schakel in een internationaal handelsverkeer een schakel in de binnenlandsche staatshuishouding.

De hierboven geconstateerde verandering in positie en economische expansie heeft zich in deze periode gehandhaafd, terwijl laatstgenoemde daadzaak met het voortschrijden van den tijd in kracht en omvang toenam. Wij wijzen hier in het bijzonder nog op twee omstandigheden, die voor de verdere ontwikkeling van de economische positie onder het V.O.C.-bewind zeer belangrijk moeten zijn geweest en daaraan zelfs een eigenaardig cachet hebben gegeven.

In de eerste plaats noemen wij hier het later door de V.O.C. gevolgd systeem van landerijenverkoop en verhuur. Deze verhuur zoowel als verkoop gingen gepaard met het verleenen van zeer specifieke rechten aan den gegadigde. De landheer en landhuurder toch verwierven op die landerijen een positie, die omgeven was door een min of meer publiekrechtelijk gezag. Zij waren als kleine souvereinen, wier rechten zeer diep ingrepen in het leven der opgezetenen; zij hadden de bevoegdheid om op hun landerijen belasting te heffen van de aldaar wonenden, van hen het verrichten van heerendiensten te vorderen, enz.

In de tweede plaats wijzen wij op het pachtstelsel, dat ook in den tijd der V.O.C. practisch aangewezen was op Chineesche pachters. Verschillende van deze pachten dateerden reeds vanaf den aanvang van het V.O.C.-bewind. Daartoe behoorden onder meer pacht van tolpoorten, van sabandarijen (in- en uitgaande rechten), van de rundslacht, van het dobbelen, van vleesch- en vischpasars, van het zout enz. Ook dit pachtstelsel gaf den Chineeschen pachters een bijzondere positie. Naast een economische had de pachtersfunctie een politieke beteekenis; de uitoefening van deze verschillende pachten gaf aan de Chineezen een machtig wapen in handen tot handelingen, die normaliter zeker niet mogelijk, althans moeilijker te verrichten, zouden zijn geweest. Over deze materie is een boekdeel te vullen en de hoop wordt hierbij geuit, dat zij alsnog door publicisten in studie wordt genomen en dat de resultaten hiervan dan een plaats in dit tijdschrift mogen vinden. Indien men daarbij afwijkt van den tot nu toe gevolgden weg om bij een bespreking van het pachtstelsel den nadruk enkel te leggen op de schaduwzijden daarvan, op de

ongewenschte praktijken der pachters, die als het ware schreeuwden om afschaffing van het pachtstelsel en in beschouwing neemt de beteekenis daarvan ten aanzien van de economische positie der Chineezen, zoo laat het zich raden, dat een dergelijke studie interessante resultaten zal opleveren. Men behoeft slechts kennis te nemen van enkele dier ongewenschte praktijken der Chineesche pachters (Zie bv. het proefschrift van mr. Th. Thomas : Eenige opmerkingen naar aanleiding van het pachtstelsel op Java., 1893) om al dadelijk tot de overtuiging te komen, dat het pachtstelsel zeker de ontwikkeling van de economische positie der Chineezen ten sterkste moest hebben beinvloed.

Hier worde slechts aangestipt, dat zoowel het systeem van landerijenverkoop en -verhuur als het pachtstelsel aan Chineezen, die op deze terreinen werkzaam waren, een uitzonderlijke positie gaf van particuliere personen met een ambtelijk prestige; hen een positie verleende, die hen als private personen stelde boven andere gewone stervelingen; hun een zeker gezag toekende, dat hen in staat kon stellen op ingrijpende wijze op te treden in het economisch bestel der toenmalige Indische samenleving. Het laat zich begrijpen, dat van die voorrechten niet alleen een druk gebruik doch ook misbruik werd gemaakt !

Het bestek van dit artikel laat niet toe, dat uitvoeriger op de mérites van deze tweede periode wordt ingegaan. Uit hetgeen hierboven in zeer korte trekken is geschetst, blijkt intusschen hoe belangrijk deze V.O.C.-periode in de geschiedenis van en voor de ontwikkeling van de economische positie der Chineezen hier te lande is. Persoonlijk neigen wij tot de opvatting, dat deze periode inderdaad de belangrijkste is en zelfs beschouwd kan worden als het *glanstijdperk* van de Chineesche nederzetting in Nederlandsch-Indië.

De bewust-doorgedreven protectie van het V.O.C.-bewind, welke gedurende bijna een eeuw zich handhaafde; de onbeperkte vrijheid om zich overal te vestigen, waar men zulks verkoos, waarbij de drang om naar het binnenland te trekken van overheidswege zelfs werd bevorderd; de mogelijkheid van verkrijging van groote stukken landerijen in eigendom of huur, gepaard aan de toekenning van min of meeer souvereine rechten; de invloed van het pachtstelsel, hetwelk Chineesche pachters maakte tot particuliere personen met een ambtelijk prestige; ziedaar verschillende zeer markante ken-

merken van deze periode, die in de volgende tweehonderd jaar niet meer te vinden zijn....

Wij komen thans tot de derde periode, welke o.i. in de geschiedenis van de economische positie der Chineezen hier te lande aanwijsbaar is. De lotgevallen der Chineezen in de negentiende eeuw.

Op 31 December 1799 hield de Vereenigde Oostindische Compagnie op te bestaan. De Indische archipel kwam onder het bestuur van de Bataafsche Republiek, die na enkele jaren plaats maakte voor het koninkrijk Holland. Voor de Chineezen maakte deze verandering in de eerste jaren van de negentiende eeuw niets uit. Het systeem, dat in de laatste periode van het V.O.C.-bewind gold en dat gekenmerkt werd door een zekere weifeling en innerlijke tegenstrijdigheid, onderging geen principieele noch belangrijke wijziging. Zoowel onder de regeering van gouverneur-generaal Daendels als tijdens het Engelsche tusschenbestuur onder Raffles werd waar mogelijk en nuttig gaarne van de diensten der Chineezen gebruik gemaakt. Ten aanzien van het pachtstelsel waren in de laatste jaren van het V.O.C.-bewind reeds enkele bressen geschoten (in 1753 werd de pacht van de sabanderijen in de Tjiasem- en Pamanoekanlanden afgeschaft, terwijl bij plakkaat van 3 September 1754 de tolpoorten op Java werden opgeheven); met betrekking tot de landerijenverkoop- en verhuur kan worden opgemerkt, dat Daendels daaraan uitbreiding gaf door ook in Oost-Java landerijen te verkoopen, terwijl Raffles daarentegen er op uit was om de onder Chineezen staande landen weer onder de regeering terug te brengen. Een belangrijke regeeringsdaad onder Raffles was de proclamatie, waarbij de zoutaanmaak een Gouvernementsmonopolie werd gemaakt. Onder de V.O.C. was de zoutaanmaak en handel geheel in handen van Chineezen. Een gewichtig arbeidsveld werd daardoor eveneens aan de activiteit der Chineezen onttrokken. Ook ten opzichte van de vrijheid om het binnenland in te trekken was in deze jaren geen vaste lijn te zien. Men volgde de weifelende houding uit de nadagen der Compagnie....

Langzamerhand echter kwam er meer lijn en wel een die zeker in het „Chineesche kamp" van destijds zeker niet met veel vreugde werd begroet! Langzamerhand werd een nieuwe politiek gevoerd, waardoor aan de economische activiteit der Chineezen belangrijke

beperkingen werden opgelegd. Het was in de negentiende eeuw, dat de vele beknottende bepalingen op de vrijheid van beweging der Chineezen, en welke in de twintigste eeuw zullen blijken oorsprong te zijn van menig grijppunt der z.g. „Chineesche Beweging", in het leven werden geroepen. Het was in deze periode, dat nieuwe beginselen en strevingen in de kringen der Regeering baan braken, die tot gevolg hadden, dat het roer van de koloniale staatkunde geheel werd omgegooid. Vast staat, dat zoowel die restricties als de afschaffing van verschillende destijds bestaande instituten, die alle grootendeels hun bron vonden in overwegingen van economischen aard, op de verdere ontwikkeling van de economische positie der Chineezen van grooten en diep-ingrijpenden invloed zijn geweest.

In 1764 werd de toegang tot de Preanger Regentschappen voor Chineezen afhankelijk gesteld van een te voren te bekomen bijzondere vergunning. Teneinde de vrije cultuur van tabak en aardnoten in die streken te bevorderen werd echter door Daendels die regeling ingetrokken en de vestiging van Chineezen in de Preanger juist aangemoedigd. Deze vrijheid bleef onder het bestuur van Raffles gehandhaafd. Angst echter voor aantasting van het koffiemonopolie leidde tot het besluit van 6 Juni 1820, stb. no. 22, waarbij het verbod van toegang tot de Preanger Regentschappen voor de Chineezen werd vernieuwd.

De toevoer van Chineesche nieuwelingen was in de oogen van het V.O.C.-bewind over het algemeen genomen een welkom verschijnsel. In de negentiende eeuw werd dit standpunt verlaten. Bij stb. 1837 no. 58 werd de aanbreng van Chineesche nieuwelingen verboden. Stb. 1838 no. 40 verplichtte een ieder, die huisvesting verleende aan Chineesche nieuwelingen, daarvan binnen 24 uren aan de politie kennis te gevem. Stb. 1846 no. 16 vorderde borgstelling voor onderhoud, bedrag en kosten van eventueele terugzending van Chineesche nieuwelingen.

Dan is daar het z.g. „wijkenstelsel". Bij resolutie van den Gouverneur-generaal ad interim in rade van 12 Augustus 1835 no. 1 (stb. 1835 no. 37) werd het volgende gezegd: „Aan de plaatselijke autoriteiten op Java wordt te kennen gegeven, dat hier en daar eene neiging is bespeurd, om de op Java aanwezige vreemde Oosterlingen zooals Maleiers, Boegineezen, Chineezen enz. te amalgameeren onder de Javaansche bevolking; de Regeering acht

dit ondoelmatig en verlangt integendeel, dat de aloude gewoonte, om dusdanige vreemdelingen in afzonderlijke wijken of buurten onder een hoofd van hun eigen landaard te doen wonen, in stand worde gehouden, en dat zij mitsdien, bij voorkomende gelegenheden, in dezen zin zullen hebben te handelen, zonder eenige afwijking". Deze verplichting tot het wonen in wijken werd later vastgesteld in artikel 73 van het Regeeringsreglement van 1854 en uitgewerkt in de wijkenordonnantie van stb. 1866 no. 57.

Voorts het berucht geworden „passenstelsel". De eerste regeling van dezen aard vindt men in stb. 1816 no. 25. Het besluit van den Secretaris van Staat Gouverneur-Generaal dd. 6 December 1816 no. 25 bepaalt, dat in het vervolg aan reizende Inlanders en Chineezen geen passen zullen worden gegeven, dan alleen op de plaats, alwaar hunne reis een aanvang neemt, doch dat zoodanige pas in elk district door de civiele autoriteiten gratis zal worden geviseerd. Het ontbreken van zoodanige visa in een der districten, welke de reizende heeft gepasseerd, wordt door het besluit als genoegzaam vermeld om hem als verdacht persoon te doen in verzekering nemen. Bij stb. 1863 werden de bepalingen omtrent het passenstelsel voor Java en Madoera herzien. Dit passenstelsel, dat het reizen naar het binnenland uiterst bemoeilijkte en dikwerf onmogelijk maakte bij een strengere toepassing, moest voor de economische activiteit der Chineezen bepaald funest hebben gewerkt. Dat bleek o.m. bij de invoering van de opiumregie. Een citaat uit Fromberg's „De Chineesche beweging op Java" (p. 427) kan dit illustreeren: „Maar de Chineesche kleinhandel voerde aan, dat daardoor (bemoeilijking in het verkrijgen van passen) zijn omzet verminderde en hij zijn uitstaande schulden in de desa's niet kon innen. De Chineesche tweede hand zeide, dat dit op haar terugwerkte. Ten slotte zou de Europeesche groothandel de lijdende partij worden, die zich begon te beklagen. Vermoedelijk in verband hiermede werd in 1904 een mildere bepaling uitgevaardigd, waarbij voor reizen naar plaatsen aan spoor- en tramlijnen gelegen, zoogenaamde jaarpassen werden ingevoerd, waarmede het kwellende van het voor elke reis aanvragen van een pas althans voor die categorieën van plaatsen verviel. Men schijnt dus te moeten aannemen, dat bij de hierbedoelde wijziging niet zoozeer het oog gericht was op de belangen der Chineezen, maar op traditioneele wijze de belangen van den Europeeschen groothandel op den voorgrond waren gebracht".

Van de nieuwe regelingen en instituten van meer specifiek economischen aard, die op de economische positie der Chineezen hier te lande een belangrijken invloed moeten hebben gehad, noemen wij het Cultuurstelsel (1830) en de Agrarische Regelingen (1870).

De Java-oorlog (1825 — 1830) en vooral de geldnood van het moederland vormden een goeden voedingsbodem voor de plannen van Gouverneur-Generaal Van den Bosch, „die de bevolking wilde overhalen om een gedeelte van hare velden af te staan en dat te beplanten met gewassen, die geschikt waren voor de Europeesche markt en die niet meer arbeid zouden vorderen dan de rijstcultuur". Helaas moeten wij in verband met het karakter van deze beschouwing hier volstaan met eene aanduiding alleen. Bekend is, dat dit stelsel van gedwongen cultuur in menig opzicht de economie van dit land verstoorde.

Ook de agrarische regelingen, een voortvloeisel van de moderne koloniale staatkunde, hebben diep ingegrepen op de economische activiteit der Chineezen. Anders dan in den bloeitijd der V.O.C., toen het grondbezit der Chineezen a.h.w. werd gestimuleerd en in de hand gewerkt, werd met de invoering daarvan de verkrijging van door de inheemschen geoccupeerden grond door Chineezen practisch onmogelijk gemaakt.

Behalve en naast de hierboven genoemde, belangrijkste, nieuwe regelingen en instituten was er nog een andere factor, die de economische positie der Chineezen in deze, door ons derde genoemde, periode beduidend moet hebben beïnfluenceerd. Wij bedoelen de afschaffing van verschillende instellingen uit de dagen der Compagnie.

Daarbij is dan te noemen de afschaffing van diverse pachten en van het instituut van landenverkoop- en verhuur. Wij wezen er bij de bespreking van de tweede periode reeds op, dat het pachtstelsel en den landerijenverkoop en -verhuur aan de Chineesche belanghebbenden een buitengewone positie verschaften. Zij kregen daardoor als private personen een zeker publiekrechtelijk mandaat. Vooral het pachtstelsel, dat met zich bracht een aantal pachters, die zich lieten helpen door een uitgebreid personeel en dat al deze menschen een vrije toegang verleende naar het binnenland, was voor de Chineezen een prachtige instelling. Deze pachters, die beschouwd werden als goedbeschermde handlangers van het gezag, oefenden naast de pacht van de verschillende middelen

uiteraard ook het koopmanschap uit en die handel moet met de beschermde positie van de belanghebbenden en de mogelijkheid van misbruik dier positie uiteraard geen windeieren hebben gelegd.

De afschaffing nu van vele van die pachten, waaronder de pasarpacht wel de belangrijkste was, moet aan de positie van de Chineezen hier te lande een flinken knak hebben gegeven.

Het verlaten van het systeem van landerijen-verkoop en -verhuur sloot een gebied af, waarop tevoren de Chineezen eveneens zich krachtig konden doen gelden.

Ten slotte moet hier nog de aandacht gevestigd worden op het in zwang komen van een nieuwe richting in kringen van regeeringsautoriteiten en het ontstaan van voor Chineezen minder gunstige opvattingen in den Europeeschen handel.

De woorden van Thorbecke „dat het belang der Inlandsche bevolking het belang is van het moederland," kunnen beschouwd worden als een vertolking van een richting, die in den loop van de negentiende eeuw de koloniale administratie op een ander plan bracht, de z.g. „ethische richting". Ook hier wordt, evenals op zoo menig andere plaats in dit artikel, met een korte aanduiding volstaan. De gevolgen van deze „ethische richting" ten aanzien van de regeeringspolitiek ten opzichte van Chineezen zijn te bekend, dan dat die hier nog uitvoerig behoeven te worden geschetst. Kort geformuleerd zien wij deze principieele wijziging in de behandeling der Chineezen, dat zij, die tijdens den aanvang en den bloeitijd van de Vereenigde Oostindische Compagnie door het gezag bewust werden aangehaald en geprotegeerd, onder de heerschappij van de „ethische richting" beschouwd werden haast als „Staatsvijand No. 1" ! O.i. zijn het vooral de inderdaad ergerlijke praktijken van de pachters geweest, die langzamerhand het idee in het leven riepen, dat de Chinees de natuurlijke vijand is van den Inlander; dat de Chinees den Inlander uitzuigt en exploiteert, hem remde in zijn economische ontwikkeling. Dit verschil in standpunt en houding tusschen de V.O.C.-periode en die van de tweede helft van de negentiende eeuw is in elk geval zoo frappant, dat het zeker de moeite waard is om het aan de vergetelheid te ontrukken.

De wijziging in opvatting over de mérites van de Chineezen hier te lande was niet alleen in Regeeringskringen te vinden. Ook in het particuliere was zij merkbaar. Terwijl de V.O.C.-kooplieden hen beschouwden als nuttige, zeer nuttige menschen zelfs, met wie

men gaarne zaken deed en op wie men bouwen kon, scheen de Europeesche handel van de negentiende eeuw over hen minder enthousiast te zijn. Het resultaat van die verandering van meening is wettelijk vastgelegd. Wij bedoelen het staatsblad no. 79 van het jaar 1855, waarbij het Europeesch vermogensrecht in het burgerlijk wetboek en wetboek van koophandel en het burgerlijk procesrecht voor Europeanen ook op Chineezen toepasselijk werd verklaard. Het is bekend, dat deze maatregel genomen werd, omdat men er van uitging, dat het dringend noodzakelijk was om in het belang van den Europeeschen handel de Europeesche wetgeving zooveel mogelijk op de Chineezen toe te passen, aangezien „die groothandel geen waarborg voor de nakoming van jegens hem aangegane verbintenissen vond, indien hij aangewezen bleef op de godsdienstige wetten, instellingen en gebruiken der Chineezen en op procedeeren voor de Landraden".

De negentiende eeuw vertoont, vooral in vergelijking met wat in de V.O.C.-periode te zien was, voor de Chineezen dus wel een triest beeld. Als men voorts bedenkt, dat het ook in dit tijdperk was, dat het moderne kapitalisme met de daaraan verbonden consequenties voor de economische structuur van Indië alhier zijn intrede deed, dan wordt het duidelijk, dat de neergaande beweging in de economische positie van de Chineezen hier te lande in de vorige eeuw een flinke was. O.i. zal daarin een van de oorzaken moeten worden gezien van de achterwaartsche beweging in de economische positie der Chineezen alhier, welke in het heden reeds geruimen tijd onder belangstellenden is geconstateerd en waarover alomme wordt geklaagd. Zij, die thans zich ongerust maken over dien achteruitgang zullen goed doen om de oorzaken daarvan niet uitsluitend in het heden op te sporen, doch ook en vooral in de geschiedenis terug te blikken. O.i. is de stelling, dat de Chineesche maatschappij den klap van de negentiende eeuw nog niet te boven is gekomen en dien waarschijnlijk nimmer te boven zal komen, zeer wel verdedigbaar. In elk geval lijkt het ons onjuist om de zoo even aangeduide verslechtering te willen verklaren door het heden alleen.

Wij hebben geprobeerd om in het voorgaande, zoo goed en zoo kwaad als het ging een overzicht te geven van de historie van de economische positie van het Chineesche deel van Indië's bevol-

king. De nadruk is daarbij in het algemeen komen te liggen op de lotgevallen van hen, die op Java woonden. Dat zulks gebeurd is, kon zich eigenlijk wel van te voren doen raden. Java was immers in de beschreven perioden het centrum niet alleen van de Hollandsche kolonisatie en economische bezigheid, doch ook vormde het het gebied, waar de Chineezen — daarbij onder meer profiteerend van een beschermend gezag — bij voorkeur zich vestigden. Wijl voorts het voornamelijk op Java was, dat — door de diverse factoren en omstandigheden, die wij hiervoren aangaven — de economische beteekenis van de Chineesche volksplanting hier te lande zich tot hare maximumspanning kon ontwikkelen. Wijl door de gunstigliggende situatie op dit eiland de volle gelegenheid geboden werd om zich op welhaast elk betreedbaar arbeidsveld productief te maken.

Intusschen zou deze schets bepaald onvolledig zijn, indien daarin niet een weinig plaats gegeven wordt aan een vermelding van meer specifieke kenmerken, die enkele der Chineesche vestigingen buiten Java vertoonen.

In de eerste plaats komt daarvoor dan in aanmerking de Chineesche nederzetting op de Westkust van Borneo. Evenals op Java dateerde ook hier de vestiging der Chineezen van een tijdstip, waarop de Hollanders zich nog moesten laten zien. Omstreeks in het midden van de achttiende eeuw liet de Panembahan van Mampawa een twintigtal Chineesche mijnwerkers uit Broenei overkomen om goud in te zamelen aan de Soengei Doeri. Dit experiment gaf een succesvol resultaat, waarna deze streken voor Chineezen werden opengesteld. De Sultan van Sambas volgde het voorbeeld van den Panembahan van Mampawa en omstreeks het jaar 1760 werd de Chineesche vestiging te Larah gesticht, die zich later zou uitbreiden tot Montrado. De gebleken geschiktheid der Chineezen op mijnbouwgebied was de sleutel die de Westkust van Borneo voor hen opende. Het aantal Chineezen nam gestadig aan toe en ook hun macht breidde zich steeds uit. Deze ontwikkeling van zaken werd, naar het schijnt, bovendien bevorderd door de ontruiming van de Westkust door de Compagnie. De onderling twistende Maleische vorsten stonden machteloos tegenover de Chineezen en zoo kon hier zich een Chineesche kolonie vormen die een karakter vertoonde zooals zij nergens anders in Indië was te zien. Men kreeg op de Westkust van Borneo z.g. *kongsi's* of Chineesche republieken

(Zie hiervoor uitvoerig : Dr. J. J. M. de Groot, Het Kongsiwezen van Borneo, 1885). De Chineezen maakten groote winsten uit den mijnbouw en legden zich ook spoedig toe op den landbouw. — Mijnbouw en landbouw, ziedaar de voornaamste gebieden van werkzaamheid der Chineezen op de Westkust van Borneo ; een ontwikkeling van zaken, die deze vestiging onderscheidt van de overige Chineesche nederzettingen hier te lande. Een ander verschil is te zien in de verhouding tot de Hollanders. Anders dan op Java was hier practisch geen contact met de V.O.C., die zich er toe bepaalde om bij de contracten in 1779 en 1787 met Pontianak en Mampawa gesloten, vast te leggen, dat het rechtstreeksche gezag over alle Chineezen in de genoemde landschappen aan de Compagnie zou komen. Na het herstel der betrekkingen van de Hollanders met Borneo's Westkust — waarbij het Hollandsch gezag in deze streken op intusschen machtig geworden Chineesche republieken stuitte ! — werd de verhouding er niet beter op. Maart 1819 zag het eerste feitelijke verzet der Chineezen te Sambas tegen het Hollandsch gezag. Einde 1819 was er zelfs sprake van een plan der Chineezen om Borneo's Westkust geheel van de gehate Hollanders te zuiveren. In de daarop volgende jaren waren bloedige botsingen schering en inslag; de climax werd bereikt in 1853/1856, die gepaard ging met vernietiging van de meeste kongsi's. Zeer typisch is uit deze periode een advies van den Raad van Indië (17 Juni 1853): „Het Chineesche element verdraagt zich niet met het Nederlandsche ; gelijk dat ook sedert 1816 het aanwezen dier beide elementen op hetzelfde veld van exploitatie slechts geleid heeft tot een aaneenschakeling van botsingen, immer nadeelig voor de handhaving van ons gezag". Doch .... ook voor de ontwikkeling van Borneo's Westkust werden de Chineezen door het gewestelijk bestuur onmisbaar geacht. Twee citaten kunnen dat bewijzen :

„Ik geloof mij gerechtigd te mogen achten tot de bewering, dat ik Borneo's Westkust en de bewoners van dat gewest eenigszins ken; ik heb althans de gelegenheid gehad, daarvan meer te zien dan een mijner voorgangers gehad heeft ; en met die kennis verklaar ik in gemoede, dat de Chineezen op Borneo's Westkust, in de verhouding, waarin zij thans geplaatst zijn, en waarin zij ook bij eene aanmerkelijke vermeerdering van het aantal, gehouden kunnen worden, niet alleen nuttig en noodig, maar onmisbaar zijn om de gansche bevolking eene betere toekomst te doen tegemoetgaan ; dat zij de ontwikkeling der Dajaks niet in den weg staan, maar

bevorderen zullen, en dat, zonder het aanwezen van die kolonisten, het, zoo niet volstrekt onmogelijk, dan toch waarschijnlijk boven onze krachten gegaan zou zijn om, althans met redelijk vooruitzicht, dat het doel bereikt zoude worden, voor een betere toekomst der oorspronkelijke bevolking den grond te leggen." (memorie van den luitenant-kolonel Andresen dd. 21 Februari 1856, achtergelaten aan zijn opvolger majoor W. E. Kroesen. Zie E. B. Kielstra: „Bijdragen tot de geschiedenis van Borneo's Westerafdeeling, II, blz. 171)

„De behoeften moeten mitsdien worden vermeerderd. Hoe en door wie? Mijn antwoord is: door de Chineezen. Ik heb mij om die reden dan ook sterk gekant tegen het verbod op den aanvoer van Chineezen. Dit volk is het meest geschikt om tot den overgang mede te werken van onbeschaafdheid tot beschaafdheid, het is het element, 'dat ons tot intermediair moet strekken om het Dajaksche element te ontwikkelen. De landbouw, die op het oogenblik op zeer lagen trap van ontwikkeling staat, zal, door onze bemiddeling alleen, niet verbeteren; daarvoor is het noodig, dat de in zaken van landbouw zoo bedreven Chinees den inheemschen bewoner voorgaat. Zijn handelsgeest zal hem voorts de producten doen opkoopen, die de Dajak thans verwerpt, omdat hetgeen men er hem voor geven wil, niet in verhouding staat tot de moeite, die hij voor de inzameling besteden moet; de invloed van de „dagang sera" en „tampa" werkt nog, omdat de concurrenten alleen de vorsten of hunne verwanten zijn. Elke andere vreemde Oosterling zal zich lichter door de vrees voor die concurrentie laten afschrikken; ook heeft hij niet de geschiktheid om zich in de belangen van het volk in te dringen. Noch Boeginees, noch Maleier, noch Arabier zal zich met den „heidenschen hond" in aanraking weten te stellen en zich zoo met hem weten te vereenzelvigen als de Chinees dat weet te doen". (memorie van den majoor W. E. Kroesen dd. 7 Januari 1858. Zie t.a.p. blz. 216).

Deze en soortgelijke overtuigingen moesten de houding van het Staatsgezag in den loop van de negentiende eeuw wel beïnvloed hebben. Dit kan blijken uit de verklaring van wijlen den heer L. H. W. van Sandick in 1909 („Chineezen buiten China", p. 313) — welke tevens de economische positie van de Chineezen op de Westkust van Borneo typeert — welke als volgt luidt: „Hoe is ons oordeel over den Borneo-Chinees? Zeer gunstig. Een ieder, die zooals ik het voorrecht had in de Chineesche districten als bestuursambtenaar werkzaam te zijn geweest, zal van die streken

niet zijn weggegaan, zonder de innige overtuiging te hebben verkregen, dat daar de Chineezen de ruggegraat der bevolking vormen Van hen hangt voornamelijk de welvaart der geheele streek af. Met noeste vlijt, geduld, volharding hebben zij, geboren landbouwers als zij zijn, de wildernissen herschapen in lachende rijstvelden en wuivende klapperbosschen. Dikwerf na veel moeite, want de streek, die zij bewonen, is lang niet het vruchtbaarste gedeelte van Borneo's bodem. Verspreid onder de Inlandsche bevolking zijn ze die ten zegen geweest. Als pioniers der beschaving gaven zij den Dajaks een voorbeeld hoe de rijstbouw te drijven; zij legden sawahs aan en gebruikten ploegvee. Door opkoop der boschproducten en verkoop van allerlei artikelen voor dagelijksch gebruik (veelal nog in den vorm van ruilkoop) hebben zij de Dajaks bevrijd van de ergerlijkste knevelarijen van hunne Maleische vorsten en hunnen aanhang."

In de tweede plaats moet worden gewezen op Biliton en Banka. In zijn artikel „De geschiedenis van de Chineezen in Nederlandsch Indië" (in dit nummer van Koloniale Studiën) schrijft mr. Verboeket „De expeditie in 1292 is de oorsprong geweest voor een Chineesche nederzetting op Biliton." Deze vestiging moet zich blijkbaar heel traag hebben ontwikkeld, want volgens John F. Loudon; „De eerste jaren der Bilitononderneming", overdruk uit de Indische Gids November (1883, p. 18) waren er in 1851 slechts 28 Chineezen op het eiland aanwezig. De beteekenis van de Chineesche nederzetting op Biliton kon eerst een aanvang nemen met de oprichting van de Biliton-Maatschappij en wel toen in 1865 de werving van Chineesche koelies krachtig werd aangepakt. De positie van de Chineezen in dit gebiedsdeel wordt wel het best getypeerd door een zinnetje uit van Sandick's „Chineezen buiten China" (p. 368): „Immers, geen Chinees = geen tin". De typische trek in de economische positie der Chineezen in Biliton is dan ook, dat zij als arbeidskracht voor de tinontginning onmisbaar waren, door hun arbeid hebben medegewerkt aan de openlegging van deze streken. Vanzelfsprekend ontwikkelde zich later een Chineesche handel etc., doch de basis van hunne beteekenis in dit gebied was hun functie als koelie voor het tinbedrijf.

Aldus is ook het beeld, dat Banka vertoont. Met slechts dit verschil, dat, waar op dit eiland het Gouvernement de tinontginning in eigen handen hield en zelf niet werkte, doch de verschillende

terreinen in bewerking aan Chineesche maatschappijen of kongsi's gaf, de Chineezen hunne positie ontleenden niet alleen aan hunnen arbeid als koelie doch ook als mijnexploitant.

In de derde plaats verdient aparte bespreking de Chineesche kolonie Bagan Si Api-Api. Het is moeilijk na te gaan van wanneer deze vestiging dateert. Het Koloniaal Verslag van 1887 sprak nog van „eenige aan den mond der Rokanrivier, te Bagan Si Api-Api gevestigde Chineezen" (1886). Zoo inderdaad in 1886 slechts „eenige" Chineezen te Bagan Si Api-Api woonden, dan moet hier opgemerkt worden, dat de ontwikkeling van deze vestiging wel zeer vlug is toegegaan; in het Koloniaal Verslag van 1889 toch werd reeds melding gemaakt van een Chineesche bevolking aldaar van 4000 zielen. Wij maken speciaal melding van Bagan Si Api-Api, aangezien ook deze Chineesche vestiging een bijzonderen trek vertoont. Bagan Si Api-Api is het centrum van de visscherij-industrie in dit land en zij dankt haar ontstaan en beteekenis als zoodanig uitsluitend aan de Chineezen. Wij zien hier de Chineezen in een economische activiteit, die wij nergens anders in Indië zien: beoefenaars van het visscherijbedrijf op groote schaal. Kustvisscherij, hoogzeevisscherij en de productie van gedroogde en gezouten visch en van trassie, alsmede een exporthandel van de genoemde producten; ziedaar de basis van de economische positie van dit speciale gebied. Het laat zich begrijpen, dat ook hier allengs de Chineezen zich hebben toegelegd op den handel, op tuinbouw etc. en ook daaraan in zekere mate hunne economische beteekenis gingen ontleenen.

Ten slotte moet nog de aandacht gevraagd worden voor de Chineezen ter Oostkust van Sumatra. Het is bekend, dat de groote stoot voor de vorming van deze Chineesche nederzetting (Deli) gegeven werd, toen de heer Nienhuis er toe overging om Chineezen te doen uitkomen, teneinde als werkkrachten te dienen voor de tabakscultuur. De veelzijdige geschiktheid der Chineezen, die hen deed slagen als handelaar op Java, als mijnwerker en landbouwer op Borneo's Westkust, als mijnkoelie op Biliton, als visscher te Bagan Si Api-Api maakte hen eveneens tot een belangrijke factor bij de economische ontwikkeling van Sumatra's Oostkust, bij den groei en bloei van de Delitabakscultures. De Chineesche koelies, die Deli noodig had, werden in den aanvang uit de Straits

Settlements gehaald (Singapore en Penang). Sedert 1888 werd in verband met de moeilijkheden, ondervonden bij de aantrekking van Chineesche arbeidskrachten uit de Straits Settlements, overgegaan tot een rechtstreeksche emigratie uit China. Ultimo December 1915 waren er in de tabakscultures in Deli 37.608 Chineesche werklieden werkzaam. Ook hier zien wij naast de specifieke bezigheid als arbeider in de tabakscultures langzamerhand de activiteit der Chineezen als handelaren, ambachtslieden enz.

(Wordt vervolgd)

ENKELE HOOFDLIJNEN IN DE ECONOMISCHE BETREKKINGEN TUSSCHEN NEDERLANDSCH-INDIË EN CHINA

DOOR DJIE TING LIAT

De economische betrekkingen tusschen de landen onderling vinden in het algemeen haar uitdrukking in den uitruil respectievelijk de beschikbaarstelling van goederen, diensten en kapitaal.

Soms spelen ook territoriale factoren een rol, doch dan heeft men niet meer met vrije staten te maken. Dit is bijv. het geval bij een verhouding tusschen moederland en kolonie. Normaal echter groepeeren zich de economische betrekkingen tusschen de landen om de reeds vermelde drie factoren.

Deze bestanddeelen van het economisch verkeer hebben voor elk land een andere beteekenis. In de eerste plaats kunnen de vormen, waarin zij zich voordoen, sterk verschillen. In de tweede plaats overweegt soms de goederenhandel, soms de prestatie van diensten, soms het beschikbaar stellen van kapitaal, terwijl ten slotte nog verschillende combinaties tusschen deze factoren onderling mogelijk zijn. Voornamelijk hangt een en ander af van de bijzondere economische omstandigheden, waarin de betrokken landen verkeeren.

Theoretisch kan men daarbij den regel opstellen, dat naarmate de divergentie in de economische en financieele structuur der landen sterker is, ook de mogelijkheden tot het aangaan van economische betrekkingen gunstiger zullen zijn. In dat geval immers zijn de kansen het grootst, dat het eene land juist

datgene produceert en overhoudt, wat het andere land van noode heeft. Behalve voor de goederen geldt dit ook voor het voor buitenlandsche belegging beschikbare kapitaal en voor diensten.

In de verhouding Nederlandsch-Indië/China nu worden deze „ideale" voorwaarden niet vervuld. In feite hebben beide landen een ongeveer gelijke economische en financieele structuur. Zoowel Nederlandsch-Indië als China zijn in het huidige stadium nog overwegend agrarisch en kapitaalarm. Een gemeenschappelijke trek is ook, dat beide landen een weliswaar talrijke, maar in het algemeen weinig koopkrachtige bevolking bezitten.

Het ligt voor de hand, dat de hiervoren geschetste overeenkomst in economische en financieele structuur ook op de economische betrekkingen tusschen Nederlandsch-Indië en China haar stempel zal drukken.

Om in afwijking van de gegeven volgorde, met den factor kapitaal te beginnen, van een wederkeerig beschikbaar stellen van kapitaal is tot dusverre nog weinig sprake, althans niet in dien zin, dat spaarkapitaal in het eene land gevormd, aangetrokken door de te verwachten hooge rentabiliteit, in het andere land belegging zoekt. Voor zoover hier te lande van een investeering van Chineesch kapitaal sprake is, emaneert dit grootendeels van de Chineesche blijversgroep, die dit doorgaans in Indië gevormde kapitaal ten dienste van deze gewesten stelt.

Ook met betrekking tot de onderlinge dienstprestaties kunnen wij kort zijn.

Deze beperken zich hoofdzakelijk tot de diensten van de scheepvaart, welke bovendien nagenoeg eenzijdig door Nederlandsch-Indië worden verricht, de assurantiemaatschappijen en de banken. Het toerisme, in enkele Europeesche landen zulk een belangrijke bron van inkomsten, heeft in het verkeer tusschen Nederlandsch-Indië en China nog een zeer geringe beteekenis. Zouden wij de werkprestaties der tijdelijk naar Nederlandsch-Indië emigreerende Chineezen tot de groep van diensten willen rubriceeren, dan behoort op een inderdaad belangrijken post in de Nederlandsch-Indische betalingsbalans met China te worden gewezen, m.n. de remises van overzee-Chineezen naar het oude stamland. Het wordt als een leemte gevoeld, dat t.a.v. deze geldovermakingen niet over exacte gegevens kan worden beschikt. De ramingen uit diverse bronnen geven over deze remises dusdanig afwijkende cijfers, dat het o.i. weinig nut heeft deze cijfers te vermelden. Vast staat, dat de grootte

deze remises in de laatste jaren als gevolg van de in Nederlandsch-Indië heerschende depressie, de terugkeer van vele Chineesche arbeiders naar China en de verminderde emigratie van Chineezen naar deze gewesten, niet onbeduidend is achteruitgegaan. Niettemin blijft deze post op de Indische betalingsbalans met China van groote beteekenis bij de beoordeeling van de economische betrekkingen tusschen beide genoemde landen.

Een duidelijker inzicht in het verkeer tusschen Nederlandsch-Indië en China geeft de goederenuitruil, waarover meer volledige gegevens bekend zijn.

Zooals hiervoren reeds werd medegedeeld valt op grond van de economische structuur der beide genoemde landen — niettegenstaande de onderling gunstige geografische ligging — van een levendigen handel tusschen Nederlandsch-Indië en China weinig te verwachten. Het overwegend agrarische karakter van beide gebieden toch brengt met zich mede, dat de „natuurlijke" mogelijkheden tot uitbreiding der onderlinge handelsbetrekkingen — in relatieven zin gesproken — reeds bij voorbaat aan vrij enge grenzen gebonden zullen zijn.

De term „natuurlijke" mogelijkheden is hierboven gebezigd geworden, om de tegenstelling met de „feitelijke" mogelijkheden tot uitdrukking te brengen.

Want alleen wanneer geenerlei storende factoren werken, zullen de „feitelijke" mogelijkheden de „natuurlijke" dekken. In werkelijkheid echter zijn deze invloeden vele, waardoor afwijkingen tusschen de „natuurlijke" en „feitelijke" mogelijkheden ontstaan.

Invoer-contingenteeringen, hooge invoerrechten, hooge vervoerskosten, gebrekkige handelsorganisaties, om slechts enkele daarvan te noemen, kunnen een storenden invloed op het handelsverkeer uitoefenen.

Het is de economische taak van den handel om de „feitelijke" handels-mogelijkheden tusschen de verschillende landen ten volle in werkelijkheid om te zetten. Eerst wanneer deze „Ausnützung" ten volle plaats vindt, kan worden gezegd, dat de handel zijn economische functie met 100 % nuttig effect verricht.

De werkelijkheid zal echter steeds een minder volkomen beeld te zien geven, welke o.m. het gevolg kan zijn van onbekendheid van den handel met de „feitelijke" mogelijkheden.

Het nagaan of de werkelijke omvang van den handel de „feitelijke" mogelijkheden dekt, alsmede het aangeven van de middelen om het handelsverkeer zoo gunstig mogelijk te doen ontwikkelen, behooren tot de taak van den handelsvoorlichtingsdienst.

Is de werkelijke omvang van den handel tot een dusdanig peil gebracht, dat deze de „feitelijke" mogelijkheden dekt, dan kan — in algemeenen zin gesproken — de taak van den handelsvoorlichtingsdienst worden geacht te zijn volbracht, al moet voortdurende aandacht van dezen dienst op de ontwikkeling van den handel noodzakelijk worden beschouwd, aangezien wijziging der omstandigheden zich steeds kan voordoen.

Blijkens de publicaties van het Centraal Kantoor voor de Statistiek te Batavia is de omvang van het handelsverkeer tusschen Nederlandsch-Indië en China in de afgeloopen jaren als volgt geweest:

	Invoer uit China in Ned.-Ind.			Uitvoer naar China uit Ned.-Ind.		
	Gew. 1000 tons	Waarde in f 1000,—	% van de totale invoer-waarde	Gew. in 1000 tons	Waarde in f 1000,—	% van de totale uitvoer-waarde
1928	35.346	18.870	1,92	569.220	60.489	3,84
1929	62.594	18.746	1,72	620.259	52.222	3,83
1930	42.912	18.196	2,11	565.150	43.788	3,78
1931	30.253	14.191	2,48	413.185	23.491	3,14
1932	15.727	6.010	1,63	385.932	14.318	2,64
1933	21.443	6.615	2,08	402.592	14.940	3,19
1934	22.283	6.696	2,34	324.857	9.937	2,03
1935	17.906	5.046	1,85	380.701	8.925	1,97

Het procentueele aandeel van China in de totale in- en uitvoerwaarde van Nederlandsch-Indië wijst vooralsnog op een geringen omvang van den handel tusschen beide landen. In absoluten zin vertoont de handelsbeweging blijkens bovenvermelde cijfers een belangrijken achteruitgang, welke zich niet alleen in de waarde maar ook in het volume der wederzijdsche im- en exporten uit.

Er dient evenwel op gewezen te worden, dat bovenvermelde in- en uitvoercijfers een zeer onvolledig beeld geven van de werkelijke goederenbeweging tusschen Nederlandsch-Indië en China. Zeer belangrijk toch zijn de z.g. indirecte in- en uitvoeren, welke via Hongkong, Japan en Singapore plegen plaats te vinden. Een markant voorbeeld vormt de afzet van Java-suiker in China. Volgens de Indische statistieken bedroeg de suiker-export van Java naar China in 1935 slechts ca. 55.000 tons met een uitvoer-

waarde van ca. *f* 1.845.000,—, terwijl de suiker-import in China in hetzelfde jaar volgens de Chineesche statistieken ca. 299.000 tons bedroeg met een invoerwaarde van ca. *f* 15.131.000,—. Bekend is, dat behoudens betrekkelijk geringe hoeveelheden de in China ingevoerde suiker rechtstreeks, dan wel na eerst in Japan en Hongkong een raffinade-proces te hebben ondergaan, van Java afkomstig is, althans Java-suiker remplaceert.

Een nadere analyse der Nederlandsch-Indische exporten naar China geeft volgens de Indische statistieken voor de jaren 1928 t/m 1935 de volgende verdeeling te zien (waarde in *f* 1000,—):

Product	**1928**	**1929**	**1930**	**1931**	**1932**	**1933**	**1934**	**1935**
Suiker, alle soorten	47.381	40.884	29.306	12.503	6.845	5.519	3.035	1.845
Aardolie-producten	8.505	11.302	9.180	7.664	5.860	7.653	5.456	5.500
Tapioca-producten	764	335	513	712	129	389	79	60
Gedistilleerd	772	392	825	858	395	174	122	34
Peper (witte en zwarte)	462	360	652	11	77	203	73	291
Thee	752	228	210	233	76	7	56	14
Kinabast en kinine	456	408	421	574	273	294	313	323
Arachides	345	266	122	6	—	—	—	—
Rotting, alle soorten	163	54	4	14	8	20	20	50
Hout en houtwerk	154	179	59	287	98	22	43	25
Koffie	79	107	116	43	53	55	32	26
Aetherische oliën	62	59	104	80	73	125	83	64
Rubber en getahs	31	61	15	4	37	132	283	134
Mais	—	—	1.545	—	—	2	—	1
Diversen	563	588	716	502	394	345	342	558
Totaal	60.489	55.223	43.788	23.491	14.318	14.940	9.937	8.925

Blijkens bovenstaande tabel steunt de uitvoer van Nederlandsch-Indië naar China voornl. op slechts 2 productengroepen, m.n. de suiker en de aardolieproducten. Berekend over de totale uitvoerwaarde bedroeg het procentueele aandeel van deze groepen als volgt:

	1928	**1929**	**1930**	**1931**	**1932**	**1933**	**1934**	**1935**
Suiker	78,3 %	74,- %	66,9 %	53,2 %	47,8 %	36,9 %	30,5 %	20,7 %
Aardolie-producten	14,1 %	20,5 %	21,- %	32,6 %	40,9 %	51,- %	54,9 %	61,6 %
Diversen	7,6 %	5,5 %	12,1 %	14,2 %	11,3 %	12,1 %	14,6 %	17,7 %
	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Met inbegrip van de indirecte invoeren zullen de absolute bedragen belangrijk hooger zijn dan door bovenstaande cijfers

wordt weergegeven, terwijl in percentages uitgedrukt de groep „Diversen" geringer, „aardolieproducten" lager en „Suiker" belangrijk hooger zal uitvallen.

Om ten aanzien van de bestaande afzetmogelijkheden in China van de Nederlandsch-Indische voortbrengselen georiënteerd te zijn, is het noodig mede de Chineesche statistieken te raadplegen. Ook hierbij zal wat de herkomst betreft voorzichtigheid bij het trekken van conclusies betracht moeten worden, aangezien op denzelfden grond als bij de Indische statistieken de indeeling naar de landen niet steeds een zuiver beeld van de situatie geeft.

Eerst zal nagegaan moeten worden, welke producten China importeert, die eventueel uit Nederlandsch-Indië kunnen worden betrokken.

Hierbij is het wel gewenscht onderscheid te maken tusschen stapelproducten en niet-stapelproducten.

De omvang van den afzet van stapelproducten — het belangrijkste deel van den Nederlandsch-Indischen export vormende — wordt practisch bepaald door de mate, waarin Nederlandsch-Indië op de diverse markten tegen andere productielanden kan concurreeren; de door Nederlandsch-Indië aangelegde prijzen zijn hierbij derhalve doorslaggevend. Ten aanzien van deze producten bestond practisch geen afzet-probleem, toen in de verhouding tusschen productie en consumptie geen storingen optraden. Anders werd de situatie toen een wanverhouding tusschen productie en consumptie ontstond. Ieder producent, respectievelijk productiegebied trachtte toen een zoo groot mogelijk deel van de markt tot zich te trekken, met als gevolg sterk dalende en verlieslatende prijzen voor de betrokken producenten.

Door onderlinge samenwerking is getracht geworden aan dezen toestand een einde te maken en inderdaad is in enkele gevallen deze samenwerking met succes bekroond geworden, o.m. bij rubber en tin. Waar binnen de opgelegde productie-restrictie de afzet zich practisch zelf regelt, zoo is het wel duidelijk, dat het afzetprobleem voor deze producten veel eenvoudiger is geworden dan voor de producten waarbij tusschen de producenten nog geen samenwerking tot stand is gekomen, dan wel waar deze zooals in het geval van suiker mislukt is.

In den export van Nederlandsch-Indië naar China kunnen over 1935 — met inbegrip van de belangrijke indirecte invoeren — de groepen aardolieproducten en suiker gesteld worden minstens 90%

van de totaalinvoeren vanuit Nederlandsch-Indië te hebben uitgemaakt.

Van de andere uitvoerproducten vormen kinine, peper, rubber en tapioca de voornaamste.

Vrijwel de geheele invoer in China van suiker, tapioca en vanzelfsprekend van kinine is direct dan wel indirect van Nederlandsch-Indië afkomstig.

Ten aanzien van suiker doet zich echter de nadeelige invloed gelden van de hooge invoerrechten in China, alsmede het ook daar te lande in den laatsten tijd merkbare streven naar ontwikkeling eener nationale suikerindustrie.

Van de Nederlandsch-Indische exportproducten, welke China behoeft, doch welke tot dusverre nog voor een groot deel van andere landen aangevoerd werden en waarbij Nederlandsch-Indië belang heeft bij een vergrooten afzet, zooals hout, cocosolie, tabak, e.d. dient onderzocht te worden of het voor Nederlandsch-Indië niet mogelijk is een grooter aandeel van den afzet dezer producten in China te verkrijgen. Ook is het van belang te onderzoeken of latente afzetmogelijkheden voor de Indische voortbrengselen in China aanwezig zijn.

Voor de niet-stapelproducten is het afzetprobleem door de verscheidenheid en bijzonderheid dezer producten gecompliceerder, individueel research-werk zal hierbij moeilijk ontbeerd kunnen worden, om de feitelijke positie van het product op de buitenlandsche markten te kunnen beoordeelen.

De afzet van aardolieproducten van Nederlandsch-Indië in China, — als gevolg van de indirecte invoeren slechts ten deele in de Indische statistieken tot uitdrukking komende — welke over 1935 ruim 40% van China's invoerbehoefte omvatte, kan in dit verband buiten beschouwing gelaten worden, aangezien deze producten een zeer bijzondere positie innemen, verband houdende met de bedrijfspolitiek van de internationaal georiënteerde olieconcerns.

Kan de afzet van Nederlandsch-Indië in China — binnen de door het opname-vermogen van Indische voortbrengselen gestelde grenzen — in het algemeen niet ongunstig genoemd worden, geheel anders staat het met de exporten van China naar Nederlandsch-Indië.

Een specificatie van de invoeren in Nederlandsch-Indië vanuit China moge hieronder ter illustratie volgen:

Invoer in Ned.-Indie uit China in 1.000 guldens:

Producten	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
Katoenen manufacturen incl. sarongs.	2.317	1.816	1.420	1.171	534	417	532	522
Manufacturen, alle andere soorten....	1.603	1.071	752	933	316	383	249	228
Kleederen & modewaren	1.902	1.646	1.475	1.437	623	483	383	325
Garens, alle soorten	2.828	3.096	2.738	2.463	674	1.649	2.128	1.185
Eetwaren, alle soorten.....	2.849	2.860	3.158	2.257	1.148	1.172	1.133	948
Toestellen, machines en werktuigen.	142	141	234	151	102	157	128	172
IJzer, staal, ijzer- en staalwaren.....	31	58	24	25	15	22	12	6
Sigaretten, sigaren en tabak.....	1.094	881	1.562	1.263	520	494	448	315
Chemicaliën en geneesmiddelen....	826	754	831	667	398	380	334	361
Papier & werk, schrijf- en teekenbehoeften.....	553	702	734	608	362	284	246	240
Tarwe-meel	54	55	5	34	—	2	1	—
Dranken, niet gedist.	5	124	131	124	131	158	153	161
Aardolie-producten	2	1.553	514	1	1	2	1	1
Aardewerk, geen bouwmat.	177	101	90	70	33	23	22	14
Thee	469	541	609	316	87	44	36	46
Kramerij.....	359	—	—	—	—	—	—	—
Verf en verfwaren	21	22	36	33	18	10	12	7
Koper en koperwerk	21	19	15	12	3	7	4	2
Lucifers.....	9	6	12	7	17	31	27	11
Zeep	10	4	208	195	28	34	9	—
Hout en houtwerk, geen meubelen	45	48	134	69	28	22	20	15
Glas en glaswerk, alle soorten.....	25	19	11	21	16	39	21	4
Meubelen en lampen	46	—	—	168	69	96	89	78
Cement	120	154	32	21	3	1	—	2
Leder en lederwerk	165	241	183	146	63	57	45	33
Schoonheidsmid. Reukwerk & ruwe reukstof.....	358	222	239	177	104	117	96	98
Gedistilleerd.....	104	97	84	62	26	15	15	12
Vetten en oliën, alle soorten.....	110	95	114	102	39	48	46	30
Muziekinstrumenten	213	140	62	43	15	16	20	17
Vuurwerk	1.521	1.360	1.662	871	208	62	66	154
Electr. gloeilampen (peren)	21	38	22	38	55	42	88	80
Chemische voortbrengselen, n.a.g...	—	201	196	194	127	114	74	59
Diversen.....	870	681	909	512	247	234	258	217
Totale import uit China	18.870	18.746	18.196	14.191	6.010	6.615	6.696	5.046

Ook hierbij moet gewezen worden op de onvolledigheid als gevolg van de indirecte invoeren vanuit China via Hongkong en Singapore.

Van China's belangrijkste uitvoerproducten, zooals thee, eierproducten, huiden, houtolie, ruwe zijde, metalen, e.a. gaat practisch niets naar Nederlandsch-Indië, omdat dit land deze producten zelf voortbrengt dan wel ze niet behoeft.

Alleen de katoen-weefgarens vormen een uitzondering. Voor de rest bestaat de export van China naar Nederlandsch-Indië uit een groot aantal minder belangrijke artikelen, waarvan een groot deel uit specifiek-Chineesche producten bestaat, welke min of meer een monopolistische positie innemen.

Moeilijker is de positie voor de overige Chineesche artikelen, die hier op de Indische markt met soortgelijke buitenlandsche hebben te concurreeren.

Alhoewel China thans reeds in staat is om vele van de hier te lande verhandelde fabricaten te leveren, is bij een ingesteld onderzoek gebleken, dat de door de Chineesche industrie aangelegde prijzen vaak nog een belemmering opleveren voor een uitbreiding der afzetten.

Voor de artikelen, welke op de Nederlandsch-Indische markt mee kunnen, vallen verschillende onder de invoer-licentieering.

Absolute zekerheid, dat deze groep artikelen ook inderdaad in Nederlandsch-Indië afgezet kunnen worden bestaat niet, aangezien deze afhangt van het al dan niet verkrijgen van een invoervergunning.

Echter mag op grond van den wensch van de Nederlandsch-Indische Regeering om den handel met China te bevorderen — o.m. tot uiting komende in de installatie van de „Commissie voor de handelsbetrekkingen met China" verondersteld worden, dat voor zoover de Chineesche voortbrengselen hier te lande konkurrenzfähig blijken te zijn, de Nederlandsch-Indische Regeering geenerlei invoermoeilijkheden in den weg zal leggen.

Want zou dit niettemin plaats vinden — hetgeen na de wederzijdsch betoonde goodwill-uitingen nauwelijks te verwachten is —, dan worden de omstandigheden voor den afzet van China in Nederlandsch-Indië nog moeilijker gemaakt, dan deze toch reeds zijn.

BOEKBESPREKING

Koloniale Macht. De blanke Wereldheerschappij in gevaar? door A. J. P. Tuinzing. Amsterdam P. N. van Kampen & Zoon N. V., Semarang, G. C. T. van Dorp & Co. N. V. 1936.

Dit boek geeft indrukken weer van iemand, die hier te lande een twintigtal jaren in een werkkring in de particuliere bedrijfswereld zijn brood verdiende. Indrukken, geen overpeinzingen; van nadenken geeft het al heel weinig blijk. Het gaat nergens dieper dan de oppervlakte; van een betoog mag eigenlijk niet gesproken worden. Beschouwing en interpretatie van de hier te lande waargenomen verschijnselen zijn uitermate simplistisch; schr. keurt goed of af zonder eenig besef voor historische onvermijdelijkheid.

Het recept is eenvoudig. Onze stoere voorouders, zegt. schr. stichtten een machtig koloniaal rijk, dat de bron werd van groote welvaart in het moederland. Die welvaart werd op haar beurt oorzaak van verslapping, verweekelijking, degeneratie, en zoo ontstond het „illusionisme", dat een „zegetocht" ondernam door alle landen met koloniebezit. Met dit woord, dat tot dusver niet tot de geijkte termen der koloniale politiek behoorde, doch vermoedelijk iets met „illusies" te maken heeft, wordt een begrip aangeduid, dat de heer Tuinzing als volgt omschrijft:

> Illusionisme, is het verzamelwoord voor een complex van eenigszins wonderlijke meeningen. Wonderlijk, omdat zij in strijd zijn met de meeningen, die in den regel door een normaal denkend volk worden gehuldigd. Dit illusionisme laat zich zoowel op het gebied der koloniale- als op dat der binnenlandsche politiek rijkelijk illustreeren. Het loopt niet parallel met bepaalde politieke overtuigingen, het vertoont zich in bijna alle politieke partijen, onder alle lagen van het Nederlandsche volk. Dat geheele volk is eenigszins abnormaal gaan denken.

Blijkbaar beseffende, dat de gretige lezer nu van het „illusionisme" nog niet meer begrijpt, dan dat het een nogal rare en gevaarlijke geesteshouding moet zijn, geeft schr. dan enkele voorbeelden. Illusionisme is het, te beweren, „dat onze bewapening tot een minimum moet worden beperkt". Illusionisme is de uiting van bewondering voor Japan; want „een bakker, die zijn klanten vertelt, dat zijn concurrent minstens even goed brood levert als hij, dan wel, dat die (andere) bakker eigenlijk veel beter zijn vak verstaat dan hij", verdient, dat aan zijn verstandelijke vermogens getwijfeld wordt. Maar de „doorsnee Nederlander" doet als die bakker en aarzelt niet, „met een energie een betere zaak waardig de rechten van de andere rassen (te) gaan verdedigen".

Onder invloed van dit „illusionisme" nu zijn hier in Indië vele dingen gedaan, die schr. ernstig afkeurt. Zoo benoemde de Gouverneur-Generaal De Graeff — evenals zijn voorgangers Idenburg en Van Limburg Stirum een gevaarlijk illusionist — „in hoofdzaak extreme nationalisten in den Volksraad" en aan hem was te wijten, dat de Raad van Indië met twee Inheemsche leden werd uitgebreid, van wie één was „de oud-regent van Bantam, die zich tijdens den opstand in 1926 had gecompromitteerd". Tijdens het bewind van dienzelfden landvoogd vielen „ambtenaren van Binnenlandsch-Bestuur, officieren van de landmacht en politiedienaren in ongenade, indien zij flink optraden en dit had vanzelfsprekend een funesten invloed op de mentaliteit hunner collega's."

Van dergelijke dingen staat het boek vol; de schrijver houdt voor geen enkel bakerpraatje halt. Het is al te onnoozel. En de Vaderlandsche Club, tot welker voormannen de heer Tuinzing tijdens zijn Indische jaren behoorde, zal verstandig doen door zich te vrijwaren van de verdenking, dat de opvattingen van den schrijver ook de hare zouden zijn. Men vraagt zich af, hoe voor dit conglomeraat van dwaasheden nog een uitgever gevonden worden kon.

Het nieuwe Presidium bij de Vorstenlandsche waterschappen, door Ch. E. J. Meyll. Overdruk uit *De Ingenieur in Nederlandsch-Indië,* 1936 No. 3.

Deze publicatie bevat een verslag, door den oud-hoofdingenieur bij 's Lands Waterstaat Ch. E. J. Meyll uitgebracht van zijn in September 1935 ondernomen poging om de Indische regeering te

bewegen tot betere preciseering van het harerzijds met ingang van 1 Januari 1936 in te stellen — en sindsdien ingestelde — ambt van gezamenlijk voorzitter van de drie raden en de drie besturen der publiekrechtelijke waterschappen „Opak-Progo", „Dengkeng" en „Bengawan" in de gewesten Djokjakarta en Soerakarta. Deze poging werd gedaan nadat terzake reeds alle instanties, ook de Volksraad, waren gehoord.

Zij geschiedde in den vorm van een den Landvoogd persoonlijk aangeboden rekest met toelichtende nota. De regeering stemde met het voorstel van den heer Meyl in, zoodat bij G.B. van 9 December 1935 No. 2 nog een instructie werd vastgesteld, welke in groote trekken het technisch karakter der betrekking markeert.

De heer Meyll waarschuwde nadrukkelijk tegen een herhaling van de bij de oprichting van deze waterschappen gemaakte fout van onvoldoende regeling van het specifiek technische gedeelte der waterschapstaak, n.l. de uitvoering van en het verantwoordelijk technisch toezicht op de waterhuishouding — het z.g. technische waterbeheer — in die publiekrechtelijke instellingen. Wat is er, vraagt hij, te verwachten van het nieuwe, eenhoofdige presidium, zoolang dit, blijkens het oorspronkelijke regeeringsontwerp, even gemakkelijk kan vallen in handen van een niet-deskundige als van een deskundige op irrigatiegebied, wiens eindadviezen voor de gouverneurs maatgevend zijn voor het door hen te voeren toezicht op de waterschappen? Waarbij er rekening mee moet worden gehouden, dat het tijdelijk landsbureau van het centraal waterschapskantoor voor de Vorstenlanden met de vestiging van het nieuwe voorzittersambt verdwijnt.

De regeering heeft nu in beginsel dit nieuwe ambt zoodanig vastgelegd, dat tenminste langs dezen weg de interne gang van zaken practisch voldoende onder technisch toezicht staat. De heer Meyll is hiermee nog niet tevreden, omdat de waterschapswetgeving even onvolkomen gebleven is, als zij voordien was. Volgens den heer Meyll, die het weten kan, zijn de autonome waterschappen principieel afkeerig van zoodanige ordening, zoodat de toezichthoudende hoofden van gewestelijk bestuur in de Vorstenlanden zich zoo lang mogelijk onthouden van eenig initiatief terzake.

Sumatraantjes. Reisbrieven van H. C. Zentgraaff en W. A. van Goudoever. Uitgifte van „De Java-Bode". 3e druk. 1936 f 1,50.

Dit boek is de vrucht van een „journalistieke reis" door Sumatra, die zes weken duurde en op welke een afstand van 8.600 K.M. werd afgelegd. Het is verdienstelijk publicistisch werk; het waarnemen, de verzameling van historische en andere gegevens en de verwerking ervan vereischen in het algemeen een sterke concentratie van de aandacht en een gespannen, geen moment verslappende energie. Wat zich vlot lezen laat als een interessant en vaak amusant reisverhaal is het resultaat van afmattenden arbeid. Er behooren een levendigheid-van-geest en een snelheid en scherpte van opmerking toe, die even zeldzaam zijn als de vitaliteit welke zij openbaren.

Het boek brengt, ook door den overvloed van mooie foto's, kennis omtrent een prachtig land met geweldige toekomst-mogelijkheden.

De Atjeh-hoofdstukken, met hun herinneringen aan een periode van koloniale romantiek, zullen voor velen van groote aantrekkelijkheid zijn.

Alles-in-alles een boek, dat de ruime verspreiding verdient, welke het blijkbaar vindt.

AANTEEKENINGEN

De internationale kapitaalbeleggingen.

Het maandbericht van de Midland Bank over Mei-Juni 1936 bevat een beschouwing over het vraagstuk van het verkrijgen van het noodige kapitaal en daarmee dat van den kapitaalimport in de kapitaal-arme landen.

Australië heeft kapitaal geïmporteerd door de uitgifte van vaste rente-dragende fondsen en het slaagde er in een halve eeuw in zijn bevolking te verdrievoudigen, de tarwe-productie te vervijfvoudigen, het aantal schapen te verdubbelen, de wolopbrengst te verdrievoudigen, een inheemsche industrie te scheppen, die aan een half millioen menschen een bestaan geeft, de lengte van zijn spoorwegnet op te voeren van 1000 tot 25.000 kilometer, enz. Dit was enkel mogelijk, doordat een beroep werd gedaan op de Londensche kapitaalmarkt, waar de regeering, aan welke hooge eischen werden gesteld inzake de uitvoering van openbare werken, obligatieleeningen moest sluiten. Daardoor is het bedrag dat jaarlijks naar Engeland geremitteerd moet worden, groot en constant; in 1928/'29 bedroeg het een vijfde van de waarde van den uitvoer, in 1934/'35 een derde van de exportwaarde, die zooveel geringer geworden was. In verband met de algemeene prijsdaling en den val van het Australische pond moesten in 1934/'35 tweemaal zooveel goederen worden geëxporteerd om aan de interestverplichtingen te voldoen, als in 1928/'29. Tengevolge van den hierdoor op de betalingsbalans uitgeoefenden druk moesten niet alleen de importen tot het hoogst noodzakelijke worden beperkt, doch was het in vele gevallen zelfs noodzakelijk, gebruik te maken van de goudreserve.

In de Maleische Staten en de Straits Settlements ging de vraag naar kapitaal vooral uit van particuliere zijde, zoodat te Londen

emissies van aandeelen werden geplaatst. De belangen in de rubbercultuur en in de tinwinning bedragen ongeveer 100 millioen pond sterling, vrijwel uitsluitend in den vorm van aandeelen. De rentebetaling geschiedt daardoor in den vorm van dividend en gaat op en neer met de bedrijfsresultaten. Zoo worden de in 1933 geremitteerde dividenden op in de rubbercultuur belegd Engelsch kapitaal geschat op 500.000 pond sterling, tegen 7 millioen p.st. in 1926. Dank zij dezen emissievorm kunnen de rentebetalingen groot zijn, wanneer ze het best gedragen kunnen worden en klein wanneer de opbrengst der exporten terugloopt.

Palestina vertoont zoowel de eene als de andere tendenz. Ook daar is voor de exploitatie van de welvaartsbronnen van het land en om de vestiging van een groote bevolking mogelijk te maken, een beroep gedaan op de buitenlandsche kapitaalmarkt. Het kapitaal werd voor een deel verkregen door emissie van obligaties te Londen, voor een ander deel door particuliere ondernemingen, van welke vele door emissies van aandeelen in het buitenland in haar kapitaalbehoefte voorzagen. Ook werd een belangrijk deel verkregen van kolonisten, die hun kapitaal meebrachten en het in Palestina, hun nieuwe vaderland, investeerden, — de voor het land meest aanbevelenswaardige vorm, doordat rentebetaling en aflossingen aan het buitenland overbodig zijn.

De Midland Bank is van oordeel, dat het bij nieuwe kolonisaties het meest aanbeveling verdient, dat de kolonisten hun eigen kapitaal meebrengen. Maar dat is in de meeste gevallen uitgesloten, doordat zij die kapitaal bezitten, niet emigreeren. Het stelsel van kapitaal-import door emissies van obligaties blijft bezwaarlijk, doordat onder alle omstandigheden dezelfde rente zal moeten worden betaald. Van de besparingen in het binnenland zal zoo veel en zoo effectief mogelijk gebruik gemaakt moeten worden.

Voor de buitenlandsche beleggers is het meest safe, zich te interesseeren in z.g. beleggingsmaatschappijen, waardoor het risico-verdeelingsbeginsel tot zijn recht komt.

Amerika en het Verre Oosten.

De Juli-aflevering van The Annals of the American Academy of Political and Social Science, die geheel gewijd is aan beschouwingen over „the attainment and maintenance of world peace", bevat o.a. een artikel over

„America's Choice in the Far East" van de hand van Nathaniel Peffer, „lecturer" over het Verre Oosten aan de Columbia University en schrijver van eenige boeken die de aandacht verdienen: The White Man's Dilemma: Climax of the Age of Imperialism, Must we fight in Asia? en China: The Collapse of a Civilization.

In dit artikel in de Annals betoogt hij, dat, wanneer Japan voortgaat met zijn pogingen om China politiek te overheerschen, met de bedoeling de open deur secuur te sluiten, de Vereenigde Staten van Amerika zich niet afzijdig zullen kunnen houden. Voor de moderne groot-industrieele landen is het imperialisme het middel tot zoodanige expansie, dat de groot-industrie, de gemechaniseerde productie, mogelijk werd. En Amerika, dat, als alle industrielanden, buitenlandsche afzetgebieden noodig heeft, is op China aangewezen.

Amerika zal daarom Japan in China moeten terug-dringen om zich te verzekeren van een deel der voordeelen, welke dat land biedt en in de toekomst in toenemende mate belooft te zullen bieden. Het heeft zich van voldoende markten te voorzien, op straffe van de binnenlandsche werkloosheid met eenige millioenen te zullen zien stijgen. Gaat Japan op den ten aanzien van China ingeslagen weg voort, dan zal Amerika moeten vechten. Vast staat althans, dat het zal vechten, — tenzij het bereid zou zijn, met lager levenspeil genoegen te nemen.

Vrij algemeen wordt verondersteld, dat de huidige regeering te Washington de noodzaak van beschikking over tenminste een belangrijk deel van de markt in China miskent. Dat is een dwaling; zij ziet de onontbeerlijkheid ervan evenzeer in als vorige regeeringen, maar voert Realpolitik, in dien zin, dat zij zich eerst de middelen schept om Amerika's eischen kracht bij te zetten; er wordt een vlootprogram uitgevoerd, geweldiger dan ooit één ontworpen werd.

Indien men, zegt schr., dien prijs te hoog vindt, terwijl men toch geen daling van den levensstandaard wil, dan is slechts mogelijk een omwenteling van de economische verhoudingen. Maar deze zal een kwart of een halve eeuw eischen en men zal, niet bereid zijn zoo lang te wachten, afgezien van de vraag of, voor het tot een oorlog zou moeten komen, de meerderheid voor een zoodanige hervorming te vinden zou zijn.

Behoud van den vrede in het Verre Oosten zou slechts mogelijk worden, indien wijziging van de sociaal-economische verhoudingen in de landen, welke bij behoud van de bestaande verhoudingen op expansie aangewezen zijn, op korten termijn doorgevoerd zou kunnen worden. Dit is echter uitgesloten. Er blijft dan niets over dan de onvermijdelijkheid van te vechten; Amerika zal er niet aan kunnen ontkomen.

INHOUD

blz.

Woord vooraf van den Chineeschen Consul-Generaal voor Nederlandsch-Indië 1

De Geschiedenis van de Chineezen in Nederlandsch-Indië, door Mr. K. Verboeket 3

De Rechtspositie der Chineezen in Nederlandsch-Indië, door Mr. M. H. van der Valk 13

De Chineesche bevolking van Nederlandsch-Indië, door P. Creutzberg 31

Het Onderwijs voor Chineezen, door Dr. R. van Diffelen 42

De Gezondheidstoestand der Chineezen in Nederlandsch-Indië, door Kwa Tjoan Sioe 64

Het Cultureele Leven der Chineezen in Nederlandsch-Indië, door Kwee Kek Beng 78

De Economische Positie der Chineezen in Nederlandsch-Indië, door Mr. Phoa Liong Gie 97

Enkele Hoofdlijnen in de Economische betrekkingen tusschen Nederlandsch-Indië en China, door Djie Ting Liat..... 120

Boekbespreking

Koloniale Macht, De blanke Wereldheerschappij in gevaar? door A. J. P. Tuinzing 129

Het nieuwe Presidium bij de Vorstenlandsche waterschappen, door Ch. E. J. Meyll 130

Sumatraantjes. Reisbrieven van H. C. Zentgraaff en W. A. van Goudoever 132

Aanteekeningen 133